İbn Ebi'l-İzz el-Hanefi

İmam Tahavi

EL-AKÎDETÜ'T TAHÂVİYYE

ve Şerhi

العقيدة الطحاوية

الغرباء
guraba

7. BASKI

Scanned with CamScanner

Gayemiz

Yüce Kur'ân'a ve Sahîh Sünnet'e dönmek ve bunları bu ümmetin selefinin (sahabe, tabiîn, etbau't-tabiîn ve dört imamın), yani ehl-i sünnetin anladıkları şekilde anlamak, hayatın her sahasına bunların hükümlerini hakim kılmaktır. Nitekim Allah Teâlâ bize şöyle yol göstermektedir:

"Hidayet kendisine tebliğ edildikten sonra kim Rasûl'e karşı çıkar ve mü'minlerin yolundan başka bir yola saparsa, onu seçmiş olduğu yolda bırakır, cehenneme atarız. O, ne kötü bir yerdir." (Nisâ, 115)

Müslümanların hayatına girmiş olan şirkin her çeşidini temizlemek... Zararlı olan her beşerî ideolojiden ve bid'atten Müslümanları sakındırmak...

Müslümanları hak dinle terbiye etmek.. İslâm'ın ahkâmını yürürlüğe koymaya teşvik etmek... İnsanları, Allah'ın rızasına ulaştıracak olan İslâm'ın edeb ve faziletiyle süslenmeye çağırmak... Ancak bu hasletle saadete erişilip zirveye ulaşılabilir.

İnsanları, Allah'ın gerçek sevgisine davet etmek... Bu da ancak takva ve itaatle olur. Ayrıca insanları Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sevgisine davet etmek... Ki, bu da ona uymak ve onu en güzel örnek kabul etmekle olur.

İslâm'ın özünü bilen hadis âlimleri tarafından kusurlu görülen zayıf ve mevzu rivayetlerden Sünnet'i arındırmak... Çünkü bunlar, tertemiz olan İslâm'ı bozmakta ve Müslümanların önünde engel teşkil etmektedir.

İmam Malik'in ifade ettiği şekilde, insanları Selef-i Sâlihînin yoluna döndürmek: "Bu ümmetin evveli neyle ıslah olduysa sonra gelenleri de öyle ıslah olur. O gün dinden olmayan şeyler, bugün de dinden değildir."

İslâm birliğini kurmada sadık ve azimli olmak, Müslüman cemaatlerin programlarını hak yolda toplamaya gayret göstermek... Müslümanların birliği yerine dağılmalarına sebep olan hizipçilikten uzak olmak. Çünkü bu, İslâm kardeşliğinin temiz atmosferini yok etmektedir.

Çağın bütün problemlerine, İslâm'ın sunduğu çözümleri ve getirdiği huzuru takdim etmek... Rabbânî toplumu yeniden oluşturabilmek ve yeryüzünde Allah'ın hükmünü uygulamak için Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ölçülerinden taviz vermeksizin çalışmak...

İşte bunlar bizim gayemizdir. Ayırım gözetmeden bütün Müslümanları, bunları topluca hayata geçirmeye ve bizlere yardımcı olmaya çağırıyoruz. Çünkü ebedî olan İslâm dininin yeniden yayılması için samimi kardeşlik duygularıyla, saf bir muhabbetle ve en önemlisi de Allah'ın yardımıyla bu gayeyi hayata geçirmek üzerimize büyük bir emanettir. Saf/katışıksız gönüller Allah'ın vaadi, zaferi ve nizamının gerçekleşmesinin teminatıdır.

"Asıl üstünlük; Allah'ın, Rasûlünün ve bütün mü'minlerindir." (Münafikûn, 8)

Scanned with CamScanner

Hedefimiz Asr-ı Saadette
Yaşanan İslam'ı Yaymaktır.

Scanned with CamScanner

﴿ يَٰقَوْمَنَآ أَجِيبُواْ دَاعِيَ ٱللَّهِ ﴾

(Ey halkımız! Allah'ın davetçisine uyun)

(Ahkaf, 46/31)

العقيدة الطحاوية

EL-AKÎDETU'T-TAHÂVİYYE

ve Şerhi

Scanned with CamScanner

el-İmam el-Kâdî Ali b. Muhammed b.
ed-Dımeşkî Ebi'l-İzz el-Hanefî

EL-AKÎDETU'T-TAHÂVİYYE

ve Şerhi

Çeviri
M. Beşir Eryarsoy

الغرباء
guraba

Scanned with CamScanner

guraba *Yayında Mihenk Taşı*

NEDEN GURABA?

* قال رَسُولُ اللهِ، صلَّى اللهُ عليْهِ وعلىٰ آلهِ وسَلَّم:

«بَدَأَ الْإِسْلَامُ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ؛ فَطُوبىٰ لِلغُرَبَاءِ».

رواهُ مُسلم، وفي روايَة الترمذي:

«فَطُوبىٰ لِلغُرَبَاءِ؛ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أَفْسَدَ النَّاسُ مِنْ بَعْدِي مِنْ سُنَّتِي».

* * *

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"İslam garib olarak başladı. Başladığı hale geri dönecektir. O halde müjdeler olsun Guraba'ya/gariplere!"

[Müslim Kitâbu'l-İmân]

Tirmizî'nin rivayetinde ise şöyle geçer:

"Guraba'ya/gariplere müjdeler olsun! Onlar benden sonra sünnetimden insanların bozdukları şeyleri düzeltenlerdir."

[Tirmizî, İmân]

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

Gözden Geçirilmiş Yeni Baskının Sunuşu

Şüphesiz, hamd Allah'adır. O'na hamd eder, O'ndan yardım ve bağışlanma dileriz. Nefislerimizin şerrinden ve amellerimizin kötülüklerinden O'na sığınırız. Allah'ın yol göstericilik ettiğini, hiç kimse saptıramaz, O'nun saptırdığına hiç kimse yol göstericilik edemez. Şehâdet ederiz ki Allah'tan başka hak ilâh yoktur. Yine şehâdet ederiz ki Muhammed, O'nun kulu ve rasûlüdür. Salât ve selâmların en mükemmeli onun, âilesinin, ashâbının ve akîdede, amelde ve ahlakta onu kendine önder edinmiş olanların üzerine olsun.

Özellikle toplum olarak ciddi inanç boşluğu yaşadığımız bu zamanda, ehl-i sünnet ve'l-cemaat olarak isimlendirilmiş olup kurtulacak olan yegane fırkanın akîdesinin öğrenilip öğretilmesi ve yayılması için çalışmak son derece önemlidir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ve ashâbının üzerinde bulunduğu akîde olduğu için "İslâm İnancı" olarak isimlendirilmeyi hak eden yegane akîde de budur. Akîde, kişinin cennet veya cehenneme girmesinde belirleyici temel etken olduğu için, amelî ve ahlâkî bozukluklarda gösterilebilecek sınırlı müsamahaya, onda asla yer yoktur. Bu sebebledir ki ulemanın ileri gelenleri, akîdeye büyük önem vermiş; bu alanda eğitim, öğretim ve te'life ayrı bir özen göstermişlerdir.

Bu meyanda yayınevimizin gösterdiği gayret ve ihtimam, siz okuyucularımızın gözünden kaçmamış olmalıdır. *el-Akîdetu'l-Vâsıtiyye ve Şerhi, Sorulu Cevaplı İslam Akîdesi, Dört İmamın İ'tikâdı, Kitâbu't-Tevhîd, Şüpheleri Yok Eden Tevhîd Gerçeği, Üç Esas, Selef-i Salihîn Akîdesi, Biz Böyle İnanıyoruz, Ebû Hanife'nin İtikad Esasları* ve buna benzer pek çok kitabımız, bu gayret ve ihtimamı-

Scanned with CamScanner

mızın delîlidir. Akîdeyle ilgili pek çok eserimiz arasında *el-Akîdetu't-Tahâviyye ve Şerhi*'nin ise gerçekten özel bir yeri vardır.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem;* sahabîler, tabiîn ve dört mezheb imamı, hatta *Sünen* sahipleri olan Buhârî, Müslim, Ebû Davûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce vb.nin de dahil olduğu ilk üç asrı tezkiye etmiştir. Bu nedenle biz, bütün işlerimizde ve özellikle akîdeyle ilgili meselelerde o güzide şahsiyetlerin hak yoluna tâbi olmalıyız. Çünkü onlar Saadet Asrını yaşama ve ilk kaynaktan öğrenme lütfuna mazhar olmuşlardı.

İşte elinizdeki kitap, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in övdüğü bir asırda yaşamış olan ve müslümanlar arasında özel bir yeri olan İmam Ebû Hanîfe'nin ve onu takip eden imamların itikadını konu edinmektedir.

İmam Tahâvî'nin de belirttiği gibi bu eser; Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf ve eş-Şeybanî'nin mezhebiyle; Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat akîdesi, akîdedeki inançları ve itikâdlarıyla ilgilidir.

Zaten bu akîdenin yazarı olan İmam Tahâvî'nin ve şârihi el-Kâdî İbn Ebi'l-İzz'in memleketimizde yaygın olan Hanefî mezhebine mensup ileri gelen âlimlerden olmaları da kitabın Türkçe tercümesinin neşrinin önemini artırmıştır.

Buradan hareketle yayınevimiz, bu değerli eseri dilimize çevirerek dinî literatüre değerli bir kaynak daha kazandırmış olmaktan dolayı büyük mutluluk duymaktadır.

Abdullah Yolcu

Müslüman Alimler Birliği Yüksek Konsey Üyesi

Türkiye Temsilcisi

Guraba Yayınevi Kurucusu

Scanned with CamScanner

Arapça Yayına Hazırlayanın Takdimi

Hamd, Allah'adır. Özetlenmiş bu baskıyı hazırlarken Dr. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Turkî ve Şuayb el-Arnavût tarafından tahkik edilmiş baskıyı esas aldık. Ayrıca muhakkiklerin koydukları notlardan ve başlıklardan da yararlandık.

Bu baskıda, şârihin ifadeleri ve lafızları -eksiksiz bir şekilde- dikkatle korunmuş, okuyucunun konuyu yeterli bir şekilde izlemesini olumsuz olarak etkileyebilecek ve ihtiyaç duyulmayacak türden tekrarlar, geniş açıklamalar, şârihin asıl metinde izlediği yöntemin dışında kalan karşılıklı tartışmalarda ortaya konulan birtakım deliller ve bazı zayıf hadisler çıkarılmıştır.

Yüce Allah'tan, bu şerhin aslını faydalı kıldığı gibi bizim hazırladığımız bu özetini de faydalı kılmasını niyâz ederiz.

Allah Teâlâ, efendimiz ve peygamberimiz Muhammed'e, âilesine ve ashâbına salât ve selâm eylesin.

Sâlih b. Abdurrahman el-Husayyin

Büyük Alimler Heyeti Üyesi

Scanned with CamScanner

el-Akîdetu't-Tahâviyye

Rahman ve Rahîm Allah'ın Adıyla

İmam Ebû Ca'fer et-Tahâvî el-Hanefî el-Mısrî *rahmetullahi aleyh* şöyle der:

Bu risâle; ümmetin fakîhleri olan:
Ebû Hanîfe en-Nu'mân b. Sâbit el-Kûfî,
Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm el-Ensârî ve
Ebû Abdillah Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin Allah onlardan razı olsun, mezhebi üzere Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat akîdesine, usûlu'd-dîn'de onların hangi inanca sahip olduklarına ve kendisiyle âlemlerin Rabbine ibâdet ettikleri itikâda dâir bir açıklamadır.

1. "Yüce Allah'ın tevhîdi hakkında, Allah'ın tevfîki ile inanarak deriz ki: Şüphesiz ki Allah birdir, O'nun hiçbir ortağı yoktur."

2. "Hiçbir şey, O'nun benzeri değildir."

3. "Hiçbir şey, O'nu âciz bırakamaz."

4. "O'ndan başka hak ilâh yoktur."

5. "(Allah) Başlangıçsız olarak kadîm, sonsuz olarak dâimdir."

6. "Ne yok olur, ne de son bulur."

7. "O'nun dilediğinden başkası olmaz."

Scanned with CamScanner

العقيدة الطحاوية

بسم الله الرحمن الرحيم

قَالَ الإمَامُ الْعَلاَّمَةُ حُجَّةُ الْإِسْلاَمِ؛ أَبو جَعْفرٍ الوَرَّاقُ الطَّحَاوِيُّ - بِمِصْرَ - رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى:

هَذَا ذِكْرُ بَيَانِ عَقِيدَةِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالجَمَاعَةِ عَلَى مَذْهَبِ فُقَهَاءِ الْمِلَّةِ: أَبِي حَنِيفَةَ النُعْمَانِ بْنِ ثَابِتٍ الكُوفِيّ، وَأَبِي يُوسُفَ يَعْقُوبَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الأَنْصَارِيّ، وَأَبِي عَبْدِ اللهِ مُحَمَّدِ بْنِ الحَسَنِ الشَيْبَانِيّ، رِضْوَانُ اللهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ وَمَا يَعْتَقِدُونَ مِنْ أُصُولِ الدِّينِ، وَيَدِينُونَ بِهِ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ.

1. نَقُولُ فِي تَوحِيدِ اللهِ مُعْتَقِدِينَ بِتَوفِيقِ اللهِ: إِنَّ اللهَ وَاحِدٌ لاَ شَرِيكَ لَهُ.

2. وَلاَ شَيْءَ مِثْلُهُ.

3. وَلاَ شَيْءَ يُعْجِزُهُ.

4. وَلاَ إِلَهَ غَيْرُهُ.

5. قَدِيمٌ بِلاَ ابْتِدَاءٍ، دَائِمٌ بِلاَ انْتِهَاءٍ.

6. لاَ يَفْنَى وَلاَ يَبِيدُ.

7. وَلاَ يَكُونُ إِلاَّ مَا يُرِيدُ.

Scanned with CamScanner

8. "Vehimler, O'na erişemez. Kavrayışlar, O'nu idrâk edemez."

9. "O, hiçbir yaratılmışa benzemez."

10. "O Hayy'dır, ölmez; Kayyûm'dur, uyumaz."

11. "Muhtaç olmayarak yaratandır. Külfetsiz olarak rızık verendir."

12. "Korkusuzca öldüren, meşakkatsizce diriltendir."

13. "O, mahlûkatı yaratmadan önce de sıfatları ile kadîm idi. Onları var etmekle önceden sahip olmadığı bir sıfata sahip olmuş değildir. Sıfatlarıyla ezelî olduğu gibi aynı sıfatlara sahip olarak ebedîdir."

14. "O "el-Hâlık" adını mahlûkatı yarattığından itibaren kazanmadığı gibi, "el-Bâri'" ismini de mahlûkatı meydana getirmekle kazanmış değildir."

15. "O, Rab'lık edilecek hiçbir varlık yokken rubûbiyyetin manasına sahipti. Hiçbir mahlûk yokken de hâlık olma manasına sahipti."

16. "O, dirilttikten sonra ölüleri dirilten olduğu gibi onlara hayat vermeden önce de bu isme müstahaktı. Aynı şekilde O, yaratılanları var etmeden önce de "hâlık/yaratıcı" ismine müstahaktı."

17. "Çünkü O, her şeye kâdirdir; her şey O'na muhtaçtır. Her iş O'nun için kolaydır. O'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, her şeyi işitendir, her şeyi görendir." (eş-Şûrâ, 11)

18. "O, mahlûkatı ilmiyle yaratmıştır."

Scanned with CamScanner

8. لاَ تَبْلُغُهُ الأَوْهَامُ، وَلاَ تُدْرِكُهُ الأَفْهَامُ.

9. وَلاَ يُشْبِهُ الأَنَامَ.

10. حَيٌّ لاَ يَمُوتُ، قَيُّومٌ لاَ يَنَامُ.

11. خَالِقٌ بِلاَ حَاجَةٍ، رَازِقٌ بِلاَ مُؤْنَةٍ.

12. مُمِيتٌ بِلاَ مَخَافَةٍ، بَاعِثٌ بِلاَ مَشَقَّةٍ.

13. مَازَالَ بِصِفَاتِهِ قَدِيْماً قَبْلَ خَلْقِهِ، لَمْ يَزْدَدْ بِكَوْنِهِمْ شَيْئاً لَمْ يَكُنْ قَبْلَهُمْ مِنْ صِفَتِهِ، وَكَمَا كَانَ بِصِفَاتِهِ أَزَلِيًّا، كَذَلِكَ لاَ يَزَالُ عَلَيْهَا أَبَدِيًّا.

14. لَيْسَ مُنْذُ خَلَقَ الْخَلْقَ اسْتَفَادَ اسْمَ "الْخَالِقِ"، وَلَا بِإِحْدَاثِ الْبَرِيَّةِ اسْتَفَادَ اسْمَ "الْبَارِي".

15. لَهُ مَعْنَى الرُّبُوبِيَّةِ وَلاَ مَرْبُوبَ، وَمَعْنَى الخَالِقِ وَلاَ مَخْلُوقَ.

16. وَكَمَا أَنَّهُ مُحْيِي المَوْتَى بَعْدَمَا أَحْيَا، اسْتَحَقَّ هَذَا الاسْمَ قَبْلَ إِحْيَائِهِمْ، كَذَلِكَ اسْتَحَقَّ اسْمَ الخَالِقِ قَبْلَ إِنْشَائِهِمْ.

17. ذَلِكَ بِأَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَكُلُّ شَيْءٍ إِلَيْهِ فَقِيْرٌ، وَكُلُّ أَمْرٍ عَلَيْهِ يَسِيرٌ، لاَ يَحْتَاجُ إِلَى شَيْءٍ، ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَمِيْعُ البَصِيْرُ﴾.

18. خَلَقَ الخَلْقَ بِعِلْمِهِ.

Scanned with CamScanner

19. "Ve O, mahlûkatı için kaderler takdir etmiştir."
20. "Onlar için eceller tayin etmiştir."
21. "Mahlûkatı yaratmadan önce hiçbir şey O'na gizli değildi. Onları yaratmadan önce, onların ne amel edeceklerini de biliyordu."
22. "Onlara, kendisine itaat etmelerini emretmiş ve isyan etmelerini yasaklamıştır."
23. "Her şey, O'nun takdiri ve meşîeti/dilemesi ile cereyan eder. O'nun meşîeti gerçekleşir. Kulların, Allah'ın onlar için dilediğinden başka meşîetleri yoktur. Dolayısıyla da onlar için O'nun dilediği olur, dilemediği de olmaz."
24. "Dilediğini bir lütuf olarak hidâyete erdirir, korur ve afiyette kılar. Dilediğini de adâletinin gereği olarak saptırır, yardımsız bırakır ve belâlarla imtihan eder."
25. "Onların (yaratılmışların) tamamı, O'nun meşîeti çerçevesinde lütfu ve adâleti arasında gider gelirler."
26. "O, zıdları ve niddleri bulunmaktan çok çok yücedir."
27. "O'nun kazasını geri çevirecek, O'nun hükmünü erteleyecek, O'nun emrine karşı koyacak hiç kimse yoktur."
28. "Bütün bunlara iman ettik ve her şeyin O'ndan geldiğine yakînen inandık."
29. "Muhakkak ki Muhammed, O'nun seçilmiş kulu, seçkin peygamberi ve kendisinden razı olunmuş rasûlüdür."

Scanned with CamScanner

19. وَقَدَّرَ لَهُمْ أَقْدَارًا.

20. وَضَرَبَ لَهُمْ ءَاجَالاً.

21. وَلَمْ يَخْفَ عَلَيْهِ شَئٌ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَهُمْ، وَعَلِمَ مَا هُمْ عَامِلُونَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَهُمْ.

22. وَأَمَرَهُمْ بِطَاعَتِهِ وَنَهَاهُمْ عَنْ مَعْصِيَتِهِ.

23. وَكُلُّ شَيْءٍ يَجْرِي بِتَقْدِيرِهِ، وَمَشِيئَتِهِ، وَمَشِيئَتُهُ تَنْفُذُ، لاَ مَشِيئَةَ لِلْعِبَادِ إِلاَّ مَا شَاءَ لَهُمْ، فَمَا شَاءَ لَهُمْ كَانَ، وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ.

24. يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ، وَيَعْصِمُ وَيُعَافِي فَضْلاً، وَيُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ، وَيَخْذِلُ وَيَبْتَلِي عَدْلاً.

25. وَكُلُّهُمْ يَتَقَلَّبُونَ فِي مَشِيئَتِهِ بَيْنَ فَضْلِهِ وَعَدْلِهِ.

26. وَهُوَ مُتَعَالٍ عَنِ الأَضْدَادِ وَالأَنْدَادِ.

27. لاَ رَادَّ لِقَضَائِهِ، وَلاَ مُعْقِبَ لِحُكْمِهِ، وَلاَ غَالِبَ لِأَمْرِهِ.

28. ءَامَنَّا بِذَلِكَ كُلِّهِ، وَأَيْقَنَّا أَنَّ كُلاًّ مِنْ عِنْدِهِ.

29. وَإِنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ الْمُصْطَفَى، وَنَبِيُّهُ الْمُجْتَبَى، وَرَسُولُهُ الْمُرْتَضَى.

Scanned with CamScanner

30. "O, peygamberlerin sonuncusudur."
31. "Muttakîlerin imamıdır."
32 "Rasûllerin efendisidir."
33. "Âlemlerin Rabbinin habîbidir."
34. "Ondan sonraki her bir nübüvvet iddiası, aşırı bir sapıklık ve hevâya uymadır."
35. "Bütün cinlere ve bütün insanlara hak, hidâyet, nur ve aydınlık ile gönderilmiş bir peygamberdir."
36. "Şüphesiz ki Kur'ân, Allah'ın kelâmıdır. Keyfiyetsiz ve sözlü olarak O'ndan sadır olmuştur. Allah, onu rasûlüne vahiy olarak indirmiştir. Mü'minler de bu şekilde onu hak bilerek tasdik etmişlerdir. Onun hakikaten Allah'ın kelâmı olduğuna kesinlikle inanmışlardır. O, yaratılmışların sözü gibi mahlûk değildir. Her kim, Kur'ân'ı işitir de onun insan kelâmı olduğunu iddia ederse kâfir olur. Allah, böylesini kınamış, ayıplamış ve onu Sekar (cehennem) ile tehdit etmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Ben onu Sekar'a sokacağım." (el-Müddessir, 26) Yüce Allah: "Bu, insan sözünden başka bir şey değildir." (el-Müddessir, 25) diyen kimseleri Sekar ile tehdit ettiğine göre; kesin olarak şunu bilmiş ve inanmış oluyoruz ki: O, insanları yaratanın sözüdür ve insanların sözüne benzemez."
37. "Yüce Allah'ı insanlara ait vasıflardan birisiyle vasfeden kimse kâfir olur. Artık kim basiretiyle bunu kavrarsa ibret alır ve kâfirlerin sözlerine benzer sözler söylemekten uzak durur. Yüce Allah'ın sıfatlarının insanların sıfatlarına benzemediğini de kesin olarak bilmiş olur."

Scanned with CamScanner

30. وَإِنَّهُ خَاتَمُ الأَنْبِيَاءِ.

31. وَإِمَامُ الأَتْقِيَاءِ.

32. وَسَيِّدُ الـمُرْسَلِينَ.

33. وَحَبِيبُ رَبِّ العَالَمِينَ.

34. وَكُلُّ دَعْوَى النُّبُوَّةِ بَعْدَهُ فَغَيٌّ وَهَوًى.

35. وَهُوَ الـمَبْعُوثُ إِلَى عَامَّةِ الـجِنِّ وَكَافَّةِ الوَرَى بِالـحَقِّ وَالـهُدَى، وَبِالنُورِ وَالضِّيَاءِ.

36. وَإِنَّ القُرْءَانَ كَلاَمُ اللهِ، مِنْهُ بَدَأَ بِلاَ كَيْفِيَّةٍ قَوْلاً، وَأَنْزَلَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَحْياً، وَصَدَّقَهُ الـمُؤْمِنُونَ عَلَىَ ذَلِكَ حَقًّا، وَأَيْقَنُوا أَنَّهُ كَلاَمُ اللهِ تَعَالَىَ بِالـحَقِيقَةِ، لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ كَكَلاَمِ البَرِيَّةِ، فَمَنْ سَمِعَهُ فَزَعَمَ أَنَّهُ كَلاَمُ البَشَرِ فَقَدْ كَفَرَ، وَقَدْ ذَمَّهُ اللهُ وَعَابَهُ وَأَوْعَدَهُ بِسَقَرَ حَيْثُ قَالَ تَعَالَىَ: ﴿سَأُصْلِيهِ سَقَرَ﴾. فَلَمَّا أَوْعَدَ اللهُ بِسَقَرٍ لِمَنْ قَالَ: ﴿إِنْ هَذَا إِلاَّ قَوْلُ الْبَشَرِ﴾. عَلِمْنَا وَأَيْقَنَّا أَنَّهُ قَوْلُ خَالِقِ الْبَشَرِ، وَلاَ يُشْبِهُ قَوْلَ الْبَشَرِ.

37. وَمَنْ وَصَفَ اللهَ بِمَعْنًى مِنْ مَعَانِي الْبَشَرِ فَقَدْ كَفَرَ، فَمَنْ أَبْصَرَ هٰذَا اعْتَبَرَ، وَعَنْ مِثْلِ قَوْلِ الْكُفَّارِ انْزَجَرَ، وَعَلِمَ أَنَّهُ بِصِفَاتِهِ لَيْسَ كَالْبَشَرِ.

Scanned with CamScanner

38. "Cennet ehlinin -ihata ve keyfiyet söz konusu olmaksızın- Allah'ı görmeleri, Rabbimizin Kitabının dile getirdiği şekilde haktır: *"O gün birtakım yüzler vardır ki parıldarlar, Rablerine bakarlar."* (el-Kıyâme, 22-23) Bunun (nasıl olacağının) açıklaması, yüce Allah'ın murad ettiği ve bildiği şekildedir. Bu hususta Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sahîh olarak gelen her hadis, onun buyurduğu gibidir ve bunların manası onun murad ettiği şekildedir. Şahsî görüşlerimizle te'vîller yaparak ve hevâlarımıza göre vehimlere kapılarak bu konuya dalmayız. Çünkü (bu gibi hususlarda) Allah *azze ve celle*'ye ve Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e teslim olup kendisi için müteşabih/karmaşık olan konuların bilgisini, bilenlere havale edenler dışında hiç kimse dininde selâmete eremez."

39. "İslâm'ın ayağı, ancak teslim oluşun ve teslimiyet gösterişin üzerinde sapasağlam durabilir."

40. "Her kim, bilinmesine imkân verilmeyen bir hususu öğrenmeyi talep eder de anlayışı, teslimiyetle tatmin olmazsa bu talebi, onun katıksız tevhîd'i, saf bilgiyi ve sağlıklı imanı elde etmesine engel olur."

41. "(Böyle bir kimse) vesveselere kapılmış, şaşkın, şüphe (tereddüt) içinde, yolunu şaşırmış bir halde; küfür ile iman, tasdik ile yalanlama, ikrar ile inkâr arasında bocalar. Ne tasdik eden bir mü'min olur, ne de yalanlayan bir inkârcı."

42. "Cennetliklerin Allah'ı görmelerini, herhangi bir vehim ile kabul eden yahut belli bir anlayışa göre te'vîl edenlerin ru'yetullaha imanları sahîh olamaz. Zira ru'yetullahın da, rubûbiyyete izafe edilen her bir hususun da asıl te'vîli, te'vîli terk etmek ve teslimiyete sarılmaktır. Müslümanların dini de bu yol üzeredir."

Scanned with CamScanner

38. وَالرُّؤْيَةُ حَقٌّ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ، بِغَيْرِ إِحَاطَةٍ وَلَا كَيْفِيَّةٍ، كَمَا نَطَقَ بِهِ كِتَابُ رَبِّنَا :﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴾ وَتَفْسِيرُهُ عَلَى مَا أَرَادَهُ اللهُ تَعَالَى وَعَلِمَهُ، وَكُلُّ مَا جَاءَ فِي ذٰلِكَ مِنَ الْحَدِيثِ الصَّحِيحِ عَنِ الرَّسُولِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ فَهُوَ كَمَا قَالَ، وَمَعْنَاهُ عَلَى مَا أَرَادَ، لَا نَدْخُلُ فِي ذٰلِكَ مُتَأَوِّلِينَ بِآرَائِنَا، وَلَا مُتَوَهِّمِينَ بِأَهْوَائِنَا، فَإِنَّهُ مَا سَلِمَ فِي دِينِهِ إِلَّا مَنْ سَلَّمَ لِلهِ وَلِرَسُولِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ، وَرَدَّ عِلْمَ مَا اشْتَبَهَ عَلَيْهِ إِلَى عَالِمِهِ.

39. وَلَا تَثْبُتُ قَدَمُ الْإِسْلَامِ إِلَّا عَلَى ظَهْرِ التَّسْلِيمِ وَالْاِسْتِسْلَامِ

40. فَمَنْ رَامَ عِلْمَ مَا حُظِرَ عَنْهُ عِلْمُهُ، وَلَمْ يَقْنَعْ بِالتَّسْلِيمِ فَهْمُهُ، حَجَبَهُ مَرَامُهُ عَنْ خَالِصِ التَّوْحِيدِ، وَصَافِي الْمَعْرِفَةِ، وَصَحِيحِ الْإِيْمَانِ.

41. فَيَتَذَبْذَبُ بَيْنَ الكُفْرِ وَالإِيْمَانِ وَالتَّصْدِيقِ وَالتَّكْذِيبِ، وَالإِقْرَارِ وَالإِنْكَارِ، مُوَسْوِسًا تَائِهًا شَاكًّا، لاَ مُؤْمِنًا مُصَدِّقًا، وَلاَ جَاحِدًا مُكَذِّبًا.

42. وَلَا يَصِحُّ الْإِيمَانُ بِالرُّؤْيَةِ لِأَهْلِ دَارِ السَّلَامِ لِمَنِ اعْتَبَرَهَا مِنْهُمْ بِوَهْمٍ، أَوْ تَأَوَّلَهَا بِفَهْمٍ، إِذْ كَانَ تَأْوِيلُ الرُّؤْيَةِ وَتَأْوِيلُ كُلِّ مَعْنًى يُضَافُ إِلَى الرُّبُوبِيَّةِ بِتَرْكِ التَّأْوِيلِ وَلُزُومِ التَّسْلِيمِ، وَعَلَيْهِ دِينُ الْمُسْلِمِينَ.

Scanned with CamScanner

43."Nefiyden ve teşbîhten sakınmayan bir kimsenin ayağı kayar ve tenzîhi isabet ettiremez."

44. "Şüphesiz ki yüce Rabbimiz, vahdaniyet sıfatları ile mevsuftur. Bir ve tek olmak vasıflarına sahiptir. Yaratılmışlar arasından hiç kimse, O'nun gibi değildir."

45. "O, hudut ve sınırlardan, erkân, organ ve araçlardan yüce ve münezzehtir. Altı cihet, sonradan yaratılmış mahlûkatın aksine O'nu kuşatamaz."

46. "Mi'rac haktır. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, İsra gecesi uyanık bir halde bedeniyle (Mescid-i Aksa'ya) götürülmüş, oradan göğe yükseltilmiştir. Sonra daha da yukarılara, yüce Allah'ın dilediği yerlere çıkartılmıştır. Yüce Allah, ona dilediği ikramlarda bulunmuş ve vahyettiği şeyleri vahyetmiştir. "Kalp de gördüğünü yalanlamamıştır." (en-Necm, 11) Yüce Allah'ın salât ve selâmı dünyada da, âhirette de ona olsun."

47."Yüce Allah'ın ona, ümmetine bir yardım olmak üzere ikram edeceği Havz da haktır.

48"Hadislerde de rivâyet edildiği üzere onun, ümmeti için sakladığı şefaat da haktır."

49."Yüce Allah'ın Âdem'den ve onun zürriyetinden almış olduğu söz haktır."

50."Yüce Allah, ezelde cennete gireceklerin sayısını da, cehenneme gireceklerin sayısını da bütünüyle ve bir defada bilmiştir. Bu sayıya ne bir şey eklenir, ne ondan bir şey eksiltilir. Aynı şekilde onların yapacakları fiilleri de ezelde bilmiştir."

Scanned with CamScanner

43. وَمَنْ لَمْ يَتَوَقَّ النَّفْيَ وَالتَّشْبِيهَ زَلَّ وَلَمْ يُصِبِ التَّنْزِيهَ.

44. فَإِنَّ رَبَّنَا جَلَّ وَعَلَا مَوْصُوفٌ بِصِفَاتِ الْوَحْدَانِيَّةِ، مَنْعُوتٌ بِنُعُوتِ الْفَرْدَانِيَّةِ، لَيْسَ فِي مَعْنَاهُ أَحَدٌ مِنَ الْبَرِيَّةِ.

45. وَتَعَالَى عَنِ الْحُدُودِ وَالْغَايَاتِ، وَالْأَرْكَانِ وَالْأَعْضَاءِ وَالْأَدَوَاتِ، لَا تَحْوِيهِ الْجِهَاتُ السِّتُّ كَسَائِرِ الْمُبْتَدَعَاتِ.

46. وَالْمِعْرَاجُ حَقٌّ، وَقَدْ أُسْرِيَ بِالنَّبِيِّ وَعُرِجَ بِشَخْصِهِ فِي الْيَقَظَةِ إِلَى السَّمَاءِ، ثُمَّ إِلَى حَيْثُ شَاءَ اللهُ مِنَ الْعُلَا، وَأَكْرَمَهُ اللهُ بِمَا شَاءَ، وَأَوْحَى إِلَيْهِ مَا أَوْحَى ﴿ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى ﴾ فَصَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْآخِرَةِ وَالْأُولَى.

47. وَالْحَوْضُ الَّذِي أَكْرَمَهُ اللهُ تَعَالَى بِهِ غِيَاثًا لِأُمَّتِهِ حَقٌّ.

48. وَالشَّفَاعَةُ الَّتِي ادَّخَرَهَا لَهُمْ حَقٌّ، كَمَا رُوِيَ فِي الْأَخْبَارِ.

49. وَالمِيثَاقُ الَّذِي أَخَذَهُ اللهُ تَعَالَى مِنْ ءَادَمَ وَذُرِّيَّتِهِ حَقٌّ.

50. وَقَدْ عَلِمَ اللهُ تَعَالَى فِيمَا لَمْ يَزَلْ عَدَدَ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ، وَعَدَدَ مَنْ يَدْخُلُ النَّارَ جُمْلَةً وَاحِدَةً، فَلَا يُزَادُ فِي ذٰلِكَ الْعَدَدِ وَلَا يُنْقَصُ مِنْهُ، وَكَذٰلِكَ أَفْعَالُهُمْ فِيمَا عَلِمَ مِنْهُمْ أَنْ يَفْعَلُوهُ.

Scanned with CamScanner

51. "Herkese, ne için yaratılmışsa o kolaylaştırılır. Ameller de sonuçlara göredir. Mutlu olan kimse, Allah'ın kazası gereği mutlu olandır, bedbaht olan kimse de Allah'ın kazası gereği bedbaht olandır."

52."Kader, asıl itibarıyla yüce Allah'ın mahlûkatı hakkındaki bir sırrıdır. Ona ne mukarreb bir melek, ne de gönderilmiş bir peygamber vakıf olmuştur. Bu hususta derine dalmak ve üzerinde çokça düşünmek, ilahi yardımdan uzak kalmaya götüren bir yol, mahrumiyete çıkan bir merdiven, tuğyana varan bir basamaktır. Bu hususstaki kıyas, düşünce ve vesveselerden alabildiğine sakınmak gerekir. Çünkü yüce Allah, kader ilmini mahlûkatından saklı tutmuş ve onlara onun peşine düşmeyi de yasaklamıştır. Nitekim yüce Allah, Kitabında şöyle buyurmaktadır: "O, yaptığından sorgulanamaz. Ama onlar, sorgulanacaklardır." (el-Enbiyâ, 23) Buna göre kim (Allah'ı sorgularcasına): Niye böyle yaptı? diye soracak olursa, Kitabın hükmünü reddetmiş olur. Kitabın hükmünü reddeden de kâfirlerden olur."

53. "İşte bunlar, yüce Allah'ın dostlarından (veli kullarından) kalbleri (iman) nuruyla aydınlanmış kimselerin gerek duyduğu şeylerin özetidir. Bu, ilimde derinleşmiş olanların mertebesidir. Çünkü ilim, iki çeşittir: Biri, mahlûkat arasında var olan (onlar tarafından bilinen) ilim, diğeri ise mahlûkat arasında saklı olan ilimdir. Var olan ilmin inkârı küfür olduğu gibi saklı ilmi bilme iddiasında bulunmak da küfürdür. Îmân, var olan ilmi kabul edip saklı ilmi elde etmeyi terk etmedikçe sabit olmaz."

54. "Biz, Levh'e, Kalem'e ve Levh'de yazılı olan her şeye iman ederiz."

55. "Yüce Allah'ın (Levh-i Mahfuz'da), olacak diye yazdığı bir şeyin olmamasını sağlamak üzere bütün mahlûkat bir araya gelseler, buna güç yetiremezler. Aynı şekilde yüce Allah'ın orada olacak diye yazmadığı bir şeyin olması için hepsi bir araya gelecek olsa, yine buna güç yetiremezler. (Çünkü) Kalem, kıyâmete kadar olacak şeyleri yazmış ve artık (mürekkebi) kurumuştur."

Scanned with CamScanner

51. وَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ، وَالْأَعْمَالُ بِالْخَوَاتِيمِ، وَالسَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ بِقَضَاءِ اللهِ، وَالشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ بِقَضَاءِ اللهِ

52. وَأَصْلُ الْقَدَرِ سِرُّ اللهِ تَعَالَى فِي خَلْقِهِ، لَمْ يَطَّلِعْ عَلَى ذٰلِكَ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ، وَلَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ، وَالتَّعَمُّقُ وَالنَّظَرُ فِي ذٰلِكَ ذَرِيعَةُ الْخِذْلَانِ، وَسُلَّمُ الْحِرْمَانِ، وَدَرَجَةُ الطُّغْيَانِ، فَالْحَذَرَ كُلَّ الْحَذَرِ مِنْ ذٰلِكَ نَظَرًا وَفِكْرًا وَوَسْوَسَةً، فَإِنَّ اللهَ تَعَالَى طَوَى عِلْمَ الْقَدَرِ عَنْ أَنَامِهِ، وَنَهَاهُمْ عَنْ مَرَامِهِ، كَمَا قَالَ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ: ﴿لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ﴾ فَمَنْ سَأَلَ: لِمَ فَعَلَ؟ فَقَدْ رَدَّ حُكْمَ الْكِتَابِ، وَمَنْ رَدَّ حُكْمَ الْكِتَابِ كَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ.

53. فَهٰذِهِ جُمْلَةُ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ مَنْ هُوَ مُنَوَّرٌ قَلْبُهُ مِنْ أَوْلِيَاءِ اللهِ تَعَالَى، وَهِيَ دَرَجَةُ الرَّاسِخِينَ فِي الْعِلْمِ، لِأَنَّ الْعِلْمَ عِلْمَانِ: عِلْمٌ فِي الْخَلْقِ مَوْجُودٌ، وَعِلْمٌ فِي الْخَلْقِ مَفْقُودٌ، فَإِنْكَارُ الْعِلْمِ الْمَوْجُودِ كُفْرٌ، وَادِّعَاءُ الْعِلْمِ الْمَفْقُودِ كُفْرٌ، وَلَا يَثْبُتُ الْإِيمَانُ إِلَّا بِقَبُولِ الْعِلْمِ الْمَوْجُودِ وَتَرْكِ طَلَبِ الْعِلْمِ الْمَفْقُودِ.

54. وَنُؤْمِنُ بِاللَّوْحِ، وَالْقَلَمِ، وَبِجَمِيعِ مَا فِيهِ قَدْ رُقِمَ.

55. فَلَوِ اجْتَمَعَ الْخَلْقُ كُلُّهُمْ عَلَى شَيْءٍ كَتَبَهُ اللهُ تَعَالَى أَنَّهُ كَائِنٌ لِيَجْعَلُوهُ غَيْرَ كَائِنٍ لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ، وَلَوِ اجْتَمَعُوا كُلُّهُمْ عَلَى شَيْءٍ لَمْ يَكْتُبْهُ اللهُ تَعَالَى فِيهِ لِيَجْعَلُوهُ كَائِنًا لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ، جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

Scanned with CamScanner

56. "Kula isabet etmeyen bir şey, hiçbir şekilde ona isabet edecek değildir. Ona isabet eden herhangi bir şeyin de ona isabet etmemesi imkânsızdır."

57. "Kul, şunu bilmelidir: Yüce Allah'ın, mahlûkatından her bir varlık hakkındaki bilgisi ezeldendir. O, bunu son derece sağlam ve kesin bir şekilde takdir etmiştir. Göklerdeki ve yerdeki yaratılmışlardan hiçbir kimse, onu bozamaz; erteleyemez, ortadan kaldıramaz, değiştiremez, başka bir şekle çeviremez, ondan bir şey eksiltemez ve ona bir şey ilave edemez."

58. "İşte bu, inanılması gereken iman esasları, marifet temelleri ve yüce Allah'ın tevhîd ve rubûbiyyetini kabul etmenin kapsamı içindedir. Nitekim yüce Allah, Kitabında şöyle buyurmaktadır: "O, her şeyi yaratıp inceden inceye takdir ve tayin etmiştir." (el-Furkan, 2); "Allah'ın emri, hükme bağlanmış bir kaderdir." (el-Ahzab, 38)"

59. "Kader hususunda kalbi hasta olan kimselere yazıklar olsun! Çünkü böyleleri, vehimleriyle gaybda son derece gizli bir sırrı ortaya çıkarmaya çalışmışlar; buna dayanarak söyledikleriyle de günahkâr bir iftiracı olup çıkmışlardır."

60. "Arş ve Kürsî haktır."

61. "O'nun Arş'a da, Arş'ın altındaki varlıklara da ihtiyacı yoktur. Her şeyi kuşatandır ve her şeyin üstündedir. Yaratılmışları, kendini kuşatmaktan aciz kılmıştır."

62. "Biz; iman, tasdik ve teslimiyetle deriz ki: Muhakkak ki Allah, İbrâhîm'i halil/dost edinmiş ve Mûsâ ile de gerçek manada konuşmuştur."

63. "Meleklere de, nebilere de, rasûllere indirilen kitaplara da iman ederiz. Onların hepsinin apaçık hak üzere olduklarına da şâhidlik ederiz."

Scanned with CamScanner

56. وَمَا أَخْطَأَ العَبْدُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ، وَمَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ.

57. وَعَلَى الْعَبْدِ أَنْ يَعْلَمَ أَنَّ اللهَ قَدْ سَبَقَ عِلْمُهُ فِي كُلِّ كَائِنٍ مِنْ خَلْقِهِ، فَقَدَّرَ ذٰلِكَ تَقْدِيرًا مُحْكَمًا مُبْرَمًا، لَيْسَ فِيهِ نَاقِضٌ وَلَا مُعَقِّبٌ، وَلَا مُزِيلٌ وَلَا مُغَيِّرٌ وَلَا مُحَوِّلٌ، وَلَا نَاقِصٌ وَلَا زَائِدٌ مِنْ خَلْقِهِ فِي سَمَاوَاتِهِ وَأَرْضِهِ.

58. وَذٰلِكَ مِنْ عَقْدِ الْإِيمَانِ، وَأُصُولِ الْمَعْرِفَةِ، وَالْاِعْتِرَافِ بِتَوْحِيدِ اللهِ تَعَالَى وَرُبُوبِيَّتِهِ، كَمَا قَالَ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ: ﴿ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴾ وَقَالَ تَعَالَى: ﴿ وَكَانَ أَمْرُ اللهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴾

59.فَوَيْلٌ لِمَنْ صَارَ قَلْبُهُ فِي الْقَدَرِ قَلْبًا سَقِيمًا، لَقَدِ الْتَمَسَ بِوَهْمِهِ فِي فَحْصِ الْغَيْبِ سِرًّا كَتِيمًا، وَعَادَ بِمَا قَالَ فِيهِ أَفَّاكًا أَثِيمًا.

60. وَالعَرْشُ وَالكُرْسِيُّ حَقٌّ.

61. وَهُوَ مُسْتَغْنٍ عَنِ الْعَرْشِ وَمَا دُونَهُ، مُحِيطٌ بِكُلِّ شَيْءٍ وَفَوْقَهُ، وَقَدْ أَعْجَزَ عَنِ الْإِحَاطَةِ خَلْقَهُ.

62. وَنَقُولُ: إِنَّ اللهَ اتَّخَذَ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا، وَكَلَّمَ اللهُ مُوسَى تَكْلِيمًا، إِيمَانًا وَتَصْدِيقًا وَتَسْلِيمًا.

63. وَنُؤْمِنُ بِالمَلَائِكَةِ، وَالنَّبِيِّينَ، وَالكُتُبِ المُنَزَّلَةِ عَلَى المُرْسَلِينَ، وَنَشْهَدُ أَنَّهُمْ كَانُوا عَلَى الحَقِّ المُبِينَ.

Scanned with CamScanner

64. "Biz, kıblemize yönelenleri; Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in getirdiklerini kabul ettikleri, söylediği ve haber verdiği her şeyi tasdik ettikleri sürece müslümanlar ve mü'minler olarak adlandırırız."

65. "Allah'ın zâtı hakkında ileri geri konuşmayız, Allah'ın dini hakkında da tartışmalara girmeyiz."

66. "Kur'ân hakkında olur olmaz tartışmayız. Onun, âlemlerin Rabbinin kelâmı olduğuna tanıklık ederiz. Onu er-Rûhu'l-Emîn indirmiş ve rasûllerin efendisi Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'e öğretmiştir. O, yüce Allah'ın kelâmıdır, yaratılmışların hiçbir sözü ona denk olamaz. Onun mahlûk olduğunu söylemeyiz, Müslümanların cemaatine de muhalefet etmeyiz."

67. "Kıble ehlinden hiç kimseyi -helâl kabul etmediği sürece- herhangi bir günah sebebiyle tekfir etmeyiz. Îmânı olan kimseye işlediği günah zarar vermez de demeyiz."

68. "Mü'minler arasından iyilik sahiplerini yüce Allah'ın affedeceğini, onları rahmetiyle cennete girdireceğini ümit ederiz. Bununla birlikte onlar hakkında (azap görmeyeceklerine dâir) emin olmayız ve onların cennetlik olduklarına da şâhidlik etmeyiz. Müminlerin günahkârlarına da mağfiret diler ve onlar için endişe ederiz; ancak hiçbir ümitlerinin olmadığını söylemeyiz."

69. "Güven duymak ve ümit kesmek, İslâm dininden çıkmaya sebebtir. Hak yol ise bu ikisinin arasıdır ki o da ehl-i kıblenin yoludur."

70. "Kul, kendini imana sokan bir şeyi inkâr etmedikçe imandan çıkmaz."

Scanned with CamScanner

64. وَنُسَمِّي أَهْلَ قِبْلَتِنَا مُسْلِمِينَ مُؤْمِنِينَ، مَا دَامُوا بِمَا جَاءَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعْتَرِفِينَ، وَلَهُ بِكُلِّ مَا قَالَهُ وَأَخْبَرَ مُصَدِّقِينَ، غَيْرَ مُنْكِرِينَ.

65. وَلَا نَخُوضُ فِي اللهِ، وَلَا نُمَارِي فِي دِينِ اللهِ.

66. وَلَا نُجَادِلُ فِي الْقُرْآنِ، وَنَشْهَدُ أَنَّهُ كَلَامُ رَبِّ الْعَالَمِينَ، نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ، فَعَلَّمَهُ سَيِّدَ الْمُرْسَلِينَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ أَجْمَعِينَ، وَهُوَ كَلَامُ اللهِ تَعَالَى لَا يُسَاوِيهِ شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ الْمَخْلُوقِينَ، وَلَا نَقُولُ بِخَلْقِهِ، وَلَا نُخَالِفُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ.

67. وَلَا نُكَفِّرُ أَحَدًا مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ بِذَنْبٍ مَا لَمْ يَسْتَحِلَّهُ. وَلَا نَقُولُ: لَا يَضُرُّ مَعَ الْإِيمَانِ ذَنْبٌ لِمَنْ عَمِلَهُ.

68. نَرْجُو لِلْمُحْسِنِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ، وَيُدْخِلَهُمُ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِهِ، وَلَا نَأْمَنُ عَلَيْهِمْ، وَلَا نَشْهَدُ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ، وَنَسْتَغْفِرُ لِمُسِيئِيهِمْ، وَنَخَافُ عَلَيْهِمْ، وَلَا نُقَنِّطُهُمْ.

69. وَالْأَمْنُ وَالْإِيَاسُ يَنْقُلَانِ عَنْ مِلَّةِ الْإِسْلَامِ، وَسَبِيلُ الْحَقِّ بَيْنَهُمَا لِأَهْلِ الْقِبْلَةِ.

70. وَلَا يَخْرُجُ الْعَبْدُ مِنَ الْإِيمَانِ إِلَّا بِجُحُودِ مَا أَدْخَلَهُ فِيهِ.

Scanned with CamScanner

71. "Îmân, dil ile ikrar, kalb ile tasdiktir. Rasûllullah sallallahu aleyhi ve sellem'den sahîh olarak gelen şeriat ve beyânın tamamı, haktır. Îmân, birdir ve iman ehli, imanın esası bakımından birbirlerine eşittir. Aralarındaki fazîlet ve üstünlük farkı ise Allah korkusu, takvâ, hevâya muhalefet ve evlâ olanı yapmaya devam etmekle ortaya çıkar."

72. "Mü'minlerin hepsi Rahmân'ın velîleridir.

73. "Allah nezdinde mü'minlerin en değerlileri, Allah'a en çok itaat edenleri ve Kur'ân'a en çok uyanlarıdır."

74. "Îmân: Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayrıyla şerriyle, acısıyla tatlısıyla kadere ve (hepsinin) Allah'tan geldiğine iman etmek demektir."

75. "Biz, bütün bunlara iman ederiz. Peygamberleri arasında hiçbirini diğerinden ayırmayız. Getirdikleri her hususta da onların hepsini tasdik ederiz."

76. "Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem ümmeti arasından büyük günah işleyen kimseler, muvahhid olarak öldükleri, Allah'ın huzuruna O'nu bilip tanıyanlar olarak çıktıkları takdirde, tevbe etmemiş olsalar dahi cehennemde ebedî kalmazlar. Onların durumu, Allah'ın dilemesine ve hükmüne bağlıdır. Dilerse onları lütfuyla bağışlayıp affeder. Nitekim yüce Allah, Kitabında şöyle buyurmaktadır: "Ve şirkin dışındaki günahları dilediği kimselere bağışlar." (en-Nisâ, 48 ve 116) "Dilerse de adâleti gereği onları cehennem ateşinde azaplandırır, sonra da onları oradan rahmetiyle ve kendisine itaat edenlerden olan şefaatçilerin şefaatiyle çıkartır. Sonra da onları cennetine gönderir. Çünkü yüce Allah, kendisini bilip tanıyanların mevlâsıdır. Onları her iki diyarda da kendisini inkâr eden, hidâyetinden uzaklaşıp hüsrana uğrayan ve O'nun dostluğuna nâil olamayan kimseler gibi kılmaz. Allah'ım, ey İslâm'ın ve müslümanların gerçek mevlası! İslâm ile senin huzuruna çıkıncaya kadar, sımsıkı bir şekilde İslâm'a sarılmamızı sağla!"

Scanned with CamScanner

71. وَالْإِيمَانُ: هُوَ الْإِقْرَارُ بِاللِّسَانِ، وَالتَّصْدِيقُ بِالْجَنَانِ. وَجَمِيعُ مَا صَحَّ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الشَّرْعِ وَالْبَيَانِ كُلُّهُ حَقٌّ، وَالْإِيمَانُ وَاحِدٌ، وَأَهْلُهُ فِي أَصْلِهِ سَوَاءٌ، وَالتَّفَاضُلُ بَيْنَهُمْ بِالْخَشْيَةِ وَالتُّقَى، وَمُخَالَفَةِ الْهَوَى، وَمُلَازَمَةِ الْأَوْلَى.

72. وَالْمُؤْمِنُونَ كُلُّهُمْ أَوْلِيَاءُ الرَّحْمٰنِ.

73. وَأَكْرَمُهُمْ عِنْدَ اللهِ أَطْوَعُهُمْ وَأَتْبَعُهُمْ لِلْقُرْآنِ.

74. وَالْإِيمَانُ: هُوَ الْإِيمَانُ بِاللهِ، وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، وَحُلْوِهِ وَمُرِّهِ مِنَ اللهِ تَعَالَى.

75. وَنَحْنُ مُؤْمِنُونَ بِذٰلِكَ كُلِّهِ، لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ، وَنُصَدِّقُهُمْ كُلَّهُمْ عَلَى مَا جَاؤُوا بِهِ.

76. وَأَهْلُ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ فِي النَّارِ لَا يُخَلَّدُونَ، إِذَا مَاتُوا وَهُمْ مُوَحِّدُونَ، وَإِنْ لَمْ يَكُونُوا تَائِبِينَ، بَعْدَ أَنْ لَقُوا اللهَ عَارِفِينَ، وَهُمْ فِي مَشِيئَتِهِ وَحُكْمِهِ: إِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُمْ، وَعَفَا عَنْهُمْ بِفَضْلِهِ، كَمَا ذَكَرَ فِي كِتَابِهِ: ﴿ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَن يَشَاءُ ﴾، وَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ فِي النَّارِ بِعَدْلِهِ، ثُمَّ يُخْرِجُهُمْ مِنْهَا بِرَحْمَتِهِ، وَشَفَاعَةِ الشَّافِعِينَ مِنْ أَهْلِ طَاعَتِهِ، ثُمَّ يَبْعَثُهُمْ إِلَى جَنَّتِهِ، وَذٰلِكَ بِأَنَّ اللهَ تَعَالَى تَوَلَّى أَهْلَ مَعْرِفَتِهِ، وَلَمْ يَجْعَلْهُمْ فِي الدَّارَيْنِ كَأَهْلِ نَكْرَتِهِ، الَّذِينَ خَابُوا مِنْ هِدَايَتِهِ، وَلَمْ يَنَالُوا مِنْ وَلَايَتِهِ، اَللّٰهُمَّ يَا وَلِيَّ الْإِسْلَامِ وَأَهْلِهِ، مَسِّكْنَا بِالْإِسْلَامِ حَتَّى نَلْقَاكَ بِهِ.

Scanned with CamScanner

77. "Kıble ehlinden olan iyi ve kötü herkesin arkasında namaz kılınacağı ve onlardan ölenlerin cenaze namazının kılınacağı görüşündeyiz."

78. "Kıble ehlinden ölen herhangi bir kimse hakkında kesin olarak cennetliktir ya da cehennemliktir demeyiz."

79. "Onların kâfir, müşrik ya da münafık olduklarına -kendilerinden bu konuda herhangi bir şey açığa çıkmadıkça- hükmetmeyiz. Onların iç hallerini yüce Allah'a havale ederiz."

80. "Biz, kılıç çekilmesi farz olanlar müstesnâ Muhammed ümmetinden hiç kimseye karşı kılıç çekileceği görüşünde değiliz."

81. "(Müslüman) Devlet başkanlarımıza ve yöneticilerimize karşı ayaklanmayı -haksızlık etseler dahi- uygun görmeyiz. Onlara beddua etmeyiz ve onlara itaat etmekten el çekmeyiz. Bize günah işlemeyi emretmedikleri sürece onlara itaati, aziz ve celil olan Allah'a itaatin bir parçası ve bir fariza olarak görürüz. Onların ıslahı ve esenliği için dua ederiz."

82. "Sünnete ve cemaate tâbi oluruz. Şâz görüşlerden, ihtilâftan ve tefrikadan da uzak dururuz."

83. "Adâlet ve emanet ehlini severiz, zulüm ve hıyanet ehline buğzederiz."

84. "İlmi bizim için müteşâbih olan hususlarda: 'Allah daha iyi bilir.' deriz."

85. "Yolculukta da, mukîmken de -rivâyetlerde geldiği üzere- mestler üzerine meshedileceği görüşündeyiz."

86. "Hac ve cihâd, iyileriyle kötüleriyle müslüman olan yöneticiler eşliğinde kıyâmet gününe kadar geçerlidir. Hiçbir şey, bunları iptal edemez ve bunların farziyetlerini kaldıramaz."

87. "Kirâmen Kâtibîn meleklerine iman ederiz. Allah, onları üzerimize koruyucular olarak tayin etmiştir."

Scanned with CamScanner

77. وَنَرَى الصَّلَاةَ خَلْفَ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ، وعَلَى مَنْ مَاتَ مِنْهُمْ.

78. وَلَا نُنْزِلُ أَحَدًا مِنْهُمْ جَنَّةً وَلَا نَارًا.

79. وَلَا نَشْهَدُ عَلَيْهِمْ بِكُفْرٍ وَلَا بِشِرْكٍ وَلَا بِنِفَاقٍ، مَا لَمْ يَظْهَرْ مِنْهُمْ شَيْءٌ مِنْ ذٰلِكَ، وَنَذَرُ سَرَائِرَهُمْ إِلَى اللهِ تَعَالَى.

80. وَلَا نَرَى السَّيْفَ عَلَى أَحَدٍ مِنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا مَنْ وَجَبَ عَلَيْهِ السَّيْفُ.

81. وَلَا نَرَى الْخُرُوجَ عَلَى أَئِمَّتِنَا وَوُلَاةِ أُمُورِنَا وَإِنْ جَارُوا، وَلَا نَدْعُو عَلَيْهِمْ، وَلَا نَنْزِعُ يَدًا مِنْ طَاعَتِهِمْ، وَنَرَى طَاعَتَهُمْ مِنْ طَاعَةِ اللهِ فَرِيضَةً، مَا لَمْ يَأْمُرُوا بِمَعْصِيَةٍ، وَنَدْعُو لَهُمْ بِالصَّلَاحِ وَالْمُعَافَاةِ.

82. وَنَتَّبِعُ السُّنَّةَ وَالْجَمَاعَةَ، وَنَجْتَنِبُ الشُّذُوذَ وَالْخِلَافَ وَالْفُرْقَةَ.

83. وَنُحِبُّ أَهْلَ الْعَدْلِ وَالْأَمَانَةِ، وَنُبْغِضُ أَهْلَ الْجَوْرِ وَالْخِيَانَةِ.

84. وَنَقُولُ: اللهُ أَعْلَمُ فِيمَا اشْتَبَهَ عَلَيْنَا عِلْمُهُ.

85. وَنَرَى الْمَسْحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ فِي السَّفَرِ وَالْحَضَرِ، كَمَا جَاءَ فِي الْأَثَرِ.

86. وَالْحَجُّ وَالْجِهَادُ مَاضِيَانِ مَعَ أُولِي الْأَمْرِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، بَرِّهِمْ وَفَاجِرِهِمْ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ، لَا يُبْطِلُهُمَا شَيْءٌ وَلَا يَنْقُضُهُمَا.

87. وَنُؤْمِنُ بِالْكِرَامِ الْكَاتِبِينَ، فَإِنَّ اللهَ قَدْ جَعَلَهُمْ عَلَيْنَا حَافِظِينَ.

Scanned with CamScanner

88. "Âlemlerin ruhlarını kabzetmekle görevli olan Ölüm meleğine de iman ederiz."

89. "Hak eden kimseler için kabir azabına, kabirde Münker ve Nekir'in kişiye Rabbi, dini ve peygamberi hakkında soru sormalarına -gerek Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den, gerek Ashâb-ı Kirâm'dan (Allah tümünden razı olsun) gelen haberlere uygun olarak- iman ederiz. Kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçedir yahut ateş çukurlarından bir çukurdur."

90. "Ba's'a (öldükten sonra dirilişe), kıyâmet gününde amellerin karşılıklarının verileceğine, arza, hisaba, kitapların (amel defterlerinin) okunmasına, sevaba, cezaya, Sırat'a ve Mîzân'a da iman ederiz."

91. "Cennet ve cehennem yaratılmışlardır. Ebediyyen sonları gelmez ve yok olmazlar. Şüphesiz yüce Allah, cennet ve cehennemi mahlûkattan önce yaratmıştır. Her ikisine girecekleri de yaratmıştır. Onlardan dilediği kimseleri, bir lütfu olarak cennete, yine onlardan dilediği kimseleri de adâletinin gereği olarak cehenneme koyacaktır. Herkes, kendisi hakkında hüküm verilip bitirilmiş sonuç için amel eder ve ne için yaratılmış ise sonunda oraya varacaktır. Hayır ve şer de kullar hakkında takdir edilmiştir."

92. "Fiilin kendisi ile gerçekleştiği istitâa (güç yetiriş, kudret), mahlûkun kendisi ile nitelendirilemeyeceği tevfîk kabilinden olup fiil ile birlikte bulunur. Sağlıklı oluş, güç yetirme, imkân buluş, araçların esenlikte oluşu anlamındaki istitâa ise fiilden önce bulunur ve ilahî hitap da buna yöneliktir. Bu konuda yüce Allah: "Allah, hiç kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez." (el-Bakara, 286) buyurmaktadır."

93. "Kulların fiilleri, Allah'ın yaratması ve kulların kesbi/kazanması iledir."

Scanned with CamScanner

88. وَنُؤْمِنُ بِمَلَكِ الْمَوْتِ الْمُوَكَّلِ بِقَبْضِ أَرْوَاحِ الْعَالَمِينَ.

89. وَبِعَذَابِ الْقَبْرِ لِمَنْ كَانَ لَهُ أَهْلًا، وَسُؤَالِ مُنْكَرٍ وَنَكِيرٍ فِي قَبْرِهِ عَنْ رَبِّهِ وَدِينِهِ وَنَبِيِّهِ، عَلَى مَا جَاءَتْ بِهِ الْأَخْبَارُ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَعَنِ الصَّحَابَةِ رِضْوَانُ اللهِ عَلَيْهِمْ، وَالْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفَرِ النِّيرَانِ.

90. وَنُؤْمِنُ بِالْبَعْثِ وَجَزَاءِ الْأَعْمَالِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَالْعَرْضِ وَالْحِسَابِ، وَقِرَاءَةِ الْكِتَابِ، وَالثَّوَابِ وَالْعِقَابِ، وَالصِّرَاطِ وَالْمِيزَانِ.

91. وَالْجَنَّةُ وَالنَّارُ مَخْلُوقَتَانِ، لَا تَفْنَيَانِ أَبَدًا وَلَا تَبِيدَانِ، وَإِنَّ اللهَ تَعَالَى خَلَقَ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ قَبْلَ الْخَلْقِ، وَخَلَقَ لَهُمَا أَهْلًا، فَمَنْ شَاءَ مِنْهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ فَضْلًا مِنْهُ، وَمَنْ شَاءَ مِنْهُمْ إِلَى النَّارِ عَدْلًا مِنْهُ، وَكُلٌّ يَعْمَلُ لِمَا قَدْ فُرِغَ لَهُ، وَصَائِرٌ إِلَى مَا خُلِقَ لَهُ، وَالْخَيْرُ وَالشَّرُّ مُقَدَّرَانِ عَلَى الْعِبَادِ.

92. وَالْاِسْتِطَاعَةُ الَّتِي يَجِبُ بِهَا الْفِعْلُ مِنْ نَحْوِ التَّوْفِيقِ الَّذِي لَا يُوصَفُ الْمَخْلُوقُ بِهِ تَكُونُ مَعَ الْفِعْلِ، وَأَمَّا الْاِسْتِطَاعَةُ مِنْ جِهَةِ الصِّحَّةِ وَالْوُسْعِ وَالتَّمَكُّنِ وَسَلَامَةِ الْآلَاتِ فَهِيَ قَبْلَ الْفِعْلِ، وَبِهَا يَتَعَلَّقُ الْخِطَابُ، وَهُوَ كَمَا قَالَ تَعَالَى: ﴿ لَا يُكَلِّفُ اللهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾.

93. وَأَفْعَالُ الْعِبَادِ خَلْقُ اللهِ، وَكَسْبٌ مِنَ الْعِبَادِ.

Scanned with CamScanner

94. "Yüce Allah, onları ancak takat getirebilecekleri şeylerle mükellef tutmuştur. Onlar da ancak O'nun kendilerini mükellef tuttuğu şeylere takat getirebilirler. İşte bu 'lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah' sözünün açıklamasıdır. Biz, (bu sözle): Hiçbir kimse, Allah'ın yardımı olmadıkça Allah'a isyandan uzak kalmaya çare bulamaz, başka bir tarafa yönelemez ve herhangi bir harekette bulunamaz. Yüce Allah'ın tevfîki olmadıkça da hiçbir kimse, Allah'a itaati yerine getirmeye ve onun üzerinde sebat göstermeye güç bulamaz, demek istiyoruz. Her şey, yüce Allah'ın meşîeti, ilmi, kaza ve kaderiyle cereyan eder. O'nun meşîeti, bütün meşîetlere galip gelir, O'nun kazası da bütün çareleri yenik düşürür. O, dilediğini yapar; ancak asla zulmetmez: "O, yaptıklarından sorgulanamaz. Halbuki onlar sorgulanacaklardır." (el-Enbiyâ, 23)"

95. "Hayatta olanların dua ve sadakalarının ölülere faydası vardır."

96. "Yüce Allah, duaları kabul eder ve ihtiyaçları karşılar."

97. "O her şeye Mâlik'tir, hiçbir şey O'na mâlik olamaz. Göz açıp kapayacak kadar dahi Allah'a muhtaç olmamak düşünülemez. Göz açıp kapayacak kadar bir süre Allah'a muhtaç olmadığını zanneden kimse, küfre girer ve helâk olanlardan olur."

98. "Allah, yarattıklarından hiç kimseye benzemesi söz konusu olmaksızın, hem gazap eder, hem de razı olur."

99. "Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in ashabını sever, onlardan herhangi birisini sevmekte aşırıya kaçmayız. Onlardan herhangi birisinden de berî olduğumuzu söylemeyiz. Onlara buğzedenlere ve onları hayırdan başka şeylerle yadedenlere buğzederiz. Onları ancak hayırla anarız. Onları sevmek din, iman ve ihsandır. Onlara buğzetmek ise küfür, nifak ve tuğyândır."

Scanned with CamScanner

94. وَلَمْ يُكَلِّفْهُمُ اللهُ تَعَالَى إِلَّا مَا يُطِيقُونَ، وَلَا يُطِيقُونَ إِلَّا مَا كَلَّفَهُمْ، وَهُوَ تَفْسِيرُ: «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ». نَقُولُ: لَا حِيلَةَ لِأَحَدٍ، وَلَا حَرَكَةَ لِأَحَدٍ، وَلَا تَحَوُّلَ لِأَحَدٍ عَنْ مَعْصِيَةِ اللهِ إِلَّا بِمَعُونَةِ اللهِ، وَلَا قُوَّةَ لِأَحَدٍ عَلَى إِقَامَةِ طَاعَةِ اللهِ وَالثَّبَاتِ عَلَيْهَا إِلَّا بِتَوْفِيقِ اللهِ تَعَالَى، وَكُلُّ شَيْءٍ يَجْرِي بِمَشِيئَةِ اللهِ تَعَالَى وَعِلْمِهِ وَقَضَائِهِ وَقَدَرِهِ، غَلَبَتْ مَشِيئَتُهُ الْمَشِيئَاتِ كُلَّهَا، وَغَلَبَ قَضَاؤُهُ الْحِيَلَ كُلَّهَا، يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ أَبَدًا، ﴿ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴾.

95. وَفِي دُعَاءِ الْأَحْيَاءِ وَصَدَقَاتِهِمْ مَنْفَعَةٌ لِلْأَمْوَاتِ.

96. وَاللهُ تَعَالَى يَسْتَجِيبُ الدَّعَوَاتِ وَيَقْضِي الْحَاجَاتِ.

97. وَيَمْلِكُ كُلَّ شَيْءٍ وَلَا يَمْلِكُهُ شَيْءٌ، وَلَا غِنَى عَنِ اللهِ تَعَالَى طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَمَنِ اسْتَغْنَى عَنِ اللهِ طَرْفَةَ عَيْنٍ فَقَدْ كَفَرَ، وَصَارَ مِنْ أَهْلِ الْحَيْنِ.

98. وَاللهُ يَغْضَبُ وَيَرْضَى، لَا كَأَحَدٍ مِنَ الْوَرَى.

99. وَنُحِبُّ أَصْحَابَ رَسُولِ اللهِ، وَلَا نُفْرِطُ فِي حُبِّ أَحَدٍ مِنْهُمْ، وَلَا نَتَبَرَّأُ مِنْ أَحَدٍ مِنْهُمْ، وَنُبْغِضُ مَنْ يُبْغِضُهُمْ، وَبِغَيْرِ الْخَيْرِ يَذْكُرُهُمْ، وَلَا نَذْكُرُهُمْ إِلَّا بِخَيْرٍ، وَحُبُّهُمْ دِينٌ وَإِيمَانٌ وَإِحْسَانٌ، وَبُغْضُهُمْ كُفْرٌ وَنِفَاقٌ وَطُغْيَانٌ.

Scanned with CamScanner

100. "Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den sonra halifeliği; fazîletini ve bütün ümmetin önünde oluşunu ikrar ederek önce Ebû Bekir es-Sıddîk radıyallahu anh için sabit kabul ederiz."

101. "Sonra Ömer b. el-Hattab radıyallahu anh'ın halifeliğini (kabul ederiz.)"

102. "Sonra Osman radıyallahu anh için (halifeliği sabit görürüz.)"

103. "Sonra Ali b. Ebî Talib radıyallahu anh için (halifeliği sabit görürüz.)"

104. "Onlar, raşid halifeler ve hidâyete iletilmiş olan imamlardır."

105. "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in isimlerini saydığı ve kendilerini cennetle müjdelediği on kişinin, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in lehlerine yaptığı şehâdete binâen, cennetlik olduklarına biz de şâhidlik ederiz. Çünkü onun sözü hakkın kendisidir. Bunlar: Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd, Saîd, Abdurrahman b. Avf ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrah'tır ki o, bu ümmetin eminidir. Allah hepsinden razı olsun."

106. "Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in ashabı, her türlü lekeden tertemiz zevceleri ve her türlü kirden uzak zürriyetleri hakkında güzel söz söyleyen kimse, münafıklıktan berî olur."

Scanned with CamScanner

100. وَنُثْبِتُ الْخِلَافَةَ بَعْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ أَوَّلًا لِأَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِرَضِيَ اللهُ عَنْه تَفْضِيلًا لَهُ وَتَقْدِيمًا عَلَى جَمِيعِ الْأُمَّةِ.

101. ثُمَّ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ.

102. ثُمَّ لِعُثْمَانَ رَضِي اللهُ عَنْهُ.

103. ثُمَّ لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِي اللهُ عَنْهُ.

104. وَهُمُ الْخُلَفَاءُ الرَّاشِدُونَ وَالْأَئِمَّةُ الْمُهْتَدُونَ.

105. وَإِنَّ الْعَشَرَةَ الَّذِينَ سَمَّاهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ وَبَشَّرَهُمْ بِالْجَنَّةِ، نَشْهَدُ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ عَلَى مَا شَهِدَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ، وَقَوْلُهُ الْحَقُّ، وَهُمْ: أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ، وَعَلِيٌّ، وَطَلْحَةُ، وَالزُّبَيْرُ، وَسَعْدٌ، وَسَعِيدٌ، وَعَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ، وَأَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ وَهُوَ أَمِينُ هٰذِهِ الْأُمَّةِ، y أَجْمَعِينَ.

106. وَمَنْ أَحْسَنَ الْقَوْلَ فِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ، وَأَزْوَاجِهِ الطَّاهِرَاتِ مِنْ كُلِّ دَنَسٍ، وَذُرِّيَّاتِهِ الْمُقَدَّسِينَ مِنْ كُلِّ رِجْسٍ، فَقَدْ بَرِئَ مِنَ النِّفَاقِ.

Scanned with CamScanner

107. "Önceki selef âlimleri ile onlardan sonra gelen tabiîn -hayır ve eser ehli ile fıkıh ve nazar ehli- ancak hayırla anılırlar. Onlardan kötülükle söz eden, hak yolun dışında bir yol üzerindedir."

108. "Hiçbir veli zatı, hiçbir peygamberden -hepsine selam olsun- üstün tutmayız ve deriz ki: Bir tek peygamber, bütün velilerden daha üstündür."

109. "Evliyanın gösterdiği ve güvenilir kimselerden sahîh olarak bize ulaşan rivâyetlerde geçen kerametlerine iman ederiz."

110. "Deccal'in çıkması, Meryem oğlu İsa aleyhisselam'ın gökten inişi gibi kıyâmet alâmetlerine iman ederiz. Güneşin batıdan doğacağına ve Dâbbetu'l-arz'ın, bulunduğu yerden çıkacağına da inanırız."

111. "Hiçbir kâhini, hiçbir arrâf'ı; Kitab'a, Sünnet'e ve ümmetin icmâına muhalif herhangi bir iddiada bulunan kimseleri tasdik etmeyiz."

112. "Cemaati hak ve doğru, tefrikayı sapıklık ve azap olarak görürüz."

113. "Allah'ın yeryüzündeki dini de, semadaki dini de birdir. O da İslâm dinidir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz Allah nezdinde din, İslâm'dır." (Âl-i İmrân, 19) Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Ve size din olarak İslâm'ı beğenip seçtim." (el-Mâide, 3) O din, aşırı gitmekle kusurlu davranmak arasında, teşbîhle ta'til arasında, cebirle kader (görüşleri) arasında, kendini emin hissetmekle ümit kesmek arasında bir yoldur."

Scanned with CamScanner

107. وَعُلَمَاءُ السَّلَفِ مِنَ السَّابِقِينَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ -أَهْلِ الْخَيْرِ وَالْأَثَرِ، وَأَهْلِ الْفِقْهِ وَالنَّظَرِ- لَا يُذْكَرُونَ إِلَّا بِالْجَمِيلِ، وَمَنْ ذَكَرَهُمْ بِسُوءٍ فَهُوَ عَلَى غَيْرِ السَّبِيلِ.

108. وَلَا نُفَضِّلُ أَحَدًا مِنَ الْأَوْلِيَاءِ عَلَى أَحَدٍ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، وَنَقُولُ: نَبِيٌّ وَاحِدٌ أَفْضَلُ مِنْ جَمِيعِ الْأَوْلِيَاءِ.

109. وَنُؤْمِنُ بِمَا جَاءَ مِنْ كَرَامَاتِهِمْ، وَصَحَّ عَنِ الثِّقَاتِ مِنْ رِوَايَاتِهِمْ.

110. وَنُؤْمِنُ بِأَشْرَاطِ السَّاعَةِ: مِنْ خُرُوجِ الدَّجَّالِ، ونُزُولِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مِنَ السَّمَاءِ، وَنُؤْمِنُ بِطُلُوعِ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا، وَخُرُوجِ دَابَّةِ الْأَرْضِ مِنْ مَوْضِعِهَا.

111.وَلاَ نُصَدِّقُ كَاهِنًا وَلاَ عَرَّافًا، وَلاَ مَنْ يَدَّعِي شَيْئًا يُخَالِفُ الْكِتَابَ وَالسُّنَّةَ وَإِجْمَاعَ الْأُمَّةِ.

112. وَنَرَى الْجَمَاعَةَ حَقًّا وَصَوَابًا، وَالْفُرْقَةَ زَيْغًا وَعَذَابًا.

113. وَدِينُ اللهِ فِي الْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ وَاحِدٌ، وَهُوَ دِينُ الْإِسْلَامِ، قَالَ اللهُ تَعَالَى: ﴿ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللهِ الْإِسْلَامُ ﴾ وَقَالَ تَعَالَى: ﴿ وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ﴾ وَهُوَ بَيْنَ الْغُلُوِّ وَالتَّقْصِيرِ، وَبَيْنَ التَّشْبِيهِ وَالتَّعْطِيلِ، وَبَيْنَ الْجَبْرِ وَالْقَدَرِ، وَبَيْنَ الْأَمْنِ وَالْإِيَاسِ.

Scanned with CamScanner

114. "İşte bu, bizim dinimiz, zâhiren ve bâtınen sahip olduğumuz itikâdımızdır. Bizler, yüce Allah'a, sözünü ettiğimiz ve açıkladığımız hususlara muhalefet eden herkesten uzak olduğumuzu bildiririz. Yüce Allah'tan; bizlere iman üzere sebat vermesini ve iman ile hayatımızı sona erdirmesini, bizi çeşitli hevâlardan, farklı farklı görüşlerden, sünnet ve cemaate muhalefet eden, dalâlet ile ahitleşmiş bulunan Müşebbihe, Mu'tezile, Cehmiyye, Cebriyye, Kaderiyye ve diğer bayağı mezheplerden muhafaza buyurmasını dileriz. Biz, onlardan uzağız, bize göre onlar sapıktırlar, bayağıdırlar. (Bunlardan) koruyacak olan ve başarıyı ihsan edecek olan Allah'tır."

Scanned with CamScanner

114. فَهٰذَا دِينُنَا وَاعْتِقَادُنَا ظَاهِرًا وَبَاطِنًا، وَنَحْنُ بَرَاءٌ إِلَى اللهِ تَعَالَى مِنْ كُلِّ مَنْ خَالَفَ الَّذِي ذَكَرْنَاهُ وَبَيَّنَّاهُ، وَنَسْأَلُ اللهَ تَعَالَى أَنْ يُثَبِّتَنَا عَلَى الْإِيمَانِ، وَيَخْتِمَ لَنَا بِهِ، وَيَعْصِمَنَا مِنَ الْأَهْوَاءِ الْمُخْتَلِفَةِ، وَالْآرَاءِ الْمُتَفَرِّقَةِ، وَالْمَذَاهِبِ الرَّدِيَّةِ مِثْلِ الْمُشَبِّهَةِ وَالْمُعْتَزِلَةِ وَالْجَهْمِيَّةِ وَالْجَبْرِيَّةِ وَالْقَدَرِيَّةِ وَغَيْرِهِمْ مِنَ الَّذِينَ خَالَفُوا السُّنَّةَ وَالْجَمَاعَةَ، وَحَالَفُوا الضَّلَالَةَ، وَنَحْنُ مِنْهُمْ بَرَاءٌ، وَهُمْ عِنْدَنَا ضُلَّالٌ وَأَرْدِيَاءُ، وَبِاللهِ الْعِصْمَةُ وَالتَّوْفِيقُ.

Scanned with CamScanner

GİRİŞ

1- *el-Akîdetu't-Tahâviyye*'ye Yapılmış Bazı Şerhler

2- Akîde'nin Müellifi İmam Tahâvî

3- Akîde'nin Şârihi İbn Ebi'l-İzz

Scanned with CamScanner

1. *EL-AKÎDETU'T-TAHÂVİYYE*'YE YAPILMIŞ BAZI ŞERHLER

Tahâvî Akîdesi'ni, elinizdeki şerhin müellifinden önce ve sonra, Hanefî mezhebine mensup birçok âlim şerh etmiştir ki bazıları şunlardır:

1. İsma'îl b. İbrâhîm b. Ahmed eş-Şeybânî. Basra'da, 14 Rabiu'l-Âhir 504 tarihinde doğmuş, 9 Cumade'l-ûlâ 629 Çarşamba günü vefât etmiştir.

2. Necmuddîn Menkûbars b. Yalınkılıç Abdullah et-Türkî. Vefâtı, 652 h. Yazdığı şerhe *en-Nûru'l-Lâmi' ve'l-Burhânu's-Sâtı* adını vermiştir.

3. Türkistan/Tiraz'dan Hibetullah b. Ahmed b. Muallâ b. Mahmûd Şucauddin et-Türkistânî el-Hanefî. 733 h. yılında vefât etmiştir.

4. İbn es-Serrâc diye bilinen Mahmûd b. Ahmed b. Mes'ûd el-Konevî ed-Dımeşkî el-Hanefî. Dımeşk'de 771 h. yılında vefât etmiştir. *Keşfu'z-Zunûn* müellifinin dediğine göre, şerhine *el-Kalâid fî Şerhi'l-Akâid* adını vermiştir.

5. Sirâcuddîn Ömer b. İshâk el-Hindî el-Ğaznevî el-Hanefî. 773 h. yılında vefât etmiştir.

6. Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Ekmeluddîn el-Bâbertî el-Hanefî. 786 h. yılında vefât etmiştir.

7. Hanefî mezhebine mensup Fakîh Molla Ebû Abdillah Mahmûd b. Muhammed b. Ebî İshâk el-Kustantinî. Hacı Halife'nin *Keşfu'z-Zunûn*'da belirttiğine göre, bu şerhi 916 h. yılında bitirmiştir.

Scanned with CamScanner

8. Hanefî mezhebine mensup Akhisarlı *Kâfî Hasan Efendi.*[1] 1025 h. yılında vefât etmiştir. Şerhine *Nûru'l-Yakîn fî Usûli'd-Dîn* adını vermiş, onu 1014 h. yılında Estergon Kalesi'nin muhâsarası sırasında tamamlamıştır.

9. Müellifi bilinmeyen ve Seyfuddîn en-Nasırî'nin isteği üzerine yazılmış bir şerh. Bu şerh, Cota (Gota)'da 665, el-Mekteb el-Hindî, 1/4569'da kayıtlıdır.

10. İbn binti el-Himyerî diye bilinen Hanefî Muhammed b. Ebî Bekr el-Ğazzî'nin *Şerhu Akâidi't-Tahâvî* adını verdiği ve 881 h. yılında tamamladığı şerh.

11. el-Meydânî diye meşhur Hanefî mezhebine mensup İmam, Al-lâme, Fakîh eş-Şeyh Abdulğanî b. Tâlib b. Hammâde el-Ğuneymî ed-Dımeşkî'nin yazdığı şerh. 1298 h. tarihinde vefât etmiştir.

---

[1] Bu değerli âlimin te'liflerinden biri de *Usûlu'l-Hukm fî Nizâmi'l-Âlem* isimli kitabıdır. Bu eser, konusunda oldukça değerli, son derece kıymetli bir kitaptır. Değerli âlim Nevfân Recâ el-Hamûd'un tahkîkiyle Ürdün Üniversitesi tarafından basılmıştır.

Scanned with CamScanner

2. AKÎDE'NİN MÜELLİFİ İMAM TAHÂVÎ

Adı ve Nesebi

İmam Ebû Câ'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Seleme b. Abdilmelik el-Ezdî el-Hacrî el-Mısrî et-Tahâvî'dir. Mısır'ın, Saîd bölgesindeki Tahâ kasabasına nisbetle Tahâvî diye anılmaktadır.

Doğumu ve Yetişmesi

Öğrencisi olan İbn Yûnus'un rivâyetine göre -ki doğrusu da budur- 239 h. yılında doğmuştur. 321 h. yılında vefât ettiği üzerinde görüş birliği vardır. Yalnız İbnu'n-Nedîm, onun vefât tarihini 322 h. olarak vermektedir.

İmam Tahâvî, bir ilim ve fazîlet yuvasında yetişmiştir. Babası ilim ehli, şiir ve rivâyeti hususunda bilgi sahibi bir kişiydi. Annesi, İmam Şafiî'nin ders halkalarına katılan öğrencileri arasında sayılmaktadır. Dayısı ise İmam Şafiî'nin yakın arkadaşları arasında en fakîh olan ve onun ilmini yayan meşhûr âlim İmam el-Müzenî'dir.

İmam Tahavî, altı temel hadis kitabının sahipleri olan hadis hafızı imamlar ve onların tabakalarında yaşayanlar ile çağdaştır. Bazılarıyla aynı senedlerle, aynı rivâyetleri ortak olarak kaydetmiştir.

İlmî Seviyesinin Yükselmesi ve İçtihad Derecesine Ulaşması

İmam Tahâvî, yirmi yaşına vardığında ilk görüşlerini terk ederek fıkıhta İmam Ebû Hanîfe'nin usûlüne yöneldi. Bu değişimin bazı sebebleri şunlardır:

Scanned with CamScanner

1. Dayısı el-Müzenî'nin, İmam Ebû Hanîfe'nin kitaplarını uzun uzun incelediğini ve bu kitaplardan etkilendiğini görürdü. Muhammed b. Ahmed eş-Şerûtî, ona: "Niçin dayının mezhebine muhalefet ederek Ebû Hanîfe'nin mezhebini tercih ettin?" diye sorunca şu cevabı vermiştir: "Çünkü dayımın, Ebû Hanîfe'nin kitaplarını uzun uzun incelediğini görüyordum. Bundan dolayı ben de o mezhebe geçtim."

2. İmam Şafiî'nin ileri gelen arkadaşlarıyla İmam Ebû Hanîfe mezhebine mensup âlimler arasında, gözü önünde cereyan eden ve kendisinin doğrudan işittiği ilmî tartışmalar.

3. Her iki mezhebe dâir yazılmış eserler ve bunların her birinde, hakkında ihtilâfa düşülmüş meselelerde diğerlerinin görüşlerinin reddedilmesi. el-Müzenî, *el-Muhtasar* adlı eserini te'lif etmiş ve birçok meselede Ebû Hanîfe'nin görüşlerini reddetmiştir. Bunun üzerine Kadı Bekkâr b. Kuteybe ortaya çıkarak onun görüşlerini reddeden bir kitap te'lif etmiştir.

4. Mısır ve Şam diyârına -Kadı Bekkâr b. Kuteybe, İbn Ebî İmrân ve Ebû Hâzim gibi- kadılık görevini îfâ etmek üzere gelen Ebû Hanîfe mezhebine mensup âlimler.

Bütün bunlarla birlikte, yaratılıştan gelen kâbiliyeti, çeşitli alanlarla ilgili ilmî birikimleri ve ictihad mertebesine ulaşmak arzusu; onu, her iki mezhebi derinlemesine incelemeye, iki mezheb arasında karşılaştırmalar yapmaya ve ictihadıyla ulaştığı görüşü tercih edip ona mensub olmaya ve onu savunmaya itmiştir.

İmam Tahâvî'nin bir mezhebten diğerine geçişinde garip kaçacak ya da reddedilmeyi gerektirecek bir husus yoktur. Kendisinden önce ya da kendi çağdaşlarından birçok âlim, bir mezhepten diğer mezhebe geçmiş ve çağdaşları olan âlimlerden hiçbiri, onlara tepki göstermemiştir. Mesela; İmam Şafiî'nin Mısır'daki yakın arkadaşlarının birçoğu, önceleri İmam Mâlik'e tâbi idiler. Bunların arasında İmam Tahâvî'nin hocaları da vardır. Onların bu davranışları; taassup, taklid veya gereksiz bir ilmî yarışa girmekten kaynaklanmıyordu. Onlar, bu

Scanned with CamScanner

işi delile, kanaate ve konuyu iyiden iyiye, basiretle, incelemeye bağlı olarak yapıyorlardı.

İbn Zûlâk der ki: Ben Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî Ca'fer et-Tahâvî'yi şöyle derken dinledim: Babamı -Ebû Ubeyd b. Harbeveyhî'nin fazîleti ve ne kadar fakîh olduğu konusunda- şöyle derken dinledim: Çeşitli meselelerle benimle müzâkere ederdi. Bir mesele hususunda bir gün kendisine cevap verdim. Bana, "Ebû Hanîfe'nin görüşü bu değildir." dedi. Ben de ona şöyle dedim: "Ey kadı! Ebû Hanîfe'nin söylediği her şeyi ben de kabul edip söyleyecek miyim?" O da bana: "Ben, senin sadece bir mukallit olduğunu zannederdim." Bunun üzerine ona şöyle dedim: "Peki, mutaassıp bir kimseden başkası körü körüne taklid eder mi?" O da bana: "Ya da ahmak bir kimseden başka." dedi.

Bu sözler, Mısır'da büyük bir hızla yayılıp bir darb-ı mesel haline geldi, insanlar bu sözü ezberledi.

Âlimlerin İmam Tahâvî Hakkında Söyledikleri:

İbn Asâkir'in, *Tarih*'inde (8/368) naklettiğine göre İbn Yûnus şöyle demiştir: "(İmam Tahâvî) Sika (güvenilir), sebt (rivâyeti sağlam), fakîh, oldukça akıllı ve ardında benzerini bırakmamış bir kişidir."

İbn Hacer'in, *el-Lisan* (1/276)'da naklettiğine göre Mesleme b. el-Kâsım, *es-Sıla* adlı eserinde şöyle demiştir: "Sika, sebt, oldukça değerli, fakîh, âlimlerin farklı görüşlerini iyi bilen, tasnifte basîretli biriydi."

İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist* (s. 260)'de şöyle der: "O, ilim ve zühdü itibarıyla zamanında eşsizdi."

el-Cevâhiru'l-Mudiyye'de belirtildiği üzere İbn Abdilberr şöyle demiştir: "Kûfelilerin siretini, haberlerini ve fıkıhlarını, insanlar arasında en iyi bilen, ayrıca bütün fukahânın görüşleri hakkında da bilgili olan biriydi."

İmam es-Sem'ânî de *el-Ensâb* adlı eserinde (8/218) şöyle demektedir: "İmamdı, sika ve sebt bir kimseydi. Fakîh ve âlimdi. Ardında kendi gibisini bırakmadı."

Scanned with CamScanner

İbnu'l-Cevzî, *el-Muntazâm* adlı eserinde (6/250) şöyle demektedir: "Rivâyet açısından sağlam, kavrayışlı, fakîh ve akıllı bir kimseydi." Torunu da aynı şeyleri söylemiş ve şunları ilâve etmiştir: "Fazîletli, doğru, zâhid ve vera sahibi olduğu ittifakla kabul edilmiştir."

İbnu'l-Esîr, *el-Lubâb* adlı eserinde (2/276) şunları söylemektedir: "O; imamdı, hanefî mezhebine mensub bir fakîhti. Sika ve sebt bir kişiydi."

İmam ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* (15/27)'da şunları söylemektedir: "İmam, allâme, büyük hafız, Mısır diyarının muhaddisi ve fakîhi..." Devamla şöyle demektedir: "Bu imamın te'liflerini tetkik eden bir kimse, onun ilimdeki mevkiini ve bilgilerinin genişliğini çok iyi anlar."

Büyük Tarih'inde de*(Târîhu'l-İslâm)* otuz üçüncü tabaka âlimlerinden söz ederken şunları söylemektedir: "Fakîh, muhaddis, hâfız ve meşhur alimlerdendi. Sika, sebt, fakîh ve akıllıydı." İmam ez-Zehebî, ayrıca meşhur hadis hafızlarının biyografilerini kaydettiği *Tezkiratu'l-Huffâz*'da da (s. 808) onun biyografisine yer vermiştir.

es-Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât* (8/9)'da şunları söylemektedir: "Güvenilir, üstün, fakîh ve akıllı biriydi. Ardında kendisi gibi birini bırakmadı."

el-Yafi'î de şöyle demektedir: "Fıkıh ve hadiste oldukça ileri dereceye ulaşmış, çok faydalı eserler tasnif etmiştir."

İbn Kesîr de *el-Bidaye*'de (11/186) şunları söylemektedir: "Hanefî mezhebine mensup fakihtir. Çok faydalı eserlerin müellifidir. Sika ve sebt râvîlerden ve ileri gelen hadis hafızlarından birisidir."

Suyûtî, *Tabakâtu'l-Huffâz*'da (s. 337) şöyle söylemektedir: "İmam, allâme, hâfız ve harikulâde tasniflerin sahibi... sika, sebt ve fakîh birisiydi. Ardında bir benzerini bırakmadı."

ed-Davûdî, *Tabakâtu'l-Müfessirîn*'de (1/74) şunları söylemektedir: "İmam, allâme ve hâfız..."

Scanned with CamScanner

el-Leknevî'nin *el-Ferâidu'l-Behiyye*'de (s. 31) naklettiğine göre Mahmud b. Süleyman el-Kefevî, *Tabakât*'ında şunları söylemiştir: "Oldukça üstün ve değerli bir imamdı, şöhreti her tarafa yayılmıştı. Onun güzel anıları, sahifeler arasında dopdoludur. Hadis alanında imamdı... Oldukça üstün, değerli ve itibarlı eserleri vardır."

Eserleri

İmam Tahâvî; akîde, tefsîr, hadîs, fıkıh, şurût (şartlar) ve tarihe dâir çeşitli eserler te'lif etmiştir. Bunlar oldukça güzel, köklü ve son derece faydalı eserlerdir.

Tarihçiler eserlerinden otuz kadarını kaydetmektedirler ki bazıları şunlardır:

1. *Şerhu Meâni'l-Âsâr.*
2. *Şerhu Muşkili'l-Âsâr.*
3. Hanefî fıkhına dâir *Muhtasaru't-Tahâvî.*
4. *Sunenu'ş-Şafiî.* İmam Tahâvî, bu eserinde (252 h. yılında) dayısı İmam el-Müzenî'nin İmam Şafiî'den naklen aktardığı bilgileri bir araya getirmiştir.
5. *el-Akîdetu't-Tahâviyye.* Elinizdeki şerhin esas metnini teşkil et-mektedir. Oldukça yaygın bir ünü vardır. Farklı mezheplerine rağmen Ehl-i Sünnet tarafından kabul görmüş ve beğeniyle karşılanmış olup birçok âlim tarafından şerh edilmiştir.
6. *eş-Şurûtu's-Sağîr.*

Vefâtı

İmam Tahâvî, hicri 321 yılı Zilkade ayı başında perşembe gecesi Mısır'da vefât etmiş ve el-Karâfe'deki Benu'l-Eş'as mezarlığında defnedilmiştir. *Allah rahmet eylesin.*

Scanned with CamScanner

3. AKÎDE'NİN ŞÂRİHİ İBN EBİ'L-İZZ

Adı ve Nesebi

İmam, allâme Sadruddîn Ebû'l-Hasen Ali b. Alaiddîn Ali b. Şemsiddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Şerefiddîn Ebû'l-Berekât Muhammed b. İzziddîn Ebi'l-İzz Sâlih b. Ebi'l-İzz b. Vuheyb b. Atâ b. Cubeyr b. Câbir b. Vehb'dir. Aslen Ezriatlı olup Dımeşk'ın Sâlihîye kasabasında doğmuştur. Hanefî mezhebine mensup olup "İbn Ebi'l-İzz" diye meşhurdur.

Doğumu

Biyografik eserler, onun 22 Zilhicce 731 yılında doğduğunu ittifakla kabul etmektedir.

Âilesi

Şârih, oldukça ünlü, ilim ve önderlik alanında üstün şânı bulunan bir âileye mensuptur. Bu âile, başından beri Dımeşk'te Hanefî mezhebinin önderliğini yapmakla bilinegelmiştir. Bu âileden yetişen âlimler; öğretim, kadılık ve fetvâ makamlarında bulunmuşlardır. Bunların başlıcaları şunlardır:

1- Babası Kadı Alauddîn Ali b. Ebi'l-İzz el-Hanefî: 746 h. yılında vefât etmiştir.

2- Dedesi Kadı Şemsuddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Muhammed b. Ebi'l-İzz: Hanefî mezhebine mensup ileri gelen âlimlerden, önderlerden ve birçok ilim dalında oldukça üstün bir seviyeye gelmiş olanlarındandır.

Scanned with CamScanner

3- Dedesinin babası Muhammed b. Ebi'l-İzz Sâlih b. Ebi'l-İzz: Dımeşk'de 723 h. yılında vefât etmiştir.

Yetişmesi

İbn Ebi'l-İzz, ilim sahibi bir ailede, ilim tahsili ve tedrisinin oluşturduğu böyle bir ortamda yetişmiştir. Bunun -yüce Allah'ın kendisine bahşetmiş olduğu kabiliyet, bilgiye aşırı düşkünlük ve susamışlık, oldukça parlak bir zeka ile birlikte- onun ilmî açıdan yüksek bir dereceye ulaşmasında çok büyük katkısı olmuştur. Sahip olduğu bu konumu dolayısıyla ders vermiş, hatiplik yapmış ve eserler te'lif etmiştir. Bilgi açısından kemâl derecesine ulaşmamış, yüksek bir mevkiye gelmemiş ve aklı da bu konuda gereken eğitimden geçmemiş kimselerin üstlenemeyeceği ilmî makam ve mevkilere gelmiştir.

Babasının Hanefî mezhebine mensup olmasından dolayı hiç şüphesiz kendisi de Hanefî mezhebini dikkatli bir şekilde okuyup incelemiş, meselelerine vakıf olmuş ve insanlar arasında bu konuda oldukça özel bir konuma ulaşmış olmalıdır. Dımeşk ve Mısır'da Hanefî mezhebi kadılığı görevini üstlenmiş olması da bu kanaati pekiştirmektedir.

Mezhebi

Şârih İbn Ebi'l-İzz, bütün fertleri Ebû Hanîfe mezhebine mensub ve büyük çoğunluğu da bu mezhebin kadılık görevini üstlenmiş bir âile ortamında yetişmiştir. Bu mezhebi, babasından oldukça dikkatli bir şekilde okumuş, bu da ona, bu mezhebde kadılık görevini üstlenme ehliyetini kazandırmıştır. Ayrıca bu eğitim, onu bu mezhebin öğretilmesi için vakfedilmiş medreselerde ders verme ehliyetine de sahip kılmıştır. Ancak o, önce yüce Allah'ın tevfîki, daha sonra da sahip olduğu kabiliyet ve bilgiye susamışlığı, ilim ehli kimselerin mezhep ve görüşlerine dâir geniş bilgisi ve bunlar arasında karşılaştırma yapabilmekteki üstün kudreti sayesinde taklit boyunduruğundan kurtulabilmiştir. Yine bu sayede çeşitli görüş ve mezheb kanaatleri arasında, delilinin güçlü

Scanned with CamScanner

olması ve karşıt delil ortaya konulamamış olması sebebiyle doğru olduğunu açıkça tespit ettiği görüş ve mezhebi tercih edebilmiştir. İsterse bu, bağlı bulunduğu mezhebin görüşüne muhalif olsun.

el-İttibâ' adlı risalesinde (s. 88) şunları söylemektedir: "Faydalı ilim talep edenin görevi şudur: Öncelikle Allah'ın Kitabını iyi öğrenmeli ve üzerinde iyice düşünmelidir. Aynı şekilde sünnetten de imkanı oranında bellemeli, ondan kana kana içmeli ve doyasıya öğrenmelidir. Ayrıca Arapçayı, konuşmasını düzeltecek, hem Kitap ve Sünneti hem de selef-i sâlihînin bunların manalarıyla ilgili sözlerini kavramasına yardımcı olacak kadar öğrenmelidir. Sonra da kendisi için mümkün olduğu kadarıyla Ashab-ı Kiram'dan başlayarak -herhangi bir ayrım yapmaksızın- âlimlerin görüşlerini tetkik etmelidir. Eğer icma ile kabul ettikleri bir görüş varsa onu bırakıp başka bir görüşe yönelmemelidir. Anlaşmazlığa düştükleri bir husus varsa, o zaman herhangi bir hevâ, heves ve taassuba kapılmadan delillerini incelemelidir. Bundan sonra ise artık Allah, kime hidâyet vermişse doğruyu bulan odur; kimi de saptırmışsa o doğruya iletecek bir dost bulamaz."

O, kendi çağında müslümanların içine düştükleri tefrika (ayrılık) ve zayıflığın sebebinin ne olduğu hakkında şu görüşteydi: Bunun sebebi, mezheb taassubu ve belli bir mezhebe mensub olanların her birinin kendi mezhebinin daha doğru olduğuna, bütün fıkhî meselelerde diğer mezheblerin değil de kendi mezhebinin taklid edilmesinin gerektiğine inanmış olmasıdır.

Yine o, bu görüş ayrılığını derinleştiren ve ona süreklilik kazandıran diğer bir etkenin; medrese ve vakıf sahiplerinin, vakıf şartnamelerinde kullandıkları ifadeler olduğu kanaatindeydi. Zira vakıf sahiplerinin, bir medresenin filan mezhebe, diğer medresenin de falan mezhebe vakfedilmesini şart koşmaları üzerine her bir kesim, kendi kabul ettiği mezhebe sıkı sıkıya yapışmış ve başkasından yüz çevirmiştir. Bundaki maksat ise söz konusu vakıftan mahrum kalmamaktır. Ayrıca buna, bu gibi şartların ve benzerlerinin geçerli olup olmadığı şüphesini ve bir de

Scanned with CamScanner

vakfedenin şartının şari'in nassı gibi olduğu görüşünü de eklemek lazımdır. Şüphe ile arzu bir araya gelince hastalık daha bir kök salmış oldu.

Üstelik bazı vakıf sahipleri de câhildir. Onların vakıfta, belirledikleri mezhebi seçmelerinin temelinde, sadece o mezhebe ve o mezhebin imamına duydukları taassub yatmaktadır.

Onların asıl maksatları doğrudur ki bu da şeriat ilimlerinin canlandırılmasıdır. Bundan dolayı onların yaptıkları vakfın âlimlere tahsis edilmesi doğrudur; fakat bunu o âlimler arasından filan taifeye tahsis etmeleri bâtıldır. Çünkü yapılması gereken, vakfedenlerin koştukları şartların şeriat ölçüsüne vurulmasıdır. Bu ölçüye uygun olan şartlar kabul edilir, aksi olanlar reddedilir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"Birtakım kimselere ne oluyor ki Allah'ın Kitabında yer almayan şartlar koşuyorlar. Allah'ın Kitabında yer almayan her bir şart -yüz tane olsa dahi- bâtıldır."

Yine onun görüşüne göre bu ayrılığı (tefrikanın) iyice yerleşmesinin sebeblerinden biri de her mezheb için ayrı bir kadının görevlendirilmesidir. Bundan dolayı birçok hak zayi olmuştur. Onun görüşüne göre kesinlikle başka bir görüş kabul etmemek şartıyla belli bir imamın görüşüyle amel etmekle her zaman insanların menfaatleri gerçekleştirilemez. Onların ayrılığa düştüklerinin görülmesi esnasında tefrikaya düşmelerinin yasaklanması, bu ayrılıkları sürdürmelerine göz yummaktan daha iyiydi. Ayrılık üzerinde ısrar etmeye iten hususları işlemelerinin engellenmesi daha uygundu. Böyle bir ayrılık, yani her mezhepten bir kadının tayin edilmesi, İslâm'ın ilk dönemlerinde yoktu. Bu, el-Melik ez-Zâhir Baybars döneminde 664 yılında ortaya çıkmış bir iştir.

Yine Mescid-i Haram'da, Şam'daki Emevi Camii'nde ve diğer büyük camilerde her mezhebe ayrı birer imamın tayin edilmesi ve her imamın, dışına çıkmamak üzere belli şekillerde namaz kılmaya bağlı kalması da bu tefrikanın etkenlerinden ve daha da artmasının sebeblerindendir. Halbuki korku namazı, -namaza aykırı fiilleri içermekle

Scanned with CamScanner

birlikte- cemaatin ve birliğin sağlanması amacıyla meşru kılınmıştır. Korku namazının meşru oluşu, her mescitte birden fazla imam tayin etme işleminin bâtıllığını ortaya koymak için yeterli bir delildir.

Özetle; onun görüşüne göre, ümmeti zayıf düşüren ve yıkımla karşı karşıya getiren tefrika sebebleri şunlardır: Mezhep taassubu, ayrı ayrı her mezheb için medreseler inşa etmek, dört mezheb için ayrı kadılar görevlendirmek ve her mescitte her mezhebe ayrı imam tayin etmek.

Bulunduğu Görevler

Şârih İbn Ebi'l-İzz'in hayatı, ilim alanında ve ilme hizmette oldukça verimli pek çok gayretle doludur. Bu meyanda o, ders vermiş, okutmuş ve kitap te'lif etmiştir. Biyografik eserler ışığında bu çalışmalarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

1- Kaymaziyye medresesinde 748 h. yılında hocalık. O sırada on yedi yaşından fazla değildi. Bu medrese, Hanefî mezhebine aitti.

2- Rükniyye medresesinde hocalık görevi. (777 h.) Bu da Hanefîlere ait bir medresedir.

3- Hanefî Kadı el-Humam'ın vefâtından sonra el-İzziyye el-Berrâniyye medresesinde 784 h. yılı Rebiu'l-Âhir ayında ders vermeye başlamıştır.

4- Yine Hanefî mezhebine göre ders veren medreselerden biri olan el-Cevheriyye'de de ders vermiş, hocalık yapmıştır.

Büyük bir ihtimalle şârih, (vakfedicinin, hem Hanefî mezhebine mensup ilim talebelerine hem de onların dışında kalan ilim talebelerine vakfetmiş olduğu el-Ğazziyye Medresesi dışında) Hanefî mezhebine has olan bu medreselerde sadece Hanefî mezhebini tedris etmekle kalmamıştır. Çünkü o, eğer şeriat sahibinin naslarına muhalefet varsa, vakfedenin şartnâmesinde koşmuş olduğu şartlara bağlı kalmanın gerekli olmadığı görüşündeydi. Onun görüşüne göre muayyen bir kesime vakfetmek ve vakfı münhasıran onlara ayırmak, birçok açıdan tutarsızdı:

Scanned with CamScanner

a- Evvela bu, insanlar arasında tefrikanın daha da yerleşip kök salmasının sebeblerindendir.

b- Bu medreselerde ders verme görevini üstlenen hocalar, bu medreselerin kendisi için vakfedildiği mezhebi öğretmekle sınırlı kalırlar. Bu ise onu, sadece o mezhebin delillerini derinlemesine incelemeye, o mezhebe taassupla bağlanmaya ve o mezhebin düşmüş olduğu hataları zayıf ve çürük delillerle savunmaya iter.

c- Böyle bir medresede tedris edilen fıkhı tahsil eden öğrenciler de taassubu güçlendirir ve onlarda tenkid, karşılaştırma ve tercih melekesini zayıflatır, hayatları boyunca mukallit kalırlar.

Bu yüzden ders verirken ele aldığı çeşitli meseleler hakkında imamların görüşlerini enine boyuna değerlendirmiş olması, delillerini ve gerekçelerini ortaya koyup bunlar arasında gerekli karşılaştırmayı yapmış olması, sonra da delili daha kuvvetli ve nassa daha uygun olanı tercih etmeye yönelmiş olması ihtimali uzak değildir. Bundan maksadı ise öğrencilerini taklit mertebesinden, ittibâ' mertebesine taşıyacak ve böylelikle bağımsız bir kişilik sahibi olmalarını sağlayacak sağlıklı fıkıh bilgisi edinme melekesini geliştirmekti.

5- İnsanların İslâmî kültürlerini geliştirmek, kamuoyunu uyanık tutmak, sağlıklı bir şekilde kamuoyunu yönlendirmekte hatipliğin önemli bir rolü olduğundan dolayı şârih, el-Efram Camii hatipliğini de üstlenmişti.

6- Aynı şekilde el-Belka bölgesinin stratejik yeri olan Husbân'da da hatiplik görevini üstlenmişti.

7- Muharrem 777 h. tarihinde Mısır kadılığına tayin edilen amcasının oğlu Necmuddin'in yerine vekâleten Dımeşk'te 776 h. yılının sonlarında Hanefî mezhebi kadılığı görevini üstlenmiştir. Daha sonra Necmuddîn, yüz gün süren görevi akabinde kadılıktan istifasını istedi ve Dımeşk'e nakledildi. Onun yerine Mısır'daki Hanefî mezhebi kadılığını şârih, o yılın Cumade'l-Ahire ayında üstlendi. İki yıl kadar kadılık yaptıktan sonra istifasını istedi ve istifası kabul edildi. Sonra da Dı-

Scanned with CamScanner

meşk'e, el-Kaymaziyye ile el-Cevheriyye medreselerindeki görevlerine ve hatipliğe geri döndü.

Eserleri

Biyografi kitapları, onun birçok eserinden söz etmektedir ki bazıları şunlardır:

1- Selefin yöntemi üzere İslâm akîdesine dâir derinlemesine incelemeler, oldukça güçlü ve mükemmel tahkikler ihtivâ eden elinizdeki bu değerli şerh.

2- *et-Tenbîh alâ Müşkilâti'l-Hidâye.* es-Sehavî ve başkaları, bu eserin ona ait olduğunu söylemişlerdir.

3- Fıkhî sorulara verilen cevapları ihtivâ eden bir risâle.

Bu risalenin ilk sahifesinde şunlar yer almaktadır: Bunlar, namazda farklı bir mezhebe mensup kimseye uymanın doğru olduğunu, cumayı edâ ettikten sonra kılınan dört rek'atın hükmünü ve elbiseye değen abdest suyunun hükmünü ihtivâ eden oldukça değerli ve faydalı birtakım notlar içeren bir risaledir. Bu risale büyük âlim, hak ehli ve muhakkik Ali b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ebi'l-İzz el-Hanefî *rahimehullah*'ın te'lifidir. Gerçekten yazdıklarını mükemmel ve güzel bir şekilde kaleme almıştır. Oldukça faydalı satırlarla maksadını dile getirmiştir.

4- *en-Nûru'l-Lâmi' fî mâ Yu'melu bihî fi'l-Camî'*. Burada camiden kasıt, Emevî Câmii'dir.

5- *el-İttiba'*. Birincisi Pakistan/Lahor'da 1401 h. yılında, ikincisi Amman'da 1405 h. yılında olmak üzere iki defa basılmıştır. Bu, çağdaşı Ekmeluddin Muhammed b. Mahmud b. Ahmed el-Hanefî'nin (vefâtı 786 h.) te'lif ettiği bir risaleye reddiyedir. O âlim, yazdığı risalesinde İmam Ebû Hanîfe'nin *-Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* mezhebini taklid etmeyi tercih ve teşvik ediyordu. İbn Ebi'l-İzz ise bu risalede açıklanmaya muhtaç birtakım yerler tesbit etmiş ve yasak kılınmış tefrikaya düşüreceği ve helâke götüren hevâya tâbi olunacağı korkusuyla açıklanması gerekli noktalara dikkat çekmek istemiştir.

Scanned with CamScanner

Bu reddiyesinde tam manasıyla başarılı olmuştur. O *rahimehullah* ilmî bir yöntem izlemiştir. Onun izlediği bu yöntem, tam anlamıyla edeble hareket ettiğini, delilinin kuvvetli olduğunu, ufkunun genişliğini, yerilen taassuptan uzak olduğunu, kalbleri birleştirmeyi ve bunun önündeki engelleri ortadan kaldırmayı ısrarla arzu ettiğini ortaya koymaktadır.

Vefâtı

İmam, büyük âlim Sadruddîn Ali b. Ebî Ca'fer, h. 792 yılı Zilkade ayında vefât etmiş ve Kasyun Dağı eteklerinde defnedilmiştir. Yüce Allah, ona gani gani rahmet eylesin.

Scanned with CamScanner

Şârihin Mukaddimesi

Hasbiyallahu ve Ni'me'l-Vekîl

(Allah bana yeter; O, ne güzel vekildir.)

Hamd, Allah'adır, O'ndan yardım ve mağfiret dileriz. Nefislerimizin şerlerinden, amellerimizin kötülüklerinden O'na sığınırız. Allah'ın hidâyet verdiğini kimse saptıramaz. O'nun saptırdığını da kimse doğru yola iletemez.

Şehâdet ederim ki Allah'tan başka hak ilâh yoktur. O, bir ve tektir, O'nun hiçbir ortağı yoktur. Yine şehâdet ederim ki Efendimiz Muhammed, O'nun kulu ve Rasûlüdür. Allah'ın salât ve selâmı; onun, âile halkının ve ashâbının üzerine olsun.

Usûlu'd-Dîn (Akâid) İlmi, İlimlerin En Şereflisidir

Usûlu'd-Dîn ilmi, ilimlerin en şereflisidir. Çünkü her ilim dalının şerefi, konusunun şerefinden ileri gelir. O, furuu fıkha oranla "fıkh-ı ekber", yani en büyük fıkıhtır. Bundan dolayıdır ki İmam Ebû Hanîfe *rahimehullah*, usûlu'd-dîn ile ilgili olup birkaç sahifede topladığı görüşlerini *el-Fıkhu'l-Ekber*[2] diye adlandırmıştır.

Kulların bu ilme olan ihtiyaçları, bütün ihtiyaçların üzerindedir. Bu ilmin onlar için zarureti, diğer bütün zaruretlerin ötesindedir. Çünkü kalbler için hayat, huzur ve rahatlık; ancak ve ancak rab, ma'bûd ve

---

[2] Ehl-i Sünnet i'tikâdını içeren, hacim itibarıyla küçük bir risâledir. Mısır'da, Allâme Fakih Molla Aliyyu'l-Kârî el-Heravî el-Mekkî'nin (ö. 1014 h.) şerhiyle birlikte basılmıştır. Aliyyu'l-Kârî, kendi şerhinde İbn Ebi'l-İzz'in şerhinden pek çok alıntı yapmış; ancak müellifin ismini zikretmemiştir.

Scanned with CamScanner

yaratıcılarını isim, sıfat ve fiilleriyle tanımak, her şeyden çok O'nu sevmek ve bütün gayretleri diğer yaratılmışlar bir tarafa sadece O'na yakınlaşmaya yöneltmekle mümkündür.

Usûli'd-dîn'e ait konuları, akılların kendi başına etraflı bir şekilde anlamaları (idrâk etmeleri) imkânsızdır. Bundan dolayı azîz ve rahîm olan Allah, rahmetinin gereği olarak zatını tanıtan, yoluna çağıran, çağrılarını kabul edenleri müjdeleyen, kendilerine muhalefet edenleri korkutup uyaran peygamberler göndermiştir. Onların davetlerinin anahtarı ve risâletlerinin özü de şanı yüce ma'bûdu isim, sıfat ve fiilleriyle tanımak olmuştur. Çünkü risâletin başından sonuna kadar bütün hedef ve maksatları, bunun üzerine binâ edilmiştir ki bunun ardından da iki büyük esas gelir:

Birincisi, Allah'a ulaştıran yolun açıklanması; O'nun emir ve yasaklarını içeren şeriatinin açıklanmasıdır.

İkincisi, kendisine ulaşmalarından sonra bu yolu izleyenlere verilecek olan ebedî nimetlerin açıklanmasıdır.

İnsanlardan Allah'ı En İyi Tanıyanlar O'na Ulaştıracak Yola En Çok Uyanlardır

İnsanlar arasında Allah *azze ve celle*'yi en iyi tanıyanlar, O'na ulaştıran yola en çok uyan ve huzuruna varacakları zaman O'nun yolunu izleyenlerin durumunun ne olacağını en iyi bilen kimselerdir. İşte bundan dolayı yüce Allah, Rasûlüne indirdiklerine, gerçek hayat ona bağlı olduğu için *rûh;* hidâyet (doğru yolu bulma) ona bağlı olduğundan ötürü de *nûr/ışık* ismini vermiştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O, kullarından dilediğine emrinden bir rûh indirir." (el-Mu'min, 15); **"Sana da böylece emrimizden bir rûh vahyettik. Sen, 'Kitab nedir, iman nedir?' bilmezdin, fakat biz o (Kur'ân'ı) kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nûr kıldık. Muhakkak ki sen dosdoğru yolu gösterirsin; göklerde ve yerde ne varsa kendisinin olan Allah'ın yolunu. Şunu bilin ki bütün işler, Allah'a döner."** (eş-Şûrâ, 52-53)

Scanned with CamScanner

Rasûlün getirdikleri dışında hiçbir şeyde "rûh" yoktur. Rasûlün getirdikleriyle aydınlanmanın dışında hiçbir "nûr" yoktur.

Yine o, yüce Allah'ın buyurduğu gibi şifânın ta kendisidir: **"De ki: O, iman edenler için bir hidâyet ve bir şifâdır."** (Fussilet, 44) Her ne kadar o, herkes için bir hidâyet ve şifâ ise de bundan yararlananlar yalnızca mü'minler olduğu için ayette özellikle onlar söz konusu edilmişlerdir.

Yüce Allah, Rasûlünü hidâyet ve hak din ile göndermiştir. Onun getirdikleri dışında hiçbir şeyde hidâyet yoktur.

İcmâlî İmân Her Bir Ferde Farzdır

Şüphe yok ki Allah Rasûlünün getirdiklerine icmalî (toplu/genel) olarak iman etmek her ferde farzdır. Yine şüphe yok ki Allah Rasûlünün getirdiklerini tafsilatıyla bilmek ise farz-ı kifâyedir. Çünkü bu, Allah'ın, Rasûlü aracılığıyla gönderdiklerini tebliğ etmek kapsamındadır; Kur'ân-ı Kerîm'in üzerinde düşünmek, onu akledip anlamanın çerçevesi içerisindedir. Yine kitabın ve hikmetin bilinmesi, Kur'ân'ın korunması, hayra çağrılıp iyiliğin emredilerek kötülükten alıkonulması, yüce Rabbin yoluna hikmet ve güzel öğüt ile davet edilmesi, en güzel yolla donanıp mücadele edilmesi vb. Allah'ın farz kıldığı hususlardandır. Tafsilî iman, bu sebeble müminlere farz-ı kifâyedir.

Bu konuda muayyen olarak her bir ferde farz olanın ne olduğuna gelince; bu, onların güçlerinin, ihtiyaçlarının, bilgilerinin ve tek tek yerine getirmekle emrolundukları şeylerin çeşitliliği kadar çeşitlilik gösterir. Ancak ilmin az bir bölümünü dahi dinlemekten âciz olan ya da onun inceliklerini kavrayamayan kimselere, -elbetteki bunlara gücü yeten kimselere farz olan şeyler- farz değildir. Yine nasları duymuş ve bunları kavramış kimselere farz olan şeyler, nasları duymamış kimselere farz değildir. Müftü, muhaddis ve kadı olan kimselere farz olan şeyler, bu konumda olmayan kimselere farz değildir.

Scanned with CamScanner

Genel Olarak İ'tikâdî Konularda Sapmanın Sebebi

Bilinmelidir ki bu konuda sapıtanların yahut bu hususta hakkı bilmekten acze düşenlerin bu hallerinin sebebi, Rasûlün getirdiklerine tâbi olmakta kusurlu hareket etmeleri ve hakkı bilmeye ulaştıran titiz düşünme ve istidlâl yolunu terk etmeleridir. Allah'ın Kitabından yüz çevirince sapıtmışlardır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Benden size bir hidâyet geldiğinde kim Benim hidâyetime uyarsa o hem sapıtmaz, hem bedbaht olmaz. Kim de zikrimden yüz çevirirse gerçekten onun için dar bir geçim vardır. Kıyâmet günü de onu kör olarak haşrederiz. Der ki: 'Rabbim! Niçin beni kör haşrettin, halbuki ben görüyordum.' Allah buyurur ki: Öyle! Çünkü sana âyetlerimiz geldiğinde onları unutmuştun; işte bugün sen de öylece unutulacaksın." (Tâhâ, 123-126)

İbn Abbas *radıyallahu anhuma*: "Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'i okuyup içindekilerin gereğince amel eden kimselere dünya hayatında sapıtmamayı, âhiret hayatında da bedbaht olmamayı garanti etmiştir." dedikten sonra bu âyet-i kerîmeyi okumuştur.

Nitekim Tirmizî ve başkaları Ali *radıyallahu anh*'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Pek yakında birtakım fitneler baş gösterecektir."* Ben: "Bunlardan kurtuluş yolu nedir, ey Allah'ın Rasûlü?" dedim. Şöyle buyurdu: *"Allah'ın Kitabı. Onda sizden öncekilerin bilgisi, sonrakilerin haberi, aranızdaki (anlaşmazlık)ların hükmü vardır. O, hakkı bâtıldan ayırandır; o, bir şaka, bir eğlence değildir. Herhangi bir zorba (zorbalıktan dolayı) onu terk edecek olursa, Allah onun belini kırar. Kim, ondan başkasında hidâyet ararsa, Allah onu saptırır. O, Allah'ın kopması mümkün olmayan ipidir. O, hikmet dolu zikir (öğüt)dir. O, dosdoğru yoldur. Ona uyan görüşler sapıtmaz, onu okuyan diller dolanmaz. Onun hayret verici şeyleri bitip tükenmez. Âlimler ona doymaz. Ona dayanarak söz söyleyen doğru söyler, gereğince*

Scanned with CamScanner

amel eden mükâfat kazanır. Ona göre hükmeden adâletli olur, ona davet edip çağıran dosdoğru yola iletilmiş olur."[3]

Bunlardan başka pek çok âyet ve hadis de aynı manaya delâlet etmektedir.

Yüce Allah, rasûlleri vasıtasıyla teşrî buyurmuş olduğu dinine uygun olanlar dışındakileri (öncekilerin ve sonrakilerin din olarak kabul edip izledikleri yolları) kabul etmeyecektir.

Yüce Allah, aşağıdaki buyruğuyla göndermiş olduğu peygamberler dışında, kulların kendisini nitelendirdikleri her türlü nitelikten kendini tenzîh etmiştir:

"İzzet sahibi olan Rabbin, onların niteleyegeldiklerinden münezzehtir. Rasûllere selâm olsun, âlemlerin Rabbi Allah'a da hamdolsun." (es-Saffat, 180-182)

Yüce Allah bu âyette önce kâfirlerin kendisini nitelendirmelerinden zatını tenzîh etmiş, sonra rasûllere selâm buyurmuştur. Bunun sebebi, rasûllerin O'nun hakkında beyân ettikleri tüm vasıfların, her türlü eksiklik ve kusurdan uzak olmasıdır. Arkasından da kemâl derecesinde hamde layık olduğunu ortaya koyan sıfatlara yalnızca kendisi sahip olduğundan dolayı, hamdin kendisine mahsus olduğunu belirtmektedir.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yolunu, en hayırlı olan nesiller de aynen takip etti. Bunlar da ashab-ı kiram ve onlara güzel bir şekilde tâbi olanlardır. Onların önce olanları, sonra gelenlerine bunu tavsiye ediyor, sonra gelen de bu hususta kendisinden önce gelene uyuyordu. Hepsi birden Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e uyuyor ve onun yolunu izliyorlardı. Nitekim yüce Allah, Kitab-ı Azîz'inde şöyle buyurmaktadır:

"De ki: İşte bu, benim yolumdur, ben basiret üzere Allah'a davet ediyorum. Ben de, bana tâbi olanlar da." (Yûsuf, 108)

---

[3] Tirmizî (2908); Dârimî (2/435); Beğavî, *Şerhu's-Sunne* (1181). Senedinde cumhûr tarafından itham edilen el-Hâris b. Abdillah el-A'ver vardır.

Scanned with CamScanner

Eğer bu âyetteki: **"bana tâbi olanlar da"** buyruğu **"davet ediyorum."** buyruğundaki gizli zamire atfedilmişse bu, ona tâbi olanların da Allah'a davetçi olduklarına delildir. Şâyet ["ben" anlamındaki] munfasıl zamire atfedilmiş ise bu takdirde mana, ona tâbi olanların, onun getirdikleri hususunda başkalarından daha çok basiret sahibi oldukları hususu da açıktır. Her iki anlam da doğrudur.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* apaçık bir tebliğ ile tebliğ etmiş, görmek isteyenler için delilleri açık seçik beyân etmiştir. Nesillerin en hayırlısı da onun yolunu izlemiştir. Onlardan sonra öyle nesiller geldiler ki hevâlarına uyup tefrikaya düştüler. Bunun üzerine yüce Allah, bu ümmetin dininin temel esaslarını koruyacak kimseler takdir buyurmuştur. Nitekim doğru sözlü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şu buyruğuyla bunu haber vermektedir:

"Ümmetimden bir grup hak üzere galip kalmaya devam edeceklerdir. Onları terk edip yardımsız bırakanların onlara bir zararları olmayacaktır."[4]

Ebû Ca'fer et-Tahâvî

Hicrî 200'ncü yıldan sonra İslâm âlimleri arasından bu vazifeyi yerine getirenlerden birisi de İmam Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî et-Tahâvî'dir. O, 239 h. yılında doğmuş, 321 h. yılında vefât etmiştir.

İmam *rahimehullah*, selef-i sâlihînin izlediği yolu bize haber vermiş ve Kûfeli İmam Ebû Hanîfe en-Nu'man b. Sâbit ile onun iki arkadaşı Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm el-Himyerî el-Ensârî ve Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî *rahimehumullah*'ın üzerinde bulundukları i'tikâdı ve kendisiyle âlemlerin Rabbine ibâdet ettikleri dini nakletmiştir.

Aradan zaman geçtikçe kaçınılmaz olarak bid'atler çıktı ve sahiplerinin, kabul edilmesi için "te'vîl" diye adlandırdıkları tahrîfler çoğal-

[4] Hadis bu lafızlar ile: Müslim (1920); Tirmizî (2230); İbn Mâce (10). Bundan başka yaklaşık lafızlar ile: Buhârî (3640, 7311, 7459); Müslim (1921).

Scanned with CamScanner

dı. Tahrîf ile te'vîl arasındaki farkı anlayabilenler çok azaldı. Böylece sözü; zâhir anlamının dışında, lafzın genel hatlarıyla muhtemel olan bir başka anlamına hamletmek -ortada bunu gerektirecek bir karine bulunmasa da- te'vîl diye isimlendirilir oldu. Fesâd da buradan başladı. Bid'atçilerin, tahrîflerini te'vîl diye adlandırmaları kabul gördü ve te'vîl ile tahrîf arasındaki farkı anlamayanlar arasında süratle yayıldı.

Bundan dolayı mü'minler, delillerin açıklık kazanmasına ve delillerle ilgili şüphelerin ortadan kaldırılmasına ihtiyaç duydular. Sözler çoğaldı, yaygaralar koptu. Bunun sebebi ise bâtıla dalanların şüphelerine kulak asılması, selef tarafından ayıplanan, tetkik edilmesi, uğraşılması ve kulak verilmesi yasaklanıp yerilmiş olan kelâma dalınmasıdır. Selef'in kelâma karşı takındıkları bu tavır, Rablerinin emrine uymaktan başka bir şey değildi: **"Âyetlerimiz hakkında [bâtıla] dalanları gördüğün zaman, ondan başka bir söze dalıncaya kadar hemen onlardan yüz çevir."** (el-En'âm, 68) Şüphesiz ki bu âyet, onları da kapsamaktadır.

Tahrîfin ve inhirâfın her birinin dereceleri vardır; bazen küfür, bazen fısk, bazen günah, bazen de hata olur.

Peygamberlerin Sonuncusu Nebîmiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'dir.

O halde üzerimize farz olan; rasûllere ve Allah'ın onlara indirdiklerine tâbi olmaktır. Allah, rasûllerin sonuncusu olarak Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i göndermiştir. Onu peygamberlerin sonuncusu kılmış, Kitabını kendisinden önce indirilmiş semâvî kitaplara hâkim kılmış, ona hem Kitabı hem de hikmeti indirmiştir. Onun davetini cinlere de, insanlara da kıyâmet gününe kadar baki kalmak üzere umumî kılmıştır. Onun peygamberliği ile artık kulların Allah'a karşı öne sürebilecekleri bir delilleri de kalmamıştır.

Yüce Allah, onun vasıtasıyla her şeyi beyân etmiş, hem onun için hem de ümmeti için dini, haber ve emir yönünden kemâle erdirmiştir. Peygamberine itaat etmeyi kendisine itaat, ona karşı gelip isyan

Scanned with CamScanner

etmeyi de kendisine isyan etmek olarak belirlemiştir. Zâtına yemin ederek (insanların,) aralarındaki anlaşmazlıklarda Rasûlün hükmüne başvurmadıkları sürece iman etmiş olamayacaklarını bildirmiştir. Münafıkların ondan başkasının hükmüne yönelmek istediklerini, Allah'a ve Rasûlüne çağrıldıkları vakit -ki bu, Allah'ın Kitabına ve Rasûlünün sünnetine çağrılmaları demektir- alabildiğine uzaklaştıklarını, bahane olarak da sadece iyilikte bulunmak ve uyumsuzlukları gidermek istediklerini iddia ettiklerini haber vermiştir.

Tıpkı kelâmcıların, felsefeyle uğraşanların pek çoğunun ve başkalarının dediği gibi: "Bizler, eşyayı hakikatleriyle hissetmek -yani idrâk edip bilmek- istiyoruz. Bizler, delillerle -ki adını akliyyât koymuşlardır, gerçekteyse câhiliyyâttır- Allah Rasûlünden gelen, naklî deliller arasında bir uyum sağlamak istiyoruz." ya da "Bizler, şeriat ile felsefeyi uyuşturmak istiyoruz." derler.

Yine tıpkı zâhidlik taslayan ve tasavvufla uğraşan bid'atçilerin pek çoğunun dediği gibi: "Bizler, ancak güzel amelde bulunmak istiyoruz." derler. Bunlar, hakikat adını verdikleri, gerçekteyse câhillik ve sapıklık olan bâtıllar ile şeriatın arasını bulmak istediklerini söylerler.

Yine tıpkı birçok idareci ve yöneticinin dediği gibi: "Bizler güzel siyaset ve idareyle iyilikte bulunmak istiyoruz. Böylelikle onunla [koyduğumuz kanun, ilke ve prensiplerle] şeriatın arasını bulmaya çalışıyoruz..." derler. Ve buna benzer çeşitli iddialar...

Hakkın Tamamı Rasûlün Getirdiğindedir; O Yeterli ve Mükemmeldir

Dinle ilgili herhangi bir hususta Rasûl'ün getirdiğinden başkasını hakem kılmak isteyen, bunun da güzel bir iş olduğunu zanneden; böylelikle Rasûl'ün getirdikleriyle ona muhâlif olan şeyleri birbiriyle uzlaştırmaya çalışan her kişi, münafıklarla ilgili zikredilen özelliklerden pay sahibidir.

Hâlbuki Rasûl'ün getirdikleri yeterli ve kâmildir ve hakkın tamamı ona dâhildir.

Scanned with CamScanner

Ancak ona bağlananların birçoğu kusurlu davranmış, Rasûl'ün getirdiği; kelâmî ve i'tikâdî hususların, ibâdetle ilgili hallerin, yönetim ve siyasetle ilgili hükümlerin birçoğunu öğrenmemişlerdir. Ya da zanları ve taklitçilikleri sebebiyle, Rasûl'ün getirdiği şeriate, şeriatte olmayan şeyleri nispet etmiş ve gerçekte şeriatın kendisinde olan birçok şeyi de şeriatın dışına çıkarmışlardır. Bir taraftan bunların câhillikleri, dalâletleri ve kusurlu davranışları sebebiyle diğer taraftan ötekilerin haksızlıkları, câhillikleri ve iki yüzlülükleri dolayısıyla, münafıklık çoğalmış ve risâlet ilminin pek çoğu ortadan kalkmıştır.

Hâlbuki Allah Rasûlünün getirdiklerinin tam anlamıyla araştırılması, üzerlerinde güçlü ve dikkatli bir şekilde durulması, eksiksiz şekilde gayret edilmesi gerekirdi ki öğrenilsin, inanılsın ve onun getirdikleri gereğince zâhiren ve bâtınen amel edilsin. Böylelikle Kitap, hakkıyla okunmuş ve ondan hiçbir şey ihmal edilmemiş olur.

Kul, bunların bir bölümünü bilmekten yahut amel etmekten aciz olursa, Allah Rasûlünün getirdiklerinden kendisinin aciz düştüğü şeyleri [başkalarına] yasaklamamalıdır. Aksine âcizliği dolayısıyla kınanmaktan kurtulmuş olmakla yetinmelidir. Bununla birlikte başkalarının, onun âciz olduğu şeyi yerine getirmesinden dolayı sevinmeli, memnun olmalı ve kendisi de bunları yerine getirmeyi arzu etmelidir. Bir kısmına iman ederken, bir kısmını terk etmemelidir. Bilakis, Kitabın tümüne iman etmelidir. Ondan olmayan herhangi bir rivâyeti ve görüşü ona sokuşturmaktan uzak durmalı, Allah tarafından gelmemiş olan bir şeye i'tikâd veya amel ederek tâbi olmamalıdır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bile bile hakkı bâtıla karıştırmayın ve hakkı da gizlemeyin."** (el-Bakara, 42)

İşte bu, hayırda öne geçenlerin izlediği yoldur. Kıyâmet gününe kadar güzel bir şekilde onlara tâbi olanların yolu da budur. Ki bunların ilkleri, tâbiînin ilklerinden oluşan seleftir. Sonra onlardan sonrakiler ve bu ümmet nezdinde imam olduklarına tanıklık edilmiş bulunan din imamları gelir.

Scanned with CamScanner

Kelâm İlminin Kötülenmesiyle İlgili Selef'ten Gelenler

Ebû Yûsuf *rahimehullah*'ın Bişr el-Merîsî'ye şöyle dediği nakledilmiştir: "Kelâmı bilmek cehalettir. Kelâmı bilmemek ise ilimdir. Bir kişi kelâm'da önder seviyesine varacak olursa, ona ya 'zındık' denir ya da zındıklıkla itham edilir." Burada "kelâm'ı bilmemek" ile onun doğru olmadığına inanmayı kasdetmiş olmalıdır; çünkü bu da [yani kelâmın bâtıl olduğu inancı da] faydalı bir ilimdir. Ya da "kelâm'ı bilmemek" ile ondan yüz çevirmeyi ve ona itibar etmemeyi kasdetmektedir. Şüphesiz böyle bir tutum da kişinin ilmini ve aklını korur. Bu açıdan ona da [yani, ona itibar etmeyi terk etmeye ve ondan yüz çevirmeye de] bir ilim olarak itibar edilir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Yine onun şöyle dediği nakledilmiştir: "Her kim ilmi, kelâm ile taleb ederse zındıklaşır. Her kim malı, kimya ile taleb ederse iflas eder. Her kim de hadisin ğarîb olanını taleb ederse yalan söyler."

İmam Şafiî *rahimehullah* şöyle demiştir: "Kelâm ehli hakkındaki hükmüm: Kuru hurma dalları ve ayakkabılarla dövülmeleridir. Aşiretler ve kabileler arasında dolaştırılmalı ve: 'Kitab ve Sünneti terk edip kelâma yönelenin cezası işte budur.' denilmelidir."[5]

Mezheb âlimlerimiz, fetvâlarda şunu kaydederler: Bir kimse, beldesindeki âlimlere bir vasiyette bulunacak olursa, kelâmcılar onun kapsamına girmez. Yine bir kimse, kitapları arasından ilim kitapları olanların vakfedilmesini vasiyet edecek olursa -selefin fetvâsına göre- onun kitapları arasındaki kelâm kitapları (vakfa dahil değildir; dolayısıyla da) satılabilir. Bu anlamdaki fetvalar, *el-Fetâvâ ez-Zahîriyye*'de zikredilmiştir. O halde Rasûl'ün getirdiğine tâbi olmaksızın, usûl ilmine (akâid bilgisine) vusûl (ulaşmak) nasıl beklenebilir? Şair ne güzel söylemiş:

"Ey sabah erkenden ilme koşan,
Bil, köledir tüm ilimler ilm-i Rasûl'e,
Kökü düzeltmek için dalı arayan,
Nasıl gafil kalırsın asılların aslı olan ilime."

---

5 el-Beyhakî, *Menâkıbu'ş-Şafiî* (1/462); el-Hatîb el-Bağdâdî, *Şerefu Ashâbi'l-Hadîs* (168); el-Hâfız İbn Hacer, *Tevâli't-Te'sîs* (64); Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nube-lâ* (10/29).

Scanned with CamScanner

Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*'e; [her kapalılığı] açan, [her meseleyi bitirip] sonlandıran ve [birçok manayı] toplayan sözler verilmiştir.[6] O, küllî bilgilerle ve her yönden mükemmel olan başlangıç ve son ilimleriyle gönderilmiştir.

Ancak her ne zaman bir kimse, bid'at ortaya atacak olsa ona cevap verirken insanlar sözü uzattılar. Bundan dolayı sonrakilerin -öncekilerin hilâfına- sözleri çok oldu, bereketi ise az. Öncekilerin ise sözleri az, bereketi çoktu. Asla sapık ve câhil kelâmcıların dedikleri gibi değildir: "Selef'in izlediği yol, daha esenlikli ve sağlıklıdır, bizim izlediğimiz yol ise daha sağlam ve ilmîdir." Fıkha müntesib olan ve selefin kıymetini takdir edemeyen kimselerin söyledikleri gibi de değildir: "Onlar, fıkhî hükümleri istinbât etmek için, kaidelerini ve hükümlerini tesbit etmek için vakit ayırmadılar. Onların bundan başka uğraşları vardı. Ancak sonrakiler, bunlar için özellikle vakit ayırdılar. Bundan dolayı daha fakîhtirler."

Onların hepsi, selefin kadrini, kıymetini, ilimlerinin derinliğini, tekellüflerinin azlığını ve basiretlerinin kemâlini anlamaktan mahrum olmuşlardır. Allah'a yemin ederim ki onlardan sonra gelenlerin yaptıkları sadece kendilerini zora koşmak ve selefin asıllarına riayet etmeye, kâidelerini tespit edip düğüm noktalarını bağlamaya gayret ettiği hususların kıyı ve köşeleriyle uğraşmaktan ibarettir. Selef, her hususta en üstün maksatlara tâlib olmaya gayret ederdi. Öyleyse sonradan gelenlerin durumu farklıdır, öncekilerin durumu farklıdır. Allah her şey için bir ölçü takdir etmiştir.

Bu akîde metnini birden çok âlim şerh etmiştir. Ancak ben, birtakım şârihlerin yerilmiş kelâm ehline kulak verdiklerini, onlara dayanarak ve onların ifadelerini kullanarak konuştuklarını gördüm.

---

[6] Konuyla ilgili hadis için bkz: Buhârî (2977, 2998, 7013, 7273); Müslim (523); Nesâî (6/3,4); Tirmizî (1555). Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'tan rivâyet edilen hadis şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"[Birçok manayı] toplayan [vecîz] sözlerle gönderildim."* Müslim'e ait diğer bir rivâyet: *"Bana verildi."* şeklindedir.

Scanned with CamScanner

Selef, Hakkı da, Bâtılı da Kapsadığı İçin Bazı Sözlerle Konuşmayı Hoş Karşılamazlardı

Selef; cevher, cisim, araz ve buna benzer lafızları kullanmayı yalnızca doğru anlamlar ifade eden yeni terimler oluşları sebebiyle kerih görmüş değildir: Sahîh ilimlerdeki lafızlar için kullanılan terimler gibi... Onlar, hakka delâlet etmeyi ve bâtıl ehline karşı delil getirmeyi de kötü görüyor değillerdi. Aksine onlar bu gibi terimleri; yalan olduğu, hakka muhalefet oluşturduğu ve ondan da öte Kitap ve Sünnet'e muhalefet oluşturduğundan dolayı kerih görmüşlerdir. Bu sebeble bu kelimeleri kullananların; âlimler bir tarafa, avamının yanındaki yakîne ve bilgiye bile sahip olmadıklarını görürsün.

Onların ortaya attıkları önermelerin; hem hakkı, hem de bâtılı içermesinden dolayı şüphe ve tartışmalar çoğalmış, kîl u kâl yaygınlık kazanmış, bundan dolayı da sahîh şeriate ve sarîh akla aykırı, anlatılması ve aktarılması oldukça zor pek çok görüş ortaya çıkmıştır. İleride [İmam Tahâvî'nin:] "Her kim, bilemeyeceği şeyleri bilmek isterse..." sözlerini açıklarken bu konuyla ilgili daha geniş açıklamalar gelecektir.

Bu "akîde"yi, kullandıkları ibarelerde selefin yolunu izleyerek, onların izinden giderek ve onların ortaya koydukları bilgilerden hareket ederek şerh etmek istedim. Belki bu yolla ben de onların izledikleri yola katılır, onlardan biri sayılır ve onlar arasında haşredilebilirim: **"Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddîklar, şehidler ve sâlihlerle birlikte..."** olurum. **"Onlar ne iyi arkadaştırlar."** (en-Nisâ, 69) Diğer taraftan insanların muhtasar olan kitaplara meylettiğini gördüğümden, ben de açıklamalarımda sözü uzatmaktan uzak durdum. **"Başarım ancak Allah iledir. Ben, yalnız O'na dayandım ve yalnız O'na döneceğim."** (Hûd, 88), **"O bize yeter; O ne güzel vekildir."** (Âl-i İmrân,173)

el-İmâm el-Kadî İbn Ebi'l-İzz el-Hanefî

Scanned with CamScanner

العقيدة الطحاوية

EL-AKÎDETU'T-TAHÂVİYYE

VE ŞERHİ

Scanned with CamScanner

EL-AKÎDETU'T-TAHÂVİYYE VE ŞERHİ

1. [Metin]

نَقُولُ فِي تَوحِيدِ اللهِ مُعْتَقِدِينَ بِتَوفِيقِ اللهِ: إِنَّ اللهَ وَاحِدٌ لاَ شَرِيكَ لَهُ.

"Yüce Allah'ın tevhîdi hakkında, Allah'ın tevfiki ile inanarak, deriz ki: Şüphesiz ki Allah birdir; O'nun hiçbir ortağı yoktur."

[Şerh]

[Peygamberlerin İlk Daveti: Tevhîd]

Bil ki; tevhîd, rasûllerin davet ettikleri ilk husustur. Yoldaki aşamaların ilki ve yüce Allah'a doğru yol alanın gerçekleştirmesi gereken ilk makamdır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun Biz, Nûh'u kavmine gönderdik de: 'Ey kavmim Allah'a ibâdet edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yoktur...' dedi."** (el-A'raf, 59) Hûd *aleyhisselam* da kavmine: **"Ey kavmim, Allah'a ibâdet edin. O'ndan başka hiçbir ilâhınız yoktur."** (el-A'raf, 65) demişti.

Sâlih *aleyhisselam*, kavmine: **"Ey kavmim, Allah'a ibâdet edin. Sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur."** (el-A'râf, 73) derken Şuayb *aleyhisselam*, kavmine: **"Ey kavmim, Allah'a ibâdet edin. O'ndan başka ilâhınız yoktur."** (el-A'râf, 85) demişti.

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun Biz, her ümmete: 'Allah'a ibâdet edin ve tâğûttan kaçının.' diyen bir pey-**

Scanned with CamScanner

gamber göndermişizdir." (en-Nahl, 36) Başka bir ayette de şöyle buyrulmaktadır: **"Senden önce gönderdiğimiz her bir peygambere mutlaka şunu vahyederdik: Benden başka hak ilâh yoktur. O halde yalnız Bana ibâdet edin."** (el-Enbiyâ, 25)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmaktadır: *"Allah'tan başka hak ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şâhidlik edinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum."*[7]

[Mükellefin İlk Sorumluluğu: Şehâdet Getirmek]

İşte bundan dolayı mükellefe ilk farz olan şeyin ne olduğu konusunda doğru olan, onun Allah'tan başka hak ilâh olmadığına şehâdet etmesidir. Yoksa yerilmiş kelâm erbâbının sözlerinde ifade edildiği gibi düşünmek,düşünmeye yönelmek ya da şüphe etmek değildir. Selef imamlarının tümü, kulun emrolunduğu ilk şeyin, iki şehâdet olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir. Ergenlik yaşına gelmeden önce bu şekilde şehâdet getiren kimselerin ergenliğin akabinde, bunu yenilemekle emrolunmayacağını da ittifakla kabul etmişlerdir. Aksine buluğa erdiği vakit -ya da bir görüşe göre temyiz çağına ulaştığında- abdest ve namazla emrolunur. Ancak onların hiçbiri; -şehâdet kelimesinin ikrar edilmesi müslümanların ittifakıyla farz olduğu ve onun farziyetinin namazın farziyetinden önce olduğu halde- velisinin böyle birine, şehâdet kelimesini yenilemeyi emretmesi gerektiğini söylememiştir. Çünkü o, bu farzı daha önce edâ etmişti.

Burada fukahanın söz konusu ettiği bazı meseleler vardır: "Bir kimse, namaz kıldığı halde şehâdet kelimelerini söylemez ya da İslâm'a ait bunun dışında amelleri yerine getirdiği halde şehâdet kelimelerini söylemeyecek olursa, Müslüman olur mu olmaz mı?" Doğru olan; böyle bir kimsenin İslâm'a ait herhangi bir şeyi yerine getirmekle Müslümanlığının sâbit olacağıdır.

---

[7] Buhârî (25); Müslim (22); İbn Hibbân (175 ve 219); İbn Mende, Îmân (25); Beğavî, *Şerhu's-Sunne* (33). Abdullah b. Ömer *radıyallahu anhuma*'dan rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

Buna göre ilk olarak İslâm'a tevhîd ile girilir ve dünyadan da son olarak onunla çıkılır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Her kimin söylediği son söz, lâ ilâhe illallah olursa cennete girer."*[8]

O halde tevhîd, hem ilk farzdır, hem de son farzdır.

[Tevhîdin Çeşitleri ve Anlamları]

Tevhîd, (yani ulûhiyet tevhidi) işin başı ve sonudur. Çünkü tevhîd, şu üç türü ihtivâ etmektedir:

1. Sıfatlara dâir açıklamalar.

2. Rubûbiyyet tevhîdi ve her şeyi yaratanın yalnızca Allah olduğu.

3. Ulûhiyyet tevhîdi: Bu da hiçbir ortağı olmaksızın yalnızca Allah'ın ibâdete müstahak olmasıdır.

[1- Sıfat Tevhîdi]

Yüce Allah'ın sıfatlarını inkâr edenler, sıfatları nefyetmeyi tevhîd adının kapsamına dâhil etmişlerdir. Cehm b. Safvân ve onun görüşlerini benimseyenler gibi... Derler ki: Allah'ın sıfatları olduğunu kabul etmek, varlığı zorunlu olan varlıkların birden çok olmasını gerektirir.

Bu görüş, bozukluğu zorunlu olarak bilinen bir görüştür. Çünkü bütün sıfatlardan soyutlanarak isbât olunmuş bir zâtın, hâriçte varlığı tasavvur edilemez. Ama zihin, bazen imkânsız olan bir şeyi varsayabilir veya tasarlayabilir. Bu da ta'tilin en ileri derecesidir.

[2- Rubûbiyyet Tevhîdi]

Her şeyi yaratanın Allah olduğunu, kâinatta sıfat ve fiilleri birbirine denk iki yaratıcı olmadığını ikrar etmek buna girer.

Âdemoğullarından bilinen herhangi bir topluluk, tevhîdin bu türünde inkâra sapmamıştır. Aksine kalbler, O'nun varlığını diğer bütün

[8] İbn Hibbân (719). Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'dan rivâyet etmiştir.

Scanned with CamScanner

varlıklardan daha ileri derecede ikrâr ve itiraf edecek şekilde yaratılmıştır. Nitekim yüce Allah'ın bize aktardığına göre peygamberler de böyle demişlerdir: **"Peygamberleri şöyle demişti: Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında bir şüphe mi var?!"** (İbrâhîm, 10)

Tevhîdin bu türünü bilmezlikten gelmekle ve yaratıcıyı inkâr ediyor gözükmekle bilinen en ünlü kişi, Firavun'dur. Buna rağmen o da buna kesinlikle inanıyordu. Nitekim Mûsâ *aleyhisselam*, ona şöyle demişti: **"Elbette biliyorsun ki bunları birer ibret olmak üzere göklerin ve yerin Rabbinden başka kimse indirmedi."** (el-İsrâ, 102)

Yüce Allah, bir başka yerde de ondan ve kavminden şöyle söz etmektedir: **"Kalpleri onlara iyice inandığı halde zulümle büyüklenmeleri sebebiyle onları (bilerek) inkâr ettiler."** (en-Neml, 14)

Bundan dolayı Firavun, bilen bir kimsenin bilmezden geldiğini ortaya koyan bir üslûpla inkâr ederek: **"Âlemlerin Rabbi de nedir?"** dediğinde Mûsâ *aleyhisselam* şu cevabı vermişti: **"Göklerin, yerin ve onların arasında olanların Rabbidir. Eğer gerçekten inanan kimseler iseniz. (Firavun) etrafında bulunanlara: 'İşitmiyor musunuz?' dedi. (Mûsâ): 'O sizin de Rabbinizdir, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir.' dedi. (Firavun) Dedi ki: 'Size gönderilen bu elçiniz, mutlaka delidir.' (Mûsâ): 'Doğunun, batının ve onların aralarında olanların Rabbidir, eğer akıl ederseniz.' dedi."** (eş-Şuarâ, 24-28)

"Sıfat ve fiilleri itibarıyla birbirine denk, kainatın iki tane yaratıcısı vardır." diyen herhangi bir topluluk bilinmemektedir. Mecusî Seneviyye ile biri nûr, diğeri karanlık olmak üzere iki esasın bulunduğunu ve âlemin de bunlardan meydana geldiğini ileri süren Maniheistler dahi, nûrun karanlıktan hayırlı olduğunu, övülmeye değer ilâhın o olduğunu, karanlığın ise kötü ve yerilmiş olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir.

Teslis'i [üçlü tanrı inancını] kabul eden hıristiyanlar ise âlemin birbirinden ayrı üç rabbi olduğunu ileri sürmüyor; aksine âlemin yaratıcısının bir olduğunu ittifakla kabul ediyor ve: "Baba, oğul ve ruhu'l-kudüs'ten ibaret olan bir tek ilâhın adıyla" diyorlar.

Scanned with CamScanner

Teslis'e dâir görüşleri kendi içinde çelişkili ve tutarsızdır. Hulûl [Allah'ın, İsa *aleyhisselam*'ın bedenine girdiğine dâir] görüşleri ise bundan daha bozuktur. Bundan dolayı hem bunu anlamakta, hem de yorumlamakta birbirleriyle çelişkiye düşmüşlerdir. Onların hiçbiri, bunu aklın kabul edebileceği bir şekilde ifade edememektedir. Hemen hemen iki kişi dahi bu hususu aynı anlama gelen ifadelerle dile getiremezler. Çünkü onlar, "Zatı itibarıyla birdir, unsurları itibarıyla üçtür(!?)" derler. Bu unsurları da kimi zaman özelliklerle, kimi zaman sıfatlarla, kimi zaman da şahıslarla açıklarlar.

Yüce Allah, kullarını, bu görüşleri iyice kavradıktan sonra tutarsızlıklarına hükmedebilecekleri bir şekilde yaratmıştır. Genel olarak onlar, birbirine her bakımdan denk iki yaratıcıyı kabul etmezler.

Burada anlatmak istediğimiz şudur: Kâinatın her bakımdan birbirine denk iki ayrı yaratıcısının olduğunu kabul eden dinî hiçbir topluluk yoktur. Buna rağmen kelâm, mantık ve felsefe ehlinin pek çoğu kendilerini bunun ispâtı ve beyânı için yormuşlardır. Hatta aralarında, bu konuyu akıl yoluyla beyân etmekten âciz olduklarını itiraf edenler ve bunun ancak sem' (vahiy) yoluyla algılanabileceğini iddia edenler dahi vardır.

Aklî ilimlerle uğraşanlar nezdinde meşhûr olan; bunun, "Temânu' delili"yle ispatlanmasıdır. Temânu' delili şudur: Eğer kainatın iki yaratıcısı bulunsa -Mesela birisi bir cismi hareket ettirmek isterken diğeri durdurmak istese yahut birisi ona hayat vermek isterken diğeri öldürmek istese- birbirleriyle anlaşmazlığa düşerlerdi. Bu durumda ya ikisinin maksadı da gerçekleşir ya birinin maksadı gerçekleşir ya da ikisinin de isteği gerçekleşmezdi.

Birincisi imkânsızdır, çünkü o, iki zıt şeyin bir arada bulunmasını gerektirir. Üçüncüsü de imkânsızdır, çünkü o takdirde cisim hakkında hareketin de, sükûnun da söz konusu olmaması gerekir ki bu imkânsızdır. Aynı şekilde bu, her ikisinin de âciz olmasını gerektirir ki âciz bir varlık da ilâh olamaz.

Scanned with CamScanner

İkincisi, yani onlardan birisinin maksadı gerçekleşir, diğerininki gerçekleşmeyecek olursa o vakit maksadı gerçekleşen kudret sahibi bir ilâhtır, diğeri ise âcizdir ve ilâh olmaya elverişli değildir.

Bu delile dâir tamamlayıcı açıklamalar ilgili bahislerde de ele alınmıştır.

[3- Ulûhiyyet Tevhîdi, Rubûbiyyet Tevhîdini de Kapsar]

Yine aklî ilimlerle uğraşanların pek çoğunun bâtıl zanlarına göre Temânu' delili, yüce Allah'ın: **"Eğer göklerle yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı ikisinin de düzeni bozulup gitmişti."** (el-Enbiyâ, 22) buyruğunda ifade edilmektedir. Çünkü onların inancına göre ortaya koydukları rubûbiyyet tevhîdi, Kur'ân'ın beyân ettiği ve rasûllerin davet ettiği ulûhiyyet tevhîdiyle aynı şeydir.

Oysa durum böyle değildir. Aksine rasûllerin davet ettiği ve indirilen kitapların dile getirdiği tevhîd, rubûbiyyet tevhîdini de ihtivâ eden ulûhiyyet tevhîdidir. O da hiçbir şeyi ortak koşmaksızın bir ve tek olarak Allah'a ibâdet etmektir. Çünkü Allah'a ortak koşan Arap müşrikler, rubûbiyyet tevhîdini kabul ediyorlardı. Gökleri ve yeri yaratanın, bir ve tek olduğunu itiraf ediyorlardı.

Nitekim yüce Allah, onlarla ilgili olarak şöyle haber vermektedir: **"Andolsun ki onlara: 'Göklerle yeri kim yarattı?' diye sorsan, onlar elbette; 'Allah!' diyeceklerdir."** (Lukmân, 25) **"De ki: 'Yeryüzü ve içindekiler kimindir, eğer biliyorsanız (söyleyin)?' Onlar: 'Allah'ındır.' diyeceklerdir. De ki: O halde iyice düşünüp ibret almaz mısınız?"** (el-Mu'minun, 84-85) Kur'ân-ı Kerîm'de buna benzer ayetler oldukça çoktur.

Onlar, putların kâinatı yaratmakta Allah'a ortak olduklarına inanmıyorlardı. Aksine onlar da Hintliler, Türkler, Berberîler ve diğer ümmetlerin müşrikleriyle aynı durumdaydılar. Kimi zaman putların, peygamberlere ve sâlihlere ait heykeller olduklarına inanırlar, onları şefaatçi edinirler ve onlarla Allah'a yakınlaşmaya çalışırlardı. İşte

Scanned with CamScanner

Arapların şirkinin esası da budur. Nitekim yüce Allah, Nûh kavminin söylediklerini bize şöyle nakletmektedir: **"Tanrılarınızı sakın bırakmayın. Sakın Ved, Suva, Yeğûs, Ye'ûk ve Nesr'i terk etmeyin, dediler."** (Nûh, 23)

Buhârî'nin *Sahîh*'inde, tefsir kitaplarında, peygamber kıssalarında ve diğerlerinde; İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'nın ve seleften olan daha başka kimselerin şöyle dedikleri nakledilmiştir: Bunlar, Nûh kavminin birtakım sâlih kimselerinin isimleridir. Onlar öldükten sonra kavimleri, önce onların kabirlerinin başında beklemeye başladılar, sonra heykellerini yaptılar, aradan uzun bir zaman geçtikten sonra, onlara ibâdet etmeye başladılar. Daha sonra bu putlar, Arap kabilelerine geçti. İbn Abbas *radıyallahu anhuma* bu kabileleri tek tek zikretmektedir.[9]

Müslim'in *Sahîh*'inde, Ebû'l-Heyyâc el-Esedî'nin şöyle dediği belirtilmektedir: Ali b. Ebî Tâlib *radıyallahu anh*, bana: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in beni gönderdiği bir göreve seni göndereyim mi? Yükseltilmiş hiçbir kabir bırakma, mutlaka düzelt ve hiçbir put bırakma mutlaka yık." dedi.[10]

Buhârî ve Müslim'de, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, vefâtıyla sonuçlanan hastalığında şöyle dediği rivâyet edilmiştir: *"Allah, yahudilere ve hıristiyanlara lanet etsin. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler."* O, bu sözleriyle onların yaptıklarından (ümmetini) sakındırıyordu. Âişe *radıyallahu anha* dedi ki: Eğer böyle olmasaydı, onun kabri açıkta bırakılırdı; fakat kabrinin mescid edinilmesini hoş karşılamadı(ğından bu yapılmadı.)[11]

Yine Buhârî ve Müslim'de kaydedildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, vefâtıyla sonuçlanan hastalığında Habeşistan'da bulunan bir kiliseden söz edildi. O kilisenin güzelliği ve içindeki resimlerden bahsedildi. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Onlar, öyle kimse-*

---

9 Buhârî (4920), Kitâbu't-Tefsîr, Nûh sûresinin tefsîri bölümü.

10 Müslim (969); Ebû Dâvûd (3218); Tirmizî (1049); Nesâî (4/88, 89); Ahmed (1/96)

11 Buhârî (1330, 1390, 4441); Müslim (529)

Scanned with CamScanner

lerdir ki aralarından sâlih bir kişi ölünce, kabri üzerinde bir mescid binâ eder ve o mescidde bu sûretleri yaparlardı. Onlar, kıyâmet gününde Allah'ın huzurunda yaratılmışların en şerlileridirler."[12]

Müslim'in *Sahîh*'inde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, vefâtından beş gün önce şöyle dediği nakledilmektedir: *"Sizden öncekiler, peygamberlerinin ve sâlihlerinin kabirlerini mescid edinirlerdi. Dikkat edin, sakın kabirleri mescid edinmeyin. Ben sizlere bunları yasaklıyorum."*[13]

Şirkin sebeblerinden biri de yıldızlara ibâdet etmek ve yıldızların tabiatlarına uygun düştüğü zannedilen putlar edinmektir. İbrâhîm *aleyhisselam* kavminin şirki -denildiğine göre- bu türdendi. Melekleri ve cinleri Allah'a ortak koşup onlar adına putlar yapmak da böyledir.

Bütün bunlar, yaratıcının varlığını kabul ediyorlardı. Kâinatın iki yaratıcısı bulunduğunu söylemiyorlardı; fakat bu aracıları şefaatçi edin-mişlerdi. Nitekim yüce Allah, onlar hakkında şöyle haber vermektedir:

"O'ndan başka veli (dost ve ilâh)lar edinenler: 'Biz, bunlara ancak bizleri Allah'a yaklaştırsınlar diye ibâdet ediyoruz.' (derler.)" (ez-Zümer, 3)

Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Allah'tan başka kendilerine ne bir zarar ne de bir fayda vermeyecek olan şeylere tapar ve: 'Bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir.' derler. De ki: Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Haşa, O, ortak tuttukları her şeyden münezzeh ve yücedir."** (Yûnus, 18)

Geçmiş ümmetler arasında peygamberleri yalanlayan müşriklerin durumu da böyledir. Nitekim yüce Allah, Sâlih *aleyhisselam*'ın kıssasında Allah adına onu ve âile halkını öldüreceklerine dâir yemin eden do-

[12] Buhârî (427, 434, 1341, 3873); Müslim (528); Ebû Avâne, *Müsned* (1/400); İbn Ebî Şeybe (3/344).

[13] Müslim (532); Ebû Avâne (1/401); İbn Sa'd (2/240).

Scanned with CamScanner

kuz kişiden söz etmektedir. Bu bozguncu müşrikler, peygamberlerini ve onun âile halkını öldürmek üzere Allah adına yemin etmişlerdi. Bu da onların, Allah'a, müşriklerin imanıyla iman ettiklerini açıkça ortaya koymaktadır.

Böylelikle kullardan istenen tevhîdin, rubûbiyyet tevhîdini de ihtivâ eden ulûhiyyet tevhîdi olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Yüce Allah'ın, **"Sen, yüzünü hanîf olarak dine, insanların üzerine yaratıldığı, Allah'ın fıtratına doğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek söz konusu değildir. Dosdoğru din işte budur, fakat insanların çoğu bilmezler."** buyruğu ile **"... Hemen ümitlerini kesiverirler."** (er-Rûm, 30-36) buyruğu arasında tevhîdin bu türü açığa kavuşturulmaktadır..

Yüce Allah, başka bir yerde de: **"Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var?!"** (İbrâhîm, 10) buyurmaktadır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmaktadır: *"Her doğan, fıtrat üzere doğar; ama ana-babası onu yahudi, hıristiyan ya da mecûsî yapar."*[14]

Bu hadisin anlamı -bazılarının ileri sürdükleri gibi- "Kişi, tevhîdi de, şirki de bilmez bir halde yaratılır." şeklinde değildir. Çünkü kaydettiğimiz âyet-i kerîmeler ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in aziz ve celil olan Rabbinden bize naklettiği (kudsî hadisteki) şu buyruğu böyle olmadığını ortaya koymaktadır: *"Ben, kullarımı hanîfler olarak yarattım. Sonra şeytanlar onları sağa sola sürüklediler..."*[15]

Az önce kaydedilen hadis-i şerifte buna delil olacak bir husus daha vardır. Çünkü: *"Onu yahudi, hıristiyan ya da mecûsî yaparlar."* buyurduğu halde: "Onu müslüman yaparlar." buyurmamıştır. Yine bir

[14] Mâlik (1/241); Buhârî (1358, 1359, 1385, 4775, 6599); Müslim (2658); İbn Hibbân (129, 130, 133).

[15] Uzun bir hadisin bir bölümüdür. Müslim (2865).

Scanned with CamScanner

rivâyette: *"Millet (İslâm dini) üzere doğar."* denilirken diğerinde de *"Bu millet (İslâm dini) üzere doğar."* denilmektedir.[16]

İmam Ebû Hanîfe *rahimehullah*'dan nakledildiğine göre; kelâm ehli bazı kimseler, rubûbiyyet tevhîdinin kabulüyle ilgili olarak onunla bir tartışmaya girişmek istediler. Onlara dedi ki: Bu mesele hakkında sizinle konuşmadan önce bana şu hususta görüşünüzü bildirin: "Dicle nehri üzerinde gidip gelen öyle bir gemi var ki yiyecek, eşya ve buna benzer pek çok malzemeyi bizzat kendi kendine yüklüyor ve yine kendi kendine dönüyor, kendi kendine demirliyor. Kendi kendine yükünü boşaltıyor ve aynı şekilde geri dönüyor. Bütün bunlar herhangi bir kimsenin idaresi söz konusu olmaksızın cereyan ediyor. Ne dersiniz?" Onlar: "Bu imkânsız bir şeydir. Kesinlikle böyle bir şey olmaz." deyince onlara: "Bir gemi için bu imkânsız olduğuna göre değerlisi ve değersiziyle bütün bu kâinatta böyle bir şey nasıl olur?" dedi.

(Bu hikaye, yine İmam Ebû Hanîfe dışında başka kimselerin başından geçmiş olarak da nakledilmektedir.)

[Kur'ân, Ulûhiyyet Tevhîdine Dâir Açıklamalarla Doludur]

Kur'ân, tevhîdin bu türünün anlatılması, açıklanması, ona dâir misallerle doludur.

Kur'ân-ı Kerîm'in rubûbiyyet tevhîdini ortaya koyduğu, Allah'tan başka yaratıcı olmadığını beyân ettiği ve bunun bağlayıcı bir sonucu olarak O'ndan başka hiçbir kimseye ibâdet edilmemesi gerektiğini vurguladığı ayetleri bunlar arasındadır. Böylelikle rubûbiyyet tevhîdini, ulûhiyyet tevhîdine (ikincisine) delil olarak göstermektedir. Zîrâ onlar, birincisini kabul ediyor, fakat ikincisi hakkında tartışıyorlardı. Böylelikle yüce Allah, onlara şunu açıklıyordu: "Madem ki Allah'tan başka bir yaratıcı olmadığını, kullara, faydalı olan şeyleri ulaştıranın, zarar verecek şeyleri onlardan uzaklaştırıp önleyenin O olduğunu, bu hususta O'nun hiçbir ortağının bulunmadığını biliyorsunuz, o halde neden

[16] Müslim (2865).

Scanned with CamScanner

O'ndan başkasına ibâdet ediyor ve O'nunla birlikte başka ilâhlar ediniyorsunuz?" Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi:

"Allah'a hamdolsun, seçtiği kullarına da selâm olsun, de. Allah mı hayırlı, yoksa koştukları ortaklar mı? Gökleri ve yeri yaratıp sizin için gökten su indiren mi (hayırlı, yoksa onlar mı)? O suyla öyle göz alıcı bahçeler bitirdik ki siz bir ağaç bile bitiremezsiniz. Allah'ın yanı sıra başka bir ilâh mı? Hayır, onlar sapan bir topluluktur." (en-Neml, 59-60)

Yüce Allah, bu âyetlerin her birinin sonunda: **"Allah'ın yanı sıra başka bir ilâh mı?!"** diye sormaktadır. Yani, "Allah ile birlikte bunları yapan başka bir ilâh mı var?" Bu, inkâr anlamında bir sorudur. Yani böyle bir şeyin olmadığını ifade etmektedir. Onlar da zaten bunları Allah'tan başka yapan bir kimsenin olmadığını kabul ediyorlardı. Böylelikle bu, onların aleyhinde bir delil olarak sunulmuş oluyordu.

Aklî ilimlerle uğraşanların ve sûfîlerden onlara muvâfakat edenlerin, tevhîddeki en son seviye ve ulaşılacak en ileri derece olarak kabul ettikleri rubûbiyyet tevhîdi, rasûllerin *aleyhimusselam* kendisiyle gönderildikleri, kitapların kendisi için indirildiği tevhîde dâhil olduğuna göre şu husus iyi bilinmelidir: Yaratıcının isbâtına ve peygamberlerin doğruluğuna dâir delillerde olduğu gibi onun da [ulûhiyyet tevhîdinin de] pek çok delili vardır. Çünkü insanların bir ilme ihtiyaçları ne kadar çok olursa, onun delilleri de daha bir açık olur ki bu da Allah'ın, kullarına bir rahmetidir.

[Kur'ân'da Verilen Örnekler, Dînî Hedefler İçin Faydalı Aklî Ölçülerdir]

Yüce Allah, Kur'ân'da insanlar için her türde örnekler vermiştir. Bunlar ise dînî maksatlar uğrunda ortaya konulmuş faydalı ve aklî ölçülerdir. Ancak Kur'ân [kelâmcıların metodlarının aksine] hüküm ve delil noktasında [sadece] hakkı beyân eder. Zaten hakkın ötesinde sapıklıktan başka ne olabilir ki? Yine Kur'ân, ittifakla kabul edilmiş ve

Scanned with CamScanner

zorunlu olarak bilinen önermeleri delil olarak ortaya koyup bunlara dâir deliller getirmeye gerek görmez. Zaten anlatımda izlenecek en açık yol, fazlalıkların sözden çıkarılmasıdır. Bu da Kur'ân'da delillendirme yönteminin yer almadığını zanneden câhillerin iddiasının aksine Kur'ân'ın izlediği bir yoldur. Hakkında şüphe ve tartışmaların olduğu delillerin aksine Kur'ân, maksadını açıkça ortaya koyar ve ona dâir deliller getirir.

Sıfat ve fiillerde birbirine denk iki yaratıcının varlığını kabul etmek anlamında Rubûbiyyette şirk koşmanın imkânsız olduğu bütün insanlar tarafından kesinlikle bilinen bir husus olduğu halde bazı müşrikler, âlemde kısmî bazı şeyleri yaratan bir yaratıcının olduğu inancına sahip olmuşlardır. İki tanrı kabul eden Seneviyyelerin karanlık (tanrısı) hakkındaki görüşü, Kaderiyye'nin canlıların fiilleriyle ilgili görüşü, Dehrî filozofların feleklerin hareketleriyle veya nefislerin hareketleriyle ya da tabiî cisimlerin hareketleriyle ilgili görüşleri bu kabildendir. Onlar, bazı şeylerin yüce Allah'ın yaratması dışında yaratılmış olduğunu kabul ediyorlardı.

Onlar, bu bakımdan kısmî olarak rubûbiyyette ortak koşarlar. Yine Arap ve Arap olmayan müşriklerden pek çoğu da Allah'ın yaratması söz konusu olmaksızın ilâhlarının, birtakım faydaları sağladıklarını yahut birtakım zararları önlediklerini zannetmekteydiler.

[Yüce Allah'ın Ortağının Bulunmasına İmkân Yoktur]

İnsanlar arasında Allah'a, rubûbiyyette bu türde bir ortak koşma görülen bir husus olduğundan dolayı Kur'ân, -şu buyruklarında olduğu gibi- bunun bâtıl olduğunu açıkça beyân etmiştir: **"Allah, hiçbir evlat edinmedi. Onunla birlikte herhangi bir ilâh da yoktur. Eğer olsaydı bu takdirde her bir ilâh yarattığını yanına alır ve elbette kimisi, kimisine üstünlük sağlardı."** (el-Mü'minûn, 91)

Şimdi apaçık ve son derece özlü lafızlarla ortaya konulmuş olan bu göz kamaştırıcı delil üzerinde dikkatle düşünelim. Hak olan ilâhın

Scanned with CamScanner

mutlaka yaratıcı ve fail olması gerekir. Kendisine ibâdet edene fayda sağlamalı ve ona gelecek zararı önleyebilmelidir. Eğer Allah Teâlâ ile birlikte mülkünde ortak başka bir ilâh olsaydı, onun da birtakım yarattıkları ve fiilleri olması kaçınılmaz olurdu. Ve onun, böyle bir ortaklığa da razı olmaması gerekirdi. Aksine gücü yettiği takdirde ortağına galip gelir, tek başına mülke kendisi sahip olur ve tek başına ulûhiyyeti elinde tutardı. Bunu yapabilecek olsaydı, elbette yapardı. Eğer buna güç yetiremeyecek olursa kendi yarattıklarıyla başbaşa kalır, yarattıklarını alır ve bir kenara çekilir. Nitekim dünyadaki hükümdarlar da eğer biri, diğerini yenemiyor ve ötekine üstünlük sağlayamıyorsa kendi ülkesinin egemenliğiyle bir kenarda tek başına durur.

O halde şu üç hususun birinin olması kaçınılmazdır:

• Ya her bir ilâh, kendi yarattığını yanına alıp egemenliğini tek başına sürdürür.

• Ya biri diğerine üstünlük sağlar.

• Ya da hepsi, kendileri üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunan, buna karşılık kendilerinin onun üzerinde tasarruf imkânı bulamadıkları bir tek kişinin kahrı ve mülkü altında olurlar ve bu zat, tek başına ilâh olur, kendileri ise her bakımdan boyun eğdirilen ve başkası tarafından ihtiyaçları giderilen kullar olurlar.

Bütün âlemin düzen içerisinde olması, işinin son derece sağlam yürütülmesi; onu çekip çeviren ve idare edenin, bir tek ilâh, bir tek mâlik ve egemen bir tek rab olduğunun en açık delilidir. Yaratılmışların, O'ndan başka hiçbir ilâhı yoktur. O'ndan başka bir Rableri de yoktur. Nitekim Temânu' delili de kainatın yaratıcısının bir olduğunu, ondan başka hiçbir rabbin bulunmadığını, dolayısıyla bu rabbin dışında bir ilâhlarının da olmadığını ortaya koymaktadır. İşte yaratışta ve varedişte temanû' olduğu gibi, ibâdet ve ulûhiyyette de bu şekilde temanû' söz konusudur. Yani kainatın, birbirine denk iki yaratıcı rabbi-nin bulunması imkânsız olduğu gibi, kainattaki varlıkların kendisine ibâdet edilen iki ilâhlarının olması da imkânsızdır.

Scanned with CamScanner

Kainatın birbirine denk iki yaratıcısının varlığının bizâtihi imkânsız olduğu bilgisi, fıtratta yer etmiştir ve bunun bâtıllığı açık akıl tarafından da bilinen bir hususdur. Aynı şekilde iki ilâh olması da böyledir.

O halde yukarda geçen âyet-i kerîme, hem fıtratta yer etmiş olan rubûbiyyet tevhîdine muvâfakat etmekte, hem de onun bağlayıcı bir gereği olan ulûhiyyet tevhîdine delâlet etmektedir.

Bu âyet-i kerîmenin manasına yakın bir hususu şu âyet-i kerîme de dile getirmektedir: **"Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, ikisinin de düzeni bozulup gitmişti."** (el-Enbiyâ, 22)

Bu âyet, göklerde ve yerde birden çok ilâhın bulunmasının imkânsız olduğuna ve bir tek ilâhtan başkasının olamayacağına delâlet etmektedir. Yine bu âyet, bir ve tek olan ilâhın, yüce Allah'tan başkası olamayacağına delildir. Göklerde ve yerde düzenin bozulması, ikisinde de bir ve tek olan Allah'tan başka ilâhların bulunmasının kaçınılmaz sonucudur.

Göklerin ve yerin düzeni, ancak her ikisinde de yüce Allah'ın bizzat kendisinin ilâh olmasına bağlıdır. Eğer kainatta kendisine ibâdet olunan iki ilâh olacak olursa, kainatın tümünün düzeni bozulur. Çünkü kainatın düzeni, ancak adâlet iledir. Adâletle gökler ve yer dimdik ayakta durur. Kayıtsız şartsız olarak en büyük zulüm şirk, en ileri derecedeki adâlet ise tevhîddir.

[Ulûhiyyet Tevhîdinin, Rubûbiyyet Tevhîdini Kapsaması]

Ulûhiyyet tevhîdi, rubûbiyyet tevhîdini de içerir, ama aksi söz konusu değildir. Çünkü yaratmaya kadir olamayan, âciz demektir; âciz varlığın ise ilâh olması uygun değildir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O'na, hiçbir şey yaratamayan, bizzat kendileri yaratılmış olan şeyleri mi ortak koşuyorlar?" (el-A'raf, 191) Yine yüce Allah, bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: **"Hiç yaratan, yaratamayana benzer mi? Artık iyice düşünmeyecek misiniz?"** (en-Nahl, 17)

Scanned with CamScanner

[Ma'rifet ve İsbât Tevhîdiyle Taleb ve Kasd Tevhîdi]

Şunu da belirtelim ki Allah'ın rasûllerinin davet ettiği ve kitapların kendisi için indiği tevhîd iki çeşittir:

1- Ma'rifet ve İsbât Tevhîdi

2- Taleb ve Kasd Tevhîdi[17]

Birincisi, yüce Rabbin zâtının hakikatini, sıfatlarını, fiillerini, isimlerini ve bütün bunlarda hiçbir benzerinin olmadığını, kendisinin ve rasûlünün haber verdiği gibi isbât ve kabul etmektir. Kur'ân, tevhîdin bu türünü çok açık bir şekilde ortaya koymuştur. Hadîd ve Tâhâ sûrelerinin baş tarafları, Haşr sûresinin son ayetleri, Secde ve Âl-i İmrân sûresinin başları, İhlâs sûresinin tamamı ve diğer pek çok ayet buna örnektir.

İkincisi: Taleb ve Kasd tevhîdidir. Kâfirun sûresi, **"De ki: Ey kitab ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir kelimeye geliniz..."** (Al-i İmrân, 64) âyeti, Zümer sûresinin ilk ve son ayetleri, Yûnus sûresinin baş tarafları, ortaları ve son ayetleri, A'raf sûresinin baş tarafları ve sonları ile En'âm sûresinin tamamı tevhîdin bu türüne dâir açıklamalar içerir.

[Kur'ân'ın Sûreleri, Çoğunlukla Tevhîdin İki Türünü de İçerir]

Kur'ân sûrelerinin büyük çoğunluğu, hatta tamamı, tevhîdin her iki türünü içermektedir. Çünkü Kur'ân, ya yüce Allah'ın isimleri, sıfatları ve fiilleri hakkında haber vermektedir ki, bu *ilmî ve haberî tevhîd*'dir. Ya hiçbir şeyi O'na ortak koşmaksızın yalnızca O'na ibâdete, O'nun dışında tapınılan varlıkları terk etmeye davet etmektedir ki, bu da *irâdî ve talebî tevhîd*'dir. Ya da emir, yasak ve O'na itaate bağlanmayı dile getirmektedir ki bunlar da tevhîdin gerekleri ve tamamlayıcı unsurlarıdır.

Yahut O'nun, tevhîdi kabul edenlere lütuf ve ihsanlarını haber vermekte, dünyada onlara neler yaptığını, âhirette onlara ne gibi ik-

17 Bu taksimat, önceki taksimatla (tevhidin; rubûbiyyet, ulûhiyyet ve isim sıfat tevhidiolarak üçe ayrılması) aynıdır. Çünkü birinci kısım olan marifet ve isbat tevhidi ile kastedilen, -müellifin beyanından da açıkça anlaşılacağı gibi- rubûbiyyet ve isim sıfat tevhîdidir.Taleb ve kasd olarak isimlendirilen ikinci kısım ise ulûhiyyet tevhîdidir.

Scanned with CamScanner

ramlarda bulunacağını bildirmektedir ki bu da O'nu tevhîd etmenin mükâfatıdır.

Yahut da müşriklere dâir, dünya hayatında onlara verdiği ibretli cezalar ile âhirette karşı karşıya kalacakları cezaları bildiren haberlerdir ki bunlar da tevhîdin hükmünün dışına çıkanların cezasını bildirir.

Buna göre Kur'ân'ın tümü; tevhîd, tevhîdin gerekleri, mükâfatı ve şirk, müşrikler ve onların cezaları hakkındadır.

Yine yüce Allah, bu tevhîd ile kendi zatı hakkında şâhidlikte bulunmuş olup O'nun melekleri, nebîleri ve rasûlleri de tevhîde şâhidlik etmişlerdir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah kendisinden başka hak ilâh olmadığına şâhitlik etti. Melekler ve ilim sahipleri de adâleti ayakta tutarak şâhidlik ettiler: O'ndan başka hak ilâh yoktur. Mutlak galiptir, Hakîmdir. Şüphesiz Allah nezdinde din, İslâm'dır."** (Âl-i İmrân, 18-19)

Bu âyet-i kerîme, tevhîdin hakikatinin isbâtı ve bütün sapık grupların reddini içermektedir. Şâhidliğin en üstün ve değerlisini, en büyüğünü, en adâletlisini ve en doğrusunu, şâhidlerin en yücelerini ve hakkında şâhidlik edilenlerin en değerlisini bu âyet, kapsamına almıştır.

[Şehâdetin Anlamı ve Mertebeleri]

Selefin, âyetteki **"şâhidlik etti"** ifadesiyle ilgili açıklamaları: Hüküm vermek, yargıda bulunmak, bildirmek, açıklamak ve haber vermek anlamları etrafında yoğunlaşmaktadır. Bunların hepsi, doğru açıklamalardır ve aralarında çelişki yoktur. Çünkü şâhidlik etmek; şâhidin söylediği sözü ve verdiği haberi içerdiği gibi, onun bir şeyi bildirmesini, haber verip açıklamasını da içerir. Bunun da dört mertebesi vardır:

Birinci Mertebe: Kendisine şâhidlikte bulunulan hususun sıhhatini ve subutunu bilmek ve ona inanmak.

İkinci Mertebe: Bunu -başkalarına öğretmek söz konusu olmaksızın- kendi içinde konuşmak, hatıra getirmek, sözlü olarak ifade etmek veya yazmaktır.

Scanned with CamScanner

Üçüncü Mertebe: Şâhidlikte bulunulan hususu başkasına öğretmek, haber vermek ve açıklamaktır.

Dördüncü Mertebe: Şâhidlikte bulunulan hususun içeriğiyle sorumlu tutmak ve onu emretmektir.

Yüce Allah'ın, adâleti ayakta tutarak kendi zâtı hakkında vahdâniyyete dâir yaptığı şâhidlik bu dört mertebenin hepsini içermektedir.

Eğer [âyetteki] maksat, sadece şâhidlikte bulunmak olsaydı kullar, ona dâir bir bilgi edinemezler, ondan faydalanamazlar ve onunla aleyhlerine delil ortaya konulmuş olmazdı. Tam aksine bu şâhidlik, kullar için bir beyânı, onlara, hakkında şâhidlik olunan şeyi göstermeyi ve öğretmeyi kapsamaktadır. Nitekim kullardan şâhidlik eden bir kimsenin, nezdinde şâhidlik yapacağı herhangi bir husus bulunur da onu gizlerse, kimse ondan faydalanamaz ve onunla herhangi bir delil ortaya konulmuş olmaz.

Şâhidlikten, ancak açıklanması halinde yararlanılabildiği için; Allah Teâlâ da bu şâhidliği: işitme (sem'), görme (basar) ve akıldan ibaret üç yolla tam manasıyla açıklamıştır:

İşitme yolu: Bu, O'nun bize bildirmiş olduğu vahdaniyyet ve buna benzer diğer bütün kemal sıfatları en ileri derecede açıklayan ve tilavet olunan âyet-i kerîmeleri dinlemekle olmuştur. Bu hususta durum, Cehmiyye'nin, Mu'tezîle'den onlara muvâfakat edenlerin ve sıfatlardan bazısını inkâr eden Muattıla'nın iddia ettikleri gibi değildir. Zira onların iddiaları, insanı hayrete düşürmekte olup Allah'ın Kitâb-ı Azîz'ini ve Rasûl-i kerîmini kendisiyle vasfettiği "açıklayıcı" vasfına da aykırıdır.

Nitekim yüce Allah bunu şöyle dile getirmektedir: **"Hâ. Mîm. Açıklayıcı Kitap hakkı için..."** (ez-Zuhruf, 1-2); **"Elif, Lâm, Râ. Bunlar apaçık Kitabın âyetleridir."** (Yusuf, 1); **"Elif, Lâm, Râ. Bunlar, Kitabın ve açık açık anlatan Kur'ân'ın âyetleridir."** (el-Hicr, 1); **"Bu, insanlar için bir açıklamadır. Takva sahipleri için de bir hidâyet ve öğüttür."** (Âl-i İmrân, 138); **"Bilin ki; elçimize düşen, sadece açıkça tebliğden ibarettir."** (el-Mâide, 92); **"İnsanlara kendilerine ne in-**

Scanned with CamScanner

dirildiğini açıklayasın ve onlar da iyice düşünsünler diye sana da bu Zikri (Kur'ân'ı) indirdik." (en-Nahl, 44)

Aynı şekilde sünnet de Kur'ân'ın delâlet ettiği hususları açıklamak ve pekiştirmek üzere varid olmuştur. Yüce Rabbimiz, dinimizin esasları hakkında bizleri falanın görüşüne, filanın zevkine veya filanın vecdine asla muhtaç bırakmamıştır.

Bundan dolayı Kitap ve Sünnete muhalefet edenlerin, kendi aralarında da ayrılıklar içinde olduklarını ve tutarsız iddialarda bulunduklarını görüyoruz. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bugün sizin için dininizi kemâle erdirdim. Üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'a razı oldum."** (el-Mâide, 3) Dinin tamamlanması için Kitap ve Sünnetin dışında herhangi bir şeye ihtiyaç yoktur. Şeyh Ebû Ca'fer et-Tahâvî *rahimehullah* da ileride gelecek olan şu sözlerinde bu hususa işaret etmektedir:

"Bu konuda ne kendi görüşlerimize dayanarak te'vîl yaparız, ne de hevâlarımızın etkisiyle vehme kapılırız. Çünkü Allah *azze ve celle* ve Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e teslim olanların dışında kimse dini hususunda selâmete erişemez."

Görme yolu: Yüce Allah'ın yaratmış olduğu ve gözle görülen maddî ayetlere bakıp onlar üzerinde düşünmek, O'nun dinlenen sözlü âyetlerinin delâlet ettiği hususların aynına delil teşkil etmektedir.

Akıl yolu: Akıl da hem bu maddî âyetleri hem de Kur'ân âyetlerini bir arada mütâlaa eder ve peygamberlerin getirdiklerinin doğruluğunu kesin olarak ortaya koyar. Böylelikle işitme, görme, akıl ve fıtratın şehâdeti birleşmiş olur.

[Allah, Her Peygamberi Beraberinde Doğruluğuna Delâlet Eden Apaçık Bir Delille Göndermiştir]

Allah *subhânehu*, adâletinin, merhametinin, ihsanının ve hikmetinin kemâli dolayısıyla ileri sürülecek bir mazeret bırakmayı istemediği ve deliliyle gerçekleri ortaya koymayı sevdiğinden dolayı; göndermiş

Scanned with CamScanner

ol-duğu her bir peygamberle birlikte mutlaka, haber verdiği hususların doğruluğuna delil olacak bir âyet (belge/mucize) de göndermiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Biz, peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar, adâleti ayakta tutsunlar diye kitabı ve mîzânı indirdik."** (el-Hadid, 25) **"Biz, senden önce de kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. Eğer bilmiyorsanız zikir/ilim ehline sorun. (Biz o peygamberleri) apaçık belgelerle ve kitaplarla (gönderdik.)"** (en-Nahl, 43-44) **"De ki: Size benden önce nice peygamberler apaçık delilleri ve dediğiniz şeyi getirmişlerdi..."** (Âl-i İmrân, 183) **"Eğer onlar, seni yalanlarlarsa (bil ki) senden önce apaçık delillerle, sahifelerle, aydınlatıcı kitaplarla gelmiş nice peygamber de yalanlanmıştır."** (Âl-i İmrân, 184) **"Allah, Kitab'ı ve mîzânı hak ile indirendir..."** (eş-Şûrâ, 17)

Peygamberlerin getirmiş olduğu âyetlerden, belgelerden ve kesin delillerden daha güzel bir âyet/belge olabilir mi? Bunlar, yüce Allah tarafından peygamberler lehine bir şâhitliktir ki Allah, onları kulları için de en ileri derecede açıklayıp ortaya koymuştur.

Yüce Allah'ın isimlerinden biri "el-Mü'min"dir. Bu ismin iki açıklamasından biri şudur: O, doğru söyleyenleri (sâdıkları) doğruluklarına dâir ortaya koyduğu delil ve belgelerle tasdik edendir. Bundan dolayı O'nun; kullarına, rasûllerinin tebliğ etmiş olduğu vahyin hak olduğunu açıkça ortaya koyacak afakî ve enfüsî âyetleri göstermesi kaçı-nılmazdır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem afâkta (dış dünyalarında) hem kendi nefislerinde göstereceğiz."** (Fussilet, 53) Burada gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine gösterileceğinden sözü edilen şey "Kur'ân'dır." Çünkü bir önceki âyette: **"De ki: Söyleyin bana eğer o Allah tarafından ise..."** (Fussilet, 52) denilerek ondan söz edilmiştir. Âyetin sonunda da:

Scanned with CamScanner

"Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?" (Fussilet, 53) buyrulmaktadır.

Yüce Allah, bu buyruklarıyla Rasûlünün lehine: "Onun getirdikleri haktır." diye şâhidlik etmekte ve kullara da buna tanıklık eden yaratacağı fiilî âyetlerini göstereceğini vaad etmektedir. Daha sonra bütün bunlardan daha büyük ve daha üstün olan bir hususu beyan etmektedir. Bu da yüce Allah'ın her şeye şâhid (tanık) olmasıdır.

O'nun isimlerinden biri de "eş-Şehîd"dir. Yani hiçbir şey O'ndan kaçmaz, hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Aksine O, her şeye muttali' ve her şeye tanıktır. O, her şeyi bütün incelikleriyle çok iyi bilir.

İşte bu, O'nun isim ve sıfatlarıyla yapılan bir istidlâldir. Birincisi, O'nun buyruk ve sözleriyle bir istidlâldi. Âfakî ve enfüsî âyetlerle istidlâl ise O'nun fiilleriyle ve yarattıklarıyla istidlâldir.

[Yüce Allah'ın İsim, Sıfat ve Fiilleriyle Vahdâniyyetine Delil Getirmek]

"Allah'ın isim ve sıfatları nasıl istidlal yapılır? Böyle bir yolla delil göstermek ıstılâhta alışılagelmiş bir yol değildir." denirse cevabımız şu olur:

Yüce Allah; inkâr, ta'tîl, teşbîh ve temsîl ile kirlenmemiş fıtratlara şunu yerleştirmiştir: O, isimlerinde ve sıfatlarında kemâl sahibidir. Kendi zâtını vasfettiği ve Rasûllerinin O'nu nitelendirdiği her sıfata sahiptir. O'nun kemâlinden yaratılmışlara gizli kalanlar, bu konuda onların bildiklerinden çok daha fazladır.

Her şeye tanık olması ve her şeyden haberdar olması, O'nun mukaddes kemâlindendir. Öyle ki göklerde veya yeryüzünde gizli ve açık tek bir zerre dahi O'nun için gayb değildir. Bu niteliğe sahip olan zata, kulların başkalarını ortak koşmaları, O'ndan başkasına ibâdet etmeleri, O'nunla birlikte başka bir ilâh edinmeleri nasıl uygun olur?

Yine hiç O'nun kemâline yakışır mı ki kendisi hakkında en büyük yalanı uyduran ve hakkında gerçeğe uygun olmayan haberler yayan

Scanned with CamScanner

kimseye herhangi bir tepki göstermesin? Bir de tutsun bu konuda ona yardım edip destek versin, şanını yüceltsin, duasını kabul etsin, düşmanını helâk etsin, onun elinde bütün beşerî güçleri âciz bırakacak şekilde âyetler ve deliller ortaya çıkartsın? Hem de bütün bunları Allah'a karşı yalan söyleyen ve iftira eden bir kimse için yapsın?

Bilinen bir husustur ki O, her bir şeye tanıktır. O'nun kudreti, hik-meti, izzeti ve kemâli böyle bir şeyi kabul etmez. Bunun mümkün olacağını kabul edebilen bir kimse, insanlar arasında Allah'ı tanıma imkânından en uzak olan kimsedir.

Kur'ân, bu yöntem ve bu üslup ile doludur. Bu, havassın izlediği bir yoldur. Onlar, yüce Allah'ı, O'nun fiilleri üzerine delil getirir, O'na yakışan ve yakışmayan fiillerin neler olduğunu böylece delillendirirler. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer bazı sözleri uydurup bize isnâd etseydi Biz, onu elbette kuvvetle yakalardık. Sonra da şah damarını elbette koparırdık. O zaman da sizden hiçbir kimse, bunu ona yapmamıza engel olamazdı."** (el-Hakka, 44-47) Bu hususa dâir daha geniş açıklamalar -yüce Allah'ın izniyle- ileride gelecektir.

Yine yüce Allah'ın isim ve sıfatları, O'nun vahdaniyyetine ve şirkin bâtıl olduğuna da delil gösterilir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: **"O Allah'tır ki O'ndan başka hak ilâh yoktur. Melik' dir** (tek egemendir). **Kuddûs'dur** (noksanlık gerektiren her şeyden münezzehtir), **Selâm'dır** (zât ve fiillerinde hür türlü kusurdan uzaktır), **Mü'min'dir** (peygamberlerini mucizelerle doğrulayıp tasdik edendir), **Müheymin'dir** (kullarının yaptıkları her şeyi görüp, gözetleyendir), **Azîz'dir** (her şey O'nun hükmüne boyun eğer, hükmüne karşı konulamayandır), **Cebbâr'dır** (halleri düzelten ya da hükmüne boyun eğmeye mecbur edendir), **Mütekebbir'dir** (büyüklük ve azamette eşsiz olandır), **Allah koştukları ortaklardan münezzehtir."** (el-Haşr, 23) Kur'ân'da daha bunun gibi pek çok âyet-i kerîme vardır.

Bu yolu izleyenler pek azdır. Bu yolu ancak havâs olanlar bulabilirler. Çoğunluğun kullandığı delil gösterme yolu ise görülen âyet ve belgelerledir. Çünkü bu, hem daha kolay izlenen bir yoldur, hem de

Scanned with CamScanner

daha geniş kapsamlıdır. Yüce Allah da yarattıklarından kimini kimine üstün kılandır.

Kur'ân-ı Kerîm'de bir araya gelip toplanmış özellikler, ondan başkasında bir araya gelip toplanmış değildir. O, hem delildir, hem de kendisi hakkında delil gösterilendir. Hem tanıktır, hem de kendisi lehine tanıklık olunandır. Yüce Allah, Rasûlünün doğruluğuna delâlet edecek bir belge isteyenlere şöyle seslenmektedir: **"Kendilerine okunup duran, sana indirdiğimiz bu Kitap, onlara yetmedi mi? Şüphe yok ki bunda iman eden bir topluluk için bir rahmet, bir öğüt vardır..."** (el-Ankebût, 51)

[Tevhîd Açısından İnsanların En Kâmilleri Nebî ve Rasûllerdir]

Peygamberlerin kendisiyle gönderildiği ve kitapların kendisi için indirildiği tevhîdin, ulûhiyyet tevhîdi olduğu -daha önce işaret olunduğu üzere- bilindikten sonra artık; tevhîdi üçe ayırıp "Birincisi, avamın tevhîdi; hakikatlerle sabit olan ikinci tür, havassın tevhîdi; kıdem ile kâim olan havassın da havassının tevhîdi ise üçüncü tür tevhîddir." diyenlerin bu taksimlerine iltifat edilmez. Hiç şüphesiz tevhîd bakımından insanların en mükemmelleri nebîlerdir. Rasûller ise bu hususta onlardan daha da mükemmeldir. Rasûllerden ulu'l-azm diye bilinenleri ise tevhîd bakımından onların en mükemmelleridir. Bunlar ise Nûh, İbrâhîm, Mûsâ, Îsâ ve Muhammed *aleyhimussalâtu vesselam* dır.

Tevhîd bakımından bunların da en mükemmelleri, iki halil (yani Muhammed ve İbrâhîm *aleyhimesselam*)'dır. Çünkü bu ikisinin ilim, marifet, hâl, insanları davet etmek ve cihâdları itibarıyla tevhîdin gereklerini yerine getirdikleri şekilde hiçbir kimse yerine getirebilmiş değildir. O halde rasûllerin ortaya koydukları, kendisine davet ettikleri diğer ümmetlerle uğrunda cihâd ettikleri tevhîdden daha mükemmel ve daha ileri bir tevhîd söz konusu değildir. Bundan dolayı yüce Allah, peygamberine bu hususta rasûllere uymasını emretmiştir. Nitekim yüce Allah, İbrâhîm *aleyhisselam*'ın; kavmiyle, şirkin tutarsızlığı ve tevhîdin

Scanned with CamScanner

doğruluğuyla ilgili tartışmasını ve onun soyundan gelen peygamberleri belirttikten sonra: **"İşte bunlar, Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. O halde sen de onların hidâyetine uy."** (el-En'âm, 90) buyurmaktadır. O halde Allah'ın Rasûlüne kendilerine uymasını emrettiği kimselerin tevhîdinden daha mükemmel bir tevhîd söz konusu olamaz.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de ashabına sabaha erdikleri vakit şöyle dua etmelerini emrederdi: *"İslâm fıtratı, ihlas kelimesi, Nebîmiz Muhammed'in dini ve hanif bir müslüman olan ve asla müşriklerden olmamış atamız İbrâhîm'in milleti üzere sabaha erdik."*[18]

İbrâhîm *aleyhisselam*'ın milleti, tevhîddir. Muhammed'in dini de O'nun Allah'tan getirdiği söz, amel ve i'tikâddır. İhlas kelimesi, Allah'tan başka hak ilâh olmadığına şâhidlik etmektir.

İslâm fıtratı da yüce Allah'ın kullarına emretmiş olduğu kendisini sevmeleri ve hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnız O'na ibâdet etmeleri, ubudiyyet ile boyun eğerek, emirlerine bağlı kalarak ve O'na yönelerek teslim olmaları demektir.

İşte havassın da havassının tevhîdi budur. Kim, bundan yüz çevirecek olursa en kıt akıllıdan daha kıt akıllıdır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kendine kıyan kıt akıllıdan başkası, hiç İbrâhîm'in milletinden yüz çevirir mi? Andolsun ki Biz, onu dünyada beğenip seçmişizdir. O, âhirette de muhakkak sâlihlerdendir. Hani Rabbi, ona: 'Teslim ol" dediği zaman: 'Alemlerin Rabbine teslim oldum.' demişti."** (el-Bakara, 130-131)

[Kelâmcıların Yöntemlerine İhtiyacımız Yoktur]

Selim bir hissi ve kendisiyle ayırt etme gücüne sahip olduğu bir aklı bulunan kimsenin istidlâlde kelâmcıların koyduğu ölçülere, cedele, onların terimlerine ve yöntemlerine kesinlikle ihtiyacı yoktur. Hatta belki bunlar sebebiyle şaşkınlığa, sapıklığa, şekke götürecek bazı şüp-

[18] Ahmed (3/406); Dârimî (2/292);

Scanned with CamScanner

he ve tereddütlere de düşebilir. Gerçek şu ki tevhîd, ancak kalbi bu gibi olumsuzluklardan kurtulan kişiye faydalı olur. İşte Allah'ın huzuruna, ancak kendisiyle varanların kurtulacağı kalb-i selîm de budur.

Şüphesiz havassın ve havassın da havassının tevhîdi olduğu iddia edilen ikinci ve üçüncü tür tevhîd, kişiyi çoğu sûfîlerin kendisine soyundukları yok oluşa (fena'ya) götürür. Bu da genelde ittihad (yaratıcı ile yaratılmışların birliği) kanaatine ulaştıran çok tehlikeli bir yoldur.

Yüce Allah'ın, Rasûlüne indirmiş olduğu kelâmı ve Allah Rasûlünün sünneti ortadadır. Rasûl'den sonra gelen en hayırlı neslin ve âriflerin önderleri olan imamların yolları da ortadadır. Onların sözlerinde fena bulmaktan hiç söz edilmiş midir? Onlardan herhangi biri böyle bir taksime kalkışmış mıdır? Bunun ortaya çıkış sebebi, Haricîlerin aşırılığını andıran dinde ileri derecede aşırılıktan başkası değildir.

Hatta bu, Hıristiyanların dinlerindeki aşırılığa benzer. Yüce Allah ise dinde aşırı gitmeyi yermiş ve bunu yasaklayarak şöyle buyurmuştur: **"Ey kitap ehli! Dininizde aşırıya gitmeyin. Allah'a karşı hak olandan başkasını söylemeyin."** (en-Nisâ, 171) **"De ki: Ey Kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Bundan önce sapıklığa düşmüş, birçok kimseyi saptırmış ve sonra da dümdüz yoldan sapagelmiş bir kavmin hevâ ve heveslerine uymayın."** (el-Mâide, 77)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmaktadır: *"İşi zora koşmayın, Allah da aleyhinize olmak üzere işi zora koşar. Şüphesiz sizden öncekiler işi zora koştular, Allah da aleyhlerine olmak üzere işi sıkı tuttu. İşte onlardan arta kalanlar manastırlarda ve kiliselerdedirler. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur:* **"Bizim kendilerine farz kılmaksızın, kendiliklerinden ortaya koydukları bir ruhbanlık..."** (el-Hadid, 27)" Hadisi, Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir.[19]

[19] Ebû Dâvûd (4904); Ebû Ya'la (3694)

Scanned with CamScanner

2. [Metin]

وَلَا شَيْءَ مِثْلُهُ.

"Hiçbir şey, O'nun benzeri değildir."

[Şerh]

[Allah'ın Benzersiz Olmasının Anlamı]

Ehl-i Sünnet; zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde hiçbir şeyin Allah'ın misli/benzeri olmadığında ittifak etmiştir. Ancak teşbîh lafzı, insanların dilinde birden çok anlama gelme ihtimali olan kapalı bir lafız haline gelmiştir. Bu lafızla kimi zaman doğru mana kastedilmektedir. Bu da Kur'ân'ın reddettiği ve aklın da delâlet ettiği, yüce Rabbin özellikleri itibarıyla, yaratılmışların hiçbir sıfatıyla nitelendirilmeyeceği, hiçbir sıfatında mahlûkattan hiçbir şeyin O'nun benzeri olmadığıdır.

"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur." (eş-Şûrâ, 11) buyruğu *Muşebbihe*'ye [Allah'ı mahlûkata benzetenlere] reddiyyedir. **"O, her şeyi işitendir, görendir."** buyruğu da [Allah'ın sıfatlarını kabul etmeyen] *Muattıla*'ya reddiyyedir.

Buna göre yaratıcının sıfatlarını yaratılmışların sıfatları gibi kabul eden, yerilmeyi hak etmiş, bâtılın peşinden giden *Muşebbihe*'dendir. Yaratılmışların sıfatlarını, yaratıcının sıfatı gibi kabul eden bir kimse de küfürleri itibarıyla hıristiyanlara benzeyen birisidir.

Teşbîh lafzı ile yüce Allah'ın hiçbir sıfata sahip olmadığı anlamını kastedenler de vardır. Bunlara göre: "O'nun kudreti vardır, ilmi vardır, hayatı vardır." denemez. Çünkü kul da bu sıfatlara sahiptir. Bu iddianın kaçınılmaz sonucu olarak; "O, Hayy'dır, Alîm'dir, Kadîr'dir." de denemez. Çünkü kul da bu isimlerle isimlenmektedir. Aynı şekilde O'nun kelâmı, işitmesi, görmesi, görülmesi ve diğer sıfatları da böyledir.

[Muattıla'nın bir kısmı] Allah'ın mevcûd, alîm, kadîr, hayy olduğu hususunda Ehl-i Sünnet'e muvâfakat etmişlerdir. Halbuki yaratılmışlar için de mevcûd, hayy, alîm ve kadîr denilebilir. Bu, nefyedilmesi ge-

Scanned with CamScanner

reken bir teşbîhtir denilemez. Çünkü bu; Kitab, Sünnet ve sarîh aklın delâlet ettiği bir hususdur. Bu hususa aklı başında hiçbir kimse muhalefet etmez. Çünkü yüce Allah, bazı isimlerle hem kendi zâtını, hem de kullarından bazılarını adlandırmıştır. Yine sıfatlarına birtakım isimler koymuş ve onlardan bazılarıyla yarattıklarının sıfatlarını isimlendirmiştir. Ancak aynı ismi taşıyanların birbirlerinin aynı olması gerekmez.

Nitekim O, kendi zatına hayy, alîm, kadîr, raûf, rahîm, azîz, hakîm, semî', basîr, melik, mü'min, cebbar ve mütekebbir gibi isimler verdiği gibi; kimi kullarına da bu isimleri vermiştir. **"O, ölüden diriyi (hayyı) çıkartır."** (el-En'âm, 95; er-Rûm, 19) buyurduğu gibi; **"Ve ona alîm bir oğul müjdesi verdiler."** (ez-Zariyat, 28) de buyurmaktadır.

Yine şu ayetler de buna örnektir: **"Biz, ona halîm bir oğul müjdesi verdik."** (es-Saffat, 101); **"Peygamber, mü'minlere karşı raûf ve rahîm'dir"** (et-Tevbe, 128); **"Biz, insanı semî' ve basîr kıldık."** (el-İnsan, 2); **"Azîz'in karısı dedi ki..."** (Yûsuf, 51); **"Onların gidecekleri yerde de bir melik vardı."** (el-Kehf, 79); **"Hiç mü'min olan kimse..."** (es-Secde, 18); **"Allah, her cebbarın kalbini işte böyle mühürler."** (el-Mu'min, 35) Malumdur ki her hayy olan hayy'a, her alîm olan alîm'e, her azîz olan azîz'e benzemez. Diğer isimler de böyledir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O'nun ilminden kendisinin dilediğinden başka hiçbir şeyi kavrayamazlar."** (el-Bakara, 255); **"O'nu ilmiyle indirmiştir."** (en-Nisa, 166); **"O'nun ilmi dışında hiçbir dişi ne gebe kalır, ne de doğurur."** (Fatır, 11); **"Çünkü şüphesiz ki Allah'tır hem rızkı veren hem de çetin kuvvet sahibi olan."** (ez-Zariyat, 58); **"Kendilerini yaratan Allah'ın onlardan daha üstün güce sahip olduğunu görmezler mi?"** (Fussilet, 15)

Câbir *radıyallahu anh*'ın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize bütün hususlarda Kur'ân'ın bir sûresini öğretircesine istihâre yapmayı öğretir ve şöyle buyururdu:

"Sizden herhangi bir kimse, bir iş hakkında karar verirse, farzın dışında iki rek'at namaz kılsın, sonra da şöyle dua etsin: Allah'ım, Senin ilminle Senden, hayırlısını diliyorum. Kudretinle bana güç

Scanned with CamScanner

vermeni diliyorum. O, pek büyük lütfundan Senden dilerim. Çünkü Sen kadîr'sin, benim gücüm yetmez. Sen bilirsin, ben bilmem. Sen gaybları en iyi bilensin. Allah'ım, eğer şu işin (burada işinin adını zikreder) benim için dinim, dünya hayatım ve âkıbetim itibarıyla -ya da dünyamda ve âhiretimde- hayırlı olduğunu biliyorsan onu benim için takdir et ve bana onu kolaylaştır. Sonra da onu benim için mübarek kıl. Eğer o işin benim için dinim, dünya hayatım ve âkıbetim itibarıyla -ya da dünyamda ve âhiretimde- kötü olduğunu biliyorsan onu benden uzaklaştır, beni de ondan uzak tut. Hayır neredeyse onu benim için takdir buyur, sonra da beni ona razı kıl." Hadisi, Buhârî rivâyet etmiştir.[20]

Nesâî ve başkalarının rivâyet ettiği Ammâr b. Yasîr hadisinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu duayı yaptığı bildirilmiştir: *"Allah'ım, gayba dâir ilminle, bütün mahlûkata yeten kudretinle Senden istiyorum: Hayat benim için hayırlı olduğu sürece beni yaşat. Eğer ölüm benim için hayırlıysa da canımı al. Allah'ım, gizlilikte ve açık hallerimde Senden korkmayı Senden dilerim. Kızgınken ve hoşnutken hak söz söylemeyi dilerim. Zenginken ve fakirken (israftan uzak) orta yollu olmayı dilerim. Senden bitip tükenmeyecek nimetler, ardı arkası kesilmeyecek göz aydınlığı dilerim. Hakkımdaki kaza ve takdirinden sonra (o hususta) beni hoşnut kılmanı dilerim. Ölümden sonra Senden rahat bir yaşayış isterim. O kerîm yüzüne bakma lezzetini, Sana kavuşma şevkini -hiçbir zarar görmeksizin, saptırıcı bir fitneye de maruz kalmaksızın- dilerim. Allah'ım, Sen bizi iman ziynetiyle süsle ve hidâyete ermiş, doğru yolu gösteren kimselerden kıl."*[21]

[Allah'ın Sıfatlarını Kabul Etmek Teşbîh ve Tecsîm Değildir]

-Yukarıdaki âyet ve hadislerde görüldüğü gibi- Allah da, Rasûlü de yüce Allah'ın sıfatlarını ilim, kudret ve kuvvet olarak isimlendirmişler-

[20] Buhârî (1162, 6382, 7390); Tirmizî (480); Ebû Dâvûd (1538).
[21] Nesâî (3/54); İbn Ebî Âsım (129, 425).

Scanned with CamScanner

dir. Yüce Allah -yaratılmışları da aynı sıfatlarla nitelendirerek- şöyle buyurmaktadır: **"Sonra zayıflığın ardından kuvvet... yaratır."** (er-Rûm, 54); **"Şüphesiz o, kendisine öğrettiğimiz için bir ilim sahibiydi."** (Yûsuf, 68)

Yaratılmışların ilminin Allah'ın ilmi, onların kuvvetinin Allah'ın kuvveti gibi olmadığı malumdur. Bunun örnekleri pek çoktur ve bütün akıl sahipleri tarafından kabul edilen bir hususdur. Bundan dolayı yüce Allah'ın kendi zatını nitelendirmiş olduğu rıza, gazap, sevgi, buğz vb. gibi herhangi bir sıfatın varlığını kabul etmeyen ve buna karşılık: "Bunları kabul etmek, teşbîhi ve tecsîmi gerektirir." iddiasında bulunanlara şöyle denir: Sizler de yaratılmışların sıfatlarının benzerlerini Allah hakkında isbât ediyor, onun irade, kelâm, sem' ve basar sahibi olduğunu kabul ediyorsunuz. Sizin kabul etmeyip Allah ve Rasûlünün kabul ettiği sıfatlarda da sizin kabul ettiğiniz sıfatlar için söylediklerinizin geçerlidir. Çünkü aralarında herhangi bir fark yoktur.

"Biz, hiçbir sıfatın varlığını kabul etmiyoruz." diyecek olurlarsa onlara şöyle denir: Sizler, O'nun hayy, alîm, kadîr gibi birtakım güzel isimlerini kabul ediyorsunuz. Kula da bu isimler verilebilir. Buna karşılık Rabbe ait olduğu kabul edilen bu tür isimlerin, kuldaki bu isimlerin benzerini ifade ettiği de söylenmez. O halde Allah'ın isimleri hakkında söylediğinizin bir benzerini, O'nun sıfatları hakkında da kabul etmelisiniz.

[Yaratıcı ile yaratılmış arasında] ortak olan isim ve sıfatları reddeden, bâtıl iddiaların sahibi, bir Muattıla mensubudur. Bu isim ve sıfatların birbirinin benzeri, misli olduğunu kabul eden kimse de bâtıl iddiaların sahibi bir Müşebbihe mensubudur. Allah en iyi bilendir.

Çünkü [yaratan ile yaratılan] isimlendirmede aynı olsalar da bu, aralarında benzerliği gerektirmez. Yüce Allah'ın zatına özel vücud, ilim ve kudret sıfatları vardır. Diğer sıfatlarda da böyledir. Kulun bunlardan herhangi bir hususta O'na ortaklığı söz konusu değildir. Aynı şekilde kulun da kendine özel vücud, ilim ve kudret gibi sıfatları vardır. Yüce Allah da kulun bu özelliklerinde ona ortak olmaktan münezzehtir.

Scanned with CamScanner

[Yaratan ile yaratılan] var olmak, ilim ve kudret sahibi olmak, isimlerini taşımakta ittifak etseler dahi bu müştereklik, mutlak olarak zihinlerde var olan, isimlerin konulduğu zatlarda ise söz konusu olmayan bir müştereklikliktir. İsimlerin konulduğu zatlarda ise müştereklik değil, hususîlik vardır.

İşte bu; aklî yöntemi kullananlardan pek çoğunun tutarsızlıklara düştüğü bir konudur. Çünkü onlar, isimlerdeki ittifakın Rabbin varlığının, kulun varlığı gibi olmasını gerektirdiği vehmine kapılmışlardır.

Bu hususta hata ve yanlışlığın aslı şudur: Onlar, genel/küllî olarak her eşyanın taşıdığı ismin kendisi hakkında ve bu ismi taşıyan her varlık hakkında mutlak ve küllî manada sabit olduğunu vehmetmişlerdir. Oysa durum böyle değildir. Çünkü hariçte var olan bir şeyin, mutlak ve küllî olarak var olması gerekmez. Aksine muayyen/belli bir özellikte var olabilir. Bu isimlerle, yüce Allah isimlendirildiğinde onların müsemmâsı da artık muayyen ve ona hastır. Bu isimler, kula verildiğinde kula özel müsemmaları vardır. Buna göre Allah'ın varlığında ve hayatında O'ndan başkasının O'na ortaklığı (O'nun gibi olması) söz konusu değildir. Hatta muayyen herhangi bir varlığın varlığında bile başkası onunla ortak olmadığına göre, yaratıcının varlığında böyle bir ortaklık nasıl düşünülebilir? Görmüyor musun? "Bu, onunla aynıdır." dediğinde bile kendisine işaret edilen tek bir şey olduğu halde, birbirinden farklı iki yön söz konusudur.

İşte bu ve benzeri örnekler sayesinde Müşebbihe'nin bu noktadan hareket ettiğini ve bu konuda hakka fazladan bir şeyler kattıkları için sapıttıklarını açıkça görmüş oldun. Muattıla'nın ise benzerliği bir yönüyle nefyetmeye tutunup hakka fazladan bir şeyler katarak saptıklarını gördün. Yüce Allah'ın Kitabı, sağlıklı ve doğru çalışan akılların kavrayabilecekleri katıksız hakka delâlet etmektedir ve bu, hiçbir sapması söz konusu olmayan mutedil haktır.

Sıfatları nefyedenler, yüce Allah'ı, herhangi bir hususta yaratılmışlara benzemekten tenzîh etmekle iyi ve güzel hareket etmişler; ancak

Scanned with CamScanner

aynı zamanda yüce Allah için sabit olan hususları da nefyettikleri için çirkin bir iş yapmışlardır. Müşebbihe ise sıfatları kabul etmekle iyi bir tutum sergilemiş; ancak işi teşbîh ile ileriye götürdükleri için kötü bir iş yapmıştır.

Yaratıcının sıfatlarıyla yaratılmışların sıfatları arasında benzerliğin söz konusu olmadığı ortaya çıktığına göre, aradaki farkı açıklamak için yalnızca sıfatın sahibine izafe edilmesi yeterlidir. Eşitliğin söz konusu olmaması, müşterek lafzın delâlet ettiği kadarıyla bir müşterekliğin varlığına engel değildir. Biz, bu yolla gaybî hususları kavrayabiliyoruz. Eğer bu müşterek mana bulunmamış olsaydı, bu kavrayış hiçbir şekilde mümkün olmazdı.

3. [Metin]

وَلَا شَيْءَ يُعْجِزُهُ.

"Hiçbir şey, O'nu âciz bırakamaz."

[Şerh]

[Yüce Allah Kusursuz Kudret Sahibidir; O'nun Hakkında Acizlik Söz Konusu Değildir]

Kudretinin kemâli dolayısıyla hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Muhakkak Allah, her bir şeye güç yetirendir."** (el-Bakara, 20); **"Allah her şeye muktedir olandır."** (el-Kehf, 45); **"Göklerde olsun, yerde olsun hiçbir şey Allah'ı âciz bırakacak değildir. Muhakkak O, en iyi bilendir, her şeye güç yetirendir."** (Fâtır, 44); **"O'nun Kürsîsi gökleri ve yeri kuşatmıştır. Gökleri ve yeri korumak, O'na ağır gelmez. O, çok yücedir, çok büyüktür."** (el-Bakara, 255)

Âyetteki **"O'na ağır gelmez."** buyruğu, "O'nu âciz bırakmaz, O'na güç gelmez, O'na zor ve sıkıntılı gelmez." demektir. Böyle bir

Scanned with CamScanner

şeyin nefyedilmesi, zıddının kemâl derecesinde O'nun hakkında sâbit olduğunu gösterir. Aynı şekilde Kitap ve Sünnette yüce Allah'ın sıfatları hakkında gelen her bir nefy ifadesi, onun zıddının kemâlinin Allah hakkında sâbit olduğunu gösterir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi:

Adâletinin kemâlinden dolayı: **"Rabbin hiçbir kimseye zulmetmez."** (el-Kehf, 49)

İlminin kemâlinden dolayı: **"Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca hiçbir şey O'na gizli kalmaz."** (Sebe', 3)

Kudretinin kemâlinden dolayı: **"Bize bir yorgunluk da dokunmadı."** (Kâf, 38).

Hayatının ve kayyûmiyyetinin kemâlinden dolayı: **"O'nu ne bir uyuklama alır, ne de bir uyku."** (el-Bakara, 255)

Celâlinin, azametinin ve kibriyâsının kemâlinden dolayı: **"Gözler O'nu idrak etmez."** (el-En'âm, 103)

Yoksa tek başına nefiyde, övgü anlamı yoktur. Nitekim şair şöyle demektedir:

"Küçük bir kabilecik, hiçbir kimsenin ahdini bozmazlar,
Ve insanlara hardal tanesi kadar dahi zulmetmezler."

Şairin bu beytin öncesinde ve sonrasında söyledikleri ile "küçük bir kabilecik" sözü, onların ahidlerini bozmama ve zulmetmeme vasıflarıyla birlikte değerlendirildiğinde şairin, onların âciz ve zayıf olduklarını kastettiği, yoksa kudretlerinin kemal derecesinde olduğunu anlatmak istemediği anlaşılmaktadır. Bir başka şair de şöyle demektedir:

"Fakat benim kavmim, her ne kadar sayıca çok iseler de,
Önemsiz dahi olsa hiçbir kötülük yapmazlar."

Burada onların kötülük yapmadıklarını belirtmesine rağmen, önceki beyitlerde onları yermeye delil teşkil edecek ifadelerin bulunması, şairin maksadının onların âcizliklerini ve zayıflıklarını dile getirmek olduğu anlaşılmaktadır.

Scanned with CamScanner

[Nefy ve İsbat Konusunda Selef'in Yöntemi]

Bundan dolayı yüce Allah'ın Kitabında sıfatların isbâtı tafsilî olarak, nefiy ise mücmel olarak gelmiştir. Bu da kötülenmiş kelâm ehlinin yolunun tam tersidir.

Onlar, isbattan mücmel olarak söz ederken nefyi tafsilatlı olarak işler ve şöyle derler: "O; cisim değildir, şahıs değildir, beden değildir, sûret değildir, et değildir, kan değildir, kişi değildir, cevher değildir, araz değildir, renkli değildir, tadı yoktur, kokusu yoktur, elle yoklanmaz, ısısı yoktur, soğukluğu yoktur, rutubeti yoktur, kuruluğu yoktur, boyu yoktur, eni yoktur, derinliği yoktur. Bir araya parçaları toplanmaz, parçaları birbirinden ayrılmaz, hareket de etmez, sakin de değildir. Kısımlara, parçalara ayrılmaz, kısım, parça, cüz, organ ve azaları yoktur. Yönleri yoktur, sağı solu, önü arkası, yukarısı altı söz konusu değildir. Hiçbir mekan O'nu kuşatmaz, O'nun üzerinden zaman geçmez. Ne O'na temas etmek düşünülebilir, ne de O'nun uzlete çekilmesi düşünülebilir. Mekânlara hulûlu (içlerine girmesi) söz konusu değildir, yaratılmışların sonradan oluşlarına delâlet eden hiçbir sıfat ile nitelendirilemez. Sonlu olmakla da nitelendirilemez, bir alan kapladığı, herhangi bir cihette yol aldığı da söylenemez. Mahdut değildir, ölçüler O'nu kuşatamayacağı gibi perdeler de O'nu kapatamaz..." Ve daha buna benzer, Ebû'l-Hasen el-Eş'arî'nin Mu'tezile'den naklettiği diğer sözler...[22]

Bu ifadeler arasında hak olanı da vardır, bâtıl olanı da vardır. Kitab ve Sünneti bilen bir kimse, bunu açıkça anlar. Bu şekildeki mücerred nefiy ifadelerinde övgü yoktur. Bununla birlikte edebin sınırlarını aşan ifadeler de vardır. Çünkü bir kimse, sultana: "Sen, çöpçü değilsin, odun kıran değilsin, hacamat yapan değilsin, dokumacı değilsin." diyecek olursa bu sözleri doğru olsa bile sultan, böyle diyen kimseyi bu nitelendirmeleri dolayısıyla cezalandırır. Övgüde bulunmak isteyen kişi, nefyi özlü bir şekilde bir araya getirerek: "Sen, yönettiklerinden

[22] *Makâlâtu'l-İslamiyyîn* (155, 156)

Scanned with CamScanner

hiçbir kimseye benzemiyorsun. Sen, onlardan daha üstün, daha şerefli ve daha değerlisin." diyecek olursa hem nefyi toparlayıp bir araya getirmiş olur, hem de edebi korumuş olur.

[Hakkı, Şer'î Lafızlarla İfade Etmek Ehl-i Sünnetin Yoludur]

Hakkı, nebevî ve ilâhî şer'î lafızlarla dile getirmek, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın izlediği yoldur. Muattıla ise şâri'in dile getirdiği isim ve sıfatlardan yüz çevirir, bu sıfatların anlamları üzerinde düşünmez. Bid'at olarak ortaya attıkları mana ve lafızları, i'tikâd edilip inanılması, güvenilip kabul edilmesi gereken muhkem anlam ve lafızlar olarak kabul ederler.

Hak, sünnet ve iman ehli ise Allah ve Rasûlünün söylediklerini; inanılması ve itimad edilmesi gereken hakkın ta kendisi olarak değerlendirir. Onların sözlerinden ya büsbütün yüz çevirirler ya da durumlarını etraflı bir şekilde açıklarlar. Onlar hakkında Kitab ve Sünnet ile hüküm verilir, Kitab ve Sünnet hakkında onlarla hüküm verilmez.

Anlatmak istediğimiz şudur: Onların i'tikâdları, genel olarak selbîlik, yani olumsuz anlatımlar üzerine kuruludur: "O şöyle değildir, O böyle değildir." vb. gibi... Akîdelerinde, isbât (yani: 'O, alîm'dir, kadîr'dir, hayy'dır.' vb. gibi olumlu ifadeler) ise pek azdır. Sözü edilen nefyin birçoğu, ne Kitap ve Sünnetten alınmıştır, ne de kendileri dışında sıfatları isbat edenlerin izledikleri aklî yollardan alınmıştır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işiten, hakkıyla görendir."** (eş-Şûrâ, 11)

Bu buyrukta nefyin manasını da ortaya koyan bir isbât vardır. Böylece bu buyruktan yüce Allah'ın kastının şu olduğu anlaşılmaktadır: Kemâl sıfatlara tek başına O sahiptir. Yüce Allah, kendi zâtını nitelendirdiği ve rasûllerinin O'nu vasfettiği sıfatlara sahiptir. Sıfatlarında da, isimlerinde de, fiillerinde de O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. Ayrıca O'nun, yarattıklarından hiçbir kimsenin muttali olmadığı sıfatları da vardır.

Scanned with CamScanner

Nitekim sıkıntılı haller için yaptığı duasında O'nun doğru sözlü Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Allah'ım, sahip olduğun ve kendi zâtını isimlendirdiğin yahut Kitabında indirdiğin yahut kullarından birisine öğrettiğin yahut da gayb ilminde kendi nezdinde sakladığın her bir ismin ile Senden Kur'ân'ı, kalbimin baharı, göğsümün nûru, hüznümün uzaklaştırıcısı, keder ve üzüntümün gidericisi kılmanı niyaz ederim."*[23]

Şeyh (İmam Tahavî) *rahimehullah*'ın "Hiçbir şey, O'nu âciz bırakamaz." ifadesi yerilmiş türden bir nefiy değildir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Göklerde olsun, yerde olsun hiçbir şey, Allah'ı âciz bırakmaz. Muhakkak O, en iyi bilendir, her şeye güç yetirendir."** (Fâtır, 44)

Yüce Allah, âyet-i kerîmenin sonunda aczinin söz konusu olamayacağına dâir delili zikrederek dikkat çekmektedir. Bu delil, ilim ve kudretinin kemâlidir. Âcizlik, ya bir işi yapmak isteyen kimsenin o işi yapma gücü bulamadığından; ya da o işi bilmediğindendir.

Zerre ağırlığınca bir şey bile Allah'ın ilminin dışında olamaz ve O, her bir şeye güç yetirendir. Akıl ve fıtratların kabul ettikleri apaçık gerçeklerden biri de O'nun kudret ve ilminin kemâl derecesinde olduğudur. O halde âcizlik, O'nun hakkında söz konusu olamaz. Çünkü kudret ile âcizlik arasında belli bir çelişki vardır. Ayrıca âciz olanın ilâh olması, uygun değildir. Yüce Allah bundan son derece yüce ve münezzehtir.

4. [Metin]

وَلَا إِلٰهَ غَيْرُهُ.

"O'ndan başka hak ilâh yoktur."

[Şerh]

[23] Ahmed (1/391); İbnu's-Sunnî (342); Ebû Ya'la (2/246); Bezzâr (1/304); İbn Ebî Şeybe (10/253); Taberânî, *Kebîr* (10352); İbn Hibbân (2372); Hâkim (1/509). Hadis, hasendir.

Scanned with CamScanner

[Tevhîd Kelimesi: Lâ İlâhe İllallah]

İşte bu, daha önce açıklandığı üzere bütün peygamberlerin kendisine davet ettiği tevhîd sözüdür. Tevhîdi ortaya koyan bu kelimenin nefiy ve isbât ile gelmesi, hasrı gerektirmesinden dolayıdır. (Yani önce ulûhiyyet nefyedilmiş, sonra Allah *azze ve celle* için isbât edilmiştir. Böylece ulûhiyyetin sadece Allah'a ait olduğu vurgulanmıştır.) Çünkü mücerred isbâtta, aksi ihtimaller söz konusu olabilir.

Allah bilir, bundan dolayı yüce Allah: **"Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır."** buyurduktan sonra: **"O'ndan başka hak ilâh yoktur. Rahmân'dır, Rahîm'dir."** (el-Bakara, 163) buyurmuştur. Çünkü herhangi bir kimsenin aklına şöyle şeytanî bir vesvese gelebilir: Bizim ilâhımızın bir tek ilâh olduğunu kabul edelim. Ama bizden başkalarının O'nun dışında ilâhları olabilir. İşte böyle bir vehmi bertaraf etmek için yüce Allah -devamla-: **"O'ndan başka hak ilâh yoktur."** buyurmuştur.

5. [Metin]

قَدِيمٌ بِلَا ابْتِدَاءٍ، دَائِمٌ بِلَا انْتِهَاءٍ.

"(Allah) başlangıçsız olarak kadîm, sonsuz olarak dâimdir."

[Şerh]

[Kıdem ve Bekâ Sıfatları]

Yüce Allah: **"O, evveldir ve âhirdir."** (el-Hadid, 3) buyurmaktadır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur: *"Allah'ım, Sen Evvelsin, Senden önce hiçbir şey yoktur; Sen Âhirsin, Senden sonra hiçbir şey yoktur."*[24]

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Başlangıçsız olarak kadîm, sonsuz olarak dâimdir." ifadesi, yüce Allah'ın "el-Evvel" ve "el-Âhir" isimlerinin an-

[24] Müslim (2713); Ebû Dâvûd (5051); Tirmizî (3397); İbn Mâce (3783).

Scanned with CamScanner

lamıdır. Bu iki sıfatın Allah hakkında sâbit olduğu, fıtratlarda yer etmiş bir gerçektir. Çünkü bütün varlıkların varlığının kaynağının, zâtı itibarıyla varlığı zorunlu olan bir varlığa dayanması -kısır döngüye düşmemek için- kaçınılmazdır.

Canlıların, bitkilerin, madenlerin sonradan yaratılmış olduklarını gördüğümüz gibi bulut, yağmur ve diğer atmosfer olaylarının da sonradan meydana geldiklerini görüyoruz. Gerek meydana gelen bu olaylar, gerekse başkaları mümteni' (var olmaları imkânsız) şeyler değildir. Çünkü mümteni' olan bir varlık, asla var olmaz. Yine bunlar, (mümteni' olmadıkları gibi) zâtları itibarıyla varlıkları zorunlu da değildir. Çünkü zâtı itibarıyla varlığı zorunlu olan, yokluk kabul etmez. Bu varlıklar ise bir zamanlar yoktu, sonradan var oldu. Bunların bir zamanlar olmayışları, varlıklarının zorunlu olmadığını, var oluşları da varlıklarının imkânsız olmadığını ortaya koyar. Var olması da, yok olması da mümkün olan bir varlığın varlığı, kendinden olamaz.

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yoksa onlar hiçbir şey olmaksızın mı yaratıldılar? Ya da yaratan kendileri mi?"** (et-Tûr, 35) Yani Allah *subhânehu* şöyle buyurmaktadır: "Bir yaratıcı olmadan mı var oldular? Yoksa kendi kendilerini mi yarattılar?" Bilinen bir gerçektir ki sonradan var edilmiş bir varlık, kendiliğinden var olamaz. Var olması da, yok olması da mümkün olan bir varlığın, varlığı da, yokluğu da kendinden değildir. Bizzat kendi kendisini var edemez. Onu var eden olursa var olur, aksi takdirde yoklukta kalır. Yokluğu yerine varlığı mümkün, varlığı yerine de yokluğu mümkün olan her bir varlığın varlığı, kendinden olmadığı gibi, yokluğu da mutlaka gerekli değildir.

[Kelâmcıların Yöntemlerinden Doğru Olanlar Kur'ân'ın Zikrettikleridir]

Fazîlet sahibi bir kimse, kelâmcı ve felsefecilerin beyan ettiği aklî yöntemlerin nihaî durumu üzerinde iyice düşünecek olursa, bunların doğru olanlarının esas itibarıyla en açık ve en özlü bir üslûpla Kur'ân'da söz konusu edilen aklî yöntemlerden ibaret olduğunu görür.

Scanned with CamScanner

Yine Kur'ân'ın izlediği yollardaki beyânın eksiksiz ve mükemmel bir tahkik derecesinde olduğunu ve kelâmcıların yanında ise buna benzer yöntemlerin asla bulunmadığını tespit eder. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sana bir örnek getirdikleri her seferinde muhakkak ki Biz de sana hakkı ve açıklamanın daha güzelini getirmişizdir."** (el-Furkân, 33)

Bizler, başkalarına gizli kalmış birtakım önermeleri ve nazarî birtakım delilleri delil olarak ortaya koymanın faydasız olduğunu söylemiyoruz. Çünkü gizlilik ve açıklık, nisbî meselelerdendir. Kimi insanlar için açık seçik olan bir husus, başkaları için gizli saklı olabilir. Aynı kimse, kimi halde fark edemediği ve kendisi için gizli kalan bir hususu bir başka halde açıkça görüp tespit edebilir.

Yine bazı kimseler, bazı önermeleri, gizli dahi olsalar kabullenirken, bunlardan çok daha açık ve belirgin olanlar hakkında tartışırlar.

Bazen de kişinin araştırma ve inceleme ile öğrendiklerinden dolayı yaşadığı sevinç; açık ve zâhir hususlar arasından bilip öğrendiklerine oranla daha ileri derecede olur.

Şüphesiz ki yaratıcının isbât edilme bilgisi ve O'nun varlığının zorunluluğu, zarurî olarak bilinen ve yaratılıştan gelen bir hususdur. Her ne kadar bazı insanların bu hususta nazarî birtakım yöntemlere başvurma ihtiyacını hissettirecek birtakım şüpheleri olsa bile bu, böyledir.

[Kelâmcıların, Öyle Olmadığı Halde, "el-Kadîm"i yüce Allah'ın İsimleri Arasına Sokmaları]

Kelâmcılar, yüce Allah'ın isimleri arasına "el-Kadîm" ismini sokmuşlardır. Halbuki bu, Esmâ-i Husnâ'dan değildir. Çünkü Kur'ân'ın kendisiyle nâzil olduğu Arap dilinde "el-Kadîm" başkasından daha önce olan hakkında kullanılır. Mesela eski olan bir şeye "Bu, kadîmdir." denir. Yeni olan bir şeye de "Bu, hadîsdir." denir ve Araplar, bu kelimeyi ancak başkasından önce olan hakkında kullanırlar. Asla yok olmamış hakkında kullanmazlar. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

Scanned with CamScanner

"Sonunda o kuruyup incelen kadîm/eski hurma dalı gibi olur." (Yâsîn, 39) Âyette geçen eski hurma dalı (el-urcunu'l-kadîm) ikincisinin var oluş zamanına kadar kalabilendir, yenisi ortaya çıkınca birincisine kadîm denir.

Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: **"Onunla hidâyet bulamadıkları için: 'Bu eski/kadîm bir uydurmadır.' diyecekler."** (el-Ahkâf, 11) Yani zaman itibarıyla öncedir. Yine bir başka yerde yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Gördünüz mü şu sizin ve önceki (el-akdâmûn) atalarınızın ibâdet ettiklerini..."** (eş-Şuara, 75-76) Burada kulanılan "el-akdem" kelimesi, "el-Kadîm"in mübalağa kipidir. "el-Kadîm"i yüce Allah'ın isimleri arasına sokmaya gelince; bu, kelâmcıların çoğunun sözleri arasında meşhur olmuştur. Selef ve haleften pek çok kimse ise bunu benimsememiştir. İbn Hazm bunlardan biridir.

Şüphesiz ki bu isim, eğer tekaddümün/önce oluşun bizzat kendisi hakkında kullanılacak olursa, evet, elbetteki varlığı sonradan olan her bir şeyden önce var olan, kadîm olmaya başkalarına göre daha layıktır. Ancak yüce Allah'ın isimleri, kendileriyle övülenin özelliğine delâlet edecek en güzel isimlerdir. Sözlükte önce oluş (tekaddüm) ise mutlaktır. "Sonradan var olan bütün varlıklardan önce olma" anlamına has bir ifade değildir. Bundan dolayı o, Esmâ-i Hüsnâ'dan olamaz.

Şeriatta ise bu anlam, "el-Evvel" ismiyle dile getirilmiştir ve bu, "el-Kadîm"den daha güzeldir. Çünkü, "el-Kadîm"in aksine bu isim, ondan başka bütün varlıkların sebebinin O'na ait olduğu ve O'na bağlı olduğu anlamını içermektedir. el-Kadim ise böyle değildir. Yüce Allah'ın isimleri de sadece "güzel" değil; "en güzel" isimlerdir.

6. [Metin]

لَا يَفْنَى وَلَا يَبِيدُ.

"Ne yok olur, ne de son bulur."

[Şerh]

Scanned with CamScanner

Bu, yüce Allah'ın bekasının devamlılığını ifade etmektedir. Yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: **"Onun (yeryüzünün) üzerindeki her şey fanidir. Celâl ve ikram sahibi Rabbinin vechi (yüzü) ise kalıcıdır."** (er-Rahmân, 26-27)

Yok olmak (fenâ) ve son bulmak (beyd) mana itibarıyla birbirine yakın kelimelerdir. Bu şekilde onların bir arada zikredilmeleri te'kid içindir. Aynı zamanda bu, İmam Tahavî'nin daha önce geçen: "O, sonsuz olarak dâimdir." sözünü de destekleyip pekiştirmektedir.

7. [Metin]

وَلَا يَكُونُ إِلَّا مَا يُرِيدُ.

"O'nun dilediğinden başkası olmaz."

[Şerh]

[Bu Kainatta Olan Her Şey O'nun Dilemesi İledir]

Bu, Kaderiyye ve Mu'tezile'nin görüşlerine reddiyyedir. Çünkü onlar, yüce Allah'ın bütün insanların iman etmesini irade ettiğini, buna karşılık kâfirin, küfrü irade ettiğini iddia etmişlerdir. Bu görüşleri, Kitab, Sünnet ve sahîh akla aykırılığından dolayı fâsid ve merdûttur. Bu, meşhur "kader meselesi"dir. İnşaallah ileride buna dâir daha geniş açıklamalar gelecektir.

Kaderiyye'ye bu ismin veriliş sebebi, kaderi inkâr etmeleridir. Kaderi ileri sürerek gerekçe gösteren Cebriyye'ye de aynı şekilde Kaderiyye denilmiştir. Ancak birinci kesime bu adın verilmesi daha çok görülen bir durumdur.

[İrade Etmek ile Sevmek Arasındaki Fark]

Ehl-i Sünnet şöyle der: Yüce Allah, kaderî irade anlamında günahların olmasını irade etse de onları sevmez, emretmez ve onlara razı

Scanned with CamScanner

olmaz. Bilakis O, günahları istemez, onlara öfkelenir, onlardan nefret eder ve onları yasaklar. Bütün selefin görüşü budur. Onlar: "Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz." derler. Bundan dolayı fukahâ, ittifakla şunu kabul etmiştir: Yemin eden bir kimse: "Vallahi eğer Allah dilerse (inşaallah) şu işi yapacağım." der ve o işi yapmazsa bu iş, ister farz ister müstehab olsun yeminini bozmuş olmaz. Eğer yemininde: "Allah, bunu seviyorsa..." der de gereğini yerine getirmezse ve o iş de farz ya da müstehab ise yeminini bozmuş olur.

Ehl-i Sünnet'in muhakkikleri derler ki: Allah'ın Kitabında irade iki türlüdür. Biri *kaderî/kevnî/halkî* (yani yaratmaya dâir) irade, diğeriyse *dinî/emrî/şer'î* iradedir.

Şer'î irade, sevgi ve rızayı içerir.

Kevnî irade ise bütün mevcudâtı kapsayan ilâhî meşîettir. Bu, yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibidir: **"Allah, kimi doğru yola iletmeyi dilerse, göğsünü İslâm'a açar, kimi de saptırmayı dilerse onun da göğsünü -gökyüzüne yükseliyormuş gibi- daraltır, sıkıştırır."** (el-En'âm, 125) Nûh *aleyhisselam* hakkındaki şu buyruk da buna benzer: **"Eğer Allah, sizi saptırmak isterse ben size öğüt vermek istesem bile, bu öğüdüm size fayda vermez."** (Hud, 34); **"Fakat Allah dilediğini yapar."** (el-Bakara, 253)

Dinî/şer'î/emrî iradeye de yüce Allah'ın şu buyrukları örnektir: **"Allah size kolaylık diler, güçlük dilemez."** (el-Bakara, 185) **"Allah size açıkça bildirmek, sizi sizden öncekilerin sünnetlerine iletmek, tevbelerinizi kabul etmek ister. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Allah tevbelerinizi kabul etmek ister, şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi isterler. Allah sizden (yükümlülükleri) hafifletmek ister. Zaten insan, zayıf yaratılmıştır."** (en-Nisâ, 26-28); **"Allah, size güçlük çıkarmak istemez ama sizi iyice temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."** (el-Mâide, 6); **"Ey ehl-i beyt, Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister."** (el-Ahzab, 33)

Scanned with CamScanner

İnsanların, çirkin işler işleyen kimseler hakkında, Allah'ın sevmediğini, o işe razı olmadığını ve onu emretmediğini anlatmak maksadıyla söyledikleri: "Bu adam, Allah'ın istemediği bir işi yapıyor." şeklindeki sözlerinde geçen isteme/irade bu anlamdadır.

Müslümanların: "Allah'ın dilediği olur ve dilemediği olmaz." şeklindeki sözlerinde dile getirilen dileme/irade kevnî iradeye örnektir.

İrade sahibinin, bizzat bir işi yapmak istemesiyle bir işi başka birisinin yapmasını istemesi arasındaki fark gayet açıktır. İrade sahibi, bir işi bizzat yapmak isterse, burada kendi fiiline taalluk eden iradenin varlığı söz konusudur. Başkasından bir işi yapmasını isteyecek olursa bu, başkasının fiilinin istenmesidir.

İnsanlar için her iki türüyle de irade, aklen kabul edilebilir. Emretmek ise birincisine değil ikinci tür iradeye bağlıdır. Yüce Allah, kulla-rına bir emir verdiğinde emir verdiği kimseye emrettiği hususu yerine getirmek üzere yardımcı olmayı murad edebileceği gibi o fiili yapmasını istemesine rağmen yardım etmeyi dilemeyebilir de.

Yüce Allah'ın emri hususundaki görüş ayrılıklarını sona erdirecek tahkîk şudur: O'nun emir vermiş olması, iradesini gerektirici midir, değil midir? Yüce Allah, rasûlleri vasıtasıyla insanlara kendilerine faydalı olacak şeyleri emretmiş, zararlı olacak şeyleri yasaklamıştır. Fakat onların kimilerinin fiillerini yaratmayı murad etmiş, sonra o fiili yaratmayı dilemiş ve kişiyi o işin faili kılmıştır. Kimilerinin de fiillerini yaratmayı dilememiştir. Yüce Allah'ın kullarının fiillerini ve mahlûkattan diğerlerini yaratması ile kullara olan açıklama sûretindeki emri ayrı şeylerdir. Bu emir, kulun faydasına yahut zararına olan şeyleri açıklamaktan ibarettir.

Yüce Allah; Firavun'a, Ebû Leheb'e ve diğerlerine, iman etmelerini emretmekle yerine getirmeleri halinde kendilerine faydalı olacak ve hallerini düzeltecek şeyleri açıklamış olmaktadır. Onlara emir vermiş olması, yardımcı olmasını gerektirmez. Hatta onlar için böyle bir fiili yaratması ve bu hususta onlara yardımcı olması -bu fiil Allah'a ait olduğu için- bazen bir çeşit mefsedet dahi olabilir. Çünkü O, her ne

Scanned with CamScanner

yaratırsa bir hikmet ile yaratır. Emredilen bir fiilin emrolunan tarafından işlendiği zaman onun faydasına olması, o işi emreden için de -onu bizzat yapması yahut emrettiği şahsa o işi yaptırması durumunda- faydalı olmasını gerektirmez. O halde yaratma cihetiyle emretme ciheti arasında bir fark vardır. Nitekim kimi zaman bir kimse, başka birisine onun iyiliğini isteyip ona faydalı olacak şeyleri açıklayarak -yapacağı o işte ona yardım etmeyi istemediği halde- bazı emirler verip bazı yasaklamalar getirebilir.

Çünkü başkasına verdiğim emir ve nasihatler, her zaman kendi maslahatıma olmayabilir, o hususta benim ona yardımcı olmam da benim maslahatıma olmayabilir. Hatta benim maslahatım, bunun zıddını irade etmek doğrultusunda da olabilir. İşte bir kimsenin, bir başkasına, onun iyiliğini istemek sûretiyle emir vermesi ayrı bir şeydir, o işi bizzat kendi lehine yapması ayrı bir şeydir. Yaratılmışlar hakkında böyle bir ayrım mümkün olduğuna göre yüce Allah hakkında böyle bir ayrımın mümkün olması daha evlâdır.

Maksat şudur: Hikmet sahibi bir yaratılmışın, birine emir verdiği halde ona yardımcı olmaması mümkündür. Yaratıcı hakkında bu, -hikmetle olması durumunda- öncelikli olarak mümkündür. Bir kimseye emir verip emrettiği o hususta da ona yardımcı olacak olursa, emrolunan hususu yaratması, emri meydana getirmesi, o işi yaratmakla birlikte onu sevdiğini de ortaya koyar. Böylece bu, yaratmak itibarıyla irade ettiği bir şey olduğu gibi, emretmek itibarıyla de irade edip dilediği bir şey olmuş olur.

Emrolunan işi yapmak üzere yardımcı olmadığı kimseye gelince, bu durumda emrolunan işe yüce Allah'ın emri taalluk etmekle birlikte, yaratması taalluk etmez. Bunun sebebi, yaratmasının ona taalluk etmesini gerektiren bir hikmetin bulunmayışı; bunun yerine zıddını yaratmasını gerektiren bir hikmetin söz konusu oluşudur. Birbirine zıt iki şeyden birini yaratmak, diğerini yaratmaya aykırıdır.

Scanned with CamScanner

Kulun, Rabbinin huzurundaki zilletini, duasını, tevbesini, günahlarının keffâreti olmasını, kalbinin incelmesini gerektiren ve ondan büyüklenmeyi, azameti, haddi aşmayı gideren hastalığı yaratma fiili; elbetteki beraberinde bütün bu maslahatlar gerçekleşmeyen sağlığı yaratmanın zıddınadır.

Aynı şekilde hastalık sebebiyle meydana gelen iyiliklerin benzerinin mazlum tarafından elde edilmesine sebeb olan zalimin zulmünün yaratılması da bunca maslahatı gerçekleştirmeyen adâleti yaratmasıyla çelişmektedir. Her ne kadar bizzat o zalimin maslahatı adâletli davranmasına bağlı ise de bu böyledir.

Yüce Allah'ın yaratma ve emretmesindeki hikmetlerini geniş geniş açıklayabilmek, insan aklının bilmekten âciz olduğu bir hususdur. Kaderiyye, fâsid bir yöntem izleyerek bunun sebeblerini açıklamaya çalıştı ve bu hususta yüce Allah'ı, yaratıklarına benzetti. O'nun takdirindeki hikmeti asla göz önünde bulundurmadı.

8. [Metin]

لَا تَبْلُغُهُ الْأَوْهَامُ، وَلَا تُدْرِكُهُ الْأَفْهَامُ.

"Vehimler, O'na erişemez. Kavrayışlar, O'nu idrâk edemez."

[Şerh]

[İnsanlar Yüce Rablerini İsim ve Sıfatlarıyla Tanıyabilirler]

Yüce Allah: **"Onlar ise bilgileriyle O'nu kuşatamazlar."** (Tâhâ, 110) buyurmaktadır.

es-Sıhâh adlı eserinde el-Cevherî şöyle söylemektedir: Bir şeyi vehmetmek, onu öyle zannetmek demektir. Bir şeyi fehmetmek (anlamak, kavramak) ise onu bilmek demektir.

Buna göre Şeyh *rahimehullah*'ın maksadı şudur: Hiçbir zan, O'na ulaşamaz ve hiçbir bilgi O'nu kuşatamaz. Vehmin, olacağı umulan

Scanned with CamScanner

(yani şu nitelikte olduğu zannolunan) şey; fehmin ise aklın elde ettiği ve kendisini kuşattığı şey olduğu da söylenmiştir. Yüce Allah'ın keyfiyetini ise kendi zatından başka hiç kimse bilemez. Biz, O'nu ancak sıfatlarıyla bilebiliriz. O, Ehad'dır, Samed'dir. Doğmamıştır, evladı da yoktur. Hiçbir kimse de O'nun dengi değildir.

"Allah... O'ndan başka hak ilâh yoktur. Hayy ve Kayyûm'dur. O'nu ne uyku tutar ne de sayıklama. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi yalnız O'nundur..." (el-Bakara, 255) **"O Allah'tır ki O'ndan başka hak ilâh yoktur, Melik'tir, Kuddûs'tür, Selam'dır, Mü'min'dir, Muheymin'dir, Azîz'dir, Cebbâr'dır, Mütekebbir'dir. Allah, koştukları ortaklardan münezzehtir. O Allah'tır ki yaratandır, yoktan var edendir. Sûret verendir, en güzel isimler yalnız O'nundur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nu tesbih eder. O Azîz'dir, Hakîm'dir."** (el-Haşr, 23-24)

9. [Metin]

وَلَا يُشْبِهُ الْأَنَامَ.

"O, hiçbir yaratılmışa benzemez."

[Şerh]

[Allah'ı Yarattıklarına Benzemekten Tenzîh]

Bu, yaratıcı *subhânehu ve teâlâ*'yı yaratılmışlara benzeten Müşebbihe'nin görüşlerine bir reddiyyedir. Nitekim Allah *azze ve celle* şöyle buyurmaktadır: **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."** (eş-Şûrâ, 11)

Bundan kasıt, bid'at ehlinin ileri sürdükleri gibi sıfatları nefyetmek değildir. Ebû Hanîfe *rahimehullah*'ın *el-Fıkhu'l-Ekber* adlı eserindeki ifa-deleri arasında şu da vardır: "O, yarattıklarından hiçbir şeye ben-

Scanned with CamScanner

zemez, yarattıklarından hiçbir şey de O'na benzemez." Bundan sonra da şunları söylemektedir: "O'nun bütün sıfatları yaratılmışların sıfatlarından farklıdır. O bilir ama bizim bilmemiz gibi değil. O kudret sahibidir ama bizim kudretimiz gibi değildir. O görür ama bizim görmemiz gibi değil."[25]

Nuaym b. Hammâd şöyle der: "Kim, Allah'ı yarattıklarından bir şeye benzetirse kâfir olur. Kim de Allah'ın kendi zatını nitelendirdiği sıfatlarından birini inkâr ederse o da kâfir olur. Allah'ın kendi zâtını, Rasûlünün de O'nu vasfettiği sıfatların hiçbirinde teşbîh yoktur."

İshak b. Rahaveyh der ki: "Kim Allah'ın sıfatlarını açıklarken O'nun sıfatlarını, Allah'ın yarattıklarından herhangi bir kimsenin sıfatlarına benzetirse, o, azîm olan Allah'ı inkâr etmiş olur."

Yine o şöyle demiştir: "Cehm'in ve onun yolundan gidenlerin alâmeti, alışageldikleri şekilde ve yalan yere Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in Müşebbihe olduklarını iddia etmektir. Bilakis kendileri, Muattıla'dır."

[Cehmiyye'nin Alâmeti]

Aynı şekilde selef imamlarının pek çoğu da şöyle demiştir: Cehmiyye'nin alâmeti, Ehl-i Sünnet'i "Müşebbihe" diye nitelemektir. Çünkü Allah'ın sıfat ve isimlerini kabul etmeyen ne kadar kişi varsa mutlaka bu isim ve sıfatları kabul edenleri "Müşebbihe" diye adlandırırlar.

Yüce Allah'ın yarattıklarından hiçbir varlığın O'na benzemediğini söylemek, O'nun, yarattıklarından herhangi birine benzemesini reddetmeyi de içerir. Bundan dolayı Şeyh *rahimehullah*: "O, hiçbir yaratılmışa benzemez." sözleriyle yetinmiştir.

(Yaratılmış diye tercüme edilen) el-Enâm kelimesi, insanlar demektir. "Bütün mahlûkattır veya ruh sahibi her bir varlıktır veya insanlar ve cinlerdir." diye de açıklanmıştır. Ancak yüce Allah'ın, **"Yeryüzüne gelince onu da enâm için yaratıp döşedi."** (er-Rahmân, 10) buyruğu

[25] *Fıkhu'l-Ekber ve Şerhi*, Molla Aliyyu'l-Kârî (15, 31, 32).

Scanned with CamScanner

diğer açıklamalardan daha çok birinci anlamın lehine tanıklık etmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

10. [Metin]

حَيٌّ لَا يَمُوتُ، قَيُّومٌ لَا يَنَامُ.

"O Hayy'dır, ölmez; Kayyûm'dur, uyumaz."

[Şerh]

[Hayat ve Kayyûmiyyet Sıfatları]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah, O'dur ki O'ndan başka hak ilâh yoktur. Hayy ve Kayyûm'dur, O'nu ne uyku tutar ne de sayıklama."** (el-Bakara, 255) Bu buyrukta sayıklama ve uykunun nefyedilmesi, O'nun hayat ve kayyûmiyyetinin kemâline delildir. Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Elif, Lam, Mim. Allah O'dur ki O'ndan başka hak ilâh yoktur. Hayy ve Kayyûm'dur. O sana kitabı hak ile indirdi."** (Âl-i İmrân, 1-3); **"Yüzler Hayy ve Kayyûm'a zillet ile boyun eğmiş olacaktır."** (Tâ'hâ, 111); **"O ölümsüz diriye dayan ve O'nu hamd ile tesbih et."** (el-Furkan, 58); **"O, Hayy (diri) olandır. O'ndan başka hak ilâh yoktur."** (el-Mu'min, 65)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak Allah uyumaz, zaten O'na uyumak da yakışmaz."*[26]

Şeyh *rahimehullah* teşbîhi nefyettikten sonra Allah ile yarattıkları arasındaki ayrılığı ortaya koyan hususlara, yüce Allah'ın, yarattıklarından farklı ve kendine has sıfatlara sahip olduğuna işaret etmektedir. İşte bu sıfatlardan biri, O'nun ölümsüz hayat sahibi (Hayy) olmasıdır. Çünkü Bâki (ebedî kalıcı) hayat sıfatı, yalnızca yüce Allah'a hastır. Yarattıklarının ise böyle vasıfları yoktur; çünkü onlar ölürler.

Kendine has sıfatlardan biri de O'nun uyumayan (Kayyûm) olmasıdır. Çünkü O, uyumamak ve sayıklamamak sıfatlarına özel olarak sahiptir. Yarattıkları ise böyle değildir, zira onlar uyurlar.

---

[26] Müslim (189, 293); İbn Mâce (195); Ahmed (4/395);

Scanned with CamScanner

Bu ifadelerde, teşbîhin nefyedilmesinin sıfatları nefyetmek olmadığına da işaret vardır. Aksine O, zatının kemâli dolayısıyla bütün kemâl sıfatlara sahiptir.

Ebedî kalıcı hayata sahip olan Hayy, elbette geçici bir hayata sahip olan hayya benzemez. Bundan dolayı dünya hayatı bir meta, oyalanma ve oyundur: **"Bu dünya hayatı, bir eğlenceden ve bir oyundan başka bir şey değildir. Âhiret yurduna gelince asıl hayat yurdu işte orasıdır."** (el-Ankebût, 64)

Dünya hayatı uyku, âhiret hayatı da uyanıklık gibidir. "Âhiret hayatı yaratılmışlar için olduğundan ötürü kamil bir hayattır." denemez. Çünkü bizler "el-Hayy, (yani hayat) zatının ayrılmaz sıfatı olan kimsedir." diyoruz. Yaratılmışa (âhiretteki) bu daimî hayatı bağışlayan da O'dur. O hayatın devamlı olması, Allah'ın onu devam ettirmesiyle olmuştur. Yoksa devamlılık, bizatihi onun ayrılmaz bir sıfatı olduğundan değildir. Yüce Rabbin hayatı ise böyle değildir. O'nun diğer sıfatları da aynı şekildedir. Kısacası yaratıcının sıfatları, kendisine layık olduğu şekildedir. Yaratılmışların sıfatları da kendilerine layık olan şekildedir.

[Hayy ve Kayyûm İsimlerinin Diğer Esmâ-i Husnâ İle İlişkisi]

Yüce Allah'ın bütün güzel isimleri (Esmâ-i Husnâ) O'nun bu iki ismi etrafında yoğunlaşır. Bütün isimlerin anlamları, kaynağını ikisinden almaktadır. Çünkü hayat bütün kemâl sıfatlar için gereklidir. Kemâl sıfatlarından herhangi birinin bulunmaması, ancak hayat sıfatının zayıflığından ötürüdür. Yüce Allah'ın hayatı, en mükemmel ve eksiksiz şekliyle söz konusu olduğundan, onun isbâtı; nefyedilmesi hayatın kemâline aykırı olan her türlü kemâlin isbâtını da gerektirmektedir.

Kayyûm da ihtiyaçsızlığının ve kudretinin kemâlini gerektirir. O, kendi zâtıyla kâimdir. Hiçbir şekilde başkasına muhtaç değildir. Kendi dışındakilerin varlığını devam ettirendir. O'nun dışındakilerin varlığını devam ettirmesi, ancak O'nun devam ettirmesine bağlıdır.

Scanned with CamScanner

Böylelikle bu iki isim, bütün kemâl sıfatları en mükemmel bir şekilde kapsamış olmaktadır.

11. [Metin]

خَالِقٌ بِلَا حَاجَةٍ، رَازِقٌ بِلَا مُؤْنَةٍ.

"Muhtaç olmayarak yaratandır. Külfetsiz olarak rızık verendir."

[Şerh]

[Yaratma ve Rızık Verme Sıfatları]

"Cinleri de, insanları da Bana ibâdet etmekten başka bir maksatla yaratmadım. Ben, onlardan bir rızık da istemiyorum, Beni yedirmelerini de istemiyorum. Çünkü şüphesiz ki Allah'tır hem rızkı veren, hem pek çetin kudret ve kuvvet sahibi olan." (ez-Zariyât, 56-58); **"Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizlersiniz. Allah ise kimseye muhtaç olmayandır, her hamde layık olandır."** (Fâtır, 15); **"Allah, gani olandır (zengindir). Muhtaç olanlar ise sizlersiniz."** (Muhammed, 38); **"De ki: Ben, gökleri ve yeri yaratan Allah'tan başkasını mı dost edinecek mişim? O, yediriyor ama yedirilmiyor."** (el-En'âm, 14)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de Ebû Zer *radıyallahu anh*'ın rivâyet ettiği bir hadiste şöyle buyurmaktadır: *"(Yüce Allah buyuruyor ki): Ey kullarım, eğer ilkinizle, sonunuzla, insanınızla, cininizle hepiniz, aranızdan en ileri derecede takvâ sahibi kimsenin kalbi gibi takvâlı olsanız bu, Benim mülküme hiçbir şey katmaz. Ey kullarım, ilkinizden sonuncunuza kadar insanlarınızla, cinlerinizle, hepiniz, aranızdan en günahkar kişinin kalbine sahip olsanız, bu da Benim mülkümden hiçbir şey eksiltmez. Ey kullarım, ilkinizden sonuncunuza kadar insanınızla, cininizle hepiniz bir meydan-*

Scanned with CamScanner

da toplansanız ve herkes, Benden dileklerde bulunsa, Ben de her birine dileğini verecek olsam, bu ancak bir iğne denize daldırıldığı zaman denizden ne kadar su eksiltebiliyorsa Benim mülkümden de ancak o kadarını eksiltir..."

Bu hadisi, Müslim rivâyet etmiştir.[27] Külfetsiz olarak rızık vermesi, zorlanmaması ve ağır gelmemesi demektir.

12. [Metin]

مُمِيتٌ بِلَا مَخَافَةٍ، بَاعِثٌ بِلَا مَشَقَّةٍ.

"Korkusuzca öldüren, meşakkatsizce diriltendir."

[Şerh]

[Öldürme ve Diriltme]

Ölüm, felsefecilerin ve onlara muvâfakat edenlerin aksine bir varlık sıfatıdır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O, hanginizin daha güzel amelde bulunacağını denemek üzere ölümü ve hayatı yaratandır."** (el-Mülk, 2) Yok olan bir şey yaratılmış olmakla nitelendirilemez. Hadis-i şerifte de şöyle buyrulmuştur: *"Kıyâmet gününde ölüm, ala renkli bir koç halinde getirilip cennet ile cehennem arasında boğazlanacaktır."*[28]

Eğer ölüm bir araz ise yüce Allah onu tıpkı sâlih amel hakkında varid olan hadiste olduğu gibi bir ayn'a (cisme) dönüştürecektir: *"Sâlih amel, kişiye güzel bir genç sûretinde gelir. Çirkin amel ise en çirkin sûrette gelir."*[29] Kur'ân hakkında da şöyle buyrulmuştur: *"O, rengi solmuş bir genç sûretinde gelir."*[30]

---

27 Müslim (2577); Ahmed (5/160); Tirmizî (2495); İbn Mâce (4257); Tayâlisi (423); Hâkim (4/241).

28 Ahmed (3/9); Buhârî (4730); Müslim (2849); Tirmizî (3156).

29 Ahmed (4/287, 295, 296); Hâkim (1/37); Tayâlisî (753).

30 Ahmed (5/348, 352); İbn Mâce (3781); Dârimî (2/450); İbn Ebî Şeybe (10/492).

Scanned with CamScanner

Yine bir hadiste de Bakara sûresiyle Âl-i İmrân sûresi hakkında onların kıyâmet gününde gelecekleri ve "sahiplerini (bu sûreleri okumaya devam eden kimseleri) gölgelendirecek iki bulut, iki gölgelik ya da saf saf dizilmiş iki kuş sürüsü gibi olacakları" belirtilmiştir.[31]

Yine sahîh bir hadiste: "Kulların amellerinin semaya yükseldiği"[32] belirtilmektedir. İnşaallah, öldükten sonra diriliş ve kabirlerden çıkışla ilgili açıklamalar ileride gelecektir.

13. [Metin]

مَا زَالَ بِصِفَاتِهِ قَدِيمًا قَبْلَ خَلْقِهِ، لَمْ يَزْدَدْ بِكَوْنِهِمْ شَيْئًا لَمْ يَكُنْ قَبْلَهُمْ مِنْ صِفَتِهِ، وَكَمَا كَانَ بِصِفَاتِهِ أَزَلِيًّا كَذٰلِكَ لَا يَزَالُ عَلَيْهَا أَبَدِيًّا.

"O, mahlûkatı yaratmadan önce de sıfatları ile kadîm idi. Onları var etmekle önceden sahip olmadığı bir sıfata sahip olmuş değildir. Sıfatlarıyla ezelî olduğu gibi aynı sıfatlara sahip olarak ebedîdir."

[Şerh]

Yüce Allah Ezelî ve Ebedî Olarak Kemâl Sıfatlarına Sahiptir

Yüce Allah, gerek zatî, gerek fiilî sıfatları itibarıyla ezelî ve ebedî olarak kemâl sıfatlarına sahiptir. Yüce Allah'ın daha önceden sahip değilken sonradan herhangi bir sıfata sahip olduğuna inanmak caiz değildir. Çünkü O'nun sıfatları, kemâl sıfatlardır. Bu sıfatların olmayışı bir eksikliktir. Daha önceden zıddı ile muttasıfken, sonradan kemâli elde etmiş olması düşünülemez.

Fiilî sıfatları, ihtiyarî sıfatları ve benzeri sıfatları ileri sürerek bu görüşün reddedilmesi mümkün değildir. Yaratmak, sûret vermek, hayat

[31] Ahmed (5/348, 352); Dârimî (2/450); Abdurrezzâk (5991).

[32] Mâlik (1/211, 212); Ahmed (4/340); Buhârî (799); Ebû Dâvûd (770); Nesâî (2/196); Beğavî (632).

Scanned with CamScanner

vermek, öldürmek, daraltmak (kabz), yaymak (bast), dürmek (et-tay), istivâ, gelmek, inmek, gazab, rıza vb. gibi gerek kendisinin, gerek Rasûlünün kendisini vasfettiği sıfatlar bu fiilî ve ihtiyarî sıfatlara örnektir. Bizler bu sıfatların te'vîlini, yani künhünü ve hakikatini idrak edemesek de Allah bu sıfatlara sahiptir. Bu konuda ne kendi görüşlerimize dayanarak te'vîle dalarız, ne de hevalarımıza uyarak vehimlerde bulunuruz. Ancak bunun aslî manası bizim tarafımızdan bilinmektedir.

Nitekim İmam Mâlik *radıyallahu anh*, yüce Allah'ın: **"Sonra 'Arş'a istivâ etti."** (el-A'raf, 54) buyruğuyla ilgili olarak: "Nasıl istivâ etti?" diye sorulunca şu cevabı vermişti: "İstivâ'nın ne demek olduğu bilinen bir husustur, keyfiyeti/nasıllığı ise meçhuldür." Bu haller, bazı vakitlerde ortaya çıkıyor, bazılarında çıkmıyorsa da yine böyledir. Tıpkı şefaat ile ilgili meşhûr hadisteki şu ifadede olduğu gibi: *"Gerçek şu ki Rabbim bugün öyle gazaba gelmiştir ki ne daha önce böyle gazaplanmıştır ne de bundan sonra böyle gazaplanacaktır."*[33]

Çünkü bu itibarla böyle bir hudûs [sonradan meydana geliş, Allah hakkında] imkânsız değildir. Bu gibi şeyler hakkında: "Önceden bu yoktu, sonradan meydana gelmiştir." ifadeleri kullanılamaz. Nitekim dün de konuşabilme gücüne sahip olmakla birlikte bugün konuşan bir kimse hakkında, "O kimse yeni konuşmaya başladı." denemez. Eğer küçüklük ya da dilsizlik gibi bir engel sebebiyle daha önceden konuşamıyor, sonra da konuşmaya başlamışsa o takdirde: "O, yeni konuşmaya başladı." denilebilir. Herhangi bir rahatsızlık olmaksızın susup konuşmayan bir kimse, kuvvet itibarıyla (potansiyel olarak) mütekellimdir (konuşandır). Yani o dilediği zaman konuşabilir. Konuşması halinde ise ona fiilen mütekellim denir. Yazmayı bilenin yazma esnasındaki hali de böyledir. O, o durumda fiilen kâtiptir. Fiilen yazmadığı vakit kâtip (yazmayı bilen) bir kişi olmanın sınırı dışında değildir.

Yerilmiş kelâm ilminde söz konusu edilen hâdislerin (yaratılmışların) yüce Rabbe hulûlüyle ilgili açıklamalara gelince ne Kitapta, ne

[33] Buhârî (3340, 3361, 4712); Müslim (194); Ahmed (2/435); Tirmizî (2434).

Scanned with CamScanner

de sünnette buna dâir nefyedici veya isbât edici bir ifade vardır. Bu, kapalı bir ifadedir. Eğer bununla yüce Allah'ın mukaddes zatına, sonradan yaratılmış mahlûkatından hiçbir şeyin hulûl etmeyeceği kastediliyorsa ya da önceden sahip olmadığı yeni bir sıfata sahip olmayacağı anlatılmak isteniyorsa bu, doğru bir ifadedir. Şâyet bununla, O istediğini yapmıyor, dilediği vakit dilediği şekilde söz söylemiyor, mahlûkata benzemeksizin gazap etmiyor, hoşnut olmuyor ya da kendi celal ve azametine yakışacak şekilde inmek, istivâ etmek, gelmek gibi kendi zatını vasfettiği vasıflarla vasıflandırmayarak bu gibi ihtiyarî sıfatları nefyetmek maksadıyla söyleniyorsa bu, bâtıl bir nefiydir.

Şeyh *rahimehullah*'ın: "O, mahlûkatı yaratmadan önce bu sıfatlarıyla kadîm idi..." sözleri Mu'tezile, Cehmiyye ve Şia'dan onlara muvâfakat edenlerin görüşlerinin reddine dâirdir. Çünkü onlar şöyle demişlerdir: Yüce Allah, önceden kadir değilken sonradan fiile veya söz söylemeye kadir olmuştur. Çünkü o fiil veya kelâm daha önceden imkânsızken mümkün olmuştur ve zatî imkânsızlıktan, zatî imkâna dönüşüm gerçekleşmiştir. İbn Küllâb, el-Eş'arî ve onlara muvâfakat edenler ise şöyle demişlerdir: Bu fiilin ondan [suduru] daha önceden imkânsızken mümküne dönüşmüştür. Onlara göre kelâm (konuşma sıfatı), meşîet ve kudretin kapsamına dâhil değildir. Aksine o, başlı başına bir şeydir ve O'nun zâtının ayrılmaz bir vasfıdır.

[Cehmiyye'nin, Başlangıcı Olmayan Sonradan Olma Varlıkların İmkânsız Olduğuna Dâir İddiası]

Bu sözlerin aslı Cehmiyye'ye aittir. Onlar şöyle derler: "Sonradan olma varlıkların kesintisiz olması imkânsızdır. Çünkü sonradan olma varlıklar için bir başlangıç gerekir. Sonradan olma şeyler için bir başlangıcın olmaması imkansızdır. Buna göre yüce yaratıcının meşîetine bağlı olarak devamlı fail ya da mütekellim olmasına imkân yoktur. Hatta buna muktedir olması dahi imkânsızdır, çünkü imkânsız olan bir şeye kadir olmanın da imkânı yoktur."

Scanned with CamScanner

Böyle bir iddia fâsiddir; çünkü bu, alemin sonradan oluşunun da mümkün olmadığına delâlet eder. Halbuki o, sonradan meydana gelmiştir. Sonradan olan bir şey, önceden yokken meydana geldiğine göre mutlaka mümkün olması gerekir. Mümkün oluşun ise sınırlı bir vakti yoktur. İmkanın var olamayacağı bir vakit düşünülemez. Öyleyse bir fiilin imkânı, cevazı ve sıhhati için belli bir başlangıç söz konusu değildir. O halde fiilin her zaman için mümkün, caiz ve sahîh olması gerekir. Buna bağlı olarak yüce Rabbin buna kadir olması da gerekir. O halde başlangıcı için belli bir sınır söz konusu olmayan hâdis olayların var olabileceği de kabul edilmelidir.

Hiç şüphesiz inanç sahiplerinin büyük çoğunluğu şöyle derler: Yüce Allah'ın dışındaki her varlık yaratılmıştır. Önceden yokken sonradan var edilmiştir. İşte rasûllerin sözleri de budur, onlara tâbi olan müslümanların, yahudilerin, hristiyanların ve başkalarının da kabul ettikleri budur.

Yaratılıştan bilinen gerçeklerden biri de şudur: Mef'ulün (fiilin eserinin) faili ile beraber ve her zaman onunla birlikteliği elbetteki imkânsız bir şeydir. Gelecekte hâdislerin teselsülü, yüce Allah'ın kendisinden sonra hiçbir şeyin olmadığı el-Âhir olmasına engel teşkil etmediğine göre, geçmişte de hâdislerin teselsülünün mümkün görülmesi de yüce Allah'ın kendisinden önce hiçbir şey bulunmayan el-Evvel olmasına aykırı değildir. Çünkü yüce Allah, ezelden beri ve her zaman için dilediğini yapma ve dilediği sözü söyleme vasfına sahiptir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İşte böyle; Allah dilediğini yapar."** (Âl-i İmrân, 40); **"Fakat Allah, dilediğini yapar."** (el-Bakara, 253); **"Arş'ın sahibidir, Mecîd'dir, ne dilerse yapandır."** (el-Burûc, 15-16); **"Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve deniz de ardından yedi deniz daha ona (mürekkeb olup) katılsa yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi."** (Lokmân, 27); **"De ki: Rabbimin sözleri için denizler mürekkeb olsa, buna yardımcı olarak bir o kadar daha katsak Rabbimin sözleri tükenmeden o denizler tükenir."** (el-Kehf, 109)

Scanned with CamScanner

14. [Metin]

لَيْسَ مُنْذُ خَلَقَ الْخَلْقَ اسْتَفَادَ اسْمَ "الْخَالِقِ"، وَلَا بِإِحْدَاثِ الْبَرِيَّةِ اسْتَفَادَ اسْمَ "الْبَارِي".

"O "el-Hâlık" adını mahlûkatı yarattığından itibaren kazanmadığı gibi, "el-Bâri'" ismini de mahlûkatı meydana getirmekle kazanmış değildir."

[Şerh]

Şeyh *rahimehullah*'ın ifadelerinin zâhirine göre, hâdislerin geçmişte teselsülü mümkün değildir. Ancak bunu gelecekte imkânsız görmediğine delâlet eden sözleri ileride gelecektir. O da şu sözleridir: "Cennet ve cehennem yaratılmıştır. Ebediyyen fenâ bulmazlar (yok olmazlar)." Cumhurun görüşü budur. Bunun hem geçmişte, hem de gelecekte imkânsız olduğunu kabul edenlerin görüşlerinin -ileride gelecek olan deliller dolayısıyla- tutarsız olduğunda şüphe yoktur. Nitekim el-Cehm ve ona tâbi olanların görüşü budur. Onlar, cennet ve cehennemin yok olacağı görüşünü kabul etmişlerdir.

15. [Metin]

لَهُ مَعْنَى الرُّبُوبِيَّةِ وَلَا مَرْبُوبَ، وَمَعْنَى الْخَالِقِ وَلَا مَخْلُوقَ.

"O, Rab'lık edilecek hiçbir varlık yokken rubûbiyyetin manasına sahipti. Hiçbir mahlûk yokken de hâlık olma manasına sahipti."

[Şerh]

Yani yüce Allah, kendisine Rablik edilecek hiçbir varlık yokken de "Rab" olma vasfına sahipti, hiçbir mahlûk var olmadan önce de "hâlık/yaratıcı" olma vasfına sahipti.

Scanned with CamScanner

(Tahavî akidesini) şerh eden bazı ilim ehli şöyle söylemiştir: "Burada İmam Tahavi, "rubûbiyyetin manası" dediği halde "hâlıkıyyetin manası" dememiş; "hâlık olma manası" ifadelerini kullanmıştır. Çünkü "hâlık" sadece bir şeyi yokken varlık âlemine çıkartandır. "Rab"bin ise pek çok manaları vardır. Bunlar; mülk, hıfz, tedbir ve bir şeyi tedrici olarak kemâl derecesine ulaştırmak demek olan terbiyedir. Bu nedenle o, bütün bu hususiyetleri kapsayan bir lafız olan "rubûbiyyet" tabirini kullanmıştır."

Ancak bu yorum, tartışmaya açıktır. Çünkü "halketmek," aynı zamanda takdir etmek manasında da kullanılır.

16. [Metin]

وَكَمَا أَنَّهُ مُحْيِي الْمَوْتَى بَعْدَمَا أَحْيَا اسْتَحَقَّ هٰذَا الِاسْمَ قَبْلَ إِحْيَائِهِمْ،
كَذٰلِكَ اسْتَحَقَّ اسْمَ الْخَالِقِ قَبْلَ إِنْشَائِهِمْ.

"O, dirilttikten sonra ölüleri dirilten olduğu gibi onlara hayat vermeden önce de bu isme müstahaktı. Aynı şekilde O, yaratılanları var etmeden önce de "hâlık/yaratıcı" ismine müstahaktı."

[Şerh]

Yani yüce Allah, ölüleri diriltmeden önce de ölüleri diriltme vasfına sahiptir. Aynı şekilde mahlûkatı yaratmadan önce de hâlık vasfına sahiptir. İmam Tahavî, bu sözlerini Mu'tezile'ye ve onların görüşlerini kabul edenlere reddiye olarak söylemiştir.

17. [Metin]

ذٰلِكَ بِأَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَكُلُّ شَيْءٍ إِلَيْهِ فَقِيرٌ، وَكُلُّ أَمْرٍ عَلَيْهِ يَسِيرٌ،
لَا يَحْتَاجُ إِلَى شَيْءٍ ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾.

Scanned with CamScanner

"Çünkü O, her şeye kâdirdir; her şey O'na muhtaçtır. Her iş O'nun için kolaydır. O'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, her şeyi işitendir, her şeyi görendir." (eş-Şûrâ, 11)

[Şerh]

[Kudret Sıfatına İlişkin Hususlar ve Mu'tezile'nin Reddi]

Bu sözleriyle Allah'ın sıfatlarının, ezelde daha mahlûkatı yaratmadan önce sabit olduğuna işaret etmektedir. Burada "her şey (كُلٌّ)" kelimesi ve bunun kapsamı hakkında açıklamada bulunmak gerekmektedir. Bu tabirin bulunduğu konumdaki kapsamı, ilgili karineler ışığında o makama uygun olarak anlaşılmalıdır. Bu da yüce Allah'ın izniyle ileride "Kelâm Meselesi" ile ilgili açıklamalar esnasında gelecektir.

Mu'tezile, yüce Allah'ın: **"Allah, her şeye gücü yetendir."** (el-Bakara, 284) buyruğundan anlaşılan manayı tahrîf ederek şöyle demiştir: O, kudreti çerçevesinde olan her şeye *kâdir*'dir. Kulların fiillerine gelince -Mu'tezile'ye göre- onlara *kâdir* değildir. Kendi aralarında, "Bu fiillerin benzerlerine muktedir olup olmadığı" hususunda ise görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

Ancak durum, onların dedikleri gibi olsaydı bu: "O, bildiği her şeyi bilendir. Yarattığı her şeyin yaratıcısıdır..." vb. gibi anlamsız ifadelerden olurdu. Böylelikle Allah'ın her şeye kadir olması demek olan kudretinin kemâl vasfını reddetmişlerdir.

Ehl-i sünnete göre; yüce Allah her şeye kadîr'dir. Bütün mümkinât, bunun kapsamına dâhildir. Zâtı itibarıyla muhal (imkânsız) şeylere gelince, bir şeyin aynı anda ve aynı durumda hem var hem yok olması gibi, böyle bir şeyin de hakikati yoktur ve bunun varlığı da düşünülemez. Akıl sahibi kimselerin ittifakı ile de buna "şey" dahi denilemez. Yüce Allah'ın kendi zatının bir benzerini yaratması, kendi zatını yok etmesi ve buna benzer imkânsız şeyler, bu kabildendir.

Scanned with CamScanner

İşte bu esas, yüce Allah'ın umumi ve eksiksiz rubûbiyyetine iman etmektir. Allah'ın her şeye kâdir olduğuna iman etmeyen bir kimse, O'nun her şeyin Rabbi olduğuna iman etmiş olmaz. Yine O'nun her şeye kâdir olduğuna iman etmedikçe de rubûbiyyetinin eksiksizliğine (kemâline) iman etmiş olamaz.

[Mümkün Ancak Var Olmayan, Dış Dünyada Mevcut Bir "Şey" Değildir]

Onlar, mümkün, ancak var olmayan şeyler hususunda; "O bir "şey" midir, değil midir?" diye görüş ayrılığına düşmüşlerdir. İşin gerçeği şudur: Olmayan bir şey, dış dünyada mevcut bir "şey" değildir.

Ancak yüce Allah, olacak şeyleri olmadan önce bilir, bunu yazar ve bazen onu belirtip olacağını haber verir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Şüphesiz kıyâmetin sarsıntısı pek büyük bir 'şey'dir."** (el-Hacc, 1)

O halde bu ilim, zikredilmesi ve Kitapta yazılması itibarıyla bir "şey"dir. Dış dünyada var olan bir "şey" değildir. Nitekim yüce Allah, bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: **"O, bir 'şey'i murad edince ona emri sadece: 'Ol!' demektir, derhal oluverir."** (Yasin, 82) Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Daha önce sen hiçbir "şey" değilken Ben, seni yarattım."** (Meryem, 9) Yani o, yüce Allah'ın ilminde bir "şey" olarak mevcut olsa da henüz dış dünyada var olan bir "şey" değildi.

Bir başka yerde de şöyle buyrulmaktadır: **"İnsan üzerinden öyle uzun zaman geçti ki o (o zaman diliminde) anılmaya değer bir "şey" bile değildi."** (el-İnsân, 1)

"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur." buyruğu Müşebbihe'ye bir reddiyedir. **"O, her şeyi işitendir, görendir."** (eş-Şûrâ, 11) buyruğu da Muattıla'ya reddiyedir.

Yüce Allah, kemâl sıfatlarına sahiptir. Bu sıfatlarında O'na benzeyen hiçbir varlık yoktur. Yaratılmışlar her ne kadar işiten ve gören

Scanned with CamScanner

olmakla nitelendirilebilir iseler de mahlûkatın işitmesiyle görmesi, yüce Rabbin işitmesi ve görmesi gibi değildir. Sıfatların kabulü, teşbîhi gerektirmez. Zira yaratılmışların sıfatları kendilerine yakıştığı gibidir; yaratıcının sıfatları da kendisine yakıştığı gibidir.

Yüce Allah'ın kendi zâtını vasıflandırdığı sıfatlarla yaratılmışlar arasında Rabbini en iyi tanıyan, O'nun hakkında zorunlu ve imkansız olan şeyleri en iyi bilen, ümmetine en samimi şekilde öğüt veren, ümmetin en fasihi, maksadını açıklama gücüne en ileri derecede sahip olan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yüce Allah'ı vasfettiği sıfatlar nefyedilemez. Çünkü bunlardan herhangi birisini nefyeden kimse, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e indirileni inkâr etmiş olur.

Yüce Allah, kendi zâtını vasfettiği sıfatlarla nitelendirildiğinde, mahlûkatından hiçbirine benzetilmemelidir. Çünkü O'nun gibi hiçbir şey yoktur. O'nu mahlûkatından birine benzeten kâfir olur.

İmam Buhârî'nin hocası Nuaym b. Hammâd el-Huzaî der ki: "Allah'ı mahlûkatına benzeten kâfir olur. Allah'ın kendi zâtını vasfettiği bir sıfatı inkâr eden de kâfir olur. Allah'ın kendi zatını ve Rasûlünün O'nu vasfettiği sıfatlarda teşbîh yoktur."

Buna dâir daha geniş açıklamalar ileride Şeyh Tahâvî *rahimehullah*'ın: "Her kim (sıfatları) nefyetmekten ve teşbîhten sakınmayacak olursa ayağı kayar ve tenzîhi isabet ettirmemiş olur." ifadeleri açıklanırken gelecektir.

[Kemâlin İsbâtını İçeren En Yüce Örnek (el-Meselu'l-A'lâ), Yalnız Yüce Allah'a Aittir]

Yüce Allah, zâtını, "en yüce önek/mesel"in yalnız kendisine ait olmasıyla nitelendirmiş ve şöyle buyurmuştur: **"Kötü örnek -esasen- âhirete iman etmeyenlerindir. En yüce örnek ise Allah'ındır."** (en-Nahl, 60); **"Göklerde ve yerde en yüce örnek yalnız O'nundur. O, Azîz'dir, Hakîm'dir."** (er-Rûm, 27)

Scanned with CamScanner

Bu buyruklarıyla yüce Allah; kusurları, eksiklikleri ve kemâlsizliği içeren kötü örneği, düşmanları olan müşriklere ve putlarına nispet ederken, bütün kemâl sıfatları içeren "en yüce örneğin" de yalnız kendisine ait olduğunu bildirmektedir.

Yüce Allah'ın kemâl sıfatlarını kabul etmeyen bir kimse, kötü örneği Allah'a izafe etmiş ve O'nun kendi zatını nitelendirmiş olduğu, mutlak kemâl demek olan en yüce örneği reddetmiş olur. En yüce örnek ise mutlak kemal demektir. Bu da hem varlıkla ilgili hususları, hem de bir mevsûfta/vasıflananda ne kadar çok ve mükemmel olursa başkalarından o kadar daha kâmil ve yüce oluşu gerektiren subutî manaları içermektedir.

Yüce Rab, sıfatları en çok ve en mükemmel olan zat olduğundan dolayı "en yüce örnek" O'nundur ve O buna kendi dışındaki bütün varlıklardan daha layıktır. Daha doğrusu, mutlak anlamıyla en yüce örneklikte iki ortak olması imkânsızdır. Çünkü her ikisi, her bakımdan birbirlerine eşit olacak olurlarsa biri, diğerinden daha yüce olamaz. [Dolayısıyla bu durumda "en yüce" denilemez.] Eğer eşit olmazlarsa, o halde bu sıfata aralarından sadece birisi sahip demektir. [Yani "en yüce" bir tanedir.] O halde en yüce örneğe sahip olanın bir benzerinin yahut onu andıran bir varlığın bulunması imkânsızdır.

18. [Metin]

خَلَقَ الْخَلْقَ بِعِلْمِهِ.

"O, mahlûkatı ilmiyle yaratmıştır."

[Şerh]

"خَلَقَ"; var etti, meydana getirdi, yoktan vücuda getirdi." demektir. Aynı zamanda "takdir etti" anlamında da kullanılır. "الْخَلْقَ" kelimesi ise mastardır ve burada "yaratılmış/mahlûkat" anlamındadır.

Scanned with CamScanner

Yani yüce Allah, mahlûkatını bilerek yaratmıştır. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **"Yaratan bilmez mi hiç! O, latiftir, her şeyden haberdardır."** (el-Mülk, 14); **"Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. O'ndan başka bunları hiç kimse bilemez. Karada ve denizde ne varsa (hepsini) O bilir. Bir yaprak düşmeye görsün mutlaka onu bilir. Yeryüzünün karanlıklarındaki tek bir tohumu bile bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir Kitaptadır. O, geceleyin sizi öldüren, gündüzün de ne kazandığınızı bilendir."** (el-En'âm, 59-60) Bunda Mu'tezile'ye reddiye de vardır.

İmam Şafiî *rahmetullahi aleyh*'in arkadaşı İmam Abdulazîz el-Mekkî, *el-Hayde* adlı kitabında, Bişr el-Merîsî ile birlikte Me'mun'un huzurunda gerçekleşen Allah'ın ilmiyle ilgili tartışmasını nakletmektedir. Bişr, dedi ki: Ben: "O, câhil değildir." diyorum. Bunun üzerine (Abdulazîz el-Mekkî) ona söyletmek maksadıyla ilim sıfatı hakkındaki soruları tekrarlayıp durdu. Bişr de her defasında: "O, câhil değildir." dedi. Yüce Allah'ın ilmiyle âlim olduğunu itiraf etmeyince İmam Abdulazîz şunları söyledi: "Cahilliğin nefyedilmesi, övgü sıfatı değildir. Çünkü 'Bu sütunlar câhil değildir.' dediğimde onların bilgili olduğunu isbât etmiş olmam. Yüce Allah; peygamberleri, melekleri ve mü'minleri ilim sahibi olmakla övmüştür, câhil olmamakla değil. Bilgi sıfatını kabul eden, câhilliği zaten nefyetmiş olur, ancak câhilliği nefyeden bir kimse, ilmi isbât etmiş olmaz. Bütün insanların yüce Allah'ın kendi zâtı için isbât ettiğini isbât etmeleri, kendi zâtı hakkında nefyettiğini nefyetmeleri ve söz konusu etmediği hususlarda da susmaları gerekir."

Yüce Allah'ın ilmine dâir aklî delile gelince; Câhillikle birlikte eşyayı var etmesi imkansızdır. Çünkü O'nun eşyayı var etmesi, iradesiye olur. İradeyse isteneni tasavvur edebilmeyi gerektirir. İsteneni tasavvur etmek ise isteneni bilmektir. O halde var etmek; iradeyi, irade de ilmi gerektirmektedir. Bu sebeble var etmek, ilmi gerektiren bir husustur.

Diğer taraftan mahlûkat, öyle sağlam ve öyle mükemmel yaratılmıştır ki bu, onları var edenin alîm olmasını gerektirir. Çünkü sapasağ-

Scanned with CamScanner

lam ve mükemmel olarak yapılmış bir fiilin, âlim olmayan birinden sadır olması imkansızdır.

Diğer taraftan mahlûkat arasında âlim olanlar da vardır ve ilim bir kemâl sıfatıdır. Onları yaratan Hâlık'ın ise âlim olmaması, imkânsız bir şeydir. Bunu anlamanın iki yolu vardır:

1. Bizler zorunlu olarak yaratıcının yaratılmıştan daha mükemmel olduğunu biliyoruz. Varlığı vâcib/zorunlu olanın mümkin olandan daha mükemmel olduğunu biliyoruz. Yine zorunlu olarak şunu bilmekteyiz: Eğer biz, birisi âlim, diğeri de âlim olmayan iki şeyin varlığını kabul edersek, âlim olan daha mükemmeldir. Eğer yaratıcı âlim olmasa, varlığı mümkin olanın ondan daha mükemmel olması gerekirdi. Bu ise imkânsızdır.

2. Varlığı mümkün varlıklar, yani mahlûkat arasındaki her ilim, O'ndan gelmiştir. Fiili kemâl derecesinde olan ve bu şekilde varlıkları yoktan mükemmel olarak var edenin, kemâlden uzak olması imkansızdır. Bilakis O, buna en müstahak olandır. En yüce örnek, yalnız Allah'ındır. Onunla, yaratılmışlar ne temsilî kıyaslarda ne de kapsamlı kıyaslarda eşit olurlar. Aksine yaratılmışlar hakkında sâbit olan her bir kemâle yaratıcı daha çok hak sahibidir. Herhangi bir yaratılmışın münezzeh olduğu her bir hususta da yaratıcı, tenzîh edilmeye daha layıktır.

19. [Metin]

وَقَدَّرَ لَهُمْ أَقْدَارًا.

"Ve O, mahlûkatı için kaderler takdir etmiştir."

[Şerh]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Her şeyi yaratıp onu inceden inceye takdir ve tayin etmiştir."** (el-Furkan, 2); **"Çünkü Biz, her şeyi bir kader ile yarattık."** (el-Kamer, 49); **"Allah'ın emri mutlaka yerini**

Scanned with CamScanner

bulan bir kaderdir." (el-Ahzâb, 38); **"O ki yaratıp düzenleyendir, O ki takdir edip yol gösterendir."** (el-A'lâ, 2-3)

Müslim'in *Sahîh*'inde Abdullah b. Amr *radıyallahu anhumâ*'nın, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şöyle dediğine dâir rivâyet vardır: *"Allah gökleri ve yeri yaratmadan elli bin yıl önce bütün mahlûkatın kaderlerini takdir buyurdu. Arş'ı da su üzerindeydi."*[34]

20. [Metin]

وَضَرَبَ لَهُمْ آجَالًا.

"Onlar için eceller tayin etmiştir."

[Şerh]

Yani Allah *subhânehu,* mahlûkatın ecellerini takdir ve tayin etmiştir. Öyle ki onların ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar, ne de bir an öne geçerler. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Artık ecelleri geldiği zaman ne bir an geri kalabilirler. Ne de öne geçebilirler."** (Yûnus, 49); **"Allah'ın izni olmadıkça hiç kimse ölmez. Bu, vâdesiyle yazılmış bir yazıdır."** (Âl-i İmrân, 145)

Müslim, *Sahîh*'inde Abdullah b. Mes'ûd *radıyallahu anh*'dan şöyle nakletmektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımı Ümmü Habibe dedi ki: "Allah'ım eşim Rasûlullah, babam Ebû Süfyan, kardeşim Muaviye ile gözümü aydın et." Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Sen, yüce Allah'tan belirlenmiş eceller, sayılı günler ve paylaştırılmış rızıklar için dilekte bulundun. Yüce Allah, hiçbir şeyi vaktinden önceye almaz, hiçbir şeyi de vadesinden sonraya bırakmaz. Eğer sen, yüce Allah'tan seni cehennem ateşi azabından ve kabir azabından korumasını dilemiş olsaydın bu, hem daha hayırlı hem de daha üstün olurdu."*[35]

---

[34] Müslim (2653); Ahmed (2/169); Tirmizî (2156).

[35] Müslim (2663, 32, 33); Ahmed (1/390).

Scanned with CamScanner

Buna göre öldürülen kişi, eceliyle ölür. Yüce Allah, birinin hastalık sebebiyle, diğerinin öldürülme sebebiyle, bir başkasının göçük altında kalma sebebiyle, ötekinin yangın, berikinin suda boğulma sebebiyle ve bunun dışındaki çeşitli sebeblerle öleceğini bilmiş, takdir etmiş ve hükme bağlamıştır. Yüce Allah, hem ölümü ve hayatı hem de ölümün ve hayatın sebebini yaratandır.

Şunu bil ki dua, bazı hususlar hakkında meşrû ve faydalı, bazıları hakkında ise değildir. Bundan dolayı yüce Allah, duada haddi aşanları sevmez. İmam Ahmed *rahimehullah* kendisine uzun ömür verilmesi için dua edilmesinden hoşlanmaz ve: "Bu, kesinleştirilip bitirilmiş bir iştir." derdi.

21. [Metin]

وَلَمْ يَخْفَ عَلَيْهِ شَيْءٌ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَهُمْ، وَعَلِمَ مَا هُمْ عَامِلُونَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَهُمْ.

"Mahlûkatı yaratmadan önce hiçbir şey O'na gizli değildi. Onları yaratmadan önce, onların ne amel edeceklerini de biliyordu."

[Şerh]

Yüce Allah; olmuşu, olacağı ve olmamış olanında eğer olacak olsa nasıl olacağını bilir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer dünyaya döndürülürlerse yine kendilerine yasaklanan şeylere geri dönerler."** (el-En'âm, 28) Her ne kadar onların geri döndürülmeyeceklerini biliyor ise de eğer döndürülecek olurlarsa yasaklanan aynı şeylere geri döneceklerini haber vermektedir. Nitekim yine şöyle buyurmaktadır: **"Eğer Allah, onlarda bir hayır olduğunu bilseydi, elbette onlara işittirirdi. Şâyet onlara işittirmiş olsaydı yine onlar, muhakkak yüz çevirerek arkalarına döner, giderlerdi."** (el-Enfâl, 23)

Scanned with CamScanner

Burada: "Allah, bir şeyi yaratmadan ve var etmeden önce onu bilemez." diyen Rafızî ve Kaderiyye'nin görüşlerine reddiye vardır. Bu da kader meselelerinin, fer'î meselelerinden biridir.

22. [Metin]

وَأَمَرَهُمْ بِطَاعَتِهِ، وَنَهَاهُمْ عَنْ مَعْصِيَتِهِ.

"Onlara, kendisine itaat etmelerini emretmiş ve isyan etmelerini yasaklamıştır."

[Şerh]

Şeyh *rahimehullah*, Allah'ın yaratma ve kaderi söz konusu ettikten sonra emir ve yasağı söz konusu etmesi, mahlûkatı kendisine ibâdet etmeleri için yaratmış olduğuna işaret etmek içindir, demektedir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ben cinleri de, insanları da ancak Bana ibâdet etsinler diye yarattım."** (ez-Zariyat, 56); **"O, hanginizin daha güzel amelde bulunacağını denemek üzere ölümü ve hayatı yaratandır."** (el-Mülk, 2)

23. [Metin]

وَكُلُّ شَيْءٍ يَجْرِي بِتَقْدِيرِهِ وَمَشِيئَتِهِ، وَمَشِيئَتُهُ تَنْفُذُ، لَا مَشِيئَةَ لِلْعِبَادِ إِلَّا مَا شَاءَ لَهُمْ، فَمَا شَاءَ لَهُمْ كَانَ، وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ.

"Her şey, O'nun takdiri ve meşîeti/dilemesi ile cereyan eder. O'nun meşîeti gerçekleşir. Kulların, Allah'ın onlar için dilediğinden başka meşîetleri yoktur. Dolayısıyla da onlar için O'nun dilediği olur, dilemediği de olmaz."

[Şerh]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah, dilemedikçe siz dileyemezsiniz. Muhakkak ki Allah; Alîm'dir, Hakîm'dir."** (el-İnsan, 30);

Scanned with CamScanner

"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz." (et-Tekvir, 29); **"Eğer onlara gerçekten melekleri indirseydik, ölüler kendileriyle konuşsalardı ve her şeyi karşılarında toplasaydık, onlar yine de Allah dilemedikçe iman etmezlerdi... Eğer Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı."** (el-En'âm, 111-112); **"Eğer Rabbin dileseydi yeryüzünde bulunanların hepsi elbette toptan iman ederlerdi."** (Yûnus, 99); **"Allah kimi doğru yola iletmeyi dilerse göğsünü İslâm'a açar, kimi de saptırmayı dilerse onun da göğsünü gökyüzüne çıkıyormuş gibi daraltır, sıkıştırır."** (el-En'âm, 125) Yüce Allah, Nûh *aleyhisselam*'ın, kavmine söylediği şu sözleri de bize aktarmaktadır: **"Eğer Allah, sizi saptırmak isterse, ben size öğüt vermek istesem bile bu öğüdüm size fayda vermez."** (Hûd, 34) Yüce Allah, bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Allah dilediğini saptırır, dilediğini de dosdoğru yol üzerinde tutar."** (el-En'âm, 39)

Allah Teâlâ'nın dilediğinin olacağına, dilemediğinin de olmayacağına delil olan buna benzer daha pek çok emir vardır. Allah'ın mülkünde Allah'ın dilemediği bir şeyin olması nasıl olur!? "Allah, kâfirin iman etmesini dilemiş, kâfir de kâfir olmayı dilemiş ve böylelikle kâfirin dileği, Allah'ın meşîetini/dileğini yenik düşürmüş." diye iddia eden kimseden daha kâfir, daha sapık kim olabilir!? Yüce Allah, onların söylediklerinden münezzehtir, yücedir.

Denilse ki: Bunun, yüce Allah'ın şu buyruklarıyla birlikte anlaşılması zordur: **"Müşrikler: 'Allah dileseydi, biz de, babalarımız da ortak koşmazdık. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık.' diyeceklerdir."** (el-En'âm, 148); **"Ortak koşanlar dediler ki: Eğer Allah dileseydi biz de, babalarımız da O'ndan başka hiçbir şeye ibâdet etmezdik..."** (en-Nahl, 35); **"Ve dediler ki: Rahman dileseydi, biz onlara ibâdet etmezdik. Onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar, ancak temelsiz bir zanda bulunuyorlar."** (ez-Zuhruf, 20). Yüce Allah, bu âyetlerde, onları Allah'ın meşîetini şirk koşmalarına

Scanned with CamScanner

gerekçe gösterdikleri için yermektedir. Nitekim İblis de: **"Rabbim, beni azdırdığından dolayı yemin ederim ki ben de yeryüzünde onlara (Sana isyanı) süslü göstereceğim."** (el-Hicr, 39) diyerek kendi azgınlığını yüce Allah'a izafe edince yerilmiştir.

Böyle bir soruya birkaç türlü cevap verilmiştir. Bu cevapların en güzellerinden birisi şudur: Yüce Allah'ın, onların bu tavırlarını reddetmesinin sebebi, Allah'ın meşîetini, rızasına ve sevmesine delil göstermeleridir. Çünkü onlar şöyle demişlerdi: "Eğer O, bu yaptığımızdan hoşlanmasaydı ve ona gazap etseydi, bunu dilemezdi." Böylelikle onlar, O'nun meşîetini, rızasına delil yaptılar. Yüce Allah da onların bu kanaatlerini reddetmektedir.

Ya da yüce Allah, onların: "Allah'ın meşîeti, o hususu emrettiğine bir delildir." şeklindeki inanışlarını reddetmiştir.

Ya da O, kaza ve kaderini ileri sürerek şeriatına, rasûlleriyle göndermiş olduğu emrine, Kitabındaki hükümlerine karşı çıkmalarını reddetmektedir. Çünkü onlar, genel meşîeti bu işe itici bir unsur olarak değerlendirmişlerdi. Onlar, Allah'ın meşîetini tevhîd cihetiyle söz konusu etmemişler, aksine meşîeti O'nun emrine karşı çıkmak, O'nun şeriatını reddetmek üzere söz konusu etmişlerdi.

Nitekim zındıkların ve câhillerin yaptıkları da budur. Onlara bir emir verildiğinde ya da bir yasak bildirildiğinde kaderi delil gösterirler. Nitekim bir hırsız, Ömer *radıyallahu anh*'a karşı kaderi gerekçe göstermeye kalkışmış, o da ona: "Ben de Allah'ın kaza ve kaderi gereği senin elini kesiyorum." demiştir. Buna da yüce Allah'ın şu buyruğu tanıklık etmektedir: **"Onlardan öncekiler de azabımızı tadıncaya kadar işte böyle yalanlamışlardı."** (el-En'âm, 148)

Böylelikle onların maksatlarının yalanlamak olduğunu öğrenmiş oluyoruz. Çünkü onların bu iddiası, bizzat fiillerinden öncedir. Allah'ın bunu takdir etmeyeceğini nereden biliyorlardı? Gayba mı vâkıf olmuşlardı?

Scanned with CamScanner

[Âdem ile Mûsâ *aleyhisselam* Arasındaki Tartışma İle İlgili Hadis]

Eğer, "Âdem *aleyhisselam*'ın, Mûsâ *aleyhisselam*'a kaderi gerekçe göstermesi hakkında ne dersiniz? Nitekim Âdem: 'Sen, beni yüce Allah'ın, yaratılışımdan kırk yıl önce hakkımda yazmış olduğu bir iş dolayısıyla mı kınıyorsun?' demiş, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de Adem'in, Mûsâ *aleyhisselam*'a karşı susturucu delil getirmiş olduğuna, yani onu yenik düşürdüğüne dâir tanıklık etmiştir."[36] denilirse, buna şöyle cevap verilir: Bu hadis, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sahîh olarak nakledildiği için bunu kabul eder, dinler ve itaat ederiz. Kaderiyye'nin yaptığı gibi reddederek ve râvîsini yalanlayarak karşılık vermeyiz. Anlamsız te'vîllere de başvurmayız. Ancak sahîh olan şudur: Âdem *aleyhisselam* kaza ve kaderi, günahına delil ve gerekçe göstermemiştir. Çünkü o, Rabbini de, günahını da çok iyi bilen biriydi. Hatta değil onun gibi birisi, onun mü'min evlatlarından bir kişi bile kaderi günahları için delil göstermez, çünkü bu bâtıl bir şeydir. Mûsâ *aleyhisselam* da -Allah'ın da tevbesini kabul ettiği- bir günahı dolayısıyla Âdem'i kınamayacak kadar hem babasını tanırdı, hem de günahını bilirdi. Zaten babasını yüce Allah seçmiş, beğenmiş ve hidâyete iletmiştir. Buradaki kınama, sadece çocuklarını cennetten çıkartan musibet dolayısıyladır. Âdem *aleyhisselam* da işlediği hataya ve günaha değil, musibete kaderi delil göstermiştir. Çünkü kader, musibetler halinde delil gösterilebilir, ayıplamak ve kusur ortaya koymak maksadıyla değil.

Hadis hakkında yapılan en güzel açıklama budur. Takdir olunan musibetlere teslimiyet icap eder. Bu da yüce Allah'a Rab olarak razı olmanın mükemmelliğinin bir göstergesidir. Günahlara gelince; kulun günah işlemek gibi bir hakkı yoktur. Günah işleyecek olursa mağfiret dilemesi ve tevbe etmesi görevidir. Kusurlardan dolayı tevbe eder, musibetlere karşı da sabreder. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "O

[36] Buhârî (2309, 4736); Müsdlim (2652); Mâlik (2/898); Humeydî (1115); Ahmed (2/248); Ebû Dâvûd (4701); İbn Mâce (80); Tirmizî (2134).

Scanned with CamScanner

halde sen sabret. Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır. Günahın için de mağfiret dile." (el-Mu'min, 55); **"Şâyet sabreder ve sakınırsanız, onların hilekârlıklarının size zararı olmaz."** (Âl-i İmrân, 120)

İblis'in söylediği nakledilen: **"Rabbim, beni azdırdığından dolayı yemin ederim ki..."** sözlerine gelince; o, kaderi günahına delil gösterdiği bu sözleri dolayısıyla yerilmiştir, yoksa kaderi itiraf ve kabul ettiğinden dolayı değil. Nûh *aleyhisselam*'ın şu sözlerine dikkat edelim: **"Eğer Allah, sizi saptırmak isterse, ben size öğüt vermek istesem bile bu öğüdüm size fayda vermez. Sonunda ancak O'na döndürüleceksiniz."** (Hûd, 34) Şair ne güzel söylemiştir:

"Senin dilediğin olur, ben dilemesem bile,
Ve eğer Sen dilemezsen benim dileğim olmaz."

24. [Metin]

يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ، وَيَعْصِمُ وَيُعَافِي فَضْلًا، وَيُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ، وَيَخْذُلُ وَيَبْتَلِي عَدْلًا.

"Dilediğini bir lütuf olarak hidâyete erdirir, korur ve afiyette kılar. Dilediğini de adâletinin gereği olarak saptırır, yardımsız bırakır ve belâlarla imtihan eder."

[Şerh]

Bu ifadeler, Mu'tezile'nin, "kulların daha çok menfaatine (aslah) olanı yapmasının Allah için zorunlu olduğu" şeklindeki kanaatlerine bir reddiyedir. Bu da hidâyete iletmek ve saptırmak meselesidir.

Mu'tezile der ki: "Allah'tan hidâyetin anlamı, doğru yolu açıklaması demektir. Saptırmanın anlamı ise kula, sapık adını vermek ya da kulun kendi nefsinde sapıklığı yaratması esnasında yüce Allah'ın kul hakkında dalâlet ile hüküm vermesidir." Bu açıklamanın temeli, "kulların fiilleri, kendileri tarafından yaratılır." şeklindeki bozuk kanaatleridir.

Scanned with CamScanner

Bizim söylediğimizin delili de yüce Allah'ın şu buyruğudur: **"Muhakkak ki sen, sevdiğini hidâyete erdiremezsin; fakat Allah dilediğine hidâyet verir."** (el-Kasas, 56) Eğer hidâyet vermek, yolu açıklamaktan ibaret olsaydı, peygamberin hidâyete erdirememesini söz konusu etmek doğru olmazdı. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sevene de, sevmeyene de yolu açık açık göstermiştir. Bir başka yerde yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer dileseydik her nefse elbette hidâyetini verirdik."** (es-Secde, 13); **"İşte Allah, kimi dilerse böylece saptırır, kimi de dilerse hidâyete kavuşturur."** (el-Müddessir, 31)

Eğer hidâyet verme, her kişi hakkında genel olan Allah'ın beyânı demek olsaydı, bunun Allah'ın meşîetiyle kayıtlanması doğru olmazdı. Nitekim yüce Allah'ın şu buyrukları da böyledir: **"Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı ben de (cehennemde) hazır edilenlerden olurdum."** (es-Saffat, 57); **"Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de dos-doğru yol üzerinde tutar."** (el-En'âm, 39)

25. [Metin]

وَكُلُّهُمْ يَتَقَلَّبُونَ فِي مَشِيئَتِهِ بَيْنَ فَضْلِهِ وَعَدْلِهِ.

"Onların (yaratılmışların) tamamı, O'nun meşîeti çerçevesinde lütfu ve adâleti arasında gider gelirler."

[Şerh]

Onların hali, yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği gibidir: **"Sizi yaratan O'dur. Artık kiminiz kâfir oluyor, kiminiz de mü'min oluyor."** (et-Teğabun, 2) Yüce Allah, kimi imana iletir ve hidâyet ederse, bu O'nun lütfu sayesindedir. Bundan dolayı da hamd, yalnız O'nadır. Kimi de saptırırsa bu da O'nun adâleti iledir. Bundan dolayı da hamd, yalnız O'nundur. Yüce Allah'ın izniyle bu hususa dâir başka açıklamalar da gelecektir. Çünkü Şeyh Tahavî *rahmetullahi aleyh* kadere dâir

Scanned with CamScanner

açıklamalarını tek bir yerde, bir arada zikretmemiş, değişik yerlerde söz konusu etmiştir. Ben de bu konuyu onun tertibine uygun olarak ele aldım.

26. [Metin]

وَهُوَ مُتَعَالٍ عَنِ الْأَضْدَادِ وَالْأَنْدَادِ.

"O, zıdları ve niddleri[37] bulunmaktan çok çok yücedir."

[Şerh]

Yüce Allah'a karşı çıkacak kimse olamaz. Aksine O'nun dilediği her şey olur, dilemediği hiçbir şey de olmaz. O'nun hiçbir benzeri de yoktur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Kimse de O'nun dengi değildir."** (el-İhlâs, 4)

Şeyh *rahimehullah*, yüce Allah'ın zıddının ve niddinin bulunmadığını söylemekle, Mu'tezile'nin; "kul kendi fiilini kendi yaratır." şeklindeki iddialarının reddine işaret etmektedir.

27. [Metin]

لَا رَادَّ لِقَضَائِهِ، وَلَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ، وَلَا غَالِبَ لِأَمْرِهِ.

"O'nun kazasını geri çevirecek, O'nun hükmünü erteleyecek, O'nun emrine karşı koyacak hiç kimse yoktur."

[Şerh]

Hiçbir şey, Allah'ın kazasını geri çeviremez, hiçbir kimse O'nun hükmünü erteleyemez. Kimse, O'nun emrine karşı koyamaz. Aksine O, vâhid ve kahhâr olan Allah'tır.

28. [Metin]

آمَنَّا بِذٰلِكَ كُلِّهِ، وَأَيْقَنَّا أَنَّ كُلًّا مِنْ عِنْدِهِ.

[37] Zıd: Muhalif, Nidd: Denk demektir.

Scanned with CamScanner

"Bütün bunlara iman ettik ve her şeyin O'ndan geldiğine yakînen inandık."

[Şerh]

Îmân ile ilgili açıklamalar, yüce Allah'ın izniyle biraz sonra gelecektir. "Yakîn" ise "istikrar bulmak, yerleşmek" demektir. "Suyun havuzda karar kılması" anlamındaki "يقن" fiilinden türemiştir.

"Her şeyin" sözü şu anlamdadır: Meydana gelen her bir olayın Allah'tan geldiğine inanıyoruz. Yani her şey, O'nun kaderi, kazası, iradesi, meşîeti ve tekvini ile olur. Buna dâir açıklamalar da yüce Allah'ın izniyle yerinde gelecektir.

29. [Metin]

وَإِنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ الْمُصْطَفَى، وَنَبِيُّهُ الْمُجْتَبَى، وَرَسُولُهُ الْمُرْتَضَى.

"Muhakkak ki Muhammed, O'nun seçilmiş kulu, seçkin peygamberi ve kendisinden razı olunmuş rasûlüdür."

[Şerh]

Buradaki "seçilmiş," "seçkin" ve "kendisinden razı olunmuş" kelimeleri, birbirine yakın anlamlardadır.

Bil ki, yaratılmışların kemâli, yüce Allah'a ubudiyyeti gerçekleştirmelerine bağlıdır. Kul, ubudiyyetini ne kadar ileri derecede gerçekleştirirse kemâli o kadar artar, derecesi o kadar yükselir. Herhangi bir şekilde kulun ubudiyyetin sınırları dışına çıkabileceğini sananlar ve ubudiyyetin sınırlarının dışına çıkmanın daha bir mükemmellik olduğunu vehmedenler, hiç şüphesiz insanların en câhilleri ve en sapıklarıdır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Rahmân evlat edindi, dediler. O, bundan münezzehtir. Bilakis onlar (melekler), şerefli kullardır."** (el-Enbiyâ, 26) Buna benzer daha pek çok âyet-i kerîme vardır.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah, makamların en şereflisinde peygamberinden "abd/kul" diye söz etmektedir. Nitekim İsra ile ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: **"Kulunu geceleyin... götüren (Allah) münezzehtir."** (el-İsrâ, 1); **"Şu da bir gerçek ki Allah'ın kulu, O'na ibâdet etmek için kalktığı zaman..."** (el-Cin, 19); **"Kuluna vahyettiğini vahyetti."** (en-Necm, 10); **"Eğer kulumuza kısım kısım indirdiğimizden şüphe içinde iseniz..."** (el-Bakara, 23) O, bu kulluk ile dünyada da, âhirette de insanların önüne geçirilmeye hak kazanmıştır.

Bundan dolayı kıyâmet gününde, kendilerine şefaat etmesi için -diğer peygamberlerden sonra- ona talepte bulunulduğunda Mesih *aleyhisselam* şöyle diyecektir: *"Günahının geçmişi de, geleceği de kendisine bağışlanmış bir kul olan Muhammed'e gidiniz."*[38] Bu mertebeye Allah'a ubûdiyyeti kemale erdirdiği için ulaşmıştır.

"Muhakkak ki Muhammed" ifadesi önceden geçmiş olan "Şüphesiz ki Allah bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur." ifadesine atfedilmiştir. Yani bunlar da onun baştaki: "Allah'ı tevhîd hususunda deriz ki..." sözlerinin bir devamıdır.

[Peygamberlerin Nübüvvetlerinin Delilleri Çok ve Çeşitlidir]

Kelâm ve aklî ilimlerle uğraşanlarca izlenmesi âdet olmuş yol, peygamberlerin peygamberliğini mucizelerle ispatlamaktır. Onların pek çoğu, peygamberlerin peygamberliğini yalnızca mucizeler yoluyla bilmektedir. Onlar, bunu birbiriyle çelişen çeşitli yollarla ortaya koymaya çalışmışlardır. Birçoğu, peygamberlerin dışındaki kimselerden olağanüstü olaylar görülebileceğini kabul etmezler. Hatta velilerin kerametlerini, büyüyü ve buna benzer hususları da inkâr etmişlerdir.

Mucizelerin sağlıklı bir delil olduklarında şüphe yoktur. Ancak delil, sadece mucizelerle sınırlı değildir. Çünkü ya doğru sözlülerin en doğrusu ya da yalancıların en yalancısı peygamberlik iddiasında bulunur.

---

[38] Uzunca şefaat hadisinden bir bölümdür. Buhârî (4476, 6565, 7410); Müslim (193, 322); Ahmed (3/116, 244, 247); Tayâlisî (2010); İbn Mâce (4312).

Scanned with CamScanner

Câhillerin câhili olmadıkça da bu iki şahsiyeti birbirine karıştırmaya imkan yoktur. Hatta onların halleri ve durumları gerçek mahiyetlerini ortaya koyar ve bununla gerçek durumları anlaşılır. Peygamberlik iddiası dışında bile doğru söyleyeni yalancıdan ayırmanın birçok yolu olduğuna göre, peygamberlik iddiasında da bu söz konusu olmaz mı? Hassan *radıyallahu anh*'ın şu beyti ne kadar da yerindedir:

"Onda, her şeyi açıkça ortaya koyan belgeler bulunmamış olsaydı bile,
Onun apaçık durumu sana işin gerçeğini anlatmaya yine yeterdi."

Yalancılar arasından peygamberlik iddiasında bulunan herkesin câhilliği, yalancılığı, hayâsızlığı, şeytanların onu etkileri altına almış olması, asgari seviyede ayırdetme gücü bulunan herkes tarafından mutlaka açıkça görülür ve anlaşılır. Şüphesiz ki rasûl, insanlara birtakım hususları haber verip bildirir, birtakım hususları emreder. Doğruluğunu açıkça ortaya koyacak birtakım işler yapması da kaçınılmazdır.

Yalancının da vermiş olduğu emirlerde, haberlerde ve yaptığı işlerde pek çok yönden yalan söylediği -mutlaka- ortaya çıkar. Hatta aynı iddiada bulunan iki kişiden birisi doğru, diğeri yalancı ise; şüphesiz doğru söyleyenin doğruluğunun, yalan söyleyenin de yalancılığının -bir süre sonra dahi olsa- ortaya çıkması kaçınılmazdır. Çünkü doğruluk, iyilikten ayrılmaz. Yalancılık da kötülükten ayrılmaz.

Nitekim Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: *"Doğruya sımsıkı sarılın, çünkü doğruluk iyiliğe iletir. Şüphesiz ki iyilik de cennete ulaştırır. Kişi, doğru söylemeye devam ettikçe doğruluğun yollarını araştırıp durdukça sonunda Allah nezdinde çok doğru sözlü (sıddîk) olarak yazılır. Yalandan da sakının, çünkü yalan günaha götürür. Günah ise cehenneme ulaştırır. Kişi, yalan söyleyip yalanı araştırmaya devam ettikçe sonunda Allah nezdinde yalancı (kezzâb) diye yazılır."*[39]

[39] Buhârî -muhtasar olarak- (6094); Müslim (2607); Ebû Dâvûd (4989); Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred* (386).

Scanned with CamScanner

İşte bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler. Onlar (şeytanın yalanlarına) kulak verirler ve onların çoğu yalan söylerler. Şairlere gelince bunlara da sapkınlar ve azgınlar uyar. Görmedin mi onlar, her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar ve gerçekten yapmadıkları şeyleri söylerler."** (eş-Şuarâ, 221-226)

Kâhin ve benzerlerinin -her ne kadar bazen gaybî birtakım şeyleri haber veriyor ve bu haberleri doğru çıkıyor görünse de- yalan ve dolanları, haber verdikleri şeyin bir melekten öğrenilmemiş olduğunu ve onların peygamber olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, İbn Sayyad'a: *"Ben, sana bir şey sakladım."* deyince o: "(Sakladığın) ed-duh (duman)'dır." demişti. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de: *"Yıkıl karşımdan! Sen hiçbir zaman gerçek değerinin üstüne çıkamayacaksın."*[40] buyurmuştu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözleriyle: "Sen, ancak bir kâhinsin." demek istemişti. Yine bu şahıs, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e: "Bana doğru haber de gelir, yalan haber de."[41] demişti. Yine: "Ben, su üstünde bir arş görüyorum."[42] demişti. Onun bu gördüğü, şeytanın arş'ı idi.

Ayrıca yüce Allah, şairlere, azgınların uyduklarını açıklamıştır. Ğâvî/azgın ise hevâ ve arzusunun peşine takılan kimse demektir, isterse sonunda bu kendisi için zararlı olsun.

Rasûl'ü tanıyan, onun doğruluğunu, vefakârlığını, sözlerinin ameline uygunluğunu bilen bir kimse, kesin olarak onun şair ya da kâhin olmadığını bilir.

---

40 Buhârî (1354, 3055, 6173, 6618); Müslim (2930); Ebû Dâvûd (4329); Tirmizî (2250); Ahmed (2/148).

41 Buhârî (6273); Müslim (2930).

42 Müslim (2925); Tirmizî (2248). Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona: *"Sen, denizin üstündeki İblis'in arşını görüyorsun."* demiştir.

Scanned with CamScanner

İnsanlar, çeşitli delillerle doğru olanı yalancıdan ayırabilirler. Hatta birtakım sanat ve ilimlerle ilgili iddialarda bulunanlar için dahi bu böyledir. Bir kimse çiftçilik, dokumacılık ve yazı yazmayı bilmek ya da nahiv, tıp, fıkıh ve buna benzer ilimleri bilmek iddiasında bulunsa bile bunları bilip bilmediği kolaylıkla anlaşılır.

Nübüvvet, mutlaka rasûlün sahip olması gereken birtakım ilim ve amelleri içerir. İlimlerin de, amellerin de en şereflisi odur. O halde bu hususta doğru söyleyen ile yalan söyleyen birbirine nasıl karıştırılabilir? Şüphe yok ki âlimler bir, iki veya üç kişinin verdiği haberle birlikte bazen zaruri/kesin bilgiyi hasıl edecek karineler bulunabileceğini kabul etmişlerdir. Mesela bir kimsenin; bir başkasının hoşnutluğunu, sevgisini, nefretini, sevincini, kederini ve buna benzer psikolojik birtakım hallerini yüzündeki ifadelerden bilmesi buna örnektir. Bunları ifadeye dökmek mümkün olmayabilir.

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer dilersek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak yüzlerinden tanırdın."** (Muhammed, 30) Daha sonra da: **"Yine de sen onları -and olsun- söz söyleyiş tarzlarından da bilirsin."** buyurmaktadır. Şöyle denilmiştir: Bir kimse, içinde bir şey gizleyince, mutlaka yüce Allah, onu yüzünün ifadesi ve dilinden kaçırdığı sözlerle dışarıya yansıtır.

[Karinelerle Haber Verenin Doğruluğunun Bilinmesi]

Haber veren kimsenin doğru ya da yalan söylediği beraberinde bulunan karinelerle bilinebildiğine göre bir kimsenin kendisinin Allah'ın rasûlü olduğu iddiası nasıl bilinemez? Böyle birinin doğru mu söylediği, yalan mı söylediği nasıl anlaşılamaz? Bu hususta çeşitli delillerle doğru söyleyen yalancıdan nasıl ayırt edilemez?

Bundan dolayı Hatice *radıyallahu anha*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in tamamen doğru ve iyi biri olduğunu bildiği için ona vahiy gelip de: *"Ben, başıma bir kötülük geleceğinden korktum."* dediğinde şöyle demişti: "Asla, Allah'a yemin ederim, ebediyen Allah seni rüsva

Scanned with CamScanner

etmez. Çünkü sen, akrabalık bağlarını gözetir, doğru konuşur, bitkin kimseyi bineğin üzerinde taşır, misafire ikram eder, yoksula kazandırır, hakkın musibetlerine karşı (başkalarına) yardımcı olursun."[43]

Allah Rasûlünün korkusu, yalan söylemiş olmak değildi. Çünkü kendisinin yalan söylemediğini pekâlâ biliyordu. Onun korkusu, kendisine kötü bir şeyin arız olmasıydı. İşte bu ikinci ihtimali reddedecek şeyleri de Hatice *radıyallahu anha* belirtti. Bu ise onun tabiatında bulunan üstün ahlakî değerler ve güzel karakterdi. Yüce Allah'ın, övülmeye değer ahlakî özellikleri fıtratına yerleştirdiği, yerilen kötü huylardan tenzîh ettiği bir kimseyi asla mahcup etmeyeceği de O'nun bilinen bir sünnetidir.

Nitekim Necaşî de Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in haber verdiği hususlara dâir, huzurunda bulunanlara sorular yöneltip onlardan Kur'ân okumalarını istemiş, Kur'ân okumaları üzerine de şunları söylemişti: "Şüphesiz ki bu ve Mûsâ'nın getirdikleri, elbette ki aynı ışık kaynağından gelmektedir."[44]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Varaka b. Nevfel'e gördüklerini haber verdiğinde de böyle olmuştur. Varaka, Hıristiyanlığa girmişti. İncil'i de Arapça olarak yazardı. Hatice *radıyallahu anha* ona dedi ki: "Amcacığım, kardeşinin oğlunun söylediklerini bir dinle." Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* gördüklerini ona anlatınca şunları söylemişti: "İşte bu, vaktiyle Mûsâ'ya gelen Nâmûs'un (Cebrail'in) ta kendisidir."[45]

Bizans Kralı Hirakl (Heraklieus) da aynı durumdadır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* kendisini İslâm'a davet etmek üzere bir mektup yazdığında o, o vakit orada bulunan Arapların getirilmesini istemişti. Ebû Sufyan da Kureyş'e mensup bir grup içinde bir ticaret kervanı ile Şam'a gelmişti. Hirakl, onlara Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in

---

43 Buhârî (3, 4953, 6982); Müslim (160); Ahmed (6/153).

44 Uzunca bir hadisin bir parçasıdır. İbn Hişâm (1/334, 337); Ahmed (1/201, 203 ve 5/290, 292)

45 Buhârî (3, 4953, 6982); Müslim (160); Ahmed (6/153).

Scanned with CamScanner

durumuyla ilgili sorular sordu. Ebû Sufyan'a sorarken, diğerlerine de yalan söyleyecek olursa onu yalanlamalarını emretti. Böylelikle onlar, susmak sûretiyle Ebû Sufyan'ın vermiş olduğu haberlere muvâfakat ettiklerini göstermiş oldular.

Onlara: Ataları arasında hükümdar var mıydı? dedi. Hayır, dedi-ler.

"Peki, bundan önce bu sözü (peygamberliği) ortaya atan bir kimse olmuş muydu?" diye sordu. Yine: "Hayır," dediler.

"Aranızda soylu birisi midir?" diye sordu. Onlar: "Evet," dediler.

"Bu sözü (peygamberliği) ortaya atmadan önce onu yalancılıkla it-ham ediyor muydunuz?" diye sordu. Onlar: "Hayır, hiç yalanını tespit etmedik." dediler.

"İnsanların zayıf ve güçsüzleri mi, yoksa ileri gelenleri mi ona uydu?" diye sordu. Ona zayıf kimselerin uyduğunu söylediler.

"Peki, ona uyanlar artıyor mu, eksiliyor mu?" diye sorunca, art-tıklarını söylediler.

"Dinine girdikten sonra beğenmediğinden ötürü dininden çıkan bir kimse oluyor mu?" diye sordu. "Hayır," dediler.

"Onunla hiç savaştınız mı?" diye sorunca da: Evet, dediler.

Aralarındaki savaşın durumunu sorduğunda şöyle dediler: "Bazen yeniyoruz, bazen de yeniliyoruz."

"Hiç antlaşmasını bozuyor mu?" diye sordu. Bozmadığını söyle-diler.

"Size neyi emrediyor?" diye sorunca da şöyle dediler: "Bir ve tek olan Allah'a ibâdet etmemizi, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamamızı emret-mekte, atalarımızın taptıklarından uzak durmamızı söylemekte, bize namazı, doğruluğu, iffetli olmayı ve akrabalık bağlarını gözetmeyi buyurmaktadır."

Bunlar, toplam olarak on sorudan fazladır. Daha sonra onlara sor-duğu bu sorulardaki delilleri açıklayarak şunları söyledi:

Scanned with CamScanner

Ben size: Ataları arasında bir hükümdar olup olmadığını sordum. Bana: Hayır, dediniz. Ataları arasında hükümdar bulunsaydı, ben atasının hükümdarlığının peşine düşmüş, diyecektim.

Onun bu sözlerini ondan önce aranızda başka bir kimse söyledi mi? diye sordum, Siz: Hayır, dediniz. Derim ki: Eğer bunu ondan başka birisi daha önceden söylemiş olsaydı, bu da kendisinden önce söylenmiş sözü tekrarlayan bir adamdır, diyecektim.

Size: Bu sözlerini söylemeden önce onu yalancılıkla itham ediyor muydunuz? diye sordum. Siz: Hayır, dediniz. Derim ki: İnsanlara karşı yalan söylemeyen bir kimse kalkıp da Allah'a karşı yalan söylemez.

Size: İnsanların güçsüzleri mi ona uyuyor, yoksa ileri gelenleri mi? diye sordum. Siz: Güçsüzleri, dediniz. İşte -işin başında- peygamberlere uyanlar onlar olur.

Size: Ona uyanlar artıyor mu, eksiliyor mu? diye sordum. Siz: Artıyorlar dediniz. Tamamlanıncaya kadar imanın durumu budur.

Size: Aralarında dinine girdikten sonra beğenmeyerek dinden dönen oluyor mu? diye sordum. Siz: Hayır, dediniz. İşte iman böyledir. Onun huzuru kalblere karıştı mı kimse artık ondan nefret etmez.

İşte bu, doğruluğun ve hakkın alâmetlerinin en büyüklerindendir. Yalan ve bâtılın, işin sonunda ortaya çıkması kaçınılmaz bir şeydir. O vakit, o işin arkasından gidenler dönerler ve baştan beri ona girmeyenler de ondan uzak kalırlar. Yalan, ancak kısa bir süre revaç bulur, sonra ortadan kalkar.

Yine ben size: Sizinle, onun arasındaki savaşın durumu nedir? diye sordum. Siz: Değişken olduğunu söylediniz. İşte peygamberler, böylece sınanırlar ve sonunda hayırlı akıbet onların olur.

Size antlaşmaları bozuyor mu? diye sordum. Siz: Hayır, dediniz. İşte peygamberler hep böyledir. Onlar antlaşmalarını bozmazlar."[46]

[46] Buhârî, (7, 51, 2681, 2804, 2941, 2978); Ahmed (1/262).

Scanned with CamScanner

Hirakl, peygamberlerin âdetlerini, Allah'ın onlar hakkındaki sünnetini, kimi zaman Allah'ın onları zafere kavuşturup kimi zaman mağlub ettirerek onları sınadığını, onların sözlerinde durmazlık etmediklerini bildiğinden, bu alâmetlerin rasûllerin alâmetleri olduğunu da bilmişti. Yüce Allah'ın peygamberler ve mü'minler hakkındaki sünnetinin bollukla ve darlıkla onları sınamak olduğunu da bilmişti. Böylelikle şükür ve sabır derecelerine ulaşmaları sağlanmaktadır.

Nitekim, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen sahîh bir hadiste şöyle buyrulmuştur: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki Allah, mü'min hakkında bir takdir buyurdu mu mutlaka bu, mü'min için hayırlıdır ve bu, ancak mü'min için geçerlidir. Ona bir bolluk isabet ederse şükreder, bu onun için bir hayır olur. Bir darlık ve sıkıntı isabet ederse sabreder, bu da onun için bir hayır olur."*[47]

Yüce Allah, Uhud savaşı gününde düşmanlarına zafer verişindeki hikmeti, Kur'ân-ı Kerîm'de beyân ederek şöyle buyurmaktadır: **"Siz-ler üstünken -eğer müminler iseniz- gevşemeyin, üzülmeyin."** (Âl-i İmrân, 139) Başka bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Elif, Lam, Mim. İnsanlar 'Îmân ettik.' demekle bırakılıvereceklerini ve imtihan edilmeyeceklerini mi sandılar?"** (el-Ankebut, 1-2) vb. gibi yüce Allah'ın mahlûkatı hakkındaki sünnetine ve akılları hayrete düşüren hikmetine delâlet eden pek çok âyet ve hadis vardır.

Hirakl devamla şöyle dedi: "Ve ben size onun neleri emrettiğini sordum. Bana: Allah'a ibâdet etmenizi, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanızı emrettiğini, size namaz kılmanızı, zekat vermenizi, doğruluğu, iffetli olmayı, akrabalık bağlarını gözetmeyi emrettiğini ve size atalarınızın tapındıklarını yasakladığını söylediniz. İşte bunlar, bir peygamberin vasıflarıdır.

Ben, bir peygamberin gönderileceğini biliyordum; fakat bu peygamberin aranızdan çıkacağını zannetmiyordum. Onun yanında ol-

[47] Müslim (2999); Ahmed (4/332).

Scanned with CamScanner

mayı, ona ulaşabilmeyi candan arzulardım. Eğer bir hükümdar olmasaydım, şüphesiz yanına giderdim. Eğer söyledikleri gerçek ise pek yakında şu ayaklarımın bastığı yerlere sahip olacaktır."

Bu sözlere muhatap olan Ebû Sufyan b. Harb idi. O zamanlar o, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e insanlar arasında en ileri derecede düşmanlık ve kin besleyen kâfir bir kimseydi.

Ebû Sufyan b. Harb dedi ki: Yanından çıkarken arkadaşlarıma şunları söyledim: Bu Ebû Kebşe'nin oğlunun işi artık gerçekten ilerlemiştir. Gerçek şu ki Sarı oğullarının hükümdarı artık onu ta'zim ediyor. Ben, o andan itibaren Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in işinin ortaya çıkıp üstünlük sağlayacağına inanıp durdum ve nihayet Allah, İslâm'ı benim hoşuma gitmiyorken bulunduğum yere kadar soktu.[48]

Bilinmesi gereken hususlardan biri de şudur: Kalpte bir şeylerin hâsıl olması bazı şeylerin toplanmasıyla mümkündür ve bunların bir bölümünün olması ile onlar gerçekleşmeyebilir. Hatta kimi zaman insan tokluk, suya kanmışlık, şükür, sevinç ve gam gibi halleri birtakım hususların bir arada bulunması sonucu bir anda elde edebilir, diğer taraftan bunların bir bölümüne de sahip olmayabilir. Ancak onların bir bölümü, bu işin bir kısmını da gerçekleştirebilir.

İşte bir haberle ilim sahibi olmak da böyledir. Haber-i vâhid, kalbte bir tür zan hâsıl eder. Arkasından bir başka haber daha gelir ve nihayet bu, ilim ifade edecek noktaya kadar ulaşır, sonunda artar ve güçlenir. İşte doğruluğa ve yalana dâir delillerle benzerleri de bu şekildedir.

Yine yüce Allah, peygamberlerine ve mü'minlere lütuf ve ihsanlarına delâlet edecek, diğer taraftan onları yalanlayanlara verdiği cezayı gösterecek birtakım eserleri dünyada bırakmıştır. Nuh tufanına dâir mütevatir haberlerle Firavun'un ve askerlerinin suda boğulmasına dâir haberler gibi... Şanı yüce Allah, eş-Şuarâ sûresinde Mûsâ, İbrâhîm, Nûh ve onlardan sonra gelen peygamberlerin kıssalarını tek tek an-

[48] Az önce geçen hadisin devamıdır.

Scanned with CamScanner

lattıktan sonra her bir kıssanın sonunda şunları söylemektedir: **"Şüphesiz ki bunda bir âyet (delil) vardır. Fakat çoğu iman etmediler. Şüphe yok ki Rabbin Azîz'dir, Rahîm'dir."** (eş-Şuarâ, 67-68)

Özetle; yeryüzünde "Ben, Allah'ın rasûlüyüm." diyenlere birtakım kimselerin tâbi olduğuna, birtakım kimselerin muhalefet ettiğine, Allah'ın rasûllere ve mü'minlere yardım ettiğine, güzel akıbeti onlara tahsis edip düşmanlarını cezalandırdığına dâir bilgi, mütevatir bilgilerin en üstünü ve en açığıdır.

Bu hususlara dâir haberlerin nakledilmesi, geçmiş İran hükümdarları, Hipokrat, Calinus, Batlamyus, Sokrat, Eflatun, Aristo ve onlara tâbi olmuş tıp ve felsefe bilginlerine dâir nakledilegelmiş haberlerden daha açık, daha kat'î ve güçlü delillere dayalıdır.

Bugün bizler peygamberlerin, onlara dost ve düşman olanların durumlarıyla ilgili bilgileri, tevatür yoluyla bildiğimize göre -kesin olarak- onların da doğru söyleyen ve hak üzere kimseler olduklarını pek çok yönden bilebilmekteyiz:

1. Onlar, ümmetlere kendilerinin muzaffer olacaklarını, diğerlerinin ilahî yardımdan mahrum kalacaklarını, güzel akıbetin de kendilerinin olacağını haber vermişlerdir.

2. Gerçekleşen şekil bilindiği takdirde yüce Allah'ın onlara nasıl yardım ettiği ve düşmanlarını da nasıl helak ettiği açıkça anlaşılır. Firavun'un suda boğulması, Nûh kavminin suda boğulması ve diğer haller bilindiği takdirde; peygamberlerin doğru söyledikleri anlaşılır.

3. Peygamberlerin getirdikleri şeriatleri ve bu şeriatlerin teferruatını bilen bir kimse, onların insanların en bilgilileri olduklarını açıkça anlar. Câhil ve yalancı birinin böyle bir şeyi ortaya koyamayacağını, onların getirdikleri şeriatın; rahmet, maslahat, hidâyet ve hayrı içerdiğini, onların insanlara, faydalı olacak şeyleri gösterip zararlı olacak şeylerden de alıkoymak istediklerini anlar. Bütün bunlar ise ancak insanlara en ileri derecede hayır ve fayda sağlayacak şeyleri gerçek-

Scanned with CamScanner

leştirmeyi gözeten, son derece merhametli ve iyi bir kimseden sadır olduğunu açıkça ortaya koyar.

Hiç şüphesiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamberliğine delâlet eden mucizeleri ve bunları etraflı bir şekilde açıklamanın yeri burası değildir. Beyhakî ve buna benzerleri bu hususta özel ve müstakil eserler yazmışlardır.

[Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Risaletini İnkâr Etmek, Yüce Allah'a Dil Uzatmaktır]

Onun risaletini inkâr etmek, Allah *tebâreke ve teâlâ*'ya dil uzatmaktır. O'na zulüm ve mantıksızlık isnad etmektir. -Yüce Allah bundan oldukça yüce ve münezzehtir.- Hatta bu, tamamıyla Allah'ı red ve inkâr etmektir.

Bunu şöyle açıklayabiliriz: Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*, peygamberliğini inkâr edenlere göre, doğru sözlü bir peygamber değil de zalim bir hükümdar olup yüce Allah'a iftira etmiş, O'na karşı yalanlar uydurmuş, arkasından helal ve haram koyacak noktaya kadar işi götürmüş, farzlar koymuş, şer'î hükümler belirlemiş, önceki dinleri neshetmiş, boyunlar vurmuş, hak ehli oldukları halde peygamberlere tâbi olanları öldürmüş, onların kadınlarını esir almış, mallarını, ülkelerini ganimet olarak almış ve yeryüzünün fethini tamamlayıncaya kadar bunları sürdürmüştür.

Bütün bunları da yüce Allah'ın kendisine verdiği emirlere nispet edip Rabbinin kendisini sevdiğini ileri sürmüştür. Bütün bunlara rağmen yüce Rab, onun hak ehline bütün bunları yaptığını; yirmi üç yıl boyunca bu iftiralarını sürdürmeye devam ettiğini gördüğü halde, onu desteklemiş, ona yardım etmiş ve devamlı şanını yüceltmiştir. Buna karşılık beşerin alışageldiğinin çok ötesinde harikulade şekillerle ona zaferin sebeblerini ve imkânlarını hazırlamıştır. Bundan da öte dualarını kabul etmiş, düşmanlarını helak edip şanını yüceltmiştir. Evet, bütün bunlar olurken onu yalanlayanlara göre o, -haşâ- son derece

Scanned with CamScanner

yalancı, iftiracı ve zalim bir kimseyse hiç şüphesiz Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim hiçbir kimse olmayacağına göre; bu peygamber onlara göre sair peygamberlerin şeriatini iptal ettiğine, değiştirdiğine, Allah'ın dostlarını öldürdüğüne ve her zaman da onlara karşı zafer kazanmaya devam ettiğine göre; yüce Allah da onun bu halini onayladığına, onu azaba çarptırmayıp şah damarını koparmadığına göre... Onun peygamberliğine itiraz edenlerin de: "Kainatın hiçbir yaratıcısı, idare edicisi yoktur." demeleri gerekir. Eğer kâinatın her şeye muktedir, hikmeti sonsuz bir idare edicisi olsaydı, elbette ki böyle birini, yaptıklarından alıkoymalı, ona en ağır şekilde karşılık vermeli ve onu sâlih olan insanların intikamını alacak şekilde ibretli bir cezaya çarptırmalıydı. Çünkü hükümdarlara bundan başkası yakışmadığına göre hükümdarların da üstünde mutlak egemen ve hâkimler hâkimi olanın başka türlü yapması nasıl düşünülebilir?

Şüphesiz yüce Allah, onun adını yüceltmiş, davetini muzaffer kılmıştır. Her yerde ve herkesin gözü önünde peygamberliğinin doğruluğuna şahitlik edilmiştir. Bizler birçok yalancının ortaya çıktığını, bir güç ve kuvvet sahibi olduğunu inkâr etmiyoruz; ancak böylelerinin işleri kemâl noktasına erişmemiş, onların varlıkları uzun süre devam etmemiştir. Aksine yüce Allah, rasûllerini ve onlara tâbi olanları böylelerine musallat kılmış, onların köklerini kazımış ve imha etmiştir. Önceden beri görülegelen Allah'ın sünneti budur. Hatta kâfirler dahi bunu bilirler.

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yoksa onlar: 'O bir şairdir, biz onun zamanın ızdırap veren musibetine uğramasını bekliyoruz.' mu diyorlar? De ki: 'Bekleyedurun, şüphesiz Ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim.'"** (et-Tur, 30-31) Yüce Allah'ın kemâlinin, hikmetinin ve kudretinin, kendisine karşı yapılan birtakım iftiraları olduğu gibi kabul etmeyi reddettiğine dikkat etmemiz gerekir. Hatta yüce Allah'ın, böylelerini kullarına ibret kılması da kaçınılmazdır. Kendisine karşı iftiralarda bulunanlara uyguladığı sünneti böyle cereyan edegelmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yoksa onlar:**

Scanned with CamScanner

'Allah'a yalan iftira etti.' mi diyorlar? Allah dilerse senin de kalbini mühürler." (eş-Şûrâ, 24) Daha sonra yüce Allah muallak olmayan, kat'î bir haber vermektedir: O, bâtılı imha eder ve hakkı gerçekleştirir. Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler. Çünkü: 'Allah, hiçbir insana bir şey indirmedi.' dediler."** (el-En'âm, 91) Yüce Allah, rasûl göndermesini ve konuşmasını nefyeden kimselerin, zatını hakkıyla takdir edemediklerini haber vermektedir.

Nebî ile Rasûl Arasındaki Fark

Alimler, nebî ile rasûl arasında bazı farkların varlığından söz etmişlerdir. Bu hususlaki açıklamaların en güzeli şudur: Yüce Allah, gökten kendisine haber verdiği kimseye, eğer başkasına tebliğde bulunmasını emretmişse o kişi hem nebî, hem rasûldür. Eğer ona, başkasına tebliğ etmesini emretmemişse o kimse sadece nebîdir, rasûl değildir. Buna göre rasûl, nebî'den daha özeldir. Her rasûl, aynı zamanda bir nebîdir. Fakat her nebî, rasûl değildir. Ancak risalet, mahiyeti itibarıyla daha genel kapsamlıdır. Nübüvvet, risaletin bir parçasıdır. Zira risalet, nübüvveti de, diğer hususları da kapsar. Ancak "rasûl"ün kapsamına nebîler ve diğerleri girmez. Hatta durum, tam aksinedir. Buna göre risalet, özü ve mahiyeti itibarıyla daha geneldir, ona mazhar olan kimseler açısından ise daha özeldir.

Rasûller göndermek -özellikle Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gönderilmesi- yüce Allah'ın insanlara en büyük nimetlerindendir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Allah mü'minlere, kendilerinden bir rasûl göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur. O rasûl, onlara Allah'ın âyetlerini okur, onları arındırır, onlara Kitap ve Hikmeti öğretir. Halbuki daha önce onlar gerçekten apaçık bir sapıklık içinde idiler."** (Âl-i İmran, 164); **"Biz seni ancak âlemlere bir rahmet olarak gönderdik."** (el-Enbiyâ, 107)

Scanned with CamScanner

30. [Metin]

وَأَنَّهُ خَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ.

"O, peygamberlerin sonuncusudur."

[Şerh]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Fakat o, Allah'ın rasûlü ve nebîlerin sonuncusudur."** (el-Ahzab, 40) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmaktadır: *"Benim ve diğer peygamberlerin misali, güzel bir şekilde inşa edilmiş ve sadece bir tek kerpiç yeri boş bırakılmış bir köşke benzer. Gezip görmek isteyenler, o köşkü dolaşır, güzelliğine hayran kalırlar. O boş bırakılan kerpicin yeri dışında hiçbir tarafını da ayıplamazlar. İşte o boş kerpicin yerini dolduran ben oldum. Benimle bu bina tamamlandı ve benimle bütün rasûller mühürlendi."* Bu hadisi, Buhârî ve Müslim rivâyet etmiştir.[49]

Yine şöyle buyurmuştur: *"Benim isimlerim vardır. Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben Allah'ın benimle küfrü mahvettiği Mâhî (mahvedici)yim. Ben, insanların ardımdan haşredileceği Hâşir'im. Ben kendisinden sonra peygamber gelmeyecek Âkib'im."*[50]

Müslim'in *Sahîh*'inde Sevbân'dan şu hadis rivâyet edilmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Gerçek şu ki; benim ümmetimden otuz tane yalancı çıkacaktır. Hepsi de peygamberlik iddia edecektir. Ben, peygamberlerin sonuncusuyum, benden sonra peygamber yoktur."*[51]

Müslim'deki diğer bir rivâyette Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Altı hususiyet ile sair peygamberlere üstün kılındım. Bana Cevâmiu'l-Kelim (özlü sözler) verildi. (Düşmanımın*

---

49 Hadisi bu lafızlarla İbn Asâkir *Târîhu Dımeşk*'de rivâyet etmiştir. Yaklaşık lafızlarla Buhârî (3535) ve Müslim (2286) rivâyet ederler.

50 Buhârî (3532, 4896); Müslim (2354); Tirmizî (2842); Dârimî (2/317, 318).

51 Bu, bir hadisin parçasıdır ve bu parça Müslim'de yoktur. Ancak hadisin aslı Müslim'dedir (2889). Hadisi bu şekliyle Ebû Dâvûd (4252); Ahmed (5/287); Ebû Nuaym, *Hılye* (2/289) rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

kalbine) salınan korku ile bana yardım olundu, ganimetler bana helal kılındı. Yeryüzü benim için hem (teyemmüm ile) temizlenme aracı, hem de mescit kılındı, bütün insanlara peygamber olarak gönderildim ve bütün peygamberlerin sonuncusu benim."[52]

31. [Metin]

وَإِمَامُ الْأَتْقِيَاءِ.

"Muttakîlerin imamıdır."

[Şerh]

İmam, kendisine uyulan kimse demektir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ancak kendisine uyulsun diye gönderilmiştir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin."** (Âl-i İmran, 31) Şüphesiz ki ona tâbi olan ve ona uyan herkes, takvâ sahibi kimselerdendir.

32. [Metin]

وَسَيِّدُ الْمُرْسَلِينَ.

"Rasûllerin efendisidir."

[Şerh]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Kıyâmet gününde Âdemoğullarının efendisi benim. Kabri, yarılacak ilk kişi benim. İlk şefaatçi ve şefaati kabul olunacak kişi de ben olacağım."*[53] Bu hadisi Müslim rivâyet etmiştir. Şefaat hadisinin baş taraflarında da: *"Ben, kıyâmet gününde insanların efendisiyim."*[54] buyurmaktadır.

Müslim ve Tirmizî, Vâsile b. el-Eska *radıyallahu anh*'ın şöyle dediğini rivâyet ederler: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki:

---

52 Müslim (523); Tirmizî (1553); Ahmed (2/411); Beğavî (3617).

53 Müslim (2278); Ebû Dâvûd (4673); Ahmed (2/540); İbn Ebî Şeybe (11/477).

54 Buhârî (3340, 4712); Müslim (194); Tirmizî (2436); Ahmed (2/435, 436)

Scanned with CamScanner

"Şüphesiz ki Allah, İsmailoğulları arasından Kinane (oğullarını) seçti. Kinane arasından da Kureyş'i seçti. Kureyş'ten, Haşimoğullarını seçti. Haşimoğullarından da beni seçti."[55]

[Peygamberler Arasındaki Fazîlet Farkı]

Denilse ki: Bu açıklamaya göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu hadisinin izahı zordur: *"Benim Mûsâ'dan daha fazîletli olduğumu söylemeyiniz. Çünkü kıyâmet gününde insanlar, baygın düşecekler, kendine gelip ayılacak ilk kişi ben olacağım. Mûsâ'yı Arş'ın sütununu tutmuş olarak göreceğim. Bilemiyorum, acaba benden önce mi ayılmış olacak, yoksa yüce Allah'ın (ilgili âyet-i kerîmede) istisnâ ettiği kimselerden mi olacak."*[56] Bu hadisi Buhârî ve Müslim rivâyet etmiştir. Peki, bu husus ile onun: *"Ben, Âdemoğullarının efendisiyim ama övünmüyorum."*[57] hadisini bir arada nasıl anlayabiliriz?

Bunun cevabı şudur: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözü söylemesinin bir sebebi vardı. Çünkü bir yahudi: "Mûsâ'yı seçip insanlara üstün kılan hakkı için." diye yemin etmiş, bunun üzerine bir müslüman ona bir tokat atmış ve şöyle demişti: "Rasûlullah bizim aramızdayken sen bu sözleri nasıl söylersin?" Bunun üzerine yahudi gelip kendisine tokat vuran müslümanı şikâyet etti. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü söyledi.

Çünkü üstün tutmak, eğer hamiyyet ve asabiyyet cihetiyle olursa, nefsin hevası saikiyle yapılırsa yerilen bir şeydir. Hatta bir kimse hamiyyet ve asabiyyet duygusuyla savaşacak olursa, o takdirde cihâd bile yerilen bir şey olur. Çünkü yüce Allah övünmeyi haram kılmıştır. Bununla birlikte şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Biz peygamberlerin kimini kiminden üstün kılmışızdır."** (el-İsra, 55); **"İşte Biz o**

[55] Müslim (2276); Tirmizî (3612); Ahmed (4/107); Beğavî (3613).

[56] Buhârî (2411, 3408, 6517, 6518); Müslim (2373, 160); Ebû Dâvûd (4671); Beğavî (4302).

[57] Ahmed (3/2); Tirmizî (3617); İbn Mâce (4308).

Scanned with CamScanner

peygamberlerin bazısını bazısına üstün kıldık. Allah onlardan kimisiyle konuşmuş, kimisini de birçok derecelerle yükseltmiştir." (el-Bakara, 253) Böylelikle yerilen hususun, övünmek cihetiyle üstün tutmak ya da üstünlüğü az kabul edileni eksik görmek maksadıyla üstün tutmak olduğu anlaşılmaktadır. İşte -eğer sâbit ise- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Peygamberler arasında benim üstünlüğümü ileri sürmeyiniz."*[58] buyruğu da buna göre açıklanır. Bu hadis, Mûsâ *aleyhisselam* hadisinde rivâyet edilmiştir. Buhârî'de ve başkasında yer almaktadır. Ancak bazı kimseler şöyle derler: Mûsâ hadisinin hilafına bu hadiste bir illet vardır. Mûsâ hadisi ise hadis alimlerinin ittifakıyla sahîhtir ve onda illet yoktur.

Bazıları da bu konuda farklı bir cevap vermişlerdir ki o da şöyledir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Beni Mûsâ'dan üstün tutmayınız"* sözü ile *"Beni peygamberler arasında üstün tutmayınız."* buyruğu özel olarak üstün tutmayı yasaklamaktadır. Yani muayyen olarak kimi rasûl, kimisinden üstün kılınmaz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Ben, Âdemoğullarının efendisiyim ve bundan dolayı övünmüyorum."* buyruğu genel anlamıyla bir üstün tutmadır ve bu, ona engel değildir. Bu da şuna benzer: "Filan kişi, belde ahalisinin en fazîletlisidir." denilecek olursa, tek tek onlar hakkında söz konusu edilmez. Hâlbuki onlardan birisi hakkında: "Filan kişi senden daha fazîletlidir." denirse durum bundan farklıdır. İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın *Şerhu Meâni'l-Asâr*'da bu cevabı verdiğini gördüm.[59]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivâyet olunan: "Benim, Yûnus'tan daha fazîletli olduğumu ileri sürmeyiniz." şeklindeki rivâyete ve bazı şeyhlerin: "Ben, bana pek çok mal verilmedikçe, size bu hadisi açıklamayacağım." demesi üzerine, ona çok miktarda mal verildikten sonra: "Yani Yûnus'un Allah'a balığın karnındayken yakınlığı, benim miraç gecesinde Allah'a olan yakınlığım gibidir." diye açıklayıp bunu

58 Buhârî (3414); Müslim (2373, 159).

59 Bkz: İmam Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr* (4/315, 316).

Scanned with CamScanner

çok büyük bir açıklama olarak değerlendirmelerine gelince; bu, onların hem Allah'ın kelâmını, hem de Rasûlünün kelâmını lafız ve mana itibarıyla bilmediklerini gösterir.

Çünkü bu hadisi, bu lafzı ile güvenilen hadis kitaplarının sahiplerinden hiçbiri rivâyet etmemiştir. *Sahîh*'teki lafzı şöyledir: *"Herhangi bir kulun: 'Ben, Metta oğlu Yûnus'tan daha hayırlıyım.' demesi yaraşmaz."*(60) Bir rivâyette de şöyle denilmektedir: *"Her kim: 'Ben Metta oğlu Yûnus'tan hayırlıyım.' derse, yalan söylemiş olur."* İşte bu lafız, umuma delâlet etmektedir. Yani herhangi bir kimsenin kendisini Metta oğlu Yûnus'tan daha fazîletli görmemesi gerekir. Burada müslümanların Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i, Yûnus *aleyhisselam*'dan üstün tutmalarını yasaklayan bir husus yoktur.

Çünkü yüce Allah, Yûnus *aleyhisselam* hakkında balığın onu yuttuğunu ve bu haliyle kınanmış olduğunu belirtmektedir. Yani o, kendisi dolayısıyla kınanacak bir iş yapmıştı. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ve balık sahibini (Yûnus'u da an). Hani (o, kavmine) öfkelenerek gitmiş ve biz onu asla sıkıştırmayız sanmıştı. Karanlıklar içinde: 'Senden başka hak ilah yoktur, Seni tenzîh ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum.' diye seslenmişti." (el-Enbiyâ, 87)

Bazı kimselerde, kendisinin Yûnus *aleyhisselam*'dan daha kâmil olduğu kanaati uyanabilir ve böyle bir makama ihtiyacı olmadığını zannedebilir. Zira kendisine göre kınanmayı gerektirecek bir iş yapmamıştır. Her kim, böyle bir zanna kapılırsa, yalan söylemiş olur. Hatta yüce Allah'ın kullarından her biri, Yûnus *aleyhisselam*'ın söylediği: *"Senden başka hak ilah yoktur, Seni tenzîh ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum."* sözlerini söyler. Nebîlerin ilki de, sonuncusu da bu tür sözleri söylemişlerdir. Nebîlerin ilki Âdem *aleyhisselam* şöyle demişti:

---

60 Buhârî (3415, 3416, 3431); Müslim (2376); Ebû Dâvûd (4669).

Scanned with CamScanner

"Rabbimiz, biz kendimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve rahmet etmezsen muhakkak ki zarara uğrayanlardan oluruz." (el-A'raf, 23)

Sonuncuları, en fazîletlileri ve efendileri olan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de istiftah hadisi diye bilinen Ali b. Ebî Tâlib ve başkaları yoluyla gelen sahîh hadisteki: "veccehtu vechî" duasının sonunda şu duayı yaptığı rivâyet edilmektedir: *"Allah'ım, Sen melik'sin, Senden başka hak ilah yoktur. Sen benim Rabbimsin, ben Senin kulunum. Ben kendime zulmettim, günahımı itiraf ettim. Bütün günahlarımı bana bağışla, Senden başka günahları bağışlayan yoktur."*[61]

Mûsâ *aleyhisselam* da şöyle demiştir: **"'Rabbim, gerçekten ben nefsime zulmettim. Onun için bana mağfiret eyle.' dedi. O da onu bağışladı. Çünkü O, Ğafûr'dur, Rahîm'dir."** (el-Kasas, 16) Aynı şekilde Yûnus *aleyhisselam* hakkında: **"Artık Rabbinin hükmüne sabret ve o balık sahibi (Yûnus) gibi olma."** (el-Kalem, 48) denilerek Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ona benzemesi yasaklanmış, buna karşılık şu buyruğu ile Ulu'l-Azm peygamberlere benzemesi emredilmiştir: **"Rasûllerden** Ulu'l-Azm**/büyük azim sahipleri gibi sen de sabret."** (el-Ahkaf, 35)

Bir kimse çıkıp: "Ben ondan hayırlıyım." derse şöyle denir: En fazîletli olanın bile kendisinden daha aşağı mertebede olana karşı övünme hakkı yoksa fazileti daha az olan biri nasıl övünebilir? Şüphesiz ki yüce Allah, böbürlenen ve övünen hiçbir kimseyi sevmez.

Müslim'in *Sahîh*'inde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu nakledilmektedir: *"Bana alçak gönüllü olmanız vahyedildi; ta ki kimse kimseye karşı böbürlenip övünmesin. Kimse kimseye karşı azgınlık etmesin."*[62]

---

[61] Müslim (771); Tirmizî (3417, 3418, 3419); Ebû Dâvûd (760); Nesâî (2/129); Ahmed (1/94, 95); Tayâlisî (152).

[62] Müslim (2865, 64); Ebû Dâvûd (4895); İbn Mâce (4179); Buhârî, Edebu'l-Müfred (428)

Scanned with CamScanner

Buna göre yüce Allah, genel olarak bütün mü'minlere karşı övünülmesini yasakladığına göre; şerefli bir peygambere karşı övünme hakkında ne denir? İşte bu yüzden: *"Bir kulun: Ben Metta oğlu Yûnus'tan hayırlıyım demesi yakışmaz."* buyurmuştur. İşte bu, herkese, Yûnus *aleyhisselam*'dan üstün olduğunu iddia etmeyi ve ona karşı övünmeyi yasaklayan genel bir yasaktır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Âdemoğullarının efendisi ol-duğunu haber vermesine gelince; bizler bunu ancak onun haber vermesi sonucu bilebiliriz, zira ondan sonra onun Allah nezdindeki büyük kadrini bize haber verecek hiçbir peygamber gelmeyecektir. Nitekim kendisinden önceki peygamberlerin fazîletlerini de bize bildiren odur. *Allah'ın salat ve selamı hepsinin üzerine olsun.* İşte bundan dolayı bu sözlerinin hemen akabinde bir rivâyette geldiği üzere: *"Bununla birlikte övünmüyorum."* demiştir. Acaba Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kimse: "İsrâ (ve miraç) ile Rabbinin huzuruna götürülen ve kendisi mukarreb, muazzam ve mükerrem bir peygamber olanın makamı, kınanmış olduğu halde balığın karnına bırakılanın makamı gibidir." diyebilir mi? Ta'zim olunan ve yakınlaştırılanın makamı, mihnete düşürülen ve tedib edilenin makamı ile kıyas edilir mi?

Bir peygamber, yakınlaştırılmanın en ileri derecesindeyken diğeri te'dib ile karşı karşıyadır. Allah Rasûlünün söylemediği bir lafızdan çıkarılan bu bozuk manayı delil diye gösterenin yaptığına bir bakın!

33. [Metin]

وَحَبِيبُ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

"Âlemlerin Rabbinin habîbidir."

[Şerh]

[Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Halîlliği]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hakkında muhabbetin en yüksek mertebesi olan halîllik mertebesi sâbittir. Nitekim sahîh rivâyette

Scanned with CamScanner

şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz ki Allah, İbrâhîm'i halîl edindiği gibi, beni de halîl edinmiştir."*[63]; *"Eğer ben yeryüzü ahalisinden bir halîl edinecek olsaydım, şüphesiz Ebû Bekir'i halîl edinirdim; fakat sizin bu arkadaşınız (mübârek zâtını kastediyor) Rahmân'ın halîlidir."*[64]

Her iki hadis de sahîhtir. Bu iki hadis, "Halîllik İbrâhîm'e, muhabbet de Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ait bir makamdır. Buna göre; İbrâhîm halîlullah, Muhammed de habibullahtır." diyenlerin görüşlerini çürütmektedir. Yine sahîh bir hadiste: *"Ben, her bir halîlin, halîlliğinden uzak olduğumu bildiririm."*[65] buyurduğu nakledilmiştir.

(Halîllik özel olarak İbrâhîm ve Muhammed *aleyhimesselam* hakkında sâbit olduğu halde) muhabbet, ondan başkası hakkında da sâbittir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah ihsan sahiplerini sever."** (Âl-i İmrân, 134); **"Şüphesiz Allah, takva sahiplerini sever."** (Âl-i İmrân, 76); **"Muhakkak Allah, çokça tevbe edenleri ve çokça arınıp temizlenenleri sever."** (el-Bakara, 222)

Böylelikle halîlliğin İbrâhîm'e, muhabbetin de Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e has olduğunu söyleyenlerin sözlerinin tutarsız olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü halîllik her ikisine hâstır, muhabbet ise umumidir. *"İbrâhîm, Allah'ın halîlidir. Şunu bilin ki ben de Allah'ın habibiyim ve övünmüyorum."*[66] ifadelerinin de yer aldığı Tirmizî'nin, İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'dan rivâyet ettiği hadis ise sâbit/sahih değildir.

Şunu bil ki yüce Allah'ın muhabbet ve halîllik ile vasıflandırılması, diğer sıfatlarında olduğu gibi, Allah'ın celal ve azametine yakışacak şekildedir. Yüce Allah; irade, sevgi, muhabbet ve halîllik türünde sıfatlar ile sadece naslarda varid olduğu şekliyle vasıflandırılır.

---

63 Müslim (532).

64 Bu lafız ile İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde (11/473) sâbittir. Benzer lafızlar ile Müslim (2383); Tirmizî (3656); İbn Mâce (93); Ahmed (1/377, 389, 409); Beğa-vî (3867).

65 Müslim (532).

66 Tirmizî (3620); Dârimî (1/26). Senedinde Zum'a b. Sâlih ve Seleme b. Vehrâm isimli iki zayıf râvî vardır. Bundan dolayı Tirmizî de: Hadis ğarîbdir, der.

Scanned with CamScanner

34. [Metin]

وَكُلُّ دَعْوَى النُّبُوَّةِ بَعْدَهُ فَغَيٌّ وَهَوًى.

"Ondan sonraki her bir nübüvvet iddiası, aşırı bir sapıklık ve hevâya uymadır."

[Şerh]

[Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den Sonra Peygamberlik İddia Eden Herkes Yalancıdır]

Onun, peygamberlerin sonuncusu olduğu sabit olmuştur. Bu sayede ondan sonra peygamberlik iddiasında bulunan herkesin yalancı olduğu bilinmiş olur.

"Eğer peygamberlik iddiasında bulunan bir kimse, harikulade mucizelerle doğru delil ve belgeler ortaya atacak olursa, onun yalancı olduğu nasıl söylenilebilir?" denemez. Biz, buna karşı şöyle cevap veririz: Böyle bir şeyin var olması tasavvur dahi edilemez. Çünkü bu, imkânsızı var saymak kabilindendir. Yüce Allah, onun peygamberlerin sonuncusu olduğunu haber verdiğine göre; peygamberlik iddiasında bulunan bir kimsenin bu iddiasında yalancı olduğuna dâir emare ve delillerin ortaya çıkmaması imkansızdır.

el-Ğayy (aşırı sapıklık); doğru yolda oluşun aksidir. Hevâ ise nefsin arzu ettiği şeyden ibarettir. Yani böyle bir iddiada bulunmak delile dayalı olarak değil de nefsin hevâsına tâbi oluş sebebiyle ortaya atılır. Bu sebeble böyle bir dava bâtıl olur.

35. [Metin]

وَهُوَ الْمَبْعُوثُ إِلَى عَامَّةِ الْجِنِّ وَكَافَّةِ الْوَرَى، بِالْحَقِّ وَالْهُدَى، وَبِالنُّورِ وَالضِّيَاءِ.

"Bütün cinlere ve bütün insanlara hak, hidâyet, nur ve aydınlık ile gönderilmiş bir peygamberdir."

Scanned with CamScanner

[Şerh]

Onun bütün cinlere gönderilmiş olduğunu ele alacak olursak yüce Allah, bizlere cinlerin şu sözleri söylediklerini nakletmektedir: **"Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul edin."** (el-Ahkaf, 31) Aynı şekilde Cin sûresi, onun cinlere de, peygamber olarak gönderilmiş olduğuna delildir.

Bütün insanlara gönderilmiş bir peygamber oluşuna gelince; yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz, seni ancak bütün insanlar için müjdeleyici ve korkutucu (bir peygamber) olarak gönderdik."** (Sebe', 28); **"De ki: Ey insanlar! Şüphesiz ben göklerin ve yerin hükümranlığı kendisinin olan, kendisinden başka hak ilah olmayan, hem dirilten, hem öldüren Allah'ın size, hepinize gönderdiği bir rasûlüm."** (el-A'raf, 158); **"Şu Kur'an, bana onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup uyarmam için vahyolundu."** (el-En'âm, 19) Yani bu Kur'ân, kime ulaşırsa onu da uyarmam bana emredilmiştir, manasındadır. Yine bir başka yerde yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Seni insanlara bir rasûl olarak gönderdik. Şâhid olarak Allah yeter."** (en-Nisa, 79); **"İçlerinden bir adama: 'İnsanları uyar, iman edenlere Rableri katında kendileri için muhakkak bir doğruluk makamı olduğunu müjdele!' diye vahiy göndermemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi ki?"** (Yûnus, 2); **"Hak ile bâtılı ayıranı (Furkan'ı) âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren (Allah) ne yüce, ne mübarektir!"** (el-Furkan, 1); **"Kendilerine kitap verilenlerle, ümmîlere de ki: 'Siz de İslâm'a girdiniz mi?' Eğer İslâm'a girerlerse, muhakkak hidâyet bulmuş olurlar. Yüz çevirirlerse artık sana düşen ancak tebliğdir."** (Âl-i İmrân, 20)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur: *"Benden önce hiçbir peygambere verilmemiş beş husus bana verildi: Bir aylık mesafeden (düşmanımın kalbine salınan) korku ile bana yardım edildi. Yeryüzü, benim için hem bir mescit, hem bir temizlenme aracı kılındı. O nedenle ümmetimden herhangi bir kimse*

Scanned with CamScanner

namaz vaktine erişti mi hemen namazını kılsın. Ganimetler bana helal kılındı, benden önce ise kimseye helal kılınmamıştır. Bana şefaat da verildi. Benden önceki peygamberlerin her biri özel olarak kendi kavmine gönderilirken, ben genel olarak bütün insanlara peygamber olarak gönderildim." Bu hadisi Buhârî ve Müslim, *Sahîh*'lerinde rivâyet etmişlerdir.[67]

Yine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Bu ümmetten yahudi olsun, hıristiyan olsun herhangi bir kimse benim peygamberliğimi işitir de bana iman etmezse mutlaka cehennem ateşini boylar."* Bunu da Müslim rivâyet etmiştir.[68]

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bütün insanlara gönderilmiş olduğu, İslâm dininde zorunlu olarak bilinen gerçeklerdendir.

Bazı Hıristiyanların: "O sadece Araplara gönderilmiş bir rasûldür." şeklindeki sözlerinin bâtıl olduğu açıkça ortadadır. Çünkü onlar, eğer risaletinin doğruluğunu kabul ediyorlarsa haber verdiği bütün hususlarda onu tasdik etmeleri icap eder ki o, genel olarak bütün insanlara Allah'ın bir Rasûlü olarak gönderilmiş olduğunu söylemiştir. Rasûl ise asla yalan söylemez. O halde onun kesin olarak tasdik edilmesi kaçınılmazdır. Ayrıca o, elçilerini dört bir yana göndermiş ve yine onlarla birlikte her tarafa mektuplarını da göndermiştir. Kisrâ'ya, Kayser'e, Necaşî'ye, Mukavkıs'a vb. hükümdarları bu yolla İslâm'a davet etmiştir.

"Hak, hidâyet, nur ve aydınlık ile (gönderilmiştir)." şeklindeki ifa-delerine gelince, bunlar getirdiği din ve şeriatın niteliklerindendirler. O da Kur'ân ve diğer deliller yoluyla apaçık ve göz kamaştırıcı delillerle desteklenmiştir. Aydınlık (diye tercüme edilen ziyâ) nurdan daha mükemmeldir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Güneşi ışık saçıcı (ziyâ), ay'ı da nur sahibi yapan O'dur."** (Yûnus, 15)

---

[67] Buhârî (335, 438, 3122); Müslim (521); Nesâî (1/209, 211); Dârimî (1/322, 323).

[68] Hadisi, benzeri bir lafız ile Müslim (153) ve İbn Mende, Îmân (401) rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

36. [Metin]

وَإِنَّ القُرْءَانَ كَلاَمُ اللهِ، مِنْهُ بَدَأَ بِلاَ كَيْفِيَّةٍ قَوْلاً، وَأَنْزَلَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَحْياً، وَصَدَّقَهُ الْمُؤْمِنُونَ عَلَىٰ ذَلِكَ حَقًّا، وَأَيْقَنُوا أَنَّهُ كَلاَمُ اللهِ تَعَالَىٰ بِالْحَقِيقَةِ، لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ كَكَلاَمِ الْبَرِيَّةِ، فَمَنْ سَمِعَهُ فَزَعَمَ أَنَّهُ كَلاَمُ الْبَشَرِ فَقَدْ كَفَرَ، وَقَدْ ذَمَّهُ اللهُ وَعَابَهُ وَأَوْعَدَهُ بِسَقَرَ حَيْثُ قَالَ تَعَالَىٰ: ﴿سَأُصْلِيهِ سَقَرَ﴾. فَلَمَّا أَوْعَدَ اللهُ بِسَقَرَ لِمَنْ قَالَ: ﴿إِنْ هَٰذَا إِلاَّ قَوْلُ الْبَشَرِ﴾. عَلِمْنَا وَأَيْقَنَّا أَنَّهُ قَوْلُ خَالِقِ الْبَشَرِ، وَلاَ يُشْبِهُ قَوْلَ الْبَشَرِ

"Şüphesiz ki Kur'ân, Allah'ın kelâmıdır. Keyfiyetsiz ve sözlü olarak O'ndan sadır olmuştur. Allah, onu rasûlüne vahiy olarak indirmiştir. Mü'minler de bu şekilde onu hak bilerek tasdik etmişlerdir. Onun hakikaten Allah'ın kelâmı olduğuna kesinlikle inanmışlardır. O, yaratılmışların sözü gibi mahlûk değildir. Her kim, Kur'ân'ı işitir de onun insan kelâmı olduğunu iddia ederse kâfir olur. Allah, böylesini kınamış, ayıplamış ve onu Sekar (cehennem) ile tehdit etmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ben onu Sekar'a sokacağım."* (el-Müddessir, 26) Yüce Allah: *"Bu, insan sözünden başka bir şey değildir."* (el-Müddessir, 25) diyen kimseleri Sekar ile tehdit ettiğine göre; kesin olarak şunu bilmiş ve inanmış oluyoruz ki: O, insanları yaratanın sözüdür ve insanların sözüne benzemez."

[Şerh]

[Kur'ân Allah'ın Kelâmıdır, Yaratılmış Değildir]

Bu, oldukça değerli bir kâidedir ve dinin büyük esaslarından biridir. Birçok taife bu hususta sapmışlardır. İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın bu

Scanned with CamScanner

ifadeleri, -üzerinde iyice düşünen kimselerin de göreceği gibi- Kitap ve Sünnet'in delâlet ettiği hakkın ta kendisidir. Buna şüphe, tereddüt ve bâtıl görüşlerle bozulmamış temiz fıtratlar da tanıklık ederler.

Allah'ın kelâmı meselesinde insanlar, dokuz farklı görüş ortaya atmışlardır:

1. Yüce Allah'ın kelâmı, feyz yoluyla nefislere ulaşan manalardır. Bu ya -bazılarına göre- akl-ı fa'al'dan gelir yahut başkasındandır. Bu Sabiîlerle felsefecilerin görüşüdür.

2. Allah'ın, onu kendisinden ayrı olarak yaratmış olduğu bir mahlûktur. Bu da Mu'tezile'nin görüşüdür.

3. Kelâm, Allah'ın zatıyla kâim başlı başına bir manadır. Bu da emir, nehiy, haber, birtakım istekler ve taleplerdir. Eğer bu Arapça ola-rak ifade edilirse Kur'ân, İbranice ifade edilirse Tevrat'tır. Bu ise İbn Küllâb ile ona muvâfakat eden Eş'arî ve diğerlerinin görüşüdür.

4. Kelâm, ezelde bir araya gelip toplanmış, ezelî harf ve seslerdir. Bu da kelâmcılarla, bazı hadisçilerin görüşüdür.

5. Kelâm, birtakım harf ve sesler olup yüce Allah'ın önceleri mütekellim değilken daha sonradan söylediği sözlerdir. Bu da Kerramiyye'nin ve diğerlerinin görüşüdür.

6. Yüce Allah'ın kelâmı, zatıyla kâim olan ilim ve iradesinden ihdas ettiği bir şeye racidir. Bu da *el-Mu'teber* isimli eserin müellifinin görüşüdür. er-Razî de *el-Metâlibu'l-Âliye* adlı eserinde bu görüşe meyleder.

7. Yüce Allah'ın kelâmı, kendi zatıyla kâim bir manayı ifade eder ki o, kendi dışında yarattığı bir şeydir. Bu da Ebû Mansur el-Mâturîdî'nin[69] görüşüdür.

[69] Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâturîdî, Semerkand'ın köylerinden birine nispetle el-Mâturîdî denilmiştir. Kelâmcıların imamlarındandır. Fıkıh, usûl, akâid ve tefsîr dallarında tasnîfleri vardır. 333 hicrî senesinde vefât etmiştir.

Scanned with CamScanner

8. Kelâm, kendi zatıyla kâim olan kadim mânayla kendisi dışında yarattığı sesler arasında ortak olarak kullanılan bir tabirdir. Bu da Ebû'l-Mealî ve ona tâbi olanların görüşüdür.

9. Yüce Allah, ezelden beri dilediği takdirde ne zaman ister ve nasıl dilerse öyle konuşur. O, işitilebilecek bir ses ile konuşur. Muayyen ses, kadîm olmasa da kelâm, nev'/tür itibarıyla kadîmdir. Hadis ve sünnet imamlarından nakledilen görüş de budur.

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Şüphesiz ki Kur'ân Allah'ın kelâmıdır." şeklindeki sözleri daha önce söylediği: "Muhakkak Allah birdir, O'nun hiç-bir ortağı yoktur." sözleriyle bilahare belirttiği "Muhakkak Muhammed, Allah'ın seçtiği kuludur." şeklindeki sözlerine atfedilmiştir ve bütün bunlar da "Allah'ın tevhîdi hakkında deriz ki..." sözüne bağlıdır.

"Allah'ın kelâmı ondan sözlü olarak ve keyfiyyetini bilmediğimiz bir şekilde sadır olmuştur." sözleri, Mu'tezile'ye ve diğerlerine bir reddiyedir. Çünkü Mu'tezile, az önce görüşlerine işaret edildiği gibi, Kur'ân'ın yüce Allah'tan sadır olmadığını iddia eder ve şöyle der: "Kelâmın Allah'a izafe edilip kelamullah denmesi, beytullah, nâkatullah sözlerinde olduğu gibi teşrif ifade etmek içindir." Onlar, bu sözleriyle kelimeleri yerlerinden oynatıp tahrîf ediyorlar ki bu iddiaları bâtıldır.

Yüce Allah'a izafe edilen şeyler, ya birtakım manalardır ya da aynî/maddî hususlardır. Aynî şeylerin yüce Allah'a izafe edilmesi, teşrif içindir ve bunlar, O'nun mahlûkudur. Beytullah (Allah'ın evi) ve nâkatullah (Allah'ın Salih *aleyhisselam*'a mucize olarak verdiği devesi) gibi... Ancak mana ifade eden hususların O'na izafe edilmesi böyle değildir. Allah'ın izni, kudreti, izzeti, celali, kibriyâsı, kelâmı, hayatı, yüceliği, kahrı, galebesi vb. O'nun sıfatlarındandır. Bunlardan herhangi birinin mahlûk olmasına imkân yoktur.

[Kelâm Sıfatıyla İlgili Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in Görüşü]

Kelâm ile vasfedilmek, kemâl sıfatlarındandır. Bunun zıddı ise eksiklik sıfatları arasında yer alır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Mûsâ'nın kavmi, onun ardından, ziynet eşyalarından böğü-**

Scanned with CamScanner

ren bir buzağı heykelini (ilah) edindiler. Onun kendileriyle konuşamadığını, onlara bir yol da gösteremediğini görmediler mi?" (el-A'raf, 148)

Buzağıya tapanlar, kâfirliklerine rağmen bu hususta Mu'tezile'den daha ileri derecede Allah'ı bilen kimseler imiş! Çünkü onlar, Mûsâ'ya: "Senin de Rabbin konuşmuyor." demediler. Yine yüce Allah, o buzağı hakkında şöyle buyurmuştur: **"Onun hiçbir sözlerine karşılık veremediğini, onlara bir zararının dokunmadığını, bir fayda da sağlayamadığını görmezler mi?"** (Tâhâ, 89) Böylelikle buzağının söz söyleyemediğini ve konuşamadığını ortaya koymanın onun ilah olamayacağına delil olan bir eksiklik olduğu anlaşılmaktadır.

Onların bu hususta ortaya attıkları şüphelerin en ileri derecesi şu sözleridir: "Allah'ın konuştuğunu söylemek, kaçınılmaz olarak teşbîh ve tecsîme götürür." O zaman onlara şöyle denir: "Bizler, yüce Allah kendi celaline yakışan bir şekilde konuşur." dersek onların şüpheleri de ortadan kalkmış olur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bugün ağızlarına mühür vururuz ve neler işlediklerini elleri Bize söyler ve ayakları da şâhidlik eder."** (Yasin, 65)

Biz, bunların konuşacaklarına iman ederiz, ancak nasıl konuşacaklarını da bilemeyiz. Nitekim yüce Allah'ın şu buyruğu da böyledir: **"Derilerine: 'Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?' diyecekler. Onlar da diyecekler ki: 'Her şeyi konuşturan Allah bizi de konuşturdu.'"** (Fussilet, 21) Çakılların ve yemeklerin konuşması,[70] taşın selam vermesi,[71] hep bunlar ciğerden yükselen ve ağızdan çıkan ses olmaksızın, harflerin mahreçlerine dayalı olmadan meydana gelmiş şeylerdir.

İşte Şeyh Tahavî *rahimehullah*: "Keyfiyetsiz ve sözlü olarak O'ndan sadır olmuştur." sözleriyle buna işaret etmiştir. Yani bu söz, O'ndan ortaya çıkmıştır. Ancak O'nun bu sözü nasıl söylediği ve bunun keyfiyeti bilinememektedir. Bu hususu, "sözlü olarak" diyerek te'kid etmiş

[70] Buhârî (3579); Ahmed (1/460); Tirmizî (3633).
[71] Müslim (2277); Ahmed (5/89, 95); Tirmizî (3624); Dârimî (1/12).

Scanned with CamScanner

ve hakikati belirten bu ifadeyi bilhassa zikretmiştir. Nitekim yüce Allah da mecazı nefyeden ve hakikati vurgulayan mastarı zikrederek Mûsâ ile konuştuğunu te'kidli bir biçimde şöyle ifade etmiştir: **"Ve Allah, Mûsâ ile kesin olarak konuştu."** (en-Nisâ, 164) Şimdi söyler misiniz, hakkın ötesinde, sapıklıktan başka ne vardır?

Bazıları yedi kıraat imamından biri olan Ebû Amr b. el-Alâ'ya şöyle demiş: "Ben, senin bu ayetteki: 'Allah' lafzını üstün ile (yani Mûsâ, Allah ile konuştu anlamına gelecek şekilde) okumanı istiyorum." Böylelikle konuşanın Allah değil, Mûsâ olduğu anlaşılmış olacaktır. Bunun üzerine Ebû Amr, ona şu cevabı vermiş: "Diyelim ki ben, bu âyet-i kerîmeyi senin dediğin şekilde okudum, ya yüce Allah'ın: **"Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte gelip de Rabbi onunla konuşunca..."** (el-A'raf, 143) buyruğunu ne yapacaksın?" Bu cevap karşısında Mu'tezilî, ne diyeceğini şaşırmış.

[Yüce Allah'ın Cennetliklerle ve Başkalarıyla Konuşması]

Yüce Allah'ın cennetliklerle ve başkalarıyla konuşacağına dâir Kitap ve sünnetteki deliller ne kadar çoktur! Yüce Allah'ın, *"Çok merhametli Rablerinden: 'Selam' denir (onlara)."* (Yasin, 58) buyruğu gibi...

Buna rağmen Rabbin kelâmının (konuşmasının) tamamının tek bir mana olarak düşünülmesi nasıl doğru olabilir? Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz Allah'a olan ahit ve yeminlerini az bir pahaya değiştirenler yok mu, işte onlar için âhirette hiçbir nasip yoktur. Allah kıyâmet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz..."** (Âl-i İmrân, 77) Yüce Allah, onlarla konuşmamak suretiyle onları tahkir edecektir. Yani O, onlarla onları şereflendirecek şekilde konuşmayacaktır. Çünkü yüce Allah, bir başka âyet-i kerîmede cehennemde kendilerine: **"Yıkılın içerisine, Bana da söz söylemeyin."** (el-Mu'minun, 107) buyuracaktır. Eğer yüce Allah, mü'min kullarıyla konuşmayacak

Scanned with CamScanner

olsaydı, bu durumda onlar ve düşmanları eşit olurlardı ve düşmanları ile konuşmayacağını belirtmesinin de hiçbir anlamı olmazdı.

Buhârî, *Sahîh*'inde şöyle demektedir: "Yüce ve Mübarek olan Rabbin cennetliklerle konuşması babı." Daha sonra burada pek çok hadis zikretmektedir. Cennetliklerin en üstün ve değerli nimeti, şanı yüce ve mübarek olan Allah'ın yüzünü görmeleri ve O'nun onlarla konuşması olacaktır. Bunu red ve inkâr etmek; cennet nimetlerinin özü, en yücesi, en fazîletlisi ve kendisi olmasaydı cennetliklere cennetin hoş gelmeyeceği böyle bir nimeti inkâr etmektir.

[Kelâm Allah'ın Bir Sıfatıdır ve Mahlûk Değildir]

Yüce Allah'ın: **"Allah her şeyi yaratandır."** (er-Rad, 16) buyruğunu delil göstererek: "Kur'ân da bir 'şey'dir, o halde o da 'her şey' genel ifadesinin kapsamına girmektedir, buna göre o da mahlûktur." şeklinde delil ileri sürmeleri, en hayret edilecek işlerden biridir. Çünkü Mu'tezile'ye göre kulların hiçbir fiili, Allah tarafından yaratılmamıştır. Aksine bütün fiilleri yaratanlar kullardır, onları Allah yaratmaz. Onlar, kulların fiillerini ayetteki "her şey" ifadesinin dışına çıkarmış, Allah'ın bir sıfatı olmasına ve mahlûk türündeki her şey kendisiyle yaratılmasına rağmen Allah'ın kelâmını "her şey" ifadesinin genel kapsamına sokmuşlardır. Nitekim bütün yaratılmışlar, Allah'ın emriyle yaratılırlar. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Güneş, ay ve yıldızlar O'nun emriyle musahhar kılınmıştır. İyi bilin ki yaratma da, emretme de yalnız O'nundur."** (el-A'raf, 54)

Görüldüğü gibi burada yüce Allah, *yaratmak*la *emretme*nin arasını ayırmıştır. Eğer *emir* de yaratılmış olsaydı, onun da bir başka emir ile yaratılmış olması, diğerinin de sonsuza kadar bir başka emir ile yaratılmış olması gerekirdi. O takdirde teselsülü (kısır döngü) kabul etmemiz gerekirdi ki teselsül bâtıldır. Onların iddialarını sürdürmeleri halinde sonuç olarak bu; ilim, kudret ve buna benzer bütün sıfatların da yaratılmış olmasını gerektirir. Bu ise apaçık bir küfürdür. Çünkü

Scanned with CamScanner

O'nun ilmi de bir şeydir, kudreti de bir şeydir, hayatı da bir şeydir. Böylelikle bunlar da "her şey" ifadesinin genel çerçevesine girer ve önceden yokken sonradan yaratılmışlar arasında sayılırlar. Şanı yüce Allah, onların söylediklerinden çok yüce ve münezzehtir.

Ayrıca yüce Allah'ın, kendi dışında bir şey ile kâim olan bir kelâm ile mütekellim olması nasıl doğru kabul edilebilir? Bunu doğru kabul edecek olursak, o takdirde cansız varlıklarda yaratmış olduğu kelâmın da O'nun kelâmı olması gerekirdi. Aynı şekilde canlılarda yarattığı kelâmın da böyle olması icap ederdi ve bu takdirde ise konuşan ile konuşturan arasında farkın olmaması gerekirdi. Hâlbuki derilerin: **"Bizi Allah konuşturdu."** (Fussilet, 21) diyeceği bildirilmektedir. "Allah, konuştu." demeyeceklerdir. Hatta bu iddiaya göre yüce Allah'ın başkalarında yaratmış olduğu bütün kelâmları söyleyen bir mütekellim olması gerekirdi. Bu söz ister yalan, ister uydurma, ister küfür, ister hezeyan olsun fark etmez. Yüce Allah ise bundan münezzehtir. Nitekim vahdet-i vücutçular bu kanaatin peşine takılıp gitmişlerdir. İbn Arabî şöyle demiştir:

"Varlık âlemindeki her bir söz, O'nun kelâmıdır.

Bizim için fark etmez nesir ya da nazım olması."[72]

"كل / her" kelimesinin umumi ifadesi, kullanıldığı yere göre değişir. Bu ise karînelerle bilinecek bir husustur. Nitekim yüce Allah'ın: **"O rüzgar, Rabbinin emriyle her şeyi helak etti. Onların meskenlerinden başka bir şey görülmez oluverdi."** (el-Ahkaf, 25) buyruğundan bunu anlayabiliriz. Onların meskenleri de bir "şey" olmasına rağmen rüzgârın tahrip ettiği *"her şey"*in umum ifadesinin kapsamına girmemiştir. Çünkü maksat, âdeten rüzgarın tahrip etmesi kabil olan ve helâk edilip tahrip edilmeyi hak etmiş olan her bir şeyi tahrip ettiğini anlatmaktır.

---

[72] *Futûhâtu'l-Mekkiyye* (4/199)

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın bize Belkıs'ın söylediğini naklettiği: **"Kendisine her şeyden verilmiş."** (en-Neml, 23) buyruğu da bu şekildedir. Buradaki **"her şey"**den kasıt, hükümdarların gerek duyacakları her şeydir. Böyle bir kayıt ise ifadenin karînelerinden anlaşılmaktadır. Zira Hüdhüd'ün maksadı, onun hükümdarlık işlerinde eksiksiz bir kraliçe olduğunu ve onun hükümdarlığını tamamlamak için ayrıca başka bir şeye gereğinin bulunmadığını anlatmaktır. Buna benzer ifadeler pek çoktur.

["Allah, Her Şey'in Yaratıcısıdır." Ayetinin Anlamı]

Buna göre yüce Allah'ın: **"O, her şeyin yaratıcısıdır."** (er-Rad, 16) buyruğundan kasıt, *yaratılmış olan her bir şeydir*. Yüce Allah'ın dışındaki bütün varlıklar ise yaratılmış varlıklardır. Buna göre bu genel ifadenin kapsamına kesinlikle kulların fiilleri de girmektedir. Ancak bu genel ifadenin kapsamına yüce Yaratıcı'nın girmesi mümkün değildir. Sıfatları da O'nun gayrısı değildir. Çünkü O, bütün kemâl sıfatlara sahiptir. Sıfatlarının da O'nun mukaddes zatından ayrılmaları kabil değildir. Sıfatlarının, O'ndan ayrı olması düşünülemez. Nitekim daha önce; "O, mahlûkatı yaratmadan önce kadîm olarak sahip olduğu sıfatlara halen sahiptir." sözleri açıklanırken de buna işaret edilmişti.

[Kur'ân'ın Yaratıldığını İddia Edenlerin Delillerinin Tutarsızlığı]

Kur'ân'ın yaratıldığını ileri sürenlerin: (إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا) **"Muhakkak Biz onu Arapça bir Kur'ân kıldık."** (ez-Zuhruf, 3) buyruğunu delil getirmeleri ne kadar çürük ve tutarsız bir delildir! Çünkü Arapçada "جَعَلَ" fiili eğer "yaratmak" anlamında kullanılırsa tek bir mef'ul/nesne alır. Şu ayetlerde olduğu gibi: (وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ) **"Karanlıkları ve aydınlığı yaratan..."** (el-En'âm, 1) (وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ* وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ) **"Ve canlı her şeyi sudan yarattık. Hâlâ imana gelmezler mi? Ve yer onları çalkalamasın diye onda sağlamlaştırıcı kazıklar yarattık."** (el-Enbiyâ, 30-31)

Scanned with CamScanner

Eğer bu fiil iki mef'ul/nesne alacak olursa o takdirde "yaratmak" anlamına gelmez. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: (وَلَا تَنقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا) **"Yeminleri pekiştirdikten sonra bozmayın, hem Allah'ı üzerinize kefil kılmışken (nasıl bozarsınız?)"** (en-Nahl, 91); (وَلَا تَجْعَلُوا اللهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ) **"Allah'ı yeminlerinize engel kılmayın."** (el-Bakara, 224); (الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ) **"Onlar ki Kur'ân'ı parçalara ayırdılar."** (el-Hicr, 91); (وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ) **"Elini boynuna bağlanmış kılma!"** (İsra, 29) (وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللهِ إِلَهًا آخَرَ) **"Allah ile beraber başka bir ilah edinme!"** (el-İsra, 39); (وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَاثًا) **"Onlar, Rahmân'ın kulları olan melekleri dişiler kabul ettiler."** (ez-Zuhruf, 19) Bunun benzeri daha birçok âyet vardır. İşte yüce Allah'ın: (إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا) **"Muhakkak Biz onu Arapça bir Kur'ân kıldık."** (ez-Zuhruf, 3) buyruğu da bu şekildedir.

Onların yüce Allah'ın: **"O mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından, o ağaçtan ona şöyle seslenildi."** (el-Kasas, 30) buyruğunu: "Yüce Allah, kelâmı ağaçta yaratmış, Mûsâ da sesi o ağaçtan işitmiştir." şeklindeki iddialarına delil göstermeleri de ne kadar tutarsızdır! Çünkü onlar, bu cümleden önceki ve sonraki sözleri göremeyecek kadar basiretsizlik sergilemişlerdir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Mûsâ, oraya varınca, o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından ona seslenildi."** Nidâ (seslenmek) uzaktan gelen sözdür. Mûsâ *aleyhisselam* seslenişi vadinin kıyısından işitti. Sonra da şöyle buyrulmaktadır: **"O mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından, o ağaçtan..."** Yani nida, o mübarek yerde ağacın yakınından yapılmıştı. Nitekim "Evden Zeyd'in sözünü duydum." deyince buradaki "evden," sesin çıkış noktasını (ibtidau'l-ğaye'yi) ifade eder. Yoksa evin konuştuğunu ifade etmez. Eğer kelâm, ağaçta yaratılmış olsaydı: **"Ey Mûsâ, muhakkak Ben alemlerin Rabbi olan Allah'ım."** (el-Kasas, 30) sözlerini söyleyenin de ağaç olması gerekecekti. Acaba âlemlerin Rabbi dışında bir kimse: **"Muhakkak Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım!"** demiş olabilir mi?! Eğer bu ifadeler, Allah'tan

Scanned with CamScanner

başkasından çıkmış ise o takdirde Firavun'un: **"En yüce rabbiniz benim."** (en-Nâziât, 24) sözünün de doğru olması gerekirdi. Çünkü onlara göre her iki söz de mahlûktur ve Allah'tan başkası tarafından söylenmiştir. Ancak onlar, esasen bozuk olan temel kâidelerine dayanarak bu iki söz arasında şöyle bir fark olduğunu söylemişlerdir: "O, yüce Allah'ın ağaçta yarattığı bir kelâmdır, diğeri ise Firavun'un kendisinin yarattığı bir kelâmdır." Böylelikle onlar, tahrîf ve tebdil ettiler ve Allah'tan başka bir yaratıcının varlığına inanmış oldular. Kulların fiilleri meselesinde de yüce Allah'ın izniyle buna dâir açıklamalar gelecektir.

Denilse ki: Yüce Allah: **"Şüphe yok ki o, çok şerefli bir elçinin sözüdür."** (el-Hakka, 40; et-Tekvir, 19) buyurmuştur. Bu da bu Kur'ân'ı rasûlün meydana getirdiğine delildir. Bu rasûl ister Cebrail, isterse de Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* olsun, fark etmez.

Buna şöyle cevap verilir: Rasûlün söz konusu edilmesi, onun kendisini rasûl olarak gönderen adına tebliğde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü burada: "O, bir meleğin yahut bir peygamberin sözüdür." denilmemektedir. Böylelikle, onun bu sözleri kendisini bu Kitap ile gönderen adına tebliğ ettiğini anlıyoruz. Yoksa bu, kendiliğinden bu sözü meydana getirmiş olduğu anlamına gelmez.

Aynı şekilde rasûl, bu iki âyetten birisinde Cebrail'dir, diğerinde Muhammed'dir. Her ikisinde de Kur'ân'ın onlara izafe edilmesi, bu izafetin tebliğ için olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Zira onlardan biri bu Kur'ân'ı meydana getirmiş olsaydı, diğerinin meydana getirmesine imkân olmazdı.

Aynı şekilde "güvenilir bir rasûl" diye buyrulmuş olması, onun tebliğ etmek için kendisiyle gönderilen söze hiçbir ilave yapmamış, ondan hiçbir şey eksiltmemiş olduğunun da delilidir. Aksine o, kendisi ile gönderilenden yana güvenilir bir kimsedir. O, kendisini rasûl olarak gönderen adına tebliğde bulunur.

Scanned with CamScanner

Diğer taraftan şanı yüce Allah, Kur'ân'ı bir beşer sözü kabul edenlerin kâfir olduklarını beyân etmiştir. Muhammed de bir beşerdir. Kendisinin ortaya koymuş olduğu anlamında Kur'ân'ı Muhammed'in sözü olarak kabul eden bir kimse kâfir olur. "Kur'ân-ı Kerîm, bir beşer sözüdür." demek ile: "O, cinlerden yahut meleklerden birinin sözüdür." demek arasında da fark yoktur. Çünkü söz, ilk olarak kime ait ise onun sözü kabul edilir. Tebliğ etmek maksadıyla onu söyleyenin sözü kabul edilmez. Mesela bir kimse, birisinin: "Durun, sevgiliyi hatırlamaktan ve onun evine yakınlaşmaktan dolayı ağlayalım." şiirini okuduğunu işitirse: "Bu, İmru'l-Kays'ın şiiridir." der. Yine bir kimse, birisinin: *"Ameller, ancak niyetlere göredir ve herkes için ancak niyet ettiği neyse o vardır."*[73] sözünü söylediğini duyarsa: "Bu, Allah Rasûlünün sözüdür." der. Eğer o kimsenin: *"Elhamdulillahi Rabbi'l-Alemîn. er-Rahmani'r-Rahîm. Maliki Yevmi'd-Dîn İyyake Na'budu ve İyyake Nestaîn."* dediğini işitecek olursa eğer bunu bilen biriyse: "Bu, Allah'ın kelâmıdır." diyecektir. Aksi takdirde: "Ben, bunun kimin kelâmı olduğunu bilmiyorum." diyecektir. Bir kimse: "Hayır, biliyorsun." diyecek olursa onu yalanlayacaktır. İşte bundan dolayı bir kimse, bir diğerinden nazım ya da nesir olarak bir söz işitecek olursa: "Bu, kimin sözüdür? Bu, senin sözün müdür, yoksa bir başkasının sözü müdür?" diye sorar.

[Allah'ın Kelâmının Mahlûk Olmadığı Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat Tarafından İttifakla Kabul Edilmiştir]

Özetle selef ve haleften başta dört mezhep ve diğer mezhep mensupları olmak üzere bütün Ehl-i Sünnet, Kur'ân'ın Allah'ın kelâmı olduğunu ve mahlûk olmadığını ittifakla kabul etmişlerdir. Ancak bu noktadan itibaren geç dönem uleması; "Yüce Allah'ın kelâmı acaba zatı ile kâim tek bir mana mıdır? Yoksa o, yüce Allah'ın daha önceden mütekellim değilken sonradan konuşmasıyla meydana gelen harfler

[73] Buhârî (1, 54, 2529, 3898, 5070); Müslim (1907); Ebû Dâvûd (2201); Tirmizî (1647); İbn Mâce (2427); Nesâî (1/58); Ahmed (1/25).

Scanned with CamScanner

ve sesler midir? Yoksa o ezelden beri dilediği takdirde ne zaman ve ne şekilde isterse konuşabilen bir mütekellim midir? Kelâm nev'/tür olarak mı kadimdir?" hususlarında farklı görüşler öne sürmüşlerdir.

Eğer insanlar, selîm fıtratları ve dosdoğru akılları ile baş başa bırakılmış olsalardı, aralarında herhangi bir anlaşmazlık ortaya çıkmazdı. Fakat şeytan, bazı insanlara demagojik vesveselerinden birini telkin etmiş ve bununla onları birbirlerine düşürmüş, aralarında ayrılıklar çıkarmıştır: **"Muhakkak ki Kitap hakkında anlaşmazlığa düşenler, elbette uzak bir ayrılık içindedirler."** (el-Bakara, 176)

İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın sözlerinin delâlet ettiği husus şudur: Yüce Allah, ezelden beri dilediği zaman ve dilediği şekilde mütekellimdir. O'nun kelâmı tür itibarıyla kadîmdir [Yani kelâm, Allah'ın ezelî bir sıfatıdır. Ancak Allah, dilediği zaman konuştuğu için O'nun herhangi bir kelamı, vukuu itibarıyla kadîm ya da ezelî değildir.] Ebû Hanîfe *rahimehullah*'ın *el-Fıkhu'l-Ekber*'deki sözlerinin zâhirinden anlaşılan da budur. Çünkü o şöyle demektedir: "Kur'ân, Allah'ın kelâmıdır, Mushaflarda yazılıdır; Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e indirilmiş, kalblerde hıfzedilip ezberlenmiş ve dillerle okunmaktadır. Bizim Kur'ân'ı telaffuz edişimiz ise mahlûktur, onu yazışımız mahlûktur, onu kıraat edişimiz mahlûktur. Kur'ân'ın kendisi ise mahlûk değildir. Yüce Allah'ın Kur'ân'da, Mûsâ ve diğer peygamberlerden *-hepsine salat ve selam olsun-* nakletmiş olduğu sözler ile Firavun ve İblis'ten naklettiklerinin hepsi de Allah'ın kelâmıdır, onlarla ilgili bize verdiği haberlerdir. Allah'ın kelâmı, mahlûk değildir; Mûsâ'nın ve diğer mahlûkların kelâmı ise mahlûktur. Kur'ân-ı Kerîm ise Allah'ın kelâmıdır, onların kelâmı değildir. Mûsâ *aleyhisselam*, yüce Allah'ın kelâmını işitmiştir. O, Mûsâ *aleyhisselam* ile konuşunca, ezelden beri sıfatlarından biri olan kelâmıyla konuşmuştur. O'nun bütün sıfatları ise mahlûkatın sıfatlarından farklıdır. O, bilir ama bizim bilgimiz gibi değil; O, kudret sahibidir

Scanned with CamScanner

fakat bizim kudretimiz gibi değil; O, görür ama bizim görmemiz gibi değil; O, konuşur ama bizim konuşmamız gibi değil."[74]

"Mûsâ ile konuştuğunda sıfatlarından biri olan kelâmıyla konuşmuştur." sözlerinden şu anlaşılmaktadır: Yüce Allah, Mûsâ gelince onunla konuştu. Yoksa o ezelden ebede kadar sürekli olarak: "Ey Mûsâ" deyip durmaz. Nitekim bu husus, yüce Allah'ın şu buyruğundan açıkça anlaşılmaktadır: **"Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte gelip Rabbi de onunla konuşunca..."** (el-A'raf, 143)

Böylelikle bu ifadelerden, onun (Ebû Hanîfe'nin) mezhebine mensup olup şöyle diyenlerin görüşlerinin reddedildiği anlaşılmaktadır: Ke-lâm, zât ile kâim ve işitilmesi düşünülemeyen bir tek manadır. Yüce Al-lah, sesi havada yaratır. Nitekim Ebû Mansur, el-Mâturîdî ve başkaları böyle demiştir.

(İmam Ebu Hanife'nin:) "Yüce Allah'ın ezelden beri sıfatlarından bir sıfatı olan kelâmı..." ifadesi de "Yüce Allah, daha önceden mütekellim değilken, sonradan kelâm vasfına sahip olmuştur." diyenlerin görüşlerini reddetmektedir.

Özetle söyleyecek olursak Mu'tezile'nin, kelâmın Allah'ın meşîet ve kudretiyle alakalı olduğuna ve dilediği vakit konuştuğuna, onun pey-derpey söz söylediğine dâir getirdikleri bütün deliller haktır, kabul edil-mesi gerekir.

"Kelâm, Allah'ın zatıyla kâimdir. O, O'nun bir sıfatıdır. Sıfat da ancak mevsuf ile var olabilir." diyen (Eş'arî ve Mâturîdîlerin) sözleri de haktır, kabul edilmesi ve böyle söylenmesi gerekir.

Buna göre her iki kesimin görüşlerinden doğru olanın alınıp kabul edilmesi gerekir. Onların kabul ettiği görüşlerden, şeriat ve aklın reddettiği şeylerden de uzak durmak gerekir.

Bize: "Bu, hâdislerin (sonradan meydana gelmiş varlıkların) Allah'la kâim olmasını gerektirir." diyecek olurlarsa, biz de şöyle cevap veririz:

---

[74] *Fıkhu'l-Ekber ve Şerhi*, (s. 50).

Scanned with CamScanner

Bu, kapalı bir ifadedir. Sizden önce bu anlamıyla hâdislerin varlığını önder imamlardan inkâr eden kimse var mıdır? Diğer taraftan Kur'ân ve sünnetin nasları, bunu içerdiği gibi aynı şekilde imamlardan gelen açık ifadeler de aklın apaçık gerçekleriyle birlikte bunu dile getirmektedir.

Şüphesiz insanları muhatap alan ve onlara yüce Allah'ın söz söylediğini, seslendiğini, özel olarak konuştuğunu ve buyruklar verdiğini haber veren rasûller, onlara bunların yüce Allah'tan ayrı birtakım mahlûklar olduğunu da anlatmaya kalkışmamışlardır. Aksine onlara anlatmak istedikleri şey şu olmuştur: Bizzat konuşan, yüce Allah'ın kendisidir ve konuşmak/kelâm başkasıyla değil, O'nunla kâimdir. O sözü söyleyen ve buyuran O'dur. Nitekim Âişe *radıyallahu anha* iftiraya maruz kalışını anlatan hadisinde şunları söylemiştir: "Şüphesiz kendi nazarımda ben, yüce Allah'ın benim hakkımda Kur'ân'da okunacak bir vahiy sûretinde kelâm söylemeye değmeyecek kadar önemsizdim."[75]

Eğer bütün bunlardan, mefhumlarından anlaşılandan farklı şeyler kastedilmiş olsaydı, elbette ki bunların da açıklanması icap ederdi. Zira açıklamanın, gerek duyulan vakitten sonraya ertelenmesi caiz değildir.

Söz söyleyip kelâm ile konuşmakla birlikte sözü ve kelâmı kendisi ile kâim olmayan, aksine başkası ile kâim olan bir söz söyleyicinin ve mütekellimin varlığını ne akıl bilir, ne de dilde böyle bir şey vardır. Eğer onlar, bu iddialarıyla teşbîhten çekinip kaçındıklarını ileri sürecek olurlarsa, o takdirde başka sıfatları da kabul etmesinler. Çünkü onlar: "O, bilir ama bizim bilgimiz gibi değil." diyecek olurlarsa biz de: "O da konuşur; ama bizim konuşmamız gibi değildir." der ve diğer bütün sıfatların da böyle olduğunu söyleriz.

Acaba kendisiyle kudretin kâim olmadığı bir kâdirin, kendisiyle hayatın kâim olmadığı bir hayyın varlığını akıl kabul edebilir mi?

Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de: *"İyinin de, kötünün de asla kendilerini aşamadığı Allah'ın eksiksiz kelimeleriyle*

---

[75] Uzunca bir hadisin parçasıdır. Buhârî (3661, 4141, 4750); Müslim (2770); Ahmed (6/197); Ebû Dâvûd (4735).

Scanned with CamScanner

(Allah'a) sığınırım."[76] buyurmuştur. Aklı başında bir kimsenin "O mahlûk olan bir şey ile sığınmıştır." demesi mümkün olabilir mi? Aksine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu buyrukları da böyledir: *"Gazabından rızana, cezalandırmadan afiyetine sığınırım."*[77]; *"Hissettiğim ve kendisinden çekindiğim şeylerin kötülüklerinden Allah'ın izzetine ve kudretine sığınırım."*[78]; *"Altımızdan yerin dibine geçirilmekten, Senin azametine sığınırım."*[79]

İşte bütün bunlar, yüce Allah'ın sıfatlarıdır. Bu hususlar ilgili yerlerinde genişçe açıklanmıştır. Ben, burada sadece bir işarette bulunmak istedim.

Hanefîlerin müteahhir olanlarının pek çoğu, kelâmın bir tek mana olduğunu, birden çok oluşun, çokluğun, parçalanmanın ve kısımlara ayrılmanın medlulde değil de delâletlerde hâsıl olduğunu kabul etmiş ve şöyle demişlerdir: Kur'an'ın bu ibareleri mahlûktur ve Allah'ın kelâmına delâlet ettiği ve Allah'ın kelâmı da bunlarla ifade edildiğinden dolayı onlara "kelâmullah" adı verilmiştir. Eğer bu, Arapça ifade edilirse Kur'ân'dır, İbranice ifade edilirse Tevrat'tır. Kur'an ile Tevrat'ta farklı olan ibarelerdir, kelâm değildir. Bu ibarelere mecazen Allah'ın kelâmı denir.

Bu, fâsid bir görüştür. Zira bu, yüce Allah'ın: **"Zinaya yaklaşmayın."** (el-İsra, 32) buyruğunun anlamının **"Namazı dosdoğru kılın."** (el-Bakara, 43) buyruğunun anlamıyla aynı olmasını gerektirir. Diğer taraftan Ayete'l-Kürsî'nin ihtivâ ettiği mananın borç âyetiyle aynı anlama, İhlas sûresinin anlamının da Tebbet sûresiyle aynı anlama gelmesini gerektirmektedir. Kişi, bu görüşü düşündükçe tutarsızlığını daha iyi kavrar ve bunun selefin konuyla ilgili sözlerine muhalif olduğunu anlar.

---

76 Ahmed (3/419); İbnu's-Sunnî (642).

77 Müslim (486); Ebû Dâvûd (879); Tirmizî (3491); Mâlik (1/214); İbn Mâce (3841).

78 Müslim (2202).

79 Ebû Dâvûd (5074); Nesâî (8/282).

Scanned with CamScanner

Gerçek şu ki Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'ân onların iddia ettiği gibi mecazî olarak değil hakiki olarak Allah kelâmındandır. Yüce Allah'ın kelâmının ise sonu yoktur. O, dilediği şeyi, dilediği zaman, dilediği gibi söyleme/konuşma vasfına sahiptir. Ezelî ve ebedî olarak bu, böyledir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Rabbimin sözleri için denizler mürekkeb olsa, buna yardımcı olarak bir o kadar daha katsak, Rabbimin sözleri tükenmeden o denizler tükenir."** (el-Kehf, 109); **"Eğer yeryüzünde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve deniz de ardından yedi deniz daha ona katılsa, yine de Allah'ın sözleri tükenmez. Muhakkak Allah Azîz'dir, Hakîm'dir."** (Lukmân, 27)

Allah'ın kelâm'ı göğüslerde mahfûz olan, dillerle okunan, mushaflarda yazılı olandır. Nitekim Ebû Hanîfe *rahimehullah* da *el-Fıkhu'l-Ekber*'inde böyle demiştir. Yüce Allah'ın bütün bu yerlerdeki kelâmı hakikî manasıyladır. Eğer: "Mushaflarda yazılı olan, Allah'ın kelâmıdır." denecek olursa bundan sahîh ve hakikî bir mana anlaşılır. Eğer onun hakkında: "Bu, filanın hattı ve yazısıdır." denecek olursa bundan da sahîh ve hakikî bir mana anlaşılır. Eğer: "Bunda hattın kendisiyle yazıldığı bir mürekkeb vardır." denecek olursa bundan da sahîh ve hakikî bir mana anlaşılır. Eğer "Mushaflarda mürekkeb vardır." denecek olursa, elbette buradaki "zarf" anlamı, "Onda gökler ve yer vardır, onda Muhammed ve İsa vardır." ve buna benzer sözlerden anlaşılacak zarf anlamından farklı olacaktır. Bu iki mana da bir kimsenin: "Onda filan hattatın hattı vardır." sözündeki manadan farklıdır. Bu, üç mana da bir kimsenin: "Orada Allah'ın kelâmı vardır."sözünün ihtivâ ettiği manadan farklıdır. Bu manalar arasındaki farklara dikkat etmeyen bir kimse sapıtır ve doğruyu bulamaz.

Aynı şekilde okuyanın fiili olan kıraat ile yüce yaratıcının sözü olan okunan sözler arasındaki fark da böyledir. Bu farkı tespit edemeyen bir kimse de aynı şekilde sapıtmış olur. Eğer bir kimse, bir kağıtta: "Şunu bil ki Allah'ın dışındaki her şey bâtıldır." mısrasının bilinen bir

Scanned with CamScanner

hattatın yazısıyla yazılmış olduğunu görecek olursa elbette ki o kimse: "Bu, hakikî olarak Lebid'in sözlerindendir; bu, hakikî anlamda filan kimsenin hattıdır; bu, hakiki olarak "her şey"dir ve bu da gerçekten mürekkebtir." derse bu sözlerin hepsi de doğrudur ve buradaki gerçekler, birbirlerine karışmazlar.

"*Kur'ân*" kelimesi, aslı itibarıyla mastardır. Bazen bu kelime zikredilerek onunla "kıraat/okumak" kastedilir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Sabah Kur'ân'ını da (yani namazda Kur'ân okumayı da)... Çünkü sabah Kur'ân'ı şahitlidir."** (el-İsra, 78)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur:

"Kur'ân'ı seslerinizle süsleyiniz."[80]

Bazen de "Kur'ân" lafzıyla "makrû' / okunan şey" kastedilmektedir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kur'ân'ı okuyacağın zaman, o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın."** (en-Nahl, 98); **"Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız."** (el-A'raf, 204) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz ki bu Kur'ân, yedi harf üzere indirilmiştir."*[81]

Buna benzer, sözü edilen her iki anlama da delâlet eden daha pek çok âyet ve hadis vardır. Buna göre hakikatlerin aynî, zihnî, lafzî ve resmî (şeklî) varlıkları vardır. Fakat aynlar önce bilinir, sonra onlar zihinde hatırlanır, sonra yazılır. İşte bunların (Kur'ân lafızlarının) mushafta yazılması dördüncü mertebedir.

Kelâm'a gelince; onunla mushaf arasında herhangi bir vasıta yoktur. Bilakis zihin ya da dil ile alakalı herhangi bir araç olmaksızın yazılandır. Onun, "öncekilerin kitaplarında" bulunması ile "yayılmış bir sahifede" veya "korunmuş bir kitapta" bulunması arasındaki fark gayet açıktır. Şöyle ki: Kur'ân hakkındaki **"Şüphesiz ki o daha ön-**

[80] Ebû Dâvûd (1468); Ahmed (4/283, 285, 296); İbn Mâce (1342); İbn Hibbân (660).

[81] Mâlik (1/201); Şâfi'î, Risâle (283); Buhârî (2419, 4992, 5041); Müslim (818); Ebû Dâvûd (1475); Tirmizî (2944).

Scanned with CamScanner

cekilerin kitaplarında da vardır." (eş-Şuarâ, 196) buyruğundan kasıt onun şanının, niteliklerinin önceki kitaplarda söz konusu edildiği ve indirileceğinin haber verildiğidir. Nitekim Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* de o kitaplarda yazılıydı. Zira Kur'ân'ı, yüce Allah, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e indirmiştir. Onun dışında hiçbir kimseye asla indirmiş değildir. İşte bundan dolayı yüce Allah, burada "kitaplarda (ez-zubur)" diye buyurmuş, "suhuflarda" ve "sahifede" demeyiştir. Çünkü "zubur" kelimesi "zebur" kelimesinin çoğuludur. "ez-Zebr" ise yazmak ve toplayıp bir araya getirmek demektir. Buna göre yüce Allah'ın: **"Şüphesiz ki o, daha öncekilerin kitaplarında (zubur) da vardır."** buyruğu "Onlarda yazılıdır." anlamındadır. Zaten bizzat lafzın kendinde ve türeyişinde, kastedilen manayı açıklayan incelikler vardır. Bunlar aynı zamanda Kur'ân'ın beyânının mükemmelliğini, karışıklıktan uzaklığını ve arınmışlığını da açıklamaktadır. Özetle bu ayet, yüce Allah'ın: **"Onlar ki onu yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulurlar."** (el-A'raf, 157) buyruğunu andırmaktadır. Bundan maksat ise "Peygamber'in, kendi kitaplarında anılmış olduğunu göreceklerdir." demektir.

Burada yüce Allah'ın: **"Yayılmış bir sahife içinde..."** (et-Tur, 3); **"O, levh-i mahfuzdadır."** (el-Buruc, 22) veya **"Korunan bir kitaptadır."** (el-Vakıa, 78) buyrukları ise bundan farklıdır. Çünkü burada zarfta amel eden ya kevn, istikrar, husûl ve buna benzer umumi fiillerden bir fiildir ya "O bir kitapta yazılıdır." ya da "Bir sahifede yazılıdır." şeklinde takdirî bir ifade söz konusudur.

Kitap lafzı, kimi zaman yazım yeri anlamında kullanılır, kimi zaman da yazılı söz anlamında kullanılır. Söylenen sözün kitapta yazılmasıyla dışarıda var olan cisimlerin kitapta yazılışı arasında bir ayırıma gitmek gerekir. Çünkü bu cisimlerin ancak isimleri orada yazılır. Kişi, bu husus üzerinde düşündükçe aradaki farkı da açıkça anlar.

Yüce Allah'ın kelâmının haricî hakikatine gelince; bu, O'ndan ya da O'nun adına tebliğ edenden işitilendir. Kişi, bunu işitecek olursa

Scanned with CamScanner

onu bilir ve beller. Buna göre yüce Allah'ın kelâmı, o kimse tarafından işitilir, bilinir ve bellenmiş olur. Onu işiten kişi, onu söyleyecek olursa o takdirde, o sözü okumuş (tilavet etmiş) olur. O sözü yazacak olursa, o takdirde bu söz onun tarafından yazılmış ve resmedilmiş olur. Bütün bu yönleriyle o söz, bir hakikattir ve sözün nefyedilmesi sahîh olmaz; ama mecazi ifadenin nefyi sahîhtir. Buna göre: "Mushaf'ta Allah'ın kelâmı yoktur." demek caiz olmadığı gibi "Kur'ân okuyan bir kimsenin okuduğu Allah'ın kelâmı değildir." de denemez. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse ona eman ver. Ta ki Allah'ın kelâmını dinlesin."** (et-Tevbe, 6) Hâlbuki bu kimse, Allah'ın kelâmını Allah'tan işitmiş olmayacaktır. O, ancak Allah adına onu tebliğ eden kimseden işitecektir. Bu ayet-i kerîme; "İşitilen şey, Allah'ın kelâmının tabiridir; yüce Allah'ın kelâmının kendisi değildir." diyenlerin sözlerinin tutarsız olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü yüce Allah, burada: **"Ta ki Allah'ın kelâmını dinlesin."** buyurmuş, bunun yerine: "Ta ki o, Allah'ın kelâmını anlatan ifadeleri dinlesin." buyurmamıştır. Sözlerde de aslolan hakikattir. Bir kimse: "Mushaflarda yazılı olan, Allah'ın kelâmının anlatımıdır yahut Allah'ın kelâmının nakledilmesidir. Mushaflarda Allah'ın kelâmı yoktur." diyecek olursa şüphesiz Kitab'a, Sünnet'e ve ümmetin selefine muhalefet etmiş olur ki sapıklık olarak bu kadarı yeter.

İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın sözleri: "Kelâm, Allah'tan işitilmesi tasavvur olunamayan tek bir manadır. İşitilen, indirilen, okunan ve yazılan ise Allah'ın kelâmı değildir. Sadece onun anlatımıdır." diyenlerin sözlerini reddetmektedir. Çünkü Şeyh *rahimehullah* şöyle demektedir: "Allah'ın kelâmı O'ndan zuhur etmiştir." Selef'ten başkaları da böyle söylemiştir. Onlar: "O, O'ndan zuhur etmiştir, O'na dönecektir." derler. "O'ndan zuhur etmiştir." demelerinin sebebi, Mu'tezile'den Cehmiyye ile diğerlerinin: "O, kelâmı belli bir yerde yarattı ve kelâm, o yerden zuhur etti." demeleridir. Bu sebeble selef: "Kelâm, O'ndan zuhur etmiştir." demiştir. Yani, Kur'ân'ı kelâm sıfatıyla söyleyen O'dur.

Scanned with CamScanner

Bu sebeble, O'ndan zuhur etmiştir. Birtakım mahlûkattan sadır olmuş değildir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kitabın indirilmesi, mutlak galip, her işi hikmet dolu Allah tarafındandır."** (ez-Zümer, 1); **"Fakat benden sadır olan... sözü, hak olmuştur."** (es-Secde, 13); **"De ki: Onu Ruhu'l-Kudüs... Rabbinden hak olarak indirmiştir."** (en-Nahl, 102)

Selefin: "O'na dönecektir." sözlerinin anlamına gelince; Kur'ân, (ahir zamanda) kalblerden ve mushaflardan kaldırılacak, geriye ne kalblerde, ne mushaflarda ondan bir âyet kalacaktır. Nitekim bu husus birçok rivâyette de dile getirilmiştir.[82]

[Akıl, Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'i Nasıl Söylediğini İdrâk Etmekten Âcizdir]

İmam Tahavî *rahimehullah*'ın: "keyfiyyetsiz olarak" sözü, Allah'ın kelâm sıfatıyla Kur'ân'ı nasıl söylediğinin bilinemeyeceği anlamındadır. "Sözlü olarak" ifadesi de bu kelâmın mecaz olmadığını ifade eder.

"Rasûlüne vahiy yoluyla indirmiştir." sözü şu demektir: O, Kur'ân'ı Rasûlüne, meleğin diliyle indirmiştir. Melek Cebrail, Kur'ân'ı yüce Allah'tan işitmiş, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* de melekten işitmiş ve insanlara okumuştur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz, onu insanlara ağır ağır okuyasın diye bölüm bölüm ayırdığımız bir Kur'ân olarak (indirdik). Biz, onu kısım kısım indirdik."** (el-İsra, 106); **"Onu kalbinin üzerine uyarıcılardan olasın diye apaçık bir Arapça lisan ile Rûhu'l-Emîn indirdi."** (eş-Şuara, 193-195)

Buna; "O zaman Kur'ân'ın indirilmesi, yağmurun indirilmesi, demirin indirilmesi ve davarlardan sekiz çiftin indirilmesi gibi bir şeydir." diye itiraz edilmiştir. Buna cevabımız ise şudur:

---

[82] İbn Mâce (4049). Hâkim (4/473).

Scanned with CamScanner

Kur'ân-ı Kerîm'in indirilişiyle ilgili olarak onun Allah'tan indirildiği zikredilmiştir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: **"Hâ Mîm. Kitabın indirilmesi, hükmünde galip en iyi bilen Allah tarafındandır."** (el-Mü'min, 1-2); **"Kitabın indirilmesi mutlak galip, her işi hikmet dolu Allah tarafındandır."** (ez-Zümer, 1); **"(Bu kitap) "Rahmân, Rahîm olan Allah tarafından indirilmiştir."** (Fussilet, 2); **"O, hikmeti sonsuz, her hamde layık olan tarafından indirilmiştir."** (Fussilet, 42); **"Şüphesiz Biz, onu mübarek bir gecede indirdik. Muhakkak Biz, korkutup uyaranlarız. O gecede hikmetli her bir iş tarafımızdan bir emirle hükme bağlanır. Muhakkak Biz, (elçiler) gönderenleriz."** (ed-Duhan, 3-5); **"Eğer siz, doğru söyleyenler iseniz, o halde Allah katından ikisinden daha doğru yol gösterici bir kitap getirin ki ben de ona uyayım."** (el-Kasas, 49); **"Kendilerine kitap verdiklerimiz bunun muhakkak Rabbin tarafından hak ile indirildiğini bilirler."** (el-En'âm, 114); **"Onu Rûhu'l-Kudüs, Rabbinden hak olarak indirmiştir."** (en-Nahl, 102)

Yağmurun indirilmesi ise "semadan indirilmiş olmak"la kayıtlandırılmıştır. Yüce Allah: **"O, semadan bir su indirmiştir."** (er-Rad, 17) buyurmaktadır. Sema ise yükseklik demektir. Bir başka yerde de yağmurun bulutlardan indirildiği zikredilmektedir. Demirin ve davarların indirilmesi ise mutlak (kayıtsız) olarak geçmektedir. O halde bu indirmeyle diğer indirme birbirine nasıl benzer ve böyle bir indirme ötekine nasıl benzetilebilir?

Demir, hiç şüphesiz dağlarda bulunan maden yataklarından çıkarılır ve dağlar yerden yüksektedir. Denildiğine göre demir madeni ne kadar yüksekten çıkıyorsa, o kadar kalitelidir.

Davarlar ise doğmak sûretiyle yaratılırlar, bu ise erkeklerin sulblerinde bulunan suyun, dişilerin rahimlerine indirilmesini gerektirir. İşte bundan dolayı "indirdi (enzele)" buyurulmuş, "nezzele (peyderpey indirdi)" diye buyurulmamıştır. Daha sonra da ceninler, annelerin karınlarından yeryüzüne inerler. Bilindiği gibi davarların erkekleri, çift-

Scanned with CamScanner

leşme esnasında dişilerinin üzerine çıkarlar. Erkeğin suyu da yukardan dişilerin rahmine iner, yani akar. Dişi de yavrusunu doğurduğunda yukardan aşağı doğru bırakır. İşte buna göre yüce Allah'ın: **"Ve sizin için davarlardan sekiz çift indirdi."** (ez-Zümer, 6) buyruğunun iki anlama gelme ihtimali vardır: Birisine göre buradaki "min/dan" eki, cinsin beyânı içindir, ikincisine göre bu, gayenin başlangıç noktasını bildirmek içindir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda da bu iki açıklamanın kabul edilme ihtimali vardır: **"Size kendi nefislerinizden eşler ve davarlardan da çiftler yaratmıştır."** (eş-Şûrâ, 11)

İmam Tahâvî'nin: "Mü'minler de bu şekilde onun hak olduğunu bilip tasdik etmişlerdir." sözünde, Kur'ân'ın sözü edilen şekliyle Allah'ın kelâmı olduğuna ve Allah tarafından indirildiğine dâir açıklamalarına işaret vardır. Yani Ashab-ı Kiram'ın ve onlara güzellikle tâbi olanların görüşü budur. İşte selef-i sâlihîn denilenler de bunlardır. Elbette ki bu doğru ve gerçektir.

[Kelâm-ı Nefsî Görüşünün Reddi]

İmam Tahâvî *rahimehullah*: "Onun hakikaten Allah'ın kelâmı olduğuna, mahlûkatın kelâmı gibi yaratılmış olmadığına kesinlikle inanmışlardır." sözleriyle Mu'tezile'nin ve diğerlerinin kanaatlerini açık bir şekilde reddetmektedir. Onun "hakikaten" ifadesi de: "Kelâm, yüce Allah'ın zâtıyla kâimdir ve O'ndan hiç kimse tarafından işitilmemiştir, o ancak kelâm-ı nefsî olarak vardır." diyenlere bir reddiyyedir. Çünkü kelâm-ı nefsînin kendisiyle kaim olduğu ancak o kelâmı konuşmamış kimsenin kelâmı hakkında: "Bu, hakiki bir kelâmdır." denemez. Aksi takdirde dilsizin de konuşan bir kimse sayılması gerekirdi. Yine mutlak olarak söz konusu edilmesi halinde mushafta bulunanların da Kur'ân ya da Allah'ın kelamı olmaması, aksine Allah'ın kelamı değil onun tabiri, dile getirilmiş hali olması gerekirdi. Nitekim dilsiz bir kimse, bir kişiye işaretle bir şeyler anlatmaya kalkışsa, o kişi de onun maksadının ne olduğunu anlayarak dilsizin kendisine işaret ettiği manayı ifadelendire-

Scanned with CamScanner

cek şekilde yazacak olursa yazılan bu ifadeler, yazan şahsın dilsizin anlatmak istediği manayı ifadelendiren sözleri olur. Bu örnek, onların söylediklerine son derece uygundur. Her ne kadar hiçbir kimse, yüce Allah'a -hâşâ- "dilsiz" demiyorsa da onlara göre melek, yüce Allah'tan O'nun nefsiyle kâim olan bir manayı kavramış, ancak ondan herhangi bir harf ya da ses işitmemiş, aksine mücerred olarak manayı kavramış, sonra onu ifadelendirmiştir. Buna göre Kur'ân nazmını ve Arap diliyle bunun te'lifini ortaya koyan melektir. Ya da yüce Allah, melekten ayrı hava gibi bazı cisimlerde bu ibareyi yaratmıştır.

"Kelâm, tek bir manadır." diyen kimselere şöyle denir: Mûsâ *aleyhisselam* bu mananın tamamını mı işitmiştir, yoksa bir bölümünü mü?

Eğer bu kimseler: "Tamamını işitmiştir." diyecek olurlarsa; Mûsâ'nın, Allah'ın kelâmının tamamını işittiğini iddia etmiş olacaklardır ki bunun tutarsızlığı apaçık ortadadır. Eğer "bir bölümünü işitmiştir." diyecek olurlarsa Allah'ın kelâmının kısımlara ayrıldığını kabul etmiş olacaklardır. Bu da yüce Allah'ın kendisiyle konuştuğu ya da ona kelâmından bir şeyler indirmiş bulunduğu herkes hakkında söz konusudur.

Yüce Allah'ın, meleklere; **"Şüphesiz ki Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım."** (el-Bakara, 30) ve **"Âdem'e secde edin!"** (el-Bakara, 34) buyruğu vb. gibi buyruklarıyla ilgili olarak: "Acaba bu sözler Allah'ın kelâmının tamamı mıdır, yoksa bir bölümü müdür?" diye sorulacak olur da onlar: "Allah'ın kelâmının tamamıdır." diyecek olurlarsa; hiç şüphesiz ki bu, hakka karşı bile bile bir büyüklenme ve inatlaşmadır. Eğer: "Bir bölümüdür." diyecek olurlarsa Allah'ın kelâmının taaddüdünü de itiraf etmiş olacaklardır.

"Yüce Allah'ın kelâmı, nefsiyle kâim bir manadır." diyenlerin görüşlerini Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu buyrukları da reddetmektedir: *"Şüphesiz ki bizim bu kıldığımız namazda insanların kelâmından olan bir şeylerin söylenmesi uygun değildir."*[83]; *"Mu-*

[83] Müslim (537); Ebû Dâvûd (930); Nesâî (3/14).

Scanned with CamScanner

hakkak Allah emrinden dilediği şeyi ortaya koyar. Bu emirlerinden biri de: 'Namazda konuşmayınız.' buyruğudur."(84)

Âlimler, namaz kılan bir kimsenin namazın maslahatı haricinde, kasten konuşması durumunda namazının bâtıl olacağında ittifak etmişlerdir. Yine hepsinin ittifakına göre kalbten geçen düşünceler halinde birtakım dünyevî hususların tasdik ve talep edilmesi namazı bozmaz. Namazı sadece bunları konuşmak bozar. Böylelikle Müslümanların ittifakıyla kalbten geçen bu ifadelerin, bir kelâm (söz söyleme) olmadığı anlaşılmış olmaktadır.

Aynı şekilde Buhârî ile Müslim'de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: *"Şüphesiz ki yüce Allah, ümmetimin içlerinden geçirdikleri düşüncelerini, onları konuşmadıkça yahut gereğince amel etmedikleri sürece bağışlamıştır."*(85)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu buyruğuyla konuşmadığı sürece kişinin içinden geçireceği düşünceleri yüce Allah'ın affedeceğini haber vermektedir. Böylelikle içten geçenlerle konuşmanın arasını ayırmış ve yüce Allah'ın, konuşmadıkça kişiyi içinden geçirdiklerinden dolayı sorumlu tutmayacağını haber vermiştir. Maksat, âlimlerin ittifakıyla; dil ile bunları söylemedikçe kişinin sorumlu tutulmayacağını anlatmaktır. Bundan, dilde "kelâm"ın bu olduğu anlaşılıyor. Çünkü şari' de bizlere ancak Arap diliyle hitap etmiştir.

Aynı şekilde *Sünen*'de kaydedildiğine göre Muaz *radıyallahu anh*: "Ey Allah'ın Rasûlü, bizler gerçekten konuştuğumuz şeylerden dolayı sorumlu tutulacak mıyız?" diye sormuş. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur: *"İnsanları yüz üstü cehennem ateşine sürükleyen şeyin dillerinin kazandıklarından başka bir şey olduğunu mu zannediyorsun?"*(86)

---

84 Ebû Dâvûd (924); Nesâî (3/19); Ahmed (1/376, 377, 409); İbn Ebî Şeybe (2/73).

85 Buhârî (2527, 2529, 6664); Müslim (127); Ebû Dâvûd (2209); İbn Mâce (2040).

86 Tirmizî (2616); Ahmed (5/231); İbn Mâce (3973).

Scanned with CamScanner

Böylelikle kelâmın ancak dil ile söylenen sözler olduğunu açıklamış olmaktadır. Buna göre "kavl (söz)" ile "kelâm (söz söyleme, konuşma)" lafızları ve ister mazi, ister muzari, ister emir, ister ism-i fail olsun bunlardan türeyen kelimeler; Kur'ân'da, sünnette ve diğer Arapça ifadelerde kullanılacak olursa lafız ve manayı birlikte ifade ederler. Sahabe ve onlara güzel bir şekilde tâbi olanlar arasında "kelâm"ın neye ad olduğu hususunda herhangi bir görüş ayrılığı ve tartışma olmamıştır. Bu hususta tartışma, ancak müteahhir bid'at ehli âlimler arasında ortaya çıkmış, sonra da yayılmıştır.

Şüphesiz ki: "Allah'ın kelâmı, O'nun yüce zatıyla kâim bir tek manadır. Okunan, ezberlenmiş bulunan, mushaflarda yazılı olan ve Kur'ân okuyandan dinlenilen sözler ise yüce Allah'ın kelâmının nakledilmesi dir (aktarılmasıdır ve o, mahlûktur." diyen kimseler, mana itibarıyla -farkında olmadan- Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylemiş olurlar.

Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: 'Andolsun bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar, birbirine yardımcı da olsalar yine benzerini getiremezler.'"** (el-İsra, 88)

Acaba yüce Allah, bu buyruğunda nefsinde bulunan kelâma mı işaret etmektedir, yoksa okunan ve okunduğu zaman duyulan kelâma mı işaret etmektedir? Şüphesiz ki burada işaret, okunup işitilen, duyulan kelâmadır. Zira yüce Allah'ın zâtında bulunana işaret söz konusu değildir. O, indirilmiş de değildir, okunan bir söz de değildir, dinlenen bir söz de değildir.

Yüce Allah, **"benzerini getiremezler"** buyruğuyla acaba "Onlar hiç işitmedikleri, bilip tanımadıkları, Benim nefsimde bulunan kelâmın benzerini getiremezler." mi demektedir? Hâlbuki yüce yaratıcının nefsinde bulunana ulaşmaya, O'nun nefsinde neler olduğuna vakıf olmaya asla imkân yoktur.

Eğer "O, bu sözleriyle nefsinde bulunan kelâmın nakledilenine (hikaye edilenine) ve kelâmının ifade ve tabirine -ki bu da okunan,

Scanned with CamScanner

yazılan ve dinlenen kelâmdır- işaret etmiştir. Zatındaki kelâma işareti söz konusu değildir." diye cevap verirlerse; şunu belirtelim ki böyle bir görüş, açıkça Kur'ân'ın mahlûk olduğunu iddia etmektir. Hatta onlar, bu hususta Mu'tezile'den daha ileri küfürdedirler. Çünkü bir şeyin nakledilmesi, onun gibisi veya benzeridir. Bu ise yüce Allah'ın sıfatlarının hikaye edilen, nakledilen şeyler olduklarını açıkça ifade etmek demektir. Eğer okuduğumuz bu Kur'ân, bir nakil ve aktarma olsaydı, şüphesiz ki insanlar Allah'ın kelâmının bir benzerini ortaya koymuş olacaklardı. Bu durumda benzerini ortaya koymaktan aciz kalmalarından nasıl söz edilebilir!?

Buna bağlı olarak onların iddiasına göre Kur'ân, gerçekte ses ve harf olmayan bir kelâmın ses ve harf ile nakledilmiş olması anlamına gelir. Kur'ân ise ancak belli birtakım sûreler, satıra geçilmiş âyetler ve tertemiz sahifelerde kaydedilmiş bir kitaptır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Haydi onun gibi uydurulmuş on sûre meydana getirin."** (Hûd, 13); **"Aksine o, kendilerine ilim verilmiş olanların kalblerinde (hıfzedilmiş) apaçık âyetlerdir. Ayetlerimizi ancak zalim olanlar bile bile inkâr eder."** (el-Ankebut, 49); **"O, çok şerefli, son derece yüksek ve tertemiz sahifelerdedir."** (Abese, 13-14) Kur'ân'ı okuyana, okuduğu her bir harf karşılığında on hasene yazılır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: *"Ama ben sizlere: 'Elif, Lam, Mim' tek bir harftir, demiyorum. Aksine "elif" bir harftir, "lam" bir harftir ve "mim" bir harftir."*[87]

Kur'ân, hafızların göğüslerinde hıfzedilmiş, okuyanların dillerinden dinlenilen kelâmdır. Hafızuddîn en-Nesefî *rahimehullah*, *el-Menâr* adlı eserinde şunları söylemektedir: "Şüphesiz ki Kur'ân, hem nazmın, hem de manaların adıdır." Onun dışında başka usûl âlimleri de böyle söylemişlerdir.

Ebû Hanîfe *rahimehullah*'a nispet edilen "Namazdayken Farsça (Kur'ân meali) okumak yeterlidir." şeklindeki görüşe gelince; o, bu gö-

[87] Tirmizî (2910); Dârimî (2/429).

Scanned with CamScanner

rüşünden vazgeçmiş ve şöyle demiştir: Arapça okumaya gücü yetenin, başka dilde kıraati caiz değildir.

Âlimler şöyle demişlerdir: Eğer Arapça dışında bir dille okuyacak olursa bu kimse ya tedavi edilmesi gereken bir delidir ya da öldürülmesi gereken bir zındıktır. Çünkü yüce Allah, Kur'ân'ı bu dilde konuşmuştur ve i'caz da Kur'ân-ı Kerîm'in hem nazmı hem de manasıyla ortaya çıkar.

[Kur'an'ın Allah'ın Kelâmı Olduğunu İnkâr Eden Kâfirdir]

İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın: "Her kim Kur'ân'ı işitir de onun insan kelâmı olduğunu iddia ederse kâfir olur." sözlerine gelince, Kur'ân'ın Allah'ın kelâmı olduğunu inkâr edip "O, Muhammed'in ya da ister melek, ister bir beşer olsun onun dışındaki yaratılmışlardan birinin sözüdür." diyenlerin kâfir olacağında hiçbir şüphe yoktur.

Ama Kur'ân'ın Allah'ın kelâmı olduğunu ikrar ve itiraf eder, arkasından te'vîllerde bulunup tahrîflere saparsa, o: **"Bu insan sözünden başka bir şey değildir."** (el-Müddessir, 25) diyenlerin küfre götüren sözlerinden bazısında onlara muvâfakat etmiş olur. Böyleleri, şeytanın ayaklarını kaydırdığı kimselerdir. İleride İmam Tahâvî'nin: "Kıble ehline mensup herhangi bir kimseyi bir günah dolayısıyla -onu helal kabul etmedikçe- tekfir etmeyiz." sözlerin üzerinde durulurken buna dâir açıklamalar gelecektir.

[Kur'ân Hem Lafzı Hem de Manası Itibarıyla Mucizedir]

İmam Tahâvî'nin: "Kur'ân, insan sözüne hiçbir şekilde benzemez." ifadesi şu demektir: Kur'ân; en şerefli, en fasîh ve en doğru sözdür. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'tan daha doğru sözlü kimdir?"** (en-Nisa, 87); **"De ki: Andolsun bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar, birbirine yardımcı olsalar dahi yine benzerini getiremezler."** (el-İsra, 88); **"De ki: 'Öyleyse haydi siz de onun gibi on sûre getirin.'"** (Hud, 13); **"De**

Scanned with CamScanner

ki: 'O halde eğer doğru söyleyenler iseniz, siz de onun benzeri bir sûre getirin.'" (Yûnus, 38)

Arapların en fasihleri, bu sözlere muhatap olmuş, ileri derecedeki düşmanlıklarına rağmen, onun bir sûresinin dahi benzerini meydana getirmekte acze düşmüşlerdir. Böylelikle Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Kur'ân'ın Allah katından olduğu iddiasındaki doğruluğu ve -sadece birisiyle değil- hem nazmı, hem de manası itibarıyla mucize olduğu ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan o, Arapça bir Kur'ân'dır. Onda hiçbir eğrilik yoktur ve apaçık bir Arapçadır. Onun benzerinin söz konusu olmayacağının belirtilmesi, sadece kelime ve harfler bakımından değil, aynı zamanda hem onun gibisini söylemek hem de nazım ve mana itibarıyla onun benzerini ortaya koymak bakımındandır. İşte sûrelerin başlarında bulunan mukattaa harfleri de buna işaret etmektedir. Yani Kur'ân onların konuştukları dil ve konuşma üslubuyladır.

Mukattaa harflerinden sonra özellikle Kur'ân'ın söz konusu edildiğini görmüyor musun?

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Elif, Lam, Mim. İşte bu kitap, onda hiçbir şüphe yoktur." (el-Bakara, 1-2); **"Elif, Lam, Mim. Allah (O'dur ki) O'ndan başka hak ilah yoktur. Hayy'dır, Kayyum'dur. Sana hak ile kitabı kısım kısım indirmiştir."** (Âl-i-İmrân, 1-3); **"Elif, Lam, Mim, Sad. (Bu) sana indirilmiş bir kitaptır."** (el-A'raf, 1-2); **"Elif, Lam, Ra. İşte bunlar, hikmet dolu kitabın âyetleridir."** (Yûnus, 1-2)

Bu şekilde başlayan diğer sûreler de böyledir. Bunlarla yüce Allah, şuna dikkatlerini çekmekteydi: Bu şerefli rasûl size, sizin bilmediğiniz, tanımadığınız bir şey getirmiş değildir. Aksine o, size kendi dilinizle hitap etmektedir.

Ancak bozuk görüşlere sahip olanlar, bunu, yüce Allah'ın, Kur'ân'ı kelâm olarak söylemiş olduğunu, Cebrail'in de bunu işitmiş olduğunu

Scanned with CamScanner

nefyetmek ve reddetmek için bir yol olarak kullanmaktadırlar. Nitekim onlar, yüce Allah'ın: **"Hiçbir şey O'nun gibi değildir."** (eş-Şûrâ, 11) buyruğunu da O'nun sıfatlarını nefyetmek için bir yol olarak kullanırlar. Hâlbuki âyet-i kerîmede onların bu iddialarını reddedecek ifadeler vardır. Çünkü yüce Allah, hemen onun ardından: **"O, her şeyi işitendir, görendir."** (eş-Şûrâ, 11) buyurmaktadır. Nitekim yüce Allah'ın: **"Onun gibi bir sûre getirin."** (Yûnus, 38) buyruğunda da harfleri (Allah'ın kelâmı olmadığını söyleyerek) nefyedenlerin görüşleri reddedilmektedir.

Çünkü yüce Allah: **"Onun gibi bir sûre getirin."** buyurmuş, onun gibi bir harf yahut bir kelime getirin, dememiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de en kısa sûre ise üç âyet-i kerîmeden ibarettir. Bundan dolayı İmam Ebû Yusuf *rahimehullah* ve İmam Muhammed *rahimehullah* şöyle demişlerdir: Namazda yeterli kıraatin asgari miktarı, üç kısa âyet veya bir uzun âyettir. Çünkü bundan daha aşağısı ile i'caz tahakkuk etmemektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

37. [Metin]

وَمَنْ وَصَفَ اللهَ بِمَعْنًى مِنْ مَعَانِي الْبَشَرِ فَقَدْ كَفَرَ، فَمَنْ أَبْصَرَ هٰذَا اعْتَبَرَ، وَعَنْ مِثْلِ قَوْلِ الْكُفَّارِ انْزَجَرَ، وَعَلِمَ أَنَّهُ بِصِفَاتِهِ لَيْسَ كَالْبَشَرِ.

"Yüce Allah'ı insanlara ait vasıflardan birisiyle vasfeden kimse kâfir olur. Artık kim basiretiyle bunu kavrarsa ibret alır ve kâfirlerin sözlerine benzer sözler söylemekten uzak durur. Yüce Allah'ın sıfatlarının insanların sıfatlarına benzemediğini de kesin olarak bilmiş olur."

[Şerh]

[Yüce Allah'ın Sıfatları, İnsanların Sıfatlarına Benzemez]

İmam Tahavi, Kur'ân-ı Kerîm'in hakiki olarak Allah'ın kelâmı olduğunu ve O'ndan sadır olduğunu belirttikten sonra, yüce Allah'ın

Scanned with CamScanner

sıfatlarının, insanların sıfatları gibi olmadığına dikkat çekerek isbâtın peşi sıra teşbîhi nefyetmiştir.

Yani yüce Allah, mütekellim olmakla nitelendirilse de insanın kendileri vasıtasıyla mütekellim sayılabileceği hususlardan herhangi birisiyle vasfedilemez. Çünkü yüce Allah, hiçbir şeye benzemez, O her şeyi işitendir, görendir.

Teşbîhe ve ta'tile yönelmeksizin Allah'ın sıfatlarını kabul edenlerle ilgili olarak söylenen şu söz ne kadar da güzeldir! Halis olan ve içenlerin boğazlarından rahatlıkla geçen bir süt, ta'til pislikleri ile teşbîh kanı arasından çıkar. Muattıla, yokluğa ibâdet eder; Müşebbihe ise bir puta ibâdet eder. Bu konu, ileride İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın: "Her kim sıfatları nefyetmekten ve teşbîhten sakınmayacak olursa ayağı kayar ve tenzîhi isabet ettiremez." sözlerinde ve yine: "(Doğru yol) teşbîh ile ta'til arasıdır." sözlerinde gelecektir. Yani, İslâm dini bu ikisi arasında izlenen bir yoldur. Şüphesiz ki ta'til -ileride yüce Allah'ın izniyle belirteceğimiz sebebler dolayısıyla- teşbîhten daha kötüdür. Yüce Allah'ın kendi zatını ve Rasûlünün de yüce Rabbini vasfetmiş olduğu ifadelerde asla teşbîh söz konusu değildir. Aksine yaratanın sıfatları kendisine yakışan şekildedir. Yaratılmışın sıfatları da kendisine yakışan şekildedir.

"Kim basiretle bunları anlarsa ibret alır." sözleri şu demektir: Sıfatların isbâtı, teşbîhin nefyi ve teşbîhe sapanlara yönelik tehditlerle ilgili söylenenleri basîret gözüyle inceleyen bir kimse, ibret alır ve kâfirlerin sözlerine benzer sözler söylemekten uzak durur.

38. [Metin]

وَالرُّؤْيَةُ حَقٌّ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ، بِغَيْرِ إِحَاطَةٍ وَلَا كَيْفِيَّةٍ، كَمَا نَطَقَ بِهِ كِتَابُ رَبِّنَا ﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ وَتَفْسِيرُهُ عَلَى مَا أَرَادَهُ اللهُ تَعَالَى وَعَلِمَهُ، وَكُلُّ مَا جَاءَ فِي ذٰلِكَ مِنَ الْحَدِيثِ الصَّحِيحِ عَنِ الرَّسُولِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهُوَ كَمَا قَالَ، وَمَعْنَاهُ عَلَى مَا أَرَادَ، لَا نَدْخُلُ فِي ذٰلِكَ

Scanned with CamScanner

مُتَأَوِّلِينَ بِآرَائِنَا، وَلَا مُتَوَهِّمِينَ بِأَهْوَائِنَا، فَإِنَّهُ مَا سَلِمَ فِي دِينِهِ إِلَّا مَنْ سَلَّمَ لِلهِ وَلِرَسُولِهِ، وَرَدَّ عِلْمَ مَا اشْتَبَهَ عَلَيْهِ إِلَى عَالِمِهِ.

"Cennet ehlinin -ihata ve keyfiyet söz konusu olmaksızın- Allah'ı görmeleri, Rabbimizin Kitabının dile getirdiği şekilde haktır: *"O gün birtakım yüzler vardır ki parıldarlar, Rablerine bakarlar."* (el-Kıyâme, 22-23) Bunun (nasıl olacağının) açıklaması, yüce Allah'ın murad ettiği ve bildiği şekildedir. Bu hususta Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sahîh olarak gelen her hadis, onun buyurduğu gibidir ve bunların manası onun murad ettiği şekildedir. Şahsî görüşlerimizle te'vîller yaparak ve hevâlarımıza göre vehimlere kapılarak bu konuya dalmayız. Çünkü (bu gibi hususlarda) Allah *azze ve celle*'ye ve Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e teslim olup kendisi için müteşabih/karmaşık olan konuların bilgisini, bilenlere havale edenler dışında hiç kimse dininde selâmete eremez."

[Şerh]

[Cennetliklerin Rablerini Görmeleri]

Cennette ru'yetullah (Allah'ın görülmesi) hususunda hakka muhalefet edenler, Cehmiyye ve Mu'tezile ile Hâricîlerden ve İmâmiye'den onlara tâbi olanlardır. Bunların görüşleri, Kitap ve Sünnet ile merdûd ve bâtıldır. Sahabe-i kiram, tabiîn ve dinde önderlikleri bilinip kabul edilmiş İslâm âlimleri, hadis ehli, diğer taifeler ile sünnet ve cemaate intisap eden kelâmcılar, ru'yetin subutunu ifade etmişlerdir.

Bu mesele, usûlu'd-dîn (akîde) meselelerinin en şerefli ve üstünlerindendir. Bu, doğruyu araştırmak için kollarını sıvayanların ve bu uğurda yarışanların ulaşmak istedikleri amaç olmuştur. Ancak Rablerinden perdelenenler, O'nun kapısından kovulanlar bu amaca ulaşmaktan mahrum kalmışlardır.

Scanned with CamScanner

Şeyh *rahimehullah*, bu hususta delillerden sadece yüce Allah'ın: **"O gün bazı yüzler var ki parıldarlar, Rablerine bakarlar."** (el-Kıyâme, 22-23) buyruğunu zikretmiştir. Konuyla ilgili delillerin en açık olanı budur. Adına te'vîl dedikleri tahrîften başka bir yolu kabul etmeyenlere gelince; elbette öldükten sonra diriliş, cennet, cehennem ve hesapla ilgili nasların te'vîli, te'vîl erbabı için bu âyet-i kerîmeyi te'vîl etmekten daha kolaydır. Çünkü, nasları te'vîl ve tahrîf ederek gerçek yerlerinden ve manalarından uzaklaştıran bâtıl ehli bir kimse; istediği takdirde bunu te'vil etmek için diğer nasları te'vîl edenlerin bulduğu gibi bir te'vil yolu pekâlâ bulabilir.

[Fâsid Te'vîllerin Din ve Ehli Üzerindeki Zararları]

İşte bu, dünyayı da, dini de fesâda boğan şeydir. Yahudilerin ve hıristiyanların Tevrat ve İncil'in nasları hakkında yaptıkları da buydu. Yüce Allah, onların yaptıklarının benzerini yapmaktan bizleri sakındırmıştır. Ancak bâtılın peşinden koşanlar, onların yolunu izlemekten baş-ka bir şey kabul etmediler.

Fâsid te'vîlin dine ve ehline zararı ne kadar da büyüktür! Osman *radıyallahu anh*'ın öldürülmesi fâsid bir te'vîlden dolayı değil miydi? Cemel ve Sıffin günlerinde cereyan eden olaylar, Hüseyin *radıyallahu anh*'ın şehit edilmesi ve Harra günü meydana gelen olaylar hep fâsid bir te'vîlden dolayı değil mi? Hâricîlerin ayaklanmaları, Mu'tezile'nin (Ehl-i Sünnet'ten ayrılıp) kenara çekilmesi, Rafızîlerin redleri ve ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılması fâsid te'vîlden başka nedenle mi olmuştur?

Ayet-i kerîmede, görmenin; yeri olan yüze izafe edilmesi, gözle bakmak hakkında açık seçik bir anlatımı sağlamak için fiilin geçişinin "ilâ" edatı ile yapılması ve ifadede, hakikatinin hilafına ve gerçek manasından başka bir anlamda kullanıldığına delâlet edecek hiçbir karînenin bulunmaması, işte bütün bunlar, Allah'ın bu ifade ile kastının: "Yüzde bulunan göz ile azîz ve celil olan Rabbe bakmak" olduğunu göstermek hususunda gayet açıktır.

Scanned with CamScanner

["Nazar" Kelimesinin Değişik Anlamları]

"Nazar" kelimesinin, farklı harfi cerlerle/bağlaçlarla ve kendi başına (bağlaçsız) olmak üzere çeşitli kullanımları vardır. Eğer bu fiil, bağlaçsız olarak kullanılırsa durmak ve beklemek anlamlarına gelir. Yüce Allah'ın: **"Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım."** (el-Hadid, 13) buyruğunda olduğu gibi...

Eğer "fî" bağlacıyla kullanılacak olursa tefekkür ve ibret almak anlamlarına gelir. Yüce Allah'ın: **"Onlar, göklerin ve yerin hükümranlığı hakkında düşünmezler mi?"** (el-A'raf, 185) buyruğunda olduğu gibi...

Eğer "ilâ" bağlacıyla kullanılacak olursa gözlerle görmek anlamına gelir. Yüce Allah'ın: **"O halde meyve verdiği zaman meyvesine bir bakıverin."** (el-En'âm, 99) buyruğunda olduğu gibi... Peki, nazar kelimesi, ilâ edatı ile gelmesinin yanı sıra bir de (Allah'ın görüleceğine ilişkin âyette olduğu gibi) görmenin mahalli olan yüze nispet edilirse anlamı bakmaktan başka bir şey nasıl olur?

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Orada onlara diledikleri her şey var. Yanımızda fazlası da var."** (Kaf, 35) İmam Taberî der ki: Ali b. Ebî Tâlib ve Enes b. Mâlik *radıyallahu anhumâ* bu âyetteki **"fazlası"** ile kastedilenin azîz ve celîl olan Allah'ın yüzüne bakmak olduğunu söylemişlerdir.

Yine yüce Allah: **"İhsanda bulunanlara da el-husna ve daha da fazlası vardır."** (Yûnus, 26) buyurmaktadır. Buradaki "el-husnâ"dan kasıt cennettir. Daha fazlasından kasıt ise yüce Allah'ın kerîm yüzüne bakmaktır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de, ondan sonra sahabe-i kiram da bunu böyle açıklamışlardır. Nitekim Müslim'in *Sahîh*'inde Suheyb'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, yüce Allah'ın: **"İhsanda bulunanlara el-husnâ ve 'ziyade'si vardır."** buyruğunu okudu ve şöyle dedi: *"Cennet ehli cennete, cehennemlikler de cehenneme girdiklerinde bir münadi şöyle seslenecektir: 'Ey cennetlikler, şüphesiz ki Allah'ın nezdinde*

Scanned with CamScanner

size verilmiş bir söz vardır. O size vermiş olduğu sözünü yerine getirmek ister.' Cennetlikler: 'Nedir o?' derler. 'Terazilerimizi ağır bastırmadı mı? Yüzlerimizi ağartmadı mı ve bizi cennete sokmadı mı? Cehennem ateşinden kurtarmadı mı?' Bunun üzerine yüce Allah, hicabı kaldırır ve cennetlikler, O'na bakarlar. Kendi zatına bakmalarından daha çok sevecekleri bir şeyi onlara vermemiştir.[88] İşte 'ziyade' de budur."

Bu hadisi, Müslim'den başkaları da çeşitli senedlerle ve farklı lafızlarla rivâyet etmişlerdir. Bunların hepsinin içerdiği mana şudur: Ayetteki "ziyade"den kasıt, aziz ve celil olan Allah'ın yüzüne bakmaktır.

Sahabe *radıyallahu anhum* da bunu böyle açıklamışlardır. İbn Cerîr bunu, aralarında Ebû Bekir es-Sıddık, Huzeyfe, Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve İbn Abbas *radıyallahu anhum*'un da bulunduğu bir topluluktan rivâyet etmektedir.

Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: **"Hayır, muhakkak ki onlar o günde elbette Rablerinden perdelenmiş olacaklardır."** (el-Mutaffifin, 15) İmam Şafiî ve onun dışında birtakım imamlar bu âyet-i kerîme'yi cennetliklerin Allah'ı göreceklerine delil göstermişlerdir. Bunu Taberî ve başkaları el-Müzenî'den o da eş-Şafiî'den nakletmektedir. Hakim der ki: Bize el-Asam anlattı: Bize er-Rabî' b. Süleyman anlattı ve dedi ki: Ben, Muhammed b. İdris eş-Şafiî *rahimehullah*'ın huzurunda bulundum. Ona es-Saîd denilen bölgeden bir kağıt gelmişti. Orada şu ifadeler yer alıyordu: "Azîz ve celîl olan Allah'ın: **"Hayır, muhakkak ki onlar o günde elbette Rablerinden perdelenmiş olacaklardır."** (el-Mutaffifin, 15) buyruğu hakkında ne dersin?" Şafiî, dedi ki: "Onlar gazaba uğrayarak perdelenmiş olacaklarına göre bu buyrukta O'nun gerçek dostlarının Allah'ın rızasına nail olarak O'nu göreceklerine delil vardır."

---

[88] Müslim (181); Tirmizî (2555); İbn Mâce (187); Ahmed (4//332).

Scanned with CamScanner

[Ru'yetullah'ı Reddeden Mu'tezile'nin Kanaatlerinin Çürütülmesi]

Mu'tezile'nin, yüce Allah'ın: **"(Allah) buyurdu ki: Beni asla göremezsin."** (el-A'raf, 143) buyruğu ile: **"Gözler ona erişemez."** (el-En'âm, 103) buyruğunu delil göstermesine gelince, aslında bu iki âyet de onların aleyhlerine birer delildir.

Birinci âyet, çeşitli açılardan ru'yeti isbâtlamaya delil olarak getirilmiştir. Şöyle ki:

1. Kendi döneminde insanlar arasında Rabbini en iyi tanıyan, Allah'ın kelimi ve şerefli rasûlü Musa *aleyhisselam*'ın, mümkün olmayan ve kendisi için caiz de olmayan bir dilekte bulunması (Allah'ı görmeyi istemesi) düşünülemez. Zira bu, onlara göre imkânsız işlerin en büyüklerinden biridir.

2. Yüce Allah, Mûsâ'nın böyle bir istekte bulunmasını reddetmemiştir. Nitekim Nûh *aleyhisselam*, Rabbinden oğlunu kurtarmasını dileyince, onun böyle bir dilekte bulunmasını reddederek: **"Ben, câhillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum."** (Hud, 46) buyurmuştur.

3. Yüce Allah: **"Beni asla göremezsin."** buyurmuş, ama: "Ben görülmem, Benim görülmem imkânsızdır yahut Ben, görülen bir varlık değilim" buyurmamıştır. Her iki cevap arasındaki fark ise açıkça ortadadır. Nitekim bir kimsenin elbisesi altında bir taş varsa bir başkası onun yiyecek bir şey olduğunu zannetse: "Onu bana ver de yiyeyim." dese buna verilecek doğru cevap: "Bu, yenilecek bir şey değildir." şeklindedir. Eğer bu şey yenecek bir şeyse: "Sen onu asla yiyemezsin." demek o zaman doğru olur. İşte bu da yüce Allah'ın görülen bir varlık olduğunu göstermektedir. Ancak Mûsâ *aleyhisselam*'ın gücü bu dünya yurdunda yüce Allah'ı görmeye tahammül edemezdi. Çünkü dünya hayatında insanlar, yüce Allah'ı görebilecek güce sahip değildir. Bunu da şöyle açıklayabiliriz:

Scanned with CamScanner

4. Yüce Allah: **"Beni asla göremezsin fakat şu dağa bak. Eğer o yerinde durabilirse, sen de Beni görebileceksin."** (el-A'raf, 143) buyruğuyla kuvvet ve sertliğine rağmen dağın dahi -bu dünyada- Allah'ın tecellisi (görünmesi) karşısında sebat gösteremeyeceğini bildirmiştir. Peki, oldukça zayıf bir halde yaratılmış olan insan buna nasıl tahammül edebilir?

5. Yüce Allah, dağı karar kılabilecek, yerinde durabilecek hale getirmeye kadirdir ve bu mümkündür. Yüce Allah, kendisinin görülmesini de buna bağlamıştır. Eğer imkânsız bir şey olsaydı bu: "Eğer dağ yerinde durursa ben de yemek yiyeceğim, içeceğim ve uyuyacağım." demeye benzerdi. Çünkü onlara (ru'yeti inkâr edenlere) göre bunların hepsi aynı şeylerdir.

6. Yüce Allah'ın: **"Rabbi o dağa tecelli edince/görününce onu paramparça etti."** (el-A'raf, 143) buyruğunda belirtildiği üzere; hakkında mükâfat ve ceza söz konusu olmayan bir cansız varlık olan dağa tecellisi/görünmesi caiz olduğuna göre, rasûllerine ve gerçek dostlarına lütuf ve ihsan yurdu olan cennette tecelli etmesi nasıl imkansız görülebilir? Ama yüce Allah, burada Mûsâ *aleyhisselam*'a, dağın -bu dünyada- Allah'ın ru'yeti karşısında sebat edemediği gibi insanların daha zayıf olduğunu ve buna asla dayanamayacaklarını öğretmiştir.

7. Yüce Allah, Mûsâ *aleyhisselam* ile konuşmuş, ona seslenmiş, onunla münacatta bulunmuştur. Konuşması ve kelâmını muhatabına vasıtasız olarak işittirmesi mümkün olan bir varlığın görülmesinin de mümkün olması öncelikle söz konusudur. İşte bundan dolayı Allah'ın kelâmı inkâr olunmadıkça ru'yetinin de inkâr edilmesine imkân yoktur. İşte bunlar, her iki inkâr suçunu bir arada işlemişlerdir.

Onların, görülmemeyi ifade eden buyruğun "len / asla" ile gelmesinin ebediyet anlamı ifade ettiğini ve bunun âhirette de Allah'ın ru'yetinin nefyedildiğine delâlet ettiğini iddia etmelerine gelince, böyle bir iddia fâsiddir. Çünkü görülmeyiş, ebedîlik ifade eden bir kayıtla bile gelse, nefyin âhirette de devam edeceğine delâlet etmez. Hele (bu

Scanned with CamScanner

âyette olduğu gibi ebedîlikle kayıtlanmadan) mutlak olarak kullanılırsa, ondan nasıl böyle bir anlam çıkarılabilir? Mesela yüce Allah, kâfirler hakkında: **"Ebediyyen onu (ölümü) temenni etmezler."** (el-Bakara, 95) buyururken diğer bir âyette onların cehennemde: **"Ey malik, Rabbin hakkımızda (ölümle) hüküm versin diye seslenecekler."** (ez-Zuhruf, 77) diyeceklerini bildirmektedir.

Ayrıca eğer konumuzla ilgili âyetteki "len" edatı, mutlak olarak ebedîlik ifade etseydi, ondan sonra gelen bir fiille sınırlanması doğru olmazdı. Oysa ayette bir sınırlandırma söz konusudur. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Babam izin verinceye kadar asla bu yerden ayrılmam."** (Yusuf, 80) Böylelikle "len" edatının ebedî nefiy anlamı verdiği ortaya çıkmaktadır.

Şeyh Cemaluddîn b. Mâlik *rahimehullah* da şöyle demiştir:

"Her kim "len" ile nefyin müebbet olduğu görüşüne sahip olursa,
Onun o görüşünü reddet ve diğer görüşü destekle."

İkinci, yani **"Gözler ona erişemez."** ayeti de gayet güzel ve ince bir yönden Allah'ın görüleceğine delildir. Şöyle ki: Yüce Allah, bu âyeti zatını övme bağlamında zikretmiştir. Bilindiği gibi övmek, ancak subutî sıfatlarla söz konusu olur. Katıksız yokluk, bir kemâl değildir, onunla hiç kimse övülmez. Yüce Rabbimiz, sıfatın nefyiyle ancak o nefiy, sübutla ilgili bir hususu içeriyorsa övülebilir.

Mesela, O'nun uyuklamasının ve uyumasının nefyedilmesi sûretiyle övülmesi buna örnektir. Bu, yüce Allah'ın kayyûmiyetinin kemâlini içerir. Hayatın kemâlini içeren ölümü nefyetmek, kudretin kemâlini içeren yorgunluk ve bitkinliği nefyetmek, rubûbiyyetinin, ulûhiyyetinin ve kahrının kemâlini içeren ortağının, zevcesinin, oğlunun ve yardımcısının olduğunu nefyetmek, O'nun samed oluşunu belirtip muhtaç olmayışının kemâlini içeren yemenin ve içmenin nefyedilmesi, vahdaniyetinin, mahlûkatına muhtaç olmayışının kemâlini içeren izin vermedikçe şefaatin gerçekleşmeyeceğinin belirtilmesi, adâlet, ilim ve muhtaç olmayışının kemâlini içeren zulmün nefyedilmesi, ilim ve ku-

Scanned with CamScanner

şatıcılığının kemâlini içeren unutmanın, herhangi bir şeyin ilmi dışında kalışının nefyedilmesi, zat ve sıfatlarının kemâlini içeren O'na benzer varlığın bulunduğunun nefyedilmesi hep bunun örneğidir.

İşte bundan dolayı subutî bir hususiyet içermeyen katıksız bir yokluk ile övülme söz konusu olamaz. Çünkü yok olan şey, kendisiyle nitelenen zâtın bir ortağıdır. Kamil olan bir zât ise kendisi ile olmayan bir varlık arasında ortak olan bir özellikle vasfedilemez. O halde buyruğun anlamı şöyledir: O görülür; ama idrak edilmez ve kuşatılamaz.

Buna göre yüce Allah'ın: **"Gözler, O'na erişemez."** (el-En'âm, 103) buyruğu O'nun azametinin kemâline, her şeyden büyük olduğuna delâlet etmektedir. Azametinin kemâli dolayısıyla kuşatılacak bir sûrette O'nun idrak edilmesi söz konusu değildir. Çünkü "idrâk" bir şeyi kuşatmak ve ihata etmek demektir ve ru'yetten (görmekten) daha ileri bir şeydir.

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İki topluluk birbirini görünce Mûsâ'nın arkadaşları: 'İşte şimdi idrak edildik (kıstırıldık).' dediler. (Mûsâ): 'Asla' dedi."** (eş-Şuara, 62) Burada Mûsâ *aleyhisselam* görüldüklerini reddetmedi. Onun reddettiği idrak edilmek (yetişilmek) idi. Buna göre "ru'yet" ve "idrak"in her biri diğeriyle beraber olabileceği gibi olmayabilir de. Yüce Allah, tıpkı bilindiğinde bilgiyle kuşatılamadığı gibi, görüldüğünde de idrak edilip kuşatılamaz.

Bu âyetten, ashab-ı kiramın ve imamların anladıkları budur. Nitekim ilgili âyetin tefsirinde onların görüşleri zikredilmiştir. Kaldı ki şu gördüğümüz güneşi bile görenin gerçek mahiyetiyle idrak etmesi mümkün değildir.

[Ru'yetullah İle İlgili Hadislerin Mütevatir Oluşu]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen ve ru'yetullaha delâlet eden hadis-i şerifler ile ashabının bu hususlaki sözleri mütevatirdir. Bu hadisleri *Sahîh*, *Müsned* ve *Sünen* müellifleri rivâyet etmişlerdir.

Bu hadislerin biri şudur: Ebû Hureyre *radıyallahu anh* dedi ki: Bazıları: "Ey Allah'ın Rasûlü! Kıyâmet gününde Rabbimizi görecek miyiz?"

Scanned with CamScanner

diye sordular. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"On dördündeki ayı görmekte herhangi bir zorluk, bir sıkıntı çekiyor musunuz?"* "Hayır, ey Allah'ın Rasûlü" dediler. *"Önünde herhangi bir bulut yokken güneşi görmekte bir sıkıntı çeker misiniz?"* buyurdu. Onlar yine: "Hayır" dediler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki sizler de O'nu böyle göreceksiniz."*[89] Hadisi, Buhârî ve Müslim uzun bir şekilde rivâyet etmişlerdir.

Ebû Said el-Hudrî yoluyla gelen ve Buhârî ve Müslim'de yer alan hadis de bunun benzeridir.[90]

Cerîr b. Abdullah el-Becelî, rivâyet ettiği hadiste şöyle demektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte oturuyorduk. O, on dördüncü günündeki aya baktı ve şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki sizler, bunu gördüğünüz ve onu görmek için itişip kakışmadığınız gibi Rabbinizi de ayan beyân göreceksiniz."*[91] Hadisi Buhârî ve Müslim, *Sahîh*'lerinde rivâyet etmişlerdir.

Daha önce geçen Suheyb *radıyallahu anh*'ın hadisini de Müslim ve başkaları rivâyet etmişlerdir.

Ebû Mûsâ *radıyallahu anh*'ın rivâyet ettiği hadis de şöyledir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Gümüşten iki cennet vardır. Bunların kapları da, içindekileri de gümüştendir. Altından da iki cennet vardır. Bunların da kapları ve içindekileri altındandır. Adn cennetinde bulunan topluluk ile Rableri tebâreke ve teâlâ'yı görmeleri arasında yüzü üzerindeki Kibriya Rida'sından başka engel yoktur."* Bu hadisi, Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir.[92]

---

89 Buhârî (7437); Müslim (182); Ebû Dâvûd (4730); Tirmizî (2560); Ahmed (2/275, 293, 368); İbn Huzeyme, Tevhîd (170); İbn Mende, Îmân (802, 803, 804).

90 Buhârî (7439); Müslim (183); İbn Mende, Îmân (810); İbn Huzeyme (169).

91 Buhârî (554, 573, 4851); Müslim (633); İbn Mende, Îmân (791, 792, 793); İbn Mâce (177); Tirmizî (2554); Ebû Dâvûd (4729); Ahmed (4/360, 362).

92 Buhârî (4878, 4880); Müslim (180); Tirmizî (2530); İbn Mâce (185); el-Lâlekâi (834); el-Âcurrî (262).

Scanned with CamScanner

Ru'yetle ilgili hadisleri yaklaşık otuz sahabî rivâyet etmiştir. Kim bu hadisleri gereği gibi öğrenecek olursa kesinlikle bunları söyleyenin Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* olduğuna inanır. Eğer bu eserde kısa anlatım yolunu seçmeseydim, konuyla ilgili bütün hadisleri kaydederdim.

Bu hadisleri bilmek isteyenlerin Nebevî hadisleri dinlemeye gayret göstermeleri gerekir. Çünkü bu hadislerde yüce Allah'ın görüleceğinin isbâtı ve bunun yanı sıra dilediği takdirde, dilediği kimselerle konuşacağının, kıyâmet gününde aralarında hükmetmek üzere yaratılmışların bulunduğu yere geleceği, O'nun bütün kainatın üstünde olduğu, kullarına tecelli edip görüneceği, O'nun güldüğü ve buna benzer Cehmiyye'yi adeta yıldırım çarpmışa döndürecek türden daha başka sıfatlarla ilgili bilgiler de yer almaktadır.

[Usûlu'd-Dîn Ancak Allah'ın Kitabı ve Rasûlünün Sünnetinden Öğrenilebilir]

Nasıl olur da İslâm dininin esasları Allah'ın kitabından ve Rasûlünün sünnetinden başka yerden öğrenilir? Nasıl olur da Allah'ın kitabı, Allah Rasûlünün ve Kur'ân'ın kendi dillerinde nazil olduğu ashabın tefsir ettiği şekilden başka tür tefsir edilir?

Yüce Allah'ın görülmesinin güneşin ve ayın görülmesine benzetilmesi, Allah hakkında bir teşbîh değildir. Bu, ancak görmenin görmeye benzetilmesidir. Yoksa görülenin görülene benzetilmesi değildir.

Dinin esaslarını Kitaptan ve sünnetten değil de şunun bunun sözlerinden öğrenmiş bir kimse, bu konuda nasıl konuşabilir? Eğer bu kimse, bunları Allah'ın Kitabından aldığını iddia ettiği halde; Allah'ın Kitabına dâir açıklamaları hadis tenkitçilerinin seçip güvendikleri güvenilir kimseler yoluyla bize ulaştırılmış Rasûlünün hadislerinden almıyor ve onlara bakmıyor, ashab-ı kiramın ve onlara güzel bir şekilde tâbi olanların sözlerine müracaat etmiyor ise şunu bilsin ki; onlar bize sadece Kur'ân'ın lafzını değil, hem lafzını hem de manasını naklettiler. Onlar, Kur'ân'ı çocukların öğrendiği gibi öğrenmiyorlardı. Kur'ân'ı ihtivâ ettiği manalarıyla birlikte öğreniyorlardı. Onların yolunu izlemeyen bir kimse,

Scanned with CamScanner

ancak şahsî görüşüne dayanarak söz söyler. Kendi görüşüne dayanarak ve Allah'ın dini olduğu zannıyla söz söyleyip bunları Kitap ve sünnetten öğrenmeyen kimseler hiç şüphesiz isabet etseler de günahkârdırlar. Kitap ve sünnetten alarak söz söyleyen bir kimse, hata etse bile ecir kazanır. Ancak isabet ettiği takdirde alacağı ecir katlanır.

İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın: "Ru'yet, cennetlikler için haktır." sözlerine gelince, özellikle cennet ehlini söz konusu etmesinden, başkalarının O'nu görmeyeceği anlamı çıkmaktadır. Cennet ehlinin cennette Rablerini göreceklerinde hiçbir şüphe yoktur. Aynı şekilde cennete girmeden önce mahşerde de O'nu göreceklerdir. Nitekim bu, Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen rivâyetlerde de sabit olmuştur. Ayrıca yüce Allah'ın: **"O'na kavuşacakları gün onlara sağlık dileği selamdır."** (el-Ahzab, 44) buyruğu da buna delâlet etmektedir.

Mahşerdekilerin yüce Allah'ı görmesi hususunda üç farklı görüş vardır:

1. Onu ancak mü'minler görecektir.

2. Mü'min ve kâfir bütün mahşer halkı, O'nu görecektir. Sonra kâfirler ile arasına hicab girecek ve bundan sonra kâfirler, O'nu bir daha görmeyeceklerdir.

3. Mü'minlerle birlikte -diğer kâfirler müstesnâ olmak üzere- münafıklar da Allah'ı görecektir.

Allah'ın mahşerdekilerle konuşması hususundaki görüş ayrılıkları da aynı şekildedir.

[Yüce Allah'ın Dünyada Gözle Görülemeyeceği Hususunda İttifak Vardır]

Ümmet, yüce Allah'ın dünyada hiçbir kimse tarafından gözle görülmeyeceğini ittifakla kabul etmiş ve bu konuda sadece Peygamberimizin görmesi hususunda görüş ayrılığına düşmüştür.

Scanned with CamScanner

Kimi, Allah Rasûlünün yüce Allah'ı gözüyle gördüğünü kabul etmezken, kimisi de gördüğünü kabul etmektedir. Kadı İyad, *eş-Şifâ* adlı eserinde Ashab-ı kirâmın ve onlardan sonra gelenlerin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Rabbini görmesiyle ilgili görüş ayrılıklarını nakletmiştir. Âişe *radıyallahu anha*, Allah Rasûlünün baş gözüyle Rabbini gördüğünü kabul etmez ve bunu; "Muhammed, Rabbini gördü mü?" diye soran Mesrûk'un sorusuna olumsuz cevap vererek dile getirir. O şöyle demiştir: "Bu söylediklerinden tüylerim diken diken oldu." Sonra da sözlerine şöyle devam etti: "Kim, sana 'Muhammed, Rabbini görmüştür.' diye anlatırsa bil ki yalan söylemiştir."[93]

Daha sonra Kadı İyad şunları söylemektedir: Bir topluluk, Aişe *radıyallahu anha*'nın görüşünü kabul etmiştir. İbn Mes'ud'dan nakledilen meşhur görüş de budur. Ebû Hureyre'den bu hususta farklı rivâyetler gelmiştir. Hadis, fıkıh ve kelâm âlimlerinden bir grup da Peygamberimizin Allah'ı gördüğünü kabul etmemiş ve yüce Allah'ın dünyada görülmesinin imkânsız olduğunu ifade etmişlerdir.

İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'nın da şöyle dediği nakledilmiştir: "O, Rabbini gözleriyle görmüştür."[94] Atâ da yine İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivâyet eder: "O, Rabbini kalbiyle görmüştür."[95]

Daha sonra Kadı İyad, çeşitli görüşler ve faydalı bilgiler zikretmekte ve şunları söylemektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Allah'ı gözüyle gördüğünü kabul etmeye gelince bu konuda kat'î bir delil ve nas yoktur. Bu hususta tek dayanak, Necm sûresindeki âyet-i kerîme'dir. O âyet-i kerîmeyle ilgili görüş ayrılıkları ise nakledilegelmiştir, gördüğü anlamına gelme ihtimali de mümkündür.

Kadı İyad *rahimehullah*'ın bu söylediği hakkın ta kendisidir. Allah'ın dünyada görülmesi mümkündür, çünkü mümkün olmasaydı Mûsâ *aley-*

[93] Buhârî (4855, 7380); Müslim (177); Ahmed (6/49, 50); Tirmizî (3068, 3287); İbn Hibbân (60).

[94] Buhârî (4716); Tirmizî (3134).

[95] Müslim (176); Tirmizî (3281); İbn Huzeyme, Tevhîd (131).

Scanned with CamScanner

hisselam böyle bir talepte bulunmazdı. Ama Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Rabbini baş gözüyle gördüğüne dâir bir nas varid olmuş değildir. Aksine Rabbini görmediğine dâir deliller varid olmuştur. Bu da Müslim'in *Sahîh*'indeki şu rivâyettir:

Ebû Zer *radıyallahu anh* dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e: "Rabbini gördün mü?" diye sordum. Şöyle buyurdu: *"O, bir nurdur. O'nu nasıl görebilirdim?"*[96] Başka bir rivâyette: *"Bir nûr gördüm."* şeklinde geçmektedir.

Yine Müslim'in Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'tan rivâyetine göre o, şöyle söylemiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ayağa kalkarak yaptığı konuşmasında beş hususu dile getirerek bize şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah uyumaz, O'na uyumak da yakışmaz. O, adâlet terazisini kaldırır ve indirir. Gecenin ameli O'na gündüzün amelinden önce, gündüzün ameli de gecenin amelinden önce yükseltilir. O'nun hicabı nûrdur* -bir rivâyette de: *nâr/ateştir-. Eğer onu açacak olursa, yüzünün parıltıları mahlûkatından bakışının ulaştığı her şeyi mutlaka yakardı."*[97]

Buna göre Ebû Zer *radıyallahu anh*'ın rivâyetinde yer alan: *"Ben bir nûr gördüm."* sözü, -Allah daha iyi bilir; ama- onun bu hicabı gördüğü anlamındadır. *"O, bir nûr'dur. O'nu nasıl görebilirim?"* sözleri ise şu demektir: "Hicab olan nûr, O'nun görülmesine engeldir. Ben, O'nu nasıl görebilirdim? Yani nûr, benimle O'nun arasındadır, O'nu görmemi engelleyecek bir hicab varken nasıl onu görebilirdim?" İşte bu hadis, yüce Allah'ın dünyada Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından baş gözüyle görülmediğini açıkça ifade etmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

---

96 Müslim (178); İbn Mende, Îmân (770); Ahmed (5/147).

97 Müslim (179); Ahmed (4/405); İbn Mâce (195); İbn Mende (775, 776).

Scanned with CamScanner

[Sahîh ve Fâsid Te'vîl]

İmam Tahâvî'nin: "İhata ve keyfiyet söz konusu olmaksızın" sözlerine gelince bu, O'nun, azâmetinin ve yüceliğinin kemâlinden dolayıdır. Çünkü bilinmekle birlikte bilgiyle kuşatılamayacağı gibi gözler de O'nu ne idrâk edebilir, ne de kuşatabilir. Yüce Allah: **"Gözler, O'nu idrak edemez."** (el-En'âm, 103) buyurduğu gibi **"Bilgileriyle O'nu asla kuşatamazlar."** (Tâhâ, 110) diye de buyurmaktadır.

"Bunun açıklaması da O'nun murâd edip bildiği şekildedir... Şahsî görüşlerimizle te'vîller yaparak ve hevâlarımıza göre vehimlere kapılarak bu konulara dalmayız." sözleriyle; "Mu'tezile'nin ru'yetle ilgili Kitap ve Sünnet naslarında yaptığını yapmayız." demek istemiştir. Çünkü bu, hem yüce Allah'ın hem de O'nun Rasûlünün kelâmını çarpıtmak, tahrîf etmektir.

Sahîh olan te'vîl, sünnetin getirdiklerine uygun olan te'vîldir. Fâsid te'vîl de onlara aykırı olandır. İfadelerin akışının delâlet etmediği ve beraberinde onu gerektiren karînelerin bulunmadığı bir manaya çekilerek yapılan her bir te'vîl, hiç şüphesiz apaçık beyân edenin ve hidâyete iletenin, kelâmı ile kastetmediği bir te'vîldir.

Çünkü onu kastetmiş olsaydı, hiç şüphesiz zâhirine muhalif olan manaya delâlet eden karîneler, söylenen sözün bağlamında yer alırdı, ta ki; o sözü dinleyen yanılgıya düşmesin, işi karıştırmasın. Çünkü yüce Allah, kelâmını apaçık bir beyân ve bir hidâyet olarak indirmiştir. Eğer söylediği sözle zâhirinin hilafını murâd etmiş ise ve herkesin hatırına gelen ilk manadan başkasına delâlet edecek karineler de yoksa bu söz, beyân da olmaz, hidâyet de olmaz. Çünkü te'vîl, söz söyleyenin muradını haber vermekten ibarettir. Yeni bir söz söylemek değildir.

İşte bu konuda insanların birçoğu hataya düşmektedir. Şüphesiz ki maksat, konuşanın sözü ile ne kastettiğini kavramaktır. Bu lafzın manası şudur, denildiğinde konuşanın kastettiği mana haber verilmiş olur. Eğer verilen haber, sözü söyleyenin maksadına mutabık değilse bu, sözü söyleyen kimse hakkında bir yalan olur.

Scanned with CamScanner

Sözü söyleyenin murâdını bilmenin birçok yolu vardır. Bunlardan birisi, o kişinin kastettiği anlamı bizzat açıklamasıdır. Bir yolu da şudur: Sözü söyleyen kimse, sözlükte manası açık bir lafzı kullanır ve o sözleriyle birlikte bu manayı kastetmediğini ortaya koyacak herhangi bir karine ile beyânda bulunmaz (Böylelikle sözü söyleyenin murâdının lafzın açık manası olduğu bilinir.) Peki, sözleri ile birlikte, o sözlerin hakikî ve sözlükteki anlamlarını kastettiğini ve böylece kullandığını ortaya koyacak deliller de varsa nasıl (bunu başka bir manaya çekmek mümkün) olur?

Yüce Allah'ın: **"Allah, Mûsâ ile gerçekten konuştu."** (en-Nisâ, 164) buyruğu ile Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Sizler, öğle vaktinde sizinle güneş arasında bulut olmadığında güneşi gördüğünüz gibi Rabbinizi de ayan beyân göreceksiniz."*[98] sözü buna örnektir.

Bu gibi buyrukları işiten kimse, bu sözleri söyleyenin maksadını kat'î olarak anlar.

Sözü söyleyenin maksadını haber veren kişi; te'kid edici karinelerin ve lafzın kendisi için konulan hakikî manasının delâlet ettiği manayı haber verirse, verdiği haber doğrudur. Eğer sözü, delâlet etmediği bir manaya, o manaya delâlet ettiğini ortaya koyacak bir karine yokken te'vîl ederse, sözü söyleyenin maksadının ne olduğuna dâir verdiği haber; sözü söyleyen hakkında bir yalandır. Şahsi görüşe dayalı bir te'vîl ve hevaya dayanan bir vehimdir.

İşin hakikati şudur: Bir kimsenin: Biz, bunu böyle yorumlarız yahut bunu böylece te'vîl ederiz demesi, aslında lafzın delâlet ettiği ve sözlükteki manasından başka bir manaya yorumlaması demektir. Çünkü onunla tartışan kişi, bu sözleri delil olarak getirince kendisi de bu buyruğun varid olduğunu reddetme imkânına sahip olamadığından,

[98] Yakın ifadelerle Ebû Sa'îd hadisi olarak Buhârî (4581) ve Müslim (183) rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

bu sefer o sözün manasını kabul etmeme yoluna gider ve: Ben, bunu zâhirinin hilafına göre yorumlar ve öylece kabul ederim, der.

Eğer: Te'vîlin sizin sözünü etmediğiniz bir başka manası vardır. O da şudur: Bir lafız ile hakiki ve zâhir anlamının kastedilmesinin imkansız olduğu ve lafzın geçersizliğine hüküm vermenin de mümkün olmadığı durumlarda o lafzın varid oluşunu ve zâhirinin de kastedilmemiş olmasını, onun mecazi manasının kastedildiğine delil kabul ederiz. Bu durumda onu bu manaya delâleten yorumlamış oluruz; baştan bu manaya geldiğini söylemiş olmayız, denilirse; buna şöyle cevap veririz:

İşte bu mana, söz söyleyen kimsenin o manayı kastettiğini haber vermektir. Böyle bir haber de ya doğrudur, ya da yalandır. Hem hakikat ve zâhir anlamının hilafını kastedecek, hem de o sözü işitene kastettiği manayı açıklamayacak şekilde söz söylemek imkansızdır. Aksine söz söyleyen, mutlaka gerçek maksadını pekiştirecek şekilde karineleri de sözüyle birlikte açıklar.

Bizler, sözü söyleyen kimsenin bazen söylediği sözleriyle -uygun düşen yerlerde- dinleyen için sözünü muammaya dönüştürme maksadını güttüğü takdirde, sözlerinin zâhirinden anlaşılanın aksini kastedebileceğini imkansız görmüyoruz. Ancak burada kabul etmediğimiz husus şudur: Eğer sözleriyle beyânı, izahı ve maksadını kavratmayı murad etmiş ise söyledikleri ile sözlerinin hakikatinin ve zâhirinin aksini kastetmiş olmasını kabul edemeyiz. Peki, ya sözü söyleyen kimse mecazı nefyettiğini belirten ifadelerle sözlerini te'kid etmiş ve defalarca tekrarlamış ve buna dâir misaller vermiş ise buna ne denilir?

[Sahîh Nakil İle Sarîh Akıl Arasında Çelişki Olamaz]

İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın: "Çünkü (bu gibi hususlarda) Allah *azze ve celle*'ye ve Rasûlüne teslim olup kendisi için müteşabih olan hususların bilgisini, bilenlere havale edenler dışında hiç kimse dininde selâmete eremez." ifadelerinden kasıt şudur: Dinlerinde selâmete erenler, ancak Kitap ve Sünnet'in naslarına teslim olan; şüphe, te-

Scanned with CamScanner

reddüt ve fâsid te'vîller ile ya da: "Akıl, naklin delâlet ettiğinin aksine tanıklık etmektedir." veya "Akıl, naklin esasıdır; onunla çelişirse akla öncelik tanırız." diyerek naslara itiraz etmeyenlerdir.

Esasen akıl ile nakil arasında çatışma asla olamaz; fakat böyle bir yanlış kanaat uyanacak olursa eğer nakil sahîh ise ma'kul (aklî) olduğu iddia edilen şey, aslında meçhuldür. Böyle bir iddiada bulunan kimse, eğer gerçek anlamıyla düşünecek olursa, bunu açıkça anlar.

Eğer nakil sahîh değilse, aklen kabul edilen gerçeklere karşı koymaya elverişli de değil demektir. Çünkü sarîh akıl ile sahîh naklin birbirleriyle çelişmeleri, hiçbir zaman düşünülemez.

Diğer taraftan çatışma halinde akla öncelik tanıyan kimselerin iddialarına karşı şöyle denilebilir: Akıl ile nakil çatışacak olursa naklin öncelenmesi gerekir. Çünkü bu iki şeyin medlulünü bir arada bulundurmak, çelişik iki şeyi bir arada kabul etmek demektir. Onların ortadan kaldırılması ise çelişik iki şeyi ortadan kaldırmak olur.

Akla öncelik tanımak imkânsızdır; çünkü akıl, nakle dayalı bilgilerin doğruluğuna delâlet etmekte ve Rasûl'ün verdiği haberlerin kabul edilmesinin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Eğer nakli iptal edecek olursak, aklın delâlet ettiğini iptal etmiş oluruz. Aklın delâletini iptal edecek olursak, aklın nakle karşı olmaya elverişli olmadığı da ortaya çıkar. Çünkü delil olmayan bir şey, herhangi bir şeyle çatışabilmeye elverişli de değildir. O halde aklın ona takdim edilmesi, aklın öncelenmemesini gerektirir. Buna göre aklın öncelenmesi de caiz değildir, bu da çok açık (belirgin) bir gerçektir. Çünkü naklî delillerin doğruluğuna ve sıhhatine delâlet eden, verdiği haberin haber verene mutabık olduğunu ortaya koyan yine aklın kendisidir.

Eğer delâletin bâtıl olması -nakil bâtıl olduğu için- mümkün ise bu durumda aklın da sağlıklı bir delil olmaması gerekir. Akıl, sağlıklı bir delil olmazsa öncelenmek şöyle dursun herhangi bir şekilde ona tâbi olmak da caiz olmaz. O halde aklın, nakle takdim edilerek ona öncelik tanınması, bizzat akla karşı değerini küçültücü bir tenkiddir.

Scanned with CamScanner

[Rasûl'e Tam Anlamıyla Teslimiyetin Zorunluluğu]

O halde yapılması gereken, Allah Rasûlüne tam anlamıyla teslimiyet göstermek, emrine bağlanmak ve ondan gelen haberleri kabul ve tasdik ile karşılamaktır. Aklî adını verdiği bâtıl hayallerle ona karşı çıkmamak, onu herhangi bir şüpheyle (tereddütle) karşılamamak ya da başka insanların görüşlerini, zihinlerinin çöplerini onun önüne geçirmemektir. Onu peygamber olarak göndereni ibâdet, boyun eğme, tevbe ve tevekkülle tevhîd ettiği gibi Allah Rasûlünü de yalnızca onun hükmüne başvurarak, ona teslimiyet göstererek, ona bağlanıp itaat ederek tevhîd etmeli, ona başkasını ortak etmemelidir.

Bu, iki tevhîd var demektir. Bu iki tevhîd, bir arada olmadıkça kulun Allah'ın azabından kurtulması mümkün değildir. 1. Rasûl olarak gönderenin (Allah'ın) tevhîdi 2. Rasûl'e ittiba tevhîdi. (İttiba tevhîdi ise şudur:) Kişi; Rasûl'den başkasının hükmüne başvurmamalı, Rasûl'ün dışındakilerin hükmüne razı olmamalı ve Rasûl'ün emrini uygulamayı ve haberini tasdik etmeyi; şeyhinin sözüne, imamının ya da mezhebine mensup olanların, kendisine bağlı olduğu taifenin veya ta'zim ettiği kimselerin kanaatlerine arz etme şartına bağlamamalıdır. Öyle ki onlar, Allah Rasûlünün buyruğunu uygular, haberini kabul ederler. Aksi takdirde -rahatını bozmak istemeyen biri- bu işi onlara havale eder, kendisi Allah Rasûlünün emrinden ve haberinden yüz çevirir ya da o sözü gerçek manalarından uzaklaştırarak tahrîf eder. Bu tahrîfini de te'vîl (yorum) diye adlandırıp "Biz, böyle te'vîl ederiz (yorumlarız)." der.

Şüphesiz ki kulun, Rabbinin huzuruna -Allah'a şirk koşmak dışında- her türlü günahla çıkması, O'na böyle bir durumla kavuşmasından daha hayırlıdır.

Tam aksine kişi, sahîh bir hadis ulaşınca onu bizzat Allah Rasûlünden işitmiş gibi kabul etmelidir. Böyle bir durumda onu kabul etmeyi ve gereğince ameli; filanın görüşüne, filanın sözüne ve mezhebine sununcaya kadar ertelemesi hiç uygun düşer mi? Aksine başka hiçbir

Scanned with CamScanner

şeye iltifat etmeksizin böyle bir emrin gereğini yerine getirmekte elini çabuk tutması farzdır.

"Filanın görüşüne muhaliftir." diye O'nun buyruğunu içinden çıkılamayacak bir müşkil olarak görmemelidir. Aksine O'nun buyruğu dolayısıyla başkalarının görüşleri, izah edilemeyecek sözler olarak görülmelidir. O'nun nassına herhangi bir kıyasla karşı çıkılamaz. Aksine O'nun nassı dolayısıyla bütün kıyaslar bir kenara atılır.

Görüş sahiplerinin aklî adını verdikleri hayalî gerçekler dolayısıyla O'nun söylediği sözleri hakikatinden uzaklaştırıp tahrîf etmemek gerekir. Çünkü böyle bir durumda aklî denilen şey, aslında bilinmeyen bir meçhuldür ve doğru olmaktan uzaktır. O'nun söylediği sözü kabul etmeyi, kim olursa olsun, falanın ve filanın sözlerine uygun düşmesi şartına bağlamak doğru olamaz.

İmam Ahmed *rahimehullah* der ki: Bize Enes b. İyad anlattı: Bize Ebû Hazim, Amr b. Şuayb'dan anlattı, o da babasından, o da dedesinden naklen dedi ki: Ben ve kardeşim, öyle bir mecliste bulunduk ki onu kırmızı tüylü develere değişmem. Kardeşimle birlikte gittik, bir de baktık ki Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından yaşlı bir topluluk, onun kapılarının birinin önünde oturuyorlar. Onları birbirlerinden ayırmak istemediğimizden biraz kenarda bir yerde oturduk. Bu sırada Kur'ân'dan bir âyet-i kerîmeyi söz konusu ettiler, hakkında görüş alışverişinde bulundular ve sonunda yüksek sesle tartışmaya koyuldular. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kızgın bir şekilde dışarı çıktı, yüzü kıpkırmızı kesilmişti. Üzerlerine toprak saçıyor ve şöyle buyuruyordu: *"Yavaş olun ey kavmim, sizden önceki ümmetler bununla helak oldular. Peygamberlerine muhalefet etmeleri ve kitapları birbiriyle çarpıştırmaları sebebiyle (helak oldular.) Şüphesiz ki Kur'ân'ın bir bölümü, diğer bir bölümünü yalanlayacak şekilde nazil olmamıştır. O, biri diğerini tasdik edecek şekilde nazil olmuştur. Ondan*

Scanned with CamScanner

bildiğiniz kadarıyla amel edin ve bilmediğiniz bölümlerini de bilenlere havale edin."[99]

Şüphesiz ki yüce Allah, zâtı hakkında bilgisizce söz söylemeyi haram kılmıştır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"De ki: 'Rabbim ancak hayâsızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını, bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allah'a** -hakkında asla bir delil indirmediği- **herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."** (el-A'râf, 33); **"Bilmediğin bir şeyin ardına düşme."** (el-İsra, 36)

Buna göre kula düşen; Allah'ın, peygamberleriyle gönderdiği ve kitaplarında indirdiği hususları, tâbi olunması gereken bir hak olarak bilip kabul etmek, bunların hak ve doğru olduklarını tasdik etmektir. Onların dışında kalan, insanların sözleri ise ona arzedilir. Eğer ona uygun düşerse, o da haktır; aykırı ise bâtıldır.

Eğer ifadelerdeki kapalılıktan dolayı sahibinin maksadı bilinmez ya da maksadı bilinmekle birlikte Allah Rasûlünün getirdiklerinin bunu tasdik edip etmediği bilinmezse onun hakkında ilimsiz hiçbir söz söylemez. Çünkü ilim, hakkında delil bulunan şeydir. İlmin faydalı olanı da Allah Rasûlünün getirdiğidir. Bazen Allah Rasûlünden başkasından da ilim gelebilir. Ancak bu; tıp, hesap, çiftçilik gibi dünyevî işlerle alakalıdır. Ulûhiyyete dâir meselelerle dinî bilgilere dâir bilgi, sadece Allah Rasûlünden gelendir, başkasından değil.

39. [Metin]

وَلَا تَثْبُتُ قَدَمُ الْإِسْلَامِ إِلَّا عَلَى ظَهْرِ التَّسْلِيمِ وَالْاِسْتِسْلَامِ.

"İslâm'ın ayağı, ancak teslim oluşun ve teslimiyet gösterişin üzerinde sapasağlam durabilir."

[Şerh]

[99] Ahmed (2/181, 185, 195, 196); Abdurrezzâk, *Musannef* (20367); İbn Mâce (85); Buhârî, Ef'alu'l-'Ibâd (s. 43); Beğavî (121).

Scanned with CamScanner

[Teslimiyet]

Şeyh *rahimehullah*'ın kullandığı bu ifade bir çeşit istiaredir. Çünkü bildiğimiz maddî ayak, ancak bir şeyin üzerinde sağlamca durabilir. Yani iki vahyin (Kur'ân ve Sünnet'in) naslarına teslim olup onlara sıkı sıkıya bağlanan, onlara itiraz etmeyen, şahsî görüşünü, aklını ve kıyasını ileri sürerek onlara itiraz etmeyen kimselerin dışındakilerin İslâm'ı kalblerinde sağlam bir şekilde yer etmez.

Buhârî, İmam Muhammed b. Şihâb ez-Zührî *rahimehullah*'ın şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Risalet, Allah'tandır, Rasûl'e düşen tebliğ, bize düşen ise teslimiyet göstermektir." Bu söz, gerçekten kapsamlı ve faydalıdır.

[Aklın, Naklin Önüne Geçirilmesi Şüphesinin Reddi]

Akla ve nakle dâir verilen şu misal, ne kadar güzeldir: Nakle göre aklın durumu, âlim ve müctehid bir kimseyle avamdan olan mukallidin durumuna benzer. Hatta bundan çok daha aşağılardadır. Çünkü avamdan olan bir kimsenin âlim olma imkanı vardır. Fakat âlim olan bir kimsenin rasûl ve peygamber olma imkânı yoktur.

Avamdan olan mukallid kimse, bir âlimi tanırsa ve avamdan başka bir kişiyi o âlime yönlendirirse; daha sonra da fetva veren âlim ile âlime gitmesini söyleyen kimse arasında görüş ayrılığı ortaya çıkarsa, fetva isteyen kişinin, kendini âlime yönlendirenin değil, fetva veren alimin görüşünü kabul etmesi gerekir. Eğer onu âlime gönderen kişi: "Doğru, benim dediğimdir; fetva veren âlimin dediği değil. Çünkü onun müftü olduğuna dâir bilginin kaynağı benim. Şâyet sen, fetva verenin görüşünü benim görüşümün önüne geçirecek olursan onun fetva verecek durumda olduğunu bilmeni sağlayan asıl kaynağı çürütmüş olursun. Bu ise aslın bir fer'î durumunda olanı da çürütmeyi gerektirir." derse; bu durumda fetva isteyen kişi de ona şöyle der: "Sen, onun fetva verecek durumda olduğuna şahitlik edip beni ona yönlendirdiğin zaman, kendinin değil de onun taklid edilmesi gerektiğine de şahitlik etmiş

Scanned with CamScanner

oldun. Benim sana belli bir bilgide uymam, her meselede sana uymamı gerektirmez. Senden daha bilgili olan fetva sahibi şahsa muhalefet ederken hataya düşmen, senin onun fetva verecek durumda olduğuna dâir bilgide de yanılmanı gerektirmez. Bununla birlikte fetva ehli olanın da bazen hata edebileceğini bilmek gerekir."

İşte akıl da Allah Rasûlünün yüce Allah'tan haber verdiği hususlarda masum (hatadan korunmuş) olduğunu, onun bu hususta hata etmesinin mümkün olmadığını, bundan dolayı ona teslim olup emrine bağlanmanın zorunlu olduğunu bilir.

Bizler de İslâm dininden kesin olarak şunu öğrendik: Eğer bir kimse, Allah Rasûlüne: "Senin bize öğrettiğin Kur'ân'ın ve getirdiğin hikmetin ikisi de akıllarımız vasıtasıyla bilip öğrendiğimiz pek çok hususla çelişmektedir. Bizler, senin doğru söylediğini ancak akıllarımızla kavradık. Eğer akıllarımızla çelişmesine rağmen söylediğin bütün hususları kabul edecek olursak, bu, kendisi vasıtasıyla senin doğru söylediğini bildiğimiz akla yönelik bir tenkid olur. Bundan dolayı senin söylediğin sözlerden (ortaya çıkan çelişkilerden ve itiraz ettiğimiz sözlerinden dolayı) bir hidâyet alamayacağımıza ve bir ilim öğrenemeyeceğimize inanıyoruz." diye itiraz eden herhangi bir kimse elbette ki Allah Rasûlünün getirdiklerine iman etmiş olmaz. Rasûl de bu tutumun sahibinden razı olmaz.

Çünkü akıllar, birbirlerinden farklıdır; şüpheler de pek çoktur. Şeytanlar ise kesintisiz olarak nefislere vesveseler telkin edip dururlar. Öyleyse herkesin, Allah Rasûlünün haber verdiği ve emrettiği bütün hususlar hakkında buna benzer bir itiraz ileri sürmesi mümkündür. Yüce Allah ise şöyle buyurmaktadır: **"Rasûl'e düşen tebliğden başkası değildir."** (en-Nur, 54); **"Peygamberler üzerinde apaçık tebliğden başka bir görev var mı?"** (en-Nahl, 35); **"Biz, gönderdiğimiz her bir peygamberi** -kendilerine apaçık anlatsın diye- **ancak kendi kavminin diliyle gönderdik, artık Allah kimi dilerse saptırır, kimi dilerse de doğru yola iletir."** (İbrâhîm, 4); **"Size muhakkak**

Scanned with CamScanner

ki Allah'tan bir nûr ve apaçık bir kitap gelmiştir." (el-Mâide, 15); **"Ha, Mim. Her şeyi apaçık bildiren kitaba yemin olsun ki..."** (ez-Zuhruf, 1-2 ve ed-Duhan, 1-2); **"Bunlar apaçık kitabın âyetleridir."** (Yusuf, 1); **"O uydurulan bir söz değildir; fakat kendisinden önce olanları doğrulayıcı, insanlara gerekli her şeyin açıklayıcısı, iman edecek bir topluluk için de hidâyet ve rahmettir."** (Yusuf, 111); **"Ve Biz, sana bu kitabı her şeyi açıklayan bir hidâyet, bir rahmet ve müslümanlara bir müjde olmak üzere kısım kısım indirdik."** (en-Nahl, 89) Kur'ân-ı Kerîm'de buna benzer ayetler pek çoktur.

O halde Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem,* Allah'a ve âhiret gününe iman hususunda, ya hakka delâlet edecek sözler söylemiştir ya da söylememiştir. İkincisinin kabulü mümkün değildir; çünkü bâtıldır. Eğer o, hakka dâir çeşitli anlamlara gelme ihtimali bulunan ve kapalı sözler söylemişse bu, apaçık bir tebliğde bulunmamış anlamına gelir. Hâlbuki nesillerin en hayırlısı, onun tam anlamıyla tebliğ ettiğine dâir tanıklıkta bulunduğu gibi bu önemli konuda yüce Allah'ı da tanık tutmuştur. Her kim, Allah Rasûlünün dinin esaslarıyla ilgili olarak açık seçik bir tebliğde bulunmadığını ileri sürecek olursa şüphesiz ki ona iftira etmiş olur.

40. [Metin]

فَمَنْ رَامَ عِلْمَ مَا حُظِرَ عَنْهُ عِلْمُهُ، وَلَمْ يَقْنَعْ بِالتَّسْلِيمِ فَهْمُهُ، حَجَبَهُ مَرَامُهُ عَنْ خَالِصِ التَّوْحِيدِ، وَصَافِي الْمَعْرِفَةِ، وَصَحِيحِ الْإِيمَانِ.

"Her kim, bilinmesine imkân verilmeyen bir hususu öğrenmeyi talep eder de anlayışı, teslimiyetle tatmin olmazsa bu talebi, onun katıksız tevhîd'i, saf bilgiyi ve sağlıklı imanı elde etmesine engel olur."

[Şerh]

Scanned with CamScanner

[Dinî Hususlarda Bilgisizce Söz Söylemek Yasaklanmıştır]

Bu da daha önce geçen sözleri vurgulamakta ve dinî esaslar hakkında, hatta başka hususlarda bile bilgiye dayalı olmaksızın söz söylemekten daha da sakındırmaktadır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bilmediğin bir şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalbin her biri ondan sorumludur."** (el-İsra, 36); **"İnsanlardan bazısı, Allah hakkında bilgisizce tartışır ve azgın her şeytana uyar. Şeytan hakkında şu yazılmıştır: 'O, kendisini dost edinen herkesi mutlaka saptırır ve onu alevli ateş azabına götürür.'"** (el-Hac, 3-4); **"Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevasına uyandan daha sapık kim olabilir ki?"** (el-Kasas, 50); **"Onlar ancak zanna ve nefislerin hevasına uyarlar. Hâlbuki andolsun Rablerinden kendilerine hidâyet gelmiştir."** (en-Necm, 23) vb. gibi bu hususu dile getiren daha pek çok âyet-i kerîme vardır.

Ebû Umame el-Bahilî *radıyallahu anh*'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Bir kavim eğer üzerinde bulunduğu hidâyetten saparsa, mutlaka ona tartışma (cedel) verilir."* Daha sonra da yüce Allah'ın: **"Onlar bunu sana ancak tartışmak üzere örnek gösterdiler."** (ez-Zuhruf, 58) buyruğunu okudu. Bu hadisi, Tirmizî rivâyet etmiş ve "Hasen bir hadistir." demiştir.[100]

Âişe *radıyallahu anha*'nın da şöyle dediği nakledilmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Şüphesiz ki Allah'ın en çok buğzettiği kişi düşmanca ve inat ederek haksız yere tartışan kimsedir."* Bu hadisi Buhârî ve Müslim, *Sahîh*'lerinde rivâyet etmişlerdir.[101]

[Teslim Olmayanın Tevhîdi Eksik Olur]

Şüphesiz ki Allah Rasûlüne gereği gibi teslim olmayan bir kimsenin tevhîdinde eksiklik vardır. Bu kimse, Allah'tan herhangi bir hidâyete sahip olmaksızın ya kendi görüş ve hevâsına göre söz söyler

[100] Tirmizî (3250); İbn Mâce (48); Ahmed (5/525).
[101] Buhârî (2457); Müslim (2668); Tirmizî (2976); Nesâî (8/248); Ahmed (6/55).

Scanned with CamScanner

ya da aynı türden görüş sahibi birilerini taklit eder. Allah Rasûlünün getirdiklerinin dışına çıktığı oranda tevhîdi de eksik olur. Çünkü o, bu tavrıyla Allah'tan başkasını ilah edinmiş demektir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kendi hevâsını ilah edinmiş kimseyi gördün mü?"** (el-Câsiye, 23) Yani "Nefsinin arzuladığı şeylere ibâdet edeni gördün mü?" demektedir.

Esasen dünyaya fesat, Abdullah b. el-Mubarek *rahmetullahi aleyh*'in de söylediği gibi, üç kesimden girmiştir:

"Günahların kalbleri öldürdüğünü gördüm.

Hatta bunlar üzerinde ısrar etmek kişiyi zelil kılar.

Günahları terk etmek ise kalblere hayat verir.

Nefsine baş kaldırmak senin için hayırlı olandır.

Söyle bana hükümdarlardan, kötü "ahbâr" ile kötü "rahipler"den

Başkası mıdır dini ifsad eden?"

Çünkü zalim hükümdarlar, zalimce siyasetleriyle şeriata itiraz eder, ona karşı çıkar ve onu Allah'ın ve Rasûlünün hükmünün önüne geçirirler.

Ahbâr'a gelince, onlar şahsî görüşleriyle ve bozuk kıyaslarıyla şeriatın dışına çıkan âlimlerdir. Onların bu görüşleri, Allah ve Rasûlünün haram kıldığını helal, mubah kıldığını haram kılmayı, onun geçersiz kıldığını muteber, muteber kıldığını geçersiz kılmayı, kayıtlı olarak kabul ettiğini mutlak olarak kabul etmeyi, mutlak olarak kabul ettiğini de kayıtlı kabul etmeyi ve buna benzer yanlış tutumları içerir.

Burada "rahipler"den kasıt ise câhil tasavvufçulardır. Bunlar zevkler, vecdler, hayaller, bâtıl ve şeytanî keşiflerle imanın ve şeriatın hakikatlerine itiraz edenlerdir. Hâlbuki onların bu halleri; Allah'ın, hakkında izin vermediği bir dini teşri' kılmak, peygamberi vasıtasıyla teşri' buyurduğu dini iptal etmek, imanın hakikatlerinin yerine şeytanın aldatmacalarını ve nefislerin hazlarını geçirmek demektir.

Scanned with CamScanner

Kötü yöneticiler derler ki: "Siyasetle şeriat çatışırsa biz siyaseti öne geçiririz." Diğerleri derler ki: "Akıl ile nakil çatışırsa akla öncelik veririz." Zevk ve vecd sahipleri derler ki: "Zevk ve keşif, şeriatın zâhiriyle çatışacak olursa biz de zevke ve keşfe öncelik veririz."

[Ebû Hâmid el-Gazzalî'nin Cedel ve Kelâm İlmiyle İlgili Görüşleri]

Ebû Hamid el-Gazzalî *rahmetullahi aleyh* en değerli eserlerinden biri ya da en iyisi olan *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* adını verdiği eserinde şunları söylemektedir:

"'Cedel (diyalektik/tartışma) ve kelâm ilimleri de tıpkı nücum (yıldız) ilmi gibi yerilmiş midir, mubah mıdır, yoksa teşvik mi edilmiştir?' diye sorulacak olursa deriz ki: Şunu bil ki bu hususta insanlar, aşırılık ve haddi aşma durumundadırlar. Kimisi 'O, bir bid'attir ve haramdır; kulun şirk dışındaki her ne günahla olursa olsun Allah'ın huzuruna gitmesi, O'nun huzuruna kelâm öğrenmiş olarak çıkmasından daha hayırlıdır.' der. Kimisi de 'O, ya farz-ı kifayedir ya da farz-ı ayn'dır, amellerin en fazîletlisidir, Allah'a yakınlaştırıcı en üstün işlerdendir, çünkü o, tevhîd ilmini tam anlamıyla gerçekleştirir, Allah'ın dini onunla müdafaa edilir.' der. Şafiî, Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Sufyan ve selefin bütün hadis imamları, kelâm ilminin haram olduğu görüşünü kabul etmişlerdir." Gazalî, böyle dedikten sonra bu imamlara ait çeşitli sözleri de naklederek şöyle devam eder:

"Selefin hadis âlimleri, kelâm ilminin haramlığı üzerinde ittifak etmişlerdir. Bu hususta işi sıkı tuttuklarına dâir onlardan gelen rivâyetler sayılamayacak kadar çoktur. Onlar şöyle derler: Hakikatleri en iyi bilenler ve başkalarına göre lafızların dizilişi noktasında en fasih olanlar kendileri olmalarına rağmen ashabın o hususta söz söylemeyişleri sadece ondan ortaya çıkacak kötülüklerden dolayıdır. Bundan dolayı da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Mutenattılar helak*

Scanned with CamScanner

olmuşlardır."[102] buyurmuştur. Yani, işi derinlemesine araştırmaya kalkışan ve gereksiz yere sonuna kadar tetkike koyulanlar helak olurlar, demektir. Yine bu görüşlerine şunu delil gösterirler: Eğer bu (kelâm ilmi), dinden olsaydı, hiç şüphesiz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in emrettiği en önemli hususlardan biri olurdu. Kelâm ilminin yolunu öğretir ve onunla uğraşanlardan da övgüyle söz ederdi."

Onların diğer delillerini de zikredip arkasından da öbür kesimin delillerini belirtir. Daha sonra da "Peki, 'Senin tercih ettiğin görüş nedir?' diye sorarsan." diyerek buna etraflıca şöyle cevap verir:

"Kelâm ilminde fayda da vardır, zarar da. Kelâm ilminden yararlanma halinde yararlı olması göz önünde bulundurularak helal, mendub ya da farz olur. Bu da durumun gereğine göre değişir. Ondan zarar görülmesi ve zararlı olma hali söz konusu olursa, zararlı oluşu göz önünde bulundurularak haram olur.

Zararına gelince; bu, şüpheler ortaya çıkarması, akîdeleri karıştırması ve onları kesin (kat'î) kanaatler olmaktan çıkarmasıdır. Bu ise başta hasıl olan bir iştir ve sonunda bu şüpheler, hakkında şüphe bulunan delillerle geri dönerler. Bu durumda kişiler arasında da farklılıklar vardır. İşte hakka i'tikâd hususundaki zararı budur. Ayrıca bid'atçilerin i'tikâdını pekiştirmek, onların kalblerinde bulunan kanaatleri sağlamlaştırmak bakımından da zararı vardır. Çünkü böylelikle onların iddiaları da ortaya çıkar ve bu iddialar üzerinde ısrarları daha da artar. Ancak kelâmın zararı, tartışma dolayısıyla ortaya çıkan taassup vasıtasıyla olur.

Faydasına gelince; bazen onun, hakikatleri gerçek manasıyla bilip ortaya çıkarmak gibi bir faydası olduğu zannedilebilir; ama ne yazık ki kelâm, bu yüce maksadı gerçekleştirmeye yeterli değildir. Hatta ondaki karıştırıcılık ve saptırma özelliği, gerçeği açığa çıkarıp tanıtma özelliğinden daha ileri derecededir..."

Devamla der ki: "Sen, bu sözleri hadisle uğraşan yahut Haşeviyye'ye mensup bir kimseden işitmiş olsaydın, diyebilirdin ki: 'İnsanlar bilme-

[102] Müslim (2670); Ebû Dâvûd (4608); Ahmed (1/376).

Scanned with CamScanner

diklerinin düşmanıdırlar.' Ama sen bu sözleri kelâmdan gerçekten haberdar olan bir kimseden işitiyorsun. Sonra bunu gerçek şekliyle öğrenen ve kelâmcıların ulaştığı derecenin en ileri noktasına varacak kadar bu ilimde derinleşen, bu noktadan daha da ileri giderek kelâm ilmine uygun diğer ilimlerde de derinleşen birisinden dinliyorsun. Bu sözlerin sahibi, kesin olarak anladı ki; hakikatleri bu yolla öğrenmeye giden yol kapalıdır. Yemin olsun ki kelâm ilmi, her ne kadar bazı hususları açıklayabiliyor ve bazı noktaları tanıtabiliyorsa da bu, oldukça nadir görülen bir durumdur."[103] Gazali *rahimehullah*'tan naklettiğim sözler burada sona eriyor.

Bu hususta onun gibi bir kimsenin söylediği söz elbette ki kat'î bir delildir. Selefin kelâmdan hoşlanmayışlarının sebebi, yalnızca sahîh anlamları, yeni birtakım terimlerle ifade etmelerinden dolayı değildir. Nitekim onlar, doğru bilgileri anlatmak için birtakım terimleri kabul etmişlerdir. Ayrıca kelâmdan, hakka delâletinden ve bâtıl ehline karşı delil getirmelerinden dolayı da hoşlanmamış değildirler.

Onların kelâmdan hoşlanmamalarının sebebi, hakka aykırı ve yalan birtakım iddialar içermesidir. Onların Kitab'a, Sünnet'e ve onda bulunan sahîh ilimlere aykırı düşmeleri de bu sebeblerden biridir. Diğer taraftan kelâmcılar, doğru bilgilere ulaşan yolu izlenemez hale getirmişlerdir. Bu konuda faydalarının az olmasına rağmen bu gerçekleri ispatlamak için de uzun uzadıya söz söyleyip durmuşlardır. Onların bu yaptıkları, ulaşılması çok zor bir dağın tepesinde bulunan son derece cılız bir deve etini andırır. Tepeye giden yol rahat değil ki ulaşılabilsin, bu deve eti de semiz değil ki oradan buraya taşımaya değsin!

Onların sahip oldukları bilgilerin en güzelleri, Kur'ân'da daha doğru bir şekilde açıklanmış ve daha güzel bir şekilde ifade edilmiştir. Onların bütün yaptıkları, işi zorlamak, uzatmak ve içinden çıkılmaz bir hale getirmekten ibarettir. Nitekim şöyle denilmiştir:

---

[103] *İhyâu Ulûmiddîn* 1/94, 97.

Scanned with CamScanner

"Eğer dünyalık uğrunda yarış olmasaydı,

Münazara kitapları da el-Muğni de, el-Amed de[104] yazılmazdı,

Onlar güya düğümleri çözüyorlarmış,

Fakat ortaya attıkları şeyler düğümleri sadece artmıştır."

Onlar, ortaya koydukları bilgiyle şüpheleri bertaraf ettiklerini iddia ederler. Hâlbuki fazîlet ve zeka sahibi bir kimse, çok iyi bilir ki bu yolla şüpheler (tereddütler) daha da artırmıştır.

[Kapalı Lafızların Anlamlarını Belirlemede Allah ve Rasûlünün Buyrukları Esastır]

Şifanın, hidâyetin, ilim ve yakîn'in Allah'ın Kitabından ve Rasûlünün sözünden değil de şaşkın kimselerin sözünden hâsıl olması imkansızdır.

Aksine yapılması gereken şudur: Allah ve Rasûlünün sözleri esas alınmalı ve bu sözlerin manası üzerinde düşünülmelidir. Bunların delili ve belge yönü bilinmelidir. Aklî mi, yoksa naklî ve haberî bir delil mi olduğu ve neye delâlet ettiği kavranmalıdır. İnsanların bu hususta ona muvâfakat ya da muhalefet eden sözleri ise mücmel ve müteşabih olarak ele alınmalı ve bu sözlerin sahiplerine şöyle denilmelidir: "Bu lafızların şu şu anlama gelme ihtimali olabilir." Eğer onlar bununla Allah Rasûlünün verdiği habere uygun olanı kastettiklerini söylerlerse kabul edilir. Eğer onlara muhalefet eden şeyleri kastettiklerini açıklarlarsa bu görüşleri reddedilir.

Mesela mürekkeb, cisim, mütehayyiz, cevher, cihet, hayyiz, araz ve buna benzer lafızlar bu kabildendir. Bu lafızlar, bu terimleri kullananların kastettikleri anlamlarıyla ne Kitapta, ne de Sünnette kullanılmıştır. Hatta Arap dilinde bile onların terimleştirdikleri anlamda kullanılmış değildir. Dahası onlar, bu kavramları, kendilerinden başkalarının kastetmedikleri bir anlamda kullanıp ifade etmek gibi bir özelliğe dahi sahiptirler. Böylelikle onlar, bu terimleri başka birtakım tabirlerle

[104] *el-Muğnî* ve *el-Amed*, Mu'tezile'nin önderlerinden Kadı Abdulcebbâr'ın kelam ilmine dair yazdığı iki kitaptır.

Scanned with CamScanner

açıklarlar. Kur'ân'ın ortaya koymuş olduğu aklî ve naklî deliller incelenir, bu hususta gerekli ve ayrıntılı açıklamalar buradan alınacak olursa neyin hak, neyin bâtıl olduğu açıkça ortaya çıkar.

[Sapıklığın Sebebi, Allah ve Rasûlünün Sözlerini Düşünmekten Yüz Çevirmektir]

Sapıklığın sebebi, Allah ve Rasûlünün sözleri üzerinde düşünmekten yüz çevirmek, Yunan kaynaklı (felsefî) sözlerle ve çeşitli görüşlerle uğraşmaktır.

Bunlara "kelâmcılar" denilmesinin sebebi, onların daha önceden bilinmeyen bir ilmi dile getirmiş olmaları değildir. Faydası olmayan -fazladan- söz söyledikleri (kelâm ettikleri) için kelâmcı olarak adlandırılmışlardır. Bu ise duyu organlarıyla bilinen hususları izah etmek için yaptıkları kıyaslamalardır. Her ne kadar onların bu kıyasları ve benzeri hususlar, duyularla algılanan şeyleri kabul etmeyenlerde ve başka hususlarda faydalı olsa da bu, böyledir.

Nassın varlığına rağmen ya da aklen bildikleri şeyler olduğu iddiasıyla nassa karşı çıkarak kendi görüşünü, zevkini ya da siyasetini ortaya koyup söz söyleyen herkes, Rabbinin emrine teslimiyet göstermeyen İblis'e benzemiş olur. O, teslimiyet gösterecek yerde şöyle demişti: **"Ben, ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu da çamurdan yarattın."** (el-A'raf, 12); **"Peygamber'e itaat eden, gerçekte Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse zaten Biz seni onların üzerine bekçi göndermedik."** (en-Nisa, 80); **"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah Ğafur'dur, Rahim'dir."** (Âl-i İmrân, 31); **"Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."** (en-Nisa, 65)

Scanned with CamScanner

Görüldüğü gibi yüce Allah, insanların, peygamberinin hükmüne başvurmadıkça, hükmünü gönül hoşnutluğuyla kabul etmedikçe ve tam anlamıyla teslim olmadıkça iman etmiş olamayacaklarına dâir kendi zâtına yemin etmektedir.

41. [Metin]

فَيَتَذَبْذَبُ بَيْنَ الْكُفْرِ وَالْإِيمَانِ، وَالتَّصْدِيقِ وَالتَّكْذِيبِ، وَالْإِقْرَارِ وَالْإِنْكَارِ،
مُوَسْوَسًا تَائِهًا، شَاكًّا زَائِغًا، لَا مُؤْمِنًا مُصَدِّقًا، وَلَا جَاحِدًا مُكَذِّبًا.

"(Böyle bir kimse) vesveselere kapılmış, şaşkın, şüphe (tereddüt) içinde, yolunu şaşırmış bir halde; küfür ile iman, tasdik ile yalanlama, ikrar ile inkâr arasında bocalar. Ne tasdik eden bir mü'min olur, ne de yalanlayan bir inkârcı."

[Şerh]

[Kelâm İlmi, Bizzat Bu İlmin İleri Gelenlerinin İtirafına Göre Şaşkınlığa Sebeptir]

"Bocalar," tereddüt ve çalkantı içinde gider gelir demektir.

Şeyh *rahimehullah,* Kitap ve Sünneti bırakarak yerilmiş olan kelâm ilmine yönelen ya da kelâm ilmiyle Kitap ve Sünneti birleştirmeye çalışan, çatışmaları halinde de nasları te'vîl edip re'ye ya da farklı görüşlere havale eden ve sonunda hayret, sapıklık ve şüpheye varanların hepsinin halini nitelendirmektedir.

Nitekim İbn Rüşd el-Hafid, -ki filozofların ekollerini ve görüşlerini insanların en iyi bilenlerinden biridir- *Tehâfutu't-Tehâfut* adlı eserinde şunları söylemektedir: "Kim ulûhiyyete dâir meselelerde önemsenebilecek bir söz söylemiştir ki?"

el-Âmidî'nin durumu da aynıdır. Çağdaşlarının en üstünü ve oldukça büyük meselelere vakıf biri olmasına rağmen tereddütler içerisinde şaşırıp kalmıştır. el-Gazalî *rahimehullah*'ın da son hali kelâmî mesele-

Scanned with CamScanner

lerde duraklamak ve şaşkınlığa düşmek olmuştur. Daha sonra bütün bu yollardan yüz çevirmiş, Allah Rasûlünün hadislerine yönelmiştir. Buhârî göğsü üzerinde olduğu halde vefât etmiştir. Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer er-Razî de böyledir. O, "lezzetlerin kısımları" hakkında te'lif ettiği kitabında şunları söylemektedir:

"Akılların öne gitmesinin sonunda varacakları yer,
ayak bağı olmaktır.
Âlemlerin çabasının nihaî noktası da sapıklıktır.
Ruhlarımız, cisimlerimizden uzak ve yalnız kalmıştır.
Dünyamızdan elde ettiğimiz, eziyet ve vebalden ibarettir.
Ömrümüz boyunca yaptığımız araştırmalardan hiçbir
fayda sağlayamadık.
Ömür boyunca toplayıp durduğumuz kîl u kâl'den başka..."

"Ben, kelâmî yolları ve felsefî yöntemleri iyice tetkik ettim. Onların hasta olan kimseye şifa sunamadıklarını, susuz kimsenin susuzluğunu gideremediklerini gördüm. En uygun yol olarak Kur'ân'ın yöntemini gördüm. Allah'ın subutî sıfatları hakkında, mesela: **"Rahman Arş'a istivâ etmiştir."** (Tâhâ, 5); **"Güzel söz, yalnız O'na yükselir."** (Fatır, 10) buyruklarını okuyabilirsiniz. Selbî sıfatlar hususunda da: **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."** (eş-Şûrâ, 11); **"Onlar ise bilgileriyle O'nu kuşatamazlar."** (Tâhâ, 110) buyruklarını okuyabilirsiniz." Sonra da şunları söylemektedir: "Her kim, benim geçirdiğim deneyimlerin benzerlerini geçirecek olursa, benim şu bildiklerimin benzerine ulaşır."

Aynı şekilde Ebû Abdullah Muhammed b. Abdulkerim eş-Şehristanî de kelâmcılarda ve felsefecilerde şaşkınlık ve pişmanlıktan başka bir şey bulamadığını şu beyitleriyle dile getirmektedir:

"Andolsun bütün ilim yuvalarını gezip dolaştım,
Ve ben bu belli başlı yerler arasında (hakikati) arayıp durdum.
Gördüğüm sadece şaşkın bir kimsenin avucunu koyması
Çenesinin üzerine ya da pişmanlıkla dişlerini gıcırdatmasıydı."

Scanned with CamScanner

Ebû'l-Mealî el-Cüveynî *rahimehullah* da şöyle demiştir: "Ey Arkadaşlarım! Kelâmla uğraşmayınız. Eğer ben, kelâmın beni şu ulaştığım noktaya ulaştıracağını bilmiş olsaydım, onunla hiç uğraşmazdım."

Vefâtı esnasında da şunları söylemiştir: "Ben, o çok dalgalı denize daldım. Müslümanları ve ilimlerini bir kenara bıraktım. Onların bana yasakladıkları şeye girdim. Şimdi eğer Rabbim rahmetiyle beni kuşatmayacak olursa İbnu'l-Cüveynî'nin vay haline! İşte ben annemin akîdesi üzerine -ya da Nisabur kocakarılarının akîdesi üzere- ölüyorum." demiştir.

Fahruddîn er-Razî'nin en gözde talebelerinden biri olan Şemsuddîn el-Husrevşahî de bir gün yanına gelmiş fazîlet sahibi birisine: "Neye inanıyorsun?" diye sormuş, o da "Müslümanların inandıklarına." demişti. Şemsuddîn ona: "Bunu son derece huzurlu bir kalb ve kesin bir inanca sahip olarak mı kabul ediyorsun?" deyince o: "Evet" cevabını vermiş, bunun üzerine ona: "Bu nimet dolayısıyla Allah'a şükretmelisin. Bana gelince Allah'a yemin ederim neye inandığımı bilemiyorum, neye inandığımı bilemiyorum, neye inandığımı bilemiyorum." demiş ve sakalı ıslanıncaya kadar ağlamıştı.

Irak'ın meşhur üstün şahsiyetlerinden İbn Ebi'l-Hadid de şöyle demektedir:

"Ey düşüncenin çözülmez bilmecesi, senin uğrunda,
Ne yapacağımı şaşırdım ve ömrümü tükettim.
Akıllar senin uğrunda yolculuk yaptı fakat
Yolculuğun eziyetinden başka bir kâr sağlayamadı.
Senin düşünme ve nazar ile bilineceğini
İddia edenleri kahretsin Allah,
Yalan söylüyorlar, çünkü sözünü ettikleri,
Beşer takatinin dışında bir şeydir."

el-Hunecî de ölümü esnasında şunları söylemiştir: "Bütün bildiğim 'Mümkün (varlığı ve yokluğu eşit) olan varlığın onu (varlığını) tercih

Scanned with CamScanner

edene ihtiyacı vardır.'dan ibarettir. Muhtaç oluş ise olumsuz/selbî bir sıfattır. İşte ben hiçbir şey bilmemiş olarak ölüp gidiyorum."

Bir diğeri de şöyle demiştir: "Yatağıma uzanıyorum, yorganı başıma çekiyorum ve tan yeri ağarıncaya kadar bir bunların, bir ötekilerin delillerini karşılaştırıyorum; ama sonunda onların hiçbirini tercih edemiyorum."

Bu duruma gelen bir kimseye Allah merhamet edip acımayacak olursa, o kişi zındık olur gider. Nitekim Ebû Yusuf *rahimehullah* böyle demiştir: "Kim, dini kelâm ile öğrenmeye kalkışırsa zındık olur, kim malı kimya yoluyla elde etmeye çalışırsa iflas eder. Hadislerin ğarîbini öğrenmeye kalkışan da yalan söyler."

İmam Şafiî *rahimehullah* da şöyle demektedir: "Kelâm ehli hakkındaki hükmüm: Kuru hurma dalları ve ayakkabılarla dövülmeleridir. Aşiretler ve kabileler arasında dolaştırılmalı ve: 'Kitab ve Sünneti terk edip kelâma yönelenin cezası işte budur.' denilmelidir."

Yine o şöyle demiştir: "Biz, kelâm ehlinin öyle birtakım sözlerine vakıf olduk ki bir müslümanın o sözleri söyleyebileceğini zannetmiyorum. Yüce Allah'a şirk koşma dışında kulun Allah'ın yasakladığı her şeye müptelâ olması, hiç şüphesiz kelâma müptelâ olmasından daha hayırlıdır."

Bunlardan herhangi birinin ölüm esnasında, kocakarıların inançta izledikleri yola dönerek, onların ikrar ettiklerini ikrar ve kabul ettiğini, daha önce kat'î olarak kabul edip bellediği ve bu inanç şekline muhalif olan o inceliklerden yüz çevirdiklerini görüyoruz. Çünkü artık onların bozukluklarını açıkça görmüş ya da doğru ve sağlıklı görüşler olmadıklarını anlamıştır. Sonunda onların -eğer azaptan kurtulabilecek olurlarsa- ilim ehline tâbi olan küçük çocuk, kadın ve bedevîler seviyesine düştüklerini görüyoruz.

Böyle bir hastalığın faydalı ilacı ise kalblerin gerçek doktorunun *-Allah'ın salat ve selamları üzerine olsun-* gece namazına kalktığında, namazının başında yaptığı nakledilen şu duadır: *"Cibril'in, Mikail'in ve*

Scanned with CamScanner

İsrafil'in Rabbi, gökleri ve yeri yoktan var eden, gizliyi ve açığı bilen Allah'ım! Kullarının arasında anlaşmazlığa düştükleri hususlarda hüküm verecek olan Sensin. Hakkında anlaşmazlığa düştükleri gerçeklerle ilgili olarak izninle beni doğru yola ilet. Çünkü şüphesiz ki Sen, dilediğini dosdoğru yola iletensin."[105]

Böylelikle o, Rabbine Cebrail, Mikail ve İsrafil'in Rabbi oluşuyla tevessül ederek dua etmiş ve hak ile ilgili olarak hakkında ihtilaf edilen hususlarda kendisini doğru yola iletmesini dilemiştir.

Çünkü kalblerin hayatı, hidâyet iledir. Yüce Allah da bu üç meleği hayat ile ilgili olarak görevlendirmiştir. Cebrail, kalblerin hayat bulmasının sebebi olan vahiyle görevli melektir. Mikail, bedenlerin ve diğer canlıların hayat bulmasının sebebi olan yağmurla görevli melektir. İsrafil ise alemin hayat bulmasına, ruhların tekrar bedenlerine dönmesine sebeb olan sûra üfürmekle görevli olan melektir. Hayat ile görevli bu büyük ruhların Rabbi olduğunu dile getirerek dua etmesinin arzu edilen şeyin elde edilmesinde büyük etkisi vardır. Yardım Allah'tandır.

42. [Metin]

وَلَا يَصِحُّ الْإِيمَانُ بِالرُّؤْيَةِ لِأَهْلِ دَارِ السَّلَامِ لِمَنِ اعْتَبَرَهَا مِنْهُمْ بِوَهْمٍ، أَوْ تَأَوَّلَهَا بِفَهْمٍ، إِذْ كَانَ تَأْوِيلُ الرُّؤْيَةِ وَتَأْوِيلُ كُلِّ مَعْنًى يُضَافُ إِلَى الرُّبُوبِيَّةِ بِتَرْكِ التَّأْوِيلِ وَلُزُومِ التَّسْلِيمِ، وَعَلَيْهِ دِينُ الْمُسْلِمِينَ.

"Cennetliklerin Allah'ı görmelerini, herhangi bir vehim ile kabul eden yahut belli bir anlayışa göre te'vîl edenlerin ru'yetullaha imanları sahîh olamaz. Zira ru'yetullahın da, rubûbiyyete izafe edilen her bir hususun da asıl te'vîli, te'vîli terk etmek ve teslimiyete sarılmaktır. Müslümanların dini de bu yol üzeredir."

[Şerh]

[105] Müslim (770); Tirmizî (3416); Ebû Dâvûd (776); Nesâî (3/212).

Scanned with CamScanner

[Ru'yetullahı İnkâr ya da Te'vîl Edenlere Reddiyye]

İmam Tahâvî *rahimehullah* bu sözleriyle Mu'tezile'nin ve onların ru'yetullahı reddeden görüşlerini kabul edenlerin, aynı şekilde yüce Allah'ı yarattıklarından birine benzetenlerin (Müşebbihe'nin) görüşlerinin merdût ve geçersiz olduğuna işaret etmektedir.

Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: *"Sizler, on dördündeki ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz."*[106] Burada görüldüğü gibi benzetme, görülende değildir. Benzetme, görmeyle ilgilidir. Bu da ru'yetin gerçekleşmesinin kastedildiği ve bunun tahakkuk edeceği hususunda konuyla ilgili ihtimalleri bertaraf etme noktasında gayet açık bir ifadedir. Bundan daha ileri bir ifade ve açıklama olabilir mi?

Eğer böyle açık bir nas te'vîl edilmeye kalkışılacak olursa, artık hangi nas delil olarak kullanılabilir ki? Bu nassın: "Sizler, ayın on dördünde ayı bildiğiniz gibi Rabbinizi de bileceksiniz." anlamına gelme ihtimali olabilir mi?

Bu yanlış te'vîle de yüce Allah'ın: **"Rabbinin fil sahiplerine ne ettiğini görmedin mi?"** (el-Fil, 1) âyetiyle "kalbî fiiller"den olan "raa/görmek" fiilinin kullanıldığı diğer ayetleri delil gösteriyorlar.

Şüphesiz ki "raa/görmek," bazen göz ile, bazen de kalb ile olur. Kimi zaman da rüyada görmek ve buna benzer şekillerle gerçekleşir. Ancak kullanılan ifadelerde bir manayı diğerlerinden ayırarak öne çıkaran birtakım karineler de mutlaka bulunur. Konuşan kimsenin sözlerinde anlamlardan herhangi birisini ön plana çıkaracak bir karine bulunmayacak olursa, bu ifade kapalı olur ve bilmece halini alır. Beyân edici ve açıklayıcı olmaz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Önünde bulut bulunmayan öğle vaktindeki güneşi gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz."*[107] ifadesindeki karine ve beyândan daha ilerisi

[106] Buhârî (7437); Müslim (182).
[107] Buhârî (7439); Müslim (183).

Scanned with CamScanner

olabilir mi? Acaba bu gibi ifadelerdeki görmek, gözle görmekle mi, yoksa kalble görmekle mi alakalıdır? Böyle bir husus, yüce Allah'ın, kalbine körlük verdiği kimseler dışındakilere hiç gizli saklı kalır mı?

"Bizi bu te'vîle mecbur kılan, aklın, yüce Allah'ın görülmesinin im-kansız olduğunu kabul etmesi ve O'nun görülmesinin düşünülemeyeceği şeklindeki hükmüdür." denilecek olursa cevabımız şudur:

Bu, sizin iddianızdır. Akıl sahibi kimselerin çoğunluğu, bu hususta size muhalefet etmektedirler. Aklen bunu imkânsız kabul etmeyi gerektiren hiçbir husus yoktur. Hatta akla, bizâtihi var olan fakat görülmesi imkansız olduğu söylenen bir varlıktan söz edilecek olsa akıl, böyle bir şeyin imkansız olduğuna hüküm verecektir.

"Cennetliklerin Allah'ı görmelerini, herhangi bir vehim ile kabul eden..." ifadesi "Yüce Allah'ın şu sıfatta görüleceği vehmine kapılarak bir çeşit teşbîhi hatırlatan kanaate sahip olan..." demektir. Bu vehimden sonra eğer vehim sonucu sahip olduğu bu vasfı kabul edecek olursa, şüphesiz bu kişi, Müşebbihe'den olur. Eğer bu vehmi dolayısıyla O'nun görüleceğini kökten inkâr ederse, ta'til edici bir inkârcı olur.

Yapılması gereken, yalnızca bu vehmi bertaraf etmek ve nefyi, hak ve bâtıl olan her şeyi kuşatacak şekilde umumileştirmemektir. Bâtıl olan bir şeyi reddetmek maksadıyla hakkı da, bâtılı da reddetmeye kalkışmamaktır. Aksine yapılması gereken, bâtılı reddedip hakkı kabul etmek olmalıdır.

Nitekim ileride gelecek olan: "Her kim nefiyden ve teşbîhten kendisini korumayacak olursa ayağı kayar ve tenzîhi isabet ettiremez." sözleriyle İmam Tahâvî bu hususa işaret etmiştir.

Mu'tezile'ye mensup bu kimseler bunu (ru'yeti) nefyetmekle Allah'ı tenzîh ettiklerini iddia ediyorlar. Hiç kemâl sıfatlarının nefyedilmesiyle tenzîh olur mu? Şüphesiz ki ru'yetin nefyedilmesi, bir kemâl sıfatı değildir. Çünkü olmayan bir şey de görülmez. Kemâl, ancak ru'yetin isbat edilip gören kimsenin idrakinin kuşatıcı bir idrak olduğunun nefyedilmesindedir. Tıpkı ilimde olduğu gibi... Onun bilinmesinin

Scanned with CamScanner

nefyedilmesi kemâl değildir. Aksine kemâl, ilmin isbatı ve ilimle O'nun kuşatılmasının nefyi ile olur. Yani yüce Allah, bilgiyle kuşatılamayacağı gibi görmekle de kuşatılamaz.

[Müteahhirîne Göre Te'vîl'in Anlamı]

İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın: "Yahut belli bir anlayışa göre te'vîl edenlerin..." ifadesi: "Bu kimse, nassın zâhirine ve her bir Arap'ın ru'yetten anladığı manaya muhalif bir te'vîlde bulunup böyle bir anlayışa sahip olduğunu iddia edecek olursa..." demektir.

Müteahhir (geç dönem) âlimlerin ıstılahında te'vîl; Lafzın, zâhirinden başka bir manaya yorumlanmasına dönüşmüştür. Böylelikle tahrîf ediciler, naslara musallat olmuşlar ve: "Bizler, görüşümüze muhalif olan nasları te'vîl ederiz." demişler ve tahrîfe onu süslemek ve kabul edilmesini sağlamak amacıyla te'vîl adını vermişlerdir. Yüce Allah ise bâtılı süsleyenleri yermiş ve şöyle buyurmuştur: **"Biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını böylece düşman kıldık. Onlardan kimi kimine, aldatmak için yaldızlı birtakım sözler fısıldarlar."** (el-En'âm, 112)

Asıl muteber olan anlamlardır, lafızlar değildir. Nitekim hakkın deliline karşı nice süslü ve delil diye ileri sürülmüş bâtıl ile karşı çıkıl-mıştır.

İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın buradaki ifadeleri, daha önce geçen: "Görüşlerimize dayanarak te'vîlde bulunup hevâlarımıza dayanarak vehimlere dalıp bu hususlara girişmeyiz." sözlerini andırmaktadır.

Daha sonra bu hususu: "Çünkü ru'yetin de, rubûbiyyetin anlamına izafe olunan her bir hususun da asıl te'vîli, te'vîli terk etmek ve teslimiyete sarılmaktır. Müslümanların dini de bu yol üzeredir." sözleriyle pekiştirmektedir.

Maksadı ise gerçekte tahrîf olan "te'vîl" adını verdikleri türden te'vîli terk etmektir. Ama imam Tahâvî, yüce Allah'ın şu ayette emretmiş olduğu gibi edepli bir yol tutarak en güzel yolla mücadelesini sür-

Scanned with CamScanner

dürmüştür. **"Ve onlarla en güzel yol hangisiyse onunla mücadele et."** (en-Nahl, 125)

Onun maksadı kendisine te'vîl denilen her şeyi terk etmek olmadığı gibi, Kitap ve Sünnetteki tercihi gerektiren bir delil dolayısıyla birtakım kimselerin anladığı zâhir anlamlardan herhangi birini terk etmek de değildir. O, Kitap ve Sünnetin, yanlışlığına delâlet ettiği ve selefin mezhebine aykırı bir bid'at olarak ortaya çıkmış fâsid te'vîlleri ve yüce Allah hakkında bilgiye dayanmaksızın söz söylemeyi terki kastetmektedir.

Ru'yetullahın delillerini ve Allah'ın yukarıda, kainatın üstünde oluşunun delillerini te'vîl etmek; O'nun Mûsâ *aleyhisselam* ile gerçekten konuşmadığını ve İbrâhîm'i halîl edinmediğini söylemek bu tür fâsid te'vîllere örnektir.

[Kitap ve Sünnet'te Te'vîl'in Anlamı]

"Te'vîl" lafzı zaman içerisinde asıl manası dışında kullanılır olmuştur. Allah'ın Kitabı ve Rasûlünün Sünnetinde ise te'vîl, sözün sonuçta ulaştığı hakikat demektir. Buna göre haberin te'vîli, haber olarak verilen şeyin kendisi demektir. İşin te'vîli de emrolunan fiilin kendisi demektir. Nitekim Âişe *radıyallahu anha* şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* rukûunda şöyle derdi: *"Allah'ım, Rabbimiz! Seni tesbih eder ve Sana hamdederiz. Allah'ım bana mağfiret buyur."* O, bu sözleriyle Kur'ân'ı te'vîl ediyordu."[108]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar,** (zamanı gelince bildirdiklerinin) **gerçekleşmesinden** (te'vîlinden) **başkasını mı bekliyorlar? Onun bildirdiklerinin çıkacağı** (te'vîlinin gerçekleşeceği) **günde evvelce onu unutanlar: 'Gerçekten de Rabbimizin peygamberleri bize hakkı getirmişler...' derler."** (el-A'raf, 53)

Rüyanın te'vîl edilmesi (yorumlanması) ve amelin te'vîl edilmesi de buradan gelmektedir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Ba-**

[108] Buhârî (817, 4968); Müslim (484); Ebû Dâvûd (788); İbn Mâce (889); Nesâî (2/190).

Scanned with CamScanner

bacığım, işte bu, önceleri gördüğüm rüyanın te'vîlidir (gerçekleşmesidir)." (Yusuf, 100); **"Bu, hem daha hayırlı, hem de te'vîl** (sonuç) **itibarıyla daha güzeldir."** (en-Nisa, 59); **"Dayanamadığın şeylerin te'vîlini sana haber vereyim... İşte senin dayanamadığın şeylerin te'vîli** (iç yüzü/hakikati) **budur."** (el-Kehf, 78-82)

Böyle bir te'vîlin varlığını ve onunla alakalı emir ve yasakların bilindiğini kim inkâr edebilir ki?

Yüce Allah ve âhiret günü hakkında haber vermek gibi haber türünden olan hususlara gelince; bunların hakikati demek olan te'vîli bilinemeyebilir. Çünkü bunlar, mücerred haber vermekle bilinemeyen şeylerdir. Zira haber veren kimse, eğer haber verilen hususu tasavvur edememişse ya da bundan önce bunu bilmiyor ise hakikati demek olan te'vîlini mücerred haber vermekle bilemez. İşte yüce Allah'tan başka kimsenin bilmediği te'vîl de budur. Ancak böyle bir te'vîlin/hakikatin bilinemeyeceğini söylemek, muhataba kavratma kastı güdülen mananın da bilinemeyeceğini söylemeyi gerektirmez.

Kur'ân-ı Kerîm'de üzerinde iyiden iyiye düşünülmesini Allah'ın emretmemiş olduğu hiçbir âyet yoktur. Kendisiyle neyin kastedildiğinin bilinmesini istemediği hiçbir âyet indirmemiştir. Her ne kadar onun te'vîlinin bir bölümü, ancak yüce Allah tarafından bilinebiliyor olsa da bu, böyledir. İşte Kitap, sünnet ve selefin sözlerinde te'vîlin anlamı budur. Bu te'vîl ister zâhire uygun olsun, ister olmasın fark etmez.

[Müfessirlere Göre Te'vîl, Allah'ın Kelâmının Açıklanması ve Anlamının Beyân Edilmesidir]

İbn Cerîr ve benzeri birçok müfessire göre te'vîl, sözün açıklanması (beyân edilmesi) demektir. Bu, ister ifadenin zâhirine uygun olsun, ister olmasın fark etmez. Bu da bilinen bir terimdir. Bu tür te'vîl, tefsir gibidir. Doğru olanı övülmeye değerdir, bâtıl olanı da reddedilmelidir.

Yüce Allah'ın: **"Hâlbuki onun te'vîlini Allah'tan başkası bilmez. İlimde derinleşmiş olanlar ise..."** (Âl-i İmrân, 7) âyetinde iki

Scanned with CamScanner

kıraat şekli vardır. Bir kıraate göre; "Allah'tan başka" lafzı üzerinde vakf (durak) yapılır. Diğer kıraate göre burada vakıf yapılmaz. Her iki kıraat de haktır.

Birinci kıraat şekline göre maksat: Te'vîlinin ilmini yüce Allah'ın yalnız kendisine tahsis ettiği ve özü itibarıyla müteşâbih olanlardır. İkinci kıraate göre ise burada ilimde derinleşmiş olanların tefsirini bildikleri izafî/göreceli müteşabihler kastedilmektedir. Buradaki tefsirden kasıt da te'vîl ile aynı şeydir.

"Allah" lafzı üzerinde durak yapanlar, te'vîlin manayı açıklamak, tefsir etmek anlamını kastetmezler. Çünkü bu, yüce Allah'ın, Rasûlüne ne ümmetin ne rasûlün manasını bilmediği bir söz indirmiş olması anlamına gelir. İlimde derinleşmiş olanların da: **"Biz, ona inandık, hepsi Rabbimiz nezdindendir."** (Âl-i İmrân, 7) demenin ötesinde anlamı ile ilgili herhangi bir pay sahibi olmaları söz konusu olmaz. Bu kadarcık bir sözü ilimde derinleşmiş olmayan mü'minler de söyler. Hâlbuki ilimde derinleşmiş olanların bu hususta diğer mü'minlerin avamından ayrıcalıklarının olması gerekir.

Nitekim İbn Abbas *radıyallahu anhuma* şöyle demiştir: "Ben, onun te'vîlini bilen ilimde derinleşmiş kimselerdenim." Gerçekten de doğru söylemiştir. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onun için şöyle dua etmiştir: *"Allah'ım, onu dinde fakih kıl ve ona te'vîli öğret."*[109] Bunu Buhârî ve başkaları rivâyet etmişlerdir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in duası ise asla reddolunmaz.[110]

Mücahid der ki: Mushafı başından sonuna kadar İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'ya arzettim. Her âyette onu durduruyor ve onun hakkında ona soru soruyordum.[111]

---

[109] Ahmed (1/266, 314, 328); -farklı bir lafızla- Buhârî (143); Müslim (2477).

[110] Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yüce Allah'tan üç şey istediği, ikisinin kabul edilip birinin edilmediği hakkında bak: Müslim (2889).

[111] Taberî (1/90); İbn Sa'd (5/466).

Scanned with CamScanner

Kur'ân'ın tamamının manalarıyla ilgili açıklamalarda bulunup söz söylediğine dâir ondan gelen nakiller, mütevatir derecesine ulaşmıştır. O, herhangi bir âyet hakkında: "Bu, yüce Allah'tan başka hiçbir kimsenin te'vîlini bilmediği müteşabih türündendir." dememiştir.

Usûl'de mezhep âlimlerimizin: "Müteşabih, sûrelerin baş taraflarında bulunan mukattaa' harfleridir." şeklindeki sözlerine gelince -bu görüş İbn Abbas'tan da rivâyet edilmektedir- bu harflerin anlamı hakkında çoğu kimseler söz söylemiştir. Eğer bunların manaları biliniyor ise müteşabihin manası bilinmiş demektir. Eğer bilinmiyor ise işte müteşabih denilen buyruklar bunlardır ve bunların dışında kalanlar manası bilinen buyruklardır; anlatılmak istenen budur.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: **"Ondan bir kısım âyetler muhkemdir. Bunlar Kitabın anasıdır. Diğer bir kısmı da müteşabihtir."** (Âl-i İmrân, 7) buyurmaktadır ki bu harfler, Kur'ân âyetlerini sayanların çoğunluğuna göre âyet değildir.

Fukahâ ve mütekellimlerin müteahhir olanlarının sözlerinde te'vîl: Gerektirici herhangi bir delâlet dolayısıyla tercihe değer olan bir ihtimali bırakıp ikinci derecede tercih edilebilecek bir ihtimale göre lafzı yorumlamaktır.

İşte gerek haber kipiyle gerek talep uslubuyla varid olmuş birçok ifade hakkında insanların anlaşmazlığa düştükleri te'vîl şekli budur. Bu tür te'vîllerin sahîh olanları, Kitap ve Sünnet'in naslarının delâlet ettiğidir. Bunlara aykırı olan te'vîl de fâsid te'vîldir.

Bu tür açıklamalar, ilgili yerlerde genişçe yapılmıştır. *et-Tabsira* adlı eserde belirtildiğine göre Nusayr b. Yahya el-Belhî, Ömer b. İsmail b. Hammad b. Ebi Hanife'den, o Muhammed b. el-Hasen *rahimehullah*'dan rivâyet ettiğine göre; ona yüce Allah'ın sıfatlarını söz konusu edip de zâhiri itibarıyla teşbîhe götüren âyet ve haberler hakkında soru sorulmuş, o da şöyle cevap vermiştir: "Biz, bunları geldiği şekilde alırız, onlara iman ederiz ve 'Nasıl? Nasıl?' diye sormayız."

Scanned with CamScanner

Ayrıca şunun da bilinmesi gerekir: Küfrü gerektiren fâsid mana, ne nassın zâhirinden anlaşılandır, ne de nassın muktezasıdır. Nastan bunu anlayan kimsenin bu anlayışının sebebi, kavrayışındaki kusur ve bilgisinin eksikliğidir.

İnsanların bazılarının söyledikleri sözlerin anlaşılmasıyla ilgili olarak: "Doğru sözü ayıplayan nice kimse vardır ki bunun sebebi, hastalıklı anlayıştır." denildiğine göre; sözlerin en doğrusu ve en güzeli olan yüce Allah'ın buyruklarının (yanlış anlaşılması) hakkında ne denilebilir? Çünkü O'nun Kitabı, **"Bu, âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da Hakîm ve Habîr olan Allah tarafından geniş geniş açıklanmış bir kitaptır."** (Hud, 1) Bu gibi yanlış te'vîllerde bulunanların sözlerinin gerçek manası şudur: "Kur'an ve hadisin zâhirî ifadeleri, küfür ve sapıklıktır. Onda inanılmaya elverişli yeterli bir açıklama yoktur. Tevhîd ve tenzîh onlarda gereği kadar açıklanmamıştır." İşte yanlış te'vîllerde bulunanların ifadelerinin gerçek anlamı budur.

Hakikat şu ki: Kur'ân'ın delâlet ettiği her şey, hakkın ta kendisidir. Bâtıl olan bir şeye Kur'ân'ın delâlet etmesi mümkün değildir. Bu hususta ileri geri tartışanlar, Kur'an'ın, mutlaka başka türlü yorumlanması gereken bir bâtıla delâlet ettiğini iddia etmiş olurlar.

[Yanlış Te'vîl'in Sakıncaları]

Bunlara şöyle denir: Açtığınız bu kapıyla gerçekten az sayıda bazı noktalarda mümin kardeşlerinize yardım ettiğinizi zannetseniz de şunu bilin ki çeşitli müşrik ve bid'atçiler önünde asla kapatamayacağınız ve aleyhinize sonuç verecek bir kapı açmış durumdasınız.

Kur'ân'dan anlaşılan delâleti, şer'î herhangi bir delil olmaksızın başka yöne çevirmeyi yol edindiğiniz zaman hangi nassın te'vîl edilmesinin uygun olacağı, hangisinin uygun olmayacağı hususunu tesbitte kullanılacak ölçü ne olacaktır?

Scanned with CamScanner

Eğer: "Aklî delilin kat'î bir şekilde imkânsız olduğuna delâlet ettiği şeyleri te'vîl ederiz. Aksi takdirde olduğu gibi kabul ederiz." diyecek olursanız size şöyle denir: Aklî bakımdan kat'î olanı hangi akılla tartacağız? Şüphesiz ki Karmatî ve Batınî olan bir kimse, kat'î delillerin şeriatın zâhirinden anlaşılan hükümlerin bâtıl olduğuna delâlet ettiğini iddia eder. Filozof, kendisine göre kat'î delillerin, cesetlerin öldükten sonra diriltilmesinin bâtıl olduğuna delâlet ettiğini iddia etmektedir.

Mu'tezile'ye mensup olanlar, kat'î delillerin yüce Allah'ın görülmesinin imkânsız olduğunu ortaya koyduğunu iddia ederken aynı zamanda yüce Allah'ın zâtı ile ilim, kelâm ya da rahmetin kâim olmasının imkansız olduğunu da ileri sürmektedir.

Kısacası, sahipleri tarafından aklî delillerin gerektirdiği te'vîller olduğu ileri sürülen te'vîl çeşitleri burada sayılamayacak kadar çoktur.

Bu durumda iki büyük sakınca da kaçınılmaz olur:

1. Böyle bir şeyin aklen mümkün olup olmadığı hususunda enine boyuna oldukça uzun ve etraflı araştırmalar yapmadan önce Kitap ve Sünnet'in anlamlarından hiçbir şeyi kabul etmeyeceğiz. Kitap hakkında anlaşmazlığa düşmüş her bir kesim; aklın, kendi kabul ettikleri görüşlere delâlet ettiğini iddia etmektedir. Bu durumda işin sonu şaşkınlıktır.

2. Artık kalbler, Rasûl'ün verdiği haberlerden hiçbir şeyi kesinlikle kabul etmez bir hal alır. Çünkü maksadın, zâhirden anlaşılan anlam olduğuna güvenilmez. Te'vîller de birbiriyle çatışır. Bu durumda Kitap ve Sünnet'in, Allah'ın kullarına haber verdiği hususlara delâlet ve irşad etme özelliğinin yok sayılması gerekir. Hâlbuki Peygamber'in özelliği haber vermektir. Kur'ân da en büyük haberdir.

Bundan dolayı te'vîlcilerin, Kitap ve Sünnetin naslarını dayanak almak için değil, kendi görüşlerini desteklemek için zikrettiklerini görüyoruz. Şayet aklın kendisine delâlet ettiğini iddia ettikleri hususa uygun düşerse bu nasları kabul ederler, eğer muhalif olursa ona göre te'vîl ederler. Bu ise zındıklık ve ahkamdan sıyrılıp kurtulmanın kapısını açmaktır. Yüce Allah'tan esenlik dileriz.

Scanned with CamScanner

43. [Metin]

وَمَنْ لَمْ يَتَوَقَّ النَّفْيَ وَالتَّشْبِيهَ زَلَّ وَلَمْ يُصِبِ التَّنْزِيهَ.

"Nefiyden ve teşbîhten sakınmayan bir kimsenin ayağı kayar ve tenzîhi isabet ettiremez."

[Şerh]

[Nefiy ve Teşbîh, Kalp Hastalıklarındandır]

Nefiy ve teşbîh, kalb hastalıklarındandır. Çünkü kalbî hastalıklar iki türdür: şüphe hastalığı ve şehvet hastalığı. Her ikisi de Kur'ân'da beyan edilmiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Edalı ve yumuşak söylemeyin ki kalbinde hastalık olan kimse umutlanmasın."** (el-Ahzab, 32) Bu, şehvet hastalığıdır.

Bir başka yerde yüce Allah: **"Kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını arttırdı."** (el-Bakara, 10) buyurmaktadır. Bir başka yerde de: **"Kalplerinde hastalık bulunanlara gelince, onların murdarlıklarına murdarlık katıp arttırdı."** (et-Tevbe, 125) buyurmuştur. Bu da şüphe hastalığıdır ve şehvet hastalığından daha kötüdür. Çünkü şehvet hastalığının, şehvetin gereğini yerine getirmekle şifa bulacağı umulabilir. Şüphe hastalığının ise -eğer yüce Allah o kimseye rahmetiyle yetişmeyecek olursa- şifası yoktur.

Sıfatlarla ilgili meseledeki şüphe hastalığı, sıfatların nefyedilmesi ve teşbîhidir. Nefiy şüphesi, teşbîh şüphesinden daha kötüdür. Çünkü nefiy şüphesi, hem Rasûl'ün getirdiklerini yalanlamak, hem de reddetmektir. Teşbîh şüphesi ise Allah Rasûlünün getirdiklerinde aşırıya gidip haddi aşmaktır. Yüce Allah'ın yarattıklarına benzetilmesi küfürdür, çünkü O: **"O'nun gibi hiçbir şey yoktur."** (eş-Şûrâ, 11) buyurmaktadır. Sıfatların nefyedilmesi de küfürdür, zira yüce Allah: **"O, her şeyi işitendir, her şeyi görendir."** (eş-Şûrâ, 11) buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

[Teşbîh'in İki Çeşidi]

Bu, teşbîhin iki çeşidinden biridir, çünkü teşbîh iki türlüdür. Biri, yaratıcıyı yaratılmışa benzetmektir. İşte kelâmcıların reddetmek ve çürütmek için çalışıp durdukları teşbîh türü budur. İnsanlar arasında bu teşbîhe yönelenler, ikinci tür teşbîhte bulunanlara göre daha azdır.

İkincileri ise yaratılmışı yaratana benzetirler. Mesih'e ibâdet edenler, Uzeyr'e, güneşe, aya, putlara, meleklere, ateşe, suya, buzağıya, kabirlere, cinlere vb. gibi varlıklara ibâdet edenler, hep bu kabildendir. İşte peygamberlerin kendilerine gönderildiği ve kendilerini Allah'a hiçbir şey ortak koşmaksızın bir ve tek olarak ibâdet etmeye davet ettikleri kimseler bunlardır.

44. [Metin]

فَإِنَّ رَبَّنَا جَلَّ وَعَلَا مَوْصُوفٌ بِصِفَاتِ الْوَحْدَانِيَّةِ، مَنْعُوتٌ بِنُعُوتِ الْفَرْدَانِيَّةِ،
لَيْسَ فِي مَعْنَاهُ أَحَدٌ مِنَ الْبَرِيَّةِ.

"Şüphesiz ki yüce Rabbimiz, vahdaniyet sıfatları ile mevsuftur. Bir ve tek olmak vasıflarına sahiptir. Yaratılmışlar arasından hiç kimse, O'nun gibi değildir."

[Şerh]

[Yüce Allah'ın Tenzîh'i]

İmam Tahâvî *rahimehullah*, yüce Rabbin tenzîhinin, kendi zâtını olumlu ya da olumsuz olarak vasfettiği şeylerle O'nu vasfetmek olduğuna işaret etmektedir. Onun buradaki ifadeleri, İhlas sûresinin manasından alınmıştır.

"Vahdaniyet sıfatları ile mevsuftur." sözleri, yüce Allah'ın: **"De ki: Allah, bir ve tektir."** buyruğundan alınmıştır.

"Bir ve tek olmak vasıflarına sahiptir." sözleri de yüce Allah'ın: **"Allah Samed'dir, O doğurmamıştır ve doğurulmamıştır."** buy-

Scanned with CamScanner

ruğundan; "Yaratılmışlar arasından hiç kimse O'nun gibi değildir." sözleri ise yüce Allah'ın: **"Ve hiç kimse, O'nun benzeri ve dengi değildir."** buyruğundan alınmıştır. Aynı zamanda bu ifadeler, daha önce geçen sıfatların isbatı ve teşbîhin nefyedilmesiyle ilgili ifadeleri de pekiştirmektedir.

(Arapça metinde geçen) Vasıf ve na't kelimeleri, eş anlamlı iki kelimedir. Yakın anlamlı oldukları da söylenmiştir. Şöyle ki vasıf, zât hakkında, na't ise fiil hakkında kullanılır.

(Arapça metinde geçen) Vahdaniyet ile ferdaniyet de (bir ve tek olmak) böyledir. Aralarında fark olduğu da söylenmiştir. Buna göre vahdaniyet zât içindir, ferdaniyet de sıfatlar içindir. O halde yüce Allah, zâtında bir ve tek, sıfatlarında da eşsizdir.

Bu mana, gerçektir ve bu konuda hiçbir kimse tartışma çıkarmamıştır. Kullanılan ifadelerde bir çeşit tekrar vardır. İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın bu akîdesinde buna benzer birkaç yerde tekrar vardır.

Yüce Allah'ın: **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."** (eş-Şûrâ, 11) buyruğu, yüce Allah'ın tenzîhini ifade etmek bakımından müellifin: "Yaratılmışlar arasından hiç kimse O'nun gibi değildir." ifadelerinden daha mükemmeldir.

45. [Metin]

وَتَعَالَى عَنِ الْحُدُودِ وَالْغَايَاتِ، وَالْأَرْكَانِ وَالْأَعْضَاءِ وَالْأَدَوَاتِ، لَا تَحْوِيهِ الْجِهَاتُ السِّتُّ كَسَائِرِ الْمُبْتَدَعَاتِ.

"O, hudut ve sınırlardan, erkân, organ ve araçlardan yüce ve münezzehtir. Altı cihet, sonradan yaratılmış mahlûkatın aksine O'nu kuşatamaz."

[Şerh]

Şeyh *rahimehullah*'ın bu ifadelerini açıklamaya geçmeden önce bir mukaddimede bulunmak istiyorum. O da şudur: Metinde geçen lafızların kullanılması hususunda insanların üç görüşü vardır:

Scanned with CamScanner

Bir kesim bunları kabul etmezken bir kesim kabul eder. Üçüncü bir kesim ise ayrıma gider ki bunlar, selefe tâbi olanlardır. Bu lafızları kullanan kişi, onlarla neyi kastettiğini açıklamadan onun dediklerini kabul de etmez red de etmezler.

Çünkü müteahhirin nezdinde diğer terimlerde olduğu gibi bu lafızların terim manalarında da bir çeşit kapalılık ve müphemlik ortaya çıkmıştır. Onların hepsi, bu tür terimleri aynı manalarda kullanmamaktadırlar.

Bundan dolayı bu lafızları mutlak olarak kabul etmeyenler bununla hakkı da, bâtılı da reddetmekte ve bunları kabul edenler hakkında onların benimsemedikleri görüşleri nakletmektedirler.

Bu lafızları kabul edenlerin bazıları da onlara, bu hususta ne Kitapta, ne de Sünnet'te onların nefyedilmelerine veya isbât (kabul) edilmelerine dâir hiçbir şey varid olmadığı halde selefin görüşüne, Kitabın ve mizanın (sağlıklı ölçülerin) delâletine muhalif bâtıl bir anlamı sokabilmektedirler.

Bizim Allah Teâlâ'yı, kendisinin ve Rasûlünün nitelendirmediği vasıflarla subutî/olumlu ya da selbî/olumsuz olarak vasfetme hakkımız yoktur. Çünkü biz, tâbi olmakla yükümlüyüz, bid'at çıkarmakla değil.

O halde bu hususta (yani sıfatlar meselesinde) konunun iyice tetkik edilmesi gerekir. Allah ve Rasûlünün kabul ettiklerini biz de kabul ederiz. Allah ve Rasûlünün reddettiklerini biz de reddederiz. Nefiy ve isbat hususunda nas ile varid olmuş lafızlara bağlı kalarak, Allah ve Rasûlünün isbat ettiği lafız ve manaları kabul ederiz, reddettikleri lafız ve manaları da reddederiz.

[Naslarda Vârid Olmuş Lafızları Kullanmak]

Hakkında ne nefiy ne de isbât varid olmamış lafızlara gelince, bu lafızlar, kullananların maksadı incelenmeden mutlak olarak kullanılmazlar. Eğer maksat doğruysa kabul edilir. Ancak bu maksatları, nas-

Scanned with CamScanner

larda varid olmuş lafızlarla ifadelendirmek ve gerek olmadıkça kapalı lafızlar kullanmamak gerekir.

Bu lafızlar, ancak onlarla beraber maksadın ve gereğin ne olduğunu açıklayan karinelerle birlikte kullanılmalıdır. Mesela kullanılmadığında, maksadın tam anlamıyla ifade edilememesi gibi bir durum söz konusuysa bu lafızla kullanılabilir.

İmam Tahâvî *rahimehullah* buradaki ifadeleriyle Müşebbihe'nin görüşlerini reddetmek istemiştir. "Allah, bir cisimdir, O'nun cüssesi ve organları vardır." diyen ve buna benzer kanaatler ileri süren Dâvûd el-Cevâribî ve benzerlerinin görüşlerini reddetmektedir. Yüce Allah, böylelerinin söylediklerinden çok çok yücedir.

Burada İmam Tahâvî'nin nefiyle ilgili maksadı doğrudur. Ancak ondan sonra gelen birtakım kimseler, bu nefiylerinin genel çerçevesine hak ve bâtıl olan şeyler sokmuşlardır. Bundan dolayı bu hususun açıklanmaya ihtiyacı vardır. Şöyle ki: Selef, insanların, yüce Allah hakkında bir had/sınır belirleyemeyeceğini ve O'nun sıfatlarından hiçbirini de sınırlandıramayacağını ittifakla kabul etmiştir.

Ebû Dâvûd et-Tayalisî der ki: Süfyan, Şu'be, Hammad b. Zeyd, Hammad b. Seleme, Şerik ve Ebû Avane ne bir hadden söz eder, ne teşbihe, ne de temsile başvururdu. Onlar, hadisi rivâyet ederler ve: "Nasıl?" demezlerdi. Onlara soru sorulacak olursa, bu hususta bildikleri sağlam rivâyetlerle cevap verirlerdi. Nitekim ileride İmam Tahavî'nin: "O, mahlûkatını, kendisini kuşatabilmekten yana aciz bırakmıştır." ifadeleri açıklanırken bu husus tekrar ele alınacaktır.

Böylelikle Şeyh Tahavî'nin maksadının şu olduğu anlaşılmaktadır: Yüce Allah, herhangi bir kimse tarafından sınırlarıyla kuşatılmaktan yüce ve münezzehtir. Yoksa bu; "O, mahlûkatından ayrı değildir, onlardan ayrı bir varlık ve onlardan farklı değildir." manasında kullanılmamıştır.

Rükünler, organlar ve araçlar gibi lafızlara gelince, bunları kabul etmeyenler bunu, el ve yüz gibi kat'î delillerle sâbit birtakım sıfatla-

Scanned with CamScanner

rı da reddetmeye yol edinmektedirler. Ebû Hanîfe *radıyallahu anh*, *el-Fıkhu'l-Ekber* adlı eserinde şunları söylemektedir: "Onun eli, yüzü ve nefsi vardır. Nitekim yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de el'den, yüz ve nefis'ten söz etmektedir. O halde bunlar, O'nun keyfiyetleri bilinmeyen sıfatlarıdır. 'O'nun eli, kudreti ve nimeti demektir.' denilemez. Çünkü bu, sıfatı iptal etmektir."

İmam Ebû Hanîfe *radıyallahu anh*'ın bu söyledikleri kat'î delillerle sabittir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İki elimle yarattığıma secdeden seni ne alıkoydu?"** (Sad, 75); **"Hâlbuki kıyâmet gününde yeryüzü, bütünüyle O'nun avucundadır. Gökler ise O'nun sağ elinde dürülmüş olacaktır."** (ez-Zümer, 67); **"O'nun yüzünden başka her şey helâk olacaktır."** (el-Kasas, 88); **"Celal ve İkram sahibi Rabbinin vechi/yüzü ise kalıcıdır."** (er-Rahmân, 27)

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "(İsa aleyhisselam dedi ki:) **Sen nefsimde olanı bilirsin; ama ben, Senin nefsinde olanı bilemem."** (el-Mâide, 116); **"Rabbiniz kendi nefsi üzerine rahmeti yazdı."** (el-En'âm, 54); **"Ve seni kendi nefsim için seçtim."** (Tâhâ, 41); **"Allah, size kendisinden/nefsinden sakınmanızı emrediyor."** (Âl-i İmrân, 28)

Şefaat hadisi diye bilinen hadiste de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, insanların Âdem'in yanına gideceklerini ve ona şunları söyleyeceklerini bildirmektedir: *"Allah, seni eliyle yarattı, meleklerine sana secde ettirdi ve sana her şeyin isimlerini öğretti."*[112]

"El'den kasıt kudrettir.", diyenlerin te'vîlleri doğru değildir. Çünkü yüce Allah'ın: **"İki elimle yarattığım..."** (Sad, 75) buyruğunun "kudretimle yarattığım" anlamına gelmesi doğru olamaz. Bu, doğru kabul edilecek olursa İblis'in de: "Beni de aynı şekilde kudretinle yarattın. Bundan dolayı onun bana bir üstünlüğü söz konusu değildir." diye ce-

[112] Buhârî (4476).

Scanned with CamScanner

vap verme hakkı doğardı. İblis, kâfir olmasına rağmen Rabbini, Cehmiyye fırkasından daha iyi tanıyordu.

Onların: **"Görmezler mi ki Biz, onların faydasına kendi ellerimizle var ettiğimiz davarlar yarattık. İşte kendileri bunlara sahiptirler."** (Yasin, 71) buyruğunda lehlerine delil olacak bir taraf yoktur. Çünkü yüce Allah, burada lafzî olan iki çoğul kelime arasında bir uyum olsun ve böylelikle mülkiyete ve azamete delâlet etsin diye "elleri" çoğul zamirine izafe etmiş ve çoğul olarak zikretmiştir. Burada el, tekil zamire izafe edilerek "ellerimle" buyrulmadığı gibi, çoğul zamire izafe edilerek "iki elimizle" şeklinde de kullanılmamıştır. Buna göre yüce Allah'ın: **"Ellerimizle var ettiğimiz..."** ifadesi yüce Allah'ın: **"İki elimle yarattığım..."** buyruğunun asla bir benzeri değildir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de aziz ve celil olan Rabbi hakkında şöyle buyurmuştur: *"O'nun hicabı nurdur. Eğer onu açacak olursa, yüzünün parıltıları mahlûkatından bakışının ulaştığı her şeyi mutlaka yakardı."*[113]

Bununla birlikte bu sıfatlar hakkında "Bunlar; organlar, azalar, araçlar yahut rükünlerdir." denilemez. Çünkü rükün, mahiyetin bir parçasıdır. Yüce Allah ise bir ve tektir, sameddir. Asla parçalara ayrılmaz. O, bundan yüce ve münezzehtir. Organlarda ise ayırma ve parçalara bölme anlamı vardır. Yüce Allah bundan da münezzehtir. Nitekim yüce Allah'ın: **"Onlar, Kur'ân'ı azalara/parçalara ayırdılar."** (el-Hicr, 91) buyruğu da bu kabildendir.

Azalarda, onlar vasıtasıyla kazanmak ve faydalanmak manası vardır. Araçlar da bu şekildedir; birtakım menfaatleri sağlamak ve bir kısım zararları önlemek için onlardan yararlanılır. Bütün bu hususlar ise yüce Allah'tan uzaktır. Bundan dolayı yüce Allah'ın sıfatları arasında bunlardan hiç söz edilmez.

---

[113] Müslim (179).

Scanned with CamScanner

O halde şer'î lafızların manaları doğrudur ve yanlış ihtimallerden uzaktır. Bundan dolayı Allah hakkında nefiy ya da isbat kastıyla kullanılacak şer'î lafızlardan uzaklaşmamak gerekir. Böylelikle fâsid herhangi bir mana isbât edilmesin, doğru herhangi bir mana da nefyedilmesin. Bütün bu mücmel lafızlar ise haklı olan tarafından da, bâtıl peşinde olan tarafından da kullanılabilecek durumdadır.

["Cihet" Lafzı]

Cihet lafzıyla bazen var olan şey, bazen de olmayan bir şey kastedilebilir. Bilindiği gibi varlık, sadece yaratan ve yaratılandan ibarettir. Eğer "cihet" lafzıyla yüce Allah'tan başka bir varlık kastediliyorsa bu bir mahlûktur. Yüce Allah'ı ise hiçbir şey kuşatamaz. Yaratıklarından hiçbir şey O'nu kuşatamaz; O, bundan yücedir.

Eğer "cihet" ile olmayan bir şey kastediliyor ve bu da âlemin üstü ise şunu belirtelim ki âlemin dışında var olan, sadece yüce Allah'tır. Eğer: "O, bu itibarla bir cihettedir." denilecek olursa bu maksat doğru olabilir. Yani O, kâinatın üstünde, bütün mahlûkatın nihayetindedir. Bütün mahlûkatın üstünde ve onlardan yücedir.

Yüce Allah'ın kainatın üstünde oluşunu nefyetmek kastıyla cihet lafzını kabul etmeyenler, delilleri arasında şunları zikrederler: "Bütün cihetler (yönler) yaratılmıştır, O ise yaratılmış olan bu yönlerden önce vardır. O'nun bir cihette olduğunu söyleyen kimsenin o takdirde âlemin bir parçasının kadim olduğunu kabul etmesi de gerekir ya da yüce Allah'ın önceleri cihetten müstağniyken, sonradan bir cihette bulunduğunu kabul etmesi gerekir."

Bu ve benzeri lafızlar, ancak şunu ifade eder: O, mahlûkatından hiçbir şeyin içinde değildir. Ona ister cihet adını verelim, ister vermeyelim, elbette ki bu, doğru bir kanaattir. Ancak cihet var olan bir şey değildir, aksine itibarî bir şeydir ve şüphesiz ki cihetlerin sonu yoktur. Sonsuz olan bir şeyde var olmayan bir şey ise yok demektir.

Scanned with CamScanner

[İmam Tahâvî'nin: "Altı Cihet O'nu Kuşatamaz." Sözünden Maksat]

İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın "Mahlûkatın aksine altı cihet (yön) O'nu kuşatamaz." sözü "Mahlûkatından hiçbir şey O'nu kuşatamaz." demektir ki anlamı itibarıyla doğrudur, gerçektir. Aksine O, her şeyi kuşatandır ve her şeyin üstünde olandır. İşte İmam Tahâvî'nin kastettiği mana budur, çünkü ileride şöyle diyecektir: "Yüce Allah, her şeyi kuşatandır ve her şeyin üstündedir." "Yaratılanlar gibi altı yön O'nu kuşatamaz." sözleri ile "O, her şeyi kuşatandır ve her şeyin üstündedir." sözlerini bir arada ele alacak olursak, onun maksadının yüce Allah'ı hiçbir şeyin ihtivâ edemediğini, hiçbir şeyin O'nu kuşatamadığını, yaratılmışlara benzemediğini, yüce Allah'ın her şeyi kuşatan ve her şeyin üstünde olduğunu kastettiği anlaşılır.

46. [Metin]

وَالْمِعْرَاجُ حَقٌّ، وَقَدْ أُسْرِيَ بِالنَّبِيِّ وَعُرِجَ بِشَخْصِهِ فِي الْيَقَظَةِ إِلَى السَّمَاءِ، ثُمَّ إِلَى حَيْثُ شَاءَ اللهُ مِنَ الْعُلَا، وَأَكْرَمَهُ اللهُ بِمَا شَاءَ، وَأَوْحَى إِلَيْهِ مَا أَوْحَى ﴿ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى ﴾ فَصَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْآخِرَةِ وَالْأُولَى.

"Mi'rac haktır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, İsra gecesi uyanık bir halde bedeniyle (Mescid-i Aksa'ya) götürülmüş, oradan göğe yükseltilmiştir. Sonra daha da yukarılara, yüce Allah'ın dilediği yerlere çıkartılmıştır. Yüce Allah, ona dilediği ikramlarda bulunmuş ve vahyettiği şeyleri vahyetmiştir. "Kalp de gördüğünü yalanlamamıştır." (en-Necm, 11) Yüce Allah'ın salât ve selâmı dünyada da, âhirette de ona olsun."

[Şerh]

Scanned with CamScanner

Mi'rac; (yukarı doğru yükselmek anlamındaki) "el-uruc"dan türeyen bir kelime olup "kendisiyle yukarı doğru çıkılan alet" anlamındadır. Bu da merdiven ayarında bir şeydir; ancak onun nasıl olduğunu bilemeyiz. Bu da diğer gaybî hususlar hükmündedir. Ona iman eder, keyfiyetini bilmek için ayrıca uğraşmayız.

[İsra ve Mi'rac, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* uyanıkken gerçekleşmiştir]

İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* İsra gecesi uyanık bir halde bedeniyle (Mescid-i Aksa'ya) götürülmüş..." sözlerine gelince:

İsra ile ilgili hadislerde sabit olduğu üzere: İsra, Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* uyanıkken ve bedenle gerçekleşmiştir. Sahîh olan budur. Burak'a binerek Cebrail *aleyhisselam*'ın refakatinde Mescid-i Haram'dan, Mescid-i Aksa'ya kadar gitmiş, Mescid-i Aksa'da inmiş ve peygamberlere imam olup namaz kıldırmış, Burak'ı mescidin kapısının halkasına bağlamıştır. Beytu Lahm'de inip orada namaz kıldığı söylenmişse de hiçbir şekilde peygamber ***sallallahu aleyhi ve sellem'*** den böyle bir rivâyet sahîh olarak gelmemiştir.

Daha sonra Mescid-i Aksa'dan aynı gece dünya semasına yükseltilmiştir. Cebrail, onun için gök kapısının açılmasını istemiş ve ona kapı açılmıştır. Orada insanların ilk atası Âdem'i görmüş, ona selam vermiştir. Âdem *aleyhisselam* ona: "Hoşgeldin" demiş, selamını almış ve peygamberliğini ikrar etmiştir.

Daha sonra ikinci göğe çıkartılmış, yine onun için kapının açılması istenmiştir. Orada da Zekeriya oğlu Yahya ve Meryem oğlu İsa'yla görüşmüş, onlara selam vermiş, onlar da onun selamını alarak güzel bir şekilde onu karşılamış, peygamberliğini ikrar etmişlerdir.

Daha sonra üçüncü göğe çıkartılmış, orada da Yusuf *aleyhisselam*'ı görmüştür. Ona selam vermiş, o da selamını almış, güzel bir şekilde karşılamış, peygamberliğini ikrar etmiştir.

Scanned with CamScanner

Daha sonra dördüncü göğe yükseltilmiştir. Orada da İdris *aleyhisselam*'ı görmüş, ona selam vermiş ve o da onu güzel bir şekilde karşılayıp peygamberliğini ikrar etmiştir.

Arkasından beşinci göğe çıkartılmıştır. Orada da İmran oğlu Harun'u görmüştür. Ona selam vermiştir. O da onu güzel bir şekilde karşı-layarak peygamberliğini ikrar etmiştir.

Daha sonra altıncı göğe yükseltilmiştir. Orada da Mûsâ *aleyhisselam* ile karşılaşmış, ona selam vermiş, o da onu güzel bir şekilde karşılayarak peygamberliğini dile getirmiştir. Onun yanından ayrılıp gidince Mûsâ *aleyhisselam* ağlamıştır, ona: "Niye ağladın?" diye sorulunca: "Benden sonra peygamber olarak gönderilen bir zatın ümmetinden cennete gireceklerin sayısı, benim ümmetimden oraya gireceklerin sayısından daha fazladır diye ağlıyorum." şeklinde cevap vermiştir.

Daha sonra yedinci semaya çıkartılmıştır. Orada da İbrâhîm *aleyhisselam* ile görüşmüş ve ona selam vermiştir. O da onu güzel bir şekilde karşılayarak peygamberliğini ikrar etmiştir.

Sonra Sidretu'l-Müntehâ'ya çıkartılmıştır. Daha sonra da el-Beytu'l-Ma'mur ona yükseltilmiştir. Sonra da yüce ve isimleri mukaddes, cebbar olan Allah'ın huzuruna yükseltilmiştir. O'nun huzuruna bir yayın kirişlerinin bağlandığı noktalar kadar yahut daha da yakın olacak şekilde yakınlaşmıştır.[114]

---

[114] Bu cümle Buharî'nin *Sahîh*'inde Şerîk b. Abdullah b. Ebî Nemr yoluyla yer alan ziyadelerden biridir ve Şerîk'in tek başına rivâyet ettiği yanılmalarından sayılır. Aslında şârihin (İbn Ebi'l-İzz'in) buna dikkat çekmesi gerekirdi. el-Hattabî der ki: Bu rivayette varid olan sarkıp yaklaşmanın yüce Allah'a nisbet edilmesi genel olarak bütün selefe, âlimlere, önceki ve sonraki tefsir âlimlerinin kanaatine muhaliftir. Bu hadis; Enes'ten, Şerîk'ten başkasının yoluyla da rivayet edilmiştir. Ancak bu ağır lafızlar o rivayette yoktur. Bu da rivayetteki bu lafızların Şerîk tarafından katılmış olduğu kanaatini pekiştirmektedir. Abdulhak el-İşbilî de *el-Cem'u Beyne's-Sahîhayn* adlı eserinde şunları söylemektedir: Burada Şerîk, hadise meçhul bir ziyade katmış ve bilinmeyen birtakım lafızlar zikretmiştir. İsra ile ilgili hadisleri bir hafızlar topluluğu rivayet etmiştir. Bununla birlikte Şerîk'in zikrettiği bu lafzı onlardan zikreden hiç kimse yoktur. Şerîk ise hafız değildir. İbn Kesîr, *Tefsîr*'inde (4/3) şunları

Scanned with CamScanner

Orada kuluna vahyettiklerini vahyetti. Ona elli vakit namazı farz kıldı. Sonra geri döndü, Mûsâ'nın yanına vardığında Mûsâ, ona: "Sana ne emrolundu?" dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: "Elli vakit namaz." deyince o: "Senin ümmetin bunun altından kalkamaz. Rabbinin huzuruna dön ve O'ndan ümmetinin yükünü hafifletmesini dile." dedi. Bu hususta Cebrail *aleyhisselam*'ın fikrini almak istercesine Cebrail'e dönüp baktığında o: "Dilersen öyle yap." diye işarette bulundu.

Bunun üzerine Cebrail, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yüce ve mübarek olan Allah'ın huzuruna -O yerindeyken- çıkarttı. -Buhârî'nin *Sahîh*'indeki ve bazı rivâyet yollarındaki lafız bu şekildedir- Bunun üzerine yüce Allah, üzerinden on vakti kaldırdı. Tekrar indi ve Mûsâ'nın yanından geçti, durumu ona haber verdi. Yine o: "Rabbine geri dön, O'ndan yükünü hafifletmesini dile." dedi.

---

söylemektedir: Şerîk b. Abdullah b. Ebî Nemr bu rivâyetinde başka rivâyetlerle çatışan lafızları zikretmiştir. O, bu hadisi kötü bir şekilde hıfzetmiş ve iyice tesbit (zabt) edememiştir. Hafız Ebû Bekr el-Beyhakî de şöyle der: Şerik'in rivâyetinde, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Rabbini gördüğü iddiasında bulunanların kanaatine uygun olan, ancak münferiden naklettiği bir ziyade vardır. O, bununla: "Daha sonra aziz olan cebbar Rab yaklaştı, sarktı ve bir yayın kirişlerinin bağlandığı iki nokta veya daha yakın bir mesafeye geldi." sözlerini kastetmektedir. Aişe, İbn Mes'ud ve Ebu Hureyre *radıyallahu anhum*'un bu âyetlerdeki "görme"yi Cebrail'in görülmesine yorumlamaları ise daha doğrudur. İbn Kesîr der ki: Bu meselede Beyhakî'nin söyledikleri hakkın ta kendisidir. Çünkü Ebu Zer *radıyallahu anh*: "Ey Allah'ın Rasûlü, Rabbini gördün mü?" diye sorunca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"O, bir nurdur, O'nu nasıl görebilirim?!"* diye cevap vermiştir. Bir başka rivâyette de: *"Ben, bir nur gördüm."* demiştir. Bunu da Müslim rivayet etmiştir. Yüce Allah'ın: **"Sonra yaklaşıp sarktı."** (en-Necm, 8) buyruğunda kastedilen, Cebrail *aleyhisselam*'dır. Nitekim bu husus Buhârî ve Müslim'de, mü'minlerin annesi Âişe *radıyallahu anha* dan ve İbn Mes'ud *radıyallahu anhuma* 'dan böylece sabit olmuştur. Aynı şekilde Ebu Hureyre'den gelen ve *Sahih-i Müslim*'deki rivayette de böyledir. Bu âyet-i kerimenin bu şekilde tefsir edilmesi hususunda ashâb-ı kirâm arasından onlara muhalefet eden bir kimse yoktur. Bu hadiste, yine Şerik'ten başkasının zikretmeyip tek başına Şerik'in naklettiği bir başka lafız da vardır ki yine müellifimiz bu lafzı da burada kaydetmiştir. O da: "Cebrail, onu yüce ve mübarek olan Cebbar'ın huzuruna -O yerindeyken- götürünceye kadar yükseltti." ifadeleridir.

Scanned with CamScanner

Bu şekilde Mûsâ *aleyhisselam* ile yüce ve mübarek olan Allah arasında gidip geldi ve sonunda elli vakit, beş vakte indi. Mûsâ, ona tekrar Rabbine geri dönüp yükünün hafifletilmesini dilemesini istediği halde o: *"Artık Rabbimden hâyâ etmeye başladım. Buna razı ve teslim oluyorum."* dedi. Bu sefer bir münadinin şöyle seslendiği işitildi: "Ben, farzımı aynen emrettim ve kullarımın yükünü de hafiflettim."

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in aziz ve celil olan Rabbini baş gözüyle görüp görmediği hususunda ashabın farklı görüşlerinden, doğru olanın onu kalbiyle gördüğü, baş gözüyle görmediği olduğuna dâir açıklamalar önceden geçmişti.

Yüce Allah'ın: **"Gözüyle gördüğünü kalb yalanlamadı."** (en-Necm, 11); **"Andolsun ki onu diğer bir inişte de görmüştü."** (en-Necm, 13) buyruklarına gelince, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sahîh olarak gelen rivâyete göre burada görüldüğünden söz edilen zat, Cebrail'dir. Onu iki sefer, yaratılmış olduğu aslî sûretinde görmüştür.

İsra'nın uyanıklık halinde ve bedenle birlikte olduğunun delillerinden biri de yüce Allah'ın: **"Kulunu geceleyin Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren (Allah) münezzehtir."** (el-İsra, 1) buyruğudur. Nasıl ki insan, beden ve ruhun toplamını ifade ediyorsa, kul da beden ve ruhun toplamından ibarettir. İfadenin mutlak olarak kullanılması halinde bilinen anlamı budur. Doğrusu da budur, o halde İsra da bu şekilde gerçekleşmiştir ve bu aklen imkânsız bir şey değildir.

"Önce Beytu'l-Makdis'e (Mescid-i Aksa'ya) götürülmesinin hikmeti nedir?" diye sorulacak olursa cevabı şudur: Doğrusunu en iyi Allah bilir; ama bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mi'raca yükseldiği iddiasının doğruluğunun ortaya çıkması için olmuştur. Kureyş ona (iddiasının doğruluğunu ispatlamak için) Beytu'l-Makdis'in sıfatlarının neler olduğunu sormuştu. O da onlara sıfatlarını, niteliklerini anlatmış[115]

[115] Buhârî (3886, 4710); Müslim (170). Bu hadisin mufassal bir şâhidi de sahîh bir sened ile Ahmed (1/309)'da geçmektedir.

Scanned with CamScanner

ve yolda gelmekte olan kervanlarının durumunu dahi onlara haber vermişti.[116]

Eğer onun semaya yükselişi doğrudan Mekke'den olsaydı, bu husus gerçekleşmezdi. Zira onlara semayla ilgili haber vermiş olsaydı, buna muttalî olmalarına da imkan olmazdı. Hâlbuki onlar Beytu'l-Makdis'i tanıyorlardı. Onlara da bunun niteliklerini haber vermişti.

Mi'rac hadisinde, üzerinde iyice düşünen kimsenin açıkça anlayacağı gibi birçok açıdan yüce Allah'ın "yukarıda, kâinatın üstünde oluş" sıfatının sabitliğine delil vardır. Başarı Allah'tandır.

47. [Metin]

وَالْحَوْضُ الَّذِي أَكْرَمَهُ اللهُ تَعَالَى بِهِ غِيَاثًا لِأُمَّتِهِ حَقٌّ

"Yüce Allah'ın ona, ümmetine bir yardım olmak üzere ikram edeceği Havz da haktır."

[Şerh]

[Havz ve Nitelikleri]

Havzdan söz eden hadisler, tevatür derecesine ulaşmıştır. Bu hadisleri otuz küsur sahabî rivâyet etmiştir. Hocamız Şeyh İmaduddîn İbn Kesîr, *-Allah onu rahmetine gark etsin-* *el-Bidaye ve'n-Nihâye* adını taşıyan tarihe dâir büyük eserinin son taraflarında bu rivâyetlerin bütün yollarına yer vermiştir.[117]

Bu hadislerden birini İmam Buhârî *rahimehullah* rivâyet etmektedir. Enes b. Malik *radıyallahu anh*'tan rivâyete göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Benim Havz'ım, Eyle ile Yemen'deki San'a arası kadardır. Onda bulunan ibrikler ise semadaki yıldızların sayısı kadardır."*[118]

---

[116] Bkz: Ahmed (1/374), *Tefsîru İbn Kesîr* (3/15).

[117] Bkz: *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (1/337-373).

[118] Buhârî (6580); Müslim (2303); Ahmed (3/230); Tirmizî (2444).

Scanned with CamScanner

Yine Enes *radıyallahu anh*'tan gelen rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Ashabımdan birtakım insanlar, Havz'ın etrafında yanıma gelecekler. Ben, onları tanıyacağım; ama onlar, benden uzaklaştırılacaklar. Ben: 'Onlar, benim arkadaşlarım!' diyeceğim. Bana şöyle denilecek: Onların senden sonra ne gibi bid'atler ortaya çıkardıklarını bilmezsin."*[119] (Müslim)

İmam Ahmed'in rivâyetine göre de Enes b. Malik *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir uykuya daldı, tebessüm ederek başını kaldırdı. Ya o kendilerine söyledi ya da onlar ona: "Niye güldün?" diye sordular. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Az önce bana bir sûre indirildi."* Sonra da: *"Bismillahirrahmanirrahîm. Muhakkak Biz, sana Kevser'i verdik"* sûresini sonuna kadar okudu ve sonra şöyle buyurdu: *"Kevser'in ne olduğunu bilir misiniz?"* Onlar: "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir." dediler. Şöyle buyurdu: *"O, azîz ve celîl olan Rabbimin bana cennette vermiş olduğu bir nehirdir. Onda pek çok hayırlar vardır. Kıyâmet gününde ümmetim o nehre gelecekler. Onun üzerindeki kaplar, yıldızların sayısı kadardır. Onlardan bir kul (ona yaklaşmaktan) alıkonulunca ben şöyle diyeceğim: 'Rabbim, o benim ümmetimdendir.' Şöyle denilecek: Senden sonra ne bid'atler çıkardıklarını bilemezsin."*[120]

Bu hadisi, Müslim de rivâyet etmiştir ve ondaki lafız şöyledir: *"O, Rabbimin bana vaad ettiği bir nehirdir. Onda pek çok hayır vardır. O, kıyâmet gününde ümmetimin kendisine gelecekleri bir havuzdur..."* Geri kalan bölümleri ise az önceki rivâyet gibidir.

Bunun anlamı şudur: Bu Kevser'den Havz'a doğru iki kanal halinde bol bol su akmaktadır. Havz ise Sırat'tan önce, Arasat'tadır. Çünkü ondan ayrılmaktadır ve topukları arkasına gerisin geri dönmüş birtakım kimseler ona yaklaştırılmayacaktır. Bu gibi kimseler ise Sırat'ı da geçemeyeceklerdir.

---

[119] Buhârî (6582); Müslim (2304).

[120] Ahmed (3/102); Müslim (400).

Scanned with CamScanner

Buhârî ve Müslim, Cündeb b. Abdullah el-Becelî *radıyallahu anh*'ın böyle dediğini rivâyet etmektedirler: Ben, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: *"Ben, sizden önce Havz'a ulaşmış olacağım."*[121]

Buhârî, Sehl b. Sa'd el-Ensarî *radıyallahu anh*'tan şöyle rivâyet eder: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ben, sizden önce Havz'a varmış olacağım, benim yanıma gelen (ondan) içer. İçen ise ebediyyen bir daha susamaz. Benim yanıma hiç şüphesiz kendilerini tanıdığım, kendilerinin de beni tanıdıkları birtakım kimseler gelecektir. Sonra benimle onların arasına engel konulacaktır."* Ebû Hazim dedi ki: Ben, onlara bu hadisi anlatırken en-Nu'man b. Ebi Ayyaş benim sözlerimi işitince dedi ki: "Sen, bunu Sehl'den böylece mi dinledin?" Ben: "Evet." dedim. O da dedi ki: "Ben de şâhidlik ederim ki Ebû Said el-Hudrî'den bunu dinledim ve o fazladan şunları da söyledi: *"Bunun üzerine ben, şöyle diyeceğim: 'Onlar, benim ümmetimdendirler.' Bana: 'Senden sonra neleri (bid'at olarak) ihdas ettiklerini bilmezsin.' denilecek. Bu sefer ben: 'Benden sonra değişiklikler yapanlar, benden uzak olsunlar, benden uzak olsunlar.' diyeceğim."*[122]

[Hadislere Göre Havz'ın Nitelikleri]

Havz'ın niteliklerine dâir varid olan hadislerden çıkan sonuç şudur: Havz oldukça büyüktür. Çok değerli bir su kaynağıdır. Suyu; sütten daha beyaz, kardan daha soğuk, baldan daha tatlı, kokusu miskten daha güzel olan Kevser ırmağından gelir. Bu Havz, son derece geniştir, eni ile boyu aynıdır. Her bir köşesi arasındaki mesafe bir aylıktır. Bazı hadislerde de: "Ondan içildikçe o daha da artar ve genişler. O, miskten olan yumuşak toprak ve çakıllar arasından çıkar." denmektedir. Hiçbir şeyin acze düşüremediği yaratıcının şanı ne yücedir!

---

[121] Buhârî (6589); Müslim (2289); Ahmed (4/313); Humeydî (779).

[122] Buhârî (7050). Şârih'in burada zikrettiği rivâyet mana iledir. Buhârî'nin lafızlarında kısmî farklılıklar vardır. Müslim (2290); Ahmed (5/333).

Scanned with CamScanner

Bazı hadislerde de varid olduğuna göre: "Her peygamberin bir havzı vardır. Peygamberimizin havzı ise bunların en büyüğü, en değerlisi ve gelip su içeceklerin sayısı en fazla olanıdır." Lütuf ve keremiyle yüce Allah bizi onlardan kılsın.

48. [Metin]

وَالشَّفَاعَةُ الَّتِي ادَّخَرَهَا لَهُمْ حَقٌّ، كَمَا رُوِيَ فِي الْأَخْبَارِ

"Hadislerde de rivâyet edildiği üzere onun, ümmeti için sakladığı şefaat da haktır."

[Şerh]

[Şefaat ve Çeşitleri]

Şefaatin çeşitleri vardır. Bunların kimisi, ümmet tarafından ittifakla kabul edilmiştir. Kimisine de Mu'tezile ve onlara benzer bid'at ehli olanlar muhalefet etmişlerdir.

• Birinci Tür Şefaat: Bu, büyük şefaattir. Diğer nebi ve rasûller arasından sadece bizim peygamberimize mahsustur. *Allah'ın salât ve selâmı hepsinin üzerine olsun.*

Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde ve başka eserlerde çok sayıda sahabîden *radıyallahu anhum* şefaate dâir hadisler gelmiştir.

Bunlardan biri, Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'tan rivâyet edilmiştir. Dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir et getirildi. Bu etten ona kol kısmı verildi. Çünkü o, kol etini severdi, ondan bir lokma koparıp aldı. Sonra şöyle buyurdu:

"Kıyâmet gününde ben, insanların efendisiyim. Bunun niye böyle olduğunu biliyor musunuz? Allah, öncekileri ve sonrakileri bir düzlükte toplayıp bir araya getirecek. Çağıran sesini hepsine işittirir, bakan da hepsini görür. Güneş oldukça yaklaşır, insanlar güç yetiremeyecekleri ve kaldıramayacakları kadar gam, keder

Scanned with CamScanner

ve sıkıntı duyarlar. İnsanlardan bir kısmı, diğerlerine şöyle der: 'İçinde bulunduğunuz durumu görmez misiniz? Neyle karşı karşıya olduğunuza bakmaz mısınız? Rabbinizin yanında size şefaatçi olacak bir kimseyi ne diye arayıp bulmuyorsunuz?'

İnsanların kimi diğerine: 'Babanız Âdem(e gidin).' diyecek. Bunun üzerine Âdem'in yanına giderler. 'Ey Âdem' derler, 'Sen insanlığın atasısın. Allah, seni eliyle yarattı, sana ruhundan üfledi. Meleklere emir verdi, sana secde ettiler. Haydi Rabbinin huzurunda bize şefaat et. İçinde bulunduğumuz durumu görmez misin? Nelerle karşı karşıya olduğumuza bakmaz mısın?'

Âdem der ki: 'Rabbim bugün öyle gazaba gelmiştir ki ne bundan önce böyle gazap etmiştir ne de bundan sonra benzeri şekilde gazap edecektir. O, bana ağaca yaklaşmayı yasaklamıştı, bense emrine karşı geldim. Nefsim, nefsim, nefsim (kendimi kurtarayım bana yeter.) Benden başkasına gidin, Nuh'a gidin.' Bunun üzerine Nuh'a giderler ve: 'Ey Nuh.' derler. 'Sen, Allah'ın yeryüzü insanlarına gönderdiği ilk rasûlsün. Allah, seni şükreden bir kul diye adlandırdı. Rabbinin huzurunda bizim için şefaat et. İçinde bulunduğumuz bu durumu görmez misin? Ne hale geldiğimize bakmaz mısın?'

Bunun üzerine Nuh aleyhisselam şöyle diyecek: 'Bugün Rabbim öyle bir gazaplanmış ki ne bundan önce böyle gazaplanmıştır, ne de bundan sonra böyle gazaplanacaktır. Benim kabul edilecek bir duam vardı, onu da kavmime karşı beddua ederek kullandım. Şimdi nefsim, nefsim, nefsim (kurtulsun yeter.) Benden başkasına gidin, İbrâhîm'e gidin.'

Bunun üzerine İbrâhîm'e giderler ve şöyle derler: 'Ey İbrâhîm, sen Allah'ın nebisi ve yeryüzü insanları arasından Halîlisin. İçinde bulunduğumuz bu durumu görmez misin? Sıkıntılarımızın ulaştığı şu dereceye bakmaz mısın?' O şöyle der: 'Bugün Rabbim, öyle bir gazaplanmış ki ne bundan önce böyle gazaplanmıştır, ne de bundan sonra böyle gazaplanacaktır.' Sonra İbrâhîm aleyhisselam söyle-

Scanned with CamScanner

diği yalanları zikreder.[123] *Nefsim, nefsim, nefsim (onu kurtarayım bana yeter.) Haydi Mûsâ'ya gidin.'*

Mûsâ'ya giderler ve: 'Ey Mûsâ' derler, 'Sen, Allah'ın rasûlüsün, Allah, risaletiyle ve seninle konuşmasıyla seni seçip diğer insanların üstüne çıkarmıştır. Rabbinin huzurunda bize şefaat eyle. İçinde bulunduğumuz bu hali görmez misin? Sıkıntılarımızın ne dereceye ulaştığına bakmaz mısın?'

Mûsâ onlara şöyle der: 'Bugün Rabbim öyle bir gazaplanmıştır ki ne bundan önce böyle gazaplanmıştır, ne de bundan sonra böyle gazaplanacaktır. Ben ise öldürmekle emrolunmadığım bir canı öldürdüm. Nefsim, nefsim, nefsim (onu kurtarayım yeter.) Benden başkasına gidin, İsa'ya gidin.'

Bunun üzerine İsa'ya giderler. 'Ey İsa' derler: 'Sen, Allah'ın rasûlü, Meryem'e ilka ettiği kelimesisin ve O'nun emrinden bir

---

[123] Buharî, Eyyub'dan, o Muhammed b. Sîrin'den, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'tan; şöyle dediğini rivâyet etmiştir: İbrahim *aleyhisselam* sadece üç defa yalan söylemiştir. Bunlardan ikisi, yüce Allah'ın zatı uğrundadır. Bunlar: "Ben hastayım" sözü ile; "Hayır, onu bu büyükleri yapmıştır." sözleridir." Devamla dedi ki: Bir gün Sara ile birlikte zorbalardan bir zorbanın bulunduğu bir yere geldi. O zorbaya şöyle denildi: "Burada, beraberinde insanların en güzellerinden bir kadın bulunan bir adam vardır." Bunun üzerine bu zorba kişi, ona bir adam göndererek Sara hakkında soru sordurdu: "Bu kimdir?" dedi. O da: "Kız kardeşimdir." dedikten sonra Sara'ya varıp şunları söyledi: "Ey Sara, yeryüzünde benden ve senden başka iman eden bir kimse yoktur. Bu kişi, bana senin kim olduğuna dair soru sordu. Senin kız kardeşim olduğunu söyledim. Beni yalancı çıkarma." Zorba, Sara'ya elçi gönderdi. Sara, onun yanına girince, ona el uzatmak istedi. Fakat ona engel olundu. Bu sefer: "Allah'a dua et, sana hiç zarar vermeyeceğim." dedi. Allah'a dua etti ve eski haline kavuştu. İkinci bir defa ona el uzatmak isteyince, önceki gibi hatta daha da şiddetli bir şekilde alıkonuldu. Yine: "Benim için Allah'a dua et, sana zarar vermeyeceğim." dedi. Tekrar Allah'a dua etti ve serbest bırakıldı. Perdedârlarından birini çağırarak şöyle dedi: "Sizler, bana bir insan getirmediniz, olsa olsa bana bir şeytan getirmişsiniz." Bunun üzerine ona Hacer'i hizmetçi olarak verdi. Sara, İbrahim *aleyhisselam* ayakta durmuş namaz kılıyorken yanına geldi ve eliyle: "Ne oldu?" diye sordu. O: "Allah, o kâfirin -ya da facirin- tuzağını başına geçirdi ve Hacer'i hizmetçi olarak verdi." dedi. Ebu Hureyre *radıyallahu anh* dedi ki: Ey semanın suyunun oğulları, işte anneniz budur. (Bk. *Fethu'l-Bârî* 6/391-394).

Scanned with CamScanner

ruhsun. Beşikteyken insanlarla konuştun. Rabbinin huzurunda bize şefaat eyle. İçinde bulunduğumuz durumu görmez misin? Sıkıntılarımızın ne derece olduğuna bakmaz mısın?'

Bunun üzerine İsa, onlara şöyle der: 'Şüphesiz Rabbim bugün öyle bir gazaplanmıştır ki ne bundan önce böyle gazaplanmıştır, ne de bundan sonra böyle gazaplanacaktır.' Herhangi bir günahından söz etmeden: 'Benden başkasına gidin, Muhammed'e gidin.' der.

Bunun üzerine bana gelirler ve: 'Ey Muhammed.' derler. 'Sen, Allah'ın rasûlüsün, peygamberlerin sonuncususun, Allah geçmiş ve gelecek günahlarını sana bağışlamıştır. Rabbinin huzurunda bize şefaat eyle. İçinde bulunduğumuz hali görmez misin? Sıkıntılarımızın ne dereceye ulaştığına bakmaz mısın?'

Bunun üzerine kalkıp Arş'ın altına gelirim. Azîz ve Celîl Rabbime secde ederim. Sonra yüce Allah, bana lutufta bulunur ve benden önce hiçbir kimseye ilham etmediği türden O'na güzel övgüler ve hamd u senalarda bulunmayı bana ilham eder. Bunun üzerine: 'Ya Muhammed!' denilir: 'Başını kaldır, iste sana verilecek, şefaatta bulun şefaatin kabul olunacak.' Bunun üzerine: 'Ey Rabbim, ümmetimi, ümmetimi isterim. Rabbim, ümmetimi ümmetimi isterim. Rabbim, ümmetimi ümmetimi isterim.' diyeceğim. Şöyle denilecek: 'Ümmetinden üzerinde hesap bulunmayan kimseleri cennet kapılarından sağ kapıdan girdir, ayrıca diğer kapılardan da onlar, insanlarla beraber gireceklerdir.'

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sonra şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki cennet kapılarının her iki kanadı arası, Mekke ile Hecer ya da Mekke ile Busra arası kadardır."*

Bu hadisi, bu manada Buhârî ve Müslim rivâyet etmiştir. Lafız ise İmam Ahmed'indir.[124]

Çokça hayret edilecek bir husus var ki o da şudur: Hadis imamları, birçok rivâyet yollarıyla bu hadisi kaydetmelerine rağmen -Sur hadisin-

[124] Ahmed (2/435-436); Buhârî (4712); Müslim (193).

Scanned with CamScanner

de de varid olduğu gibi-[125] yüce Allah'ın, insanlar arasında hüküm vermek üzere gelmesi için yapılan ilk şefaati söz konusu etmezler. Çünkü burada maksat budur ve hadisin başının nakledilmesi bunu gerektirir. İnsanlar, Âdem ve diğer peygamberlerin şefaatlerini, insanlar arasında hükmedilmesi ve bulundukları sıkıntılardan rahatlamaları için isteyeceklerdir. Nitekim hadisin diğer rivâyet yollarından açıkça anlaşılan da budur. İşte onlar, bu noktaya vardıktan sonra, ümmetin isyankarlarına şefaati ve cehennem ateşinden çıkarılmalarını söz konusu ederler.

Selefin hadisin sadece bu bölümünü nakletmekle yetinmekten maksatları, sanki cehenneme girdikten sonra herhangi bir kimsenin oradan çıkartılacağını inkâr eden Hariciler ile Mu'tezile'den onlara tâbi olan kimselerin görüşlerini reddetmek içindir. Bu sebebten dolayı onların görüşlerini açıkça reddeden ifadeler taşıyan hadisin bu kadarlık bölümünü zikretmekle yetinirler, böylelikle hadislere aykırı olan ve bid'at olarak benimsedikleri görüşlerini de nas ile reddetmiş olurlar.

• İkinci ve üçüncü tür şefaat; Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, sevaplarıyla günahları birbirine eşit kimseler hakkındaki şefaatidir ki bunların cennete girmeleri için şefaat edecektir. Ayrıca cehenneme götürülmeleri emrolunmuş birtakım kimseler hakkında da cehenneme girmemeleri için şefaat edecektir.

• Dördüncü tür şefaat; Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in cennete giren kimselerin, amellerinin mükâfatının gerektirdiği derecelerden daha yukarıya çıkarılmaları hususundaki şefaatidir. Mu'tezile, sadece bu şefaati kabul etmekle selefe muvâfakat etmiş, bunun dışındaki diğer konumlar hakkında -bu hususlardaki hadislerin mütevatir olmasına rağmen- muhalefet etmişlerdir.

• Beşinci tür şefaat ise birtakım kimselerin hesapsız olarak cennete girmeleri için yapılacaktır. Bu tür şefaate Ukkaşe b. Mihsan'ın hadisinin delil gösterilmesi uygundur. Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi*

[125] Taberânî (25/266). Gerçekten uzun bir hadistir. Senedinde zayıf bir râvî olan İsmail b. Rafi' ve meçhul bir râvî olan Muhammed b. Yezîd (veya Ziyâd) vardır.

Scanned with CamScanner

ve sellem'den cennete hesapsız olarak girecek yetmiş bin kişi arasına kendisinin de girmesi için Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in duasını istemişti. Hadis, Buhârî ile Müslim'de rivâyet edilmiştir.[126]

• Altıncı tür şefaat; azabı hak eden kimselerin azabının hafifletilmesi için olacaktır. Amcası Ebû Talib'in azabının hafifletilmesi için şefaat etmesi gibi...[127]

Bu tür şefaati söz konusu ettikten sonra Kurtubî, *et-Tezkire* adlı eserinde şunları söylemektedir: Şayet "Yüce Allah: **"Şefaatçilerin şefaatleri onlara fayda vermez."** (el-Muddessir, 48) buyurmuştur." denilecek olursa şöyle cevap verilir: Evet, böyle birine cehennemden çıkarılıp cennete giren günahkâr muvahhidlere sağladığı fayda gibi, cehennem ateşinden çıkmak şeklinde bir faydası dokunmayacaktır.

• Yedinci tür şefaat; önceden de geçtiği üzere bütün mü'minlere cennete girme izninin verilmesi için yapacağı şefaattir. Müslim'in *Sa-hîh*'inde, Enes *radıyallahu anh*'tan rivâyete göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Ben, cennetteki ilk şefaatçiyim."*[128]

• Sekizinci tür şefaat; ümmeti arasından cehenneme giren, büyük günah işlemiş kimselere yapacağı şefaattir. Bu şefaati vesilesiyle onlar, cehennem ateşinden çıkarılacaklardır. Bu tür şefaatle ilgili hadisler mütevatir olarak gelmiştir. Bu ilim, Hariciler ile Mu'tezile'ye gizli kalmış, hadislerin sıhhatini bilmediklerinden ve bunu bilenlerinin de inat edip bid'atlerini sürdürmelerinden ötürü bu hususta muhalefet etmişlerdir.

Bu şefaatte melekler, diğer peygamberler ve mü'minler Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile ortaktırlar. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu şefaati dört defa yapacaktır.

---

[126] Buhârî (5811, 6542); Müslim (216, 217); İbn Mende (970). Yine Müslim bir benzerini İmrân b. Husayn hadisi olarak (218)'de rivâyet etmiştir.

[127] Buhârî (2883, 2608); Müslim (209).

[128] Müslim (196); Dârimî (1/27); Ahmed (3/140); İbn Mende (885, 886, 889, 890).

Scanned with CamScanner

Şefaatin bu türüyle ilgili rivâyet edilmiş hadislerden biri Enes b. Malik *radıyallahu anh* yoluyla gelendir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Şefaatim ümmetim arasından büyük günah işlemiş kimselere olacaktır."*[129] Bu hadisi, İmam Ahmed rivâyet etmiştir.

İmam Buhârî *rahimehullah* kitabının "et-Tevhîd" adlı bölümünde şu rivâyeti kaydetmektedir: Bize Süleyman b. Harb anlattı, bize Hammad b. Zeyd anlattı. Bize Ma'bed b. Hilal el-Anezî anlattı; dedi ki: Basra halkından birkaç kişi bir araya geldik ve hep birlikte Enes b. Malik'in yanına gittik. Bizim için şefaat hadisini sorsun diye beraberimizde Sabit el-Bünânî'yi de aldık. Onu evinde kuşluk namazı kılarken bulduk. Yanına girmek üzere izin istedik, o da bize izin verdi, döşeği üzerinde oturuyordu. Biz, Sabit'e: "Şefaat hadisinden önce ona hiçbir şey sorma." dedik. Dedi ki: "Ey Hamza'nın babası, bunlar senin Basra ahalisinden kardeşlerindir. Sana şefaat hadisini sormaya geldiler." Bunun üzerine şöyle cevap verdi: Bize Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* anlattı ve buyurdu ki:

"Kıyâmet gününde insanlar, dalgalar gibi birbirlerinin arasına karışacaklardır. Âdem'in yanına varacaklar ve: 'Rabbinin huzurunda bizim için şefaat et.' diyecekler. O: 'Ben, bu işin ehli değilim; ama size İbrâhîm'i tavsiye ederim. Çünkü o Rahmân'ın halilidir.' diyecek.

Bunun üzerine İbrâhîm'e gidecekler, o da: 'Ben bu işin ehli değilim; ama ben, size Mûsâ'yı tavsiye ederim, çünkü o kelimullahtır.' diyecek.

Bunun üzerine Mûsâ'ya gidecekler, o da: 'Ben, bu işin ehli değilim; ama size İsa'yı tavsiye ederim; çünkü o, Allah'ın ruhu ve kelimesidir.' diyecek. Bu sefer İsa'ya gidecekler, o da: 'Ben bu işin ehli değilim; ama size Muhammed'i tavsiye ederim.' diyecek.

[129] Hadis tarikleri ve şâhidleriyle sahîhtir. Ebû Dâvûd (4739); Tirmizî (2435); Ahmed (3/213); Tayâlisî (2026); Ebu Nuaym, Hılye (7/261).

Scanned with CamScanner

Bunun üzerine yanıma gelecekler, ben de: 'Bu işin ehli benim.' diyeceğim. Rabbimin huzuruna varmak üzere izin isteyeceğim, bana izin verilecek. Şu anda bilmediğim övgü dolu sözlerle O'na hamdetmek üzere bana ilham verecek. Ben de bu övgü dolu sözlerle O'na hamd edeceğim ve huzurunda secdeye kapanacağım. 'Ey Muhammed, başını kaldır.' denilecek. 'Söyle sözün dinlenecek, şefaat et şefaatin kabul edilecek, dile dilediğin sana verilecek.' Ben de şöyle diyeceğim: 'Rabbim, ümmetimi (isterim), ümmetimi.' Bunun üzerine şöyle denilecek: 'Git ve kalbinde arpa ağırlığı kadar iman namına bir şey bulunan herkesi (cehennemden) çıkart.' Ben de gidip denileni yapacağım, sonra dönecek ve o övgü dolu sözlerle O'na hamd edeceğim, tekrar O'nun için secdeye kapanacağım. 'Ey Muhammed, başını kaldır.' denilecek, 'Söyle sözün dinlenecek, şefaat et şefaatin kabul olunacak, dile istediğin verilecek.' Ben, 'Rabbim, ümmetimi (isterim), ümmetimi.' diyeceğim.

Bu sefer: 'Git, kalbinde zerre ya da bir hardal tanesi ağırlığınca imandan eser bulunan herkesi çıkart.' denilecek. Ben de gidip denileni yapacağım, sonra tekrar geri dönüp yüce Allah'a o övgü dolu sözlerle hamd u senada bulunacağım. Sonra tekrar O'nun için secdeye kapanacağım. 'Ey Muhammed, başını kaldır.' denilecek, 'Söyle sözün dinlenecek, dile isteğin verilecek, şefaat et şefaatin kabul olunacak.' Ben: 'Rabbim, ümmetimi (dilerim) ümmetimi.' diyeceğim. Bu sefer bana şöyle diyecek: 'Git kalbinde iman namına hardal tanesi ağırlığından daha, daha, daha az eser bulunan kimseleri bul ve onları ateşten çıkart.' Ben de gidip denileni yapacağım."

(Ravi Ma'bed devamla) dedi ki: Enes'in yanından çıkınca: Bir de el-Hasen'e -o sırada o, Ebû Halife'nin evinde saklanıyordu- uğrasak da bize Enes b. Malik'in naklettiği hadisi ona da nakletsek dedim. Onun yanına gittik. Ona selam verdik. Yanına girmek üzere bize izin verdi. Ona: "Ey Ebû Said" dedik, "Yanına kardeşin Enes b. Malik'in yanından geldik. Biz, şefaat hususunda bize naklettiği hadisin bir benzerini görmedik." (Hasan-ı Basrî): "Neymiş o?" deyince, biz de ona

Scanned with CamScanner

hadisi naklettik ve buraya kadar geldik, ondan sonra: "Devam edin." dedi. Biz: "Bize bundan fazlasını söylemedi." dedik. Bize dedi ki: "O, yirmi sene önce gücü kuvveti yerindeyken bu hadisi bana nakletmişti. Bilemiyorum size neden nakletmedi? Unuttuğundan mıdır, yoksa sizin buna bel bağlayacağınızdan çekindiğinden midir?"

Biz de: "Ey Ebû Said, o zaman sen bize anlat." dedik. Bunun üzerine güldü ve: "İnsan çok aceleci yaratılmıştır." dedi. "Zaten size bunu söylemem, onu nakletmek isteyişimden dolayıdır. Size naklettiği şekilde hadisi bana da nakletti, sonra dedi ki: "(Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki:

"Sonra dördüncü defa geri dönerim, o övgü dolu sözlerle yine O'na hamd u senada bulunurum. Sonra O'nun huzurunda secdeye varırım. Bana denilecek ki: 'Ey Muhammed, başını kaldır, söyle sözün dinlenecek, dile isteğin verilecek, şefaat et şefaatin kabul edilecek.' Bunun üzerine şöyle diyeceğim: 'Rabbim, la ilahe illallah diyen kimseleri çıkartmam için bana izin ver.' Şöyle buyuracak: 'İzzetim, celalim, kibriyam ve azametim hakkı için Ben oradan la ilahe illallah diyeni mutlaka çıkartacağım."[130] (Müslim)

Yine *Sahîh-i Müslim*'de Ebû Said el-Hudrî *radıyallahu anh*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şunu rivâyet etmektedir: *"Yüce Allah buyuracak: 'Melekler, peygamberler, mü'minler hep şefaat etti. Geriye merhametlilerin en merhametlisi(nin şefaati) kaldı. Bunun üzerine cehennemden bir avuç alır ve böylece oradan hayır namına hiçbir şey işlememiş bir topluluğu çıkartır."*[131]

Şefaat hususunda insanların üç görüşü vardır:

[Birinciler:] Müşrikler, Hıristiyanlar, şeyhler ve başkaları hususunda aşırıya kaçmış olan bid'at'çilerdir. Onlar, ta'zim ettikleri kimselerin Allah nezdindeki şefaatini dünyada bilinen şefaat gibi değerlendirirler.

[130] Buhârî (7510); Müslim (193, 326); İbn Mâce (4312); Ahmed (3/116).
[131] Uzunca bir hadisin parçasıdır. Müslim (183, 302); Ahmed (3/94).

Scanned with CamScanner

[İkinciler:] Mu'tezile ve Haricîlerdir. Bunlar, peygamberimizin ve başkalarının büyük günah işlemiş kimseler hakkındaki şefaatini kabul etmezler.

[Üçüncüler:] Ehl-i sünnettir. Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*'in büyük günah işlemiş kimseler hakkındaki şefaatini de, başkalarının şefaatini de kabul ederler. Fakat hiçbir kimse, Allah kendisine izin vermedikçe ve onun için belli bir sınır tespit etmedikçe şefaat edemeyecektir. Nitekim *Sahîh*'te yer alan şefaat hadisinde de böyle denilmektedir:

"Onlar Âdem'e, daha sonra Nuh'a, sonra İbrâhîm'e, sonra Mûsâ'ya, sonra İsa'ya giderler. İsa aleyhisselam da onlara şöyle der: 'Muhammed'e gidiniz; çünkü o, Allah'ın günahlarının geçmişini de, geleceğini de kendisine bağışladığı bir kuldur.' Bunun üzerine bana gelecekler, ben de yola koyulup gideceğim. Rabbimi gördüğümde O'nun huzurunda secdeye kapanacağım. O vakit bana ilham edeceği ve şu anda güzelce ifade edemeyeceğim övgü dolu sözlerle Rabbime hamd edeceğim. 'Ey Muhammed başını kaldır.' diyecek, 'Söyle sözün dinlenecek, şefaat et şefaatin kabul olunacak.' Bunun üzerine: 'Rabbim, ümmetimi (isterim).' diyeceğim. Bana bir sınır çizilecek, ben de onları cennete girdireceğim. Sonra tekrar gidip secdeye kapanacağım, yine bana bir sınır tespit edilecek..."[132] Bunu üç defa zikretmiştir.

[Dua Esnasında Peygamberi ve Başkalarını Aracı Kılmanın Hükmü]

Dua esnasında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i ve başkalarını şefaatçi kılmaya ve bu yolla dilekte bulunmaya gelince; bunun etraflı bir şekilde ele alınması gerekir. Çünkü dua eden kimse, bazen "peygamberinin hakkı" yahut "filanın hakkı için" diyerek Allah'ın

[132] Uzun şefaat hadisinin bir parçasıdır. Buhârî (4476, 7516); Müslim (193); İbn Mâce (4312).

Scanned with CamScanner

mahlûkatından herhangi bir kimseyi zikredip Allah'a and vermektedir. Bu, iki açıdan sakıncalıdır:

1- Evvela bu, Allah'tan başkasının adıyla yemin etmektir.

2- İkinci olarak herhangi bir kimsenin Allah'ın üzerinde hakkı bulunduğuna inanmaktır.

Yüce Allah'tan başkası adına yemin etmek caiz değildir. Hiç kimsenin de Allah üzerinde hakkı yoktur; ancak Allah'ın kendisi üzerinde bir hak olarak tespit etmiş olması hali müstesna: Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Mü'minlere yardım etmek ise üzerimize bir haktır."** (er-Rûm, 47)

Yine Buhârî ve Müslim'de sabit olduğu üzere Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Muaz *radıyallahu anh*'a -terkisindeyken- şöyle dediği sabit olmuştur: *"Ey Muaz! Allah'ın kulları üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun?"* Ben: "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir." dedim. Şöyle buyurdu: *"Onun kulları üzerindeki hakkı, O'na ibâdet etmeleri, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Peki, onlar bunu yaptıkları takdirde, kulların Allah'ın üzerindeki haklarının ne olduğunu biliyor musun?"* Ben, "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir." dedim. Şöyle buyurdu: *"O'nun üzerindeki hakları onlara (O'na hiçbirşeyi ortak koşmayanlara) azap etmemektir."*[133]

Bunlar, yüce Allah'ın eksiksiz kelimeleri ve sâdık olan vaadi ile yerine getirmeyi üstlenmiş olduğu haklardır. Yoksa kulun, bizzat kendisinin Allah üzerinde -mahlûkun mahlûk üzerinde olduğu şekilde- hiçbir hakkı yoktur. Çünkü yüce Allah, her türlü hayrı kullarına nimet olarak ihsan edendir. Onlara vaadi dolayısıyla kendilerine verilmesi gereken hakları ise onlara azap etmemektir. Bu ise kendisi adına yemin edilmeye elverişli olmayan bir husustur. Bundan dolayı da (bu hakkı ileri sürerek) O'ndan bir istekte bulunulmaz, bu vesile edilemez. Çünkü ancak yüce Allah'ın sebeb olarak tayin ettiği şey sebeb olabilir.

---

[133] Buhârî (2856, 5967, 6267); Müslim (30); Tirmizî (2645); İbn Mâce (4296).

Scanned with CamScanner

Müsned'de yer alan Ebû Said *radıyallahu anh*'ın Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivâyet ettiği hadise gelince: Orada namaza yürüyerek giden kimsenin: "*Senden bu yürüyüşümün hakkı adına ve dilekte bulunanların senin üzerindeki hakkı adına dilekte bulunuyorum.*"(134) şeklinde söylediği sözlerine gelince bu, Allah'ın kendi üstüne almış olduğu ve kendisine dua eden kimselerin kendi üzerindeki hakkını dile getirmektedir. Dua eden ve istekte bulunanlara dualarını kabul etme hakkını veren O'dur. İbadet edenlere mükâfat elde etme hakkını veren de O'dur. Şu beyitlerin sahibi ne güzel söylemiş:

"Kulların O'nun üzerinde vâcip bir hakkı yoktur,
Asla; ama hiçbir çaba da O'nun nezdinde boşa gitmez.
Onlara azap edilirse, bu O'nun adâleti iledir
Ya da nimet verilirse, bu da O'nun lütfu iledir.
Şüphesiz ki O; cömerttir, lütfu bol olandır."

Şayet dua eden kimsenin: "'Dua edenlerin Senin üzerindeki hakkı için Senden istiyorum.' sözüyle 'Peygamberinin hakkı' ya da buna benzer ifadeler arasındaki fark nedir?" diye sorulacak olursa cevap şudur:

Dua eden kimsenin: "Dua edenlerin senin üzerindeki hakkı için..." sözünün manası şudur: Sen, dua edenlerin duasını kabul edeceğini vaad ettin. İşte ben de dua edenler arasındayım, benim duamı da kabul buyur. Hâlbuki "filanın hakkı için" denildiği vakit, o filan kişinin her ne kadar Allah'ın sadık vaadi gereğince Allah üzerinde bir hakkı varsa da; bununla dilekte bulunan kimsenin duasının kabul edilmesi arasında herhangi bir ilişki yoktur. Bu, şöyle demeye benzer: "Filan kişi, senin sâlih kullarından olduğu için benim de duamı kabul et." Bu iki şey arasındaki ilişki nedir? Ve bunların birinin diğerini gerektirmesi neye dayanarak söylenebilir? Bu, hiç şüphesiz duada haddi aşmak türündendir. Yüce Allah ise şöyle buyurmaktadır: **"Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Gerçek şu ki O, haddi aşanları sevmez."** (el-A'raf, 55)

(134) Ahmed (3/21); İbn Mâce (778); İbn Sunni (83). Hadis zayıftır ve kendisiyle ihticac edilmeye elverişli değildir.

Scanned with CamScanner

Bu ve benzeri dualar, bid'at olarak ortaya çıkan dua şekilleridir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den olsun, ashab-ı kiramdan olsun, tabiînden olsun, imamlardan herhangi birinden olsun *radıyallahu anhum* böyle bir dua şekli nakledilmiş değildir. Bu gibi ifadeler, câhillerin ve birtakım tarikatçıların yazdıkları muska ve hamaillerde bulunur.

Dua ise en fazîletli ibâdetlerdendir. İbadetlerde esas olan da sünnete ve peygambere tâbi olmaktır, hevâ ve bid'atlere değil.

[Allah'tan Başkası Adına Yemin Caiz Değildir]

Şâyet kasıt, "falancanın hakkı" diye Allah'a and vermek ise bu da sakıncalıdır. Çünkü mahlûkun adıyla mahlûka and vermek caiz değil-ken Hâlık'a karşı bu nasıl caiz olabilir? Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Her kim, Allah'tan başkasının adıyla yemin ederse (Allah'a) ortak koşmuş olur."*[135] buyurmaktadır.

Bundan dolayı İmam Ebû Hanîfe ve iki talebesi (Ebû Yusuf ile Muhammed) *-Allah onlardan razı olsun-* şöyle demişlerdir: Dua eden bir kimsenin; "Filanın hakkı ile Senden istiyorum."; "Peygamberlerinin ve rasûllerinin hakkı ile (yahut Beyt-i Haram'ın, Meş'ar-i Haram'ın hakkı ile) istiyorum." vb. gibi ifadeleri duada kullanması mekruhtur. Hatta İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed, bir kimsenin: "Allah'ım ben, Senden Arş'ının izzet makamı hakkı için dilekte bulunuyorum." demesini dahi mekruh görmüşlerdir. İmam Ebû Yusuf ise bu hususta kendisine ulaşan rivâyet[136] sebebiyle bunu mekruh görmemiştir.

Bazen de: "Filanın Senin nezdindeki makamı hürmeti için" ya da "Peygamberlerin, rasûllerin ve velilerinin yüzü suyu hürmeti için" diye bir ifade kullanılır. Bundan kasıt, "Filan kişinin Senin yanında değeri, şerefi ve üstün mevkii vardır. Bundan ötürü de Sen bizim du-

---

[135] Bu lafızla İbn Ömer hadisi olarak rivâyet edilmiştir. Ahmed (2/69); Ebû Dâvûd (3251); Tayâlisî (1896). İsnâdı sahîhtir.

[136] Söz konusu rivâyet sahîh değildir. el-Hafız ez-Zeylaî bu rivâyeti *Nasbu'r-Râye*'de (4/272-273) Beyhakî'nin *ed-Da'vetu'l-Kebîr* isimli eserine nisbet edip İbnu'l-Cevzî *rahimehullah*'tan şöyle dediğini nakletmiştir: "Bu hadis şeksiz şüphesiz uydurmadır."

Scanned with CamScanner

amızı kabul buyur." demektir. Ancak bu da sakıncalıdır. Çünkü eğer Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hayatta olduğu sırada ashab-ı kiramın tevessülü bu şekilde olsaydı, elbetteki ölümünden sonra da bunu yaparlardı. Ancak onlar, peygamber hayattayken, onun duasıyla tevessül ediyorlardı.[137] Yani ondan kendilerine dua etmesini istiyorlardı, kendileri de onun duasına amin diyorlardı.

Nitekim istiska (yağmur duası) ve diğerlerinde bunu görüyoruz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefâtından sonra Ömer *radıyallahu anh* yağmur duasına çıktığı sırada şöyle dua etmişti: "Allah'ım, bizler kuraklıkla karşı karşıya kaldığımızda Peygamberimizle sana tevessül ediyorduk. Sen de bize yağmur yağdırıyordun. Şimdi de peygamberimizin amcası vasıtasıyla sana tevessül ediyoruz."[138]

Bu ise: "Biz, onun duasıyla, onun şefaatiyle ve onun yalvarması ile sana tevessül ediyoruz." demektir. Yoksa onunla sana and veriyoruz yahut onun Senin nezdindeki yüksek mevkii dolayısıyla Senden diliyoruz, demek değildir. Çünkü maksat bu olsaydı, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i bırakıp amcası Abbas ile tevessül etmezlerdi. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mevkii, Abbas *radıyallahu anh*'ın mevkiînden çok çok daha yüksektir.

Bazı dua edenler de: "Rasûlüne tâbi oluşum, ona olan sevgim, ona ve diğer peygamber ve rasûllerine olan imanım için ve onları tasdik ettiğim için..." gibi ifadeler kullanırlar. Bunlar dua, tevessül ve şefaat istemek üzere kullanılabilecek ifadelerin en güzelleridir.

"Bir şahıs ile tevessül etmek ve onun aracılığıyla yönelmek" ifadesi kapalı bir ifadedir. Bu ifadenin ne anlama geldiğini bilmeyenler, bundan dolayı hataya düşmüşlerdir. Eğer bununla; dua eden ve şefaatte bulunan bir kimseyi sebeb kılmayı kasteder ve bunu o hayattayken yaparsa bu, doğrudur. Dua eden kimse; kendisiyle tevessül ettiği kişiyi seven, emrine itaat eden, ona uyan bir kimse olur; bu kişi de sevilme-

[137] Bkz: Tirmizî (3578).
[138] Buhârî (1010, 3710); İbn Hibbân (2861); Taberânî (84).

Scanned with CamScanner

ye, itaat edilmeye ve uyulmaya layık olursa onunla tevessül edilir. Ya şefaati ve vesile duası ile ya da dua edenin o şahsı sevmesi ve ona tâbi olması ile tevessül olunur. Bu şekildeki dua ve tevesüller meşrûdur. Eğer bu sözlerden kasıt, bir kimsenin adı ile and vermek ve bizzat onun (duası vb. ile değil de) şahsıyla tevessülde bulunmak olursa, işte selefin kerih gördüğü ve yapılmamasını istediği tevessül budur.

Aynı şekilde bir şey vasıtasıyla dilekte bulunmakla da bazen onun -istenenin elde edilmesinde sebeb oluşu dolayısıyla- sebeb olması kastı güdülebilir. Bazen de onun ile and verilmek kastedilebilir.

Duada birinci türden vesile edilmeye örnek, mağaraya sığınan üç kişiyle ilgili hadis-i şerifte görülebilir. Bu, Buhârî ve Müslim'de ve başka eserlerde yer almış meşhur bir hadistir. Büyükçe bir kaya parçası gelip onların sığındıkları mağaranın kapısını kapatmıştı. Onlar da ihlâsa yapmış oldukları sâlih amellerini söz konusu ederek yüce Allah'a tevessül ettiler ve onların her biri şöyle dua etti: "Eğer ben, bu işi Senin rızan için yaptıysam içinde bulunduğumuz şu sıkıntıdan bizi kurtar." Bunun üzerine o kaya parçası mağaranın kapısından azar azar çekildi ve nihayet onlar yürüyerek oradan çıkıp gittiler.[139]

İşte onlar, sâlih amellerini vesile kılarak dua ettiler. Çünkü sâlih ameller, kulun kendileriyle yüce Allah'a tevessül edip yöneldiği ve onlar vasıtasıyla dileklerde bulunduğu en büyük işlerdendir. Zira yüce Allah, iman edip sâlih amel işleyenlerin duasını kabul edeceğini ve lütfundan onlara daha fazlasını vereceğini vaad etmiştir.

[Allah Nezdindeki Şefaat, İnsanlar Nezdindeki Şefaatten Farklıdır]

Özetle, Allah'ın nezdindeki şefaat, insanlar nezdindeki şefaat gibi değildir. Çünkü insanlar nezdinde şefaat/aracılık eden bir kimse, isteği olan ile birlikte isteğinde ona katılmış olur. Yani o, daha önce bu hususta yalnızken onunla birlikte şef' (çift) konuma gelir. Aynı şekilde

[139] Buhârî (2215, 2272, 2333, 3465, 5974); Müslim (2743); Ahmed (2/116).

Scanned with CamScanner

nezdinde şefaat olunan ile birlikte de şef' (çift) olmuş olur. Yani o şefaat ile istenen işin faili olur ve hem istekte bulunan, hem kendisinden dilekte bulunan ile şef' (çift) oluşturmuş olur.

Yüce Allah ise bir ve tek (vitr)'tir. Kimse, onunla beraber şef' (çift) oluşturmaz. O'nun izni olmaksızın da kimse O'nun nezdinde şefaat edemez, emir bütünüyle O'nundur. Hiçbir bakımdan O'nun ortağı yoktur.

Nitekim kıyâmet gününde şefaatçilerin efendisi, yüce Allah'ın huzurunda secdeye kapanıp hamd u senada bulunacağında yüce Allah, ona şöyle diyecektir: "Başını kaldır, söyle sözün kabul edilecek, dile isteğin verilecek, şefaat et şefaatin kabul edilecektir." Bunun üzerine ona bir miktar tespit edilecek ve o da onları cennete girdirecektir.

Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi emir bütünüyle yalnız Allah'ındır: **"De ki: Emir, bütünüyle yalnız Allah'ındır."** (Âl-i İmrân, 154); **"Emirden sana ait hiçbir şey yoktur."** (Âl-i İmrân, 128); **"Şunu bilin ki yaratmak da, emretmek de yalnız O'nundur."** (el-A'raf, 54)

Sahîh(-i Buhârî)'deki bir rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Ey Abdi Menaf oğulları! Benim, Allah'a karşı size yapabilecek hiçbir şeyim yoktur. Ey Allah Rasûlünün halası Safiye! Benim Allah'a karşı sana yapabilecek hiçbir şeyim yoktur. Ey Allah Rasûlünün amcası Abbas! Benim Allah'a karşı sana yapabilecek bir şeyim yoktur."*[140]

Yine *Sahîh*'de şöyle denilmektedir: *"Kıyâmet gününde sizden herhangi birinizi, boynunda böğüren bir deve yahut meleyen bir koyun yahut dalgalanan bir kumaş parçası ile gelip de: 'Beni kurtar, beni kurtar.' dediğini görmeyeyim. Zira bu durumda ben ona: 'Ben, sana tebliğ ettim, Allah'a karşı benim sana yapabilecek hiçbir şeyim yoktur.' diyeceğim."*[141]

[140] Buhârî (2753, 3627, 4771); Müslim (204); Ahmed (2/333).
[141] Buhârî (3073); Müslim (1831); Ahmed (2/426).

Scanned with CamScanner

Eğer bütün insanların efendisi, şefaatçilerin en fazîletlisi, kendisine en yakın insanlara: "Allah'a karşı benim size yapabilecek bir şeyim yoktur." diyorsa, ya başkası hakkında ne düşünülebilir?

Yüce Allah'a dua edildiği, O'nun nezdinde şefaatte bulunulduğu takdirde şüphesiz ki O, duaları işitir, şefaati kabul eder. Ancak bu konuda dua ve şefaatin etkisi, hiçbir zaman bunların mahlûkun mahlûka olan etkisi gibi değildir. Zira dua edenin dua etmesini sağlayan, şefaatçinin şefaatini hazırlayan, takdir eden O'dur. Kulların fiillerini O yaratır. Kulu tevbeye muvaffak kılan, sonra da O'nu kabul eden O'dur. Kulu amelde bulunmaya muvaffak kılan, sonra da O'na mükâfat veren O'dur. Kula dua etme başarısını ihsan edip sonra da duayı kabul eden yine O'dur.

İşte bu, kadere ve her şeyi yaratanın Allah olduğuna iman eden Ehl-i Sünnetin kabul etmiş olduğu temel itikâd esasları ile uyum gösteren bir inanıştır.

49. [Metin]

وَالْمِيثَاقُ الَّذِي أَخَذَهُ اللهُ تَعَالَى مِنْ آدَمَ وَذُرِّيَّتِهِ حَقٌّ

"Yüce Allah'ın Âdem'den ve onun zürriyetinden almış olduğu söz haktır."

[Şerh]

[Yüce Allah'ın Âdem ve Zürriyetinden Aldığı Söz]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hani, Kıyâmet günü: 'Bizim bundan haberimiz yoktu.' demeyesiniz diye Rabbin, Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini çıkarıp almış ve onları kendilerine şâhid tutup: 'Ben, sizin Rabbiniz değil miyim?' (buyurmuştu.) Onlar da: 'Evet (Rabbimizsin) şâhid olduk.' demişlerdi."** (el-A'raf, 172)

Scanned with CamScanner

Yüce Allah, bu buyruğunda Âdemoğullarını sulblerinden alarak onları, Allah'ın Rableri ve sahipleri olduğuna, O'ndan başka hak ilah bulunmadığına dâir şâhid tutmuş olduğunu haber vermektedir. Âdem *aleyhisselam*'ın sulbünden zürriyetinin alınmış olduğu ve onların Ashab-ı Yemin ve Ashab-ı Şimal olmak üzere birbirlerinden ayırt edildiklerini belirten hadisler varid olmuştur. Bunların bazılarında da yüce Allah'ın Rableri olduğuna dâir şâhid tutma da dile getirilmektedir.

Bil ki bazı müfessirler, yüce Allah'ın, Âdem'in sırtından soyundan geleceklerini çıkararak onları kendilerine karşı şâhid tutup sonra geri iade etmiş olduğu görüşünden başka bir şey zikretmemektedirler. es-Sa'lebî, el-Beğavî ve diğerleri gibi... Bazıları da bunu söz konusu etmeyerek yerine yüce Allah'ın onlara karşı rubûbiyyetinin ve vahdaniyetinin delillerini ortaya koymuş olduğunu; yapılarında var etmiş olduğu akıl ve basiretlerinin de bunlara şâhidlik ettiğini zikretmişlerdir. Zemahşerî ve diğerleri buna örnektir. Kimisi de her iki görüşü birden zikretmiştir. el-Vahidî, er-Razî, el-Kurtubî ve başkaları gibi...

Şüphesiz ki âyet-i kerîme [tek başına] birinci görüşe yani Âdem *aleyhisselam*'ın zürriyetinin onun sırtından çıkartılıp alınmış olduğuna delâlet etmemektedir. Zira ayet-i kerîmede (Âdem'in kendisinden değil) Ademoğullarının sırtlarından alınmadan söz edilmektedir. Âdem'in sırtından zürriyetinin alınması ve o vakit onlara karşı şâhid tutulması hususu ise birtakım hadislerden çıkarılmaktadır.

Bu hadislerin kimisinde zürriyetin alınması söz konusu edilmekte, bazılarının cennete, bazılarının cehenneme gideceklerine dâir hüküm verildiği belirtilmektedir. Nitekim Ömer *radıyallahu anh*'ın rivâyet ettiği hadiste böyle geçmektedir.

Kimisinde de zürriyetin alınması söz konusu edilip bu zürriyetin -haklarında herhangi bir hüküm ve şâhid tutma söz konusu edilmeksizin- Âdem'e gösterildikleri belirtilmektedir. Ebû Hureyre hadisinde olduğu gibi...

Scanned with CamScanner

Birinci görüş sahiplerinin kabul ettikleri şekilde şâhid tutmanın söz konusu edildiği hadis ise İbn Abbas ve İbn Ömer'e kadar ulaşan mevkûf bir hadistir. Hadis âlimleri de onu tenkit etmişlerdir. *Sahîh* sahipleri arasında bunu sadece el-Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* adlı eserinde rivâyet etmektedir ki Hâkim *rahimehullah,* hadiste işi sıkı tutmamakla tanınan birisidir.

Kimilerinin cennete, kimilerinin de cehenneme gideceklerine dâir ilâhî hükmün söz konusu edildiği hadis de kader meselesine delildir. Bunun şahidleri de pek çoktur. Bu hususta Ehl-i Sünnet arasında görüş ayrılığı yoktur. Bu konuda sadece sıfatları iptal eden bid'at ehli Kaderiyye'nin muhalefeti vardır.

Birinciye gelince selef ve halefe mensup Ehl-i Sünnet âlimleri arasında bu hususta görüş ayrılığı vardır. Şâyet ben muhtasar bir eser yazmayı hedeflememiş olsaydım, bu konuda varid olmuş hadisleri ve bu hadislerle ilgili söylenen sözleri enine boyuna açıklayacaktım. Bu hadislerle ilgili olarak aklen anlaşılan manaları ve âyet-i kerîme'nin lafızlarının delâletiyle ilgili zikredilenleri de ortaya koyardım.

İmam Kurtubî der ki: Bu âyet-i kerîme müşkil bir âyettir. Âlimler, bu âyetin te'vîli hususunda değişik açıklamalarda bulunmuşlardır. Biz de tespit edebildiğimiz kadarıyla onların bu açıklamalarını söz konusu edeceğiz.

Kimileri şöyle demiştir: Âyetin anlamı şudur: Yüce Allah, Âdemoğullarını gelecekleri sûretle birbirinin sırtından çıkartmıştır. Bunlara göre âyetin manası şudur: "... ve onları kendilerine şâhid tutup: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (buyurmuştu.)" Böylelikle onları yaratmış olmasını birliğine delil olarak göstermektedir. Çünkü bâliğ olan her bir kimse, zorunlu olarak kendisinin bir ve tek Rabbinin olduğunu bilir. **"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"** buyruğu da şu demektir: O'nun bu şekilde soru sorması, kendilerine karşı şâhid tutması ve onlar tarafından da bunun kabul edilmesi konumundadır. Nitekim yüce Allah göklerle yer hakkında şöyle buyurmaktadır: **"İkisi de:**

Scanned with CamScanner

'İsteyerek geldik.' dediler." (Fussilet, 41/11) el-Kaffâl, bu görüşü benimsemiş ve bu konuda geniş açıklamalarda bulunmuştur. Bir başka açıklamaya göre yüce Allah, bedenleri yaratmadan önce ruhları yaratmıştır ve ruhlarda kendilerine yapılan hitabı kavrayabilecek bir bilgi kabiliyetini yaratmıştır.

Daha sonra Kurtubî, bu hususta varid olmuş hadisleri de kaydeder ve açıklamalarını sürdürür.

Bu hususstaki birinci görüşün doğruluğuna gösterilebilecek en güçlü delillerinden birisi, Buhârî ve Müslim'de yer alan ve şu ifadelerin bulunduğu Enes yoluyla gelen hadistir:

"Ben, senden bundan çok daha kolay bir şey istemiştim. Âdem'in sırtındayken senden, Bana hiçbir şeyi ortak koşmamak üzere söz almış olduğum halde, sen Bana ortak koşmaktan başka bir yolu kabul etmedin."[142]

Fakat bu hadisin bir başka rivâyetinde yalnızca şöyle denilmektedir: *"Ben, senden bundan daha azını ve kolayını istemiştim; fakat yapmadın. Bundan dolayı cehennem ateşine geri döndürülür."*

Bu rivâyette "Âdem'in sırtından" ifadesi olmadığı gibi, birinci rivâyette birinci görüşün savunucularının söz konusu ettiği şekilde Adem'in sırtından zürriyetinin çıkartılmasından da söz edilmemektedir.

Hatta birinci görüş, hayret edilecek iki iddiayı ihtivâ etmektedir:

Birincisi: O sırada insanların konuşmuş ve imanı ikrar etmiş olmaları ve böylelikle de kıyâmet gününde onlara karşı delilin ortaya konulmuş olmasıdır.

İkincisi: Âyet-i kerîmenin buna delâlet etmesidir. Hâlbuki âyet, çeşitli sebeblerden ötürü bu hususa delâlet etmemektedir:

a- Yüce Allah: "Ademoğullarından" buyurmuş "Adem'den" dememiştir.

[142] Buhârî (3334, 6557); Müslim (2805).

Scanned with CamScanner

b- Yüce Allah: "Ademoğullarının sırtlarından" buyurmuş "Adem'in sırtından" dememiştir. Bu ise ya bedel-i ba'd'dır (Âdemoğullarının bir parçası olan sırtlarından anlamında), yahut bedel-i iştimal'dir (onların bünyesinden anlamındadır). Bu da daha uygundur.

c- Yüce Allah, "zürriyetlerini" buyurduğu halde "onun zürriyetini" dememiştir.

d- Yüce Allah: **"Ve onları kendilerine şâhid tutup..."** buyurmuştur. Yani onları kendilerine şâhid kılmıştır. Şâhidin ise hakkında şâhidlik ettiği şeyi hatırlaması kaçınılmaz bir husustur. O ise şâhidliğini -ileride de buna işaret edileceği üzere- ancak bu yurda çıkıp geldikten sonra hatırlayabilmektedir. Bundan önce herhangi bir şâhidlik hatırlayamamaktadır.

e- Yüce Allah, bu şâhid tutmanın hikmetinin onlara karşı delil getirmek olduğunu haber vermektedir. Ta ki kıyâmet gününde: **"Bizim bundan haberimiz yoktu demesinler."** Onlara karşı ise delil, peygamberlerle ve yaratılışları (fıtratları) ile ortaya konulmuştur. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: **"Müjdeci ve korkutucu peygamberler (gönderdik) ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın."** (en-Nisa, 165)

f- Kıyâmet gününde: **"Bizim bundan haberimiz yoktu."** dememeleri için bu husus onlara hatırlatılmaktadır. Bilindiği gibi onlar, tümüyle Âdem'in sulbünden çıkartılışlarından ve o vakit hep birlikte buna şâhid tutulmaktan yana gafildirler. Onlardan hiçbir kimse, bunu hatırlamamaktadır.

g- Yüce Allah'ın: **"Yahut: Daha önce sadece atalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı. Biz de onlardan sonra gelen bir kuşaktık."** (el-A'raf, 173) buyruğunda bu şekilde zürriyeti alış ve şâhid tutuşun iki hikmeti söz konusu edilmektedir. Bu işten haberdar olmadıklarını iddia etmemişler, atalarını taklit etmek iddiasını gütmüşlerdir.

Habersiz (gafil) olanın şuuru yoktur, mukallid olan kimse de taklidinde başkasına uymaktadır. Bu iki hikmet ise ancak rasûl ve fıtrat gibi

Scanned with CamScanner

kendileri vasıtasıyla delilin ortaya konulabilmesi halinde söz konusu olur.

h- Yüce Allah'ın, **"Şimdi o bâtıla saplananların işledikleri yüzünden bizi helak mi edeceksin?"** (el-A'raf, 173) buyruğu şu demektir: Eğer onları inkâr etmelerinden ve şirk koşmalarından ötürü azaplandıracak olursa, onlar böyle diyeceklerdi. Hâlbuki yüce Allah'ın onları helak etmesinin tek sebebi, rasûllerine muhalefet etmeleri ve onları yalanlamalarıdır.

Eğer onlara karşı peygamberler göndermek suretiyle delil ortaya koymaksızın, şirk koşmakta atalarını taklit etmelerinden dolayı helak etmiş olsaydı, bâtıla sapanların yaptıklarından dolayı onları helak ederdi. Ya da izlemekte oldukları yolun bâtıl olduğunu bilmemelerine rağmen onları helak ederdi. Ancak yüce Allah, kendileri bilmedikleri halde onlara haksızlık ederek şehirler ahalisini helak etmeyeceğini haber vermektedir. Onları ancak peygamberler göndermek sûretiyle uyararak ve ileri sürebilecekleri bir mazeretleri kalmayacak hale getirdikten sonra helak eder.

i- Yüce Allah, herkesi Allah'ın kendisinin Rabbi ve yaratıcısı olduğu hususunda kendisine karşı şâhid tutmuş ve Kitabında birden çok yerde bu şâhid tutmayı -ona karşı- delil göstermiştir. Yüce Allah'ın: **"Andolsun onlara: 'Göklerle yeri kim yarattı?' diye sorsan, onlar elbette: 'Allah' diyeceklerdir."** (Lukman, 25) buyruğu gibi...

İşte, muhtevasıyla, yüce Allah'ın kendi nefisleri aleyhine kendilerini şâhid tuttuğu ve peygamberleriyle hatırlattığı delil budur: **"Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında mı şüphe ediyorsunuz?"** (İbrâhîm, 10)

j- Yüce Allah bunu bir âyet (belge) kılmıştır. Bu ise -kendisinden geri kalması söz konusu olmayacak bir şekilde- medlulünü gerektiren apaçık bir delâlet demektir. Yüce Rabbin âyetlerinin özelliği de işte budur. Çünkü bunlar, belli bir maksada dâir ve o hususu bilmeyi gerektirici muayyen delillerdir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

Scanned with CamScanner

"İşte Biz, âyetleri böyle açıklarız. Belki (tevhîde) dönerler diye." (el-A'raf, 174)

Bu ise ancak yüce Allah'ın, insanları üzerinde yaratmış olduğu fıtrat ile olur. Allah'ın yaratması ise değiştirilemez. Her doğan elbetteki bu fıtrat üzere doğar, bu fıtratın dışında herhangi bir sûrette hiçbir kimse doğmaz. Bu, olmuş bitmiş bir iştir, değişmez, değiştirilemez. -Önceden de buna işaret edilmişti- Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

İbn Atiyye ve başkaları, bu hususun inceliğini kavramış; şanı yüce Allah'ın Ademoğullarını zürriyet olarak çıkartmış olduğunu, kendilerine karşı kendilerini şâhid tuttuktan sonra tekrar yerlerine iade ettiğini açıkça belirten ifadeler taşıyan bu tür hadislerin zâhirine muhalefet etmekten çekinmişlerdir.

Aynı şekilde bu iki görüşü de Şeyh Ebû Mansur el-Maturîdî, *Şerhu't-Te'vîlât* adlı eserinde nakletmiş, ikinci görüşü tercih etmiş; bu hu-susta açıklamalarda bulunup onu tercihe yönelmiştir.

Şüphesiz ki rubûbiyyeti ikrar ve kabul etmek, yaratılıştan gelen bir hususturu. Şirk ise sonradan ortaya çıkmış bir hadisedir. Daha sonra gelen nesiller, taklit yoluyla bunu atalarından öğrenmişlerdir. Eğer bunlar kıyâmet gününde atalarının ortak koştuklarını delil diye ileri sürecek ve: "Biz insanlar yiyecek, giyecek ve mesken hususlarında atalarının alışkanlıklarını devam ettirdikleri gibi bu hususta da onların geleneklerini sürdürdük." diyecek olurlarsa, kendilerine şöyle denilecektir: Sizler yaratıcının varlığını kabul ediyor, Allah'ın ortağı bulunmaksızın Rabbiniz olduğunu itiraf ediyordunuz. Bu hususta kendinize karşı da şâhidliğiniz vardı. Kişinin kendine karşı şâhidliği ise o şeyi ikrar ve kabul etmek demektir. Başka bir manası yoktur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler, adâleti titizlikle ayakta tutanlar ve Allah için şâhidlik edenler olun. Kendinizin... aleyhine dahi olsa." (en-Nisa, 135)

Yoksa maksat: "Ben, kendime aleyhime şu hususta şâhidlik ediyorum." demek değildir. Aksine kim, bir şeyi ikrar ve kabul ederse,

Scanned with CamScanner

o hususta kendine karşı şâhidlik etmiş olur. Durum böyle olduğuna göre: "Kendinize karşı şâhidlik edip kabul ettiğiniz bu bilgiden ne diye yüz çevirdiniz de şirke yöneldiniz? Hatta sizler, kat'î olarak bilinen bir hususu bırakıp gerçekle ilgisi olup olmadığı bilinmeyen bir şeye yöneldiniz. Bunu, beraberinde hiçbir delil bulunmayan kimseleri taklit ederek yaptınız. Bu ise dünyevî gelenek ve göreneklerde onlara tâbi olmaktan farklı bir şeydir. Çünkü bu gelenek ve göreneklerin tutarsızlıklarına, bozukluklarına dâir elinizde bir delil yoktu. Bunlara uymakta da sizin maslahatınız vardı, fakat şirk böyle değildi. Çünkü sizler, şirkin bozukluğunu ve şirk koşmakla sizin doğru yoldan sapmış olduğunuzu açıkça ortaya koyacak ve bu hususta kendinize karşı şâhidlik ettirecek yeterli bir bilgiye sahiptiniz."

Küçük çocuğun ana-babasından edindiği din, ***terbiye ve gelenek dinidir*** ve bu dünya maslahatı içindir. Çünkü çocuğa bakacak, bakımını üstlenecek birilerinin olması kaçınılmazdır. Buna en layık olan kimseler ise çocuğun anne ve babasıdır. Bundan dolayı şer'î hükümler gereğince çocuk, anne babasıyla birlikteyse zâhiren dünya hükümleri bakımından ana-babasının dini üzere kabul edilir. Sahîh kabul edilen görüşe göre yüce Allah, bu dinden dolayı çocuğu, akil ve baliğ olup ona karşı delil ortaya konuluncaya kadar cezalandırmaz. Bundan sonra ise ***ilim ve akıl dinine*** tâbi olması gerekir ki o da onun, kendi aklıyla sahih olduğunu bildiği dindir.

Şâyet çok doğru sözlü Yusuf'un durumu gibi; annesi, babası ve ataları hidâyette olan kimseler iseler bu takdirde onlara uymak gerekir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Atalarım İbrâhîm, İshak ve Ya'kub'un dinine uydum." (Yusuf, 38)

Ya'kub *aleyhisselam*'ın oğulları da ona şunları söylemişti:

"Senin ilahına ve ataların İbrâhîm, İsmail ve İshak'ın ilahına... ibâdet edeceğiz." (el-Bakara, 133)

Scanned with CamScanner

Eğer atalar, peygamberlere muhalif kimseler iseler onların evlatlarına düşen, peygamberlere tâbi olmaktır. Nitekim yüce Allah şöyle bu-yurmaktadır:

"Biz insana, anasına babasına iyi davranmasını emrettik. Eğer onlar, hakkında bilgin olmayan bir şeyi Bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme." (el-Ankebut, 8)

Kim, basiretsiz ve bilgisizce atalarının dinine uyarsa, hatta kendisi tarafından bilinen haktan sapacak olursa işte böylesi hevâsına uymuş bir kimsedir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Onlara: 'Allah'ın indirdiğine uyun.' denildiği zaman onlar: 'Hayır. Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız.' derler. Ya ataları bir şeye akıl erdirememiş ve doğruyu bulamamış idiyseler." (el-Bakara, 170)

İslâm üzere dünyaya gelmiş insanların çoğunun hali budur. Onlardan herhangi bir kimse, atalarının izleyegeldiği inanış ve mezhep neyse ona tâbi olur. Velev ki bu, atasının basiretsizce izlediği bir hata olsun. Hatta çoğu insanlar, yaşadıkları yurda bağlı olarak müslümandırlar, kendi iradeleriyle İslâm'ı seçmiş değillerdir. İşte böyle birine, kabrinde: "Rabbin kimdir?" diye soruduğunda, o: "Hı, hı, bilemiyorum. İnsanların bir şeyler söylediklerini duydum. Ben de onu söyledim." diyecektir.

Aklı başında olan, bu hususu iyice düşünsün ve kendine iyilik yapmaya çalışsın. Allah için ayağa kalksın ve bu iki kesim arasında kimin Allah'ın muvaffakiyetine mazhar olduğuna dikkatle baksın. Şüphesiz ki rubûbiyyet tevhîdinin delile ihtiyacı yoktur. Çünkü bu, fıtratlarda yerleşmiş bir gerçektir.

Kişinin en yakınında ibretle izleyeceği husus bizzat kendisidir, o önceleri bir nutfeydi. Göğüs kemikleri ile sulbün arasından çıktı, sonra bu nutfe sapasağlam bir yerde (rahimde) karar kıldı. Üç tane karanlık içerisinde, ana-babanın ve diğer bütün mahlûkatın herhangi bir şekilde onu idare etmesi, işlerini çekip çevirmesi mümkün değildi.

Scanned with CamScanner

İnsan, sadece bu husus üzerinde iyice düşünecek olursa, bu nutfenin bir halden bir hale intikal edişini düşünürse rubûbiyyet tevhîdini bilmiş olur. Buradan da ulûhiyyet tevhîdine intikal eder, çünkü o, aklıyla kendini var eden bir Rabbinin bulunduğunu bilecek olursa, O'ndan başka birisine ibâdet etmesi ona hiç yakışır mı? Düşündükçe yakîni daha da artar, tevhîdi daha da kökleşir. Başarıya ulaştıran Allah'tır, O'ndan başka Rab, O'ndan başka hak ilâh yoktur.

50. [Metin]

وَقَدْ عَلِمَ اللهُ تَعَالَى فِيمَا لَمْ يَزَلْ عَدَدَ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ، وَعَدَدَ مَنْ يَدْخُلُ النَّارَ جُمْلَةً وَاحِدَةً، فَلَا يُزَادُ فِي ذٰلِكَ الْعَدَدِ وَلَا يُنْقَصُ مِنْهُ، وَكَذٰلِكَ أَفْعَالُهُمْ فِيمَا عَلِمَ مِنْهُمْ أَنْ يَفْعَلُوهُ

"Yüce Allah, ezelde cennete gireceklerin sayısını da, cehenneme gireceklerin sayısını da bütünüyle ve bir defada bilmiştir. Bu sayıya ne bir şey eklenir, ne ondan bir şey eksiltilir. Aynı şekilde onların yapacakları fiilleri de ezelde bilmiştir."

[Şerh]

[Allah Cennetlik ve Cehennemlikleri Ezelden Beri Bilir]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz Allah, her şeyi çok iyi bilendir."** (el-Enfal, 75); **"Allah, her şeyi çok iyi bilendir."** (el-Ahzab, 40)

Demek ki yüce Allah, ezelden ebede kadar her şeyi bilme vasfına sahiptir. Varlıklara dâir bilgisiz olduğu bir zaman yoktur. **"Rabbin unutucu değildir."** (Meryem, 64)

Ali b. Ebî Talib *radıyallahu anh*'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bakî'u'l-Ğarkad'da bir cenaze dolayısıyla bulunuyorduk. Rasûlullah *sal-*

Scanned with CamScanner

lallahu aleyhi ve sellem yanımıza geldi, oturdu. Biz de etrafında oturduk, yanında bir bastonu vardı. Başını önüne eğdi, elindeki baston ile yere vurmaya başladı. Sonra şöyle buyurdu: *"Allah, sizden nefes alan her bir canın cennet ya da cehennemdeki yerini mutlaka yazmıştır. Mutlaka onun bedbaht mı, yoksa bahtiyar mı olduğu yazılmıştır."* (Ali *radıyallahu anh* devamla) dedi ki: Bir adam şöyle sordu: "Peki, ey Allah'ın Rasûlü, niye biz hakkımızda yazılanı kabullenerek amelde bulunmaya bir son vermiyoruz?" Şöyle buyurdu:

"Mutlu olanlardan olan kişi, mutlu kimselerin ameliyle amel edecektir. Bedbaht olanlar da bedbaht olan kimselerin amelleriyle amel edecektir." Daha sonra şöyle buyurdu: *"Siz amel edin. Herkes ne için yaratılmış ise o, ona kolaylaştırılacaktır. Mutlu olan kimselere, mutlu kimselerin amelinde bulunmak kolaylaştırılacak, bedbaht olan kimselere de bedbaht olan kimselerin amelini işlemek kolaylaştırılacaktır."*

Daha sonra da şu ayetleri okudu: **"Artık kim verir ve sakınırsa o el-Hüsnâ'yı da doğrularsa, ona kolay olanı kolaylaştırırız. Ama kim cimrilik eder ve kendisini müstağni görür ve en güzeli de (el-Hüsnâ'yı) yalanlarsa ona en zor olanı kolaylaştırırız."** (el-Leyl, 5-10) Bu hadisi, Buhârî ve Müslim, *Sahîh*'lerinde rivâyet etmişlerdir.[143]

51. [Metin]

وَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ، وَالْأَعْمَالُ بِالْخَوَاتِيمِ، وَالسَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ بِقَضَاءِ اللهِ، وَالشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ بِقَضَاءِ اللهِ

"Herkese, ne için yaratılmışsa o kolaylaştırılır. Ameller de sonuçlara göredir. Mutlu olan kimse, Allah'ın kazası gereği mutlu olandır, bedbaht olan kimse de Allah'ın kazası gereği bedbaht olandır."

[143] Buhârî (1362, 4945, 4946, 4947); Müslim 2647); Ebû Dâvûd (4694); Tirmizî (2136, 3344); Ahmed (1/82, 129, 132, 140); İbn Mâce (78).

Scanned with CamScanner

[Şerh]

Ali *radıyallahu anh*'ın rivâyet ettiği hadis ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu hadisteki: *"Amel edin. Herkes ne için yaratıldı ise o, ona kolaylaştırılacaktır."* ifadesi az önce geçti.

Zuheyr'in Ebû'z-Zubeyr'den rivâyetine göre o, Câbir b. Abdullah *radıyallahu anh*'ın şöyle dediğini nakletmektedir: Süraka b. Malik b. Cu'şum gelip: "Ey Allah'ın Rasûlü, bize dinimizi şu anda yaratılmışız gibi açıkla, bugün için amel neye yarar? Acaba kalemlerin yazdıktan sonra kuruduğu ve takdirlerin cereyan ettiği bir şey uğrunda mı amel ediyoruz, yoksa gelecek uğrunda mı?" dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Hayır, aksine kalemlerin yazdıktan sonra kuruduğu ve takdirlerin kendisi hakkında cereyan ettiği (tespit edilmiş olduğu) bir şey uğrunda..."* "O zaman ne diye amel edelim ki?" dedi. Zuheyr dedi ki: Sonra Ebû'z-Zubeyr anlayamadığım bir söz söyledi. Ben: "Ne dedi?" diye sordum, bu sefer: *"Amel edin, herkese (ameli) kolaylaştırılmıştır."* dedi. Bunu da Müslim rivâyet etmiştir.[144]

Sehl b. Sa'd es-Sâidî *radıyallahu anh*'tan rivâyete göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Kişi, gerçekte cehennem ehlinden olduğu halde -insanlar tarafından göründüğü kadarıyla- cennet ehlinin ameliyle amel ediyor olabilir. Yine bir kişi de gerçekte cennet ehlinden olduğu halde -insanlar tarafından göründüğü kadarıyla- cehennem ehlinin ameliyle amel ediyor olabilir."* Bu hadisi, Buhârî ve Müslim, *Sahîh*'lerinde rivâyet etmişlerdir.[145] Ayrıca Buhârî, şunu ilave eder: *"Ameller, ancak sonuçlarla değerlendirilir."*[146]

---

144 Müslim (2648); Ahmed (3/292, 293); Tayâlisî (1737).

145 Buhârî'nin rivâyet ettiği bir hadisin parçasıdır. (2898, 4202, 4207, 6493); Müslim (112); Ahmed (5/332).

146 Buhârî (6493, 6607).

Scanned with CamScanner

Yine Buhârî ile Müslim'de, Abdullah b. Mes'ud *radıyallahu anh*'ın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Doğru sözlü ve sözü doğrulanan Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bize şunu anlattı:

"Her birinizin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde derlenip toplanır.[147] *Sonra bunun kadar bir süre alaka (sülük gibi rahme yapışan bir kan parçası) olur. Sonra yine onun kadar bir süre bir lokma et olur. Sonra ona melek gönderilir ve o da ona ruh üfler. Dört kelime (yazmak) ile emrolunur: Onun rızkını, ecelini, amelini, mutlu mu yoksa bedbaht mı olacağını yazar. Kendisinden başka gerçek ilah olmayana yemin ederim ki sizden herhangi bir kimse, cennet ehlinin ameliyle amel eder, öyle ki kendisiyle cennet arasında ancak bir arşınlık bir mesafe kalır, kitap (takdir) onun aleyhine olmak üzere ileri geçer ve bu sefer cehennem ehlinin ameliyle amel eder ve oraya girer. Yine sizden herhangi bir kimse, cehennem ehlinin ameliyle amel eder. Nihayet kendisiyle cehennem arasında sadece bir arşın kalır, ilahî takdir onun hakkında ileri geçer ve bu sefer cennet ehlinin ameliyle amel eder ve oraya girer."*[148]

Ebû Ömer b. Abdilber, *et-Temhîd* adlı eserinde[149] şunları söylemektedir: Bu kabilden hadisleri âlimler çokça rivâyet etmektedirler. Bu hususta söz söyleyenler de çok söz söylemişlerdir. Ehl-i sünnet ise icma ile bu rivâyetlere iman ve i'tikâd etmiş, bunlar hakkında tartışmayı terk etmiştir. Hatadan koruyan ve başarıya ulaştıran Allah'tır.

52. [Metin]

وَأَصْلُ الْقَدَرِ سِرُّ اللهِ تَعَالَى فِي خَلْقِهِ، لَمْ يَطَّلِعْ عَلَى ذٰلِكَ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ، وَلَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ، وَالتَّعَمُّقُ وَالنَّظَرُ فِي ذٰلِكَ ذَرِيعَةُ الْخِذْلَانِ، وَسُلَّمُ الْحِرْمَانِ،

147 *Fethu'l-Bârî* (11/479)'deki gibi Ebû Avâne: "Nutfe halinde" fazlalığıyla rivâyet etmiştir.

148 Buhârî (3208, 3332, 6594); Müslim (2643); Ebû Dâvûd (4708); Tirmizî (2138); İbn Mâce (76); Ahmed (1/382).

149 6/12.

Scanned with CamScanner

وَدَرَجَةُ الطُّغْيَانِ، فَالْحَذَرَ كُلَّ الْحَذَرِ مِنْ ذٰلِكَ نَظَرًا وَفِكْرًا وَوَسْوَسَةً، فَإِنَّ اللهُ تَعَالَى طَوَى عِلْمَ الْقَدَرِ عَنْ أَنَامِهِ، وَنَهَاهُمْ عَنْ مَرَامِهِ، كَمَا قَالَ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ: ﴿ لاَ يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴾ فَمَنْ سَأَلَ: لِمَ فَعَلَ؟ فَقَدْ رَدَّ حُكْمَ الْكِتَابِ، وَمَنْ رَدَّ حُكْمَ الْكِتَابِ كَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ.

"Kader, asıl itibarıyla yüce Allah'ın mahlûkatı hakkındaki bir sırrıdır. Ona ne mukarreb bir melek, ne de gönderilmiş bir peygamber vakıf olmuştur. Bu hususta derine dalmak ve üzerinde çokça düşünmek, ilahi yardımdan uzak kalmaya götüren bir yol, mahrumiyete çıkan bir merdiven, tuğyana varan bir basamaktır. Bu hususstaki kıyas, düşünce ve vesveselerden alabildiğine sakınmak gerekir. Çünkü yüce Allah, kader ilmini mahlûkatından saklı tutmuş ve onlara onun peşine düşmeyi de yasaklamıştır. Nitekim yüce Allah, Kitabında şöyle buyurmaktadır: *"O, yaptığından sorgulanamaz. Ama onlar, sorgulanacaklardır."* (el-Enbiyâ, 23) Buna göre kim (Allah'ı sorgularcasına): Niye böyle yaptı? diye soracak olursa, Kitabın hükmünü reddetmiş olur. Kitabın hükmünü reddeden de kâfirlerden olur."

[Şerh]

[Kader'in Aslı]

Kader'in aslı, Allah'ın mahlûkatındaki bir sırrıdır. Bu da O'nun; var edici/yok edici, fakir kılıcı/zengin kılıcı, öldürücü/diriltici, saptırıcı/hidâyete iletici olmasıdır. Ali *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Kader, Allah'ın sırrıdır, onu açmayasın.

Scanned with CamScanner

[Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in Kader Hakkındaki Görüşü]

İnsanların kader meselesiyle ilgili görüş ayrılıkları meşhurdur. Ehl-i sünnet ve'l-cemaat'in kabul ettiği görüş ise şudur: Her şey, Allah'ın kaza ve kaderiyledir. Kulların fiillerini de yaratan yüce Allah'tır. Nitekim O şöyle buyurmaktadır:

"Muhakkak Biz, her şeyi bir kaderle yarattık." (el-Kamer, 49)

"Her şeyi yaratıp onu inceden inceye takdir ve tayin etmiştir." (el-Furkan, 2)

Kâfirin küfre sapması, Allah'ın irade ve meşîetiyledir. Ancak Allah küfrü sevmediği gibi ondan razı da olmaz. Kevnî açıdan O'nun meşîeti ile olur; fakat dinî açıdan ondan razı değildir.

Ancak Kaderiyye ve Mu'tezile, bu hususta muhalefet etmişlerdir. Yüce Allah'ın kâfirin iman etmesini dilediğini, ancak kâfirin küfrü dilediğini iddia etmişlerdir. Onların böyle bir iddiaya yönelmelerinin sebebi: "Hem kâfirin küfrünü dilemiş, hem de bundan dolayı onu azaplandırmıştır." dememek içindir.

Fakat onlar, bu görüşleriyle yağmurdan kaçarken doluya tutulmuşlardır. Çünkü onlar, bir şeyden kaçayım derken, ondan daha kötü bir şeye düşmüşlerdir. Zira bu durumda kâfirin meşîetinin, yüce Allah'ın meşîetine galip geldiğini kabul etmek zorundadırlar. Çünkü yüce Allah, onların görüşlerine göre kâfirin iman etmesini istediği halde kâfir, kâfir olmayı istemiş ve böylelikle kâfirin iradesi, yüce Allah'ın iradesinin önüne geçmiştir. Bu ise en çirkin i'tikâdlardandır. Ayrıca bunun delili de yoktur. Aksine bu iddia, delile aykırıdır.

Ömer b. el-Heysem'in şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bir gemide yolculuğa çıktık. O gemide bizimle birlikte biri Kaderiyye'ye mensup, biri de Mecusî olan iki kişi vardı. Kaderiyye'ye mensup olan, Mecusî'ye: "Müslüman ol!" dedi. Mecusî: "Allah dileyinceye kadar olmam." deyince Kaderiyye'den olan kişi dedi ki: "Allah diler; ama şeytan dilemez." Bu sefer Mecusî şöyle dedi: "Allah diledi, şeytan da

Scanned with CamScanner

diledi. Eğer bunun sonucunda şeytanın dileği olmuşsa o takdirde bu, güçlü bir şeytan demektir!" Bir rivâyete göre de Mecusî: "Ben, bu ikisinden güçlü olanları ile beraberim." diye cevap vermiştir.

Bir bedevî, Amr b. Ubeyd'in de bulunduğu bir ders halkasının başında durdu ve dedi ki: "Ey adamlar, benim devem çalındı. Allah'a devemi bana geri döndürmesi için dua ediniz." Amr b. Ubeyd dedi ki: "Allah'ım, Sen bunun devesinin çalınmasını murad etmediğin halde çalındı. Bu, deveyi ona geri çevir." Bedevî Arap dedi ki: "Senin dua etmene benim ihtiyacım yok!" Amr: "Niye?" deyince şu cevabı verdi: "O dilemediği halde devem çalındığına göre; korkarım O geri döndürülmesini ister; ama geri döndürülmez."

Ebû İsam el-Kastalanî'ye bir adam şöyle demiş: "Bana görüşünü söyle. Allah, benim hidâyete ulaşmama engel olmakla birlikte, beni sapıklığa düçar eder, sonra da azaplandırırsa bu durumda bana karşı adil olmuş olur mu?" Ebû İsam şu cevabı verdi: "Eğer hidâyet, O'na ait bir şey ise O, bu hidâyeti dilediğine verme ve dilediğine de vermeme hakkına sahiptir."

Kitap ve sünnetten delillere gelince: Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer Biz dileseydik, her nefse elbette hidâyetini verirdik. Fakat Benden sadır olan: 'Cehennemi bütünüyle cinlerden ve insanlardan elbette dolduracağım.' sözü hak olmuştur (yerini bulacaktır)."** (es-Secde, 13); **"Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette toptan iman ederlerdi. Böyleyken sen, iman etsinler diye insanları zorlayıp duracak mısın?"** (Yûnus, 99); **"Alemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."** (et-Tekvir, 29); **"Ama Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz. Çünkü Allah, en iyi bilendir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir."** (el-İnsan, 30); **"Allah dilediğini saptırır, dilediğini de dosdoğru yol üzerinde tutar."** (el-En'âm, 39); **"Allah kimi doğru yola iletmeyi dilerse, göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmayı dilerse, onun**

Scanned with CamScanner

da göğsünü gökyüzüne çıkıyormuş gibi daraltır, sıkıştırır." (el-En'âm, 125)

[Sapıklığın Menşei]

Bu konu da sapıklık, meşîet ve iradeyi, muhabbet ve rıza ile eşit görmekten kaynaklanmaktadır. Cebriyye ile Kaderiyye bunları birbirlerine eşit görürler. Ancak aralarında görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Cebriyye şöyle demiştir: "Ne oluyorsa her şey, Allah'ın kaza ve kaderiyle olur, dolayısıyla hepsi de sevilen ve razı olunan işlerdir." Bunu kabul etmeyen Kaderiyye de şöyle demektedir: "İsyanlar, Allah tarafından seviliyor olamaz, onlara razı da olamaz. Dolayısıyla bunlar, ne takdir edilmiştir, ne de haklarında hüküm (kaza) vardır. Bunlar, O'nun meşîet ve yaratmasının dışındadırlar."

Ancak meşîet ile muhabbet arasındaki farka hem Kitap ve sünnet, hem de selim fıtrat açıkça delâlet etmektedir. Kitapta meşîet ve irâdeye dâir nasların bir bölümünü daha önce zikretmiştik. Muhabbet ve rıza ile ilgili naslara gelince; yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Allah, fesadı sevmez." (el-Bakara, 205)

"Kulları için küfre razı olmaz." (ez-Zümer, 7)

Yüce Allah; şirk, zulüm, hayâsızlık ve kibri (büyüklenmeyi) yasaklayan buyruklarının akabinde şöyle buyurmaktadır:

"Kötü olan bütün işler, Rabbinin katında hoşlanılmayan şeylerdir." (el-İsra, 38)

Sahîh(-i Buhârî)'de, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir:

"Şüphesiz ki Allah, sizin için üç şeyden hoşlanmaz: Kîl u kal (dedikodu), çok soru sormak ve malı zayi etmek."[150]

Müsned'de de şöyle buyurduğu kaydedilmektedir:

[150] Buhârî (1477, 2408, 5975, 6473, 7292); Müslim (1593); Ahmed (4/246, 249, 250); Dârimî (2/310).

Scanned with CamScanner

"Şüphesiz Allah, kendisine isyan edilmesinden hoşlanmaz; bununla birlikte ruhsat verdiği işlerin yapılmasını da sever."[151]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yaptığı dualardan biri de şudur:

"Allah'ım gazabından rızana sığınırım. Cezalandırmandan ihsan edeceğin afiyetine sığınırım. Sen'den Sana sığınırım."[152]

Burada Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Allah'ın gazap sıfatından rıza sıfatına, cezalandırma fiilinden afiyet ve esenlik fiiline sığınması üzerinde iyice düşünelim. Birincisi sıfat ile ilgilidir, ikincisi ise bu sıfatın sonucuyla ilgilidir. Daha sonra bütün bunları O'nun zâtıyla irtibatlandırmıştır. (Özetle, "Sen'den Sana sığınırım." sözünde) bütün bunlar -başkasına değil- yalnızca O'na racidir.

Bu sözün anlamına gelince:

Benim kendisinden Sana sığındığım şey, Senin meşîet ve iradenle olur. Senin, kendisine sığındığım rızan ve afiyetin de Senin meşîetin ve iradenledir. Şâyet Sen, bir kulundan razı olmak ve ona afiyet vermek istersen, bunu yaparsın. Eğer ona gazap etmek ve onu cezalandırmak istersen bunu yaparsın.

Hoşuma gitmeyen şeylerden benim Sana sığınışım ve Senin, onun benim başıma gelmesini engelleyişin de yine Senin meşîetin iledir. Sevilen ve sevilmeyen her şey, Senin kaza ve meşîetin iledir. Benim Senden Sana sığınışım, Senin gücün, kudretin, adâletin ve hikmetinin tecellisi olarak meydana gelen şeylerden benim; gücüne, kuvvetine, kudretine ve rahmetine sığınışım da böyledir.

Ben, Senden, (asla Senden) başkasına sığınamam ve Senin meşîetinin dışında bir kaynaktan sadır olmuş hiçbir şeyden de Sana sığınmam söz konusu değildir. Aksine hepsi, Sendendir.

---

[151] Ahmed (2/108). İsnâdı, Müslim'in şartı üzerine sahîhtir. İbn Hibbân (2742).

[152] Müslim (486); İbn Mâce (3841); Ebû Dâvûd (879); Müsned (6/8, 201).

Scanned with CamScanner

Bu sözlerdeki tevhîd muhtevâsını, marifetullahı ve ubudiyeti, ancak Allah'ı bilmekte ve O'na kulluğu tanımakta derinleşmiş olanlar anlayabilir.

Eğer: "Yüce Allah, nasıl bir işi irade etmekle birlikte ondan razı olmaz, onu sevmez ve o işin olmasını dileyip onu yaratır? Aynı işi nasıl hem irade eder, hem de o işten nefret edip hoşlanmaz?" denirse; cevabımız şudur:

İşte insanların çeşitli fırkalara ayrılmasına ve böylelikle farklı yollar izleyip değişik görüşler ortaya atmalarına sebeb olan da budur.

[İrâde Edilen Şeyler İki Türlüdür: Bizatihî İrâde Edilenler ve Liğayrihî İrâde Edilenler]

Bil ki irâde edilenler; Bizatihi irâde edilenler ve liğayrihi irâde edilenler olmak üzere iki türlüdür.

Bizatihi irâde edilenler; bizzat kendisi ve muhtevasındaki hayırları dolayısıyla istenen ve sevilen şeylerdir. İşte bu, gaye ve maksat olarak irâde edilen şeydir.

Liğayrihi irâde edilenler ise irâdede bulunan irâde sahibinin maksadı olmayabilir. Zâtı itibarıyla kendisinin herhangi bir faydası, -her ne kadar maksada ve murad olunan şeye ulaştırıyor olsa da- bir maslahatı da bulunmayabilir. Bu, zatı itibarıyla hoşlanılmayan bir şey olmakla birlikte; kişiyi maksadına götürüp ulaştırması bakımından istediği bir şey olarak ortaya çıkar. Buna göre böyle bir maksatta iki husus bir arada bulunmaktadır. Bir taraftan o şeye buğzedilirken, diğer taraftan o şey istenmektedir. Bunların ilgili oldukları husus farklı olduğundan aralarında çelişki ve zıtlık yoktur. Buna, acı ilacı örnek verebiliriz. Onu içen ondan hoşlanmaz; fakat şifa bulacağını bildiği için içer. Kanser olmuş bir organın kesilmesi halinde vücudun geri kalan bölümünün kurtarılacağı bilindiği zaman o organın kesilmesi ve kişinin maksadına ve istediği şeye ulaştıracağı bilindiği zaman katedilmesi çok zor olan bir yolu katetmek de buna örnektir.

Scanned with CamScanner

Hatta örnek verilen bu konularda kesinlik olmasa, sadece zann-ı galib olsa da bu sonuçları elde edeceğini bilen akıllı bir kimse, hoşlanılmayan bu işleri tercih eder ve ister. Peki, ya bu konuda herhangi bir kapalılık yoksa, aksine kesinlik varsa durum ne olur?

İşte yüce Allah, bir şeyden hoşlanmaz; ama bu, -başka bir nedenden ötürü- olması, olmamasından daha çok sevilen bir sonuca sebeb olacağı için o şeyi irade etmesine aykırı değildir.

Buna O'nun; dinlerin, amellerin, i'tikâd ve iradelerin fesat bulmasının ana kaynağı ve sebebi olan İblis'i yaratmış olması örnek gösterilebilir. O, pek çok kulun bedbaht olmalarına; yüce ve mübarek Rabbi gazaplandıracak işler yapmalarına sebebtir. Yüce Allah'ın sevip razı olduğu şeylere muhalif durumlara düşülmesi için çalışıp çabalayan odur. Bununla birlikte o, yüce Rabbin mahlûkatı üzerinde ortaya çıkması gereken birçok sevilen şeyin meydana gelmesinin de vesilesidir ve bu gibi şeylerin var olmasını yüce Allah, yokluğundan daha çok sever.

Yine bu sayede yüce Rabbin, birbirine zıt ve birbirine karşıt şeyleri yaratma kudreti kullar tarafından açıkça görülür. Varlıkların en kötü ve en şerlileri olan İblis'in tam karşısında; yaratılmış zâtların en şereflisi, en temizi, en arı ve durusu olan ve her türlü hayrın ana maddesini teşkil eden Cibril'in zâtını yaratması, böyle bir kudreti açıkça ortaya çıkarmaktadır. Tıpkı O'nun; gece ve gündüzü, ilacı ve hastalığı, hayatı ve ölümü, güzeli ve çirkini, hayır ve şerri yaratmasında kudreti ortaya çıktığı gibi...

O, bu zıt şeyleri yaratıp birini diğerinin karşıtı olarak var etmiştir. Bunları tasarruf ve tedbirinin ortaya çıktığı hususlar olarak yaratmıştır. Bunların bir bölümünün dahi varlık âleminde hiçbir şekilde bulunmaması, O'nun hikmetini, tasarrufunun kemâlini, mutlak egemen olduğu kainatın yönetim ve idaresini işlemez hale getirmektir.

Bu hikmetlerden bir diğeri de yüce Allah'ın "kahr" anlamı içeren bazı isimlerinin etkilerinin ortaya çıkmasıdır: Kahhar, Muntekim (intikam alıcı), Adl, Darr (zarar veren), Şedîdu'l-ikab (cezası pek çetin),

Scanned with CamScanner

Serîu'l-hisâb (hesabı pek hızlı), Zu'l-batşi'ş-şedîd (şiddetle yakalayan), Hâfid (alçaltan), Muzill (zelil kılan) vb. gibi...

Şüphesiz ki bu isimler ve fiiller kemâli ifade eder. Dolayısıyla da bunların taalluk edeceği varlıkların olması gerekir. Eğer cin ve insanlar da meleklerin tabiatı gibi bir tabiata sahip olsalardı, bu isimlerin eserleri ve tecellileri ortaya çıkmazdı.

Bir diğer hikmet de yüce Allah'ın hilm, af, mağfiret, kötülükleri örtmek, hakkını bağışlamak ve kullarından dilediğini cehennem azabından azad etmek gibi muhtevalara sahip isimlerinin etki ve tecellilerinin ortaya çıkmasıdır.

Şâyet yüce Allah, bu isimlerinin tecellilerinin ortaya çıkması sonucu veren ve kendisinin hoş görmediği birtakım sebebleri yaratmasaydı bütün bu hikmet ve faydalar ortaya çıkmazdı. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu gerçeğe şu buyruğuyla işaret etmektedir:

"Eğer sizler günah işlemeyecek olursanız Allah, sizi yok eder ve yerinize günah işleyip ardından mağfiret dileyen ve kendilerine de mağfiret olunan bir topluluk getirir."[153]

Bir diğer hikmet de yüce Allah'ın Hakîm ve Habîr oluşunu ifade eden isimlerinin tecellilerinin ortaya çıkmasıdır. O, Hakîm ve Habîr olandır. Her şeyi olması gereken yere koyar, ona yakışan konumunda bulundurur. Hiçbir şeyi olmaması gereken yere koymaz. İlminin kemâlinin, hikmetinin ve her şeyden haberdar oluşunun gerektirdiği gerçek konumundan başka bir konumda tutmaz.

O, kimlere risalet/peygamberlik vereceğini en iyi bilendir. Bu risaleti kabul edebilmeye kimlerin elverişli olduğunu, böyle bir risalet kendisine verildiği için kimlerin şükredeceğini ve bunlara kimlerin elverişli olmadığını en iyi O bilir.

Eğer hoşlanılmayan sebeblerin olmadığını varsayacak olsaydık pek çok hikmet ortaya çıkmaz, sayılamayacak kadar çok maslahat ve menfaat elde edilemezdi. Eğer bu gibi sebebler, ihtivâ ettikleri şerler

[153] Müslim (2739); Ahmed (2/305, 309); Tirmizî (2526); Beğavî (1294).

Scanned with CamScanner

dolayısıyla var edilmeyecek olsalardı bu sebeblerde bulunan şerden çok daha büyük olan hayır ortaya çıkmazdı. Mesela sebeb oldukları şerden kat kat fazla menfaat ihtivâ eden güneş, yağmur ve rüzgar buna örnektir.

Bu konudaki bir diğer hikmet de şudur: Eğer İblis yaratılmamış olsaydı, çeşitli yönleriyle ortaya çıkması söz konusu olamayacak olan ibadet/kulluk hâsıl olmazdı. Şüphesiz ki cihâd, yüce Allah'ın en çok sevdiği ibâdet şekillerindendir. Eğer insanların tümü mü'min olsalardı, bu ibâdet ile buna bağlı olan yüce Allah'ı dost edinme, O'nun uğrunda O'nun düşmanlarına düşmanlık etme ibâdeti ortaya çıkmazdı. Aynı şekilde iyiliği emredip kötülükten alıkoyma ibâdeti, sabır ibâdeti, hevâya muhalefet etme, Allah'ın sevdiklerini tercih etme, tevbe ve istiğfar ibâdeti, düşmanından kendisini korumak ve düşmanının hile, tuzak ve eziyetlerine karşı kendisini muhafaza etmek amacıyla Allah'a sığınma ibâdeti... vb. gibi akılların idrak etmekten acze düştüğü daha birçok hikmet ortaya çıkmayacaktı.

"Bu sebebler olmaksızın bu tür hikmetler var olamaz mı?" diye bir soru, tutarsız bir sorudur. Çünkü bu, böyle bir şeyi gerektiren sebeb olmadan sonucun varlığını var saymak kabilindendir. Tıpkı baba olmadan oğlun varlığını, harekete geçiren olmadan hareketin varlığını, tevbe eden kişi bulunmadan tevbenin varlığını var saymak gibi bir şeydir.

Eğer "Bu sebebler, sonuç olarak neden oldukları birtakım hikmetler dolayısıyla meydana gelmeleri istenen şeyler ise onlar, bu yönüyle razı olunan ve sevilen şeyler midirler yoksa bütün yönleriyle kendilerine gazap duyulan şeyler midirler?" diye sorulacak olursa cevap şudur:

Böyle bir soruya iki yönden cevap verilir: 1- Yüce Rab yönünden: Şöyle ki bu, acaba sevdiği şeye ulaştırması bakımından -bizâtihi ona buğzetse dahi- O'nun sevdiği bir şey olabilir mi? 2- Kul yönünden: Şöyle ki kul, bu açıdan böyle bir şeye razı olur mu? Bu oldukça önemli bir sorudur.

Scanned with CamScanner

(1- Yüce Rab yönüyle ilgili cevap:) Bil ki kötülük, bütünüyle yokluğa, yani hayrın yokluğuna ve buna götüren sebeblere racidir. Bu yönüyle şer'dir, ancak sırf varlığı bakımından onda herhangi bir şer yoktur. Mesela kötü şahısların varlığı, sadece var olmaları bakımından bir hayırdır. Ancak onlardaki hayır kaynağının kurutulması sûretiyle onlar için şer hâsıl olmaktadır. Bu varlıklar, aslı itibarıyla hareket eden varlıklar olarak yaratılmışlardır, eğer onlara ilim ve hayır ilham edilir ve ona -yönlendirilmekle- yardım edilecek olursa bunlar o şekilde hareket ederler. Şâyet oldukları halde bırakılacak olurlarsa -tabiatları gereği- aksi yönde hareket ederler. Bunların hareketleri, hareket olma itibarıyla bir hayırdır; şer olmaları ise başkalarına nisbetledir, yoksa bizâtihi hareket olması açısından değildir.

Şerrin tümü bir zulümdür; zulüm de bir şeyi olması gereken yerden başka yere koymak demektir. Eğer olması gereken yere konulacak olursa şer olmaz. Buna göre böyle bir şeydeki şer yönünün nisbî ve görecelî olduğu anlaşılmaktadır.

İşte yerli yerince uygulanan cezaların, özleri itibarıyla hayır olmaları -gerçekleştikleri yer bakımından kötü olsalar da- bundan dolayıdır. Gerçekleştikleri yerde bir acıya sebeb olduklarından dolayı o yere nisbetle kötüdürler. O yerin tabiatı, onun zıddı olan lezzeti alma kabiliyetine de sahipti ve bu istidadı taşıyordu. İşte böylelikle duyulan o acı, bu yere nisbetle şer olmuştur. Hâlbuki bu işi yapan açısından, onu yerli yerince uyguladığı için de hayırdır.

Yüce Allah, bütün yönleriyle ve bütün bakımlardan katıksız şer yaratmış değildir, yaratmaz. Çünkü O'nun hikmeti, bunu kabul etmez. Bir şey, her bakımdan fesatsa; o şeyin yaratılmasında hiçbir açıdan maslahat bulunmuyorsa Allah Teâlâ'nın o şeyi irade buyurması mümkün değildir. Bunun imkânsızlığı gayet açıktır. Çünkü hayır, bütünüyle O'nun ellerindedir, şer ise O'na nisbet edilemez. Aksine O'na nispet edilen her şey hayırdır.

Şerrin ortaya çıkması, sadece bu izafetin ve bu nisbetin O'na yapılmayışından dolayıdır. Eğer bu iş, O'na nisbet edilecek olursa, şer ola-

Scanned with CamScanner

maz. Bu husus üzerinde iyice düşünmek gerekir. Yani bir şeyin O'na olan nisbetinin ortadan kalkması, o şeyi şer yapan asıl sebebtir.

Eğer: "Şerrin O'na nisbeti, yaratılma ve meşîet itibarıyla ortadan kalkmış değildir." denecek olursa şöyle cevap verilir: Bu yönden o, şer değildir. Çünkü ona nisbet edilen şey, onun varlığıdır; bu yönüyle de o, bir şer değildir. Ondaki şer, hayrın ve hayır sebeblerinin ona ulaşması konusunda Allah'ın yardımının yokluğu dolayısıyladır. Yokluk da bir "şey" değildir ki hayrı elinde bulunduran Allah'a nisbet edilsin.

[Hayrın Üç Sebebi]

Eğer bu hususta daha fazla bir açıklama istenecek olursa şunu belirtelim ki hayrın üç sebebi vardır. Birincisi var etmek, ikincisi hazırlamak, diğeri de gerekli desteği sağlamak (icad, i'dâd, imdâd). Bir şeyi var etmek hayırdır, bu da yüce Allah'a aittir. Aynı şekilde onu hazırlamak ve bu konuda ona destek vermek de böyledir.

Eğer onda herhangi bir hazırlama ve destekleme meydana gelmeyecek olursa, bu yokluk sebebiyle o şeyde şer husule gelir. Ki o yokluk da fâile nispet edilemez, ona ancak onun zıddı (yani varlık) nisbet edilebilir.

"Onu var ettiği zaman niye ona gereken desteği vermedi?" diye sorulacak olursa şöyle cevap verilir: Hikmet, onun var edilip desteklenmesini gerektirmemiştir. Sadece onun var edilmesini, ama destek verilmemesini gerektirmiştir. O halde onu var etmek, bir hayırdır, şer ise ona gereken desteği vermemekten ötürü meydana gelmiştir.

"Niye bütün varlıklara destek vermemiştir?" diye bir soru tutarsızdır. Böyle bir sorunun sorulmasının sebebi, bütün varlıkların birbirine eşit olmasının daha bir hikmetli olduğu zannıdır. Ancak bu, cehaletin ta kendisidir. Aksine bu hususta tam ve kâmil hikmet, varlıklar arasındaki bu büyük farklılığın var edilmesindedir. Bunların çeşitlerinin yaratılmasında bir farklılık yoktur. Yani yaratılma noktasında bunlarda bir farklılık söz konusu değildir. Farklılık, yaratmaya taalluk etmeyen

Scanned with CamScanner

ve var olmayan birtakım hususlarda meydana gelmektedir. Yoksa yaratmada bir farklılık yoktur. Eğer bu hususu kavramakta zorlanacak ve gereği gibi anlayamayacak olursan, o zaman şairin şu beytine kulak vermek daha uygundur:

"Bir şeye güç yetiremiyorsan onu bırak,

Gücün neye yetiyorsa ona bak."

Eğer: "Kulu için bir şeye razı olmakla birlikte o hususta ona nasıl destek olmaz?" diye sorulacak olursa buna şöyle cevap verilir: Çünkü o hususta kula destek olmak, bazen yüce Allah'ın o kişinin yapmasından razı olduğu itaatin husulünden daha büyük çapta bir şeyin elden kaçmasına sebeb olabilir. Bazen de kulun o itaati yapması, yüce Allah tarafından o itaatin sevilmesinden daha ileri oranda hoşlanılmayan bir mefsedet de ihtivâ edebilir. Nitekim yüce Allah, bu gerçeğe şu buyruğuyla işaret etmektedir:

"Eğer onlar, (cihada) çıkmak isteselerdi, elbet bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah, onların çıkmalarını hoş görmedi de kendilerini alıkoydu ve (onlara): 'Oturanlarla beraber oturun.' denildi. Eğer onlar, sizinle birlikte çıksalardı, aranızda şer ve fesadı artırmaktan başka bir şey yapmazlar, aranıza fitne sokmak kastıyla çalışırlardı..." (et-Tevbe, 46-47)

Bu buyruğuyla yüce Allah, onların, Rasûlüyle birlikte gazaya çıkmalarını hoş karşılamadığını haber vermektedir. Oysa bu, bir itaattir; fakat onların cihâda çıkmalarından hoşlanmadığı için bu konuda onları cihâda çıkmaktan alıkoydu.

Daha sonr yüce Allah, onların, Rasûlüyle birlikte cihâda çıkmaları dolayısıyla söz konusu olabilecek fesadı ve kötülükleri dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

"Eğer onlar, sizinle birlikte çıksalardı, aranızda şer ve fesadı arttırmaktan başka bir şey yapmazlar, aranıza fitne sokmak, fesat ve kötülük çıkarmak kastıyla çalışırlardı. Aranızda da onlara kulak verecek kimseler vardır..." (et-Tevbe, 47)

Scanned with CamScanner

Yani aranızdan onların çağrılarını kabul edecek kimseler vardır. Bir taraftan onların fitne ve fesat için koşuşmaları, diğer taraftan berikilerin onların bu kötülüklerini kabul etmelerindeki şer, onların cihâda çıkmalarındaki maslahattan daha büyüktür. Bundan dolayı hikmet ve rahmet, onların cihâda çıkmayıp oturmalarını sağlamaktadır.

İşte bu örneği bir esas kabul edip başka hususları buna kıyas edebilirsin.

(2- Kul cihetinden olan cevap:) Bu mümkündür, hatta fiilen vakidir. Çünkü kul, fâsıklığa ve isyana kızar; kulun fiili olması, onun kazanmasıyla meydana gelmesi, onun irade ve tercihiyle ortaya çıkması cihetinden ondan hoşlanmaz. Bununla birlikte yüce Allah'ın ilmine, yazıp takdir ettiğine, meşîetine, iradesine ve kevnî emrine de razı olur. Allah'tan gelene razı olur, kendinden meydana gelene ise kızar, öfkelenir. İşte bu, irfan ehli bir kesimin izlediği yoldur.

Bir başka kesim ise bunu mutlak olarak hoş karşılamamaktadır. Bunların görüşleri de sonuç olarak bu görüşe racidir. Çünkü onlar, hoşlanmama ifadesini kullanırken bununla Rabbin ilmini, kitabet ve meşîetini kastetmezler.

Meselenin sırrı şudur: Şer ve günahlar hususunda Rabbe ait olan, hoştur; kula ait olan ise hoş değildir.

"Bunda kula ait hiçbir şey yoktur." denilecek olursa, buna da şöyle cevap verilir: İşte bâtıl olan cebrî görüş de budur ki ona sahip olanın bu dar makamdan kurtulabilmeye imkânı yoktur. Kaderi inkâr eden kişinin ise böyle bir yanlış kanaatten kurtulma ihtimali, Cebriyye'ye mensup olana göre daha fazladır. Kaderiyye ile Cebriyye arasında orta yolu tutan Ehl-i Sünnet ise kurtuluşa, her iki kesimden daha yakın ve daha layıktır.

"İlahî takdirdeki hikmetin görülmesi, kayyumiyet ve etkin meşîete tanık olunmasıyla birlikte günaha pişmanlık duymak ve tevbe etmek nasıl söz konusu olabilir?" diye sorulacak olursa şöyle cevap verilir:

Scanned with CamScanner

İşte basiretleri körelmiş olan kimseleri, meseleyi gerçek durumundan farklı görme konumuna düşüren budur. Böyle bir kimse, fiilleri; meşîet ve kadere uygun düşmesi dolayısıyla itaat olarak değerlendirir ve: "Ben O'nun emrine isyan etsem de O'nun iradesine itaat ediyorum." der. Şu beyit de bu hususu dile getirmektedir:

"Ben, Senin benim için seçtiğin şeyin edilgeniyim,

O halde benim bütün fiillerim itaatlerden ibarettir."

Böyleleri, insanların en kör basiretlisi, Allah'ın, O'nun dinî ve kevnî hükümlerinin en câhilidirler. Çünkü itaat; kader ve meşîete uygunluk değil, şer'î ve dinî emre uygunluk demektir. Eğer kadere uygunluk itaat olsaydı, şüphesiz ki İblis, Allah'a itaatkârların en büyüklerinden olurdu. Yine Nûh, Hûd, Sâlih, Lût ve Şuayb'ın kavimleriyle Firavun'un kavminin tamamı itaatkâr sayılırdı ki bu, cehaletin en ileri derecesidir.

Fakat kul, kendisinin acizliğini, kaderin kendisinde etkin olduğunu, Rabbine kemâl derecesinde muhtaç olup O'nun kendisini himaye etmesinden göz kırpacak kadarlık bir süre dahi müstağni kalamayacağını gördüğü zaman; işte böyle bir durumda o kişi, kendi nefsine güvenip dayanan değil, Allah ile birlikte olan bir kimse olur. Şüphesiz ki bu durumda olan bir kimsenin günaha düşmesi beklenemez. Çünkü böylesinin üzerinde (hadis-i kudsîde:) "Benimle işitir, benimle görür, benimle tutar, benimle yürür." şeklinde dile getirilen çok sağlam bir zırh bulunur.

Böyle bir durumda bu kimsenin günah işlemesi düşünülemez. Bu konumdan uzak tutulup nefsiyle başbaşa kalacak olursa o vakit nefsin hükmü onu istila eder. İşte o zaman onun aleyhine olmak üzere ağlar ve tuzaklar kurulur. Avcılar, onun üzerine hücum ederler. Bu tabiî varlığının sisleri üzerinden açılıp gittiği zaman; işte o vakit pişmanlık, tevbe ve Allah'a yönelmeye koyulur. Çünkü o, isyan halinde kendi nefsiyle, Rabbinden perdeliydi. Bu varlıktan ayrılmaya başlayınca bir başka varlıkla birlikte olur. Artık o, kendi nefsiyle değil, Rabbi ile başbaşa kalır.

Scanned with CamScanner

[İlahî Takdir ve Kaza'dan Razı Olunan ve Olunmayan]

"Küfür, Allah'ın kaza ve kaderiyle olduğuna; bizler de Allah'ın kazasına razı olmakla emrolunduğumuza göre, küfrü nasıl yadırgar ve ondan nasıl nefret edebiliriz?" diye sorulacak olursa şöyle cevap veririz:

1- Bizler, Allah'ın kaza ve kaderiyle takdir ettiği her şeye razı olmakla emrolunmuş değiliz. Bu hususta ne Kitapta, ne sünnette herhangi bir nas varid olmuştur. Aksine ilahî takdirin kimilerinden razı olunur, kimilerine de gazap edilir. Nitekim onu takdir eden Allah Teâlâ da ondan razı olmamaktadır. Aksine birtakım kazalar, gazaplandırabilir (öfkelendirebilir). Nitekim muayyen birtakım kazalar vardır ki onlara gazaplanılır, öfke duyulur, lanet edilir ve yerilirler.

2- Burada iki husus vardır: Birincisi, Allah'ın kazası ki bu, yüce Allah'ın zâtıyla kâim bir fiildir. Diğeri ise kaza ile hükmolunan şeydir ki bu da O'ndan ayrı olan ve kendisinde kazanın cereyan ettiği hususdur. Kaza, tümüyle hayırdır, adâlettir, hikmettir. Onun tümüne rıza gösterilir. Kaza ile hükmolunan ise iki kısımdır. Bunun bir bölümüne rıza gösterilir, bir bölümüne de gösterilmez.

3- Kazanın iki yönü vardır: Birincisi, yüce Rabbe taalluk edip O'na nisbet edilmesi. Bu yönüyle kul, o kazaya razıdır. İkinci yönü ise kula taalluku ve ona nisbet edilmesi. Bu bakımdan da kaza, razı olunan ve olunmayan olmak üzere ikiye ayrılır. Mesela cana kıymanın iki ayrı değerlendirmesi vardır: Yüce Allah'ın kaderi, kazası, yazması, dilemiş olması ve onu, maktulün eceli (ömrünün sonu) olarak takdir etmiş olması bakımından biz, bu kazaya razı oluruz. Fakat katil tarafından bu fiilin işlenip yerine getirilmesi ve onun kendi iradesiyle buna kalkışarak kendi fiiliyle Allah'a asi olması açısından da bu fiile gazaplanırız ve ona razı olmayız.

[Kader Hususunda Konuşmakta Aşırıya Kaçmak]

İmam Tahavî'nin: "Bu hususta derinlemesine dalmak ve kafa yormak ilahî yardımdan mahrum kalmaya götüren bir yoldur." sözlerine gelince:

Scanned with CamScanner

Derinlemesine dalmak; bir şeyi ele geçirmeyi istemekte ve öğrenme maksadında aşırıya gitmek demektir. Yani kaderi öğrenmekte aşırıya kaçıp bu hususta söz söylemeye derinliğe dalış, ilahî yardımdan mahrum kalmaya (hizlan) götüren bir yoldur. İlâhî yardımdan mahrum kalmak, mahrum olmak (hirman) ve tuğyan/taşkınlık, mana itibarıyla birbirine yakın terimlerdir. Fakat hizlan, yardımın zıddı; hirman, zaferin zıddı ve tuğyân da istikametin zıddıdır.

"O halde; bundan gerek kıyas, gerek düşünce, gerekse de vesvese itibarıyla alabildiğine sakınmak gerekir."

Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'tan şöyle rivayet edilmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından bir kesim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gelerek şunu sordular: "Bizler, kendi nefislerimizde birimizin açıkça söylemeyi çok büyük bir günah olarak kabul ettiği şeyler hissediyoruz." Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Siz gerçekten içinizde böyle bir duygu sezdiniz mi?"* diye sordu. Onlar da: "Evet" deyince: *"İşte bu, imanın apaçık halidir."* diye cevap verdi. Bu hadisi, Müslim rivâyet etmiştir.[154]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"İşte imanın apaçık hali budur."* sözüyle onların bu tür şeyleri dile getirmeyi çok büyük bir günah görmelerine işaret etmektedir.

Yine Müslim'de yer alan bir rivâyete göre Abdullah b. Mes'ud *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e vesvese hakkında soruldu, o da: *"İşte imanın katıksız hali budur."* dedi.[155]

Bu, Ebû Hureyre'nin rivâyet ettiği hadisin anlamını ifade etmektedir. Nefsin vesvesesi, bu vesveselere karşı savunmaya girişmek, iki kişi arasındaki konuşmaya benzer. Şeytanî vesveseye karşı savunmaya geçip onu büyük bir günah olarak değerlendirmek, imanın en açık hali, imanın katıksız (yalın) şeklidir.

---

154 Müslim (132); Ahmed (2/397, 441, 456); Ebû Dâvûd (5111); İbn Hibbân (145).

155 Müslim (133); Tahâvî (2/251).

Scanned with CamScanner

İşte Ashab-ı Kiram *radıyallahu anhum*'un ve onlara güzel bir şekilde tâbi olanların izledikleri yol budur. Daha sonra bunların arkalarından şüphelerin (tereddütlerin) ta kendisi olan bu vesveselerle sahifeleri karalayan bir nesil geldi. Hatta bunlar, yalnız sahifeleri değil, kalbleri dahi karaladılar. Hakkı bertaraf etmek maksadıyla bâtılı öne sürerek mücadele ettiler. İşte bundan dolayı Şeyh *rahimehullah*, ileri geri konuşarak kader hususuna dalmayı ve bu konuda derin incelemelere kalkışmayı yermiştir.

Âişe *radıyallahu anha*'nın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Şüphesiz ki Allah tarafından kendisine en çok buğzedilen kişi, tartışmacı ve uzlaşmaz kimsedir."*[156]

İmam Ahmed de şöyle demektedir: Bize Ebû Muaviye anlattı, bize Dâvûd b. Ebî Hind, Amr b. Şuayb'dan anlattı. O, babasından, o da dedesinden rivâyetle dedi ki: İnsanların kader hakkında konuştukları bir günde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* çıkageldi. Kızgınlığından ötürü yüzünde adeta nar tanecikleri gibi kabarcıklar belirdi ve şöyle buyurdu: *"Ne oluyor size ki Allah'ın Kitabının bir bölümünü diğeriyle çarpıştırıyorsunuz? Sizden öncekiler bu nedenle helak oldular."* (Amr'ın dedesi) dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bulunup da benim hazır bulunmadığım o meclis dolayısıyla memnun olduğum kadar, bulunmadığım başka herhangi bir meclis dolayısıyla memnun olmuş değilim.[157] Bu hadisi, İbn Mace de rivâyet etmiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Onlar, payları kadar faydalandılar. Sizden öncekiler kendi payları kadar faydalandıkları gibi, siz de payınız kadar faydalandınız ve onların (bâtıla) daldıkları gibi siz de daldınız." (et-Tevbe, 69)

"Âhirette ise onun hiçbir payı yoktur." (el-Bakara, 200)

---

156 Buhârî (2457, 4523, 7188); Müslim (2668); Tirmizî (2976); Nesâî (8/248); *Müsned* (6/55, 62, 205).

157 Ahmed (2/178, 181, 185, 195); İbn Mâce (85); el-Lâlekâî (180, 1118, 1119).

Scanned with CamScanner

Yani sizden öncekiler, kendi paylarından yararlandıkları gibi siz de dünyadaki payınızdan yararlandınız. Onların dalgalar halinde bâtıla daldıkları gibi siz de bâtıla daldınız.

[Dinin Bozulmasının Sebebi Şüpheler ve Arzulardır]

Yüce Allah, bu buyruğunda paydan yararlanmak ile bâtıla dalmayı bir arada zikretmiştir. Çünkü dinin bozulması; ya amelî açıdan ya da i'tikâdî açıdan söz konusu olur. Birincisi şehvet ve arzuların neticesi, ikincisi ise şüphelerin neticesidir.

Buhârî'nin Ebû Hureyre *radıyallahu anh* yoluyla kaydettiği bir rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Andolsun benim ümmetim de kendisinden önceki nesillerin yolunu karış karış, arşın arşın izleyecektir."* Ashab "(bunlar) Persler-le, Rumlar mıdır?" diye sorunca, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Bunlardan başka kim olacak?"* buyurdu.[158]

Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'tan rivâyete göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Yahudiler, yetmiş bir yahut yetmiş iki fırkaya ayrıldılar, hristiyanlar da bir o kadar fırkaya ayrıldılar, benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır."*[159] Bu hadisi; Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Tirmizî rivâyet etmiştir. Tirmizî: "Hasen-sahîh bir hadistir." demiştir.

Ümmet arasında görüş ayrılığının ortaya çıktığı en büyük mesele, kader meselesidir. Bu hususta ki sözler ve açıklamalar oldukça geniş ve etraflıdır.

[Kulluğun ve Îmânın Esası Teslimiyettir]

İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın: "Her kim (Allah'ı sorgularcasına): 'Niye yaptı?' diye sorarsa o, Kitabın hükmünü reddetmiş olur. Kitabın hükmünü reddeden de kâfirlerden olur." sözlerine gelince:

---

158 Buhârî (7319); Acurrî, eş-Şeria (18).

159 Tirmizî (2641).

Scanned with CamScanner

Şunu bilelim ki kulluğun ve Allah'a, kitaplarına ve rasûllerine imanın esası, teslimiyettir ve emir, yasak vb. gibi şer'î hükümlerdeki hikmetlerin tafsilatıyla ilgili olur olmaz sorular sormamaktır. İşte bundan dolayı yüce Allah, kendilerine gönderilen peygamberi tasdik edip getirdiklerine iman eden hiçbir ümmetin, peygamberlerinin kendilerine verdiği emir ve yasaklardaki (Rablerinden kendilerine tebliğ ettiği şeriatteki) hikmetlerin tafsilatına dâir soru sorduklarını belirten bir olay nakletmemiştir. Zaten ümmet, böyle bir şey yapmış olsaydı, peygamberine iman etmiş olmazdı. Aksine her ümmet emre bağlanıp teslimiyet göstermiştir (boyun eğmiştir). Hikmetlerin bilebildiği kadarını bilmiş, bilme imkanı bulamadığı hallerde ise itaat ve teslimiyet için onları bilmeyi şart koşmamıştır. Böyle bir şey için de uğraşmamıştır. Ümmetlerin rasûlleri de zaten böyle bir soruya muhatap olmayacak kadar büyük birer şahsiyetti.

İşte bundan dolayı akıl ve bilgi (marifet) bakımından ümmetlerin en mükemmeli olan bizim ümmetimizin sâlih selefi de peygamberine: "Allah ne diye bunu emretti? Niçin bunu yasakladı? Niçin böyle bir şeyi takdir etti? Niye böyle bir şey yaptı?" diye sormamıştır. Çünkü böyle bir soru sormanın imana ve teslimiyete aykırı düştüğünü, İslâm ayağının, teslimiyet dışında hiçbir zemine sağlam basamayacağını çok iyi biliyorlardı.

O halde bir emri ta'zim etmenin ilk mertebesi, onu tasdik etmektir. Sonra ona sıkı sıkıya bağlanmaya kesin karar vermek, daha sonra onu yerine getirmek üzere elini çabuk tutmak ve engelleri de ortadan kaldırmaktır. Arkasından en mükemmel şekliyle onu yerine getirmek üzere tam bir samimiyetle bütün gayretini ortaya koymak, sonra da o işi yerine getirmekle emrolunduğu için o işi yapmak gelir. Öyle ki onu yerine getirmek, hikmetine bağlı olmamalıdır; yani hikmet açıkça bilindiği zaman o yapılacak, bilinmeyince ihmal edilecek duruma düşülmemelidir. Çünkü böyle bir tutum, emre bağlılığa aykırıdır ve emre tam anlamıyla uymaya gölge düşürür.

Scanned with CamScanner

İmam Kurtubî, İbn Abdilber'den naklen der ki: Bir kişinin, ilme duyduğu arzu ve bilgisizliğini giderme isteğinden dolayı, diyaneten bilinmesi gereken bir hususu araştırmak kastıyla soru sormasında bir sakınca yoktur. Çünkü bilgisizliğin şifası, soru sormaktır. Ancak bilgisini arttırmak veya öğrenmek kastıyla değil de işi yokuşa sürmek maksadıyla soru soran kimsenin bu sorularının -az olması da, çok olması da durumu değiştirmez- hiçbiri helal değildir.

İbnu'l-Arabî de der ki: İlimle uğraşan âlime yakışan; delilleri geniş geniş açıklamak, hükümlerin elde edildiği yolları açıklığa kavuşturmak, ictihad için gerekli ön bilgileri ve şartları elde etmek, hükümleri çıkarmak için yardımcı olacak araç ve gereçleri hazırlamaktır. Herhangi bir olay ile karşı karşıya kalınacak olursa ele alınması gereken şekilde ele alınır; çözümü, bulunabileceği kabul edilen yollardan çözülmeye çalışılır. Bu hususta da yüce Allah doğru yolu gösterir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: *"Kişinin kendisini ilgilendirmeyen hususları terk etmesi müslümanlığının güzelliğindendir."*[160] Bu hadisi, Tirmizi ve başkaları rivâyet etmiştir.

[Kitabın Hükmünü Reddedenin Küfründe Şüphe Yoktur]

Kitabın hükmünü reddeden şüphesiz kâfir olacaktır. Fakat karşı karşıya kaldığı bir şüphe dolayısıyla Kitabın hükmünü te'vîl eden kimseye, hakka dönmesi için işin doğrusu açıklanır. Yüce Allah'a, -Cehm'in ve ona uyanların söyledikleri gibi- sadece kahır ve kudreti dolayısıyla değil, aynı zamanda hikmeti, rahmeti ve adâletinin kemâli dolayısıyla da yaptığı hakkında soru sorulmaz. Buna dâir daha geniş açıklamalar, İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın: "Biz, helal kabul etmediği sürece kıble ehlinden herhangi bir kimseyi işlediği bir günah dolayısıyla tekfir etmeyiz." sözlerini açıklarken gelecektir.

[160] Hadis şâhidleriyle birlikte sahîhtir. Tirmizî (2317); İbn Mâce (3976).

Scanned with CamScanner

53. [Metin]

فَهٰذَا جُمْلَةُ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ مَنْ هُوَ مُنَوَّرٌ قَلْبُهُ مِنْ أَوْلِيَاءِ اللهِ تَعَالَى، وَهِيَ دَرَجَةُ الرَّاسِخِينَ فِي الْعِلْمِ، لِأَنَّ الْعِلْمَ عِلْمَانِ: عِلْمٌ فِي الْخَلْقِ مَوْجُودٌ، وَعِلْمٌ فِي الْخَلْقِ مَفْقُودٌ، فَإِنْكَارُ الْعِلْمِ الْمَوْجُودِ كُفْرٌ، وَادِّعَاءُ الْعِلْمِ الْمَفْقُودِ كُفْرٌ، وَلَا يَثْبُتُ الْإِيمَانُ إِلَّا بِقَبُولِ الْعِلْمِ الْمَوْجُودِ وَتَرْكِ طَلَبِ الْعِلْمِ الْمَفْقُودِ.

"İşte bunlar, yüce Allah'ın dostlarından (veli kullarından) kalbleri (iman) nuruyla aydınlanmış kimselerin gerek duyduğu şeylerin özetidir. Bu, ilimde derinleşmiş olanların mertebesidir. Çünkü ilim, iki çeşittir: Biri, mahlûkat arasında var olan (onlar tarafından bilinen) ilim, diğeri ise mahlûkat arasında saklı olan ilimdir. Var olan ilmin inkârı küfür olduğu gibi saklı ilmi bilme iddiasında bulunmak da küfürdür. Îmân, var olan ilmi kabul edip saklı ilmi elde etmeyi terk etmedikçe sabit olmaz."

[Şerh]

İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın: "İşte bunlar..." sözüyle şeriatın getirdiği ve -daha önce kendisine işaret edilen- inanılması ve gereğince amel edilmesi gereken hususlara işaret etmektedir.

"İşte bu, ilimde derinleşmiş olanların mertebesidir." sözü de Allah Rasûlünün, icmalî ve tafsilî olarak nefiy ve isbata dâir getirdiklerinin bilgisidir.

"Saklı ilim"den kastı, yüce Allah'ın yarattıklarına bildirmeyip gizlediği ve onun elde edilmesi için çalışılmasını yasakladığı kader ilmidir. "Mevcut (var olan) ilim"den kastı ise şeriat ve şeriatın usûl ve furûdur (i'tikâdî ve fıkhî hükümleridir).

Allah Rasûlünün getirdiklerinden herhangi bir şeyi inkâr eden kimse, kâfirlerden olacağı gibi gayb ilmini bildiği iddiasında bulunan

Scanned with CamScanner

kimse de kâfirlerden olur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O, gaybı bilendir; O, beğenip seçtiği bir peygamber dışında kendi gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz."** (el-Cin, 26-27); **"Saatin (kıyâmetin ne zaman kopacağının) ilmi şüphesiz Allah'ın nezdindedir. Yağmuru O indirir, rahimlerde olanı O bilir, hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez, hiçbir can da hangi yerde öleceğini bilemez. Muhakkak Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."** (Lokman, 34)

Bizim yüce Allah'ın hikmetini bilmememiz ve onun bize gizli kalması, o hikmetin var olmamasını gerektirmez. Nitekim bizler, zararından başka bir şeyini bilemediğimiz yılanların, akreplerin ve haşeratın da yaratılışındaki hikmeti bilmemekteyiz. Bu, yüce Allah'ın, bunları yaratmadığı manasına gelmediği gibi, bunlarda bizim için belli olmayan birtakım hikmetlerin bulunmamasını da gerektirmez. Çünkü bir şeyin bilinmemesi, o şeyin yok olduğunun bilinmesi demek değildir.

54. [Metin]

وَنُؤْمِنُ بِاللَّوْحِ وَالْقَلَمِ، وَبِجَمِيعِ مَا فِيهِ قَدْ رُقِمَ

"Biz, Levh'e, Kalem'e ve Levh'de yazılı olan her şeye iman ederiz."

[Şerh]

[Levh-i Mahfuz'a ve Kalem'e Îmân Etmek]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Doğrusu o, çok şerefli bir Kur'ân'dır. Levh-i Mahfuz'dadır." (el-Buruc, 21-22)

Sözü geçen Levh, yüce Allah'ın bütün mahlûkatın kaderini, kendisinde yazdığı Levh'tir. Kalem'den kasıt ise yüce Allah'ın yaratıp sözü edilen Levh'e ilahî takdirleri yazdığı kalemdir. Nitekim Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde yer alan bir rivâyete göre Ubâde b. es-Samit *radıyallahu anh*

Scanned with CamScanner

şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: *"Yüce Allah'ın ilk yarattığı şey, Kalem'dir. Ona: 'Yaz' buyurdu, o da: 'Rabbim neyi yazayım?' diye sordu. Allah: 'Kıyâmetin kopacağı ana kadar her bir şeyin takdirini yaz.' buyurdu."*[161]

[Kalem ve Arş'ın Yaratılışları]

İlk yaratılanın Kalem mi, Arş mı olduğu hususunda âlimlerin iki görüşü vardır. Bunları Hafız Ebû'l-A'la el-Hemezânî söz konusu etmektedir. Bunların sahîh olanına göre Arş, Kalem'den önce yaratılmıştır. Çünkü *Sahîh(-i Müslim)*'de yer alan rivâyete göre, Abdullah b. Amr *radıyallahu anhuma* şöyle demiştir: Râsulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Yüce Allah, gökleri ve yeri yaratmadan elli bin yıl önce bütün mahlûkatın kaderlerini tayin etti, Arşı da su üzerinde idi."*[162]

İşte bu hadis, takdirin (kaderin tayini) Arş'ın yaratılmasından sonra meydana gelip gelmediği hususunda açık bir ifadedir. Takdir de Kalem'in ilk yaratılışı sırasında meydana gelmiştir. Bunu da az önce geçen Ubâde b. es-Samit *radıyallahu anh* yoluyla gelen hadisten anlıyoruz. Bu hadiste ki: *"Allah'ın ilk yarattığı şey Kalem'dir..."* hadisi, ya tek bir cümledir ya da iki ayrı cümledir. Eğer tek bir cümle ise -ki doğru olan da budur- manası şudur: Allah, Kalem'i ilk yarattığında kendisine: "Yaz" buyurdu. Nitekim hadisin bir lafzında da böyle denilmektedir: *"Allah, Kalem'i ilk yarattığında ona: 'Yaz' buyurdu."* Bu rivayette "ilk" anlamındaki kelime (evvel) ile "Kalem" kelimesi nasb ile okunmuştur.

Eğer bu hadis, iki cümle ise -ki bu rivâyet "evvel" ile "Kalem" kelimelerinin raf'ı ile rivâyet edilmiştir- bu hadisi şuna yorumlamak gerekir: Kalem, bu âlemde yaratılmış mahlûkatın ilkidir. Böylelikle bu iki hadisin arası bulunmuş olur. Çünkü Abdullah b. Amr'ın hadisi, arşın ilahî takdirden önce yaratılmış olduğu hususunda açık bir nastır. Mahlûkatın takdiri ise Kalem'in yaratılmasıyla birlikte olmuştur. Ayrıca

[161] Hadis sahîhtir. Ebû Dâvûd (4700); Tirmizî (2155); Ahmed (5/317); Tayâlisî (577).
[162] Müslim (2653).

Scanned with CamScanner

bu hadisin bir başka lafzında şöyle denilmektedir: *"Allah, Kalem'i yaratınca ona: 'Yaz' buyurdu."*

İşte bu Kalem, Kalemlerin ilki, en fazîletlisi ve en değerlisidir. Birden çok tefsir âlimi de şöyle demektedir: Bu Kalem, yüce Allah'ın, *"Nûn. Kaleme ve (meleklerin) yazmakta oldukları şeylere andolsun ki..."* (el-Kalem, 1-2) buyruğunda kendisine yemin ettiği "kalem"dir.

İkinci Kalem ise vahiy kalemi'dir. Yüce Allah'ın, peygamberlerine ve rasûllerine göndermiş olduğu vahyi yazdığı kalem'dir. Bu kalemin sahipleri, âleme hâkim olan meleklerdir. Bütün kalemler, onların kalemlerine hizmet eder. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, İsra gecesinde kalemlerin gıcırtısını duyduğu bir yere kadar çıkartılmıştır. İşte bu kalemler, yüce Allah'ın ulvî ve suflî /yüce ve alt âlemin her türlü işini tedbir edip çekip çevirdiği hususlarla ilgili olarak bildirdiği vahiylerin kendileriyle yazıldığı kalemlerdir.

55. [Metin]

فَلَوِ اجْتَمَعَ الْخَلْقُ كُلُّهُمْ عَلَى شَيْءٍ كَتَبَهُ اللهُ تَعَالَى أَنَّهُ كَائِنٌ لِيَجْعَلُوهُ غَيْرَ كَائِنٍ لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ، وَلَوِ اجْتَمَعُوا كُلُّهُمْ عَلَى شَيْءٍ لَمْ يَكْتُبْهُ اللهُ تَعَالَى فِيهِ لِيَجْعَلُوهُ كَائِنًا لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ، جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

"Yüce Allah'ın (Levh-i Mahfuz'da), olacak diye yazdığı bir şeyin olmamasını sağlamak üzere bütün mahlûkat bir araya gelseler, buna güç yetiremezler. Aynı şekilde yüce Allah'ın orada olacak diye yazmadığı bir şeyin olması için hepsi bir araya gelecek olsa, yine buna güç yetiremezler. (Çünkü) Kalem, kıyâmete kadar olacak şeyleri yazmış ve artık (mürekkebi) kurumuştur."

[Şerh]

Scanned with CamScanner

[Kıyâmete Kadar Olacaklar Kalem'le Yazılmış ve Bitmiştir]

Câbir *radıyallahu anh*'ın, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nak-lettiği şu hadis daha önce geçmişti: Suraka b. Malik b. Cu'şum gelerek dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Şu anda yaratılmışızcasına bize dinimizi açıkla. Bugün amel ne içindir? Kalemlerin yazıp kuruduğu ve takdirlerin kendisi doğrultusunda cereyan ettiği bir şey uğrunda mı, yoksa gelecekte (belirlenecek) şeyler uğrunda mı?" Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Hayır. Kalemlerin yazıp kuruduğu ve takdirlerin kendisi hakkında cereyan ettiği şey uğrunda."*[163]

İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'nın da şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in terkisindeydim. "Ey genç!" buyurdu. *"Sana bazı sözler öğreteceğim, dikkat et: Allah'ı (emir ve yasaklarını) koru ki O da seni korusun. Allah'ı koru ki O'nu karşında bulasın. İsteyeceğin zaman Allah'tan iste, yardım dilediğinde Allah'tan dile. Şunu bil ki bütün ümmet (insanlar) sana herhangi bir hususta faydalı olmak için bir araya toplanacak olsalar -Allah'ın senin için yazmış olduğu bir şey müstesna- sana bir fayda sağlayamazlar. Eğer sana bir hususta zarar vermek için bir araya toplansalar -Allah'ın senin aleyhine yazmış olduğu bir şey olması müstesna- sana hiçbir zarar veremezler. (Çünkü artık) Kalemler kaldırılmış, sahifeler(in mürekkebi) kurumuştur."* Bunu Tirmizî, rivâyet etmiş ve: "Hasen-sahîh bir hadistir." demiştir.[164]

Tirmizî'den başkalarının rivâyetinde ise şu da vardır: *"Allah'ı (hükümlerini) koru ki O'nu önünde bulasın. Rahat ve bolluk zamanlarında Allah'ı tanı ki zorluk ve darlık zamanında da O seni tanısın. Şunu da bil ki sana gelip çatmayan bir şey, asla sana isabet edecek değildi. Sana isabet eden bir şeyin de seni gelip bulmaması*

[163] Müslim (2648); *Müsned* (3/292, 293).
[164] Tirmizî (2516); Ahmed (1/293).

Scanned with CamScanner

imkânsızdır. Şunu bil ki yardım, sabırla birliktedir; kurtuluş, sıkıntıyla beraberdir ve muhakkak kolaylık da zorlukla birliktedir."[165]

Bu hadislerde ve başkalarında "Kalem," çoğul olarak gelmiştir. İşte bu da îlahî takdirlerin -daha önce Levh-i Mahfuz ile birlikte sözü edilen- ilk kalemin dışında, başka kalemlerinin de olduğuna bir delildir.

Sünnetin delâlet ettiği üzere kalemler dört tanedir ve bu taksim daha önce sözü edilen taksimden farklıdır:

1. Birinci kalem, bütün mahlûkatı kapsayan umumi kalemdir. Levh ile birlikte daha önce sözü edilen kalem budur.

2. İkinci kalem, Âdem *aleyhisselam*'ın yaratılması zamanındaki kalemdir. Bu da umumi bir kalemdir, ancak Âdemoğullarına hastır. Bu kalemle ilgili olarak; Ademoğullarının amellerini, rızıklarını, ecellerini ve mutluluklarını yüce Allah'ın onların ilk atalarını yaratmasının akabinde takdir ettiğine delâlet eden birtakım âyetler varid olmuştur.

3. Üçüncü kalem; meleğin, annesinin karnında bulunan cenine gönderildiği zaman kullanılır. Melek, o vakit cenine ruh üfler ve şu dört kelimeyi: rızkını, ecelini, amelini ve mutlu yahut bedbaht olduğunu yazmakla emrolunur.[166] Nitekim bu hususta varid olmuş sahîh hadisler de vardır.

4. Dördüncü kalem, kulun bülûğa ermesi halinde konulan kalemdir. Bu, Kiramen Katibîn'in (yazıcı meleklerin) ellerinde bulunur ve onunla Ademoğullarının yaptıklarını yazarlar. Yine bu hususta Kitab ve sünnetten deliller vardır.

[Her şey Bir Kader İle Olduğuna Göre Yalnız Allah'tan Korkmalıdır]

Kul, her şeyin Allah'tan geldiğini bildiğine göre yalnızca yüce Allah'a karşı korku ve saygı duymalı ve yalnızca O'na karşı takvalı dav-

[165] Ahmed (1/307).

[166] Buhârî (3208, 3332, 6594, 7454); Müslim (2643); Ebû Dâvûd (4708); Tirmizî (2138); İbn Mâce (76); Ahmed (1/382, 414, 430).

Scanned with CamScanner

ranmalıdır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O halde insanlardan korkmayın, Benden korkun."** (el-Mâide, 44); **"Ve yalnız Benden korkun."** (el-Bakara, 40); **"Ve yalnız Benden korkun."** (el-Bakara, 41); **"Kim, Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah'tan korkar ve O'ndan sakınırsa işte onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."** (en-Nur, 52); **"İşte O, kendisinden korkulmaya layık olandır, bağışlamak da O'na yaraşır."** (el-Muddessir, 56)

Kur'ân-ı Kerîm'de bu anlamdaki buyruklar gerçekten çoktur.

Kulun birtakım şeylerden sakınması kaçınılmazdır. Çünkü kul, kendisine itaat edilen bir hükümdar da olsa tek başına yaşayamaz. Bir hükümdar bile yönetimi altındaki insanların iyiliğini düşünerek bazı şeylerden sakınmak zorundadır. O halde her insan, mutlaka bir şeylerden sakınır.

Eğer Allah'tan korkmaz ve sakınmazsa bu sefer mahlûkattan korkmak ve sakınmak zorunda kalır. Bütün mahlûkatın ise aynı anda bir kişiyi sevmeleri ve ondan nefret etmeleri imkânsızdır. Aksine birinin istediğini diğeri nefretle karşılayabilir. Dolayısıyla hepsini razı etmeye imkân yoktur. Nitekim Şafiî *radıyallahu anh* böyle demiştir: İnsanları razı etmek, ulaşılamayacak bir amaçtır. O halde senin halini düzelten işe bak, ondan ayrılma, onun dışındaki her şeyi de bir kenara bırak, önemseme. Yaratılmışları razı etmek, ne güç yetirilen, ne de emrolunan bir şeydir. Yaratanı razı etmek ise hem güç yetirilebilen hem de emrolunan bir husustur.

Aynı şekilde yaratılmışlar, insana Allah'a karşı hiçbir fayda sağlayamaz. Kul, Rabbinden korkarsa insanları razı etme külfetinden Allah onu kurtarır. Nitekim Âişe *radıyallahu anha*, Muaviye'ye böyle yazmış; bu yazdığı, merfu bir hadis olarak rivâyet edildiği gibi yalnız ona mevkûf olarak da rivâyet edilmiştir: "Kim, insanları öfkelendirmek pahasına Allah'ı razı ederse, Allah ondan razı olur ve insanları da ondan razı eder. Kim de Allah'ı gazaplandırmak pahasına insanları

Scanned with CamScanner

razı etmeye kalkışırsa, insanlar arasından onu övenler, onu yermeye koyulurlar."[167]

Yüce Allah'ı razı eden bir kimseyi Allah, insanları razı etme külfetinden kurtarır ve ondan kendisi de razı olur. Daha sonra insanlar da ondan razı olurlar; çünkü güzel akıbet, takvanındır. Yüce Allah, böyle bir kulu sever, insanlar da onu sever. Nitekim Buhârî ile Müslim'de, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir:

"Allah, kulunu sevince: 'Ey Cebrail! Ben, filanı seviyorum, sen de onu sev.' diye nida eder. Bunun üzerine Cibril, onu sever, sonra Cibril semada şöyle seslenir: 'Şüphesiz Allah, filanı seviyor, siz de onu sevin.' Bunun üzerine semadakiler onu severler. Daha sonra o kimse yeryüzünde (insanlar arasında da) kabul görür."[168]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* buğz (nefret) hakkında da benzer ifadeler kullanmıştır.

Böylece Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem,* her mahlûkun, ya bir yaratılmıştan ya da yaratıcıdan korkmasının kaçınılmaz olduğunu ortaya koymuştur. Yaratılmıştan korkmanın zararı, -birçok yönden- faydasından daha çoktur. Allah'tan korkmak (takvâ) ise dünya ve âhiret saadetinin sebebidir.

Yüce Allah, korkulmaya gerçekten layıktır. Aynı şekilde O mağfirette bulunmaya da ehildir. Günahları bağışlayan O'dur, hiçbir yaratılmış, günahları bağışlamaya kadir değildir. Allah'tan başka hiçbir kimse de günahların azabından kimseyi koruyamaz. O, koruyandır, O'na karşı kimse kimseyi koruyamaz.

Seleften birisi şöyle demiştir: Takvâ sahibi bir kimse, asla muhtaç olmaz; çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim, Allah'tan kor-**

---

167 Tirmizî (2414); İbn Mubârek, Zühd (199); Beğavî (4213); İbn Hibbân (276); el-Kudâî, *Müsnedu'ş-Şihâb* (499, 500); el-Humeydî, *Müsned* (266).

168 Buhârî (3209, 6040, 7485); Müslim (2637); Mâlik (2/953); Ahmed (2/267, 341, 413); Tirmizî (3160); Ebû Nuaym (7/141); Tayâlisî (2436).

Scanned with CamScanner

karsa Allah, ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir." (et-Talâk, 2-3)

Görüldüğü gibi yüce Allah, takva sahiplerine, insanların darlanıp zorlandıkları şeylerden bir çıkış yolu göstermeyi, ummadıkları yerden kendilerini rızıklandırmayı taahhüt etmektedir. Eğer bu gerçekleşmeyecek olursa takvada eksiklik olduğu anlaşılır. Öyleyse yüce Allah'tan mağfiret dilesin ve O'na tevbe etsin. Ayetin devamında da yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim, Allah'a tevekkül ederse O, kendisine yeter."** (et-Talâk, 3) Yani Allah, o kimseye kâfi gelir ve onu başkasına muhtaç kılmaz.

[Sebepleri Yerine Getirmek, Tevekküle Aykırı Değildir]

Bazıları, tevekkülün; kazanç yollarına başvurmaya ve sebebleri yerine getirmeye aykırı olduğunu, işler takdir edilmiş olduğu için sebebleri yerine getirmeye gerek olmadığını zannedebilir. Ancak bu yanlıştır; çünkü kazanç yollarına başvurmanın kimisi farz, kimisi müstehap, kimisi mubah, kimisi mekruh, kimisi de haramdır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* tevekkül edenlerin en fazîletlisidir; fakat o, savaşa giderken zırh giyer; kazanç elde etmek için pazarlarda dolaşırdı. Öyle ki kâfirler, onun hakkında: **"Bu nasıl peygamberdir ki yemek yer ve pazarlarda dolaşır?"** (el-Furkan, 7) demişlerdi.

Kazanç yollarına başvurmayı tevekküle aykırı gören birçok kimsenin bu sebeble sadaka veya hediye alarak (başkalarının kendilerine verdikleriyle) rızıklarını elde ettiklerini görüyoruz. Ancak sadaka ya da hediye veren kimseler, bir vergi memuru, bir güvenlik amiri ya da benzer (kazancı arasında çoğunlukla haram bulunan) kimseler olabilir.

Yüce Allah'ın: **"Allah dilediğini siler ve (dilediğini) sabit bırakır. Ana kitap ise O'nun nezdindedir."** (er-Rad, 39) buyruğunun tefsiriyle ilgili birtakım görüşlere daha önce işaret etmiştik.

Yüce Allah'ın: **"O, her gün bir iştedir."** (er-Rahman, 29) buyruğuyla ilgili olarak el-Beğavî şöyle demektedir: Mukatil dedi ki: Bu âyet-i

Scanned with CamScanner

kerîme, yahudilerin: "Şüphesiz Allah cumartesi günü hiçbir şey hakkında hüküm vermez." demeleri üzerine nazil olmuştur.[169]

Tefsir âlimleri derler ki: Hayat vermek, öldürmek, rızık vermek, birtakım kimseleri aziz kılıp başkalarını zelil kılmak, hastaya şifa vermek, bir esiri esaretten kurtarmak, sıkıntı içinde olan birisini kurtarmak, dua eden birinin duasını kabul etmek, dilekte bulunana istediğini vermek ve günahı bağışlamak ve buna benzer sayılamayacak pek çok fiili ve yarattıklarında dilediğini yaratması O'nun işlerindendir.[170]

56. [Metin]

وَمَا أَخْطَأَ الْعَبْدَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ، وَمَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ

"Kula isabet etmeyen bir şey, hiçbir şekilde ona isabet edecek değildir. Ona isabet eden herhangi bir şeyin de ona isabet etmemesi imkânsızdır."

[Şerh]

Bu, -daha önce geçen- "takdir olunmuş her şey, kaçınılmaz olarak meydana gelir." şeklindeki gerçeğe binaen kullanılmış bir ifadedir.

57. [Metin]

وَعَلَى الْعَبْدِ أَنْ يَعْلَمَ أَنَّ اللهَ قَدْ سَبَقَ عِلْمُهُ فِي كُلِّ كَائِنٍ مِنْ خَلْقِهِ، فَقَدَّرَ ذٰلِكَ تَقْدِيرًا مُحْكَمًا مُبْرَمًا، لَيْسَ فِيهِ نَاقِضٌ وَلَا مُعَقِّبٌ، وَلَا مُزِيلٌ وَلَا مُغَيِّرٌ وَلَا مُحَوِّلٌ، وَلَا نَاقِصٌ وَلَا زَائِدٌ مِنْ خَلْقِهِ فِي سَمَاوَاتِهِ وَأَرْضِهِ.

"Kul, şunu bilmelidir: Yüce Allah'ın, mahlûkatından her bir varlık hakkındaki bilgisi ezeldendir. O, bunu son de-

169 *Tefsîru'l-Beğavî* (4/270); İbnu'l-Cevzî de *Zâdu'l-Mesîr* (8/114)'de nakletmiştir.
170 İbn Kesîr (7/469, 470).

Scanned with CamScanner

rece sağlam ve kesin bir şekilde takdir etmiştir. Göklerdeki ve yerdeki yaratılmışlardan hiçbir kimse, onu bozamaz; erteleyemez, ortadan kaldıramaz, değiştiremez, başka bir şekle çeviremez, ondan bir şey eksiltemez ve ona bir şey ilave edemez."

[Şerh]

[Yüce Allah'ın Kâinata Dâir Bilgisi Onların Yaratılmasından Öncedir]

Bu da daha önce sözü edilen "Yüce Allah'ın kâinat hakkındaki bilgisi ezeldendir ve O, varlıkları yaratmadan önce bunlara dâir kaderleri takdir etmiştir." şeklindeki ifadelere binaen söylenmiştir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır:

"Yüce Allah, gökleri ve yeri yaratmadan elli bin sene öncesinden bütün mahlûkatın kaderlerini takdir etmiştir. Arşı da su üzerindeydi."[171]

O halde; yüce Allah'ın, sonsuz hikmetinin gereğine uygun olarak -zamanı gelince- varlık âlemine çıkmadan önce bütün varlıkları bildiğini görüyoruz. Varlık âlemine de O'nun bilgisine uygun olarak çıkar. Çünkü mahlûkatın, sahip oldukları -akıl almaz- pek çok hikmetle birlikte var edilmeleri, ancak varlıklarından önce hallerini bütünüyle bilen bir zât tarafından yapılabilir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yaratan bilmez mi hiç? O, Latiftir, her şeyden haberdardır."** (el-Mulk, 14)

Mu'tezile'ye mensup aşırı kimseler, yüce Allah'ın ezelden beri bilen olduğunu kabul etmeyerek şöyle derler: "Yüce Allah, kullar fiillerini işlemedikçe onları bilemez." Yüce Allah, onların söylediklerinden pek yücedir.

İmam Şafiî *rahimehullah* şöyle demiştir: Kaderiyye ile (Allah'ın) ilmi(ni) ileri sürerek tartışınız. Eğer Allah'ın ilim sıfatını kabul ederlerse,

[171] Müslim (2653).

Scanned with CamScanner

yenik düşerler. İnkâr ederlerse, küfre saparlar. Şüphesiz ki yüce Allah, bir kişinin, güç sahibi olduğunu ve gücünün yettiği şeyleri yaptığını bilir ve ona mükâfat verir. Diğerinin ise yine güç yetiren olmakla birlikte, güç yetirdiği şeyi yapmadığını bilir. Bundan ötürü de ona azap eder. Ona azap etmesinin yegane sebebi, kudret sahibi olmakla birlikte (emrolunduğu hususu) yapmamasıdır. Yüce Allah, onun bu halini bilmiştir. Güç yetiremeyen kimseye ise ne emir verir, ne de güç yetiremediği şeyi yapmadığı için ona azap eder.

Eğer, "O takdirde kulun, yüce Allah'ın bilgisini değiştirmeye kadir olması gerekir. Çünkü yüce Allah, onun, o işi yapmayacağını bilmiştir. Eğer o işi yapabilecek gücü bulursa o takdirde Allah'ın bilgisini değiştirmeye kadir demektir." denilecek olursa buna şöyle cevap verilir:

Bu, bir kelime oyunudur; çünkü kulun mücerred olarak bir fiili ya-pabilecek durumda olması, ilmin değiştirilmesini gerektirmez. İlmin değişikliğe uğradığını zanneden kimseler, fiilin meydana gelmesi halinde bir değişiklik olduğunu zannediyorlar. Eğer fiil meydana gelecek olursa, elbetteki Allah tarafından bilinen husus, o fiilin meydana geleceğidir, meydana gelmeyeceği değildir.

Yüce Allah'ın bir işin meydana gelmeyeceğini bilmesine rağmen, o işin meydana gelmesi imkânsızdır. Bir şey meydana gelecek olursa, elbette ki yüce Allah, o işin meydana geleceğini biliyor demektir. Meydana gelmeyecek olursa, o zaman da yüce Allah, o işin meydana gelmeyeceğini biliyor demektir.

Bizler, yüce Allah'ın ilminin bir olayla ilgili olarak nasıl olduğunu ancak o işin açıkça ortaya çıkmasıyla bilebiliriz. Yüce Allah'ın ilmi meydana gelene mutabıktır. Dolayısıyla O'nun ilminin değiştirilmesini gerektirecek bir şeyin meydana gelmesine imkân yoktur. Aksine meydana gelen her şey Allah'ın ilminde bilinen şeydir. Herhangi bir iş yapmayan bir kul, Allah'ın ilmini değiştiren bir iş yapmış olmaz. Aksine o, meydana gelmeyen bir işi yapabilmeye kadir bir kimse demektir. Eğer o iş meydana gelirse elbetteki yüce Allah, o işin meydana geleceğini

Scanned with CamScanner

önceden bilmiştir; yoksa meydana gelmeyeceğini (bildiği halde meydana gelmiş) değildir.

Denilse ki: "Bir işin meydana gelmemesi halinde yüce Allah, onun meydana gelmeyeceğini bilir. Eğer kul, o işi meydana getirmeye kadir olursa, ilmi de değiştirmeye kadir olur demektir."

Buna şöyle cevap verilir: Durum böyle değildir. Aksine kul, öyle bir işi meydana getirme gücüne sahip olmakla birlikte, onu meydana getirmemiştir. Onu meydana getirecek olursa, Allah tarafından ezelde bilinen şekilde o işin meydana geleceğidir, başka türlü olamaz. Kulun, güç yetirebildiği bir iş meydana geldiği zaman, Allah tarafından bilinen de o işin meydana geleceğidir.

Bu şekilde soru soran kimseler, meydana gelen bir işin Allah tarafından meydana gelmeyeceğinin bilinmesi halini varsayarak soru soruyorlar. Bu ise imkânsız bir varsayımdır ve böyle bir varsayım bir kimsenin: Meydana gelmemekle birlikte, meydana geldiğini var say, demesine benzer ki bu da iki zıt önermeyi aynı anda kabul etmek demektir. (Bu da imkânsızdır.)

58. [Metin]

وَذٰلِكَ مِنْ عَقْدِ الْإِيمَانِ، وَأُصُولِ الْمَعْرِفَةِ، وَالْاِعْتِرَافِ بِتَوْحِيدِ اللهِ تَعَالَى وَرُبُوبِيَّتِهِ، كَمَا قَالَ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ: ﴿ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴾ وَقَالَ تَعَالَى: ﴿ وَكَانَ أَمْرُ اللهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴾

"İşte bu, inanılması gereken iman esasları, marifet temelleri ve yüce Allah'ın tevhîd ve rubûbiyyetini kabul etmenin kapsamı içindedir. Nitekim yüce Allah, Kitabında şöyle buyurmaktadır: *"O, her şeyi yaratıp inceden inceye takdir ve tayin etmiştir."* (el-Furkan, 2); *"Allah'ın emri, hükme bağlanmış bir kaderdir."* (el-Ahzab, 38)"

[Şerh]

Scanned with CamScanner

[Kader'e Îmân, Tevhîdin ve Allah'ın Rubûbiyyetini Kabul Etmenin Gereğidir]

Burada -az önce sözü edilen- kadere imana ve yüce Allah'ın meydana gelen bütün olay ve varlıklara dâir ilminin ezelî olduğu hususuna işaret edilmektedir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, imanın ne olduğu hakkında soru sorana verdiği cevabında şöyle buyurmuştur: *"(Îmân) Allah'a, meleklerine, kitaplarına, rasûllerine ve âhiret gününe iman etmendir. Ayrıca hayrıyla, şerriyle kadere de iman etmendir."* Bu hadisin sonlarına doğru da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Ey Ömer, o soru soranın kim olduğunu biliyor musun?"* (Ömer): "Allah ve Rasûlü en iyi bilendir." dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"O, Cebrail idi, size dininizi öğretmek için geldi."* Bu hadisi, Müslim rivâyet etmiştir.[172]

İmam Tahavî'nin: "Yüce Allah'ın tevhîd ve rubûbiyyetini kabul etmek" sözü şu demektir: Yüce Allah'ın sıfatlarına iman etmedikçe, tevhîd ve rubûbiyyetin itirafı ve kabulü tamam olmaz. Allah'tan başka bir yaratıcının varlığını kabul eden bir kimse, Allah'a şirk koşmuş oluyorsa acaba: "Herkes, kendi fiilini yaratır." diye iddia edenin durumu ne olur!?

İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'nın şöyle dediği nakledilmiştir: "Kader, tevhîdin nizamıdır." O halde kişinin, Allah'ı tevhîd edip kaderi yalanlaması, onun tevhîdini bozar. Bunun sebebi, kadere iman etmenin, yüce Allah'ın ezelî ilmine ve mahlûkatın kaderine dair hitabı ve yazmasıyla ilminden açığa çıkardıklarına iman etmeyi içermesidir. Bu hususta yüce Allah'ın cüz'iyyata ya da başka hususlara dâir bilgisini inkâr eden müşriklerden, sabiîlerden, filozoflardan ve başka kesimlerden pek çok kişi sapıtmıştır. Çünkü bunları yalanlamak, kaderi yalanlamanın kapsamına girer.

[172] Müslim (8); Ebû Dâvûd (4695); İbn Mâce (63); Nesâî (8/97, 101); Tayâlisî (5); Ebû Ya'la (242); Ahmed (1/28, 51, 52); İbn Hibbân (168).

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın her şeye kadir olmasına gelince bu, -genel çerçevesi ile- Kaderiyye'nin yalanladığı bir hususdur. Çünkü onlar, Allah'ın kulların fiillerini yaratmadığını söyleyerek kulların fiillerini O'nun kudret ve yaratmasının çerçevesinin dışına çıkartmışlardır.

Kitabın, sünnetin ve icma'ın delâlet ettiği kaderi inkâr edenler, tar-tışmasız olarak katıksız Kaderiyye'dendirler. Onlar, yüce Allah'ın kulların takdirleriyle ilgili olarak tayin ettiği kaderini inkâr ederler. Gerek Ashab-ı Kiram'ın, gerek önder âlimlerin Kaderiyye'yi yeren sözleriyle bunlar kastedilmektedir. Mesela İbn Ömer *radıyallahu anhuma*'ya: "Bunlar kader diye bir şey olmadığını ve meydana gelen olayların, ezelî ilahî ilim söz konusu olmaksızın meydana geldiğini iddia ediyorlar." denilince onun söylediği: "Onlara şunu bildir ki ben, onlardan uzak olduğum gibi onlar da benden uzaktırlar." sözü bu kabildendir.

[Kader'in İhtiva Ettiği Esaslar]

Kader -ki o, ilme uygun olan takdirdir- büyük esaslar içermektedir:

1. Yüce Allah, takdir edilmiş olan her hususu, meydana gelmeden önce bilir. Böylelikle O'nun kadim ilmi, isbâtlanmış olur. Yine yüce Allah'ın kadim ilmini inkâr edenler reddedilmiş olur.

2. Yüce Allah'ın her şeyi takdir etmiş olması, mahlûkatın miktar ve ölçülerinin de takdir edilmiş olmasını içerir. Mahlûkatın miktar ve ölçüleri ise onlara has muayyen nitelikleridir. Şüphesiz ki yüce Allah, her bir şey için belli bir kader (miktar ve ölçü) tayin etmiştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O, her şeyi yaratıp inceden inceye takdir ve tayin etmiştir."
(el-Furkan, 2)

Buna göre yaratmak, takdiri de içerir. Bir şeyin bizzat takdir edilmesi ise onun için bir miktar tayin etmekle olur. Onun miktarının tayini ise var oluşundan öncedir. Yüce Allah'ın, her bir mahlûkun kemmiyyet ve keyfiyyeti itibarıyla takdirini yazmış olması, muayyen

Scanned with CamScanner

ve cüz'î husus-lara dâir ilminin en ileri derecede olduğunu -bu hususu inkâr edip: "O, külliyatı bilir; fakat cüziyatı bilmez." diyenlerin hilafına- ortaya koyar. O halde kader, hem kadim ilmi, hem de cüziyyatı bilmeyi kapsamaktadır.

3. İlahî takdir, aynı zamanda O'nun bunu haber vermiş olmasını ve mahlûkatın varlığından önce bunu ortaya koyup buna dâir bilgileri etraflı bir şekilde bildirmiş olması gerçeğini de içerir. Bu da şunu gerektirmektedir: Kullara, birtakım hususları var olmadan önce etraflı bir şekilde bildirmesi mümkündür. Bu da yüce Allah'ın böyle bir bilgiye öncelikle sahip olması gerektiğine dikkatimizi çekmektedir. Çünkü kullara böyle bir şeyi bildirdiğine göre kendisinin bilmemesi nasıl düşünülebilir?

4. Kader; yüce Allah'ın, dilediğini yapmakta serbest olduğunu, onu bizâtihi var olması gerektiği için değil, meşîetiyle (iradesiyle) yaratmış olduğunu içerir.

5- Takdir edilen her bir hususun sonradan yaratılmış olduğuna ve daha önceleri yokken sonradan meydana geldiğine de delildir. Çünkü yüce Allah, her hususu önceden takdir etmiş, sonra da yaratmıştır.

59. [Metin]

فَوَيْلٌ لِمَنْ صَارَ قَلْبُهُ فِي الْقَدَرِ قَلْبًا سَقِيمًا، لَقَدِ الْتَمَسَ بِوَهْمِهِ فِي فَحْصِ الْغَيْبِ سِرًّا كَتِيمًا، وَعَادَ بِمَا قَالَ فِيهِ أَفَّاكًا أَثِيمًا.

"Kader hususunda kalbi hasta olan kimselere yazıklar olsun! Çünkü böyleleri, vehimleriyle gaybda son derece gizli bir sırrı ortaya çıkarmaya çalışmışlar; buna dayanarak söyledikleriyle de günahkâr bir iftiracı olup çıkmışlardır."

[Şerh]

Scanned with CamScanner

[Kalbin Hayat Bulması veya Hastalanması]

Kalp için hayat, ölüm, hastalık ve şifa söz konusudur. Bu ise bedene göre çok daha ileri çaptadır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ölüyken kendisini (iman ile) dirilttiğimiz, insanlar arasında ona yürümesi için bir nur verdiğimiz kimse, içinden çıkamayacağı karanlıklarda kalan kimse gibi midir?" (el-En'âm, 122)

Yani küfürle (kalbi) ölmüşken imanla dirilttiğimiz kimse, demektir.

Buna göre sağlıklı ve diri bir kalbe, bâtıl ve çirkin şeyler ârız olduğunda -tabiatı gereği- onlardan nefret eder (buğzeder) ve onlara iltifat etmez. Ancak ölü bir kalb böyle değildir; böyle bir kalb, güzelle çirkin arasında fark gözetmez. Nitekim Abdullah b. Mes'ud *radıyallahu anh* da böyle demiştir: Kendisiyle ma'rufu ve münkeri bilip tanıyacağı kalbi bulunmayan bir kimse helâk oldu demektir.[173]

Şehvet hastalığına yakalanmış kalb de böyledir. Böyle bir kalb, zayıflığı sebebiyle -hastalığının ileri derecede olup olmamasına bağlı olarak- karşı karşıya kaldığı arzu ve isteklerine meyleder.

Önceden de geçtiği üzere kalbin hastalığı iki türdür: Şehvet hastalığı ve şüphe hastalığı. Bu iki hastalığın en kötüsü, şüphe hastalığıdır. Şüphelerin en kötüsü de kaderle ilgili şüphelerdir.

Kalp, kimi zaman hastalanır; hastalığı arttığı halde bu kalbin sahibi, kalbin nasıl sağlık bulacağını, sağlığın sebeblerini bilmeyip başka şeylerle uğraştığından dolayı onun farkında olmayabilir.

Hatta kişinin, kalbinin öldüğünden haberi bile olmaz. Bunun alâmeti ise çirkin işlerin onda açtığı yaralardan acı duymaması, hakkı bilmemekten rahatsız olmamasıdır. Çünkü kalb, hayattaysa çirkin şey-

[173] Taberânî, *Kebîr* (8564).

Scanned with CamScanner

lerden ötürü acı duyar, hakkı bilmemekten ötürü de hayatta olduğu oranda ızdırap duyar:

"... Ölü, yaralanmaktan ötürü acı duymaz."

Bazen de kişi, kalbinin hastalığını fark eder. Ancak ilacın acı tadına ve bu tada sabretmeye tahammül ona ağır gelebilir. Hastalığın devam etmesinin acısını, ilacın acısına tercih eder.

Şüphesiz ki kalb hastalığının tedavisi, hevâya muhalefet etmektir. Bu ise nefse en ağır gelen şeydir; ama hastalığa bundan faydalı bir şey de yoktur.

Bazen kişi, kendini sabra alıştırır; fakat sonradan azmi kırılır. İlim, basiret ve sabrının zayıflığı dolayısıyla sabrı sürekli olmaz. Bu, son derece güvenli bir yere götüren korkulu bir yola giren kişiye benzer. Böyle bir kimse, eğer sabredecek olursa, korkuların biteceğini ve arkasından güvenliğin geleceğini bilir.

İşte bunun için güçlü bir sabra ve ulaşılacak sonuçla ilgili son derece sağlam bir inanca ihtiyaç vardır. Sabır ve inanç zayıflayacak olursa, yoldan geri döner, yolun sıkıntılarına katlanamaz. Hele hele yol arkadaşı da yoksa yalnızlıktan dolayı da korkar ve bu sefer: "İnsanlar nereye gitti? Ben de onları örnek alayım." der.

İnsanların çoğunun hali bu olup onları helâk eden de bu haldir. Samimi ve basiret sahibi bir kimse ise yol arkadaşlarının azlığından, hatta hiç arkadaşı olmamaktan ötürü -eğer kalbi, ilk ve önder kafilenin yol arkadaşı olduğu şuuruna sahipse- yalnızlık duygusuna kapılmaz.

O ilk kafile ki: **"Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddîkler, şehidler ve sâlihlerle birliktedirler. Onlar ne iyi arkadaştırlar!"** (en-Nisa, 69)

Ebû Şâme diye bilinen Ebû Muhammed Abdurrahmân b. İsmail'in *el-Havadis ve'l-Bid'â* adlı eserindeki şu sözleri ne kadar güzeldir: "Nerede cemaate bağlanma emri varsa ondan kasıt, hakka sımsıkı yapışmak ve ona uymaktır. İsterse ona yapışanların sayısı az, muhalefet

Scanned with CamScanner

edenler çok olsun. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ashabı döneminden itibaren ilk müslüman cemaatin izlediği hak yol buydu. Onlardan sonra gelen bâtıl ehlinin çokluğuna itibar edilmez."

Hasan-ı Basrî *rahimehullah* da şöyle demiştir: "Kendisinden başka hak ilah olmayanın hakkı için sünnet, aşırı gidenle büsbütün terk edenin izlediği yolların arasındadır. Allah size rahmet etsin! Bu yol üzere sabredin. Çünkü Ehl-i Sünnet, geçmiş dönemlerde de insanların en azıydı. Geriye kalanlar arasında da en az sayıda olanlardır. Onlar öyle kimselerdir ki aşırı lüks içinde olanlarla birlikte lükse yönelmediler. Bid'at sahibi kimselerle bid'atlere dalmadılar. Onlar, Rablerinin huzuruna çıkıncaya kadar sünnetler üzerinde direndiler. Siz de artık böyle olun."

Kalbin hastalığının alâmeti, ona uygun düşen faydalı gıdaları terk edip zararlı gıdalara yönelmesi, ona fayda sağlayacak ilaçları bırakıp zarar verecek ilaçlara doğru gitmesidir.

O halde ortada dört husus vardır: Faydalı gıda, şifa veren ilaç, zararlı gıda ve helâk eden ilaç.

Sağlıklı olan bir kalb, faydalı ve şifa vereni, zararlı ve eziyet verene tercih eder. Hasta kalb ise tam zıddını yapar.

[En Faydalı Gıda, Îmân; En Faydalı İlaç, Kur'ân]

En faydalı gıda, iman gıdası; en faydalı ilaç da Kur'ân ilacıdır. Bunların her biri, asıl gıda ve ilacı bünyesinde taşır. Kim, Kitap ve sünnetin dışında şifa arayacak olursa o, câhillerin câhili ve sapıkların en sapığıdır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"De ki: 'O, iman edenler için bir hidâyet ve bir şifadır. Îmân etmeyenlerin ise kulaklarında bir ağırlık vardır ve o, onlar için bir körlüktür.' İşte onlar, kendilerine uzak bir yerden seslenilir gibidirler." (Fussilet, 44)

Scanned with CamScanner

"Kur'ân'dan mü'minler için bir şifa ve rahmet olanı kısım kısım indiririz. O, zalimlerin ise ancak hüsranını arttırır." (el-İsra, 82)

"Kur'ân'dan" buyruğunda yer alan "min/dan" eki, teb'id (kısmilik) bildirmek için değil, cinsin beyânı içindir. (Yani Kur'ân'ın, bir kısmı değil tümü mü'minlere şifadır.) Yüce Allah, bir başka yerde şöyle buyurmaktadır:

"Ey insanlar, size Rabbinizden bir öğüt, kalblerde olanlara bir şifa, mü'minler için de bir hidâyet ve rahmet gelmiştir." (Yûnus, 57)

O halde Kur'ân, tüm kalbî ve bedenî hastalıklara tam bir şifadır. Dünya ve âhiretin ilacı ondadır. Ancak herkes ondan şifa bulabilecek ehliyette değildir. Eğer hasta olan bir kimse, onunla güzel bir şekilde tedavi olmak; samimiyet ve imanla, tam bir kabul, kesin bir i'tikâd ve gerekli şartlarını da yerine getirerek hastalığını onunla tedavi etmek isterse, katiyyen hastalık onun karşısında duramaz. Hastalıklar, yerin ve göklerin Rabbinin kelâmı karşısında nasıl direnebilir!

O'nun kelâmı, eğer dağlara indirilmiş olsaydı onları darmadağın ederdi. Yere inseydi, onu paramparça ederdi. Kalp ve beden hastalıklarından olup da yüce Allah'ın, Kitabını kavramayı nasip etmiş olduğu kimseler için tedavi yolunu, sebebini ve ondan korunmayı göstermediği hiçbir hastalık yoktur.

İmam Tahâvî *rahimehullah*'ın: "Çünkü böyleleri, vehimleriyle gaybda son derece gizli bir sırrı ortaya çıkarmaya çalışmış olurlar." sözü, şu demektir: Böyle bir kimse, gaybı araştırmaya, kendi zan ve kuruntularıyla son derece gizli bir sırrı öğrenmeye kalkışmıştır. Çünkü kader, yüce Allah'ın mahlûkatı hakkındaki sırrıdır. Onu araştıran bir kişi ise gayba vakıf olmayı amaçlamış demektir. Yüce Allah ise şöyle buyurmaktadır: **"O, gaybı bilendir. O, kendi gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz."** (el-Cin, 26 ve sûrenin sonuna kadar)

Böylece o, kader hakkında söyledikleriyle o günahkâr bir iftiracı olup çıkar.

Scanned with CamScanner

60. [Metin]

وَالْعَرْشُ وَالْكُرْسِيُّ حَقٌّ

"Arş ve Kürsî haktır."

[Şerh]

[Arş ve Kürsî]

Yüce Allah, Kitabında buna dâir şu açıklamalarda bulunmuştur: **"Arş'ın sahibidir, Mecîd'dir** [ya da: **Mecid olan Arş'ın sahibidir]."** (el-Buruc, 15); **"O, dereceleri yükseltendir, Arş'ın sahibidir."** (el-Mu'min, 15); **"Rahman, Arş'a istivâ etti."** (Tâhâ, 5); **"Sonra Arş'a istivâ etti."** (el-A'raf, 54) Kur'ân-ı Kerîm'de daha birçok âyet-i kerîmede Arş'tan söz edildiğini görüyoruz:

"O'ndan başka ilah yoktur, şerefi büyük Arş'ın Rabbi O'dur." (el-Mü'minûn, 116) **"Allah, O'dur ki O'ndan başka ilah yoktur. Çok büyük Arş'ın Rabbidir."** (en-Neml, 26); **"Şu Arş'ı yüklenenler ve etrafında bulunanlar, Rablerini hamd ile tesbih ederler, O'na iman ederler."** (el-Mu'min, 7); **"O gün de üstlerinde bulunan sekiz (melek) Rabbinin Arş'ını taşırlar."** (el-Hâkka, 17); **"Melekleri de Arş'ın etrafını kuşatmış görürsün. Rablerini hamd ile tesbih ederler."** (ez-Zümer, 75)

Sahîh'te rivâyet olunmuş, sıkıntı anlarında yapılacak duada da şu ifadeler geçmektedir:

"Allah'tan başka hak ilah yoktur. O, pek büyüktür, Halim'dir. Allah'tan başka hak ilah yoktur. O, büyük Arş'ın Rabbidir. Allah'tan başka hak ilah yoktur. Göklerin Rabbidir, yerin Rabbidir, kerim olan Arş'ın Rabbidir."[174]

[174] Buhârî (6345, 6346, 7426, 7431); Müslim (2730); Tirmizî (3453); Ahmed (1/228, 245, 259, 268, 280, 339, 356); İbn Ebî Şeybe (10/196).

Scanned with CamScanner

Buhârî'nin *Sahîh*'inde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir:

"Allah'tan cenneti istediğiniz zaman O'ndan Firdevs'i isteyin. Çünkü o, cennetin en yükseği ve en orta yeridir. Onun üstünde de Rahman'ın Arş'ı vardır."[175]

"Onun üstünde" anlamındaki kelime, zarf olarak anlaşılacak şekilde nasb ile rivâyet edildiği gibi, "Onun tavanı Rahman'ın Arş'ıdır." anlamına gelecek şekilde mübtedâ olarak ref ile de rivâyet edilmiştir.

Kelâmcılardan bir topluluğun kanaatine göre Arş, bütün yönleriyle dâiresel ve her yönden kâinatı kuşatan bir yörünge şeklindedir. Kimi zaman Arş'a "el-Feleku'l-Atlas" ile "el-Feleku't-Tasi' (dokuzuncu felek)" adını verdikleri de olur.

Ancak bu, doğru değildir, zira şeriatte sabit olduğuna göre Arş'ın sütunları vardır ve onu melekler taşır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır:

"İnsanlar, baygın düşecekler. İlk ayılan kişi ben olacağım. Bir de bakacağım ki Mûsâ, Arş'ın sütunlarından birisini tutmuş. Bilemiyorum, benden önce mi ayılmış, yoksa Tur'daki baygınlığının karşılığı olarak (hiç mi bayılmamış)?"[176]

Sözlükte Arş, hükümdara ait olan "taht" demektir. Nitekim yüce Allah, Belkıs'ın arşı ile ilgili olarak: **"Onun bir de büyük bir arşı var."** (en-Neml, 23) buyurmaktadır.

Arş, bir felek değildir. Kur'ân-ı Kerîm'in onların diliyle indiği Araplar da ona böyle bir mana vermezler. Arş, meleklerin taşıdığı ve sütunları olan bir tahttır; âlemin üzerinde kubbe biçimindedir ve bütün mahlûkatın tavanı durumundadır.

Allah'ın kelâmını tahrîf ederek Arş'ı, mülk ve egemenliğin ifadesi olarak yorumlayanlar, yüce Allah'ın şu buyruğuna karşı ne yapacak-

[175] Buhârî (7323); Ahmed (2/335).

[176] Buhârî (2411, 3408, 6518, 7428); Müslim (2773); Ebû Dâvûd (4671); Ahmed (2/264).

Scanned with CamScanner

lar? **"O günde üstlerinde bulunan sekiz (melek) Rabbinin Arş'ını taşır."** (el-Hâkka, 17); **"Arş'ı da su üstündeyken..."** (Hûd, 7)

Acaba onlar: "O gün yüce Allah'ın mülkünü sekiz melek yüklenir." mi, "O'nun mülkü su üzerindeydi." mi diyorlar? Buna göre Mûsâ *aleyhisselam* da egemenliğin sütunlarından birisini mi tutmuş olacaktır? Ne söylediğini bilen, aklı başında bir kimse hiç böyle bir şey söyler mi!?

Kürsî'ye gelince yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O'nun Kürsîsi gökleri ve yeri kuşatmıştır." (el-Bakara, 255)

Kürsî'nin Arş ile aynı şey olduğu söylenmiştir. Ancak doğru olan, farklı bir şey olduğudur. Bu husus, İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'dan ve başkalarından rivâyet edilmiştir. İbn Ebî Şeybe'nin *Sıfatu'l-Arş* kitabında ve Hâkim'in *Müstedrek*'inde rivâyet ettikleri ve Hâkim'in: "Buhârî ve Müslim'in şartları üzere sahîhtir; ancak ikisi de bunu tahric etmemişlerdir." değerlendirmesinde bulunduğu rivâyet şöyledir: Sa'îd b. Cubeyr'den, o da İbn Abbâs'tan; yüce Allah'ın, **"O'nun Kürsîsi gökleri ve yeri kuşatmıştır."** (el-Bakara, 255) buyruğu hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: *"Kürsî, iki ayağın konduğu yerdir. Arş'a gelince, onun kadrini Allah'tan başkası takdir edemez."*[177] Bu, merfu' olarak da rivâyet edilmiştir. Ancak doğru olan İbn Abbâs *radıyallahu anhuma*'dan mevkûf olduğudur.

Ayrıca Allah'ın Kürsî'sinin, O'nun ilmi olduğu da söylenmiş ve bu, İbn Abbâs'a nisbet edilmiştir.[178] Ancak ondan mahfûz olan -az önce geçtiği üzere- İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği rivâyettir. Başka açıklamalarda bulunanların ellerinde mücerred zannın dışında hiçbir delil yoktur. Aşikâr olan, bunların Arş hakkında söylenen sözler gibi yerilmiş kelâmdan olduğudur. Kürsî, seleften birçok kimsenin söylediği gibi Arş'ın önündedir.

[177] İbn Ebî Şeybe, Sıfatu'l-Arş (114 v); Hâkim (2/282); Taberî (5792); Taberânî (12404); Dârekutnî, *Ehâdîsu'n-Nuzûl* (49). Hâkim, sahîh olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvâfakat etmiştir.

[178] Taberî (5787, 5788).

Scanned with CamScanner

61. [Metin]

وَهُوَ مُسْتَغْنٍ عَنِ الْعَرْشِ وَمَا دُونَهُ، مُحِيطٌ بِكُلِّ شَيْءٍ وَفَوْقَهُ، وَقَدْ أَعْجَزَ عَنِ الْإِحَاطَةِ خَلْقَهُ.

"O'nun Arş'a da, Arş'ın altındaki varlıklara da ihtiyacı yoktur. Her şeyi kuşatandır ve her şeyin üstündedir. Yaratılmışları, kendini kuşatmaktan aciz kılmıştır."

[Şerh]

Şeyh Tahavî *rahimehullah*'ın: "O'nun Arş'a da, Arş'ın altındakilere de ihtiyacı yoktur." sözüyle ilgili olarak yüce Allah'ın şu buyruklarını hatırlatalım: **"Şüphesiz ki Allah, âlemlere muhtaç değildir."** (Âl-i İmrân, 97); **"Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizlersiniz, Allah ise kimseye muhtaç değildir, her hamde layık olandır."** (Fâtır, 15)

Şeyh *rahimehullah*'ın; Arşı ve Kürsî'yi söz konusu ettikten sonra O'nun Arş'a da, Arş'ın dışındaki varlıklara da muhtaç olmadığını dile getirmesi, Arş'ı yaratıp üzerine istivâ etmesinin ona olan ihtiyacından ileri gelmediğini açıklamak istemesindendir. O, onu ihtiyacı dolayısıyla yaratmamıştır. Aksine bunu gerektiren bir hikmeti vardır.

Üstte olanın, altta olanın üzerinde olması; altta olanın, üstte olanı ihtivâ edip onu kuşatmasını ve onu taşıyor olmasını gerektirmediği gibi; üstte olanın, altta olana muhtaç olmasını da gerektirmez. Mesela gökyüzüne bak ığımızda; o, yeryüzünün üstündedir ancak ona muhtaç değildir. Yüce Rabbimiz ise bundan çok daha büyük ve yücedir. O'nun üstte oluşunun böyle bir hususu gerektirmesinden münezzehtir. Aksine O'nun üstte oluşunun gerekleri, kendine has özelliklerindendir. Bu gerekler de kendi kudretiyle altta olanı taşıması, altta olanın O'na muhtaç olması, O'nun ise alttakilere muhtaç olmaması ve onları kuşatıcı olmasıdır.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah, Arş'ın üstündedir. Bununla beraber O, Arş'ı da, Arş'ı taşıyanları da kudretiyle taşır. O, Arş'a muhtaç değildir. Buna karşılık Arş'ın (var olmak için) O'na ihtiyacı vardır. O, Arş'ı kuşatır; fakat Arş O'nu kuşatmaz. O, Arş'ın sınırlarını hasretmiştir; ancak Arş, onu hasredemez. İşte bunlar, yüce Allah hakkında söz konusu olup mahlûkatta bulunmayan özelliklerdir.

Yüce Allah'ın uluv (üstte oluş) sıfatını nefyeden Muattıla, eğer bu hususu bu şekilde etraflı olarak ele almış olsaydı dosdoğru yolu bulur, aklın indirilen vahye mutabık olduğunu anlar ve delilin peşinden yol alırdı. Fakat onlar, delilden uzak düştükleri için doğru yolu da kaybettiler. Bu hususta mesele, İmam Malik *rahimehullah*'ın dediği gibidir. Ona yüce Allah'ın: **"Sonra Arş'a istivâ etti."** (el-A'raf, 54) buyruğu hakkında: "Nasıl istiva etti?" diye sorulunca şu cevabı vermiştir: "İstivânın ne demek olduğu bilinmektedir, keyfiyyeti ise meçhuldür."

Aynı cevap, Ummu Seleme *radıyallahu anha*'dan hem mevkûf hem de merfu olarak (Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e dayandırılarak) da rivâyet edilmektedir.

İmam Tahavî *rahimehullah*'ın: "O, her şeyi kuşatandır ve her şeyin üstündedir." sözü, bazı nüshalarda: "Arşın üstündeki her şeyi kuşatandır." şeklindedir. Ancak doğru olan, birinci nüshadır. Bunun da anlamı şudur: O, her şeyi kuşatan ve her şeyin üstünde olandır. İkincisinin anlamı da: O, Arş'ın üstündeki her şeyi kuşatıcıdır, şeklindedir. Bu da -doğrusunu en iyi Allah bilir; ama- ya bazı müstensihlerin yanılarak bir harfi eksik yazmaları sonucudur ki sonra bazıları, bu nüshadan istinsah edegelmişlerdir. Ya da sapık bazı tahrîfçiler, fesat kastıyla ve yüce Allah'ın üstte oluş sıfatını inkâr amacıyla bilerek bunu yapmıştır. Yoksa Arş'ın bütün mahlûkatın üstünde olduğuna dâir deliller açıkça ortadadır. Arş'ın üzerinde mahlûkattan hiçbir şey yoktur. Durum, bu olduğuna göre; "Arş'ın üstündeki her şeyi kuşatıcıdır." şeklindeki ifadenin bir anlamı olamaz. Zira arşın üstünde kuşatılacak bir mahlûk yoktur. Buna

Scanned with CamScanner

göre doğru olan, birinci cümleden başkası olamaz ki o da şöyledir: "Yüce Allah, her şeyi kuşatandır ve her şeyin üstündedir."

O'nun her şeyi kuşatıcı olmasıyla ilgili olarak yüce Allah şöyle buyur-maktadır: **"Hâlbuki Allah, onları arkalarından kuşatandır."** (el-Burûc, 20); **"Uyanık olun, muhakkak O, her şeyi kuşatandır."** (Fussilet, 54); **"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah her şeyi kuşatıcıdır."** (en-Nisa, 126)

Burada O'nun mahlûkatı kuşatıcılığından kasıt, -hâşâ- O'nun felek gibi olduğunu anlatmak ve mahlûkatın O'nun mukaddes zâtının içinde kaldığını söylemek değildir. Yüce Allah, bundan yüce ve münezzehtir. Kastedilen sadece şudur: Bu kuşatıcılık; azamet, genişlik, ilim ve kudret kuşatıcılığıdır. Mahlûkat, O'nun azameti ve büyüklüğü karşısında ancak bir hardal tanesi gibi olabilir. Nitekim İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'nın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Yedi semavat, yedi arz, onların içindekiler ve onların aralarında bulunanlar, Rahmân'ın elinde ancak sizden herhangi birinizin elindeki bir hardal tanesi gibidir.

En yüce misal, elbette ki Allah'a mahsustur. Bilindiği gibi bizden herhangi bir kimsenin elinde bir hardal tanesi varsa, dilerse onu avucuna alır ve avucu onu çepeçevre kuşatır. Dilerse onu altında bırakır. Her iki halde de o, hardal tanesinden ayrı ve farklıdır. Ondan yücedir ve bütün yönleriyle onun üstündedir.

Hiçbir vasfın azametini kuşatamayacağı O azim olanın azametini nasıl tasavvur edebiliriz? Eğer dilerse O, bugün dahi semavatı ve arzı avucuna alır ve kıyâmet gününde yapacağının bir benzerini bugün yapabilir. Çünkü kıyâmet gününde şu anda sahip bulunmadığı bir kudrete yeni sahip olacak değildir.

Bununla birlikte akıl, yüce Allah'ın kâinatın birtakım parçalarına -semavatının üzerindeki Arş'ının üstünde olmakla birlikte- yakınlaşmasını ya da yarattıklarından dilediği kimseyi kendisine yaklaştırmasını nasıl uzak görebilir? Bunu kabul etmeyen, yüce Allah'ı layık olduğu şekilde takdir etmiş olamaz.

Scanned with CamScanner

[Üstte Oluş]

Yüce Allah'ın kâinatın üstünde oluşuyla ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: **"O, kahir olandır, kullarının üstündedir."** (el-En'âm, 18 ve 61); **"Üstlerinde olan Rablerinden korkarlar..."** (en-Nahl, 50)

Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'tan rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Allah, mahlûkatı yaratma hükmünü verdiğinde, kendi nezdinde Arş'ın üstünde bulunan bir kitaba şunları yazdı: Şüphesiz rahmetim, gazabımı geçmiştir."*[179] Bir başka rivâyette de; *"Rahmetim gazabıma galip gelir."* şeklindedir. Bu hadisi, Buhârî ve başkaları rivâyet etmiştir.

İmam Müslim, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in; yüce Allah'ın, **"O hem ilk'tir, hem âhir'dir, hem zâhir'dir, hem batın'dır."** (el-Hadid, 3) buyruğunu şu sözleriyle açıkladığını rivâyet etmektedir: *"Sen, ilksin, Senden önce hiçbir şey yoktur. Sen âhirsin, Senden sonra hiçbir şey yoktur. Sen, zâhir'sin, Senin üstünde hiçbir şey yoktur. Sen bâtın'sın, Senden öte hiçbir şey yoktur."*[180]

Burada zâhir olmaktan kasıt, üstte (yukarıda) oluştur. Yüce Allah'ın şu buyruğunda da -bu kelime- bu anlamda kullanılmıştır: **"Artık ona zâhir olamadılar."** (el-Kehf, 97) Yani o seddin üstüne çıkamadılar.

Bu dört isim, karşıt isimlerdir. Bunların ikisi, yüce Rabbimizin ezelî ve ebedî oluşuyla, ikisi de üstte oluşu ve yakınlığıyla ilgilidir. Kurayza oğulları günü Sa'd b. Mu'az'ın, onların savaşçılarının öldürülmesi, çoluk çocuklarının da esir alınması hükmünü vermesi üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştu: *"Andolsun ki onlar hakkında yedi kat göğün üstünden mutlak melik olanın hükmüyle*

[179] Buhârî (3194, 7404, 7422, 7453, 7553, 7554); Müslim (2751); İbn Mâce (4295); Ahmed (2/242, 258, 260, 293, 358, 381, 397, 433, 466).

[180] Müslim (2713); Ebû Dâvûd (5051); Tirmizî (3397); İbn Mâce (3873); Ahmed (2/381, 404).

Scanned with CamScanner

hüküm verdin." Bu, sahîh bir hadistir, bunu el-Umevî, *Meğazî*'sinde rivâyet etmiştir, aslı Buhârî ile Müslim'in *Sahîh*'lerindedir.[181]

Buhârî'de yer alan rivâyete göre Zeyneb *radıyallahu anha*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in diğer hanımlarına karşı övünür ve şöyle dermiş: *"Sizleri akrabalarınız evlendirdi, beni ise Allah yedi kat göğün üzerinden evlendirdi."*[182]

Ömer *radıyallahu anh*'tan rivâyete göre, bir seferinde yaşlı bir kadının yanından geçerken kadın onu durdurmuş, o da durup onunla birlikte konuşmaya koyulmuş. Bir adam: "Ey mü'minlerin emîri, bu yaşlı kadından ötürü insanları beklettin." deyince o şöyle demiştir: "Yazık sana, sen bunun kim olduğunu biliyor musun? Bu, yüce Allah'ın şikayetini yedi kat göğün üstünden dinleyip kabul ettiği kadındır. Bu, yüce Allah'ın, hakkında: **"Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikayet etmekte olan kadının sözünü elbette ki Allah işitmiştir."** (el-Mücadele, 1) buyruğunu indirdiği Havle'dir." Bu hadisi de Darimî rivâyet etmiştir.[183]

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hadislerini, selefin sözlerini duyan bir kimse, bu sözler arasından yüce Allah'a üstte oluş sıfatının izafe edildiği sayılamayacak kadar çok ifade tesbit edebilir.

Şüphe yok ki yüce Allah, mahlûkatı yarattığında onları kendi mukaddes zâtı içerisinde yaratmamıştır. O, bundan pek yücedir; O, Ehad'dir, Samed'dir. O halde onları kendi zâtı dışında yaratmış olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Yüce Allah; kendi nefsiyle kâim olma, âleme karışmama, alemle içiçe olmama vasıflarıyla birlikte zâtıyla üstte oluş sıfatına sahip kabul edilmezse O, bunun zıddı sıfatlara sahip demektir. Çünkü bir şeyi kâbil olan, o şeyden ya da onun zıddından uzak kalamaz.

"Bizler, O'nun üstte oluşunun kâbil olduğunu kabul etmiyoruz ki onu nefyetmekten ötürü zıddı sabit olsun." denecek olursa şöyle cevap verilir:

---

181 Buhârî (3043, 3804, 4121, 2662); Müslim (1768); Ahmed (3/22); Nesâî (3/327).

182 Buhârî (7420); Tirmizî (3213); Nesâî (6/80).

183 *er-Reddu ale'l-Cehmiyye* (s. 26); Zehebî, *el-Uluvv* (s. 113).

Scanned with CamScanner

Eğer yüce Allah'ın, yukarda ve üstte oluşu kâbil değilse O'nun kendi başına var olan bir hakikati söz konusu olamaz. Sizler, O'nun kendi başına varlığı açık olan bir zât olduğunu, âlemle içiçe yahut karışık olmadığını ve âlemin dışında var olduğunu kabul ettiğinize göre; O'nun varlığı, sadece bir zihnî varlık olmasa gerektir. Aksine O'nun, zihinlerin dışında kat'î olarak varlığı söz konusudur.

Akıl sahibi kimseler kesin olarak bilirler ki: Bu şekilde bir varlığa sahip olan bir zât, ya âlemin içindedir ya da âlemin dışındadır. Bunu inkâr etmek ise -hiç şüphesiz- kesin ve apaçık bir hakikati inkâr etmek demektir. Buna dâir hangi delil getirilirse getirilsin mutlaka O'nun kainattan ayrı olduğu hakkındaki bilgi, daha açık ve daha kesin bir gerçektir.

Üstte ve yukarda oluş, bir kemâl sıfatı olup bunda bir eksiklik olmadığına, eksikliği gerektirmediğine, bir mahzur taşımadığına, Kitaba, sünnete ve icmaya aykırı olmadığına göre; bunun hakikatini nefyetmek, bâtılın ta kendisi olup kesinlikle hiçbir şer'î hükmün ifade etmediği imkansız bir iddia olur.

Bu sıfatı kabul etmeksizin O'nun varlığını kabul etmek, peygamberlerini tasdik etmek, Kitabına ve rasûlünun getirdiklerine iman etmek, nasıl mümkün olabilir? Bir de buna, sağlıklı akılların ve dosdoğru fıtratların şahitliğini, yüce Allah'ın mahlûkatının üstünde oluşuna dâir yaklaşık yirmi civarındaki çeşitli ve muhkem nassın varid olduğunu da katacak olursak durum ne olur?

[Yüce Allah'ın Üstte Oluşunu Ortaya Koyan Çeşitli Naslar]

1. Bizzat üstte oluşu ifade eden "min (den, dan)" edatıyla birlikte açıkça fevkıyyetin (üstte oluşun) zikredilmesi. Yüce Allah'ın: **"Üstlerinde olan Rablerinden korkarlar."** (en-Nahl, 50) buyruğu gibi...

2. Bu edat olmaksızın yine fevkıyyetin (üstte oluşun) söz konusu edildiği buyruklar. Yüce Allah'ın: **"O, kahir olandır, kullarının üstündedir."** (el-En'âm, 18 ve 61) buyruğu gibi...

Scanned with CamScanner

3. O'na doğru çıkışın (urûc) açıkça zikredildiği buyruklar; **"Melekler ile Ruh, O'na miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselirler."** (el-Meâric, 4) buyruğu gibi... Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de: *"Aranızda geceyi geçiren melekler yukarı çıkarlar. Allah da onlara sorar ki..."*[184] buyurduğu gibi...

4. O'na doğru yükselişin (suûd) açıkça ifade edilmesi; **"Güzel söz yalnız O'na yükselir."** (Fatır, 10) buyruğu gibi...

5. Birtakım mahlûkatı kendisine doğru yükseltip kaldırdığına dâir açık ifadeler. Yüce Allah'ın: **"Bilakis Allah, onu kendi nezdine kaldırmıştır."** (en-Nisâ, 158); **"Muhakkak seni vefât ettireceğim, seni kendime yükselteceğim."** (Âl-i İmran, 55) buyrukları gibi...

6. Hem zât, hem kadr, hem şeref itibarıyla uluvvun bütün mertebelerine delâlet eden mutlak uluvv (üstünlük, yücelik) lafzının açıkça ifade edilmesi. Yüce Allah'ın: **"O, Aliyy (her yönden yüce ve üstündür), Azim'dir."** (el-Bakara, 255); **"O, aliyydir, pek büyüktür."** (Sebe', 23); **"Şüphesiz ki O, aliyydir, hakîmdir."** (eş-Şûrâ, 51) buyrukları gibi...

7. Kitabın kendi katından indirilmiş olduğunun açıkça ifade edilmesi. Şu buyruklarda olduğu gibi: **"Kitabın indirilmesi, mutlak galip, her işi hikmet dolu Allah tarafındandır."** (ez-Zümer, 1); **"Kitabın indirilmesi, hükmünde galip, en iyi bilen Allah'tandır."** (el-Mu'min, 2); **"(Bu kitap) Rahman, Rahim olan tarafından indirilmiştir."** (Fussilet, 2); **"O hikmeti sonsuz, her hamde layık olan tarafından indirilmiştir."** (Fussilet, 42); **"De ki: Onu Ruhu'l-Kudüs (Cebrail)... Rabbinden hak olarak indirmiştir."** (en-Nahl, 102); **"Ha, Mim. Apaçık Kitaba yemin olsun ki şüphesiz Biz, onu mübarek bir gecede indirdik. Muhakkak Biz, korkutup uyaranlarız. O gecede hikmetli her bir iş tarafımızdan bir emir ile karara bağlanır. Muhakkak Biz, (elçi) gönderenleriz."** (ed-Duhan, 1-5)

[184] Buhârî (555, 3223, 7429, 7486); Müslim (632); Nesâî (1/340); Mâlik (1/170); Ahmed (2/257, 312, 486).

Scanned with CamScanner

8. Bazı yaratılmışların kendi katında bulunma özelliğine sahip olduğunu, bazılarının diğerlerine göre kendisine daha yakın olduğunu açıkça ifade eden buyruklar: **"Şüphe yok ki Rabbinin katındakiler..."** (el-A'raf, 206); **"Göklerde ve yerde kim varsa O'nundur. O'nun yanında olanlar ise..."** (el-Enbiyâ, 19) Bu buyrukta görüldüğü gibi genel olarak "yanında olanlar" ifadesiyle özel olarak kulları ve emri altında bulunan **"katındakiler"** ifadesi arasında fark vardır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, yüce Rabbin kendisi hakkındaki hükmü yazmış olduğu kitap ile ilgili: *"O kitap, O'nun nezdinde Arş'ın üstündedir."*[185] şeklindeki sözü de buna örnektir.

9. Yüce Allah'ın semada olduğunun açıkça ifade edilmesi. Bu Ehl-i Sünnete mensub müfessirlere göre bu, iki şekilde açıklanır. Ya bu gibi ifadelerdeki "fî/de, da" edatı "ala/üzerinde" anlamındadır ya da "sema" ile üstte oluş kastedilmektedir. Bu hususta görüş ayrılığı yoktur ve bunun dışında bir anlama yorumlanması da caiz değildir.

10. Özellikle mahlûkatın en üstünde bulunan Arş'a has olarak "ala/üzerinde" edatıyla birlikte açıkça **"istivâ"** lafzının kullanılması. Çoğunlukla bunun tertibe (sıraya) ve mühlete delâlet eden "sümme / sonra" edatıyla birlikte kullanıldığı görülmektedir.

11. Yüce Allah'a ellerin kaldırılması ifadesinin açıkça kullanılması. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu buyruğunda olduğu gibi: *"Şüphesiz Allah, kulu kendisine doğru ellerini kaldırdığı takdirde onları bomboş olarak geri çevirmekten hayâ eder."*[186] Yukarı, sadece duanın kıblesidir, demek hem kat'î olarak, hem de fıtrat gereği bâtıldır. Çünkü böyle bir şeyi dua eden herkes, zaten kendi içinde hisseder. İleride bu konu gelecektir.

---

185 Buhârî (3194, 7404, 7422, 7453, 7553, 7554); Müslim (2751); İbn Mâce (4295); Ahmed (2/242, 258, 260, 293, 358, 381, 397, 433, 466).

186 Ahmed (5/438); İbn Ebî Şeybe (10340); Ebû Dâvûd (1488); Tirmizî (3551); İbn Mâce (3865); İbn Hibbân (2399).

Scanned with CamScanner

12. Yüce Allah'ın dünya semâsına her gece indiğinin açıkça ifade edildiği naslar.

13. Somut olarak O'nun yukarda oluşuna işaret etmek. Nitekim O'nu, O'nun hakkında kabul edilmesi gerekenleri ve O'nun için imkânsız olanları bütün insanlardan daha iyi bilen (son Peygamber) *sallallahu aleyhi ve sellem* O'na böylece işaret etmiştir.

Nitekim hiçbir kimsenin benzeri bir topluluğun etrafında bulunmadığı, o en büyük topluluğun bir araya geldiği, en büyük günde ve en büyük yerde onlara şöyle demişti: *"Sizlere benim hakkımda soru sorulacaktır. Ne diyeceksiniz?"* Onlar şöyle cevap verdiler: "Senin tebliğ ettiğine, görevini eksiksiz yerine getirdiğine, gereken şekilde nasihatta bulunduğuna şâhitlik edeceğiz." Bunun üzerine parmağını semaya doğru kaldırdı. Parmağını semanın da, her şeyin de üstünde olana doğru kaldırarak: *"Şâhid ol, Allah'ım!"* dedi.[187]

Adeta o değerli parmağın yüce Allah'a doğru kaldırılmış olduğunu görüyor; o şerefli dilin, parmağını kaldırdığı zâta: *"Şâhid ol, Allah'ım"* diye seslendiğini işitiyor gibiyiz. Onun apaçık bir tebliğde bulunduğuna, emrolunduğu şekilde Rabbinin risaletini eksiksiz yerine getirdiğine, ümmetine de çok fazla nasihatta bulunduğuna şâhidlik ediyoruz.

Artık onun beyânı, tebliği, açıklaması ve izahıyla birlikte aşırıya kaçıp olmadık sözler söylemeye ve olur olmaz, yerli yersiz izahlarda bu-lunmaya ihtiyaç yoktur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

14. "Eyne/Nerede" lafzının açıkça kullanılması. İnsanlar arasında yüce Allah'ı en iyi bilen, ümmetine en samimi öğütleri veren, doğru manayı en fasih şekilde açıklayan o yüce Peygamber'in hiçbir şekilde bâtıl bir anlam vehmettirmeyen: *"Eynallah/Allah nerede?"*[188] lafzını birden çok yerde kullanmış olması buna örnektir.

---

187 Müslim (1218); Ebû Dâvûd (1905); İbn Mâce (3074); Dârimî (2/45, 49); İbn Cârûd (469).

188 Müslim (537); Ebû Dâvûd (930); Nesâî (3/14); Ahmed (5/447, 448); İbn Ebî Şeybe (11/19, 20), Tayâlisî (1105); İbn Ebî Asım (489).

Scanned with CamScanner

15. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Rabbinin semada olduğunu söyleyen kimsenin iman sahibi olduğuna şâhitlikte bulunması.

16. Yüce Allah'ın haber verdiği üzere Firavun'un, Mûsâ'nın ilahını görmek maksadıyla semaya doğru yükselmek istemesi ve böylelikle Firavun'un, Mûsâ *aleyhisselam*'ın haber vermiş olduğu, O'nun semavatın üzerinde olduğu gerçeğini yalanlamaya kalkışması. Bu maksatla Firavun şöyle demişti: **"Ey Haman! Benim için yüksek bir kule yap. Belki o yollara, göklerin yollarına ulaşırım. Sonunda belki Mûsâ'nın ilahının yanına çıkarım. Doğrusu şu ki ben, onu yalancı sanıyorum."** (el-Mu'min, 36-37)

O halde yüce Allah'ın yukarda kainatın üstünde olduğunu kabul etmeyen Cehmiyye, Fir'avun'un yolunda; O'nu kabul edenler ise Mûsâ ve Muhammed Allah'ın salat ve selâm'ı üzerlerine olsun yolundadırlar.

17. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namazın hafifletilmesi maksadıyla Mi'rac gecesinde Mûsâ *aleyhisselam* ile Rabbi arasında defalarca gidip geldiğini haber vermiş olması. Her seferinde Rabbine doğru yükseliyor, sonra da Mûsâ *aleyhisselam*'ın yanına dönüyordu.

18. Cennet ehlinin yüce Allah'ı göreceklerine delâlet eden Kitap ve sünnetteki pek çok nas ile Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, O'nu, arada bulut olmaksızın -güneşi ve on dördündeki ayı gördükleri gibi- göreceklerini haber vermesi. Onlar, O yüce zâtı ancak onların üstünde olduğu halde göreceklerdir.

Yüce Allah'ın yukarda oluşunun inkârı, ancak görüleceğinin inkârı ile mümkün olabilir.

Bundan dolayı Cehmiyye'ye mensup olanlar, her ikisini de inkâr etmişlerdir. Ehl-i sünnet ise her ikisini de tasdik edip kabul etmişlerdir. Görmeyi kabul edip yukarda oluşu kabul etmeyenler ise ikisi arasında bir yerde kalmışlardır. Ne bunlardan, ne ötekilerden olmuşlardır.

İşte bu tür deliller, eğer birer birer serdedilmeye kalkışılacak olursa, yaklaşık bin delil kadar olur. Bunu te'vîl etmeye kalkışan kimsenin bütün bunlara ayrı ayrı cevap vermesi gerekir. Hepsine cevap vermek

Scanned with CamScanner

bir tarafa, bunların bir bölümüne dahi sağlıklı ve doğru cevap vermek mümkün mü!?

[Selef'in Uluv (Yukarda Oluş) Sıfatının Kabulünü Ortaya Koyan Bazı Sözleri]

Yüce Allah'ın uluv sıfatını kabule dâir selefin sözleri oldukça çoktur. Bunların bazıları şunlardır:

Şeyhulislâm Ebû İsmail el-Ensarî, *el-Fârûk* adlı eserinde senedini kaydederek Ebû Mutî' el-Belhî'den şunu nakletmektedir: Ebû Mutî', İmam Ebû Hanîfe'ye: "Ben, Rabbimin semada mı, yoksa yerde mi olduğunu bilmiyorum." diyen bir kimsenin durumu hakkında soru sormuş. İmam Ebû Hanîfe şöyle demiştir: "Bu kimse kâfir olur, çünkü yüce Allah: **"Rahman Arş'a istivâ etti."** (Tâhâ, 5) buyurmaktadır. O'nun Arş'ı ise yedi kat göğün üstündedir." Ben: "Eğer, 'O, Arş'ın üzerindedir.' dediği halde: 'Bilemiyorum Arş gökte midir, yoksa yerde midir?' diyecek olursa (durumu ne olur?)" diye sordum. Yine: "O, kâfirdir; çünkü o, yüce Allah'ın gökte olduğunu inkâr etmiş olur. O'nun gökte olduğunu inkâr eden de kâfir olur." dedi. Başkası da şunu ilave etmektedir: "Çünkü Allah, a'lâ-yı illiyyîndedir. O'na dua edilirken yukarıdan istenir, aşağıdan değil."

İmam Ebû Hanîfe'nin mezhebine müntesib olanlardan bunu reddedenlere iltifat edilmez. Çünkü ona, Mu'tezile'den ve başka gruplardan, onun kabul ettiği i'tikâdî esasların birçoğuna muhalefet eden pek çok kişi intisab etmiştir. Malik, Şafiî ve Ahmed'e de inandıkları bazı hususlarda onlara muhalefet eden birtakım kimseler intisab etmişlerdir. İmam Ebû Yusuf'un, Bişr el-Merîsî'nin yüce Allah'ın Arş'ın üzerinde olduğunu inkâr etmesi üzerine onu tevbe etmeye çağırması olayı oldukça meşhurdur. Bunu Abdurrahman b. Ebî Hâtim ve başkaları rivâyet etmişlerdir.

Her kim "fevk/üstte oluş"u, kullarından daha hayırlı ve onlardan daha üstün; O'nun, Arş'tan daha hayırlı ve daha fazîletli olması an-

Scanned with CamScanner

lamına yorumlayacak olur ve bu sözleri: "Devlet başkanı, bakanın fevkındedir." ve "Dinar, dirhemin fevkındedir." sözlerine benzetecek olursa, şunu belirtelim ki bu, selim olan akılların nefret ettiği ve sağlıklı kalblerin tiksindiği bir açıklama şekli olur.

Çünkü bir kimsenin doğrudan: "Allah, kullarından ve Arş'ından üstündür." demesi, o kimsenin "Kar soğuktur, ateş sıcaktır, güneş kandilden daha aydınlıktır, gök evin tavanından daha yukarıdadır, dağ çakıldan daha ağırdır, Allah'ın Rasûlü filan yahudiden daha fazîletlidir, gök arzın üstündedir." demesi kabilinden bir sözdür. Böyle bir ifadede yüce Allah'ı ne yüceltme, ne de ta'zim söz konusudur; bunda bir övgü de yoktur. Aksine bu gibi ifadeler; en bayağı ve en çirkin ifadeler arasındadır.

Benzerini meydana getirmek için bir araya gelseler ve biri diğerine yardımcı olsa bile cinlerin ve insanların benzerini getiremeyecekleri Allah'ın kelâmına bu kabil ifadeler nasıl yakıştırılabilir? Hatta bu gibi ifadelerde -çokça kullanılan şu meselde görüldüğü gibi- şanı eksiltme dahi söz konusudur:

"Görmez misin ki kılıcın kadrini düşürmektir,
Denildiği vakit: Kılıç, sopadan daha keskindir."

Mesela bir kimse: "Mücevher, soğanın kabuğundan ve balığın pulundan daha üstündür." dese akıl sahibi herkes, bunların arasındaki büyük farktan dolayı bu söze güler. İşte yaratan ile yaratılmış arasındaki fark, bununla kıyas edilmekten bile çok daha büyüktür. Ancak eğer bâtıl peşinde bulunan bir kimseye karşı bir delil getirmek maksadıyla konum, bu kabilden söz söylemeyi gerektiriyorsa durum farklıdır. Nitekim Yûsuf *aleyhisselam*'ın şu sözleri bu kabildendir: **"Darmadağınık birçok rabler mi hayırlıdır, yoksa bir tek olan ve her şeyi hükmü ve iradesi altında tutan Allah mı?"** (Yusuf, 39) Yüce Allah'ın şu buyruğu da bu türdendir: **"Allah, hem daha hayırlıdır, hem de daha kalıcıdır."** (Tâhâ, 73)

Scanned with CamScanner

Fevkında (üstte) oluşun bu anlamı, her bakımdan söz konusu olan mutlak fevkıyetin kapsamı içindedir. Yüce Allah, her şeye galip gelme (kahır) fevkıyeti, değer ve üstünlük fevkıyeti ve zât fevkıyetine sahiptir. Bu fevkıyetlerin bir bölümünü kabul ederken, bir bölümünü reddeden bir kimse, fevkıyetin kemâl derecesini eksiltmiş demektir.

Yüce Allah'ın uluvvu (yukarda ve üstün oluşu) da her yönüyle mutlaktır. Eğer: "Hayır! Bundan kasıt, makam ve mevki üstünlüğüdür, mekansâl bir üstünlük değildir." denilecek olursa şunu belirtelim ki; makam ve mevki anlamındaki "el-mekâne" kelimesi, "mekan" kelimesinin müennes halidir. Müennes de hem lafız, hem mana itibarıyla müzekkerin bir fer'idir ve ona tâbidir. Zihinde mevzu bahis olan misal ve örneklik yüceliği, hakikat manasıyla yüceliğe tâbidir. Eğer bu örnek hakka mutabık ise haktır, değilse bâtıldır.

"Bundan kasıt, Allah'ın kalblerdeki yüceliğidir; O, kalblerde her şeyden üstündür." denilecek olursa buna şöyle cevap verilir:

O, gerçekten de böyledir. Böyle bir üstünlük, O'nun zatı itibarıyla her şeyin üstünde oluşuna da mutabıktır. Eğer O, zatıyla her şeyin üstünde olmazsa, O'nun kalblerdeki bu üstünlüğü gerçeğe mutabık olmaz. Tıpkı üstün olmayan bir varlığı üstün olarak değerlendirme halinde olduğu gibi...

[Yüce Allah'ın Yukarda Oluşunun Aklî Delilleri]

Yüce Allah'ın yukarda oluşu (uluv), naklî delillerle sabit olduğu gibi akıl ve fıtrat ile de sabittir. Allah'ın uluvvunun aklî bakımdan sübutu, çeşitli şekillerde ortaya konulabilir:

1. İki varlık, ya birbiriyle içiçedir ve biri -sıfatlarda olduğu gibi- diğerinin varlığıyla var olabilmektedir. Ya da kendi başına vardır ve diğerinden ayrıdır. Bu, kesin bir gerçek ve apaçık bir bilgidir.

2. Yüce Allah kainatı, ya kendi zâtı içerisinde yaratmıştır ya da zâtı dışında yaratmıştır. Birincisi bâtıl'dır. Evvela böyle bir şeyin bâtıl olduğu ittifakla kabul edilmiştir. İkinci olarak böyle bir şeyi kabul edecek

Scanned with CamScanner

olursak yüce Allah'ın -hâşâ- değersiz, adi şeylere ve pisliklere mekân olması gerekir. Yüce Allah bundan çok çok yüce ve pek büyüktür.

İkinci durum ise kâinatın, yüce Allah'ın zâtı dışında olmasını gerektirmektedir. Bu durumda kâinat O'ndan ayrıdır. O halde O'nun kainattan ayrı olduğu da kaçınılmaz bir sonuçtur. Çünkü "O, âlem ile iç içe değildir." derken aynı zamanda "O, alemden ayrı da değildir." denilmesini akıl asla kabul edemez.

3. Yüce Allah'ın kâinatın içinde de, dışında da olmaması, O'nun büsbütün varlığını reddetmeyi gerektirir. Zira böyle bir şeyi akıl kabul edemez. O halde O, ya kâinatın içindedir ya da kâinatın dışında. Birincisi bâtıldır, o halde ikincisi, gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da O'nun kâinattan ayrı olmasını gerektirir.

[Allah'ın Yukarda Oluşunun Fıtrat İle İsbatı]

Yüce Allah'ın yukarda oluşunun fıtrat ile isbatına gelince; bütün insanlar, tabiatları ve selîm kalbleriyle dua ettikleri vakit ellerini yukarıya kaldırırlar. Yüce Allah'a yalvarıp yakardıklarında kalbleriyle de yukarı cihete yönelirler.

Muhammed b. Tâhir el-Makdisî'nin naklettiğine göre Şeyh Ebû Ca'fer el-Hemedanî, İmamu'l-Haremeyn diye bilinen Üstad Ebû'l-Meâlî el-Cuveynî'nin meclisinde hazır bulunuyorken Ebû'l-Meâlî, yüce Allah'ın "uluv sıfatı"nı nefyeden açıklamalarda bulunur ve şöyle der: "Allah, ezelde daha Arş yokken vardı ve şu anda da O, önceden nasıl var idiyse öylece vardır."

Bunun üzerine Şeyh Ebû Ca'fer şöyle dedi: "Sayın Üstad, bize şu kalblerimizde hissettiğimiz zorunlu hal hakkında haber verir misin? Allah'ı tanıyan herkes: 'Ya Allah!' dedikçe mutlaka kalbinde bir yukarı yöneliş hissi duyar. Ne sağa ne sola dönmez. Biz, kendi içimizden böyle bir zorunlu hali nasıl bertaraf edebiliriz!?"

Bunun üzerine Ebû'l-Mealî, eliyle başına vurarak kürsüden indi -zannederim ağladığını da söyledi.- el-Cüveynî, inerken şöyle diyordu: "el-Hemedanî, beni şaşkına çevirdi. el-Hemedanî, beni şaşkına çevirdi."

Scanned with CamScanner

Şeyh Ebû Ca'fer şunu kastetmişti: Bu, yüce Allah'ın kullarının fıtratına yerleştirdiği bir histir. Onlar, bunu bir öğretmenden öğrenmemişlerdir. Yüce Allah'a yöneldiklerinde kalblerinde zorunlu bir taleb olarak bunu bulmaktadırlar ve O'nu yukarda aramaktadırlar.

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Mahlûkatı, kendisini kuşatmaktan âciz bırakmıştır." sözlerine gelince: Yani onlar, ne bilgileriyle ne de görmeleriyle O'nu kuşatabilirler. Bunun dışındaki kuşatma şekillerinin hiçbiriyle de kuşatamazlar. Aksine O, her şeyi kuşatandır ve hiçbir şey O'nu kuşatamaz.

62. [Metin]

وَنَقُولُ: إِنَّ اللهَ اتَّخَذَ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا، وَكَلَّمَ اللهُ مُوسَى تَكْلِيمًا، إِيمَانًا وَتَصْدِيقًا وَتَسْلِيمًا.

"Biz; iman, tasdik ve teslimiyetle deriz ki: Muhakkak ki Allah, İbrâhîm'i halil/dost edinmiş ve Mûsâ ile de gerçek manada konuşmuştur."

[Şerh]

[Yüce Allah'ın Kelâm ve Muhabbet Sıfatları]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah, İbrâhîm'i halil (dost) edinmiştir."** (en-Nisa, 125); **"Allah, Mûsâ ile gerçek bir şekilde konuştu."** (en-Nisa, 164)

Halillik/dostluk, muhabbetin kemâl derecesidir.

Cehmiyye, her iki yönden de muhabbetin hakikatini kabul etmez. Çünkü onların iddiasına göre muhabbet, ancak seven ile sevilen arasında bir ilişki halinde söz konusu olur. Ezelî olanla sonradan yaratılmış arasında ise muhabbeti gerektirecek bu tür bir ilişki olamaz. Aynı şekilde onlar, -önceden de değinildiği üzere- konuşmanın hakikatini de inkâr etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

İslâm'da bu bid'at, ilk olarak hicri ikinci yüzyılın başlarında el-Câ'd b. Dirhem tarafından ortaya atılmıştır. Irak ve doğu bölgelerinin emîri Halid b. Abdullah el-Kasrî, Vâsıt'ta onu kurban gibi boğazlamıştır. Kurban bayramı günü insanlara hutbe irad etmiş ve şöyle demiştir: Ey insanlar, kurbanlarınızı kesin, Allah keseceğiniz kurbanları kabul etsin. Ben de el-Ca'd b. Dirhem'i kurban edeceğim. Çünkü o, yüce Allah'ın İbrâhîm'i halil edinmediğini ve Mûsâ ile de konuşmadığını iddia etmektedir. Daha sonra Halid, minberden indi ve el-Ca'd'ı kesti.[189]

Halid, kendi döneminde yaşayan tabiîn âlimlerinden aldığı fetva ile bunu yapmıştı. Dine ve dinin mensuplarına geçen bu hizmeti dolayısıyla Allah onu mükâfatlandırsın.

Daha sonra el-Cehm b. Safvan, Ca'd'ın bu görüşünü almış, bunu açıkça ortaya koymuş ve bu görüşü esas alarak başkaları ile tartışmıştır. Cehmiyye fırkası da ona nisbet edilmiştir. el-Cehm'i de Horasan emîri Selm b. Ahvez öldürmüştür.

Daha sonra bu görüş, Amr b. Ubeyd'in izinden giden Mu'tezile'ye intikal etmiştir. Onların da bu görüşleri, Me'mun'un halifeliği döneminde güç kazanmıştır. Onlar, İslâm'ın önder âlimlerine bu hususta işkenceler yapmış ve onları kendi görüşlerine muvâfakat etmeye zorlamışlardır.

Ayet-i kerîmenin delâlet ettiği gerçeğe *Sahîh(-i Buhârî)*'deki hadisler de delâlet etmektedir. Ebû Said el-Hudrî, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir:

"Eğer ben, yeryüzü insanlarından bir halil edinecek olsaydım, şüphesiz Ebû Bekir'i halil edinirdim. Fakat sizin bu arkadaşınız -kendini kastediyor-, *Allah'ın halilidir."*[190]

Bir başka rivâyette de şöyle denilmektedir:

---

[189] Buhârî, Halku Ef'ali'l-İ'bâd (s. 69); *er-Reddu ale'l-Cehmiyye* (s. 113); el-Lâlekâî (2/316).

[190] Buhârî, (3654); Müslim (2382, 2383); Tirmizî (3656); İbn Mâce (93); Ahmed (1/377, 379, 409, 433).

Scanned with CamScanner

"Ben, her halilin halilliğinden uzağım. Eğer yeryüzü insanlarından bir halil edinecek olsaydım, elbetteki Ebû Bekir'i halil edinirdim."[191]

Bir başka rivâyet de şöyledir:

"Muhakkak Allah, İbrâhîm'i halil edindiği gibi beni de halil edinmiştir."[192]

Böylelikle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* yaratılmışlardan herhangi bir kimseyi kendine halil edinmesinin uygun olmadığını ve eğer böyle bir şey mümkün olsaydı, insanlar arasında buna en layık kişinin Ebû Bekir Sıddîk olacağını açıkça belirtmiştir. Buna rağmen o, kendi zâtını birtakım kimseleri sevmekle nitelendirmiştir. Mesela Muaz'a: *"Allah'a yemin ederim, gerçekten ben seni seviyorum."*[193] demiştir. Ensar'a da böyle söylemiştir. Zeyd b. Harise ve oğlu Usâme de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sevdiği kişilerdendi. Yine başkaları da böyleydi. Amr b. el-As, ona: "İnsanlar arasında en çok kimi seviyorsun?" diye sorduğunda, *"Âişe'yi"* diye cevap vermişti. "Ya erkeklerden?" deyince de: "*Babasını* (Ebu Bekir'i)" diye cevap vermişti.[194]

[Halillik, Muhabbetten Daha Özel Bir Makamdır]

Böylelikle halilliğin mutlak olarak muhabbetten daha özel bir makam olduğu anlaşılmaktadır. Halillik derecesinde sevilen kimse, bu tür sevginin kemâli dolayısıyla başka bir sebebten ötürü değil, bizzat kendisi olduğundan ötürü sevilir. Zira başka bir sebeble sevilen kimse, böyle olmayan kimseye göre sevgide daha geri bir mertebede demektir.

Halillik, kemâl derecesinde bir sevgi olduğu için ne başkasının ortaklığını kabildir, ne de başkası ile birlikte söz konusu olabilir. Çünkü halillikte tevhîdin ve muhabbetin kemâli söz konusudur.

---

191 Müslim (532).

192 Müslim (532).

193 Ebû Dâvûd (1522); Ahmed (5/245, 247).

194 Buhârî (3662, 4358); Müslim (2384); Tirmizî (3885).

Scanned with CamScanner

Önceden de geçtiği gibi Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*, İbrâhîm *aleyhisselam* hakkında sabit olan halillik mertebesinde onunla ortak olduğu gibi, Mûsâ *aleyhisselam* için sabit olmuş olan teklîm (Allah'la konuşma) konumunda da onunla ortaktır. Nitekim bu husus, İsra hadisinde açıkça sabit olmuştur.

63. [Metin]

وَنُؤْمِنُ بِالْمَلَائِكَةِ وَالنَّبِيِّينَ وَالْكُتُبِ الْمُنَزَّلَةِ عَلَى الْمُرْسَلِينَ، وَنَشْهَدُ أَنَّهُمْ كَانُوا عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ.

"Meleklere de, nebilere de, rasûllere indirilen kitaplara da iman ederiz. Onların hepsinin apaçık hak üzere olduklarına da şâhidlik ederiz."

[Şerh]

[Meleklere, Kitaplara ve Peygamberlere Îmân]

Bunlar, imanın esaslarıdır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü'minler de. Onların her biri, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı..." (el-Bakara, 285)

"Yüzlerinizi doğu ve batıya döndürmeniz iyilik demek değildir, fakat asıl iyilik Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaba, peygamberlere iman edeninkidir." (el-Bakara, 177)

Görüldüğü gibi yüce Allah; imanı, bu esaslara inanmak şeklinde tarif etmiştir. Bu esaslara iman edenleri de mü'min diye adlandırmıştır. Nitekim şu buyruğunda da bu esasları inkâr edenleri kâfirler olarak adlandırmıştır:

"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse artık o, hiç şüphesiz uzak bir sapıklığa düşmüştür." (en-Nisa, 136)

Scanned with CamScanner

Sahîh olduğu Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla kabul edilen ve Cibril hadisi diye bilinen hadiste geçtiği üzere Cebrail'in, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "İmân nedir?" diye sorması üzerine o şöyle buyurmuştur:

"Allah'a, meleklerine, kitaplarına, rasûlüne ve âhiret gününe iman etmendir. Ayrıca hayrıyla, şerriyle kadere inanmandır."(195)

İşte bütün peygamberlerin ve rasûllerin *-Allah'ın salat ve selamı üzerlerine olsun-* ittifakla tebliğ ettiği iman esasları bunlardır. Bu esaslara, ancak peygamberlere tâbî olanlar gerçek anlamıyla iman eder.

[Ehl-i Sünnet'in İnancı Peygamberlerin Getirdiklerine Tâbî Olmaya Dayanır]

Ehl-i sünnet'in iman esasları, peygamberlerin getirdiklerine tâbî olmaktan ibârettir.

Dinin aslı -daha önceden de açıklandığı gibi- Rasûl'ün getirdiklerine iman etmektir. Bakara sûresinin son iki âyeti, bu temel esasları içerdiğinden ötürü başka âyetlerin sahip olmadığı büyük bir öneme sahiptir. Buhârî ile Müslim'de, Ebû Mes'ud Ukbe b. Amir, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir:

"Kim geceleyin Bakara sûresinin sonundan iki âyet okuyacak olursa, o iki âyet ona yeter."(196)

Müslim'in *Sahîh*'inde de İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'nın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Cebrail, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında oturuyorken üst taraftan bir ses işitti. Başını kaldırdıktan sonra şöyle dedi: "Bu, göğün bugün (ilk olarak) açılan bir kapısıdır. Bugünden başka asla açılmış değildir."

---

[195] Buhârî (50, 4777); Müslim (8, 9); Ebû Dâvûd (4695); Tirmizî (2610); Nesâî (8/101, 103); İbn Mâce (63, 64); Ahmed (1/28, 51, 52; 2/426).

[196] Buhârî (4008, 5008, 5009, 5040, 5051); Müslim (808); Ebû Dâvûd (1397); Tirmizî (2881); İbn Mâce (1369).

Scanned with CamScanner

Derken gökten bir melek indi, onun hakkında da şunları söyledi: "Bu, yeryüzüne (ilk defa) inen bir melektir. Bugünden önce asla inmiş değildir." (Melek gelip) selam verdi ve dedi ki: "Sana verilen iki nurun müjdesini veriyorum. Bunlar, senden önce hiçbir peygambere verilmiş değildir: Fatihatu'l-Kitab ile Bakara sûresinin son iki ayeti. Bunlardan okuduğun her bir harfin (karşılığı) mutlaka sana verilir."[197]

Ebû Tâlib el-Mekkî de şöyle demektedir: Îmânın rükünleri, yedi tanedir: -Beş esas ile birlikte- kadere iman, cennete ve cehennem ateşine iman etmek.

Bu doğrudur, buna dâir deliller sabit, muhkem ve kesindir. Tevhîd ve risalete dâir delillere daha önceden değinmiştik.

[Melekler ve Yapmakla Görevli Oldukları İşler]

Melekler, semavat ve arz ile görevlidirler. Kâinattaki her hareket, meleklerden ortaya çıkar. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Her bir işi yürütmekle görevli olan meleklere (andolsun.)" (en-Nâziât, 5)

"Her bir emri paylaştıranlara ki..." (ez-Zariyat, 4)

Bunlar, iman ehline ve rasûllere tâbi olanlara göre meleklerdir. Peygamberleri yalanlayıp yaratıcıyı inkâr edenler ise: "Bunlar, yıldızlardır." derler.

Kitab ve Sünnet, çeşitli meleklerin varlığına, bu meleklerin mahlukât ile görevli olduklarına delâlet etmektedir. Aynı şekilde yüce Allah'ın dağlara melekler görevlendirdiği gibi; bulutlara ve yağmurlara, nutfenin yaratılışı tamamlanıncaya kadar işlerini yürütmek üzere rahimlere de melekler görevlendirdiğine, kulun amelini tespit etmek, saymak ve yazmak üzere melekler görevlendirdiğine, ölümle ve kabirde soru sormakla görevli, yıldızların hareketlerini düzenlemekle görevli, güneş ve ayla görevli melekler olduğuna delâlet etmektedir.

---

[197] Müslim (806); Nesâî (2/138); Beğavî (1200).

Scanned with CamScanner

Yine Kitab ve Sünnet, cehennem ateşi, onu yakmak, oradakileri azaplandırmak için melekler görevlendirdiğine; orayı korumak üzere de melekler görevlendirildiğine delâlet etmektedir. Yine cennet, cennetin imarı ve bahçeleri için de melekler görevlendirmiştir.

Melekler, Allah'ın en büyük ordularıdır. Bunlardan kimisi; **"Ardarda gönderilenler, şiddetlice esenler, iyice yayanlar, tam anlamı ile ayırt edenler, zikri (vahyi) getirip bırakanlar"**dır. (el-Murselat, 1-5)

Kimisi, kâfirlerin ruhlarını şiddetlice söküp çıkaranlar, kimisi mü'minlerin ruhlarını yumuşaklıkla çıkaranlar, dalıp yüzenler, süratlice koşanlardır. (bk. en-Nâziât, 1-4)

Kimisi saf saf duranlar, haykırarak sürenler, zikir okuyup duranlardır. (Bk. es-Sâffât, 1-3)

Bütün bu ayetlerde çoğul müennes kalıbın kullanılması, tekili "fırka, taife ve cemaat" olarak gelen "fırkalar, taifeler ve cemaatler"e delâlet etmelerinden dolayıdır.

Kimi melekler rahmet, kimileri de azap melekleridir. Arş'ı taşımakla görevlendirilmiş melekler vardır, gökleri namaz, tesbih ve takdis ile ma'mur etmekle görevlendirilmiş melekler vardır ve bunun dışında yüce Allah'tan başka hiç kimsenin sayısını bilmediği çok çeşitli türde melekler vardır.

[Melek, Kendisini Gönderenin Emrini Yerine Getiren Bir Elçidir]

"Melek" lafzı, kendisini görevli olarak gönderenin emrini yerine getiren bir elçi olduğu anlamını zaten hissettirmektedir. Onların elinde emir namına hiçbir şey yoktur. Emir bütünüyle bir ve tek, gücü her şeye galip ve kahhâr olan Allah'ındır. Onlar, sadece yüce Allah'ın emrini yerine getirirler: **"Sözleri ile onun önüne geçemezler, onlar O'nun emri gereğince iş görürler. Onların önündekini de, arkalarındakini de Allah bilir. O'nun razı olduğu kimselerden baş-**

Scanned with CamScanner

kasına şefaat etmezler. Onlar, O'nun korkusundan titrerler." (el-Enbiyâ, 27-28); **"Üstlerinde olan Rablerinden korkarlar ve yalnız emrolunduklarını yaparlar."** (en-Nahl, 50)

O halde onlar, ilâhî ikrama mazhar olmuş kullardır. Onlardan kimi saf saf durur, kimi tesbih eder durur. Aralarında belli bir makam ve mevkiî bulunmayan hiçbiri yoktur ve onların hiçbiri bu konumundan daha öteye gitmez; her biri, kendisine emrolunan bir işi ifa eder. Bu işte kusurlu hareket etmez ve onun dışına çıkmaz. O'nun katında bulunan-lar, onların en yüce ve üstün mertebede olanlarıdır: **"O'nun yanında olanlar ise O'na ibâdete karşı büyüklenmezler ve usanmazlar. Gece ve gündüz aralıksız tesbih ederler."** (el-Enbiyâ, 19-20)

Onların başı; Cibril, Mikâil ve İsrafil adındaki üç melektir. Bunların üçü de hayat ile görevlidirler.

Cibril; kendisiyle kalblerin ve ruhların hayat bulduğu vahiyle görevli olan melektir.

Mikâil; arzın, bitkilerin ve canlıların kendisiyle hayat bulduğu yağmurla görevli olan melektir.

İsrafil; yaratılmışların ölümlerinden sonra tekrar kendisiyle hayat bulacakları Sûr'a üfürmekle görevli olan melektir.

O halde melekler, Allah'ın yarattıkları arasında O'nun emri hususunda elçilik yaparlar. Allah ile kulları arasında elçidirler. Onlar, O'nun nezdinden aldıkları emirle kâinatın her yerine iner ve yine o ilâhî emirle O'na yükselirler. Artık *"gökler onlardan dolayı gıcırdamaktadır. Gıcırdamak da onun hakkıdır; çünkü Allah için kıyamda, rukuda ya da secdede duran bir meleğin bulunmadığı dört parmaklık bir yer dahi yoktur."*[198] Her gün yetmiş bin melek, el-Beytu'l-Ma'mur'a girerler, bir daha oraya girmek için onlara sıra gelmez.[199]

[198] Tirmizî (2312); İbn Mâce (4190); *Müsned* (5/173).

[199] Buhârî ve Müslim ile diğer kaynaklarda yer alan uzun "İsra Hadisi"nden bir bölüm.

Scanned with CamScanner

[Meleklerden ve Mertebelerinden Söz Eden Ayetler]

Kur'ân-ı Kerîm, meleklerden, çeşitlerinden ve mertebelerinden söz eden buyruklarla doludur. Kimi zaman yüce Allah, onları kendi adıyla birlikte zikreder. Onların salavât getirmelerini, kendisinin salavâtıyla beraber anar ve onların şereflerine işaret etmek istediği yerlerde o melekleri kendisine izafe eder.

Bazen onların Arş'ın etrafında dolup taştıklarını, Arş'ı taşıdıklarını belirtir ve günahlardan uzak olduklarını bildirir.

Bazen ikram ve kerem sıfatlarıyla, yakınlaştırılmış olmakla ve yücelikle nitelendirir. Tertemiz olmakla, güçlülükle ve ihlâs ile Allah'a ibâdet etmekle vasfeder. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onların her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı."** (el-Bakara, 285); **"Allah kendisinden başka hak ilah olmadığını, adâleti ayakta tutarak açıkladı. Melekler de, ilim sahipleri de (buna iman ettiler.)"** (Âl-i İmrân, 18); **"O, sizi karanlıklardan nura çıkarmak için size salat getirendir, melekler de."** (el-Ahzab, 43); **"Şu Arş'ı yüklenenler ve etrafında bulunanlar, Rablerini hamd ile tesbih ederler, O'na iman ederler, mü'minlere de mağfiret dilerler."** (el-Mu'min, 7); **"Melekleri de Arş'ın etrafını kuşatmış görürsün, Rablerini hamd ile tesbih ederler."** (ez-Zumer, 75); **"Bilakis onlar, şerefli kullardır."** (el-Enbiyâ, 26); **"Şüphe yok ki Rabbin nezdindekiler, O'na ibâdet etmekten asla büyüklenmezler, O'nu tesbih ederler ve yalnız O'na secde ederler."** (el-A'raf, 206); **"Şâyet onlar, büyüklenmeye kalkışacak olurlarsa bilsinler ki Rabbinin yanında bulunanlar hiç usanmadan O'nu gece ve gündüz tesbih ederler."** (Fussilet, 38); **"Çok şerefli yazıcılar vardır."** (el-İnfitar, 11); **"Emrine itaatkâr, oldukça değerli (melekler)."** (Abese, 16); **"Mukarreb olan (melek)ler O'nu müşahede ederler."** (el-Mutaffifin, 21); **"Onlar (itaatin dışına çıkmış şeytanlar) Mele-i a'lâ'yı (meleklerden oluşan en yüce topluluğu) dinleyemezler."** (es-Saffat, 8)

Scanned with CamScanner

Nebevî hadisler de aynı şekilde meleklerden söz eden ifadelerle doludur. İşte bundan dolayı meleklere iman etmek, imanın esaslarını teşkil eden beş esastan birisi olmuştur.

[Nebî ve Rasûllere Îmân Etmek]

Nebîlere ve rasûllere gelince; yüce Allah'ın, Kitab-ı Kerîm'inde is-mini verdiği rasûllere iman etmekle yükümlüyüz. Ayrıca bunlardan başka kendilerini gönderen yüce Allah'ın dışında hiçbir kimsenin sayılarını ve isimlerini bilmediği birçok rasûl ve nebî gönderdiğine de iman etmekle yükümlüyüz.

Bunların hepsine icmalî olarak iman etmeliyiz. Çünkü peygamber-lerin sayıları hususunda herhangi sahîh bir nas gelmiş değildir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kıssalarını sana daha önce anlattığımız peygamberlere de, kıssalarını sana anlatmadığımız peygamberlere de (vahyettik.)"** (en-Nisâ, 164); **"Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan kiminin kıssalarını sana anlattık, kiminin de kıssalarını sana anlatmadık."** (el-Mu'min, 78)

Bize düşen, onların yüce Allah'ın emrettiği şekilde kendileriyle gönderilen mesajların tamamını tebliğ ettiklerine ve bunu, kendilerine peygamber olarak gönderildikleri herhangi bir kimsenin bilmeme iddiasında bulunamayacağı ve ona muhalefet etmesinin de helal olmayacağı bir şekilde, açık ve seçik beyân ettiklerine iman etmektir.

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Peygamberler üzerinde apaçık tebliğden başka bir görev var mı?"** (en-Nahl, 35); **"Eğer yüz çevirirlerse sana düşen ancak açıkça bir tebliğden ibarettir."** (en-Nahl, 82); **"O'na itaat ederseniz, hidâyet bulursunuz. Peygamber'e düşen de ancak apaçık tebliğdir."** (en-Nur, 54); **"Peygamber'e de itaat edin, eğer yüz çevirirseniz Peygamberimize düşen ancak apaçık tebliğdir."** (et-Teğabun, 12)

Scanned with CamScanner

[Ulu'l-Azm Peygamberler]

Ulu'l-Azm peygamberlere gelince; bu hususta farklı görüşler vardır. Bunların en güzeli, el-Beğavî ve başkalarının İbn Abbas ve Katade'den naklettikleri görüştür: Bunlar Nûh, İbrâhîm, Mûsâ, İsa ve Muhammed *aleyhimu's-salâtu ve's-selam*'dır. İbn Abbas *radıyallahu anhuma* der ki: Bunlar, yüce Allah'ın şu buyruklarında sözü edilen peygamberlerdir: **"Hani peygamberlerden; senden, Nuh'tan, İbrâhîm'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu İsa'dan söz almıştık."** (el-Ahzab, 7); **"O, dinden 'Dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin.' diye Nuh'a tavsiye ettiğimizi, İbrâhîm, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size de şeriat yaptı."** (eş-Şûrâ, 13)

Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman etmeye gelince; bu, onu tasdik etmektir. Onun getirmiş olduğu şer'î hükümlere icmâlen ve tafsi-len tâbî olmaktır.

[Kitaplara Îmân]

Peygamberlere indirilmiş kitaplara imana gelince; yüce Allah'ın, Kitab-ı Kerîm'inde ismen zikrettiği Tevrat, İncil ve Zebur'a iman ederiz. Bizler, yüce Allah'ın bunların dışında çeşitli peygamberlere indirmiş olduğu başka kitaplarının da olduğuna iman ederiz. Bunların isim ve sayılarını ise Allah'tan başkası bilemez.

Kur'ân'a iman etmek; onu ikrar (kabul) etmek ve içindeki hükümlere tâbî olmakla olur. Bu, Kur'ân'ın dışındaki kitaplara iman etmeye ek bir özelliktir. Bizler, Allah'ın peygamberlerine indirilmiş olan kitapların Allah tarafından geldiğine, onların hak olduklarına, hidâyet, nur, beyân ve şifa olduklarına iman etmekle yükümlüyüz.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Deyin ki: 'Allah'a, bize indirilene... ve bütün peygamberlere Rableri tarafından verilenlere iman ettik.'" (el-Bakara, 136); **"Elif, Lam, Mim. Allah (O'dur ki) O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Di-**

Scanned with CamScanner

ridir ve Kayyumdur, O, kitabı sana hak ile ve ondan öncekileri doğrulayıcı olarak indirdi. Tevrat ve İncil'i de indirdi... Furkan'ı da indirdi." (Âl-i İmrân, 1-4); **"O peygamber, kendisine Rabbinden indirilene iman etti."** (el-Bakara, 285); **"Hâlâ onlar, Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi, elbette içinde birbirini tutmayan birçok şey bulurlardı."** (en-Nisa, 82) ve yüce Allah'ın bu kitapları kelâmı olarak kendi katından indirmiş olduğuna delil olan buna benzer birçok âyet-i kerîme daha vardır.

Bu ayetlerde hem kelâm sıfatı, hem de uluv (yukarıda oluş) sıfatı isbat edilmektedir.

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"İnsanlar, tek bir ümmetti. Allah da peygamberleri müjdeleyici ve korkutucular olmak üzere gönderdi, beraberlerinde... kitabı da hak ile indirdi." (el-Bakara, 213); **"Hâlbuki o, hiç şüphesiz pek aziz bir kitaptır. Önünden de, arkasından da bâtıl ona erişemez. (Çünkü o) hikmeti sonsuz, her hamde layık olan tarafından indirilmiştir."** (Fussilet, 41-42); **"Kendilerine ilim verilenler bilirler ki: Rabbinden sana indirilen, hakkın ta kendisidir."** (Sebe', 6); **"Ey insanlar: Size Rabbinizden bir öğüt, kalblerde olanlara bir şifa, mü'minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir."** (Yûnus, 57); **"De ki: O, iman edenler için bir hidâyet ve bir şifadır."** (Fussilet, 44); **"O halde Allah'a, O'nun peygamberlerine ve indirdiğimiz nur'a (Kur'ân'a) iman edin."** (et-Teğabun, 8)

Buna benzer buyruklar Kur'ân-ı Kerîm'de oldukça çoktur.

64. [Metin]

وَنُسَمِّي أَهْلَ قِبْلَتِنَا مُسْلِمِينَ مُؤْمِنِينَ، مَا دَامُوا بِمَا جَاءَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعْتَرِفِينَ، وَلَهُ بِكُلِّ مَا قَالَ وَأَخْبَرَ مُصَدِّقِينَ.

Scanned with CamScanner

"Biz, kıblemize yönelenleri; Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiklerini kabul ettikleri, söylediği ve haber verdiği her şeyi tasdik ettikleri sürece müslümanlar ve mü'minler olarak adlandırırız."

[Şerh]

[Ehl-i Kıble]

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Kim bizim kıldığımız namazı (aynen) kılar, kıblemize yönelir ve kestiğimizi yerse işte müslüman odur. Bizim lehimize olan, onun da lehinedir, bizim yükümlülüğümüz, aynen onun için de söz konusudur."*[200]

Şeyh *rahimehullah* bu sözleriyle İslâm ile imanın bir olduğuna, müslüman olan bir kimsenin, helal saymadığı sürece, herhangi bir günah işlemekten ötürü İslâm'ın dışına çıkmayacağına işaret etmektedir.

"Kıblemize yönelenleri" ifadesinden kasıt da müslümanlık iddiasında bulunan ve (namaz için) Ka'be'ye yönelen kimselerdir. İsterse çeşitli hevâlara (yanlış fırkalara) mensup kimselerden ya da günah işleyenlerden olsun. Yeter ki Rasûl'ün getirdiği herhangi bir şeyi yalanlamasın. İleride Şeyh *rahimehullah*'ın: "Bizler, kıble ehlinden herhangi bir kimseyi, herhangi bir günahı dolayısıyla -onu helal görmediği sürece- tekfir etmeyiz." sözüyle "İslâm ve iman aynı şeydir. Îmân ve ehl-i imanın aslı hususunda birbirlerine eşittirler" sözleri açıklanırken bu iki hususla ilgili daha geniş açıklamalar da gelecektir.

65. [Metin]

وَلَا نَخُوضُ فِي اللهِ، وَلَا نُمَارِي فِي دِينِ اللهِ

"Allah'ın zatı hakkında ileri geri konuşmayız. Allah'ın dini hakkında da tartışmalara girmeyiz."

200 Buhârî (391).

Scanned with CamScanner

[Şerh]

[Allah Hakkında İleri Geri Konuşmak ve Dini Hakkında Tartışmak]

Şeyh *rahimehullah* burada kelâmcıların bâtıl sözlerinden uzak durmaya, onların sahip oldukları bilginin yerilen türden olduğuna işaret etmektedir. Çünkü onlar, bilgisizce ve kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın yüce Allah hakkında konuşmaktadırlar:

"Onlar, ancak zanna ve nefislerin hevâsına uyarlar. Hâlbuki Rablerinden kendilerine hidâyet gelmiştir." (en-Necm, 23)

İmam Ebû Hanîfe *rahimehullah*'ın şöyle dediği nakledilmektedir: "Yüce Allah'ın zâtı hakkında hiç kimsenin (kendinden) bir şey konuşmaması gerekir. Aksine O'nu kendi zâtını vasfettiği şekilde nitelendirmelidir."

"Allah'ın dini hakkında tartışmalara girmeyiz." sözü şu demektir: Bizler, hevâ ehlinin şüphelerini öne sürerek, hak ehliyle -onları tartışmalara sokmak ve o tartışmalara yönlendirmek maksadıyla- tartışmayız. Çünkü bu, bir anlamda bâtıla çağırmak, hakkı karıştırmak ve İslâm dinini ifsad etmektir.

66. [Metin]

وَلَا نُجَادِلُ فِي الْقُرْآنِ، وَنَشْهَدُ أَنَّهُ كَلَامُ رَبِّ الْعَالَمِينَ، نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ، فَعَلَّمَهُ سَيِّدَ الْمُرْسَلِينَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ أَجْمَعِينَ، وَهُوَ كَلَامُ اللهِ تَعَالَى لَا يُسَاوِيهِ شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ الْمَخْلُوقِينَ، وَلَا نَقُولُ بِخَلْقِهِ، وَلَا نُخَالِفُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ.

"Kur'ân hakkında olur olmaz tartışmayız. Onun, âlemlerin Rabbinin kelâmı olduğuna tanıklık ederiz. Onu er-Rûhu'l-Emîn indirmiş ve rasûllerin efendisi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e öğretmiştir. O, yüce Allah'ın kelâmıdır, ya-

Scanned with CamScanner

ratılmışların hiçbir sözü ona denk olamaz. Onun mahlûk olduğunu söylemeyiz, Müslümanların cemaatine de muhalefet etmeyiz."

[Şerh]

[Kur'ân Hakkında Tartışmanın Yasaklanışı]

"Kur'ân hakkında olur olmaz tartışmayız." sözleriyle şunu kastetmiş olabilir: Biz, sapıkların Kur'ân hakkında söz söyleyip anlaşmazlığa düştükleri ve hakkı bertaraf etmek maksadıyla bâtılı öne sürerek tartıştıkları gibi tartışmayız. Aksine şöyle deriz: "O, âlemlerin Rabbinin sözüdür, onu Rûhu'l-Emîn indirmiştir..."

Şunu da kastetmiş olabilir: Bizler, sağlam senetlerle sabit olan kıraatler hakkında tartışmaya girişmeyiz. Bunun yerine Kur'ân-ı Kerîm'i, sabit olmuş ve sahîh yolla gelmiş bütün rivâyetlerle okuruz.

Her iki mana da haktır. İkinci anlamın doğruluğuna Abdullah b. Mes'ud *radıyallahu anh*'tan gelen şu rivâyet tanıklık etmektedir: Ben, bir adamın, Kur'ân-ı Kerîm'in bir âyetini Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den işittiğim okuyuştan farklı okuduğunu duydum. Onu elinden tutup Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e götürdüm ve durumu anlattım. Yüzünden bundan hoşlanmadığını anladım. Şöyle buyurdu:

"İkiniz de güzel okudunuz, ihtilâfa düşmeyiniz. Sizden öncekiler, ihtilâfa düştüler de helâk oldular."[201]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ihtilâf edip anlaşmazlığa düşenlerin her birinin diğerinin sahip olduğu hakkı inkâr etmesi anlamındaki ihtilâfı yasaklamıştır. Çünkü o ayeti okuyanların her ikisinin okuyuşu da güzeldi. Bu tür ihtilafı yasaklamasına gerekçe olarak da bizden öncekilerin anlaşmazlığa düşüp helâk olmalarını göstermiştir. Bundan dolayı Huzeyfe *radıyallahu anh*, Osman *radıyallahu anh*'a şöyle

[201] Buhârî (2410, 3476, 5062); Ahmed (1/393, 412, 456).

Scanned with CamScanner

demişti: Bu ümmetin imdadına yetiş de kendilerinden önceki ümmetlerin ihtilâfa düştükleri gibi ihtilâfa düşmesinler.[202]

Bunun üzerine Osman *radıyallahu anh* bütün insanları doğru ve uy-gun şekilde tek bir kıraat etrafında topladı. Ümmet, sapıklık üzere bir araya gelip söz birliği etmekten yana korunmuştur. Yapılan bu işte farz olan bir iş terk edilmediği gibi haram olan bir iş de işlenmemiştir. Çünkü Kur'ân'ın yedi harf üzere okunması; caizdi, farz değildi. Yüce Allah'tan gelmiş bir ruhsattı. Onları, seçip beğendikleri herhangi bir kıraate uygun olarak okuma tercihini yapmakta serbest bırakmıştı.

Nitekim Kur'ân sûrelerini tertip ile okumak ve sıralamak da onlar için nas ile farz kılınmış bir şey değildir. Bundan dolayı Abdullah b. Mes'ud'un Mushaf'ının tertibi, Osman *radıyallahu anh*'ın emriyle tertib edilen Mushaf'ın tertibinden farklıydı. Başkalarının Mushaf'ı da bu şekildeydi. Sûrelerdeki âyetlerin tertibi ise nas ile tespit edilmiş bir tertiptir. Sûrelerden farklı olarak bir âyeti öne alma veya bir başkasını geriye bırakma yetkileri yoktu.

Ashab-ı Kiram, ümmetin tefrikaya düşüp ihtilâf edeceklerini görüp eğer belli bir kıraat etrafında toplanmayacak olurlarsa birbirleriyle savaşa tutuşacaklarını anlayınca, onları belli bir kıraat etrafında bir arada topladılar. Selefe mensup âlim ve kıraat âlimlerinin büyük çoğunluğunun görüşü budur. Bu açıklamayı İbn Cerir[203] ve başkaları yapmıştır.

"Biz onun, âlemlerin Rabbinin kelâmı olduğuna tanıklık ederiz." sözleriyle ilgili açıklamalar, bundan önce geçen, "Ve şüphesiz Kur'ân, Allah'ın kelâmıdır. Sözlü olarak ve keyfiyetsiz bir şekilde O'ndan sadır olmuştur..." sözleri açıklanırken geçmişti.

İmam Tahavî'nin: "Onu er-Rûhu'l-Emîn indirmiştir." sözlerinden kasıt, Cibril *aleyhisselam*'dır. Ona "ruh" adının verilmesi, kalblere hayat veren vahyi insanlar arasından rasûllere taşımasından dolayıdır. O, emîndir; hem de gerçekten ve tam anlamıyla bir emîndir. Allah'ın

[202] Buhârî (4987).
[203] *Câmiu'l-Beyân*, (1/56-59).

Scanned with CamScanner

salât ve selamı üzerine olsun. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onu er-Rûhu'l-Emîn indirdi; uyarıcılardan olasın diye kalbin üzerine, apaçık bir Arapça ile."** (eş-Şuara, 193-195); **"Şüphe yok ki o, çok şerefli bir elçinin (getirdiği) sözüdür. Büyük bir güç sahibi, Arş'ın sahibinin nezdinde yüksek mevki sahibi olan elçinin sözü, hem orada kendisine itaat edilendir, oldukça emîndir."** (et-Tekvir, 19-21)

Buradaki buyruklar Cibril *aleyhisselam*'ın vasfıyla ilgilidir. Ancak onlar: **"Muhakkak ki o şerefli bir elçinin (okuduğu) sözüdür. O, bir şair sözü de değildir."** (el-Hakka, 40-41) buyruklarından farklıdır, çünkü burada geçen "elçi/rasûl"den kasıt, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'dir.

"Onu rasûllerin efendisine öğretmiştir." ifadesi, açıkça Cibril'in, Kur'ân'ı Peygamberimize öğrettiğini ifade etmektedir. Bu sözleriyle Karmatîlerin ve onların dışındaki çeşitli fırkaların "Peygamber, Kur'ân'ı kendi nefsinde bir ilham olarak tasavvur etmiştir." şeklindeki vehme dayalı kanaatlerini çürütmeyi kastetmiştir.

"Onun mahlûk olduğunu söylemez ve müslümanların cemaatine muhalefet etmeyiz." sözlerinde de Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk olduğunu söyleyenlerin müslüman cemaate muhalefet ettiklerine dikkat çekmektedir. Ümmetin selefinin tamamı, Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk olmayıp hakiki manada Allah'ın kelâmı olduğunu ittifakla kabul etmektedirler.

İmam Tahavî'nin "Müslümanların cemaatine muhalefet etmeyiz." sözleri, mutlak olarak da kabul edilebilir. Yani bizler, müslüman cemaatin üzerinde ittifak etmiş olduğu hiçbir hususta onlara muhalefet etmeyiz, çünkü müslüman cemaate muhalefet etmek, haktan sapmaktır (dalâlettir) ve bid'attir.

67. [Metin]

وَلَا نُكَفِّرُ أَحَدًا مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ بِذَنْبٍ مَا لَمْ يَسْتَحِلَّهُ، وَلَا نَقُولُ:
لَا يَضُرُّ مَعَ الْإِيمَانِ ذَنْبٌ لِمَنْ عَمِلَهُ.

Scanned with CamScanner

"Kıble ehlinden hiç kimseyi -helâl kabul etmediği sürece- herhangi bir günah sebebiyle tekfir etmeyiz. Îmânı olan kimseye işlediği günah zarar vermez de demeyiz."

[Şerh]

[Tekfir Meselesi]

"Kıble ehli" ifadesiyle daha önce "Biz, kıblemiz ehline, müslümanlar ve mü'minler deriz." sözlerinde anılan kimseleri kastetmektedir. Şeyh *rahimehullah* bu sözleriyle -ne olursa olsun- herhangi bir günah sebebiyle günahkârı tekfir eden Hâricîlerin reddine işaret etmektedir.

Yüce Allah, bize de, sana da rahmet etsin, bil ki tekfir edip etmeme meselesi, fitne ve mihnetin pek büyük olduğu bir bahistir. Burada çokça tefrikaya düşülmüş, hevâlar ve görüşler farklılaşmıştır. Tarafların konuyla ilgili delilleri birbiriyle çatışmaktadır.

Allah'ın rasûlüyle göndermiş olduğu hakka, gerçek anlamda ya da kendi kanaatlerine göre muhalefet eden değişik görüş ve bozuk inanca sahip kesimlerin tekfiri hususunda insanlar, iki uç ve bir orta yol olmak üzere üçe ayrılmışlardır. Bu konuda, tıpkı amelle ilgili büyük günah işleyenlerin tekfiri hususundaki ihtilaf gibi, ihtilâf etmişlerdir.

Bir kesim: "Biz, kıble ehline mensup hiç kimseyi tekfir etmeyiz." deyip genel olarak tekfiri kabul etmemektedir. Ne var ki kıble ehli arasında münafıklar da vardır Kitabı, sünneti ve icmaı, yahudi ve hristiyanlardan daha ileri derecede inkâr eden, daha şiddetli kâfirler de vardır. Onlar arasında imkân bulduğu takdirde, bu küfürlerini kısmen açığa vuranlar da vardır. Buna rağmen onlar, kelime-i şehâdet'i de izhar ederler.

Ayrıca müslümanlar arasında görüş ayrılığı söz konusu olmaksızın kabul edilen bir gerçek şudur: Kişi, açık ve mütevatir farzları, açık ve mütevatir haramları ve buna benzer kat'î hükümleri açıktan açığa inkâr edecek olursa tevbe etmesi istenir. Tevbe ederse kabul edilir, aksi tak-

Scanned with CamScanner

dirde kâfir ve mürted olarak öldürülür. Münafıklığın ve mürtedliğin ise bid'at ve günah işleyen kimseler arasında bulunma ihtimali yüksektir.

Nitekim el-Hallâl, *es-Sünne* adlı eserinde senedini kaydederek Muhammed b. Sîrîn'in şöyle dediğini zikretmektedir: İnsanlar arasında en çabuk irtidad edenler, hevâlarının peşinden giden kimselerdir. Onun görüşüne göre şu âyet-i kerîme bu gibi kimseler hakkında inmiştir: **"Âyetlerimiz hakkında bâtıla dalanları gördüğün zaman onlar başka bir söze dalıncaya kadar kendilerinden yüz çevir..."** (el-En'âm, 68)

İşte bu sebebten dolayı pek çok önder âlim, mutlak olarak "Hiçbir günah sebebiyle kimseyi tekfir etmeyiz." demekten kaçınmış, bunun yerine şöyle deme yolunu tercih etmişlerdir: "Biz, Hâricîlerin yaptıkları gibi her günah sebebiyle, günahkarları tekfir etmeyiz."

Umumi nefiy ile umumun nefyi arasında fark vardır. Yapılması gereken, her günah dolayısıyla tekfir eden Hâricîlerin sözlerinin aksine umumu nefyetmektir. İşte -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- Şeyh, bundan dolayı ifadelerine "helal görmedikçe" sözü ile kayıt getirmiştir.

"Bununla birlikte imanı olan kimseye işlediği günah zarar vermez de demeyiz." sözleri de Mürcie'ye reddiyyedir. Çünkü onlar: "Küfür ile beraber hiçbir ibadetin faydası olmadığı gibi, iman ile birlikte hiçbir günahın zararı olmaz." demektedirler.

İşte bunlar (Mürcie) bir uçta, Hâricîler ise diğer uçtadır. Zira Hâricîler: "Biz, her günah ya da büyük olan her günah dolayısıyla müslümanın kâfir olduğuna hükmederiz." derler. "Büyük günah dolayısıyla imanı boşa çıkar ve beraberinde iman namına bir şey kalmaz." diyen Mu'tezile de onlarla aynı kanaati paylaşmaktadır. Ancak Hâricîler, "Bu kişi, imandan çıkıp küfre girer." derken Mu'tezile, "Îmândan çıkar, ama küfre girmez." derler. İşte (onların terimlerinden biri olan) el-Menziletu Beyne'l-Menzileteyn bu anlamdadır. Onlar, imandan çıktığını söylemekle böyle bir kimsenin cehennemde ebedî kalacağını da söylemiş olmaktadırlar.

Scanned with CamScanner

Kelâm, fıkıh ve hadis ehlinden bazı kesimler, amellerle ilgili konularda bu kanaati paylaşmamaktadırlar. Ancak onlar, bid'at özelliğini taşıyan i'tikâdî meselelerde -bu görüşlerin sahipleri te'vîlci olsalar dahi- şöyle derler: Bu görüşe sahip olan herkes kâfir olur.

Onlar, bunu söylerken hata eden müctehid ile böyle olmayan arasında bir fark gözetmezler. Ya da bu kesimler, bid'atçı olan herkesin kâfir olduğunu söylerler.

Ancak böyleleri, bu kapsamlı kabulleri nedeniyle, pek vahim bir durumla karşı karşıya kalırlar. Çünkü mütevatir naslar, açıkça şunu göstermektedir: Kalbinde zerre ağırlığınca iman bulunan herkes, cehennem ateşinden çıkacaktır. İşte bu delilleri kabul eden vaad edici naslar, berikilerin delil olarak ileri sürdükleri tehdit edici naslarla çatışmaktadır.

Bu meselenin özü şudur: Bid'atler de amelî günahlar türündendir. Kişi, zâhiren ve bâtınen mü'min olmakla birlikte ya ictihad ederek ya da kusurlu davranıp günaha girmek sûretiyle hataya düştüğü bir te'vîlde bulunabilir. Böyle bir kimse hakkında, sırf bundan ötürü, "Îmânı boşa çıkmıştır." denilemez. Ancak küfrüne dâir şer'î bir delilin bulunması hali müstesnadır. Hatta bu tür iddia, Hâricîlerle Mutezilîlerin görüşleri türündendir.

Bizler, bununla birlikte böyle bir kimse kâfir olmaz da demeyiz. Aksine adil olan yol, orta ve mutedil olan yoldur: Allah Rasûlünün, sabit olduğunu belirttiği bir hususu nefyetmeyi, nefyettiği hususu sabit kabul etmeyi, yasakladığını emretmeyi ya da emrettiği hususu yasaklamayı ihtivâ eden bâtıl bid'at ve haram görüşlerle ilgili olarak hak olan neyse o söylenir ve nasların bu hususta delâlet ettiği tehdit neyse o tesbit edilir. Bunların da küfür olduğu beyân edilir ve: "Bu (peygamberin bildirdiklerinin tam aksini belirten) görüşleri kabul eden kâfirdir." gibi (umum) ifadeler kullanılır. Tıpkı can ve mal hususlarında zulmün söz konusu olduğu hallerde tehdidin söz konusu edildiği gibi...

Scanned with CamScanner

Diğer taraftan ehl-i sünnetin meşhur birçok âlimi, Kur'ân-ı Kerîm'in yaratılmış olduğunu, Allah'ın âhirette görülmeyeceğini, Allah'ın, varlıkları meydana gelmeden önce bilemeyeceğini söyleyenlerin kâfir olduğunu belirtmişlerdir. Mesela Ebû Yusuf *rahimehullah*'ın şöyle dediği nakledilmiştir: Ebû Hanîfe *rahimehullah* ile bir müddet münazara ettik ve sonunda ikimiz de şu kanaate vardık: 'Kur'ân yaratılmıştır.' diyen kimse kâfirdir.[204]

[Muayyen/Belli Bir Kimsenin Tekfiri]

Belli kimsenin tekfir edilmesine gelince; "Bir kimsenin tehdide maruz kalan kimselerden olduğuna ve kâfir olduğuna şâhitlik eder misiniz?" diye sorulacak olursa, böyle bir kimse hakkında ancak şâhitliği caiz kılacak bir husus bulunması halinde şâhidlik ederiz. Çünkü muayyen bir kimseye, yüce Allah'ın mağfiret ve merhamet etmeyeceğine, aksine onu cehennemde ebediyyen bırakacağına dâir şâhitlikte bulunmak, haddi aşmanın en büyük şekillerindendir. Çünkü böyle bir hüküm, ancak kâfir olarak ölen kimse hakkında verilebilir.

Bundan dolayı Ebû Dâvûd, *Sünen*'inin "Edeb" bölümünde: "Haddi aşmanın yasaklanışı bahsi" diye bir başlık açmış ve bu başlık altında Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'tan gelen şu rivâyeti kaydetmiştir: Ben, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim:

"İsrailoğulları arasında (amelleri) birbirine zıt iki kişi vardı. Onlardan birisi günah işlerdi, diğeri ise olanca gayretiyle ibâdet ederdi. Gayretle ibâdet eden kişi, diğerini sürekli günah üzerinde görürdü. Ona: 'Bu işten vazgeç.' derdi. Yine bir gün bir günah işlemekte olduğunu gördü ve ona: 'Vazgeç' dediği halde adam: 'Beni Rabbimle başbaşa bırak, sen benim üzerime bir bekçi mi gönderildin?' dedi. Bunun üzerine o şöyle dedi: 'Allah'a yemin ederim ki Allah, sana mağfiret etmeyecektir (ya da) seni cennete sokmayacaktır.' Yüce Allah, ruhlarını kabzetti ve her ikisi de

[204] ez-Zehebî, *el-Uluvv* (s. 140).

Scanned with CamScanner

âlemlerin Rabbinin huzurunda bir araya geldiler. Allah Teâlâ, gayretle ibâdet eden kimseye: 'Sen beni(m ona azap edeceğimi mi) biliyordun, yoksa benim elimde bulunan (mağfiret yetkisine) sen mi kadirdin?' Günah işleyene de: 'Haydi git, rahmetimle cennete gir.' dedi. İbadet eden kimse hakkında da: 'Bunu alın cehenneme götürün.' buyurdu."

Ebû Hureyre dedi ki: Nefsim elinde olana yemin olsun ki o, dünyasını da, âhiretini de mahveden bir söz söylemişti." Bu hasen bir hadistir.[205]

Çünkü muayyen şahsın, hata eden ve günahı bağışlanmış bir müctehid olması mümkün olabildiği gibi elindeki nasların dışında kalan birtakım nasların kendisine ulaşmamış olduğu kimselerden olması da mümkündür. Onun büyük bir imanı ve Allah'ın rahmetine mazhar olmasını gerektiren birçok iyiliği de bulunabilir. Nitekim yüce Allah, *"Ölecek olursam (cesedimi yakıp) un ufak ediniz, sonra da külümü savurun."* diyen kimseye mağfirette bulunmuştur. Yüce Allah'ın ona mağfiret etmesinin sebebi, onun sahip olduğu Allah korkusuydu.[206] O, bununla birlikte yüce Allah'ın tekrar kendisinin azalarını bir araya getirip yeniden dirilteceğine kadir olmayacağını zannediyor ya da bu hususta şüphe ediyordu. Ancak onun âhiret hakkındaki bu belirgin olmayan kanaati ve şüphesi, bizim böyle bir kimseyi dünya hayatında -onu bid'atinden engellemek maksadıyla- cezalandırmamıza ve onu tevbeye çağırmamıza mani değildir.

Diğer taraftan herhangi bir söz, bizatihi küfürse "Bu söz küfürdür." denir. O sözü söyleyen kimsenin kâfir olması ise birtakım şartların bu-lunmasına ve birtakım engellerin bulunmamasına bağlıdır. Bu da ancak o kimsenin münafık ve zındık olması halinde söz konusu olur. Zira müslüman olduğunu açığa vuran kıble ehlinden herhangi birinin kâfir olması, ancak münafık ve zındık olması halinde düşünülebilir.

---

205 Ebû Dâvûd (4901).

206 Buhârî (3481, 7506); Müslim (2756); İbn Mâce (4255); Nesâî (4/113); Ahmed (2/269).

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın Kitabı da bunu açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü Allah, insanları üç kısma ayırmıştır: Bir kısım, müşriklerden ve kitap ehlinden olan kâfirlerdir ki bunlar, şehâdet kelimesini ikrar ve kabul etmezler. Bir kısım, içte de dışta da mü'min olanlardır. Üçüncü kısım ise zâhiren imanı ikrar ettiği halde onu içten kabul etmeyenlerdir.

İşte bu üç kısım, el-Bakara sûresinin baş tarafında belirtilmiştir. Bizzat kâfir olmakla birlikte şehâdet kelimesini ikrar eden kimse, ancak zındık olur. Zındık da münafığın ta kendisidir.

İşte burada her iki kesimin de yanlışlığı ortaya çıkmaktadır. Bid'at olan bir görüşü kabul eden herkesin batınen kâfir olduğunu söyleyen kimse, bâtınen münafık olmayan birtakım kimselerin de kâfir olduğunu kabul etmek zorunda kalır. Hâlbuki bu gibi kimseler, batında Allah'ı ve Rasûlünü severler. Allah'a ve Rasûlüne -günahkâr olsalar dahi- iman ederler.

Nitekim *Sahîh-i Buhârî*'de sabit olan rivâyete göre Ömer *radıyallahu anh*'ın azatlısı Eslem ondan şunu rivâyet etmektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde Abdullah adında bir adam vardı. Bu kimsenin lakabı, himar/eşek idi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i güldürürdü. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de içki içtiğinden dolayı ona sopa cezası vurmuştu. Yine bir gün getirildi, tekrar ona sopa vurulmasını emretti. Orada bulunanlardan birisi: "Allah'ım ona lanet et, bu adam (içki yüzünden) ne kadar da çok buraya getiriliyor." dedi. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Hayır, ona lanet etme; çünkü o, Allah'ı ve Rasûlünü seven birisidir."*[207]

Bu, pek çok taife, ilim ve din önderi hakkında da geçerli bir husustur. Zira onlar; Cehmiyye, Mürcie, Kaderiyye, Şia ya da Hâricîlerin birtakım görüşlerini kabul edebilmektedirler. Fakat aralarından ilim ve dinde imam olan kimseler, bu bid'ati bütünüyle benimsemezler. Aksine bunun sadece bir bölümünün içine hataen düşmüşlerdir.

---

[207] Buhârî (6780); Beğavî (2606).

Scanned with CamScanner

Bid'at ehlinin kusurlarından biri de birbirlerini tekfir etmeleridir. İlim ehlinin övülmeye değer özelliklerinden biriyse onların hata ettiklerini söylemekle birlikte tekfire yanaşmamalarıdır.

[Bazı Naslarda Birtakım Günahlara "Küfür" Denmesinin İzahı]

Burada Şeyh *rahimehullah*'ın sözleriyle ilgili olarak açıklanması gereken bir husus daha vardır. O da şudur: Şari', birtakım günahları "küfür" diye adlandırmıştır. Örneğin yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenler, kâfirlerin ta kendileridir."** (el-Mâide, 44)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur: *"Müslümana sövmek fâsıklıktır. Onunla (öldürmek kastıyla) çarpışmak da küfürdür."* Bu hadisi, İbn Mes'ud *radıyallahu anh* rivâyet etmiş, Buhârî ve Müslim de kitaplarında ittifakla kaydetmişlerdir.[208]

Yine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: *"Benden sonra biriniz diğerinizin boynunu vuran kâfirler olarak gerisin geri dönmeyiniz."*[209]; *"Bir adam din kardeşine: Ey kâfir! diyecek olursa, bu, onlardan birine döner."*[210] Bu iki hadis de İbn Ömer *radıyallahu anhuma*'dan gelmekte olup Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmişlerdir.

Yine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: *"Dört husus vardır ki bunlar kimde bulunursa o, halis münafık olur. Bunlardan birisine sahip olan kimsede de onu terk edinceye kadar münafıklık özelliklerinden birisi bulunur: Konuşursa yalan söyler, söz verirse sözünde durmaz, ahdettiği vakit yerine getirmez*

---

208 Buhârî (48, 6044, 7076); Müslim (64); İbn Mâce (69); Ahmed (1/385).

209 Buhârî (4403, 6166, 6785); Müslim (66); Nesâî (7/126); Ebû Dâvûd (4686); İbn Mâce (3943).

210 Buhârî (6104); Müslim (11, 60); Tirmizî (2637); Mâlik (2/984); Ahmed (2/18).

Scanned with CamScanner

ve tartışırsa haddi aşar." Abdullah b. Amr *radıyallahu anhuma* yoluyla gelen bu hadis de Buhârî ve Müslim tarafından rivâyet edilmiştir.[211]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir başka hadiste şöyle buyurmaktadır: *"Zina eden, zina ettiği vakit mü'min olarak zina etmez. Hırsızlık yapan, hırsızlık yaptığında mü'min olarak hırsızlık yapmaz. İçki içen, içki içtiğinde mü'min olarak içmez. Bundan sonra da tevbe arz olunur."*[212]

Bir başka hadiste de şöyle buyrulmaktadır: *"Müslüman ile küfür arasındaki sınır, namazı terk etmektir."* Bu hadisi de Müslim, Câbir *radıyallahu anh* yoluyla gelen rivâyetle kaydetmektedir.[213]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* buyuruyor ki: *"Kim, bir kâhine gider de onu tasdik ederse yahut bir kadına arkadan yaklaşırsa Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'e indirilene küfretmiş olur."*[214] Bir başka hadiste şöyle buyrulmaktadır: *"Allah'tan başkasının adı ile yemin eden küfretmiş olur."* Bu lafzıyla bu hadisi, Hâkim rivâyet etmiştir.[215]

Bir diğer hadiste de şöyle buyrulmaktadır: *"Ümmetim arasında iki hususiyet vardır ki bunlar küfürdür: Neseplere dil uzatmak ve ölüye ağıt yakmak."*[216] Ve benzeri birçok nas...

Buna verilecek cevaba gelince; Ehl-i sünnetin tamamı, büyük günah işleyen kimsenin -Hâricîlerin dediği gibi- bütünüyle dinden çıkacak şekilde kâfir olmayacağını ittifakla kabul etmiştir. Çünkü dinden çıkacak şekilde kâfir olursa, her durumda öldürülmesi gereken bir mürted olur. Ayrıca kısas hakkına sahip kimsenin, katili affetmesi de kabul edilmez.

---

211 Buhârî (34, 2459, 3178); Müslim (58); İbn Hibbân (254).

212 Buhârî (2475, 5578, 6772, 6810); Müslim (57), Ebû Dâvûd (4689); Tirmizî (2625); İbn Mâce (3936).

213 Müslim (82); Ahmed (3/370); Dârimî (1/270); İbn Ebî Şeybe (11/33); Ebû Dâvûd (4678); Tirmizî (2618); İbn Mâce 1078).

214 Ebû Dâvûd (3904); Tirmizî (135); İbn Mâce (639); İbn Cârûd (107).

215 Ahmed (2/69, 87, 125); Ebû Dâvûd (3251); Tirmizî (1535); Hâkim (1/18).

216 Müslim (67); Ahmed (2/377, 441, 496).

Scanned with CamScanner

Zina, hırsızlık ve içki içme hallerinde de hadlerin uygulanması diye bir şey söz konusu olmaz. O halde böyle bir görüşün bâtıl ve fâsid olduğu, İslâm dininin ihtivâ ettiği hükümlerden kesin olarak bilinmektedir.

Yine Ehl-i Sünnet, ittifakla şunu kabul eder: Büyük günah işleyen bir kimse -Mu'tezile'nin dediği gibi- iman ve İslâm'dan çıkmaz, küfre de girmez, kâfirlerle birlikte cehennemde ebedî kalmayı da hak etmez. Çünkü Mu'tezile'nin bu hususta ki görüşü de bâtıldır. Zira yüce Allah, büyük günah işleyen kimseleri mü'minler arasında saymıştır. Zira yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür). Ancak her kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa artık (taraflar) hakkaniyete uymalı ve (öldüren) ona (gereken diyeti) güzellikle ödemelidir..." (el-Bakara, 178) Görüldüğü gibi burada katili iman edenler arasından çıkartmamış, onu kısas talep etme hakkına sahip olan kimsenin "kardeşi" olarak nitelendirmiştir. Buradaki kardeşlikten kasıt da hiç şüphesiz din kardeşliğidir.

Bir başka yerde yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer mü'minlerden iki grup birbirleriyle çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin... Mü'minler ancak kardeştirler, o halde kardeşlerinizin arasını düzeltin."** (el-Hucurat, 9-10)

Kitap ve sünnetin nasları ve icma; bekâr olduğu halde zina eden, hırsızlık yapan ve zina iftirasında bulunan kimsenin öldürülmeyeceğine delâlet etmektedir. Bilakis bunlara had uygulanır. Bu da bu (tür büyük) günahları işleyen kimselerin mürted olmadıklarının delilidir.

Sahîh(-i Buhârî) de sabit olduğuna göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"Her kimin yanında kardeşinden zulüm yoluyla aldığı bir dünya malı yahut başka bir şey varsa, dirhem ve dinarın bulunmayacağı bir vakit gelmeden önce bugün o kimseden helallik dilesin. (Çünkü o gün haksızlık yapanın) şayet sâlih bir ameli varsa yaptığı

Scanned with CamScanner

haksızlık kadarıyla ondan alınır. Eğer iyilikleri yoksa bu sefer haksızlık yaptığı kimsenin kötülüklerinden alınıp ona yüklenir, sonra da cehenneme atılır."[217]

Bununla zalim birinin birtakım iyiliklerinin olduğu ve mazlumun hakkını o iyiliklerden alacağı sabit olmaktadır.

Aynı şekilde *Sahîh(-i Müslim)*'de sabit olduğuna göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "*Siz kendi aranızda müflis diye kime dersiniz?*" Ashab: "Aramızda müflis, parası pulu bulunmayan kimsedir." dedi. Şöyle buyurdu: "*Müflis, Kıyâmet günü dağlar gibi iyiliği olduğu halde gelip de şuna sövmüş, ötekinin malını almış, berikinin kanını akıtmış, bir diğerine iftirada bulunmuş, ötekini döğmüş olduğundan dolayı iyiliklerinden (hak sahipleri lehine) eksiltilmiş kimsedir. Onun iyiliklerinden (başkasının hakkı karşılığında) alınır. Ni-hayet üzerindeki haklar bitmeden, iyilikleri tükenir, bunun üzerine hak sahiplerinin günahlarından alınır ve onun üzerine yüklenir, sonra da cehenneme atılır.*" Bu hadisi de Müslim rivâyet etmiştir.[218]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü iyilikler, kötülükleri giderir."** (Hud, 114) İşte bu, şuna delildir: Mü'min kimse, kötülük işlemekle birlikte o günahlarını silecek iyilikler de yapar.

Burada âhiretteki hüküm itibarıyla Mu'tezile'nin görüşü, Hâricîlerinkine uygundur. Zira onlar da büyük günah işleyen kimsenin cehennemde ebedî kalacağını kabul etmektedirler. Ancak Hâricîler: "Büyük günah işleyene kâfir deriz." derken Mu'tezile: "Biz, ona fâsık deriz." demektedirler. Aralarındaki görüş ayrılığı ise sadece lafızdadır.

Ehl-i sünnet, büyük günah işleyen kimsenin, o günah hakkındaki tehdidi -bu hususta varid olmuş naslarda sabit olduğu şekliyle- hak ettiğini ittifakla kabul ederler. Yoksa Mürcie'nin dediği gibi: "İmân ile birlikte hiçbir günahın zararı yoktur, küfür ile birlikte de hiçbir ibadetin

[217] Buhârî (2449, 6534); Tirmizî (2419); Tayâlisî (2327).
[218] Müslim (2581); Tirmizî (2418); Ahmed (2/303).

Scanned with CamScanner

faydası yoktur." demezler. Mürcie'nin delil diye kullandığı vaad nasları ile Hâricîlerin ve Mu'tezile'nin delil olarak kullandığı vaid/tehdit nasları bir araya getirilecek olursa, her iki grubun görüşünün de yanlışlığı ortaya çıkar. Bu kesimlerin sözlerinde hiçbir fayda yoktur. Tek fayda, her kesimin açıklamasından, karşı görüşü savunan diğer kesimin izlediği yolun yanlışlığını açıkça anlayabiliyor olmamızdır.

[Birtakım Ameller Hakkında Küfür Lafzını Kullanmak Yüzeysel Bir İhtilaftan İbarettir]

Ehl-i sünnet arasında bu hususta ittifak bulunmakla birlikte onlar, bir yanlışlık doğurmayacak şekilde kendi aralarında lafzî/yüzeysel bir ayrılık içerisindedirler. O da şudur: "Küfrün mertebeleri var mıdır, bir küfür diğerine göre daha aşağıda olabilir mi?" Nitekim imanın mertebeleri var mıdır ve bir iman, diğerine göre daha aşağıda olabilir mi? hususunda da görüş ayrılıkları vardır.

Bu da "İman nedir? Söz ve amel midir? Artar ve eksilir mi?" hususundaki görüş ayrılıklarından ortaya çıkmıştır:

Ancak yüce Allah'ın ve Rasûlünün "kâfir" dediği kimseye bizim de "kâfir" diyebileceğimizi ittifakla kabul etmişlerdir. Zira yüce Allah, Allah'ın indirdiğinden başkasıyla hükmeden kimseye kâfir derken, az önce sözü edilenleri de Allah Rasûlü, kâfir olarak isimlendirmişken, bizim bu kimseleri kâfir olarak isimlendirmememiz olacak şey değildir.

Ancak "Îmân, söz ve ameldir, artar ve eksilir." diyenler; "Böyle bir küfür, i'tikâdî bir küfür olmayıp amelî bir küfürdür." derler. Onlara göre küfrün çeşitli mertebeleri vardır. Kimi küfür, kimisine göre daha aşağıdadır. Nitekim bunlara göre imanda da aynı durum söz konusudur.

"Îmân, tasdikten ibarettir, ameller imanın kapsamı içerisine girmez, küfür de inkâr demek olup her ikisi de ne artarlar, ne eksilirler." diyenler ise bu hususta şöyle derler: "Bu tür küfür, hakiki değil mecazi küfürdür. Çünkü hakiki küfür, kişiyi dinden çıkaran küfürdür."

Aynı şekilde birtakım amellere iman adının verilmesi hakkında da bu tür açıklamalarda bulunurlar. Yüce Allah'ın: **"Allah, sizin imanı-**

Scanned with CamScanner

nızı boşa çıkartacak değildir." (el-Bakara, 143) buyruğundaki "iman," Beytu'l-Makdis'e doğru dönerek kıldıkları namaz demektir.[219]

Namaza, iman adı mecazen verilmiştir. Çünkü namazın sahîh olabilmesi imana bağlıdır. Ya da namaz, imanın delili olduğundan dolayı bu ismi almıştır. Zira namaz, namazı edâ eden kimsenin mü'min olduğuna delildir. İşte bundan dolayı kâfir, bizim namaz kıldığımız gibi namaz kılarsa müslüman olduğuna hükmedilir.

Günahkâr kimseler, eğer zâhiren ve bâtınen Allah Rasûlünün getirdiklerini kabul ediyorlarsa -onlardan tevâtüren nakledilene göre- tehdide maruz kimseler olduklarında hiçbir görüş ayrılığı yoktur. Fakat yanlış görüşler, -Hâricî ve Mu'tezile mensupları gibi- bunların cehennemde ebedî kalacaklarını söyleyenlerin görüşleridir. Bundan da daha kötüsü, karşılıklı taassupları ve kendi kanaatlerine muhalefet eden kimseler hakkında söylenemeyecek şeyleri söylemeleri, onları kötü bir şekilde ayıplamalarıdır.

Bizler, kâfirlerle tartışma halinde bile adâletle emrolunduğumuza, onlarla en güzel yolla mücadele etmemiz istendiğine göre böyle bir ayrılık dolayısıyla birbirimize karşı nasıl adâletli olmayız? Halbuki yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bir topluluğa olan kininiz, sizi adâletsizliğe sürüklemesin, adil olun. Çünkü o, takvaya daha uygundur."** (el-Mâide, 8)

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da şudur: Allah'ın indirdiklerinden başkası ile hükmetmek, bazen kişiyi dinden çıkartan bir küfür olabilir. Bazen de küçük ya da büyük bir günah ve küfür olur, bu durumda da o, ya az önce sözü edilen görüşlere göre mecazî küfürdür ya da küçük bir küfürdür. Bu da hükmedenin durumuna göre değişir.

Eğer o, Allah'ın indirdikleriyle hükmetmenin farz olmadığına inanır, hükmetme ve etmeme arasında serbest olduğu kanaatini taşırsa yahut o hükmün, Allah'ın hükmü olduğuna kesin inanmasına rağmen onu küçümsüyorsa bu, büyük küfürdür.

---

219 Bkz: Buhârî (40, 4486).

Scanned with CamScanner

Eğer Allah'ın indirdikleriyle hükmetmenin farziyetine inanır, o olayla ilgili Allah'ın hükmünü bilir ve cezayı hakkettiğini itiraf eder de buna rağmen Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse böyle bir kimse, asi bir günahkardır ve ona mecazî küfür yahut küçük küfürle kâfir olmuş denir.

Eğer o muayyen meselede Allah'ın hükmünü -bütün gayretini ortaya koymasına ve Allah'ın hükmünü bilmek maksadıyla bütün çabasıyla çalışmasına rağmen- bilemeyip bu hususta hata ederse; böyle bir kimse, hata etmiş ve yanılmış bir kimse demektir. İctihadı dolayısıyla bir ecir alır, hatası da bağışlanır.

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Biz, iman sahibine işlediği hiçbir günahın zarar vermeyeceğini söylemeyiz." sözünden kasıt, Mürcie'nin görüşüne muhalefeti ortaya koymaktır. Onların bu hususstaki şüpheleri, daha önceden geçmiş birtakım kimselere de arız olmuştur. Sahabe, bu kanaatlerinden vazgeçmedikleri takdirde bu görüşe sahip olanların öldürüleceğini ittifakla kabul etmiştir.

Kudame b. Ma'zun ve bir topluluk, haram kılınmasından sonra yüce Allah'ın: **"İmân edip sâlih amel işleyenler, sakınır, iman eder ve salih amel işlerler, sonra da sakınıp iman ettikleri, sonra yine sakınıp ihsanda bulundukları takdirde onlara tattıklarından dolayı bir vebal yoktur."** (el-Mâide, 93) âyetini te'vîl ederek içki içmişlerdi. Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*'a bu husus anlatılınca o, Ali b. Ebî Tâlib ve sair ashab ile birlikte eğer içkinin haram olduğunu kabul edecek olurlarsa onlara sopa cezası verileceğini, helal olduğu üzerinde ısrar ettikleri takdirde ise öldürüleceklerini ittifakla kabul etmişlerdi. Ömer *radıyallahu anh* da Kudame'ye şöyle demişti: Sen, tamamıyla yanlış bir kanaattesin, eğer gerçekten sakınan, iman eden ve sâlih amel işleyen bir kimse olsaydın hiç içki içmezdin.

Çünkü bu âyet-i kerîmenin nüzul sebebi şudur: Yüce Allah, içkiyi haram kıldığında -ki bu, Uhud'dan sonra olmuştu- kimi ashab şöyle demişti: "Peki, içki içmeye devam ederken (önceden) vefât etmiş arkadaşlarımızın durumu ne olacak?" Bunun üzerine yüce Allah, bu âyet-i

Scanned with CamScanner

kerîmeyi indirdi.[220] Bu âyetle de daha haram kılınmamışken bir şeyler içmiş olanın durumunu açıklayarak eğer mü'min, takva sahibi ve sâlih amel işleyenlerden biriyse bundan dolayı vebal altında olmayacağını beyan etti. Nitekim Beytu'l-Makdis'e yönelerek namaz kılmakla emrolunanların durumu da böyledir.

Bu yanlış te'vîl ile içki içmiş olanlar, yaptıkları işten pişman oldular, hata ettiklerini anladılar ve tevbelerinin kabul edilip edilmeyeceğinden yana ümitsizliğe düştüler. Ömer *radıyallahu anh* da Kudame'ye şu mektubu yazdı: **"Ha, Mim. Kitabın indirilmesi, hükmünde galip ve en iyi bilen Allah'tandır. O günahları bağışlayan, tevbeleri kabul edendir."** (el-Mu'min, 1-3) Bilemiyorum senin iki günahından hangisi daha büyük? Önce haram kılınmış bir şeyi helal kabul etmen mi yoksa -daha sonra- Allah'ın rahmetinden ümit kesmen mi?"

İşte Ashab-ı Kiram'ın ittifakla kabul ettiği bu husus, İslâm'ın önder âlimleri tarafından da ittifakla kabul edilmiştir.

68. [Metin]

نَرْجُو لِلْمُحْسِنِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ، وَيُدْخِلَهُمُ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِهِ، وَلَا نَأْمَنُ عَلَيْهِمْ، وَلَا نَشْهَدُ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ، وَنَسْتَغْفِرُ لِمُسِيئِيهِمْ، وَنَخَافُ عَلَيْهِمْ، وَلَا نُقَنِّطُهُمْ.

"Mü'minler arasından iyilik sahiplerini yüce Allah'ın affedeceğini, onları rahmetiyle cennete girdireceğini ümit ederiz. Bununla birlikte onlar hakkında (azap görmeyeceklerine dâir) emin olmayız ve onların cennetlik olduklarına da şâhidlik etmeyiz. Müminlerin günahkârlarına da mağfiret diler ve onlar için endişe ederiz; ancak hiçbir ümitlerinin olmadığını söylemeyiz."

[Şerh]

220 Tirmizî (3050, 3051); Tayâlisî (715); Taberî (12528); İbn Hibbân (1373).

Scanned with CamScanner

[Korku ile Ümit Arasında Olmak]

Mü'minin, kendisi ve başkaları hakkında Şeyh *rahimehullah*'ın söylediği şekilde inanması gerekir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İşte onlar da Rablerine hangisi daha yakın olacak diye yol ararlar. Rahmetini umar, azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı gerçekten sakınılmaya değer."** (el-İsra, 57); **"Eğer gerçek mü'minlerseniz onlardan korkmayın, Benden korkun."** (Âl-i İmrân, 175); **"Ve yalnız Benden sakının."** (el-Bakara, 41); **"Ve yalnız Benden korkun."** (el-Bakara, 40); **"O halde insanlardan korkmayın, Benden korkun."** (el-Mâide, 44)

Yüce Allah, kendisinden korkanlardan övgüyle söz etmektedir: **"Şüphe yok ki Rablerinden korkuları sebebiyle titreyenler, Rablerinin âyetlerine iman edenler, Rablerine ortak koşmayanlar, verdiklerini, Rablerinin huzuruna dönecekler diye kalbleri ürpererek verenler... İşte bunlar, hayırlarda yarışırlar, onlar bu işlerde ellerini çabuk tutanlardır."** (el-Mu'minun, 57-61)

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i ile Tirmizî'de kaydedildiğine göre, Âişe *radıyallahu anha* şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Rasûlü: **"Verdiklerini, Rablerinin huzuruna dönecekler diye kalbleri ürpererek verenler"** (el-Mu'min, 60) buyruğunda sözü edilen kimse, acaba zina eden, içki içen ve hırsızlık yapan kimseler midir?" dedim, şöyle buyurdu: *"Hayır, ey Sıddîk'ın kızı! Oruç tutan, namaz kılan, sadaka veren, bununla birlikte kendisinden kabul olunmayacağından korkan kimselerden söz edilmektedir."*[221]

el-Hasen *radıyallahu anh* şöyle demiştir: "Allah'a yemin ederim ki onlar itaatlerle amel ettiler. Bu konuda gayretlerini ortaya koydular, sonra da reddedilir diye korktular. Muhakkak ki mü'min, iyi amellerle korkuyu bir araya getiren, münafık ise kötü amellerle güveni bir araya getirendir."

[221] Tirmizî (3175); Ahmed (6/159, 205); İbn Mâce (4198); Humeydî (275).

Scanned with CamScanner

Yüce Allah bir başka ayette şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz iman edenler, hicret edip de Allah yolunda cihâd edenler (var ya); işte onlar Allah'ın rahmetini umarlar. Allah, günahları bağışlayandır, merhamet edendir."** (el-Bakara, 218) Burada dikkat etmemiz gereken husus şudur: Yüce Allah, itaatlerde bulunmakla birlikte, ümitli olmayı da söz konusu etmektedir. Ümit, ancak yüce Allah'ın hikmetinin gerektirdiği şer'î ve kaderî sebebleri yerine getirmekle söz konusu olabilir. Çünkü O'nun, mükâfat ve ihsanı hep hikmetledir.

Bir kimsenin gelirinden faydalanmayı ümit ettiği bir arazisi olduğunda; bu kişi, araziyi ihmal edip orayı sürmez ve tohum ekmezse, bununla birlikte arazisini süren, eken ve ona gerektiği gibi bakan kimsenin elde ettiği gelire sahip olmayı da ümit ederse, insanlar böyle birini akılsızların akılsızı kabul eder.

Aynı şekilde evlenmeksizin çocuğunun olacağını ümit edenin ya da ilim talep etmeksizin ve bu uğurda gayret ortaya koymaksızın çağının en âlimi olacağını umanın ve benzeri temennilerde bulunanların durumu neyse hiçbir itaatte bulunmaksızın yüce Allah'ın emirlerini yerine getirerek, yasaklarından sakınarak, O'na yakınlaşmaya çalışmaksızın, en yüksek mertebelere ulaşacağını ciddi ciddi ümit eden ve bu hususta hüsnü zan besleyen kimsenin durumu da odur.

Bir şeyler ümit eden kimsenin, şunu bilmesi gerekir ki bu ümidi, birtakım hususları da yerine getirmesini gerektirir:

1. Ümit ettiği şeyi sevmelidir.
2. Onu elden kaçırmaktan korkmalıdır.
3. İmkân ölçüsünde onu ele geçirebilmek için çalışmalıdır.

Bunlardan hiçbirinin bulunmadığı bir ümide gelince bu, hayal kurmak kabilindendir. Ümit etmek başka, hayal kurmak başka şeydir. Ümit eden herkes korkar, korktuğu zaman da umduğunu ele geçiremeyeceği korkusuyla izlediği yolda mümkün olan en yüksek hızla yol almaya çalışır.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Doğrusu Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz, ondan başkasını da dilediğine bağışlar."** (en-Nisa, 48 ve 116)

Müşriğin mağfirete nail olması ümit edilemez. Çünkü yüce Allah, onun bağışlanmayacağını belirtmiştir. Onun dışında kalan günahlar ise Allah'ın dilemesine bağlıdır. Dilerse Allah, o kimseye günahını bağışlar, dilerse de ona azap eder.

Büyük günahlar ile küçük günahlar arasındaki farka dâir âlimlerin sözleri farklı farklıdır. İleride Şeyh *rahimehullah*'ın: "Muhammed ümmetinden büyük günah sahipleri, cehennem ateşinde ebediyyen kalmayacaklardır." sözleri açıklanırken buna değinilecektir.

Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır: Bir kimse, büyük günah işlemekle birlikte bazen öyle hayâ eder, öyle korkar ve o günahı öyle büyük görür ki bu hali, büyük günahını küçük günahlar seviyesine indirir.

Bazen de küçük günah işlemekle birlikte az hayâ, aldırış etmemek, korkuyu terk etmek ve onu önemsememek dolayısıyla o küçük günah, büyük günahlar arasına katılabilir. Bu hususu belirleyecek olan ise kalbin halidir ve bu, mücerred fiilde bulunmaktan ayrı bir şeydir. İnsan, bu açıdan kendi durumunu da, başkasının durumunu da anlayabilir.

[Günahın Cezasını Düşüren Onbir Sebep]

Aynı şekilde pek büyük ihsanda bulunmuş kimselerin, başkaları için affedilmeyen günahları affedilebilir. Çünkü günah işlemiş olan kimsenin, birtakım sebeblerden ötürü cehennem cezası düşer ki Kitap ve sünnetin incelenmesiyle tesbit edilmiş bu sebebler şunlardır:

• 1. *Tevbe etmek:* Yüce Allah: **"Tevbe eden müstesnâ..."** (Meryem, 60) ve (el-Furkan, 70); **"Tevbe edenler müstesnâ..."** buyurmaktadırlar. (el-Bakara, 160)

Nasûh tevbe, katıksız ve halis tevbe demektir. Tevbe, birtakım günahlara has değildir. (Bütün günahlardan tevbe mümkündür.) Tevbe

Scanned with CamScanner

edilen günahtan sorumlu olunmayacağı konusunda, ümmet arasında görüş ayrılığı yoktur. Tevbe dışında bütün günahların bağışlanmasına sebeb olan hiçbir şey yoktur.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: 'Ey nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah, bütün günahları bağışlar.' Muhakkak O, çok bağışlayan ve merhamet edendir."** (ez-Zümer, 53) Bu âyet, tevbe edenler hakkındadır, bundan dolayı yüce Allah: **"Ümit kesmeyin."** buyurduktan sonra: **"Rabbinize tevbe edin..."** (ez-Zümer, 54) buyurmaktadır.

• 2. *İstiğfâr:* Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar, istiğfâr edip dururken de Allah onlara azap edecek değildir."** (el-Enfal, 33) Ancak istiğfar, bazen tek başına söz konusu edilirken bazen de tevbeyle birlikte söz konusu edilmektedir. Tek başına geçtiği takdirde tevbe de onun kapsamı içerisindedir. Tek başına zikredildiği yerde tevbe, istiğfârı; istiğfâr da tevbeyi kapsar. Onların her biri mutlak olarak kullanıldığı takdirde, diğerini de kapsar. İki lafız birlikte kullanıldığı zaman istiğfâr, geçmiş günahların kötülüklerinden korunmayı talep etmek, tevbe de günahtan dönmek ve gelecekteki amellerinin kötülüklerinden korkarak korunmayı istemek demektir.

Bunun bir benzeri de "fakir" ve "miskin" kavramlarıdır. Bu iki lafızdan biri, tek başına kullanılırsa, ötekini kapsar. Birlikte zikredilecek olurlarsa, her birinin kendine göre anlamı vardır. Yüce Allah: **"On fakiri (miskini) doyurmak..."** (el-Mâide, 89); **"O zaman altmış yoksul (miskin) doyurmalıdır."** (el-Mücadele, 4); **"Eğer onları gizler ve fakirlere (miskinlere) verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır."** (el-Bakara, 271) buyurmaktadır.

Bu âyetlerde iki isimden birinin tek başına kullanılmasının, az bir şeye sahip olanı da, hiçbir varlığı olmayanı da kapsadığında görüş birliği vardır. Ancak yüce Allah'ın: **"Sadakalar (zekâtlar) ancak fakirlere ve miskinleredir..."** (et-Tevbe, 60) buyruğunda birlikte zikredildiklerinden; -hangisiyle hangisi kastedildiği noktasında görüş ayrılığı

Scanned with CamScanner

olmakla birlikte- bu lafzın biriyle az malı olan, diğeriyle hiç malı olmayan kimse kastedilmektedir.

İsm (günah) ve udvân (haddi aşma); bir (iyilik) ve takvâ, fâsıklık ve isyan kavramları da böyledir. Aradaki anlam benzerliği açısından küfür ve nifak da bu kabilden görülebilir. Küfür daha genel bir mana taşır, küfür tek başına zikredilecek olursa nifakı da kapsar. Beraber zikredildikleri takdirde her birinin ayrı bir anlamı olur. İleride -yüce Allah'ın izniyle- açıklaması geleceği üzere iman ve İslâm da böyledir.

• 3. *Hasenât (iyilikler):* Bir hasene, on misliyle mükâfatlandırılır. Seyyie (günah) ise misliyle cezalandırılır. Birer birer kazandığı kötülükleri, onar onar kazandığı iyiliklerini bastıran kimsenin vay haline! Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü iyilikler, kötülükleri yok eder."** (Hûd, 114) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de: *"Kötülüğün arkasından iyiliği yetiştir ki onu silsin."*[222] buyurmaktadır.

• 4. *Dünyevî musibetler:* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: *"Mü'mine isabet eden herhangi bir hastalık, yorgunluk, gam, keder, üzüntü hatta bir yerine batan bir diken dahi, mutlaka günahlarının keffareti olur."*[223]

Musibetlerin bizzat kendileri, günahların keffaretine sebebtir. On-lara sabretmekle kul, sevap kazanır. Musibetlere tahammülsüzlük gösterip öfkelenmek dolayısıyla da kul, günah kazanır. Sabretmek ve tahammülsüzlük göstermek, musibetten ayrı değerlendirilir. Musibet, kulun fiili değildir, Allah'ın fiilidir ve kulun günahına karşılık Allah'ın bir cezasıdır. O, günahlara keffaret olur. Kişi, ancak yaptığı işler dolayısıyla mükâfat görür ya da günah kazanır. Sabır ve tahammülsüzlük ise kulun fiillerindendir. Bununla birlikte bazen kulun ameli olmaksızın sevap ve mükafat hâsıl olabilir. Bunun, başkasının hediyesi ya da sebebsiz olarak yüce Allah'ın bir lütfu olarak elde

[222] Tirmizî (1987); Dârimî (2/323); Ahmed (5/153); Ebû Nuaym (4/378).
[223] Buhârî (5641, 5642); Müslim (2573); Tirmizî (966); Ahmed (2/302).

Scanned with CamScanner

edilmesi mümkündür. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O, kendi nezdinden pek büyük bir ecir verir."** (en-Nisâ, 40)

Hastalığın bizzat kendisi, geçmişin bir cezası ve keffâretidir. Çoğu zaman ecirden, günahların bağışlanması anlaşılmakla birlikte, onun manası bu değildir. Bu, onun bir sonucudur.

• 5. *Kabir azabı:* İleride yüce Allah'ın izniyle buna dâir açıklamalar gelecektir.

• 6. *Mü'minlerin hayattayken de, ölümden sonra da kişiye dua et-meleri ve onun için mağfiret istemeleri.*

• 7. *Ölümden sonra kişiye yapılan bağışlar.* Bir sadakanın sevabı, okunan bir Kur'ân'ın yahut yapılan bir haccın ve buna benzer salih bir amelin sevabı gibi... Yüce Allah'ın izniyle buna dâir açıklamalar da ileride gelecektir.

• 8. *Kıyâmet gününün sıkıntılı halleri ve dehşetli durumları.*

• 9. Buhârî ile Müslim'de sabit olan şu hadiste bildirilen kısas: *"Mü'minler Sırat'tan geçtikten sonra cennet ile cehennem arasındaki bir köprü üzerinde durdurulurlar. Birinin diğerindeki hakkı kısas yoluyla alınır. Nihayet tertemiz edilip arındırıldıktan sonra cennete girmeleri için onlara izin verilir."*[224]

• 10. *Şefaat;* daha önce şefaat bahsinde ve şefaatin kısımlarında açıklandığı üzere şefaatçilerin şefaati böyledir.

• 11. *Şefaatsiz olarak Merhametliler Merhametlisinin affetmesi.* Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Bunun dışında kalan (günah)ları da dilediğine bağışlar." (en-Nisâ, 48 ve 116)

Eğer kişi, yüce Allah'ın -günahlarının büyüklüğü dolayısıyla- mağfiret etmeyi dilemediği kimselerden ise artık tertemiz olan imanı, günahlarının pisliklerinden arınması için ateşe maruz kalmaktan

[224] Buhârî (2440, 6535); Ahmed (3/13, 57, 63, 74); Taberî (4/37).

Scanned with CamScanner

başka yolu kalmaz. Ancak şu da var ki cehennem ateşinde kalbinde zerre ağırlığından çok çok daha küçük bir miktar imanı bulunan hiçbir kimse, hatta -daha önce Enes *radıyallahu anh* yoluyla gelen hadiste belirtildiği üzere- la ilahe illallah diyen hiçbir kimse ebedî kalmayacaktır.

Durum böyle olduğuna göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in cennetlik olduklarına dâir şâhidlik ettiği kimseler dışında ümmet arasında muayyen herhangi bir kimsenin kesin olarak cennetlik olduğunu söylemeye imkan kalmaz. Ancak bizler, iyilikte bulunanlar namına ümit besleriz ve (günahları dolayısıyla) da onlar için endişe ederiz.

69. [Metin]

وَالْأَمْنُ وَالْإِيَاسُ يَنْقُلَانِ عَنْ مِلَّةِ الْإِسْلَامِ، وَسَبِيلُ الْحَقِّ بَيْنَهُمَا لِأَهْلِ الْقِبْلَةِ

"Güven duymak ve ümit kesmek, İslâm dininden çıkmaya sebebtir. Hak yol ise bu ikisinin arasıdır ki o da ehl-i kıblenin yoludur."

[Şerh]

[Korku ile Ümit Arasında Olmak]

Kulun, korku duyan ve ümit eden bir halde olması gerekir. Övülmeye değer gerçek korku, kişi ile Allah'ın haram kıldıkları arasında engel olandır. Korku, bu sınırı aşacak olursa kişinin ümitsizliğe ve ye'se düşmesinden korkulur.

Övülmeye değer gerçek ümit ise yüce Allah'tan bir nur üzere Allah'a itaat ile amel eden kimsenin ümit edişidir. Böyle bir kimse, yüce Allah'ın mükâfatını umar ya da bir günah işleyip o günahından Allah'a tevbe ettikten sonra onun mağfiretini ümit eder.

Scanned with CamScanner

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Şüphesiz iman edenler, hicret edip de Allah yolunda cihâd edenler; işte onlar Allah'ın rahmetini umarlar. Allah günahları bağışlayandır, Rahim'dir." (el-Bakara, 218)

Ancak kişi, kusurlu hareket etmeyi ve günah işlemeyi sürdürür ve herhangi bir amelde bulunmaksızın Allah'ın rahmetini umarsa bu, bir aldanış, gereksiz bir temenni ve yalancı bir ümit olur.

Ebû Ali er-Rûzbarî *rahimehullah* der ki: Korku ve ümit (havf ve recâ) bir kuşun iki kanadı gibidir. Eşit oldukları takdirde kuş da dengede durur ve güzel bir şekilde uçar. Bu kanatlardan biri, eksik olursa uçuşunda da eksiklik olur. Her ikisi de olmazsa bu sefer kuş, ölüm noktasına gelir.

Yüce Allah, şu buyruğunda korku ve ümit halinde olanlardan övgü ile söz etmektedir: **"(Böyle bir kimse mi) yoksa âhiretten korkarak, Rabbinin rahmetini umarak, gece saatlerinde kıyamda durarak, secde ederek itaatte bulunan kimse mi (daha hayırlıdır)?"** (ez-Zumer, 9); **"Yanları yataklarından uzak kalır. Rablerine korkarak ve ümit ederek dua ederler."** (es-Secde, 16)

Ümit, korkuyu gerektirir, zaten böyle olmasa tam bir güvenlik duygusu hâsıl olur. Korku da ümidi gerektirir, böyle olmazsa tam bir ümitsizlik ve ye's hali söz konusu olur. Bir kimseden korkulacak olursa, sürekli ondan kaçılır. Ancak yüce Allah müstesna. Çünkü O'ndan korkan, yine O'na sığınır. O halde havf/korku sahibi, Rabbinden kaçan ve yine O'na sığınan kimse demektir.

Menâzilu's-Sâirîn adlı eserin müellifi: "Recâ/ümit, müridin en zayıf (aşağı) mertebesidir." demektedir. Ancak onun bu sözü tartışılır. Aksine recâ ve havf (ümit ile korku) sözü edilen şekilde müridin en şerefli mertebelerindendir. *Sahîh*'de, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: *"Aziz ve celil olan Allah şöyle buyuruyor: 'Ben, kulumun benim hakkımdaki zannı nasıl-*

Scanned with CamScanner

sa öyleyim. O halde Benim hakkımda nasıl istiyorsa öyle zanda bulunsun.'"[225]

Müslim'in, *Sahîh*'inde de Câbir *radıyallahu anh*'ın şöyle dediği kaydedilmektedir: Ben, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i vefâtından üç gün önce şöyle buyururken dinledim: *"Sizden biri, ölüm esnasında mutlaka Rabbi hakkında hüsnü zan besleyerek ölsün."*[226]

İşte bundan dolayı şöyle denilmiştir: Kulun, hastalık dönemlerinde -sağlık dönemlerinin aksine- ümidi korkusundan daha ağır basmalıdır. Sağlık döneminde ise korkusu, ümidinden daha ağır basmalıdır.

Kimi âlim de şöyle demiştir: Her kim, yalnızca sevgiyle Allah'a ibâdet ederse o kimse zındıktır. Her kim, yalnızca korkuyla Allah'a ibâdet ederse, o kimse Harurî (Harici)'dir. Kim sadece recâ ile O'na ibâdet ederse o kimse Mürciî'dir. Kim de hem sevgi, hem korku, hem de recâ ile O'na ibâdet ederse işte o, muvahhid mü'mindir.

70. [Metin]

وَلَا يَخْرُجُ الْعَبْدُ مِنَ الْإِيمَانِ إِلَّا بِجُحُودِ مَا أَدْخَلَهُ فِيهِ

"Kul, kendini imana sokan bir şeyi inkâr etmedikçe imandan çıkmaz."

[Şerh]

Şeyh *rahimehullah* bu sözleriyle, büyük günah işleyen kulun imandan çıkacağı görüşünün sahibi Haricilerle Mu'tezile'nin görüşlerinin reddine işaret etmektedir. Bu ifadeler, aynı zamanda daha önce söylediği: "Kıble ehline mensup bir kimse, helal kabul etmedikçe herhangi bir günahtan ötürü tekfir edilmez." sözlerini pekiştirmektedir. Bu hususa dâir açıklamalar daha önce geçmişti.

---

225 Ahmed (3/491); İbn Hibbân (2468).

226 Müslim (2877); Ebû Dâvûd (3113); İbn Mâce (4167); Ahmed (3/293).

Scanned with CamScanner

71. [Metin]

وَالْإِيمَانُ: هُوَ الْإِقْرَارُ بِاللِّسَانِ، وَالتَّصْدِيقُ بِالْجَنَانِ. وَجَمِيعُ مَا صَحَّ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الشَّرْعِ وَالْبَيَانِ كُلُّهُ حَقٌّ، وَالْإِيمَانُ وَاحِدٌ، وَأَهْلُهُ فِي أَصْلِهِ سَوَاءٌ، وَالتَّفَاضُلُ بَيْنَهُمْ بِالْخَشْيَةِ وَالتُّقَى، وَمُخَالَفَةِ الْهَوَى، وَمُلَازَمَةِ الْأَوْلَى.

"Îmân, dil ile ikrar, kalb ile tasdiktir. Rasûllullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sahîh olarak gelen şeriat ve beyânın tamamı, haktır. Îmân, birdir ve iman ehli, imanın esası bakımından birbirlerine eşittir. Aralarındaki fazîlet ve üstünlük farkı ise Allah korkusu, takvâ, hevâya muhalefet ve evlâ olanı yapmaya devam etmekle ortaya çıkar."

[Şerh]

[Îmânın Mahiyeti]

Neye "iman" denileceği hususunda pek çok görüş ayrılığı vardır: Malik, Şafiî, Ahmed, Evzaî, İshak b. Rahaveyh ve diğer hadis ehli âlimler ile Medine âlimleri *rahimehumullah*, Zâhirîler ve bir kısım kelâmcılar, imanın kalb ile tasdik, dil ile ikrar ve azalarla amel olduğunu söylemişlerdir.

Mezhebimize mensub birçok kimse de İmam Tahâvî'nin sözünü ettiği şekilde imanı, dil ile ikrar ve kalb ile tasdik olarak kabul etmişlerdir Onların aralarında: "Dil ile ikrar, zaid bir rükündür, aslî bir rükün değildir." diyenler de vardır. Ebû Mansur el-Maturidî *rahimehullah* bu kanaattedir. Bu görüş Ebû Hanîfe *radıyallahu anh*'tan da rivâyet edilmektedir.

Kerrâmiye ise imanın sadece dil ile ikrardan ibaret olduğu kanıtındedir. Onlara göre münafıklar da iman-ı kâmil birer mü'mindir. Ancak yüce Allah'ın tehdit ettiği azabı hak ederler. Bu görüşlerinin ne kadar tutarsız olduğu açıkça ortadadır.

Scanned with CamScanner

el-Cehm b. Safvân ile Kaderiyye'nin önderlerinden biri olan Ebû'l-Huseyn es-Sâlihî ise imanın kalb ile bilip tanımak olduğu kanaatindedir. Bunun yanlışlığı ise öncekinden daha açıktır. Çünkü buna göre Firavun ve kavminin de mü'min olmaları icabeder. Zira onlar, Mûsâ ile Hârûn *aleyhime's-salâtu ve's-selâm*'ın doğru söylediklerini bildikleri halde, bile bile ona iman etmemişlerdi. İşte bundan dolayı Mûsâ *aleyhisselam*, Firavun'a şöyle demişti: **"Andolsun ki bunları birer ibret olmak üzere göklerin ve yerin Rabbinden başka kimsenin indirmediğini bilmektesin."** (el-İsra, 102); **"Kalpleri kesin olarak inandığı halde zulümle büyüklenmeleri sebebiyle onları inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak."** (en-Neml, 14)

Kitab ehli de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamberliğini, kendi öz çocuklarını bilir gibi biliyorlardı. Fakat ona iman etmediler, aksine onu inkâr eden kâfirler oldular ve ona düşmanlık ettiler. Nitekim Ebû Tâlib de onlara göre mü'mindir; çünkü o şöyle demiştir:

"Ben, bildim ki Muhammed'in dini,
Yeryüzündeki dinlerin en hayırlısıdır.
Eğer kınanmaktan yahut bana sövüleceğinden
çekinmemiş olsaydım,
Bunu gönül hoşluğuyla kabul ettiğimi ve açıkladığımı görecektin."

Hatta İblis dahi el-Cehm'e göre iman-ı kâmil bir mü'mindir; çünkü o, Rabbini bilmeyen birisi değildi. Aksine o, Rabbini bilen biriydi. **"Dedi ki: Rabbim, diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver."** (el-Hicr, 36); **"Rabbim, beni saptırdığın için..."** (el-Hicr, 39); **"Dedi ki: İzzetin hakkı için hepsini mutlaka saptıracağım."** (Sâd, 82)

Cehm'e göre küfür de yüce Rabbi bilmemektir. Hâlbuki ondan daha çok Rabbini bilmeyen kimse de yoktur. Çünkü o, yüce Allah'ı mutlak varlık olarak kabul etmiş ve bütün sıfatlarını selbetmiştir ki bundan daha büyük bir câhillik olamaz. Buna göre bizzat kendisi, kendi hakkındaki tanıklığıyla kâfir olur.

Scanned with CamScanner

Bütün bunlardan çıkan sonuç şudur: Îmân; ya kalb, dil ve diğer azalar ile birlikte kâimdir (Nitekim selefin cumhurunu oluşturan üç imam ve diğerleri -az önce geçtiği gibi- bu kanaattedir); ya azalar hariç sadece kalb ve dil ile kâimdir. İmam Tahâvî'nin, Ebû Hanîfe ve onun mezhebini kabul edenlerden *rahimehumullah* naklettiği gibi...

Ya sadece dil ile kâimdir; Kerramiyye'nin görüşü gibi... Ya da sadece kalb ile kâimdir, bu da ya Cehm'in dediği gibi marifetten (bilip tanımaktan) ibarettir ya da Ebû Mansur el-Maturidî'nin *rahimehullah* dediği gibi tasdiktir. Kerramiyye ile Cehm b. Safvan'ın sözlerinin tutarsızlığı açıkça görülmektedir.

[Îmân'ın Mahiyeti Hususunda Ebû Hanîfe ile Diğer İmamlar Arasındaki Görüş Ayrılığı Yüzeyseldir]

Ebû Hanîfe ile ehl-i sünnet'in diğer imamları arasındaki ayrılık bu şekildedir. Çünkü bir taraf, azaların amelleri, kalb ile imanın bir gereğidir demiş, diğer taraf da imandan bir parçadır, demiştir. Bununla birlikte büyük günah işleyen kimsenin imandan çıkmadığını, aksine durumunun Allah'ın meşîetine kaldığını da ittifakla kabul etmişlerdir. Allah dilerse ona azap eder, dilerse de affeder. O halde buradaki görüş ayrılığı, lafzîdir ve buna bağlı olarak bir tarafın i'tikâdının bozuk olması sonucunu doğurmaz.

Namaz kılmayı terk edenin kâfir olduğunu kabul edenler, bu hususa başka birtakım delilleri de ilave etmektedirler. Yoksa Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* zina edenin, hırsızlık yapanın, içki içenin, başkasının malını talan edenin mü'min olmadığını belirtmiş olmasına rağmen bunun, bu gibi kimselerden iman adının tamamıyla zail olmasını gerektirmeyeceği de ittifakla kabul edilmiştir.

Ehl-i sünnet arasında şu hususta da görüş ayrılığı yoktur: Yüce Allah, kullarından söz ve amel istemiştir. Sözden kasıt, kalb ile tasdik, dil ile ikrardır. İşte "iman, söz ve ameldir" ifadesi, mutlak olarak kullanıldığında anlamı budur. Ancak kullardan istenen bu hususu "iman" adı

Scanned with CamScanner

kapsamakta mıdır, yoksa iman, bunlardan sadece birisini mi kapsar? Yani o, yalnızca sözden ibaret midir? Amel ondan ayrı bir şey olup -her ikisi hakkında mecazen kullanılsa da- tek başına zikredildiği takdirde iman adının ameli kapsamadığı söylenebilir mi? İşte anlaşmazlık noktası buradadır.

Ehl-i sünnet âlimlerinin icma ile kabul ettiğine göre bir kimse, kalbiyle tasdik eder, diliyle ikrar eder ve azalarıyla amelden imtina ederse, Allah'a ve Rasûlüne isyan etmiş ve âhiret azabıyla tehdidi hak etmiştir.

Ancak ameller, imanın kapsamına girmez diyen kimseler arasında şöyle diyenler vardır: Îmân, tek bir şey olduğuna göre benim imanım Ebû Bekr es-Sıddîk ve Ömer *radıyallahu anhumâ*'nın imanı gibidir. Hatta benim imanım, peygamberlerin, rasûllerin, Cibril ve Mikail'in imanı gibidir.

Ancak böyle diyenlerin bu sözleri bir aşırılıktır. Çünkü iman ile küfrün durumu, görmekle körlüğe benzer. Şüphesiz ki gözleri görenlerin, görme kuvveti ya da zayıflığı arasında farklılık vardır. Kimisi aydınlıkta iyi görmez, kimisinin alaca karanlıkta gözleri kamaşır. Kimisi kalınca çizgileri görebilir, kimisi ince çizgileri ancak mercekle ve benzer bir aletle görebilir. Kimisi ancak çok yakından görebilir, kimisi de tam bunun aksinedir.

İşte bundan dolayıdır ki -Allahu a'lem- İmam Tahâvî şöyle demiştir: "Îmân ehli, imanın aslında birbirine eşittirler." O, bu sözleriyle eşitliğin imanın aslında olduğuna işaret etmektedir. Ancak bu, her bakımdan bir eşitliği gerektirmez, bir nur farkı vardır. La ilahe illallah'ı kabul edenlerin kalblerinde yüce Allah'tan başka hiçbir kimsenin tesbit edemeyeceği kadar farklılık vardır. Kiminin kalbinde bu kelimenin nuru, güneş gibidir, kiminin kalbinde parlak bir yıldız gibidir, kiminin kalbinde büyük bir meşaleyi andırır, kiminin kalbinde apaydınlık bir kandil gibiyken kiminin kalbinde de zayıf bir çıra gibidir.

Scanned with CamScanner

İşte bundan dolayı kıyâmet gününde iman ehlinin nurları, sağlarında ve önlerinde ortaya çıkacaktır. Bu nurları, kalblerindeki iman ve tevhîdin ilim ve amel nuruna göre olacaktır.

Bu kelimenin nuru, ne kadar çok ve büyük ise o oranda şüphe ve arzuları yok eder. Öyle ki iman nuru, bazen ne kadar arzu, şüphe ve günahla karşı karşıya kalırsa kalsın hepsini yok edecek hale gelebilir. İşte bu, tevhîdinde sadık ve samimi olan kimsenin halidir. Onun imanının seması, atılan taşlarla her hırsıza karşı korunmuştur.

Bu gerçeği anlayan bir kimse, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Muhakkak Allah Teâlâ, kendi rızasını arayarak la ilahe illallah diyen kimseye cehennem ateşini haram kılar."*[227] buyruğu ile *"La ilahe illallah diyen cehennem ateşine girmez."*[228] buyruğunu ve bu kabilden gelmiş diğer hadislerin ne anlama geldiğini çok iyi kavrar. Hâlbuki bu tür hadisler, pek çok kimse tarafından müşkil (anlaşılması zor) olarak değerlendirilmiştir. Hatta kimisi, bu tür hadisleri mensuh zannetmiş, kimisi bunların emir ve nehiylerin varid oluşundan önce söylenmiş olduğunu sanmış, bazıları buradaki cehennem ateşini müşrik ve kâfirlere ait ateş diye yorumlamış, bazıları da cehennem ateşine girmeyi ebedî kalmak üzere girmekle ve buna benzer şekillerle yorumlamak zorunda kalmıştır.

Şarî', bunun sadece dil ile söylenmekle elde edileceğini bildirmiş değildir. Bu, İslâm dininden anlaşılan zorunlu gerçeklerden biridir.

Şüphesiz ki münafıklar da dilleriyle la ilahe illallah'ı söylerler, fakat diğer inkârcıların da altında, cehennem ateşinin en alt bölgesindedirler. Çünkü ameller, şekilleri ve sûretleri itibarıyla birbirinden üstün olmazlar. Ameller arasındaki üstünlük, kalblerde bulunanın üstünlüğüyle değişiklik gösterir.

Şimdi terazinin bir kefesine kelime-i tevhîdin yazılı olduğu kâğıt parçasının, diğer kefesine ise her biri göz alabildiğine uzayıp giden

[227] Buhârî (425, 1186, 5401); Müslim (33); Ahmed (4/44, 5/449).
[228] Müslim (29).

Scanned with CamScanner

doksan dokuz ayrı sicilin (amel defterlerinin) konulduğunu ve kelime-i tevhîdin yazılı olduğu parçanın ağır basarak diğer doksan dokuz sicilin hafif kaldığını anlatan ve bu şekilde kelime-i tevhîdi söyleyen kimseye azap edilmeyeceğini bildiren hadis[229] üzerinde dikkatle düşünmemiz gerekmektedir. Bilindiği gibi -pek çoğu cehenneme girmeyi hak etmiş- her muvahhidin böyle yazılı bir kâğıt parçası olacaktır.

Yine yüz kişinin katilinin[230] kalbinde bulunan iman hakikatleri üzerinde düşünelim. Bu kimse, beraber yaşamak üzere yola koyulduğu kasaba yolunda ölüm sekerâtı halindeyken bile; göğsüyle kendisini gideceği o kasabaya doğru itmeye çalışacak hale gelmiştir.

Fahişe bir kadının, ayağından ayakkabısını çıkarıp kuyudan bir köpeğe su taşıyıp sulaması esnasında kalbinde bulunan imanı ve bundan dolayı Allah'ın ona mağfiret etmesini de iyice düşünelim.[231]

Akıl da aynı şekildedir. Akılda da üstünlük kabildir, fakat asıl akıl itibarıyla insanlar deli olmamak ve akıllı olmak bakımından birbirlerine eşittirler, ama biri diğerinden daha akıllıdır.

Farz ve haram kılmak da aynı şekildedir. Bazı farzlar diğerlerinden daha kuvvetlidir, bazı haramlar da diğerlerine göre daha aşağıdır, doğrusu da budur. Bazıları akıl ve hükümlerin farziyetinde eşitlik olduğunu söylese de durum dediğimiz gibidir.

[İcmalî ve Tafsilî Bakımdan Îmânın Artışı]

İcmalî ve tafsilî bakımdan imanın artışına gelince; bilindiği gibi ilkin farz kılınanlar ile Kur'ân'ın nüzulunun tamamlanmasından sonra farz kılınanlar aynı değildir. Rasûl'ün haberinin ulaştığı kimseler hakkında farz olduğu şekilde tafsilî bir iman, herkes hakkında farz olmayabilir. Necaşî ve benzerlerinde olduğu gibi...

229 Sahîh bir hadistir. Tahrici gelecektir.
230 Buhârî (3470); Müslim (2766).
231 Buhârî (3467); Müslim (2245).

Scanned with CamScanner

Amelle imanın artmasına gelince; kalb ve azaların amelde bulunmasını gerektiren tasdik elbette ki bu ameli gerektirmeyen tasdikten daha mükemmeldir. Zira bildiğiyle amel eden bir kimse, bildiğiyle amel etmeyenden daha mükemmeldir. Eğer gerekli olan bir şey meydana gelmezse bu, onu gerektiren şeyin zayıf olduğunu gösterir.

Mûsâ *aleyhisselam*, kavminin buzağıya taptıkları haberini alınca Tevrat levhalarını atmadı. Onların buzağıya taptıklarını kendi gözüyle görünce levhaları yere attı. Bu, onun yüce Allah'ın kendisine vermiş olduğu haberde şüphe ettiğinden ötürü değildi; fakat haber verilen kimse, haber verenin doğruluğunu kesinlikle bilmesine rağmen, verilen haberi bizzat görmesi halinde olduğu gibi gereği üzere tasavvur edemez.

Nitekim İbrâhîm el-Halîl *aleyhi's-salâtu ve's-selâm* da böyle demişti: **"Rabbim ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster. Allah: 'İnanmadın mı yoksa?' buyurunca: 'İnandım; fakat bunu kalbimin mutmain olması için istiyorum.' (demişti.)"** (el-Bakara, 260)

Aynı şekilde mesela bir kişiye hac ve zekât farz olsa, o kişinin; muhatap olduğu bu emrin ayrıntılarını bilmesi, Allah'ın kendisine (hac ve zekâtın farz olmadığı) başkaları için ancak icmalî bir şekilde inanılması farz olan şeylerden daha fazlasını farz kıldığına inanması ve onun bu hususlara tafsilî olarak iman etmesi gerekir.

İslâm'a ilk girişinde de insanın durumu budur. Öncelikle onun icmalî bir ikrarda bulunması gerekir. Daha sonra namaz vakti girince namazın farziyetine iman ederek onu eda etmesi gerekir. Kısacası insanlar, emrolundukları iman bakımından birbirlerine eşit değildirler.

Kalbinde, herhangi bir şehvet (arzu) ve şüphenin karşı koyamayacağı kesin bir tasdik bulunan kimsenin günah işlemeyeceğinde şüphe yoktur. Çünkü böyle bir şehvet ve şüphenin ya da ikisinden birinin olmaması halinde isyan da söz konusu olmaz. Bunlardan birisi ya da ikisinin bulunması halindeyse kişinin kalbi, işlemekte olduğu isyan ile meşgul olur. O vakit kalbinden tasdik kaybolur, tehdit hatırlanmaz olur ve böylelikle günah işlenir. İşte bundan dolayı -doğrusunu en iyi bilen

Scanned with CamScanner

Allah'tır- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Zina eden, zina ettiği vakit mü'min olarak zina etmez."*[232] buyurmuştur. Çünkü kişi, zina ettiğinde zinanın haram oluşuna olan tasdiki kaybolur; her ne kadar tasdik, aslı itibarıyla kalbinde kalsa bile. Daha sonra bu tasdik, tekrar geri döner.

Gerçek şu ki takva sahibi kimseler, yüce Allah'ın şu buyruğunda nitelendirdiği şekildedirler: **"Takva sahiplerine şeytandan bir vesvese gelirse iyice düşünürler. Bakarsın ki onlar, (hakikati) görüp bilmişler bile."** (el-A'raf, 201)

Leys, Mücahid'den naklen şöyle demektedir: Burada sözü edilen kişi, günah işlemeyi içinden geçirdikten sonra yüce Allah'ı hatırlayarak günahı terk eden kimsedir. Şehvet ve öfke, bütün kötülüklerin başlangıcıdır. Kişi, basireti açılıp hakkı görünce verdiği karardan geri döner. Daha sonra yüce Allah: **"Kardeşleri ise onları sapıklığa sürükler, sonra da ellerini yakalarından çekmezler."** (el-A'raf, 202) buyurmaktadır. Yani şeytanlar, dostlarını sapıklıkta sürekli kılmaya çalışırlar ve sonra da onların yakalarını bırakmazlar.

İbn Abbas *radıyallahu anhuma* şöyle demiştir: Ne insanlar kötülükten el çekerler, ne de şeytanlar onları bırakırlar. Eğer basireti açılmayacak olursa, kalbi körlük içinde kalmaya devam eder. Şeytan da onun azgınlıkta sürekli kalmasını sağlar. Eğer kalbinde tasdik var ise işte kendisiyle basiretin açıldığı nur budur. İşte kalbinden çıkıp ayrılan haşyet (korku) da budur. Bu, şuna benzer: İnsan, gözlerini kapatırsa etrafını görmez, kör olmasa da... Kalp de günahların oluşturduğu perdeyle örtülürse bu hale düşer, hakkı göremez olur. Bu, kâfirin körlüğü türünden bir körlük olmasa da... İşte bu mana, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kadar ulaşan merfu bir senedle şöyle dile getirilmiştir:

"Kul, zina ettiği vakit iman ondan çekilip alınır. Eğer tevbe ederse tekrar ona geri döner."[233]

---

[232] Buhârî (2475, 5578, 6772, 6810); Müslim (57); Ebû Dâvûd (4689); Tirmizî (2625); İbn Mâce (3936); Nesâî (8/64, 65, 313); Ahmed (2/243, 317, 376, 386, 479).

[233] Ebû Dâvûd (4690); Hâkim (1/22).

Scanned with CamScanner

[Îmânın Artıp Eksilmesi]

Bu hususta Ehl-i Sünnet arasındaki ihtilaf lafzî/yüzeysel bir ihtilaf olduğuna göre bunun, her iki kesimin diğerine karşı gösterdiği haksızlıktan ve bundan dolayı ayrılığa düşmekten başka hiçbir sakıncası yoktur. Diğer bir sakıncası da bunun yerilmiş kelâm ehline mensup Mürcie ve benzerlerinin birtakım bid'at görüşlerinin, fâsıklığın ve masiyetlerin ortaya çıkmasına sebeb olmasıdır. Çünkü bu tutuma sahip bir kimse: "Ben, gerçekten müslümanım, imanı ve İslâm'ı kamil bir kimseyim, Allah'ın velilerinden birisiyim." der ve işlediği masiyetlere aldırmaz. İşte bu anlama gelecek şekilde Mürcie şöyle demiştir: "Îmân sahibine işlediği hiçbir günah zarar vermez." Ancak bu görüşün bâtıl olduğu kat'î olarak ortadadır.

İmam Ebû Hanîfe *rahimehullah*, Şarî'in kelâmında yer alan delillerle birlikte imanın sözlük anlamı itibarıyla içerdiği gerçek manayı göz önünde bulundurmuştur. Diğer imamlar *rahimehumullah* ise yalnızca Şarî'in örfünde imanın gerçeğinin ne olduğunu göz önünde bulundurmuşlardır. Çünkü Şarî', tasdike (sözlük alamına ek olarak) birtakım vasıf ve şartlar daha katmıştır. Namaz, oruç, hac ve benzerlerinde olduğu gibi...

[Ebû Hanîfe'nin Kanaatini Kabul Edenlerin Delilleri]

Hanefî âlimlerin, Ebû Hanîfe *rahimehullah*'ın lehine delillerinden bir kısmı şöyledir: Îmân, sözlükte tasdikten ibarettir. Nitekim yüce Allah, Yusuf *aleyhisselam*'ın kardeşlerinin şu sözleri söylediklerini bize haber vermektedir: **"Bununla birlikte sen bize iman edici değilsin."** (Yusuf, 17) Yani sen, bizi tasdik etmiyorsun, demişlerdir.

Hatta aralarından dil bilginlerinin bu hususta icma ettiğini iddia edenler dahi vardır. Diğer taraftan bu sözlük anlamı -ki o da kalb ile tasdiktir- kulun üzerinde, yerine getirilmesi gereken Allah'ın bir hakkıdır. Bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i, Allah'tan getirdiği bütün hususlarda tasdik etmektir. Buna göre Allah Rasûlünü, Allah'tan ge-

Scanned with CamScanner

tirmiş olduğu hususlarda tasdik eden bir kimse, kendisiyle Allah Teâlâ arasında mü'mindir. Dil ile ikrar ise dünyada İslâm ahkâmının ona uygulanması için bir şarttır. Bu, önceden de geçtiği gibi, iki görüşten biridir. Çünkü böyle bir iman, küfrün zıddıdır, küfür ise yalanlamak ve inkâr etmek demektir. Bunlar da kalb ile olur, o halde onların zıddını teşkil eden iman da böyledir.

Yüce Allah'ın: "*Kalbi iman ile dolu olduğu halde zorlanan müstesnâ olmak üzere...*" (en-Nahl, 106) buyruğu, imanın yerinin kalb olduğunu, dil olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Diğer taraftan eğer iman, söz ve amelden oluşan bir şey olsaydı, onun bir bölümünün yok olmasıyla tümden yok olması gerekirdi. Ayrıca amel, imana atfedilmiştir, atıf ise (atfedilen ile kendisine atfolunanın) farklı olmasını gerektirmektedir. Yüce Allah ise Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde "iman edenler ve sâlih amel işleyenler" buyurmaktadır.

Bu görüşü savunanların "Îmân, sözlükte tasdikten ibarettir." şeklindeki görüşlerine, tasdik ile iman kelimelerinin eş anlamlı olmadıkları belirtilerek itiraz edilmiştir. Bir yerde bunların eş anlamlı oldukları doğru görülse bile; mutlak olarak eş anlamlı olmayı gerektirdiğini neye dayanarak söyleyebiliriz? Aynı şekilde İslâm ile imanın eş anlamlı olduğu iddiasına da itirazlar yapılmıştır.

Tasdik ile imanın eş anlamlı olmadıklarını gösteren hususlardan bazıları şunlardır:

1- Haber veren kimseyi tasdik eden kişi hakkında "onu tasdik etti." denir; ama: "آمَنَهُ، آمَنَ بِهِ / Ona iman etti." denmez. Bunun yerine: "آمَنَ لَهُ / Ona inandı." denir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "فَآمَنَ لَهُ لُوطٌ / **Lut, İbrahim'e inandı.**" (el-Ankebut, 26); "فَمَا آمَنَ لِمُوسَى إِلا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ / **Mûsâ'ya kavminden birtakım gençler dışında kimse inanmadı.**" (Yûnus, 83); "يُؤْمِنُ بِاللهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ : **O, Allah'a iman eder ve mü'minlere inanır.**" (et-Tevbe, 61)

Ayetler de görüldüğü üzere "آمَنَ : iman" fiilinin "be" harfi ile geçiş yapması ile "lam" harfi ile geçiş yapması arasında fark vardır. Birin-

Scanned with CamScanner

cisi, haber verilen şey ile ilgili kullanılırken, ikincisi haber veren hakkında kullanılır. Burada (daha önce geçen Yusuf suresinin 17. ayeti hakkında) "Sen, bizi tasdik edici değilsin." ifadesi kullanılarak "lam" harfi ile geçiş yapılması, bu kanaati reddetmek için yeterli değildir. Çünkü böyle bir manada "lam" harfi, âmilin amel gücünü pekiştirmek içindir. Tıpkı ma'mülün tekaddüm etmesi yahut âmilin ism-i fail ya da mastar olması durumlarında olduğu gibi ki bu, ilgili olduğu alanda gayet iyi bilinmektedir.

Hülasa; hiçbir zaman "آمَنْتُهُ" denmeyeceği gibi "صَدَّقْتُ لَهُ" da denmez. Bunun yerine "آمَنْتُ لَهُ" denir. "أَقْرَرْتُ لَهُ : Ona ikrarda bulundum." denilmesi gibi... Buna göre "آمَنْتُ لَهُ" tabirinin "أَقْرَرْتُ: ikrarda bulundum" diye açıklanması, -aralarında fark olmakla birlikte- "صَدَّقْتُ" şeklinde açıklanmasından daha uygundur.

2- Tasdik ve iman kelimeleri arasında mana itibarıyla fark vardır. Çünkü görülebilen ve görülemeyen (gayb) hakkında haber veren herkese (duruma göre): "صَدَقْتَ : Doğru söyledin" de denir, "كَذِبْتَ : Yalan söyledin" de denir. Mesela "Gök, bizim üstümüzdedir" diyen kimseye: "Doğru söyledin." denirken tasdik kökünden gelen "صَدَقْتَ" fiili kullanılır.

Îmân lafzına gelince o, ancak gaybdan haber verme halinde kullanılır. Mesela "Güneş doğdu." diyen kimse hakkında: "صَدَّقْنَاهُ : "Biz, onu tasdik ettik." denir; ama: "آمَنَّا لَهُ : ona inandık." denmez. Çünkü iman etmekte asıl mana, güvendir (itimattır). Bu da ancak gayba dâir verilen haberlerde söz konusu olur. Çünkü gaib olan husus hakkında haber veren kimseye güvenilir (itimat edilir). Bundan dolayıdır ki Kur'ân-ı Kerîm'de de, başka yerde de "آمَنَّا لَهُ" ifadesi, ancak bu türden (gaybla ilgili) anlatımlar hakkında kullanılmaz.

3- Tekzib/yalanlama, tasdik lafzının zıddı olarak kullanılırken iman lafzının zıddı olarak kullanılmaz. Aksine imanın karşıtı olarak küfür lafzı kullanılır. Küfür ise tekzibe/yalanlamaya has bir tabir değildir. Hatta bir kimse: "Ben, senin doğru sözlü (sadık) olduğunu biliyorum, ancak

Scanned with CamScanner

sana tâbi olmuyorum; aksine sana düşmanlık ediyorum, buğzediyorum ve muhalefet ediyorum." diyecek olsa böyle birisinin küfrü daha büyük çapta olur.

Böylelikle imanın sadece tasdikten ibaret olmadığı, küfrün de sadece yalanlamaktan ibaret olmadığı ortaya çıkmaktadır. Hatta küfür, tekzib ile olabildiği gibi, bazen tekzib olmadan yalnızca muhalefet ve düşmanlıkla da olabilir. Îmân da aynı şekildedir. Tasdîk; muvâfakat, dostluk (muvalat) ve itaat ile birlikte bulunur. Îmânda mücerred tasdik yeterli değildir. O halde İslâm da "iman" adının kapsamı içinde bir parçadır.

İman ile tasdikin eş anlamlı oldukları kabul edilecek olsa bile tasdik, (sadece kalble değil) fiillerle de olur. Nitekim *Sahîh*'de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu sabittir:

"Gözler zina eder, onların zinası bakmaktır. Kulaklar zina eder, onların zinası işitmektir... Cinsel organ ise bunu ya tasdik eder yahut yalanlar."[234]

Nitekim Hasan-ı Basrî *rahimehullah* der ki: "Îmân, hoş şeyler istemek, temennilerde bulunmak değildir. O, kalbe yerleşen ve amel ile tasdik edilen şeydir."[235]

Eğer iman, tasdik diye anlaşılsa bile bu, özel bir tasdik çeşididir. Namaz ve benzeri tabirlerde olduğu gibi... Nitekim daha önceden buna dâir açıklamalar geçmişti. Bu, lafzı nakil (başka manaya taşımak) olmadığı gibi, onu tağyir (değiştirme) de değildir. Çünkü yüce Allah, bize mutlak bir imanı emretmiyor, aksine niteliklerini belirttiği ve mahiyetini açıkladığı özel bir imanı emrediyor.

Îmân anlamındaki tasdikin asgari hali, genel tasdikin bir çeşidi olmasıdır. O halde iman ve tasdik, umumluk ve hususluk yönlerinden birbirine mutabık değildir. Aksine iman, Şâri'in dilinde bir umum ve

[234] Buhârî (6243, 6612); Müslim (2657); Ahmed (2/276); Ebû Dâvûd (2152).
[235] İbn Ebî Şeybe (11/22).

Scanned with CamScanner

bir hususta meydana gelir. Tıpkı insanın "konuşan canlı" olmakla nitelendirilmesi gibi...

Ya da kalb ile yapılan tam bir tasdik, kalb ve azalar için zorunlu olan birtakım amelleri de gerekli kılan bir tasdiktir. Çünkü bu ameller, tam imanın gerekleridir. Gerekli olanın bulunmaması, gerektiricinin de bulunmadığının bir delilidir.

Biz diyoruz ki: Bu gerekli şeyler; kimi zaman lafzın ad olduğu şeylerin kapsamına girer, kimi zaman bu kapsamın dışına çıkar. Ya da lafız, sözlük anlamı üzere kalmaya devam eder. Ancak Şarî', buna birtakım hükümler de katmıştır. Ya da şeriat koyucu', bu lafzı, mecazî anlamıyla kullanmıştır. O takdirde bu, şer'î bakımdan hakikat, sözlük bakımından mecazî bir mana taşır ya da şarî, bu lafzın anlamını nakletmiş (ona başka bir mana yüklemiş) olabilir. İşte bunlar, bu yolu izleyenlerin bu konudaki görüşleridir.

Bu görüşün sahipleri şunu da söylerler: Allah Rasûlü, bize imanın muhtevasını göstermiş ve bize bundan neyi kastettiğini kesin olarak öğretmiştir. Mesela tasdik ettiğini söyleyen, ancak gücü yetmekle birlikte diliyle iman ettiğini telaffuz etmeyen, namaz kılmayan, oruç tutmayan, Allah'ı ve Rasûlünü sevmeyen, Allah'tan korkmayan, hatta Allah Rasûlüne buğzeden, ona düşmanlık ederek onunla savaşan bir kimse asla mü'min değildir.

[Amellerin Îmânın Kapsamına Girdiğini Gösteren Hadisler]

Yine ondan öğrendiklerimize göre kurtuluş ve umduğunu elde edebilmek, şehâdet kelimelerini ihlâsla söylemeye ve gereklerince amel etmeye bağlıdır. Zira şöyle buyurmuştur: *"Îmân, yetmiş küsur şubedir. Bunun en üstünü, lâ ilâhe illallah demektir, en alt mertebesi ise yoldan (gelip geçene) rahatsızlık veren şeyleri kaldırmaktır."*[236] Başka hadislerde de şöyle buyurmaktadır: *"Hayâ, iman'dan bir şubedir."*[237]; *"Mü'minler arasında imanı en kamil olanlar ahlakı*

[236] Müslim (35); Buhârî (9); Ebû Dâvûd (4676); Tirmizî (2614); İbn Mâce (57).

[237] Bu hadis bir önceki hadisin devamıdır.

Scanned with CamScanner

en güzel olanlardır."[238]; *"Lüksü terk edip sade bir hayat sürmek imandandır."*[239]

O halde iman, asıldır. Onun birçok şubesi vardır. Her bir şubesine de iman denebilir. Namaz, zekat, oruç ve hac imandandır; hayâ, tevekkül, Allah'tan korkmak ve O'na yönelmek gibi batınî ameller de imandandır. Nihayet bu şubeler, yoldan rahatsızlık veren şeyleri kaldırmaya varıncaya kadar çeşitli dallara ayrılır. Çünkü bu da imanın şubelerindendir.

Bu şubelerden kimisinin yok olmasıyla iman da yok bulur, şehâdet şubesi gibi... Kimisinin de yok olmasıyla iman yok olmaz, yoldan rahatsızlık veren şeyleri kaldırmayı terk etmek gibi... Bu ikisi arasında ise çok büyük çapta farklılıkları olan pek çok şube vardır. Bunlardan bazıları, şehâdet şubesine yakındır, bazıları da yoldan rahatsızlık veren şeyleri kaldırma şubesine yakındır.

Îmânın şubeleri iman olduğu gibi, küfrün şubeleri de küfürdür. Mesela Allah'ın indirdikleriyle hükmetmek, imanın şubelerinden; Allah'ın indirdiğinden başkalarıyla hükmetmek de küfrün şubelerindendir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur: *"Sizden kim bir münker görürse, onu eliyle değiştirsin. Gücü yetmezse diliyle, buna da gücü yetmezse kalbiyle (buğzederek) değiştirsin. İşte bu, imanın en zayıf halidir."* Bu hadisi, Müslim rivâyet etmiştir.[240] Bir başka lafızda: *"Bunun ötesinde iman namına hardal tanesi kadar bile bir şey yoktur."*[241] buyrulmaktadır.

İmam Tirmizî'de yer alan rivâyete göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Allah için seven, Allah için buğzeden, Allah için veren, Allah için alıkoyan kimsenin imanı kemâle ermiştir."*[242]

---

238 Ebû Dâvûd (2682); Tirmizî (1162); Ahmed (2/250, 472, 527); İbn Ebî Şeybe (8/515).
239 İbn Mâce (4118); Ebû Dâvûd (4161).
240 Müslim (49); Ebû Dâvûd (1140); Tirmizî (2172); İbn Mâce (1275); Ahmed (3/10, 20, 49); Nesâî (8/111); Tayâlisî (2196); Ebû Ya'la (1009).
241 Müslim (50).
242 Ahmed (3/438); Ebû Dâvûd (4681); Beğavî (3469); Tirmizî (2521).

Scanned with CamScanner

Bunun anlamı -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- şudur: Sevgi ve buğz (nefret) kalbin harekete geçmesinin esasıdır. Malı vermek ve alı-koymak da bunun kemâl derecesidir. Çünkü mal, nefse taalluk eden şeylerin sonuncusudur. Beden ise kalb ve mal arasında ortada bir yerdedir. İşinin başı da, sonu da Allah için olan kimsenin her hususta ilahı Allah'tır demektir. Onda şirk namına hiçbir şey bulunmaz. Şirk, Allah'tan başkasını murad etmek, O'ndan başkasına yönelmek ve O'ndan başkasından ummak demektir. İşte hadiste belirtilen durumda olan kimsenin imanı da kemâle ermiş olur. Buna benzer -amellere göre- imanın kuvvetine ve zayıflığına delâlet eden diğer hadisler de bu kabildendir.

İleride Şeyh *rahimehullah*'ın, sahabe *radıyallahu anhum*'un durumu hakkında şu ifadeleri kullandığı görülecektir: "Onları sevmek dindir, imandır ve ihsandır. Onlara buğzetmekse küfürdür, nifaktır ve tuğyandır." Görüldüğü gibi o, sahabeyi sevmeyi iman, onlara buğzetmeyi küfür diye adlandırmıştır.

Sözü geçen imanın şubelerine dâir hadisin delil gösterilmesine karşı Ebû'l-Muîn en-Nesefî ile başkalarının verdikleri cevap gerçekten çok şaşırtıcıdır: "Râvî 'altmış küsur yahut yetmiş küsur şube' demiştir. Böylelikle bizzat râvî kendisinin yanılmış olduğuna (gafletine) tanıklık etmiştir. Çünkü o, şüpheye düşmüş ve: 'Altmış küsur yahut yetmiş küsur' demiştir. Bu hususta Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şüpheye düşmesi düşünülemez. Ayrıca bu hadis, Kur'ân'a da muhaliftir."

Ebû'l-Muîn, ravînin gafletini ve hadisin Kitaba muhalif olduğunu ileri sürerek bu hadisin delil oluşuna karşı çıkmıştır. Bunun ne kadar şaşırtıcı olduğuna bakmaz mısın!? Zira ravînin "altmış ya da yetmiş" diyerek tereddüde düşmüş olması, bu hadisi iyi bellememiş olmasını gerektirmez. Kaldı ki Buhârî, bu hadisi şüphe ifadesi olmaksızın "altmış küsur" şeklinde rivâyet etmiştir.

Hadisin Kitaba muhalif olduğu iddiasına gelince, onun Kitab'a muhalif olduğuna dair delil Kitab'ın neresinde? Aksine Kitapta onun Kitaba uygun olduğuna delil olan ayetler vardır. Şüphesiz ki bu iddia, ancak taklid ve taassubun kötü bir meyvesidir.

Scanned with CamScanner

Yine şöyle demişlerdir: Burada başka bir esas vardır: Söz söylemek iki kısımdır. Kalbin sözü olan i'tikâd ve dilin sözü olan İslâm'a girdiğini sözlü olarak söylemek. Amel de iki kısımdır, kalbin ameli olan niyet ve ihlas ile azaların ameli. İşte bu dört unsur, ortada olmayınca iman da kemâliyle ortadan kalkar. Kalbin tasdiki bulunmayınca diğer bölümlerin faydası olmaz. Çünkü diğer bölümlerinin muteber olması ve fayda sağlayabilmesi için kalbin tasdiki şarttır. Kalbin tasdiki kalıp da diğerleri bulunmaması çatışmanın cereyan ettiği noktadır.

Azaların itaatsizliğinin, kalbin itaatsizliğinin bir sonucu olduğunda şüphe yoktur. Çünkü kalb, itaat edip boyun eğse, azalar da itaat eder ve boyun eğer. Kalbin itaat etmeyip boyun eğmemesi de itaati gerektiren tasdikin olmamasını gerektirir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki kalbte bir çiğnemlik et parçası vardır. O, düzelirse bunun düzelmesinden dolayı bedenin tümü düzelir. Bozulursa onun bozulması dolayısıyla, bedenin diğer bölümleri de bozulur. Haberiniz olsun ki o, kalbtir."[243]

Kalbi düzelen kimsenin, bedeni de kesinlikle düzelir. Ancak aksi böyle değildir.

İmânın bir bölümünün yok olmasının, tamamının da yok olmasını gerektirmesine gelince, eğer bu ifadeyle, imanın önceki haliyle birlikte ve toplu olarak kalmayacağı kastediliyorsa doğrudur. Ancak bir bölümünün yok olması, diğer bölümlerinin de yok olmasını gerektirmez. Bu durumda sadece imanın kemâli yok olur.

[İmânın Artıp Eksildiğine Dâir Kitap ve Sünnet'ten Deliller]

İmânın artıp eksildiğine dâir Kitap ve sünnetten delillerle seleften gelen rivâyetler gerçekten çoktur. Bunların bir bölümü yüce Allah'ın şu buyruklarıdır:

[243] Buhârî (52); Müslim (1599); İbn Mâce (3984); Ahmed (4/271); Dârimî (2/245).

Scanned with CamScanner

"Âyetleri onlara okunduğu zaman (bu) onların imanını arttırır." (el-Enfal, 2); **"Allah, hidâyete erenlerin hidâyetini arttırır."** (Meryem, 76); **"Îmân edenlerin de imanı artsın."** (el-Müddessir, 31); **"Îmânlarına iman katarak arttırmaları için mü'minlerin kalbine sükûn ve huzur indiren O'dur."** (el-Feth, 4); **"Onlar, öyle kimselerdir ki insanlar kendilerine: 'Düşmanlarınız size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun.' dediklerinde bu onların imanlarını arttırdı ve: 'Allah, bize yeter, O ne güzel vekildir.' dediler."** (Âl-i İmrân, 173)

Bu âyet-i kerîmeyle ondan önceki âyet hakkında; buradaki artıştan kasıt, kendisine iman edilen hususların artışıdır, nasıl denilebilir? İnsanların söyledikleri bir söz olan: **"Düşmanlar, size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun."** sözünde teşrî' olarak bildirilen bir artış mı var? Mü'minlerin kalblerine huzur ve sükûnun indirilmesinde teşrî' bakımından bir artış mı var?

Hudeybiye'den dönüşlerinde mü'minlerin kalblerine huzur ve sükûn indirilmesinin sebebi, itmi'nan ve yakînlerinin artması içindi. Bunu da yüce Allah'ın şu buyrukları desteklemektedir: **"Onlar, o gün imandan çok küfre daha yakındılar."** (Âl-i İmrân, 167); **"Bir sûre indirildiği zaman içlerinden bazıları: 'Bu hanginizin imanını arttırdı?' derler. Îmân etmiş olanlara gelince, (bu) daima onların imanını arttırmıştır ve onlar birbirleriyle müjdeleşirler. Kalplerinde hastalık bulunanlara gelince, onların murdarlıklarına murdarlık katıp arttırdı ve onlar kâfir olarak ölüp gittiler."** (et-Tevbe, 124-125)

Fakîh Ebû'l-Leys es-Semerkandî *rahimehullah*'ın tefsirinde bu âyet-i kerîmeyi açıklarken naklettiği şu hadise gelince: Bize Fakih anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. el-Fadl ile Ebû'l-Kasım es-Sâbâzî anlattılar, dediler ki: Bize Faris b. Merdeveyh anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. el-Fadl b. el-Âbid anlattı, dedi ki: Bana Yahya b. İsa anlattı, dedi ki: Bize Ebû Mutî', Hammad b. Seleme'den anlattı, o İbn el-Muhazzim'den, o Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'tan naklen dedi

Scanned with CamScanner

ki: Sakîfliler, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip dediler ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! İmân artar ve eksilir mi?" O: "Hayır, iman kalbte kemale ermiştir, onun artması ve eksilmesi küfürdür." buyurmuştur.

Hocamız eş-Şeyh İmaduddîn İbn Kesir *rahimehullah*'a bu hadisin durumu hakkında soru sorulmuş ve şu cevabı vermişti: Ebû'l-Leys'ten itibaren Ebû Mutî'a kadar senette yer alan ravîlerin hepsi meçhuldürler. Meşhur tarih (hadis ravîlerinin biyografilerinin) hiçbirinde bunlar bilinmemektedir. Ebû Mutî' ise el-Hakem b. Abdullah b. Mesleme el-Belhî'dir. Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Maîn, Amr b. Ali el-Fellâs, Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ebû Hatim er-Razî, Ebû Hatim Muhammed b. Hibban el-Bustî, el-Ukaylî, İbn Adiy, Darakutnî ve başkaları onun zayıf bir ravî olduğunu belirtmişlerdir. Ebû Hureyre'den rivâyet eden asıl kişi ise (senedde kaydedildiği şekliyle ha ile İbn Muhazzim değil; he ile) Ebû'l-Muhezzim'dir. Yazıcı, bunu tashif etmiştir (harflerde değişiklik yapmıştır). Adı Yezid b. Süfyan'dır. Onu da birçok kişi, zayıf ravî olarak kabul etmiş; Şu'be b. el-Haccac ondan rivâyeti terk etmiştir. en-Nesâî: "O, metruk bir ravîdir." demiştir. Şu'be ise: "Ona iki kuruş verecek olsalar, kendilerine yetmiş hadis nakleder." diyerek onu hadis uydurmakla itham etmiştir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kadınları akıl ve din bakımından noksanlıkla nitelendirmiştir.[244] Başka bir hadiste de şöyle buyurmuştur: *"Sizden herhangi bir kimse, beni çocuğundan, babasından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş olamaz."*[245] Buradaki maksat, imanın kemâlinin söz konusu olmayacağını bildirmektir. Bunun benzeri hadisler pek çoktur.

Yine imânın şubeleri hadisi, şefaat hadisi, cehennem ateşinden, kalbinde bir zerrenin asgarisinin de asgarisi kadar bir miktarda iman

[244] Müslim (79).
[245] Buhârî (15); Müslim (44); Ahmed (3/207, 275, 278); Nesâî (8/115); İbn Mâce (67); İbn Mende (284); Beğavî (22).

Scanned with CamScanner

sahibi olan kimsenin çıkarılacağına dâir hadisler de bu konudaki diğer delillerdir.

Artık bütün bunlardan sonra: "Semavattakilerin ve yerdekilerin imanı birbirine eşittir. Aralarındaki fazîlet farkı, imanın dışında başka birtakım hususlardan ileri gelir." demek nasıl mümkün olabilir?

Ashabın, imanın artıp eksilmesi ile alakalı sözleri de gerçekten pek çoktur ki bazıları şunlardır:

Ebû'd-Derdâ *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Kişinin zaman zaman imanını gözden geçirmesi, ondan neyin eksildiğine bakması fıkhındandır. Yine imanının artmakta mı, eksilmekte mi olduğunu bilmesi de kulun fıkhındandır.

Ömer *radıyallahu anh,* arkadaşlarına: "Gelin, imanımızı arttıralım." der ve bunun üzerine aziz ve celil olan Allah'ı zikrederlerdi.[246]

İbn Mes'ud *radıyallahu anh* da duasında: "Allah'ım, imanımızı, yakînimizi ve fıkhımızı arttır." derdi.[247]

Muaz b. Cebel *radıyallahu anh,* bir adama: "Gel, beraber oturalım da biraz iman edelim." dedi.[248] Bunun bir benzeri Abdullah b. Ravaha'dan da rivâyet edilmiştir.[249]

Ammar b. Yasir *radıyallahu anh*'ın da şöyle dediği sahîh olarak rivâyet edilmiştir: Üç özellik kimde bulunursa, o kimse imanını kemâle erdirmiş demektir. Kendisine karşı (kendisini kayırmaksızın) adil davranması, az varlığına rağmen infak etmesi ve herkese selamı yayması. Bunu Buhârî *rahimehullah*, *Sahîh*'inde zikretmektedir.[250] Bu kadarı yeterlidir, başarı Allah'tandır.

"Îmânın amele atfedilmesi, onun farklı olmasını gerektirir. Dolayısıyla amel, iman denilen şeyin kapsamına girmez." görüşüne gelince,

---

246 İbn Ebî Şeybe, *el-Îmân* (108); *Musannef* (11/16).

247 Taberânî, *Kebîr* (8549); Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid* (10/185).

248 Buhârî (1/45); İbn Ebî Şeybe, *el-Îmân* (105); Ebû Ubeyd, *el-Îmân* (20).

249 İbn Ebî Şeybe, *el-Îmân* (116); *Musannef* (11/43).

250 Buhârî (1/82); Ma'mer, *el-Cami'* (19439).

Scanned with CamScanner

şüphe yok ki iman, kimi zaman amel anılmaksızın, kimi zaman da İslâm anılmaksızın mutlak olarak zikredildiği gibi, bazen sâlih amelle birlikte, bazen de İslâmla birlikte zikredilir. Mutlak olarak zikredilmesi halinde ameli de gerektirir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Gerçek mü'minler ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalbleri titrer, âyetleri onlara okunduğu zaman (bu) onların imanını arttırır."** (el-Enfal, 2); **"Mü'minler, ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen... kimselerdir."** (el-Hucurat, 15); **"Mü'minler, ancak o kimselerdir ki Allah'a ve Rasûlüne iman ederler..."** (en-Nur, 62); **"Eğer Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene iman etmiş olsalardı, onları dost edinmezlerdi."** (el-Mâide, 81)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmaktadır: *"Zina eden, zina ederken mü'min olarak zina etmez."*(251); *"Birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olamazsınız."*(252); *"Bizi aldatan, bizden değildir."*; *"Bize karşı silah taşıyan bizden değildir."*(253)

Burada "bizden değildir" buyruğunu bizim gibi değildir diye açıklayanların açıklaması gerçekten ne kadar da uzaktır! Bu bir tarafa, hiç aldatmayan kimse bile Peygamber ve ashabı gibi olabilir mi?

Îmâna "sâlih amel" atfedilecek olursa, şunu bilelim ki bir şeyin, bir şeye atfedilmesi, atfedilen ile kendisine atfedilenin farklılığını gerektirmekle birlikte; her ikisi için söz konusu edilen hükümde ortak olmalarını da gerektirmektedir. Farklılığın (muğayeretin) da çeşitli mertebeleri vardır:

1- En ileri mertebesi, bunların birbirlerinden tamamen farklı olmalarıdır. Biri, ötekinin aynı olmadığı gibi, onun bir parçası da değildir ve

---

251 Tahrici daha önce geçti.

252 Müslim (54, 22); Ebû Dâvûd (5193); Tirmizî (2677); İbn Mâce (68); Ahmed (2/291, 442, 495, 512); İbn Mende, el-Îmân (328, 329, 330, 333).

253 Müslim (101, 102); Ebû Dâvûd (3452); İbn Mâce (2224); Tirmizî (1315); Ahmed (2/242).

Scanned with CamScanner

bunların arasında gerektiricilik (birinin varlığının diğerinin de var olmasını gerektirmesi) yoktur. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: **"Gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden..."** (el-En'âm, 1); **"Tevrat'ı ve İncil'i de indirdi."** (Âl-i İmrân, 3) Çoğu atıf bu şekildedir.

2- Bundan sonra aralarında gerektiricilik ilişkisinin bulunmasıdır. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Bilerek hakkı bâtıla karıştırmayın ve hakkı gizlemeyin."** (el-Bakara, 42); **"Allah'a itaat edin ve Rasûl'e de itaat edin."** (el-Mâide, 92)

3- Bu mertebe, atfu'l-hâss ale'l-âmm /bir şeyin bir parçasını kendisine atfetme mertebesidir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: **"Namazları ve orta namazı koruyun."** (el-Bakara, 238); **"Kim, Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikail'e düşman olursa..."** (el-Bakara, 98); **"Hani biz peygamberlerden söz almıştık; senden ..."** (el-Ahzab, 7)

Bu türden atıflarda iki durum söz konusudur:

a. Atfedilenin, atfedildiği şeyin kapsamına girmesi hali. O takdirde iki defa söz konusu edilmiş olur.

b. Atfedilmesi, -bu yerde- onun kapsamına girmemesini gerektirir. Tek başına zikredilmesi halinde kapsamına girse dahi... Mesela "fakirler" ve "miskinler" lafızları ile buna benzer tek başlarına olmaları halinde aynı, birlikte bulunmaları halinde ayrı ve farklı manaları ifade eden diğer lafızlarla ilgili yapılan açıklamada görüldüğü gibi...

4- Dördüncü mertebe, sıfatlarının farklılığı dolayısıyla bir şeyin, bir şeye atfedilmesidir. Yüce Allah'ın: **"O, günahları bağışlayandır ve tevbeleri kabul edendir."** (el-Mu'min, 3) buyruğunda olduğu gibi... Şiirde de sadece lafzın farklılığı dolayısıyla atıf yapıldığı görülmüştür. Şairin: "O, onun sözlerinin yalan ve dolan olduğunu gördü." mısraında böyledir.

Scanned with CamScanner

Cümlede atıf, bu şekillerde kullanıldığına göre biz de Şari'in sözüne bakarız. Onun sözlerinde iman lafzı nasıl varid olmuştur? Mutlak olarak zikredildiği takdirde birr, takva, din ve İslâm dini lafızlarıyla kastedilen şeylerin kastedildiğini görürüz.

Âyetin nüzul sebebinde belirtildiğine göre Ashab-ı Kiram, imanın ne olduğuna dâir soru sormuş, bunun üzerine yüce Allah da: **"Yüzlerinizi doğu ve batıya döndürmeniz birr (iyilik) demek değildir..."** (el-Bakara, 177) buyruğunu indirmiştir.

Sahîh(-i Buhârî)'de, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Abdulkays heyetine söylediği şu sözler de bu kabildendir: *"Ben, size bir ve tek olarak Allah'a iman etmenizi emrediyorum. Allah'a iman etmenin ne demek olduğunu biliyor musunuz? Bir ve tek olarak Allah'tan başka hak ilah olmadığına, ortağının bulunmadığına şehâdet etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekatı vermek ve ganimetin beşte birini vermektir."*[254]

Kalpte iman bulunmaksızın bu amelleri işlemenin, Allah'a iman etmek demek olduğunu kastetmediği bilinen bir husustur. Çünkü başka yerlerde kalbin imanının zorunlu olduğunu bildirmiştir. Böylelikle bunların, kalbin imanıyla birlikte iman olacağı bilinmiş olmaktadır.

Artık bundan başka, amellerin iman adının kapsamına girdiğini ortaya koyacak daha üstün bir delil olabilir mi? Bu hadis, imanı amellerle açıklamakta ve tasdiki söz konusu etmemektedir. Çünkü inkâr ile birlikte bu amellerin bir faydasının olmadığı bilinen bir husustur. *Müsned*'de yer alan rivâyete göre Enes *radıyallahu anh*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir: *"İslâm, aşikar olandır, iman ise kalbtedir."*[255]

---

[254] Buhârî (53, 87, 523, 1398, 3095, 4368); Müslim (17); Tirmizî (2611); Ebû Dâvûd (3692); Ahmed (1/228); Nesâî (8/120).

[255] Ahmed (3/135). Hadisin senedinde Ali b. Mes'ade vardır. Onun da hıfzı kötüdür. Buhârî, Nesâî, Ebû Dâvûd onu zayıf olarak değerlendirmişlerdir. İbn Adiy: "Hadisleri mahfûz değildir." der.

Scanned with CamScanner

[Din; Îmân, İslâm ve İhsanı Kapsar]

Yine bu hadiste İslâm ile imanın birbirinden farklı olduğuna da delil vardır. Bunu ayrıca Cibril hadisi de desteklemektedir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sözü geçen Cibril hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Bu Cibril idi, size dininizi öğretmek için geldi."*[256]

Böylelikle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* dini; İslâm, iman ve ihsanın bir bütünü olarak açıklamış ve dinimizin bu üç hususu bir arada içerdiğini beyân etmiştir. Din, üç derecedir: Önce müslüman, sonra mü'min, sonra muhsin (ihsan sahibi) gelir.

Îmân ile, İslâm hakkında zikredilenlerin de kastedildiği kesindir. Nitekim ihsan ile de iman ve İslâm hakkında anılanlar da kastedilmiştir. Yoksa ihsanın, imandan ayrı ve mücerred olması kastedilmiş olamaz, böyle bir şey imkansızdır. Bu da yüce Allah'ın şu buyruğunu andırmaktadır: **"Sonra Kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmiştir."** (Fatır, 32)

İtidal üzere olan ile hayırlarda öne geçenlerin her ikisi de ceza görmeksizin cennete gireceklerdir. Nefsine zulmeden ise böyle değildir, o günahkârlar hakkında söz konusu olan tehdide maruz kalabilir.

Aynı şekilde kalb tasdikiyle birlikte zâhir ameller demek olan İslâm'ın gereğini yerine getirip de batınî imanın gereğini yerine getirmeyen kimse de bu gibi kimseler için geçerli olan tehdide maruzdur.

İhsan ise muhtevası itibarıyla daha geneldir; fakat ona sahip olan kimseler bakımından daha özeldir. Îmân, kendi muhtevası itibarıyla daha genel, ancak imana sahip olanlar açısından İslâm'ın gereğini yerine getirmeleri bakımından daha özeldir. İhsanın kapsamına iman da girer, imanın kapsamına İslâm da girer. Muhsinler, mü'minlerden daha özeldirler, mü'minler de müslümanlardan daha özeldirler.

---

[256] Tahrici daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

Bu da risalet ve nübüvvete benzemektedir. Nübüvvet risaletin kapsamı içindedir. Risalet, özü ve muhtevası itibarıyla daha geneldir. Ancak ona muhatap olan kimseler bakımından daha özeldir. Çünkü her bir rasûl, aynı zamanda nebîdir; ama aksi söz konusu değildir.

[İslâm İsminin Kapsamı]

İslâm isminin kapsamı hususunda üç görüş vardır:

Bir kesim; İslâm sözdür, diye kabul eder.

Bir başka kesim; İslâm'ın ne olduğu sorusuna, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman ve İslâm'a dâir soru sorulduğunda verdiği cevabı verirler. Bu cevabında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem;* İslâm'ı zâhir amellerle, imanı da altı esasa iman etmekle açıklamıştır.

Bir diğer kesim ise İslâm ile imanı eş anlamlı kabul etmiş ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in *"İslâm, Allah'tan başka hak ilâh olmadığına şâhitlik etmek ve namaz kılmak..."*[257] sözünün anlamını İslâm'ın şiarları olarak değerlendirmişlerdir. Bununla birlikte bu görüşün sahipleri şöyle derler: Îmân, kalb ile tasdik demektir. Yine derler ki: İslâm ile iman aynı şeydir. Bu durumda da İslâm, tasdik demek olur.

Ancak dilcilerden hiç kimse, böyle bir şey söylemiş değildir. Çünkü İslâm, inkıyad (boyun eğmek) ve itaat etmek demektir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Allah'ım, ben Sana teslim oldum ve Sana iman ettim."*[258] buyurmuş ve İslâm'ı, zâhir ameller; imanı ise iman esaslarına inanmak diye açıklamıştır.

O halde her ikisini bir arada zikredecek olursak, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu hususta kendisine sorulan soruya verdiği cevap-tan başkasıyla cevap verme hakkımız yoktur.

"Îmân" tek başına zikredilecek olursa, İslâm'ı da kapsar. "İslâm" lafzı da tek başına kullanılacak olursa, İslâm ile birlikte kişinin mü'min

[257] Müslim (8); Ebû Dâvûd (4695); Nesâî (8/97, 101); İbn Mâce (63).
[258] Buhârî (1120), 6317, 7385); Müslim (769); Mâlik (1/215); İbn Mâce (1355); Dârimî (1/349); Ahmed (1/298, 308, 358).

Scanned with CamScanner

olacağında tartışma yoktur; kabul edilmesi gereken budur. "Böyle bir kimse müslüman olur, ama ona mü'min denilir mi, denilmez mi?" hususuna dâir açıklamalar daha önceden geçmişti.

Aynı şekilde "İslâm, imanı gerektirmekte midir?" hususunda da -daha önce sözü edilen- görüş ayrılığı vardır. Ancak yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de cenneti ve cehennemden kurtuluşu iman adına sahip olanlara vaad etmiştir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: **"Haberiniz olsun ki Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur. Onlar kederlenecek de değillerdir. Onlar, iman edip takvalı davrananlardır."** (Yûnus, 62-63); **"Rabbinizden bir mağfirete; Allah'a ve peygamberlerine iman edenler için hazırlanmış, eni yerle göğün eni gibi olan bir cennet için birbirinizle yarışın."** (el-Hadid, 21)

Kur'an-ı Kerim'de İslâm adı yalnız başına zikredilip buna bağlı olarak cennete girmenin söz konusu edildiği bir yer yoktur. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'de İslâm farz kılınmış ve yüce Allah, onu hiçbir kimseden, başkasını kabul etmediği ve peygamberle gönderdiği dini olduğunu haber vermiştir: **"Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, asla ondan kabul olunmaz."** (Âl-i İmrân, 85)

[Îmân ve İslâm Lafızlarının Ayrı Ayrı ve Birlikte Zikredilmeleri]

Özetle, İslâm'ın iman ile birlikte kullanılması haliyle bunların herbirinin ayrı ayrı kullanılması hali arasında fark vardır. İslâm'ın, imana göre durumu kelime-i şehâdet'in birinin ötekine olan durumu gibidir. Risalete şâhitlik etmek, vahdaniyete şâhitlik etmekten ayrıdır. Bunlar, farklı iki şeydir; ama bunlardan biri, mana ve hüküm itibarıyla aynı şeymiş gibi diğerine bağlıdır. İşte İslâm ve iman da böyledir. İslâm'ı olmayanın imanı yoktur, imanı olmayanın da İslâm'ı yoktur. Zira mü'minin kendisiyle imanını muhakkak olarak ortaya koyacağı bir İslâm'ının bulunması kaçınılmazdır. Aynı şekilde hiçbir müslüman için, kendisiyle İslâm'ının sahîh olabileceği bir imanının bulunmaması düşünülemez.

Scanned with CamScanner

Hem Allah ve Rasûlünün kelâmında hem de insanların kelâmında, bunun -yani ayrı ayrı ve bir arada kullanımın- benzerleri çoktur.

Mesela *küfür* ve *münafıklık* lafızları böyledir. Küfür, tek başına âhiretteki ceza tehdidini söz konusu ederek zikredildiği takdirde münafıklar da bunun kapsamına girer. Yüce Allah'ın: **"Kim, imanı inkâr ederse, ameli boşa gitmiştir. O, âhirette de en çok zarara uğrayanlardandır."** (el-Mâide, 5) buyruğunda olduğu gibi... Bunun benzerleri çoktur.

Eğer bir arada zikredilecek olurlarsa kâfir, kâfir olduğunu açığa vuran kimse; münafık ise kalbiyle iman etmediği halde diliyle iman eden kimse anlamına gelir.

Birr ve *takva* lafızları ile *ism* (günah) ve *udvân* (haddi aşma) lafızları, *tevbe* ve *istiğfar* lafızları, *fakir* ve *miskin* lafızları ve buna benzer diğer lafızlar da bu türdendir.

Îmân ile *İslâm* arasında fark bulunduğunun delillerinden biri, yüce Allah'ın: **"Bedevî Araplar: 'Îmân ettik' dediler. De ki: 'Siz iman etmediniz, fakat İslâm olduk deyin..."** (el-Hucurat, 14) buyruğundan itibaren sûrenin sonuna kadar olan ayetlerdir.

Bu delillendirmeye, âyet-i kerîmedeki: **"İslâm olduk deyin."** buyruğunun: Biz, zâhiren itaata girdik, anlamına geldiği ve hakikatte onların münafık kimseler oldukları belirtilerek itiraz edilmiştir. Bu, bu âyet-i kerîmeyle ilgili olarak müfessirlerin iki görüşünden biridir.

Daha ağır basan ikinci görüş ile buna cevap verilmiştir. Bu görüşe göre onlar, münafık da değillerdi, imanı kamil mü'minler de değillerdi. Burada onların mü'min olmadıklarının belirtilmesi; katilin, zina edenin, hırsızın, emanete riayet etmeyenin imanının bulunmadığının söylenmesine benzemektedir. Ayetin öncesindeki buyruklarla, sonra gelen buyruklar da bu görüşü pekiştirmektedir. Çünkü sûre, başından itibaren buraya kadar isyanları yasaklamaya, birtakım günahkarların bazı hükümlerini belirtmeye ve buna benzer hususlara dâirdir. Sûrede münafıklardan söz edilmemektedir. Bundan sonra da şöyle buyrulmaktadır:

Scanned with CamScanner

"Eğer Allah'a ve Rasûlüne itaat ederseniz, amellerinizden herhangi bir şeyi eksiltmez." (el-Hucurat, 14) Eğer sözü edilenler, münafık kimseler olsaydı, itaatin onlara hiçbir faydası olmazdı. Daha sonra da şöyle buyrulmaktadır: **"Mü'minler, ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen... kimselerdir."** (el-Hucurat, 15)

Yani -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- imanları kamil olan mü'minler işte burada nitelikleri belirtilenlerdir, sizler değilsiniz. Aksine siz-ler, kamil imana sahip olmayan kimselersiniz, demektir.

Bu açıklamayı da şu husus desteklemektedir: Allah Teâlâ, onların; "Biz, İslâm olduk." demelerine izin vermiş ya da bunu emir buyurmuştur. Münafık kimseye ise böyle bir şey söylenmez. Eğer bunlar, gerçekten münafık olsalardı, onların iman sahibi olmadıklarını açıkça belirtir, müslüman oldular diye minnet etmelerini yasakladığı gibi, müslüman olmadıklarını da belirtirdi. Ama bunun yerine onların müslüman olduklarını ortaya koymakta ve Rasûlüne, müslüman oldukları için minnet etmelerini yasaklamaktadır.

Eğer onların İslâm'a girişleri geçerli olmasaydı Allah Teâlâ: "Siz, müslüman olmadınız, aksine sizler yalan söylüyorsunuz." buyururdu. Nitekim onların: **"Şehâdet ederiz ki muhakkak sen, Allah'ın Rasûlüsün."** (el-Münafikun, 1) şeklindeki sözlerinin yalan olduğunu belirtmiştir. Doğrusunu, en iyi bilen Allah'tır.

Artık bu geniş açıklama ve izahlarla iman ile İslâm'ın eş anlamlı olduğu iddiasının geçersizliği ve "Eğer İslâm, zâhir ameller olsaydı, ondan başkasının kabul edilmemesi ve ihlas sahibi kimsenin imanının da kabul edilmemesi gerekirdi (çünkü Allah, İslâm'dan başkasını kabul etmeyeceğini haber vermiştir)." diyen kimselerin bu sözlerinin tutarsızlığı ortaya çıkmaktadır. Böyle bir yaklaşımın yanlış olduğu ortadadır.

Daha önceden de iman ile İslâm'ın, şehâdet kelimesindeki iki unsura (vb. hususlara) benzediği, bunların ayrı ayrı zikredilmeleriyle bir

Scanned with CamScanner

arada zikredilmelerinin farklı durumları anlattığına dâir açıklamalar geçmişti.

Mesela şehâdet kelimesine dikkat edelim: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Ben, insanlarla la ilahe illallah deyinceye kadar savaşmakla emrolundum."* Şâyet la ilahe illallah deyip risaleti inkâr edecek olurlarsa, kanlarının himaye altına alınması hakkını elde ederler miydi? Aksine onların la ilahe illallah deyip gerektirdiği hukuku yerine getirmeleri kaçınılmazdır. Risaleti tasdik etmeyen bir kimsenin ise "la ilahe illallah"ın hakkını layıkıyla yerine getirdiği asla söylenemez.

Aynı şekilde Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şâhidlik eden bir kimse de bu şâhitliğin hakkını, Rasûl'ün bütün getirdiklerini tasdik etmedikçe yerine getirmiş olamaz. Böylelikle bu şehâdet, tevhîdi de ihtivâ etmiş olmaktadır. Şâyet la ilahe illallah şehâdetiyle birlikte Muhammedu'r-Rasûlullah şehâdeti de zikredilecek olursa, o vakit la ilahe illallah şehâdeti ile tevhîdin kabulü, Muhammedu'r-Rasûlullah şehâdeti ile de risaletin kabulü dile getirilmiş olur. İşte iman ve İslâm lafızları da bir arada zikredildikleri takdirde böyledir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Doğrusu müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, iman eden erkeklerle iman eden kadınlar..."** (el-Ahzab, 35) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu buyruğu da böyledir: *"Allah'ım sana teslim/İslâm oldum ve sana iman ettim."* Burada bu lafızlardan biriyle kastedilen, diğeriyle kastedilenden farklıdır.

Eğer bunlardan biri, tek başına kullanılacak olursa, diğerinin manasını ve hükmünü de kapsar. Fakir ve miskin kelimelerinde ve benzerlerinde olduğu gibi. Çünkü fakir ve miskin lafızları bir arada kullanılacak olursa, anlamları farklıdır. Ayrı ayrı kullanılacak olurlarsa, aynı anlama gelirler. Acaba yüce Allah'ın: **"On miskine yemek yedirmek gerekir."** (el-Mâide, 89) buyruğu ile ilgili olarak sadece az miktarda malı bulunana verilir, hiç olmayana verilmez, yahut bunun aksi denilebilir mi? Yine yüce Allah'ın: **"Eğer onu (sadakaları) gizler ve fakirlere**

Scanned with CamScanner

verirseniz, şüphesiz ki bu sizin için hayırlıdır." (el-Bakara, 271) buyruğunda da durum böyledir.

Aynı şekilde bu açıklama ile iman edip de müslüman olmayanın yahut da müslüman olup da iman etmeyenin dünya ve âhiretteki hükümleri nedir? şeklindeki bir itiraz da bertaraf edilmiş olur. Bu durumda bunlardan birisi hakkında kabul ettiği bir hükmü, diğeri hakkında kabul etmeyen bir kimsenin böyle bir kanaatinin bâtıl olduğu açıkça ortaya çıkar.

Ve böyle bir itiraz ile karşı çıkana şöyle denilir: Sizler Müslüman, mü'minin kendisidir diyorsunuz; yüce Allah ise: **"Muhakkak müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mümin erkeklerle mümin kadınlar."** (el-Ahzab, 35) buyurmakta ve bunları birbirlerinden ayrı ayrı zikretmektedir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e: Filan kişi hakkında ne dersin? Allah'a yemin ederim ki ben onu mü'min görüyorum, denilince, o: *"Ya da Müslüman..."*[259] diye cevap vermiştir. O kişi, bu sözünü üç defa tekrarladığı halde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onun müslüman olduğunu belirtmiş, ancak ona mümin adını vermemiştir.

Buna göre her ikisi de eşittir, diyen bir kimse buna muhalefet etmiş olmaktadır. Takınılması gereken tutum ise anlaşmazlık konularını Allah'a ve Rasûlüne havale etmektir. Bazı nasslarda bir çatışma görülüyor olabilir; fakat Allah'a hamdolsun ki herhangi bir çatışma yoktur. Fakat mesele, nasları birbiriyle uyumlu olarak anlamak meselesidir. Başarı, Allah'tandır.

Yüce Allah'ın: **"Biz de orada bulunan mü'minleri çıkardık; ama orada müslümanlardan bir ev halkından başkalarını bulmadık."** (ez-Zâriyât, 35-36) buyruğunu İslâm ile imanın eş anlamlı olduğuna dâir delil göstermeye gelince, bunun delil olacak bir tarafı yoktur. Çünkü çıkarılan ev halkı, hem İslâm hem de iman vasfına sahip idiler. Hane halkının her iki vasfa sahip olmaları, bu iki vasfın eş anlamlı olmasını gerektirmez.

---

[259] Buhârî (27), (1478); Müslim (150); Ahmed (1/182).

Scanned with CamScanner

Açıkça görüldüğü kadarıyla bu gibi çelişik ifadeler, Ebû Hanîfe *radıyallahu anh*'tan sabit olmuş değildir. Bu ifadeler, ancak onun mezhebine uyan kimselere aittir. Bu ifadelerin çoğunun da kıymeti yoktur, zaten İmam Ebû Hanîfe de bunlardan razı olmaz. Nitekim Tahâvî, Ebû Hanîfe'nin, Hammad b. Zeyd ile başından geçen bir olayı naklet-mektedir. Hammad b. Zeyd, Ebû Hanîfe'ye: *"İslâm'ın hangisi daha fazîletlidir."*(260) hadisini sonuna kadar rivâyet edince, ona şöyle demiştir: Görmez misin ki Allah Rasulüne: Hangi İslâm daha fazîletlidir? diye sorulduğunda o: Îmândır, diye cevap veriyor ve sonra da hicret ve cihâdı imandan sayıyor? Bunun üzerine Ebû Hanîfe, sesini çıkarmayıp susmuştur. Arkadaşlarından birisi, ona: Ey Ebû Hanîfe, ona cevap vermeyecek misin? diye sorunca da İmam Ebû Hanîfe, şöyle cevap vermiştir: O, bana bunu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadis olarak naklederken, ben ona ne ile cevap verebilirim ki?

[Îmânda -İnşaallah Diyerek- İstisnâ Yapmak]

Bu görüş ayrılıklarının bir sonucu da imanda istisna yapma meselesidir.

İstisnâ yapmak: Kişinin, "Ben, inşaallah mü'minim." demesidir. Bu hususta ikisi aşırı uç ve biri orta yol olmak üzere üç görüş vardır. Kimisi, bunu farz kabul eder, kimisi haram, kimisi de bir yönden caiz görür diğer yönden görmez. Bu da bu görüşlerin en doğru olanıdır.

İstisnâ yapmayı farz kabul edenlerin iki dayanağı vardır. Birincisi: Esas imân, insanın üzerinde öldüğü haldir. İnsan, vefât edeceği hale ve yüce Allah'ın ezelî ilmine göre varacağı durum itibarıyla mü'min ya da kâfirdir. Bundan önceki hali ise muteber değildir. Derler ki: Arkasında küfrün bulunacağı ve netice olarak sahibinin kâfir olarak ölmesi ile sonuçlanacak bir iman, iman değildir. Bu, tıpkı tamamlanamadan önce sahibi tarafından bozulan namaz ile gün batımından önce oru-

260 Abdurrezzâk (20107); Ahmed (4/114).

Scanned with CamScanner

cun açılmasına benzer. Bu, Küllâbiye ve diğer fırkaların birçoğunun dayanağıdır.

Daha sonra bu hususta aşırıya giden bir kesim, bu görüşü kabul etti ve nihayet bunlara mensup insanlar, işledikleri sâlih amellerde bile istisnâ yapmaya, "İnşaallah namaz kıldım." vb. gibi sözler söylemeye başladılar. Bundaki maksatları da "İnşaallah kabul edildi." demekti. Yine onların birçoğu, her şeyde istisna yapar oldu ve "İnşaallah bu bir elbisedir, inşaallah bu bir halattır." diyecek hale kadar geldiler. Kendilerine "Bunun böyle olduğunda bir şüphe yoktur." denince, "Evet, böyledir; ama Allah, onu değiştirmeyi dilerse değiştirebilir." diye cevab verirlerdi.

İstisnâ yapmayı farz görenlerin ikinci dayanağı da şudur: Mutlak iman; yüce Allah'ın, kuluna yapılmasını emrettiği işlerin tümünü yapmayı, yasakladıklarının tümünü de terk etmeyi içerir. Buna göre bir kimse: "Ben, mü'minim." diyecek olursa, emrolunduğu bütün işleri yerine getiren, yasak kılındığı her şeyi de terk eden muttakîlerden olduğuna şâhitlik etmiş olur. Bu durumda o, yüce Allah'ın mukarreb velilerinden biri demektir. Böyle bir iddiada bulunmak ise insanın nefsini tezkiye etmesi türündendir. Böyle bir şâhitlik doğru kabul edilirse, o kimsenin aynı şekilde bu hal üzere öldüğü takdirde, kendisinin cennetlik olduğuna da şâhitlik etmesinin doğru olmasını gerektirir.

İşte istisna yapan selefin genel olarak dayanağı budur. Bununla birlikte -ileride yüce Allah'ın izniyle belirteceğimiz gibi- onlar bir başka açıdan istisnada bulunmayı terk etmeyi de caiz görmüşlerdir. Bu görüşte olanlar, aynı şekilde şüphe bulunmayan hususlarda istisna yapmanın caiz oluşunu da delil gösterirler. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Elbette ve inşaallah Mescid-i Haram'a korkusuzca, emniyet içerisinde... gireceksiniz."** (el-Feth, 27) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de kabristanda: *"İnşaallah bizler de size katılacağız."*[261]

[261] Müslim (249); Ebû Dâvûd (3237); İbn Mâce (4306); Ahmed (2/300); Nesâî (1/94); Mâlik (1/28).

Scanned with CamScanner

buyurmuştur. Yine: *"Ben, aranızda Allah'tan en çok korkan kişi olmayı ümit ederim."*[262] buyurmuştur. Buna benzer başka hadisler de vardır.

Îmânda istisnâda bulunmayı haram kabul edenlere gelince, imanı bir bütün olarak kabul eden herkes bu görüştedir. Bunlar: "Ben şehâdet kelimesini söylediğimi bildiğim gibi, mü'min olduğumu da bilirim." derler. Onlar, "Ben mü'minim." demenin "Ben müslümanım." demek gibi olduğunu ve imanında istisna yapan kimsenin, onda şüphe ediyor olduğunu söylerler.

Onlar, imanlarında istisna yapan kimseleri "şek edenler" diye adlan-dırırlar ve yüce Allah'ın: **"Elbette ve inşaallah Mescid-i Haram'a korkusuzca, emniyetle... gireceksiniz."** (el-Feth, 27) buyruğundaki istisnaya şu sözleriyle açıklık getirmektedirler: "Buradaki istisna, korkusuzca ve güvenlik içerisinde girmeye aittir. Oraya girileceği hususunda ise herhangi bir şüphe yoktur." Şöyle de açıklanmıştır: "Sizin, oraya hepiniz yahut bir bölümünüz girecektir, çünkü onların bazılarının öleceği Allah tarafından bilinen bir husustur."

Her iki cevap da su götürür. Çünkü onlar, bu sözleriyle kaçındıkları hatanın içine düşmüşlerdir. Güvenlik ve korku diye açıklamalarını ele alalım: Yüce Allah, bunu bilmekle birlikte; güvenlik içerisinde gireceklerini haber vermiştir. O halde oraya gireceklerinde şüphe olmadığı gibi güvenlikle gireceklerinde de şüphe yoktur. Hepsinin ya da bir bölümünün gireceklerinde de şüphe yoktur; çünkü yüce Allah, kimin gireceğini, kimin girmeyeceğini de önceden bilmektedir. Bu hususta da şüphe söz konusu olamaz. O halde yüce Allah'ın burada "inşaallah" buyurması, girişin muhakkak gerçekleşeceğini belirtmektedir. Nitekim bir kimse, mutlaka yapacağını kararlaştırdığı bir iş hakkında: "Allah'a andolsun ki -inşaallah- ben, bu işi yapacağım." der ve o, bu sözlerini irade ve kararlılığında şüphe ettiği için söylemez. Ancak bu

[262] Müslim (1110); Ebû Dâvûd (2389); Mâlik (1/289); Ahmed (6/67).

Scanned with CamScanner

kimse, böyle bir durumda da (istediğini yerine getiremeyecek olursa) yeminini bozmuş sayılmaz, çünkü o, maksadının mutlaka gerçekleşeceği noktasında kesin ifade kullanmış değildir.

İstisnâda bulunmayı ya da terk etmeyi caiz kabul edenler ise her iki kesime göre delil itibarıyla daha güçlüdürler. İşlerin en hayırlısı da orta yolu takib edendir.

Eğer istisnada bulunan kimse, imanının esasında şüpheyi kastediyorsa istisnada bulunması men edilir. Bu hususta görüş ayrılığı yoktur. Ancak kişi, kendisinin yüce Allah'ın: **"Gerçek mü'minler, ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalbleri titrer. Âyetleri onlara okunduğu zaman (bu) onların imanını arttırır ve onlar, ancak Rablerine güvenip dayanırlar. Onlar namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden de infak ederler. İşte onlar, gerçek mü'minlerin ta kendileridir. Onlar için Rableri katında dereceler, mağfiret ve bitmez tükenmez bir rızık vardır."** (el-Enfal, 2-4) buyruğuyla **"Mü'minler, ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen, malları ve canları ile Allah yolunda cihâd eden kimselerdir. İşte onlar, sâdık olanların ta kendileridir."** (el-Hucurat, 15) buyruğunda nitelendirdiği mü'minlerden biri olduğunu kastediyorsa; o zaman istisnâda bulunması caiz olur. Aynı şekilde akıbeti bilemeyeceğini belirtmek maksadıyla istisnada bulunan da, imanında şüphe ettiği için değil de işin Allah'ın meşîetine bağlı olduğunu belirtmek maksadıyla istisnada bulunan da böyledir.

Bu görüşün ne kadar kuvvetli olduğu da görülmektedir.

[Nasların Askıya Alınması]

İmam Tahavî *rahimehullah*: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sahîh olarak gelen şeriat ve beyânın tümü haktır." sözleriyle, Cehmiyye, Muattıla, Mu'tezile ve Rafizîlerin görüşlerini reddetmeye işaret etmektedir. Zira onlar, hadisleri mütevatir ve ahad olmak üzere ikiye

Scanned with CamScanner

ayırmaktadırlar. Onlara göre mütevatirin senedi kat'î olsa bile, delâleti kat'î değildir. Çünkü lafzî deliller, yakîn ifade etmez. Bu görüşleriyle onlar, Kur'ân-ı Kerîm'in sıfatlara delâletine gölge düşürmektedirler.

Yine derler ki: Ahad rivâyetler, ilim ifade etmez ve -geliş yolu itibarıyla olsun, metni itibarıyla olsun- delil olarak gösterilmez.

Böylelikle onlar, kalblerin kapılarını; yüce Rabbi ve O'nun isim, sıfat ve fiillerini Allah Rasûlünden gelen yolla tanımaya kapatmışlar, insanları esası vehmî olan birtakım yargılara ve hayalî önermelere mahkum etmişlerdir. Bir de bunlara, aklen kat'î deliller ve yakînî burhanlar adını vermişlerdir. Halbuki bunlar tahkik edildikleri zaman ortaya çıkacağı gibi...

"Susuz kimsenin, su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir. Nihayet ona yaklaşınca, onun bir şey olmadığını görür. Halbuki kendisi(nin ameli) yanında Allah'ı bulmuştur. O da hemen onun hesabını tamamen görür, Allah hesabı çok çabuk görendir. Yahut (bu) derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. Onu bir dalga örter, onu da üstünden (başka) bir dalga kaplar. Onların üzerlerinde ise bulutlar vardır: birbiri üstünde karanlıklar. Elini uzatsa neredeyse onu dahi göremeyecektir. İşte Allah, kime bir nur vermemişse onun nuru olmaz." (en-Nur, 39-40)

Hayret edilecek hususlardan biri de şudur: Onlar, bu önerme ve delillerini vahyin naslarının önüne geçirmişler, onlar uğruna nasları terk etmişlerdir. Böylece kalbleri naslarla hidâyet bulmaktan yana çoraklaşmış, selîm fıtratın ve nebevî nasların te'yid ettiği sağlıklı akılların verdiği hükümlere de ulaşamamışlardır. Eğer vahyin naslarının hakemliğini kabul etmiş olsalardı; hiç şüphesiz selim fıtratlara uygun düşen doğru (sahîh) ve aklî gerçeklere de ulaşırlardı.

Bid'at sahibi her kesim, nasları kendi bid'atleriyle ve aklî zannettikleri yargılarıyla ölçüp değerlendirir, bunlara uygun düşen nassa "muhkem" deyip kabul eder ve onu delil diye gösterir. Muhalif olan nassa da "müteşâbih" deyip onu reddeder. Bu reddedişine de tefvîz

Scanned with CamScanner

(işi Allah'a havale etme) adını verir. Ya da onu tahrîf eder, bu tahrîfini de te'vîl diye adlandırır. İşte bundan dolayı ehl-i sünnetin bunlara karşı tepkileri çok şiddetli olmuştur.

[Ehl-i Sünnet, Sahih Nastan Ayrılmaz]

Ehl-i Sünnet'in izlediği yol; sahîh nastan sapmamak ve naslara, aklî yargılarla veya birilerinin sözüyle karşı çıkmamaktır. Şeyh *rahimehullah* buna işaret ettiği gibi, Buhârî *rahimehullah* da şöyle demiştir: el-Humeydî'yi şöyle derken dinledim: Şafiî *rahimehullah*'ın yanında bulunuyorduk. Bir adam gelerek bir husus hakkında soru sordu, İmam Şafiî ona, "Bu hususta Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle şöyle hüküm verdi." dedi. Adam, İmam Şafiî'ye: "Sen ne dersin?" diye sorunca İmam Şafiî şu cevabı verdi: "Subhanallah! Sen beni bir kilisede ya da bir havrada mı gördün? Belime zünnar bağladığımı mı gördün? Ben, sana Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hükmetti diyorum, sen bana: 'Sen ne diyorsun?' diye soruyorsun."[263]

Selefin buna benzer sözleri pek çoktur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığında, hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadına o işlerinde istediklerini yapma hakları yoktur."** (el-Ahzab, 36)

[Ümmet Tarafından Kabul Gören Vahid Haber, İlim İfade Eder]

Vahid haber; ümmet, gereğince amel ederek ve onu tasdik ederek kabulle karşıladığı zaman ümmetin çok büyük çoğunluğuna göre yakîn/kesin bilgi ifade eder. Bu da mütevatirin iki kısmından biridir. Ümmetin selefi arasında bu hususta herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*'ın rivâyet ettiği: *"Muhakkak amel-ler niyetlere göredir."*[264] hadisi bu kabildendir.

---

263 *Hılyetu'l-Evliya* (9/106); *Târîhu İbn Asâkir* (15/10/2); *Menâkıbu'ş-Şafiî* (1/474).

264 Tahrici daha önce geçmişti.

Scanned with CamScanner

Yine İbn Ömer *radıyallahu anhuma*'nın naklettiği: *"Peygamber velanın satışını ve hibe edilmesini yasaklamıştır."*[265] hadisi, Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'ın: *"Kadın, halası üzerine de, teyzesi üzerine de nikahlanamaz."*[266] hadisi; *"Neseb yolu ile (nikahı) haram olan, süt emme yolu ile de haram olur."*[267] vb. hadisler gibi... Aynı şekilde bir sahabînin, Kûba Mescidi'ne gidip de Kıble'nin, Mescid-i Aksa'dan Kabe'ye döndürüldüğünü bildirmesi üzerine namaz kılanların bu haberi duyduğunda Kabe'ye dönmesi de buna örnektir.[268]

Yine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, elçilerini birer birer gönderirdi. Mektublarını da bir kişiyle birlikte gönderirdi. Kendilerine bu mektub ya da elçinin gönderildiği kimseler: "Bu, vâhid bir haber olduğu için onu kabul etmeyiz." demezlerdi. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: **"Bu dini bütün dinlere üstün kılmak için rasûlünü hidâyetle ve hak din ile gönderen O'dur."** (et-Tevbe, 33) O halde yüce Allah'ın, delil ve açıklamalarının çürütülmemesi için insanlara karşı bu dinin delil ve belgelerini de koruması kaçınılmaz bir şeydir.

İşte bundan dolayı yüce Allah, Rasûlü adına yalan uyduranları hayattayken de, ölümlerinden sonra da rezil ve rüsva etmiş, onların gerçek durumlarını insanlara açıkça göstermiştir. Sufyan b. Uyeyne, der ki: "Yalan hadis söylemiş hiç kimsenin durumunu Allah, gizli tutmuş değildir." Abdullah b. el-Mubarek de şöyle demiştir: "Bir adam, seher vakti yalan bir hadis nakletmeyi içinden geçirse, sabah olur olmaz insanlar: 'Filan kişi yalancıdır.' demeye başlarlar."

Vahid haberin doğru ve yalan olma ihtimali varsa da sahîh haberler ile sahîh olmayan haberleri birbirinden ayırt edebilmek, ancak vakit-

---

[265] Buhârî (2535), (6756); Müslim (1506); Ebû Dâvûd (2919); Tirmizî (1236); İbn Mâce (2747); Mâlik (2/782); Dârimî (2/398); Nesâî (7/306).

[266] Buhârî (5109), (5110); Müslim (1408); Mâlik (2/532); Ebû Dâvûd (2065); Tirmizî (1126); İbn Mâce (1929); Nesâî (6/96).

[267] Buhârî (2645); İbn Mâce (1938); Ahmed (1/275); Nesâî (6/100); İbn Ebî Şeybe (4/287).

[268] Buhârî (403), (4488), (4490); Müslim (526); Mâlik (1/195).

Scanned with CamScanner

lerinin büyük bir bölümünü hadisle uğraşmaya; ravîlerin sîretlerini, hallerini ve sözlerinin durumuna vakıf olma maksadıyla araştıranlara, bu hususta haddi aşmaktan ve yanılmaktan çok ileri derecede sakınanlara nasip olabilir. Bunlar, öldürülecek olsalar dahi hiçbir kimsenin Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hakkında tek bir söz dahi uydurmasına müsamaha etmezler, bizzat kendileri de böyle bir şey yapmazlar. Onlar, bu dini bizlere kendilerine nakledildiği gibi naklettiler. Onlar, İslâm'ın öncü kafilesi, imanın belkemiğidirler. Onlar, hadis sarrafları ve hadislerin gerçek doktorlarıdır. Kişi, onların bu durumlarını, doğruluklarına dâir haberleri, ne kadar takvalı ve güvenilir olduklarını bilirse; onların yaptıkları nakil ve rivâyetlerdeki ilmin derecesini de o oranda açıkça görür.

Akıl ve marifet sahibi olan bir kimse bilir ki; hadis âlimleri, peygamberlerinin sîret ve haberlerini; başkalarının -bilmeleri ve zannetmeleri şöyle dursun- akıllarından bile geçmeyecek kadar iyi bilirler Nitekim nahivcilerin de Sibeveyh ve el-Halil'e dâir haberlerden, sözlerden ve görüşlerden bildiklerini başkaları bilemez. Doktorların da Hipokrat ve Calinus'un sözleriyle ilgili bildikleri başkaları tarafından bilinmez.

Kısacası her sanat sahibi, sanatını başkasından daha iyi bilir. Bakkala, güzel kokulara dâir soru sorulsa yahut güzel koku satıcısına, manifaturaya dâir soru sorulsa veya diğer kimselere, meslekleriyle uymayan sorular sorulursa elbette bu büyük bir câhillik olarak değerlendirilir.

Allah'ın sıfatlarını inkâr edenler, yüce Allah'ın: **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."** (eş-Şûrâ, 11) buyruğunu sahîh hadisleri reddetmek için dayanak kabul etmişlerdir. Benimsedikleri görüş ve kaidelere, düşüncelerine ve içlerinden geçen duyguların sonucunda ortaya koydukları ilkelere muhalif bir hadis geldikçe, bunu, **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."** buyruğuna dayanarak reddetmeye kalkışırlar. Böylelikle onlar, kendilerinden olan kalbi körelmiş kimselere karşı hakkı bâtıla karıştırıyor ve âyeti gerçek manasından uzaklaştırarak tahrîf ediyorlar.

Scanned with CamScanner

Onlar, Allah'ın sıfatlarına dâir haberlerden; Allah'ın da, Rasûlünün de murad etmediğini ve İslâm'ın hiçbir önder âliminin anlamadığını anlamışlardır. Onlara göre bu sıfatları kabul etmek, yaratılmışların sahip oldukları sıfatlara yaratıcıyı benzetmektir. Bu iddialarından sonra bu sıfatların kabulünün bâtıl olduğuna da **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."** buyruğunu delil gösterirler ve böylece her iki nassı da (hem sıfat naslarını hem de yaratılmışlara benzerliği nefyeden nasları) tahrîf ederler. Kitaplar yazarak "Allah'ın emrettiği ve Allah'tan gelmiş şekliyle İslâm dininin esasları bunlardır." derler. Kur'ân-ı Kerîm'i çokça okur; Allah Rasûlünün beyân ettiği ve Allah'ın murad ettiği manayı haber verdiği anlamlar üzerinde düşünmeksizin: "Manasını Allah bilir." diye O'na havale ederler.

Yüce Allah, bu üç nitelikleri dolayısıyla, önceden kendilerine kitap verilmiş olanları yermiştir. Bizlere onların bu konudaki tutumlarını haber vererek anlatmıştır ki ibret alalım ve onların gittikleri yolun benzerini izlemekten uzak duralım. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"(Ey iman edenler) artık bunların size inanacaklarını mı umarsınız? Halbuki onların bir fırkası vardır ki Allah'ın kelâmını dinlerlerdi de onu anladıktan sonra bile bile tahrîf ederlerdi."** (el-Bakara, 75)

Devamla yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onların arasında ümmiyye dışında Kitabın ne olduğunu bilmeyen ümmîler de vardır. Onlar, yalnız zanna dayanıyorlar."** (el-Bakara, 78) (Ümmiyye'den kastedilen, "mücerred okuma"dır.)

Daha sonra da şöyle buyurmaktadır: **"Kitabı elleriyle yazıp da sonra onu az bir değer karşılığında satabilmek için: 'Bu, Allah katındandır.' diyenlerin vay haline! Vay elleriyle yazdıklarından başlarına geleceklere, vay kazandıkları yüzünden onların haline!"** (el-Bakara, 79)

Görüldüğü gibi yüce Allah, yazdıklarını Allah'a nisbet ettiklerinden ötürü ve bu yolla kazandıkları sebebiyle onları yermiştir. Her iki

Scanned with CamScanner

vasıf da yerilmeye müstahaktır: Allah'tan gelmeyen bir şeyi, Allah'a nisbet etmek ve bunun karşılığında mal yahut makam gibi bir karşılık almak!?

Yüce Allah'tan söz ve amellerimizde lütuf ve ihsanıyla bizleri yanılmaktan korumasını dileriz.

[Sünnet, ya Kitapta Olmayan Bir Hükmü Ortaya Koyar ya da Allah'ın Şeriatını Beyân Eder]

Şeyh *rahimehullah* "şeriat ve beyân" sözleriyle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sahîh olarak gelenlerin iki tür olduğuna işaret etmektedir: Kitapta bulunmayan bir hükmü ortaya koyanlar ve yüce Allah'ın aziz Kitabında koyduğu şeriatı beyan edenler. Her ikisi de haktır ve uyulması farzdır.

İmam Tahavî'nin: "Îmân ehlî, imanın aslı itibarıyla eşittir. Aralarında fazîlet farkı ise hakikat, hevâya muhalefet ve evlâ olana devam etmek itibarıyladır." ifadelerinde geçen "hakikat" ifadesi, bazı nüshalarda "haşyet ve takva ile" şeklindedir.

Birinci ibarede herkesin tasdikin aslı itibarıyla ortak olduğuna işaret etmektedir. Ancak tasdikin bazısı, bazısından daha güçlü ve sağlam olabilir. Nitekim -daha önce- buna, görmenin sağlam olması ile zayıf olması örnek olarak gösterilmişti. İkinci ibare ile de mü'minler arasındaki farklılığın kalblerin amelleriyle ilgili olduğuna işaret etmektedir. Tasdîkte ise herhangi bir farklılık yoktur; ancak birinci mana, daha güçlü görülmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

72. [Metin]

وَالْمُؤْمِنُونَ كُلُّهُمْ أَوْلِيَاءُ الرَّحْمٰنِ

"Mü'minlerin hepsi, Rahmân'ın velileridir."

[Şerh]

Scanned with CamScanner

[Veliler ve Velilik]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Haberiniz olsun ki Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de. Onlar, iman edip takvâlı davrananlardır."** (Yûnus, 62-63)

Veli terimi, düşmanlığın zıddı olan (ve dostluk anlamına gelen) "velâyet"ten gelmektedir. Hamza, yüce Allah'ın: **"Sizin onlarla hiçbir velâyetiniz yoktur."** (el-Enfâl, 72) buyruğundaki "velâyet" kelimesinin "vav" harfini esreli olarak "vilâyet" diye okumuş; diğerleri ise fetha olarak "velâyet" diye okumuşlardır. Bu iki okuyuşun iki ayrı söyleyiş olduğu söylendiği gibi; "velâyet" şeklindeki okuyuşun yardım etmek anlamında, "vilayet" okuyuşunun idarecilik anlamında olduğu da söylenmiştir.

ez-Zeccâc der ki: Esreli okuyuşun caiz olması, birtakım kimsele-rin birtakım kimseleri veli edinmesinde bir çeşit sanat ve iş (amel) bulunduğundan dolayıdır. Bu tür anlam ihtivâ eden bütün kelimelerde aynı durum söz konusudur. el-Hiyâta (terzilik) gibi...

Mü'minler, Allah'ın velileridir. Yüce Allah da onların velisidir. Nitekim O, şöyle buyurmaktadır: **"Allah, iman edenlerin velisidir. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkartır. Kâfir olanların velileri ise tâğûttur. Onları aydınlıktan çıkartır, karanlıklara götürürler."** (el-Bakara, 257); **"Bu böyledir. Çünkü Allah, iman edenlerin velisidir. Kâfirlerin ise hiçbir velisi yoktur."** (Muhammed, 11)

Mü'minler de birbirlerinin velisidirler: **"Mü'min erkeklerle, mü'min kadınlar birbirlerinin velisidirler."** (et-Tevbe, 71); **"Gerçek şu ki iman edenler, hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihâd edenler, (muhâcirleri) barındıranlar ve (Allah'ın dinine) yardımcı olanlar (var ya); işte onlar, birbirlerinin velisidirler."** (el-Enfâl, 72)

Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Sizin veliniz, ancak Allah'tır, O'nun Rasûlüdür ve namazı dosdoğru kılan, rükû eden,**

Scanned with CamScanner

zekatı veren mü'minlerdir. Kim, Allah'ı, Rasûlünü ve iman edenleri veli edinirse; (bilsin ki) Allah'ın (dininin) taraftarları, galip gelecek olanların ta kendileridir." (el-Mâide, 55-56)

Bütün bu naslarda, mü'minlerin birbirlerinin velisi oldukları, Allah'ın da onların hem velileri, hem de mevlâları olduğu ifade edilmektedir. Yüce Allah, mü'min kullarını veli edinir. O, onları sever, onlar da O'nu. O, onlardan razı olur, onlar da O'ndan hoşnut olurlar. Kim, Allah'ın bir velisine düşmanlık ederse Allah, ona karşı savaş açar.

Yüce Allah'ın mü'minleri veli edinmesi, O'nun rahmet ve ihsanındandır. Bu, yaratılmışların birbirlerini, ihtiyaçtan dolayı veli (dost) edinmelerine benzemez. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ve de ki: 'Çocuk edinmemiş, mülk (ve hakimiyetin)de hiçbir ortağı olmayan, acze düşüp de veli (dost ve yardımcı) edinmeyen Allah'a hamd olsun."** (el-İsra, 111)

Buna göre yüce Allah'ın, acze düşüp veli (dost ve yardımcı) edinmesi söz konusu değildir. Aksine güç ve izzet, bütünüyle Allah'ındır. O, kendisine yardımcı olacak bir veli edinmeye ihtiyacı bulunan hükümdarlara ve başkalarına benzemez.

Velilik, bir açıdan imana benzer. O zaman Şeyh'in maksadı, şu olur: Veliliğin aslı itibarıyla bütün veliler birbirine eşittir. Ancak bunun kamil olanı, eksik olanı vardır. Kemâl derecesinde velilik, takvâ sahibi mü'minler için söz konusudur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Haberiniz olsun ki Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur, onlar kederlenecek de değillerdir. Onlar, iman edip takvâlı davrananlardır. Onlar için dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır."** (Yûnus, 62-64)

Buradaki "onlar iman edip takvâlı olanlardır." buyruğu, iman edip takvâ sahibi olanların "Allah'ın velisi" olduklarını ve bunun, onların bir özelliği olduğunu ortaya koymaktadır. Bu üç âyet-i kerîmede sözü edilen vaatlere layık olanlar da onlardır. Bu ise sadece çok oruç tutmakla, çok namaz kılmakla, üstü başı yırtık pırtık olmakla ya da riyazetle

Scanned with CamScanner

(bedenî mahrumiyetlere katlanmakla) olacak bir şey değildir. Bu, ancak Allah'ın sevdiği ve gazap ettiği hususlarda O'na muvâfakatla (yani sevdiklerini sevip gazap ettiklerine gazaplanmakla) mümkündür.

Bu hususta -daha önce iman meselesinde geçtiği üzere- ehl-i sünnetin kendi arasında yüzeysel, ehl-i sünnet ile ehl-i bid'at arasında da gerçek bir anlaşmazlık vardır. Bununla birlikte mü'min bir kimsede hem velilik (dostluk), hem de düşmanlık bir arada bulunabilir. Nitekim bazen onda küfür ve iman, şirk ve tevhîd, takvâ ve fasıklık, nifak ve iman da bulunabilir. Şeriat koyucuya; hem lafız, hem mana itibarıyla muvâfakat etmek, yalnızca mana itibarıyla O'na muvâfakat etmekten iyidir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onların pek çoğu, Allah'a şirk koşmadıkça, O'na iman etmezler."** (Yusuf, 106); **"De ki: 'Îmân etmediniz. Ancak İslâm olduk.' deyin.'"** (el-Hucurât, 14)

Bu âyete dâir açıklamalar ve buradaki muhatapların, -konuyla ilgili iki görüşten doğru olanına göre- münafık olmadıklarına dâir izahlar daha önce geçmişti.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmaktadır: *"Dört haslet vardır ki bunlar kimde bulunursa o kişi katıksız münafık olur. Kendisinde bunlardan bir tanesi bulunan kişide de -onu terk edinceye kadar- münafıklık hasletlerinden birisi var demektir: Konuşunca yalan söyler, antlaşma yapınca bozar, söz verince sözünde durmaz, tartışınca haddi aşar."*[269] Bir rivâyette de "söz verince sözünde durmaz" yerine: "ona bir emanet verilince hainlik eder" denmektedir. Buhârî ve Müslim, bunu *Sahîh*'lerinde rivâyet etmişlerdir.

Îmânın şubelerine dâir hadis de daha önce geçmişti.[270] Yine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Kalbinde zerre ağırlığı kadar*

---

269 Buhârî (34, 2459, 3178); Müslim (58); Ebû Dâvûd (4688); Tirmizî (2632); Nesâî (8/117); Ahmed (2/189).

270 Buhârî (9); Müslim (35); Ebû Dâvûd (4676); Tirmizî (2614); İbn Mâce (57); Müsned (2/414, 445).

Scanned with CamScanner

iman bulunan kimse cehennemden çıkacaktır."[271] hadisi de daha önce geçmişti.

Bundan anlaşılıyor ki bir kişi, münafıklığın birçok hasleti bulunmasına rağmen imanın en asgari miktarına sahip olmuşsa, ebedî olarak cehennemde kalmayacaktır. O kişi, sahip olduğu münafıklık hasletleri miktarınca azap görecek, sonra da cehennemden çıkartılacaktır.

Buna göre itaatler, imanın şu'beleri; masiyetler de küfrün şu'beleridir. Küfrün şu'belerinin en başı inkâr, iman şu'belerinin en başı da tasdiktir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in söylediği rivâyet edilen: "Bir araya gelip toplanan her topluluk arasında mutlaka Allah'ın dostu (veli) bir kimse vardır; ne onlar onu bilirler, ne de o, kendini bilir." sözü ise asılsız ve bâtıl bir sözdür. Çünkü bu topluluğun fertleri, kâfir de olabilir fâsık olarak öleceklerdende olabilirler.

Yüce Allah'ın kamil velilerine gelince bunlar, yüce Allah'ın şu buyruklarında nitelikleri belirtilen kimselerdir: **"Haberiniz olsun ki Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur, onlar kederlenecek de değillerdir. Onlar, iman edip takvâlı davrananlardır. Onlar için dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır."** (Yûnus, 62-64)

Takvâ ise yüce Allah'ın buyruğunda şöyle anlatılmaktadır: **"Yüzlerinizi doğuya ve batıya döndürmeniz birr (iyilik, takvâ) değildir. Fakat asıl birr; Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitaba, peygamberlere iman edenin, ona olan sevgisine rağmen malı akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolculara, dilenenlere, kölelere verenlerin, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren, ahitleşince ahitlerini yerine getirenlerin, sıkıntıda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda sabredenlerin yaptığıdır. Sadakat gösterenler işte bunlardır. Takva sahibi olanlar da ancak bunlardır."** (el-Bakara, 177)

---

[271] Buhârî (7510); Müslim (193, 326); İbn Mâce (4312); *Müsned* (3/116, 244, 247).

Scanned with CamScanner

Takva sahipleri: *Muktesid* (orta yollu) olanlar ile *mukarreb* (Allah'a yakınlaştırılmış) olanlar olmak üzere iki kısma ayrılırlar.

Muktesid olanlar, kalb ve azalarla ifa edilen amellerin, farz olanlarını işleyerek yüce Allah'a yaklaşan kimselerdir.

Sâbikun (ileri geçen ve yakınlaştırılmış olan *mukarreb*ler) ise yüce Allah'a farzlardan ayrı olarak nafilelerle yakınlaşan kimselerdir. Nitekim *Sahîh-i Buhârî*'deki rivâyette; Ebû Hureyre *radıyallahu anh*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu anlatır: *"Yüce Allah buyuruyor ki: Kim, Benim bir velime düşmanlık ederse, Ben ona savaş açarım. Hiçbir kulum, kendisine farz kıldığım şeyleri eda etmeye denk bir amelle Bana yakınlaşmış değildir. Kulum, nafilelerle Bana yakınlaşmaya devam ederse sonunda Ben de onu severim. Onu sevince artık onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı (mesabesinde) olurum. Eğer Benden dilekte bulunursa, andolsun ki ona (dileğini) veririm. Eğer Bana sığınırsa, onu himayeme alırım. Yapmayı murad ettiğim işler arasında mü'min kulumun canını almakta tereddüt ettiğim kadar hiçbir hususta tereddüt etmem. Zira o, ölümden hoşlanmaz, Ben de onun üzülmesini istemem."*[272]

Veli: Düşmanın zıddıdır. Bu kelime, yakın olmak, yakınlaşmak anlamındaki "el-vely"den türemiştir. Buna göre veliyullah (Allah'ın velisi); Allah'ın sevdiği şeyler hususunda O'na muvâfakat etmek sûretiyle Allah'a yakın olan ve O'nun razı olacağı işleri yaparak O'na yakınlaşmaya çalışan kimsedir. Bunların durumu ise yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği gibidir: **"Kim, Allah'a karşı takvalı olursa Allah, ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir."** (et-Talâk, 2-3)

Ebû Zer *radıyallahu anh* der ki: Bu âyet nazil olunca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

[272] Buhârî (6502); Ebû Nuaym (1/4); Beyhakî, *Zuhdu'l-Kebîr* (690); Beğavî (1248).

Scanned with CamScanner

"Ey Ebû Zer, eğer insanlar bu âyet gereğince amel ederlerse, hiç şüphesiz o, onlara yeter."[273]

Yüce Allah, insanlar için darlık olan hususlarda takvâ sahiplerine çıkış yolu gösterir ve ummadıkları yerlerden kendilerine rızık gönderir. Böylelikle yüce Allah, zararlı şeyleri kendilerinden uzaklaştırır, faydalı şeyleri elde etmelerini sağlar ve onlara açıklaması uzun vakit alacak türlü keşif ve tesirler bağışlar.

73. [Metin]

وَأَكْرَمُهُمْ عِنْدَ اللهِ أَطْوَعُهُمْ وَأَتْبَعُهُمْ لِلْقُرْآنِ

"Allah nezdinde mü'minlerin en değerlileri, Allah'a en çok itaat edenleri ve Kur'ân'a en çok uyanlarıdır."

[Şerh]

[Allah Katında Mü'minlerin En Değerlileri]

Yani mü'minlerin en üstün ve değerli olanları, Allah'a en çok itaat edip Kur'ân'a en çok uyanlardır. İşte en müttakî olan budur. En müttakî olan da en üstün olan demektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Muhakkak ki Allah nezdinde en değerli olanınız, en takvâlı olanınızdır."** (el-Hucurât, 13)

Sünen'lerde şu hadis-i şerif kaydedilmektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"Arap olanın Arap olmayana, beyazın siyaha, siyahın beyaza -takvâ dışında- hiçbir üstünlüğü yoktur. Bütün insanlar Âdem'dendir, Âdem de topraktandır."[274]

---

[273] İbn Mâce (4220); Hâkim (2/492); Dârimî (2/303); Nesâî, Kubrâ (9/165). Senedinde kopukluk vardır. Bununla birlikte Hâkim ve Zehebî sahîh olduğuna hükmetmişlerdir.

[274] Ahmed (5/411).

Scanned with CamScanner

İşte bu delil dolayısıyla Sabreden fakir mi, yoksa şükreden zengin mi fazîletlidir?" meselesiyle ilgili olarak âlimlerin görüş ayrılığına düşmelerinin, birini ötekine tercih etmelerinin pek yerinde olmadığı; tahkikin gereğinin şu sonuca varılması gerektiği ortaya çıkmaktadır: Birinin diğerine üstünlüğünün fakirlik ya da zenginlikle herhangi bir ilgisi yoktur. Mesele amellerle, hallerle ve hakikatlerle ilgilidir. Dolayısıyla böyle bir sorunun ortaya atılması yanlıştır. Çünkü Allah nezdinde fazîletli olmak, takva ve imanın hakikatleriyle ilgilidir; zenginlik ya da fakirlikle ilgisi yoktur. Herhalde Ömer *radıyallahu anh*'ın şu sözünü söylemesinin sebebi de bu olmalıdır: "Zenginlik ve fakirlik iki binektir. Hangisine binersem bineyim, umurumda değil!"

Zenginlik ve fakirlik, yüce Allah'ın bir imtihanıdır. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **"Ama insan, Rabbi kendisini sınayıp da ona ikramda bulunup nimetler verse: 'Rabbim beni şereflendirdi, bana lutfetti' der."** (el-Fecr, 15)

Eğer sabreden fakir ile şükreden zengin, takvâ itibarıyla birbirine eşit olursa dereceleri de eşit olur. Onlardan birinin takvası, diğerinden üs-tün olursa, Allah nezdinde daha fazîletli o olur. Çünkü fakirlik ile zen-ginlik, bizatihi ameller arasında tartıya girmezler. Tartıya giren, yalnızca sabır ya da şükürdür.

74. [Metin]

وَالْإِيمَانُ: هُوَ الْإِيمَانُ بِاللهِ، وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، وَحُلْوِهِ وَمُرِّهِ مِنَ اللهِ تَعَالَى

"İmân: Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayrıyla şerriyle, acısıyla tatlısıyla kadere ve (hepsinin) Allah'tan geldiğine iman etmek demektir."

[Şerh]

Scanned with CamScanner

[Îmânın Şartları]

Bu hususların dinin esasları olduğuna dâir açıklamalar, önceden geçmişti. Yine sahîh olduğu ittifakla kabul edilmiş Cibril hadisinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, "İman nedir?" sorusuna bunları sayarak cevap vermiş olduğuna da değinmiştik. Şöyle ki Cebrail *aleyhisselam*, bedevî bir Arap kılığında gelmiş ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e İslâm'ın ne olduğunu sormuştu. O da buyurmuştu ki: *"(İslâm), Allah'tan başka hak ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şâhidlik etmen, namazı dosdoğru kılman, zekatı vermen, Ramazan (ayı) orucunu tutman, imkan bulabilirsen Beyt(ullah)ı haccetmendir."*

Ona, imanın ne olduğuna dâir soru sorunca da şu cevabı vermişti: *"(Îmân) Allah'a, meleklerine, Kitaplarına, peygamberlerine ve âhiret gününe iman etmendir. (Ayrıca) hayrıyla, şerriyle kadere de iman etmendir."*

Ona, ihsanın ne olduğunu da sormuş ve şu cevabı almıştı: *"(İhsan) Allah'a, O'nu görüyormuşsun gibi ibâdet etmendir. Sen O'nu görmüyorsan dahi O seni görür."*[275]

Sahîh'de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sabah namazının (sünnet olan) iki rek'atında "ihlas sûreleri" diye bilinen, el-Kâfirûn ile el-İhlâs sûrelerini[276] ve iman ile İslâm'ı anlatan iki âyeti okuduğu da sabittir. Bunlardan birisi, el-Bakara sûresindedir: **"Deyin ki: Biz, Allah'a ve bize indirilene... iman ettik..."** (el-Bakara, 132) Diğeri de Âl-i İmrân sûresindeki şu âyet-i kerimedir: **"De ki: Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda âdil olan bir kelimeye geliniz..."** (Âl-i İmrân, 64)[277]

---

275 Buhârî (50, 4777); Müslim (8, 9); Ebû Dâvûd (4695); Nesâî (8/97); İbn Mâce (63, 64); Ahmed (1/28, 51, 52).

276 Müslim (726); Ebû Dâvûd (1256); Nesâî (2/155); İbn Mâce (1148).

277 Müslim (727); Ebû Dâvûd (1209); Ahmed (1/230, 231); Nesâî (2/155).

Scanned with CamScanner

Sahîh olduğu ittifakla kabul edilmiş Abdulkays heyetiyle ilgili hadisinde de imanı, -onlara söylemiş olduğu- şu sözleriyle açıklamıştır: *"Size bir ve tek olarak Allah'a iman etmeyi emrediyorum. Allah'a imanın ne olduğunu biliyor musunuz? Allah'tan başka hak ilâh olmadığına, bir ve tek olduğuna, O'nun ortağının bulunmadığına şehâdet etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekatı vermek ve ele geçirdiğiniz ganimetlerin beşte birini vermektir."*(278)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, kalbî iman olmadıkça bu amellerin iman olduğunu kastetmediği bilinen bir hususdur. Çünkü başka yerlerde kalbî imanın varlığının zorunlu olduğunu bildirmiştir. Bunların kalbî iman ile birlikte (imana dahil olacağı) böylece bilinmiş olmaktadır. Zaten bu hususa dâir açıklamalarımız daha önce geçmişti.

[İman Hükmü Ancak Beraberinde Tasdik Bulunan Amelle Sabit Olur]

Kitap ve Sünnet; kişi hakkında iman hükmünün, *'beraberinde tasdîk olan amel'* bulunmadıkça sabit olmayacağına delâlet eden buyruklar ile doludur. Kitap ve Sünnet'te buna dâir açıklamalar, namaz ve zekatın anlamına dâir açıklamalardan daha çoktur. Çünkü namaz ile zekatı sadece sünnet açıkladığı halde; imanın anlamını hem Kitap hem Sünnet açıklamıştır.

Kitap'ta bu hususdaki buyrukların bazıları şunlardır: **"Îmân edenler ancak o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalbleri titrer..."** (el-Enfâl, 2); **"Îmân edenler ancak, Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra şüpheye düşmeyip Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihâd edenlerdir. [İman iddiasında] doğru ve samimi olanlar ancak onlardır."** (el-Hucurât, 15); **"Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem tutup sonra da verdi-**

278 Buhârî (53, 87, 523, 1398, 3095, 4368, 4369); Müslim (17); Tirmizî (2611); Ebû Dâvûd (3692, 4677); Nesâî (8/120); Ahmed (1/228).

Scanned with CamScanner

[Hayrıyla Şerriyle Kadere Îmân Etmek]

"Hayrıyla şerriyle, acısıyla tatlısıyla kadere -hepsinin Allah'tan geldiğine- iman etmek..." sözüne gelince; daha önce Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Cibril hadisinde: *"Hayrıyla şerriyle kadere iman etmendir."* dediği geçmişti. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: **"De ki: 'Allah'ın bizim için yazdığından başkası asla bize isabet etmez."** (et-Tevbe, 51); **"Eğer onlara bir kötülük dokunursa: 'Bu, sendendir.' derler. De ki: 'Hepsi, Allah'tandır.' Böyleyken bunlara ne oluyor ki hiçbir sözü anlamaya yanaşmıyorlar? Sana gelen her iyilik, Allah'tandır, sana gelen her fenalık da kendindendir."** (en-Nisâ, 78-79)

Şayet: "**'De ki: Hepsi, Allah'tandır.'** buyruğu ile **'Sana gelen her fenalık da kendindendir.'** buyruğu birlikte nasıl doğru bir şekilde anlaşılabilir?" denecek olursa şöyle cevap verilir: Yüce Allah'ın, **"De ki: Hepsi Allah'tandır."** buyruğu; bolluk, kuraklık, zafer ve yenilgi... hepsi Allah'tandır, demektir. "Her fenalık da kendindendir." buyruğu da Allah'tan gelip sana isabet eden her bir kötülük, senin işlediğin günah sebebiyle sana verilen bir cezadır, demektir. Nitekim yüce Allah, bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: **"Size isabet eden her musibet, ellerinizle kazandıklarınız sebebiyledir."** (eş-Şûrâ, 30) İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'nın, bu buyruğu "Sana isabet eden kötülük de kendindendir ve onu senin hakkında ben yazdım." mealinde bir kıraatla okuması da bunun delilidir.[279]

Burada geçen "iyilik (el-hasene)," -en doğru görüşe göre- ni'met, "kötülük (es-seyyie)" ise belâ ve musibettir. İyiliğin itaat, kötülüğün isyan olduğu da söylenmiştir. İkinci anlam, birincisi kastedilmiyorsa ke-sinlikle kastedilmiş olamaz. Bununla birlikte her şeyin Allah tarafından takdir edilmiş olmasına rağmen, kötü amelin de, kötü cezanın da kişinin kendinden olması arasında bir çelişki yoktur. Çünkü ikinci

[279] Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, 2/185. Bkz. Taberî, 8/559.

Scanned with CamScanner

günah, birinci günahın cezası olabilir. Buna göre yapılan ikinci günah, kötü bir amel olmakla birlikte aynı zamanda kötü bir ceza da olmuş olur. Yapılan ikinci iyilik de birinci iyiliğin mükafatının bir parçası olabilir. Nitekim Kitab ve Sünnet de buna delâlet etmektedir.

Kaderiyye'nin, yüce Allah'ın *"sendendir"* buyruğunu (görüşlerine) delil olarak ileri sürmelerine imkan yoktur. Onlar şöyle derler: Kulun fiili -ister iyilik, ister kötülük olsun- kendindendir, Allah'tan değildir. Halbuki Kur'ân, bunlar arasında ayırım gözetmiştir. Onlar ise bu hususta ayrım gözetmezler. Diğer taraftan yüce Allah, **"Hepsi Allah'tandır."** buyurmakta ve böylelikle kötülüklerin Allah'tan olduğunu belirlediği gibi iyiliklerin de Allah'tan olduğunu belirlemiştir. Kaderiyye ise ameller hususunda bu görüşü benimsemezler. Onlar ceza (amelin karşılığı) hakkında bu kanaati taşırlar. Bundan sonra yüce Allah'ın: "Sana isabet eden bir iyilik" ile "bir kötülük" buyrukları, "onlara bir iyilik isabet ederse" ile "onlara bir kötülük isabet ederse..." buyrukları gibidir, derler.

Yüce Allah, nimetler demek olan iyilikler ile musibetler demek olan kötülükler arasında fark gözetmiştir. İyiliklerin Allah'tan, ötekilerinin ise insanın kendi nefsinden olduğunu ifade etmiştir. Çünkü iyilik, yüce Allah'a izafe edilir. Zira her bakımdan bu iyiliği ihsan eden O'dur. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın iyiliğin mutlaka O'na izafe edilmesi gerekir. Kötülüğe gelince; O, kötülüğü ancak bir hikmet dolayısıyla yaratır. Kötülük, bu hikmet göz önünde bulundurulacak olursa yine O'nun ihsanı arasındadır. Çünkü yüce Allah, asla kötülük yapmaz; aksine O'nun bütün fiilleri hayırdır ve güzeldir.

[Allah, Katıksız Şer Yaratmaz]

Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* iftitah tekbirinden sonra yaptığı duada şöyle derdi: *"Hayır, tümüyle senin ellerindedir. Kötülük ise sana nisbet edilmez."*[280] Yani sen, katıksız bir kötülük ve şer yaratmazsın. Aksine bütün yarattıklarında bir hikmet

[280] Müslim (771); Ebû Dâvûd (760); Tirmizî (3422); Nesâî (2/130); Tayâlisî (152).

Scanned with CamScanner

vardır. Dolayısıyla o, bu hikmet itibarıyla bir hayırdır. Ancak bazı insanlar için onda bir şer/kötülük bulunabilir. Bu ise cüz'î ve izafî (göreceli) bir şerdir. Küllî yahut mutlak şerre gelince Rabbimiz *subhânehu ve teâlâ* bundan münezzehtir. İşte böyle bir şer O'na nisbet edilemez.

Bundan dolayı tek başına şer, yüce Allah'a asla izafe edilemez. Aksine ya yüce Allah'ın: **"Allah, her şeyin yaratıcısıdır."** (ez-Zümer, 62); **"De ki: Hepsi, Allah'tandır."** (en-Nisa, 78) buyruklarında olduğu gibi genel mahlûkatın kapsamına sokulur. Ya bir sebebe izafe edilir; yüce Allah'ın, **"Yarattıklarının şerrinden..."** (el-Felak, 2) buyruğunda olduğu gibi... Ya da faili hazfedilir. Cinlerin: **"Doğrusu biz yerde bulunanlar için şer mi murad edildi, yoksa Rableri onlar hakkında hayır mı murad etti bilmiyoruz."** (el-Cin, 10) buyruğunda olduğu gibi...

Bazı canlıların rahatsız olduğu şeyleri yaratmış olması, o yaratılanda hikmet yoktur, anlamına gelmez. Aksine yüce Allah'ın onu yaratmasında yine yüce Allah'tan başkasının takdir edemeyeceği çapta rahmet ve hikmet vardır. Birtakım mahlûkatta göreceli bir şekilde cüz'î bir şerrin meydana gelmiş olması, o şerrin küllî (genel) olması anlamına gelmez. Aksine küllî (genel) işler, kullar için ancak bir hayır ve bir maslahattır. Genel olarak yağan bir yağmur ve herkese gönderilen bir peygamber gibi...

Yüce Allah'ın: *"...sendendir."* buyruğunda dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır: Kul, kendinden mutmain olmamalı, nefsinin yapıp ettiklerinden sükûn ve huzur bulmamalıdır. Çünkü onda şer saklıdır; kötülük, yalnız kulun kendi nefsinden gelir. İnsanlar kendisine kötülük yapacak olurlarsa, onları kınamak ve yermekle uğraşmamalıdır. Çünkü ona isabet eden kötülükler, ancak kendi günahları sebebiyle isabet etmiştir ve onlar, onun günahlarının sonucudur.

Bundan dolayı kul, kendi nefsinin şerrinden ve amelinin kötülüğünden Allah'a sığınmalı, yüce Allah'tan kendisine itaat etmek üzere

Scanned with CamScanner

yardımını dilemelidir. Böylelikle kul, her türlü hayrı elde eder ve her türlü kötülük de ondan uzaklaşmış olur.

[En Faydalı Dua Fatihadır]

İşte bundan dolayı en faydalı, en büyük, en hikmetli ve en muhkem dua, Fatiha'daki dua ifadeleridir: **"Bizi dosdoğru yola ilet. Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna, gazaba uğrayanların ve yolunu sapıtanların yoluna değil."**

Çünkü yüce Allah, kulu bu yola iletince artık kendisine itaat etmesi ve günahları terk etmesi için ona yardımcı olur. Ona dünyada da, âhirette de kötülük isabet etmez.

Fakat günahlar, insan nefsinin ayrılmaz parçalarıdır. Kul, her an hidâyete muhtaçtır. Onun hidâyete olan ihtiyacı, yiyeceğe ve içeceğe olan ihtiyacından daha fazladır. Yoksa durum, bazı müfessirlerin: "Allah, kuluna zaten hidâyet vermiştir, neden O'ndan hidâyet istenmektedir? Bundan kasıt, hidâyet üzere sebattır, yahut hidâyetin arttırılmasıdır." şeklindeki açıklamalarında değindikleri gibi değildir.

Hayır; kul, yüce Allah'ın kendisine ahvalini bütün teferruatıyla öğretmesine, her gün yapacağı ve terk edeceği işlerin teferruatını bilmeye ve bu şekilde amelde bulunma ilhamına mazhar olmaya ihtiyaç duyar.

Eğer yüce Allah, kulunu bildikleriyle amel etme iradesine sahip kılmayacak olursa, mücerred olarak bilgi sahibi olmak ona yeterli değildir. Bildiğiyle amel etmeyecek olursa, bilgileri onun aleyhinde bir delil olur ve hidâyet bulmuş da olmaz. Kul, yüce Allah'ın kendisini bu sâlih irade gereğince amel etmeye güç yetiren bir hale getirmesine muhtaçtır. Çünkü bizim için hakkın meçhul olan bölümleri, bildiğimizin kat kat fazlasıdır.

Önemsemediğimiz ve tembellik ettiğimiz için yapmayı istemediğimiz şeyler, ya yapmak istediklerimiz kadardır ya daha fazladır ya da

Scanned with CamScanner

daha azdır. Yapmak istediklerimiz arasından güç yetirebildiklerimiz de aynı durumdadır.

Biz, hakkın tamamını bilemeyiz ve bunun bütün tafsilatını bilmeye imkan bulamayız. Bu işin bütün teferruatını tesbit etmek, imkansızdır. Bizlerin tam ve eksiksiz bir hidâyete ihtiyacı vardır. İşte bütün bu hususlara kemâliyle sahip olan bir kimsenin Allah'tan dilekleri, hak üzere sebat doğrultusundadır ve bu da rütbelerin en sonuncusudur.

Bütün bunların dışında bir başka hidâyet daha vardır. O da âhirette cennete giden yola hidâyettir. Bundan dolayı insanlar, her namazda dualarında bunu istemekle emrolunmuşlardır. Çünkü buna ihtiyaçları çok fazladır. Bu duadan daha çok ihtiyaç duydukları hiçbir şey yoktur.

Yüce Allah'ın, bu duayı lütuf ve rahmetiyle hayra götüren ve şerden alıkoyan en büyük sebeblerden kılmış olduğunu bilmek gerekir. Kur'ân-ı Kerîm, kötülüklerin -Allah'ın kaderiyle olsa dahi- insan nefsinden kaynaklandığını, iyiliklerin de tümüyle yüce Allah'tan olduğunu açıkça beyân etmiştir.

Durum böyle olduğuna göre yüce Allah'a şükretmek gerekir. Kulun günahları dolayısıyla O'ndan mağfiret dilemesi, O'ndan başka hiç kimseye tevekkül etmemesi gerekir. İyilikleri, O'ndan başka kimse veremez. İşte bu, O'nu tevhîd etmeyi, yalnızca O'na tevekkül etmeyi, yalnızca O'na şükretmeyi ve günahlar dolayısıyla O'ndan mağfiret dilemeyi gerektirmektedir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, işte bütün bu hususları namazda birlikte zikrediyordu. Nitekim *Sahîh(-i Buhârî)*de sabit olduğuna göre rükûdan başını kaldırdığında şöyle derdi: *"Rabbimiz, Sana pek çok, pek hoş ve mübarek kılınmış hamd u senalar olsun."*[281]; *"Gökler ve yer dolusu kadar ve bundan sonra senin istediğin her bir şey dolusu kadar hamd Sanadır, ey hamd u senâlara, övgülere layık olan! Kulun söylediği en hak söz budur ki hepimiz, Senin kulunuz..."*

[281] Buhârî (799); Nesâî (2/196); Ebû Dâvûd (770); Ahmed (4/340); Taberânî (4531); İbn Huzeyme (614).

Scanned with CamScanner

İşte bu ifadeler, yüce Allah'a hamd u sena'dır, O'na şükürdür. O'na hamdetmenin, kulun söylediği en hak söz olduğunu açıklamaktadır. Bundan sonra da kul şunları söyler:

"Senin verdiğini engelleyecek yoktur. Engellediğini de verecek yoktur. Varlık sahibi kimsenin bu varlığının Sana karşı hiçbir faydası da olmaz." (282)

[Rubûbiyyet ve Ulûhiyyet Tevhîdinin Gerçekleştirilmesi]

İşte bu, yüce Allah'ın vahdaniyetinin ve rubûbiyyetinin -yaratmak, takdir etmek, ilkin var etmek ve hidâyete iletmek bakımından- tevhîdidir. O, verendir, engelleyendir. O'nun verdiğini kimse engelleyemez, engellediğini de kimse veremez. Diğer taraftan şeriat, emir ve yasak yönünden ulûhiyyetinin tevhîdini de dile getirmektedir.

Şöyle ki: Kullar, her ne kadar varlık, mülk, azamet, imkan ve riyasete zâhiren ya da mükâşefe ve keramet türünde tasarruflarda olduğu gibi batınen imkanlara sahip kılınıyorsalar da bu varlıklarının, O'na karşı kendilerine bir faydası olmaz. Yani bunlar, o kimseyi kurtaramaz, kurtuluşa erdiremez. İşte bundan dolayı burada o kimseye, *"Sana karşı hiçbir faydası da olmaz."* buyurmuş, "senin nezdinde ona faydası olmaz" buyurmamıştır. Çünkü böyle denilmiş olsaydı, bu ifadeden bunlarla "Sana yakınlaşılmaz; ama bunların ona zararı olmayabilir." gibi bir mana anlaşılabilirdi.

Bu ifadeler, aynı zamanda tevhîdin hakikatini ve yüce Allah'ın: **"Yalnız Sana ibâdet eder ve yalnız Senden yardım dileriz."** buyruğunun tahkîkini de içermektedir.

[Sebepler Sonucun Gerçekleşmesinde Bağımsız Değildir]

Şüphesiz ki eğer sebeblerden birinin, tek başına ve bağımsız olarak istenen bir şeyi gerçekleştirecek olduğu farzedilecek olsa -ki o,

(282) Müslim (477, 876); Ebû Dâvûd (846, 847); *Müsned* (3/87; 4/353, 354, 356); Nesâî (2/198, 199); Tirmizî (3541); İbn Mâce (878).

Scanned with CamScanner

ancak Allah'ın meşîeti ve kolaylaştırması ile olur- yine de Allah'tan başkasından ümitvar olmamak, O'ndan başkasına tevekkül etmemek, O'ndan başkasından dilekte bulunmamak, O'ndan başkasına sığınmamak, O'ndan başkasından yardım dilememek farz olurdu. Zira hamd, yalnız O'nadır, şikayet sadece O'na yapılır. Yalnız O'ndan yardım istenir ve yalnız O'na sığınılır. İtaate gücü de O verir, isyandan korunma imkanını da O verir. Peki, ya hiçbir sebeb, tek başına istenen bir şeyi gerçekleştirmede bağımsız değilse -ki öyledir- durum nasıl olur? Zira her sebebe başka birtakım sebeblerin de katılması gerekir. Diğer taraftan engellerin ve onunla çatışan şeylerin de bertaraf edilmesi gerekir ki maksat hasıl olabilsin. Her sebebin bir ortak sebebi ve bir de zıddı vardır. Ortağı ona yardımcı olmaz ve zıddı da ondan uzaklaştırılmazsa, kişinin isteği gerçekleşmez.

Mesela yağmur, tek başına bitkiyi yeşertmez; ancak onunla birlikte hava, toprak ve diğer sebeblerin de bir arada olması gerekir. Diğer taraftan ekinin yetişebilmesi için, telef edici çeşitli afetlerden de uzak kalması gerekir. Yiyeceğin, içeceğin besleyici bir gıda olabilmesi, ancak bedendeki aza ve güçlerle tamam olabilir. Bunlar, onu ifsad edecek hususlar bertaraf edilmedikçe hiçbir fayda sağlayamaz.

Sana bir şeyler verecek yahut yardımcı olacak bir mahlûkun yaptığı iş, -Allah'ın onda irade, güç ve fiili yaratmış olmasına rağmen- istediğini yapmasına yardımcı olabilecek ve kendi kudreti dışında kalan pek çok sebeb olmadıkça tamamlanamaz. İsterse o, kendisine itaat olunan bir hükümdar olsun. Bununla birlikte maksadıyla çatışacak ve ona engel olabilecek -bu hususta- birbiriyle yardımlaşan sebebleri de bertaraf etmesi gereklidir. O halde istenen bir şey, ancak istenenin gerektirici bütün sebeblerinin varlığı ve engellerin de bulunmamasıyla ortaya çıkabilir.

Muayyen her sebeb, ancak gerektirici hususun bir parçasıdır. Varlık aleminde tek başına ve tam bir gerektirici yoktur. İsterse ona gerektirici adı verilsin ve diğer yardımcı hususlara da şart denilsin. Bu, lafzî

Scanned with CamScanner

bir ihtilaftır. Mahlûkat arasında ma'lulünü (sonucunu) gerektirecek tam bir illetin (sebebin) varlığı ise bâtıldır.

Bunu gerçek anlamıyla bilen bir kimsenin önünde, yüce Allah'ı tevhîdin kapısı açılır ve O'ndan başkasına ibâdet etmek şöyle dursun, O'ndan başkasından dilekte bulunmaya kimsenin layık olmadığını, başkasına tevekkül olunamayacağını, başkasından ümitvar olunamayacağını da iyice anlar.

75. [Metin]

وَنَحْنُ مُؤْمِنُونَ بِذٰلِكَ كُلِّهِ، لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ،
وَنُصَدِّقُهُمْ كُلَّهُمْ عَلَى مَا جَاؤُوا بِهِ

"Biz, bütün bunlara iman ederiz. Peygamberleri arasında hiçbirini diğerinden ayırmayız. Getirdikleri her hususta da onların hepsini tasdik ederiz."

[Şerh]

[Peygamberlere Îmân]

"Bütün bunlara" ifadesiyle tafsilî olarak iman edilmesi gereken ve daha önce geçen hususlara işaret etmektedir. "Peygamberleri arasında kimseyi diğerinden ayırt etmeyiz..." sözlerinin anlamı da şudur: Bazılarına iman ederek, bazılarını inkâr ederek peygamberler arasında fark gözetmeyiz. Bilakis hepsine iman eder, hepsini tasdik ederiz. Çünkü onların kimine iman edip kimini inkâr eden, hepsini inkâr etmiş olur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"(Peygamberlerin) kimine inanırız, kimini inkâr ederiz, diyenler böylece bunun arasında bir yol tutmaya yeltenirler. İşte onlar, gerçek kâfirlerin ta kendileridirler."** (en-Nisa, 150-151)

Çünkü peygamberlerden herhangi birine iman etmeyi gerektiren husus, kendisine iman edilmeyen peygamberde de mevcuttur. Çünkü kendisine iman edilen peygamber, diğer peygamberleri tasdik etme

Scanned with CamScanner

emrini de getirmiştir. Peygamberlerin bazısına iman edilmeyecek olursa, iman ettiğini iddia ettiği peygamberi dahi inkâr etmiş olur. Çünkü iman ettiği rasûl, bütün peygamberlerin tasdik edilmesi hükmünü de getirmiştir. Bir kısmını inkâr eden kişi gerçekten kâfir olur. Halbuki o, iman ettiğini zannetmektedir. Böylelikle dünya hayatında kendilerinin güzel iş yaptığını zanneden ama yaptıkları boşa giden ve amel bakımından en hüsranda olan kimselerden olur.

76. [Metin]

وَأَهْلُ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي النَّارِ لَا يُخَلَّدُونَ، إِذَا مَاتُوا وَهُمْ مُوَحِّدُونَ، وَإِنْ لَمْ يَكُونُوا تَائِبِينَ، بَعْدَ أَنْ لَقُوا اللهَ عَارِفِينَ، وَهُمْ فِي مَشِيئَتِهِ وَحُكْمِهِ: إِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُمْ، وَعَفَا عَنْهُمْ بِفَضْلِهِ، كَمَا ذَكَرَ فِي كِتَابِهِ: ﴿ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَاءُ ﴾، وَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ فِي النَّارِ بِعَدْلِهِ، ثُمَّ يُخْرِجُهُمْ مِنْهَا بِرَحْمَتِهِ، وَشَفَاعَةِ الشَّافِعِينَ مِنْ أَهْلِ طَاعَتِهِ، ثُمَّ يَبْعَثُهُمْ إِلَى جَنَّتِهِ، وَذٰلِكَ بِأَنَّ اللهَ تَعَالَى تَوَلَّى أَهْلَ مَعْرِفَتِهِ، وَلَمْ يَجْعَلْهُمْ فِي الدَّارَيْنِ كَأَهْلِ نَكْرَتِهِ، الَّذِينَ خَابُوا مِنْ هِدَايَتِهِ، وَلَمْ يَنَالُوا مِنْ وَلَايَتِهِ، اَللّٰهُمَّ يَا وَلِيَّ الْإِسْلَامِ وَأَهْلِهِ، مَسِّكْنَا بِالْإِسْلَامِ حَتَّى نَلْقَاكَ بِهِ.

"Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ümmeti arasından büyük günah işleyen kimseler, muvahhid olarak öldükleri, Allah'ın huzuruna O'nu bilip tanıyanlar olarak çıktıkları takdirde, tevbe etmemiş olsalar dahi cehennemde ebedî kalmazlar. Onların durumu, Allah'ın dilemesine ve hükmüne bağlıdır. Dilerse onları lütfuyla bağışlayıp affeder. Nitekim yüce Allah, Kitabında şöyle buyurmaktadır: *"Ve şirkin dışındaki günahları dilediği kimselere bağışlar." (en-Nisâ, 48 ve 116)* Dilerse de adâleti gereği onları cehennem

Scanned with CamScanner

ateşinde azaplandırır, sonra da onları oradan rahmetiyle ve kendisine itaat edenlerden olan şefaatçilerin şefaatiyle çıkartır. Sonra da onları cennetine gönderir. Çünkü yüce Allah, kendisini bilip tanıyanların mevlâsıdır. Onları her iki diyarda da kendisini inkâr eden, hidâyetinden uzaklaşıp hüsrana uğrayan ve O'nun dostluğuna nâil olamayan kimseler gibi kılmaz. Allah'ım, ey İslâm'ın ve müslümanların gerçek mevlası! İslâm ile senin huzuruna çıkıncaya kadar, sımsıkı bir şekilde İslâm'a sarılmamızı sağla!"

[Şerh]

[Tevhid Üzere Ölen Büyük Günah Sahipleri Cehennemde Ebediyen Kalmayacaklardır]

İmam Tahavî *rahimehullah*'ın: "Muvahhid olarak öldükleri takdirde, Muhammed ümmetinden büyük günah işlemiş olanlar, ebedî olarak cehennemde kalmazlar..." sözleri, Haricilerle Mu'tezile'nin görüşlerini reddetmektedir. Çünkü onlar, büyük günah işleyen kimselerin cehennem ateşinde ebediyyen kalacaklarını savunurlar. Ancak Haricîler, büyük günah işleyenlerin kâfir olduklarını söylerken, Mu'tezile imandan çıktıklarını söyler, fakat küfre girdiklerini söylemezler. Bunun yerine onların iki menzile arasında bir yerde olduklarını kabul ederler. Nitekim bunlar, daha önce Şeyh *rahimehullah*'ın: "Kıble ehline mensup hiç kimseyi helal kabul etmediği sürece bir günah sebebiyle tekfir etmeyiz." sözünü açıklarken geçmişti.

"Muhammed ümmetinden, büyük günah işleyenler" ifadesiyle Muhammed ümmetini tahsis etmesinden; Muhammed ümmetinden olmayan ve şeriatleri, onun getirdiği şeriatle nesholunmadan önce büyük günah işleyen kimselerin hükmünün, Muhammed ümmetinden olup büyük günah işleyen kimselerin hükmünden farklı olduğu manası

Scanned with CamScanner

anlaşılmaktadır. Ancak böyle bir anlayış tartışılır, çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bize şunu haber vermiştir: *"Kalbinde zerre ağırlığı kadar iman bulunan kimse cehennem ateşinden çıkar."*(283)

Bu ifadesiyle Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*, özellikle kendi ümmetini tahsis etmemektedir. Îmânı, mutlak olarak zikretmiştir. Bunu dikkatle düşünmek gerekir. Bazı nüshalarda da "ümmet" lafzı zikredilmemektedir.

[Büyük Günahlar]

Âlimler, büyük günahların mahiyeti ve sayısı hususunda farklı görüşlere sahiptirler:

- Yedidir.
- On yedidir.
- Bütün şeriatlerin haram olduğunu ittifakla belirttiği günahlardır.
- Allah'ı tanıma kapısını kapatan günahlardır.
- Mal ve bedenlerin yok olmasına neden olan günahlardır.
- Bunlara, daha küçük günahlara nisbetle büyük günah denmiştir.
- Büyük günahların ne oldukları asla bilinemez ya da kadir gecesi gibi saklı tutulmuştur.
- Yetmişe yakındır.
- Allah'ın yasakladığı her şey büyük günahtır.
- Büyük günah, had cezalarını gerektiren, işlenmesi halinde cehennem ile tehdit olunan veya lanet ya da ilahî gazabın söz konusu olduğu belirtilen günahlardır.

Bu sonuncusu, bu hususlaki görüşlerin en güzelidir. Bu görüşü benimseyenlerin (küçük günahlar hakkında) kullandıkları ifadeler de farklı farklıdır:

283 Tahrici daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

Kimisi, şöyle der: Küçük günah, hakkında dünya ve âhirette ceza belirtilmeyen günahtır.

Kimisi: Hakkında lanet, gazap yahut ateş/cehennem ile tehdit söz konusu olmayan her bir günahtır, der.

Kimisi: Küçük günah, hakkında dünyada had cezası, âhirette de azap tehdidi bulunmayan günahtır, der. Tehditten kasıt ise ateş, lanet, gazap vb. gibi hususi bir tehdittir. Çünkü âhiretteki hususi tehdit, dünyadaki hususi ceza gibidir. Yani dünyada miktarı belirli cezalara benzer. Dünyadaki ta'zir cezası da cehennem ateşi yahut lanet ve gazap dışında bir şeyle yapılan tehdidi andırır.

Büyük günah hakkındaki bu tanım, bunun dışındaki tanımlara yöneltilen tenkidlerden kurtulmuştur. Çünkü bunun kapsamına nas ile büyük günah olduğu sabit olan bütün günahlar girer: Şirk, adam öldürme, zina, büyü, suçsuz namuslu (iffetli) mümin kadınlara iftirada bulunmak, savaştan kaçmak, yetim malı yemek, faiz yemek, ana-baba haklarına riayet etmemek, ğamûs yemini,[284] yalancı şâhitlik vb. gibi büyük günahlar...

Şu nedenlerden dolayı bu görüş tercihe layıktır:

1. İbn Abbas, İbn Uyeyne, İbn Hanbel ve bunlara benzer seleften nakledilen açıklama budur.

2. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin (diğer) günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir mekana sokarız."** (en-Nisa, 31)

Yüce Allah'ın gazabı, laneti ve cehennem ateşiyle tehdit olunan bir kimse, böyle şerefli bir vaade hak kazanamaz. Aynı şekilde kendisine had uygulanmayı hak eden bir kimsenin günahları, büyük günahlardan kaçınmak sûretiyle örtülmez.

[284] Bu, bilerek yalan yere yemin etmektir. Sahibini önce günaha, sonra ateşe batırdığı için "ğamus/batıran" denmiştir.

Scanned with CamScanner

3. Bu tanımın esası, yüce Allah'ın ve Rasûlünün günahlarla ilgili naslarına dayanır. Öyleyse bu, şeriat koyucunun hitabından çıkarılmış bir tanımdır.

4. Böyle bir tesbitle büyük ve küçük günahlar birbirinden ayrılabilir, ancak diğerleri böyle değildir. Yedi, on yedi, yetmişe daha yakın vb. gibi olduğu kanaatine sahip olanların bu sözleri, mücerred iddiadan ibarettir.

"Büyük günah, bütün şeriatlerin haram olduğunu ittifakla kabul ettikleridir, ihtilaf ettikleri değildir." diyenlerin görüşüne göre içki içmenin, savaştan kaçmanın, kendileriyle evlenilmesi haram olan mahremlerin bir kısmıyla evlenmenin, süt emmek yoluyla ve evlilik akrabalığı (sıhriyet) dolayısıyla evlenilmesi haram kılınanların ve buna benzer haramların büyük günah olmaması gerekir. Buna karşılık yetimin malından bir dane almak, bir dane çalmak, önemsiz tek bir yalan ve buna benzer davranışlar da büyük günahlardan sayılmalıdır. Ancak böyle bir görüş, geçersizdir.

"Allah'ı tanıma kapısını kapatan yahut mal ve bedenlerin telef olmasını gerektiren şeylerdir." sözüne gelince; bu durumda içki içmenin, domuz, leş ve kan yemenin, iffetli kadınlara iftira etmenin büyük günahlardan olmaması gerekir. Dolayısıyla bu da yanlıştır.

"Büyük günahlara, kendilerinden daha aşağı olanlara nisbetle büyük denilmiştir." ya da "Allah'ın yasakladığı her bir şey büyük günahtır." diyenlerin görüşlerine göre de günahların kendi bünyeleri içerisinde büyük ve küçük diye bir ayırıma tâbi olmamaları gerekir ki bu da yanlıştır. Çünkü bu, günahların büyük ve küçük olmak üzere kısımlara ayrıldığına delâlet eden naslara aykırıdır.

"Büyük günahlar, asla bilinemez yahut belirsizdirler." diyenlerin görüşlerine gelince; böyle diyen kimse, kendi adına onları bilemeyeceğini haber vermiş olabilir. Ancak bu, büyük günahların başkası tarafından bilinmesine mani değildir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

Daha sonra Şeyh *rahimehullah*: "Tevbe etmemiş olsalar dahi" demiş-tir, çünkü tevbenin günahları sildiğinde görüş ayrılığı yoktur, görüş ayrılığı tevbe etmeyenin haliyle ilgilidir.

"Yüce Allah'ı bilen ve tanıyanlar olarak huzuruna çıktıkları takdir-de..." sözlerinde "bilen ve tanıyanlar" yerine "iman edenler olarak" demiş olsaydı, daha uygun olurdu. Çünkü Allah'ı bilip tanımakla birlikte O'na iman etmeyen bir kimse de kâfirdir.

Yalnızca bilip tanımakla Cehm yetinmiştir. Onun sözü ise önceden geçtiği üzere bâtıl ve merduttur. Çünkü İblis de Rabbini bilen ve tanıyan biriydi: **"Rabbim! Diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver, dedi."** (el-Hicr, 36); **"Dedi ki: İzzetin hakkı için, onları toptan azdıracağım. Aralarından ihlasa erdirdiğin kulların müstesna."** (Sad, 82-83). Firavun da, kâfirlerin çoğu da böyleydi. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki onlara: 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorarsan hiç şüphesiz: 'Allah' diyeceklerdir."** (Lokman, 25); **"De ki: Eğer biliyorsanız (söyleyin.) 'Yer ve orada bulunanlar kimindir?' 'Allah'ındır.' diyeceklerdir."** (el-Mu'minun, 84-85) Buna benzer anlamı dile getiren daha pek çok âyet-i kerîme vardır.

Şeyh *rahimehullah* bu ifadeleriyle hak ehlinin işaret ettiği, hidâyeti gerekli kılan kâmil marifeti kastetmiş gibi görünüyor. Bu halde olanların ise büyük günah işleyenlerden olmaları düşünülemez. Aksine böyleleri, insanların ileri gelenleri ve havassıdırlar.

"Onlar, Allah'ın dilemesine ve hükmüne bağlıdırlar. Dilerse lütfuyla onları bağışlayıp affeder." sözlerine gelince, yüce Allah, şirk ile diğer günahları birbirinden ayırmıştır. Çünkü şirk, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de belirttiği gibi, büyük günahların en büyüğüdür. Yüce Allah da şirkin bağışlanmayacağını haber vermiştir. Şirkin dışındaki günahların bağışlanmasını da meşîetine/dilemesine bağlı kılmıştır. Meşiete ise caiz olan bir şey bağlanır, imkansız olan bir şey değil. Eğer bütün günahlar, bu açıdan birbirine eşit olsalardı, böyle bir

Scanned with CamScanner

ayırımın anlamı olmazdı. Çünkü yüce Allah, şirkin dışındaki günahların bağışlanmasını meşîetine bağlamışken, büyük ve küçük günahların tevbeden sonra bağışlanmasını ise meşîete bağlı olmaksızın kesin bir şekilde bildirmiştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"De ki: Ey nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin; çünkü Allah, günahların tümünü mağfiret eder. Muhakkak O, çok mağfiret eden, bol rahmet edendir." (ez-Zümer, 53)

Buna göre ilâhî meşîete bağlı olan mağfiret, Allah'a şirk koşmanın dışında kalan tevbe edilmemiş günahların mağfiret edilmesi olmalıdır.

"Çünkü Allah, kendisini bilip tanıyanların mevlasıdır." ifadesinde -az önce değinildiği üzere-, (Allah'ı bilip tanımanın ne anlamda olduğu ile ilgili olarak) üzerinde durulması gereken ince bir nokta vardır.

"Allah'ım, ey İslâm'ın ve müslümanların gerçek mevlası! İslâm ile Senin huzuruna çıkıncaya kadar, İslâm'a sımsıkı sarılmamızı -bir nüshada: İslâm üzere sebat göstermemizi- sağla." sözüne gelince; Şeyhulislâm Ebû İsmail el-Ensarî, *el-Faruk* adlı eserinde senedini kaydederek Enes *radıyallahu anh*'tan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* dualarından birinde şöyle demiştir: *"Ey İslâm'ın ve müslümanların gerçek mevlası! İslâm üzere Senin huzuruna çıkıncaya kadar İslâm'a sımsıkı sarılmamı sağla."*[285]

Az önce geçen sözlerle sonunda bu duanın yapılması arasındaki ilişki açıktır. Bu duanın bir benzeriyle Yusuf es-Sıddîk *-Allah'ın salat ve selamları üzerine olsun-* dua etmiş ve şöyle demiştir: **"Rabbim, Sen bana mülk verdin ve bana rüyaların te'vîlinden (bilgiler) öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da âhirette de benim velimsin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni sâlihlere kat."** (Yusuf, 101) Mûsâ'ya *-ona ve peygamberimize salat ve selamlar olsun-* ilk iman eden kimseler olan sihirbazlar da şu sözleriyle benzeri bir dua

[285] el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid* (10/176). Ricâli sikâdır

Scanned with CamScanner

yapmışlardır: **"Rabbimiz, üzerimize sabır yağdır ve müslümanlar olarak canımızı al!"** (el-A'raf, 126)

77. [Metin]

وَنَرَى الصَّلَاةَ خَلْفَ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ، وعَلَى مَنْ مَاتَ مِنْهُمْ.

"Kıble ehlinden olan iyi ve kötü herkesin arkasında namaz kılınacağı ve onlardan ölenlerin cenaze namazının kılınacağı görüşündeyiz."

[Şerh]

[İyi ve Kötü Herkesin Arkasında Namaz Kılmak]

Sahîh-i Buhârî'de[286] belirtildiğine göre Abdullah b. Ömer *radıyallahu anhuma* ve Enes b. Malik *radıyallahu anh*, el-Haccac b. Yusuf es-Sakafî'nin arkasında namaz kılarlardı. Haccac ise fâsık ve zalim biriydi.

Yine *Sahîh-i Buhârî*'de belirtildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Onlar, size namaz kıldırırlar. İsabet ederlerse sizin de, onların da lehine, hata ederlerse sizin lehinize, onların aleyhinedir."*[287]

Bil ki -Allah sana da, bize de merhamet buyursun- kişinin, bid'atçi ya da fâsık olduğunu bilmediği bir kimsenin arkasında namaz kılması, imamların ittifakı ile caizdir. İmama uyanın, imamının i'tikâdını bilmesi de, onu imtihan ederek: "Sen neye inanıyorsun?" diye sorması da imama uymasının şartlarından değildir. Aksine kişi, hali gizli saklı kimsenin arkasında da namaz kılabilir.

---

286 Ayrıca bkz: İbn Hacer, *et-Telhis* (2/43); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* (2/378); Beyhakî, *Sunenu'l-Kubrâ* (3/122).

287 Buhârî (694); Beğavî (839); Ahmed (2/355, 537).

Scanned with CamScanner

Bid'atine insanları davet eden bir bid'atçi ya da fâsıklığı açıkça ortada olan bir fasığın arkasında namaz kılma durumunda olan kişi; arkasında namaz kılacağı imam, eğer cuma ve bayram namazları imamı ya da Arafat'ta hacılara namaz kıldırmak için tayin edilmiş imam gibi bir başkasının arkasında namaz kılma imkanı olmayan görevli bir imam ise -genel olarak selef ve halefe göre imama uyacak kimse- o imamın arkasında namaz kılar.

Günahkâr bir imamın arkasında namaz kılmayarak cumayı ve cemaatle namazı terk eden kimse, âlimlerin çoğunluğuna göre bid'atçi bir kimsedir. Doğru olan, böyle bir imamın arkasında namaz kılıp onu iade etmemektir. Çünkü Ashab-ı Kiram *radıyallahu anhum,* günahkâr imamların arkasında cuma ve cemaat namazlarını kılar ve iade etmezlerdi. Az önce geçtiği üzere Abdullah b. Ömer ve Enes *radıyallahu anhum,* Haccac b. Yusuf'un arkasında namaz kılarlardı.

Sahîh'de kaydedildiğine göre Osman b. Affan *radıyallahu anh*'ın evi muhasara altına alınınca insanlara bir kişi namaz kıldırdı. Birisi, Os-man'a: "Sen, genel olarak bütün müslümanların imamısın, şu insanlara namaz kıldıran kişi ise bir fitne (zamanının) imamıdır." deyince Osman *radıyallahu anh* şöyle dedi: "Ey kardeşimin oğlu! Namaz, insanların yaptıkları işlerin en güzellerindendir. Eğer güzel iş yaparlarsa, sen de onlarla birlikte güzel iş yap. Eğer kötülük işlerlerse sen onların kötülüklerinden uzak dur."[288]

Fâsık ile bid'atçinin namazı, özü itibarıyla geçerlidir. İmama uyan bir kimse, böyle bir kişinin arkasında namaz kılacak olursa namazı bâtıl olmaz; ama böylelerinin arkasında namaz kılmayı mekruh görenlerin bundan hoşlanmayış sebebleri, sadece iyiliği emredip kötülükten alıkoymanın farz oluşundan dolayıdır.

Bu sebeble bid'atçi ve günahını açıkça ortaya koyan fasık bir kimse, müslümanlara imam olarak tayin edilmez. Böyle bir kimse, tevbe

[288] Buhârî (695).

Scanned with CamScanner

edinceye kadar ta'zir edilmeye müstahaktır. Böyle bir kimseden tevbe edinceye kadar uzak durulma imkanı bulunursa bu, güzel bir şey olur. Zira bazı kimselerin onun arkasında namaz kılmayı bırakıp başkasının arkasında namaz kılmalarının, münkerin reddedilmesinde bir etkisi olur. Ya o tevbe edinceye ya azledilinceye ya da insanlar onun işlediği günahın benzerinden vazgeçinceye kadar böyle bir kimsenin arkasında namaz kılmayı terk etmekle hem şer'î bir maslahat gerçekleşmiş olur, hem de imama uyma durumunda olan kimse, cumayı da, cemaati de terk etmemiş olur.

Eğer böyle bir imamın arkasında namaz kılmayı terk etmek, kişinin cuma ve cemaatleri kaçırmasına sebeb oluyorsa -bu durumda- onun arkasında namaz kılmayı ashab-ı kirâma muhalefet eden bir bid'atçiden başkası terk etmez.

Eğer imamı yöneticiler tayin etmişse onun arkasında namaz kılmayı terk etmekte şer'î bir maslahat yoktur. Böyle bir durumda böyle bir kimsenin arkasında namaz kılmak terk edilemez. Aksine onun ardında namaz daha fazîletlidir. Eğer bir kimsenin münkeri açıkça işlemeyen bir kimseyi imamlığa geçirme imkanı varsa bunu yapması farz olur. Ancak başkası onu görevlendirmişse ve böyle bir kimseyi imamlıktan alma imkanı yoksa ya da onu imamlıktan almak, ancak onun işlediği münkerin verdiği zarardan daha büyük bir zarar ve kötülükle mümkün olabiliyorsa hiç şüphesiz büyük bir fesat ile küçük bir fesadı önlemeye kalkışmak caiz değildir. İki zarardan daha hafif olanının, daha büyük bir zararla defedilmesi caiz olmaz. Çünkü şer'î hükümler, maslahatları elde etmek ve onları tamamlamak, fesadı işlemez hale getirmek ve -imkan ölçüsünde- azaltmak maksadıyla gelmiştir. Buna göre cumayı ve cemaatle namazı kaçırmak, bu iki namazda günahkar imama uymaktan daha büyük bir fesattır. Özellikle de cemaate katılmamak, söz konusu münkeri önlemiyorsa... Zira bu takdirde böyle bir fesat önlenmediği gibi şer'î bir maslahat da atıl kalır.

Scanned with CamScanner

Eğer cuma ve cemaat namazları, iyi kimselerin arkasında eda edilebiliyorsa elbetteki bu, günahkar kimselerin arkasında eda edilmesinden daha uygundur. Bir kim, mazeretsiz olarak günahkâr bir kimsenin arkasında namaz kılacak olursa, işte bu âlimlerin ictihad ettikleri bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır: Kimisi, "namazı iade eder" derken kimisi de "iade etmez" demektedir. Buna dâir geniş açıklamalar, fıkıh kitaplarındadır.

Kitap ve sünnet nasları ile ümmetin selefinin icmaı şuna delâlet etmektedir: Yöneticiye, namaz kıldırmak için tayin edilmiş imama, hakime, savaş komutanına, sadaka memuruna ictihad edilecek konularda itaat edilir. İctihad edilecek konularda bu gibi kimselerden, kendilerine uymak durumunda olanlara itaat etme gibi bir yükümlülükleri yoktur. Aksine itaat etmek durumunda olanların bu hususlarda onlara itaat etmesi ve onların görüşünü benimseyip kendi görüşlerini terk etmeleri gerekir. Çünkü cemaat ve birlik maslahatı ile tefrika ve ayrılığın mefsedeti cüz'î meselelerden daha büyüktür. Bundan dolayı hakimlerin birinin diğerinin hükmünü bozması caiz görülmemiştir.

Kat'î olarak bilinen doğru ise şudur: Bu gibi kimselerin birinin, diğeri arkasındaki namazı sahîhtir. Ebû Yusuf'tan rivâyet edildiğine göre o, Harun er-Reşid ile birlikte haccettiğinde halife (Harun) hacamat yaptırmıştı. İmam Malik de ona abdest almasının gerekmediği doğrultusunda fetva vermişti. Halife, bu haliyle insanlara namaz kıldırdı. Ebû Yusuf'a: "Arkasında namaz kıldın mı?" diye sorulunca, O: "Subhanallah! O, Emiru'l-Müminîndir." diye cevap vermişti. Bu sözleriyle yöneticiler arkasında namaz kılmayı terk etmenin bid'at ehlinin fiillerinden olduğunu kastetmiştir.

İmam Buhârî'nin rivâyet ettiği ve Ebû Hureyre *radıyallahu anh* yoluyla gelen hadise göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Onlar, size namaz kıldırırlar. İsabet ederlerse, sizin de, onların da lehinedir. Hata ederlerse sizin lehinize, onların aleyhinedir."*[289]

[289] Buhârî (694).

Scanned with CamScanner

Bu hadis, "imam hata ettiği takdirde bu hatası imamın aleyhinedir, imama uyanın aleyhine değildir" gerçeğini ortaya koyan açık ve sahîh bir nastır. Müctehid, nihayet farz olmadığına inandığı bir farzı terk etmekle ya da yasak olmadığına inandığı bir yasağı işlemekle hata etmiş olabilir. Ancak Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kimsenin, hadis kendisine ulaştıktan sonra bu açık ve sahîh hadise muhalefet etmesi helal olmaz.

Ayrıca bu hadis, "imam, eğer imama uyanın farz olduğuna inan-dığı bir şeyi terk edecek olursa, o kişinin o imama uyması sahîh değildir" ifadesini mutlak olarak kullanan Hanefî, Şafiî ve Hanbelîlere mensup kimselerin kanaatlerine karşı da bir delildir. Şüphesiz ki birlik içinde olmak ve kalblerin birleşmesi, göz önünde bulundurulması farz olan hususlardandır. Fesada götüren ayrılıkların da terk edilmesi gerekir.

[İyilerin de, Günahkârların da Cenaze Namazı Kılınır]

"Ve onlardan ölenlerin üzerine namaz kılınacağı görüşündeyiz." sözü şu demektir: Biz, iyilerden de, günahkârlardan da ölen kimselerin cenaze namazlarının kılınacağı görüşündeyiz. Devlete karşı ayaklananlar, yol kesiciler, -Ebû Yusuf'a hilafen- kendini öldürenler bundan müstesnâdır. İlgili yerlerde belirtildiği üzere -Malik ve Şafiî'ye hilafen- şehit ise böyle değildir.

Şeyh *rahimehullah*, bu sözleri, bid'at ehlinden ve günahkârlardan ölen kimselerin cenazesini kılmayı terk etmeyeceğimizi açıklamak üzere zikretmiştir. Yoksa herkesi kapsayan genel bir ifade olmak üzere kaydetmiş değildir.

Ancak İslâm'ı izhar edenler iki kısımdır. Bunlar, ya mü'mindir ya münafıktır. Münafıklığı bilinen kimselerin namazlarını kılmak, onlara mağfiret dilemek caiz değildir. Münafık olduğu bilinmeyen kimsenin ise namazı kılınır. Bir kimse, bir kişinin münafık olduğunu bilirse, onun cenaze namazını kılmaz. Onun münafık olduğunu bilmeyenler namazını kılar. Ömer *radıyallahu anh*, Huzeyfe *radıyallahu anh*'ın cenaze namazını kılmadığı kimselerin namazını kılmazdı. Çünkü Huzeyfe *radıyal-*

Scanned with CamScanner

lahu anh, Tebûk Gazvesi'nde münafıkların kim olduklarını öğrenmişti. Yüce Allah ise Rasûlüne münafıkların namazını kılmayı yasaklamış ve onlara mağfiret dilemesi halinde bile onların günahlarını bağışlamayacağını haber vermiştir. Bunun sebebi, onların Allah'ı ve Rasûlünü inkâr ederek kâfir olmalarıdır.

Allah'a ve Rasûlüne iman eden kimsenin üzerine namaz kılmak yasaklanmış değildir. İster bid'at türünden i'tikâdî günahları, isterse de amelî günahları olsun. Aksine yüce Allah, peygamberine, mü'minlere mağfiret dilemesini emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Onun için bil ki: 'Allah'tan başka hak ilah yoktur.' Hem kendi günahın, hem de mü'min erkeklerle mü'min kadınlar için mağfiret dile."** (Muhammed, 19) Yüce Allah, ona tevhîdi ve hem kendisi hem de mü'min erkeklerle mü'min kadınlar için mağfiret dileğinde bulunmayı emretmektedir.

Tevhîd, dinin esasıdır. Kendisi için ve mü'minler için mağfiret dilemek de tevhîdin kemâlidir. Onlara mağfiret, rahmet vesair hayırları dilemek, ya farzdır ya müstehaptır. Bu da genel ve özel olmak üzere iki türlüdür: Bunun genel olması, bu âyet-i kerîmede olduğu gibi açıktır. Özel duaya gelince, bu da ölü üzerine cenaze namazı kılmaktır. Ölen her mü'minin cenaze namazını kılmaları mü'minlere mutlak olarak em-redilmiştir. Onlar, kıldıkları namazlarında ona dua etmekle emrolun-muşlardır. Nitekim Ebû Dâvûd ve İbn Mace'nin kaydettikleri rivâyete göre Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: *"Ölünün namazını kıldığınız vakit ona ihlas ve samimiyetle dua edin."*[290]

78. [Metin]

وَلَا نُنْزِلُ أَحَدًا مِنْهُمْ جَنَّةً وَلَا نَارًا

[290] Ebû Dâvûd (3199); İbn Mâce (1497); Beyhakî (4/40); İbn Hibbân (754).

Scanned with CamScanner

"Kıble ehlinden ölen herhangi bir kimse hakkında kesin olarak cennetliktir ya da cehennemliktir demeyiz."

[Şerh]

[Ölen Bir Şahsın Cennetlik ya da Cehennemlik Olduğunu Söylemek]

Şeyh *rahimehullah* şunu anlatmak istiyor: Biz, kıble ehline mensup muayyen herhangi bir kimse için -doğru sözlü peygamberin cennet ehlinden olduklarını haber verdiği Aşere-i Mübeşşere[291] gibi kimseler müstesna-: "O, cennet ehlindendir yahut cehennem ehlindendir." demeyiz.

Bizler, her ne kadar: "Büyük günah işlemiş olanlardan Allah'ın dilediği kimseler cehenneme mutlaka gireceklerdir, sonra da şefaatçilerin şefaatiyle çıkacaklardır." diyorsak da muayyen kimseler söz konusu olunca bunu söylemeyiz ve bilgi sahibi olmadıkça kimse hakkında cennetliktir ya da cehennemliktir demeyiz. Çünkü bu, bizim için gizli olan bir hakikattir. Ölenin ne üzere öldüğünü de bilemeyiz. Sadece iyilikte bulunanlar için ümit besleriz, günahkar kimseler için de endişe ederiz.

79. [Metin]

وَلَا نَشْهَدُ عَلَيْهِمْ بِكُفْرٍ وَلَا بِشِرْكٍ وَلَا بِنِفَاقٍ، مَا لَمْ يَظْهَرْ مِنْهُمْ شَيْءٌ مِنْ ذٰلِكَ، وَنَذَرُ سَرَائِرَهُمْ إِلَى اللهِ تَعَالَى

"Onların kâfir, müşrik ya da münafık olduklarına -kendilerinden bu konuda herhangi bir şey açığa çıkmadıkça- hükmetmeyiz. Onların iç hallerini yüce Allah'a havale ederiz."

291 Aşere-i Mübeşşere, yani Nebi sallallahu aleyhi ve sellem tarafından cennetle müjdelenmiş on kişi şunlardır: Ebû Bekr, Ömer, Osman, Ali, Talha b. Ubeydullah, Abdurrrahman b. Avf, Sa'd b. Ebi Vakkas, Said b. Zeyd, Ebu Ubeyde b. Cerrah ve Zubeyr b. Avvâm. *Radıyallahu anhum* ecmain.

Scanned with CamScanner

[Şerh]

[Muayyen Kimselerin Kâfir ya da Münafık Olduklarını Söylemek]

Çünkü bize, zâhire göre hüküm vermek emredilmiş; zannın ve hakkında bilgi sahibi olmadığımız şeylerin peşine düşmemiz de yasaklanmıştır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Bir topluluk, başka bir topluluk ile alay etmesin..."** (el-Hucurat, 11) Yine yüce Allah: **"Ey iman edenler! Zannın birçoğundan kaçının, çünkü zannın bir kısmı günahtır..."** (el-Hucurat, 12) buyurmaktadır.

Başka bir yerde de yüce Allah: **"Bilmediğin bir şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalbin her biri ondan sorumludur."** (el-İsra, 36) buyurmaktadır.

80. [Metin]

وَلَا نَرَى السَّيْفَ عَلَى أَحَدٍ مِنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا مَنْ وَجَبَ عَلَيْهِ السَّيْفُ

"Biz, kılıç çekilmesi farz olanlar müstesnâ Muhammed ümmetinden hiç kimseye karşı kılıç çekileceği görüşünde değiliz."

[Şerh]

[Müslümana Kılıç Çekmek]

Sahîh'de, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: *"Allah'tan başka hak ilah bulunmadığına ve benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eden bir müslümanın kanı, ancak şu üç şeyden birisi dolayısıyla helal olabilir: Evli*

Scanned with CamScanner

zinakâr, cana karşılık can, dinini terk edip İslâm cemaatinden ayrılan kimse."(292)

81. [Metin]

وَلَا نَرَى الْخُرُوجَ عَلَى أَئِمَّتِنَا وَوُلَاةِ أُمُورِنَا وَإِنْ جَارُوا، وَلَا نَدْعُو عَلَيْهِمْ، وَلَا نَنْزِعُ يَدًا مِنْ طَاعَتِهِمْ، وَنَرَى طَاعَتَهُمْ مِنْ طَاعَةِ اللهِ فَرِيضَةً، مَا لَمْ يَأْمُرُوا بِمَعْصِيَةٍ، وَنَدْعُو لَهُمْ بِالصَّلَاحِ وَالْمُعَافَاةِ

"(Müslüman) Devlet başkanlarımıza ve yöneticilerimize karşı ayaklanmayı -haksızlık etseler dahi- uygun görmeyiz. Onlara beddua etmeyiz ve onlara itaat etmekten el çekmeyiz. Bize günah işlemeyi emretmedikleri sürece onlara itaati, aziz ve celil olan Allah'a itaatin bir parçası ve bir fariza olarak görürüz. Onların ıslahı ve esenliği için dua ederiz."

[Şerh]

[Yöneticilere İtaat Etmek]

Yüce Allah: **"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Rasûl'e de itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de."** (en-Nisa, 59) buyurmaktadır.

Sahîh'de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: *"Bana itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur. Bana isyan eden, Allah'a da isyan etmiş olur. İdareciye itaat eden, bana itaat etmiş olur, idareciye isyan eden bana isyan etmiş olur."*(293)

Ebû Zer *radıyallahu anh*'tan rivayete göre o, dedi ki: Can dostum *sallallahu aleyhi ve sellem* bana, Habeşli ve azaları kesik biri dahi olsa yöne-

292 Buhârî (6878); Müslim (1676); Ebû Dâvûd (4352, 4352); Tirmizî (1403); Nesâî (7/90, 91, 101, 102); İbn Mâce (2534); Ahmed (1/382, 428, 444, 465).

293 Buhârî (7137); Müslim (1835); İbn Mâce (3); Nesâî (7/154); Ahmed (2/252).

Scanned with CamScanner

ticiyi dinleyip ona itaat etmemi tavsiye etti.[294] Buhârî'de: *"İsterse başı, kuru üzüm tanesi gibi olan bir Habeşli olsun..."*[295] ifadesi de vardır.

Yine Buhârî ve Müslim'de şu hadis yer almaktadır: *"Günah ile emrolunması hali müstesna müslüman kişiye, hoşuna giden ve gitmeyen her hususta dinleyip itaat etmek düşer. Eğer günah ile emrolunursa dinlemek de, itaat etmek de söz konusu değildir."*[296]

Huzeyfe b. el-Yeman *radıyallahu anh*'ın şöyle dediği nakledilmektedir: İnsanlar, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, hayra dâir sorarlardı. Ben de ona, gelir beni bulur korkusuyla şerre dâir sorardım. "Ey Allah'ın Rasûlü! Biz, câhiliye ve şer içindeydik. Allah, bize bu hayrı gönderdi, bu hayırdan sonra bir şer olacak mı?" dedim. O: *"Evet"* buyurdu. "Peki, bu şerden sonra bir hayır olacak mı?" diye sordum. O: *"Evet, ancak bünyesinde bir parça fesad bulunacak."* dedi. Ben: "Peki, bünyesindeki fesadı nedir?" diye sordum. Şöyle buyurdu: *"Bir kavim (gelecek) ve benim sünnetimden başka bir sünnet/yol izleyecekler, benim hidâyetimden başka bir yola uyacaklar. Birtakım işlerini uygun görecek, birtakım işlerini de çirkin göreceksin."* Yine ben: "Peki, bu hayırdan sonra bir şer olacak mı?" diye sordum. Şöyle buyurdu: *"Evet, cehennem kapıları üzerinde birtakım davetçiler olacak. Bu davetlerini kabul edenleri içine (cehennem ateşine) atacaklar."* "Ey Allah'ın Rasûlü! Onları bize vasfeder misin?" dedim. Şöyle buyurdu: *"Evet. Bunlar, bizden bir topluluktur. Bizim dillerimizi konuşurlar."* "Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer ben, bu döneme yetişecek olursam, ne yapmamı tavsiye edersin?" dedim. Şöyle buyurdu: *"Müslümanların cemaatine ve yöneticilerine bağlı kal."* Ben: "Eğer bir cemaatleri ve yöneticileri yoksa (ne yapmamı emredersin)?" diye sordum. Şöyle buyurdu: *"O takdirde bütün bu fırkalardan uzaklaş, velev ki bir ağacın kökünü*

294 Müslim (648); İbn Mâce (2826); Tayâlisî (452); Beğavî (391).

295 Buhârî (693, 696, 7142); Ahmed (3/114); İbn Mâce (2860); Tayâlisî (2087).

296 Buhârî (2955); Müslim (1839); Tirmizî (1707); İbn Mâce (2864); Nesâî (7/160); Ahmed (2/17).

Scanned with CamScanner

azı dişlerinle tutmak pahasına bile olsa (onlardan uzak dur). Ölüm, sana gelip yetişinceye kadar bu hal üzere kalmaya devam et."[297]

İbn Abbas *radıyallahu anhuma* dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Her kim, idarecisinden hoşuna gitmedik bir şey görürse sabretsin. Çünkü (müslümanların) cemaatinden bir karış kadar dahi ayrılıp da ölen bir kimsenin ölümü câhiliye ölümüdür."*[298]

Bir başka rivâyette: *"İslâm'ın boyunduruğunu boynundan çıkarmış olur."*[299] denilmektedir.

Ebû Said el-Hudrî *radıyallahu anh*'ın şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"İki halifeye biat edildiği takdirde, siz o ikisinden sonuncusunu öldürünüz."*[300]

Avf b. Malik *radıyallahu anh*, Rasûlulllah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Sizin en hayırlı yöneticileriniz, sevdiğiniz ve sizi seven, kendilerine dua ettiğiniz ve size dua eden yöneticilerdir. En kötü yöneticileriniz ise buğzettiğiniz ve size buğzeden, kendilerine lanet ettiğiniz ve size lanet edenlerdir."* "Ey Allah'ın Rasûlü! Böyle olunca kılıçlarımızla onlara karşı çıkmayalım mı?" dedik. Şöyle buyurdu: *"Aranızda namazı ikâme ettikleri sürece hayır. Şunu bilin ki her kimin başına bir yönetici gelir de onun Allah'a isyanı gerektiren bir iş yaptığını görürse, Allah'a karşı isyan olan o işten hoşlanmasın. Bununla birlikte itaatten de asla el çekmesin."*[301]

Görüldüğü gibi Kitap ve Sünnet, günahı emretmeleri müstesna yöneticilere itaatin farz olduğunu ortaya koymaktadır. Yüce Allah'ın şu buyruğunu düşünelim: **"Allah'a itaat edin, Rasûl'e de itaat edin ve sizden olan yöneticilere de."** (en-Nisa, 59) Burada yüce Allah, **"ita-**

297 Buhârî (3606, 7084); Müslim (1847); Beğavî (4222).
298 Buhârî (7053, 7054, 7143); Müslim (1849); Ahmed (1/275, 297, 310).
299 Ahmed (4/130, 202); Tirmizî (2863); Tayâlisî (1161).
300 Müslim (1853); Beyhakî (8/144).
301 Müslim (1855); Ahmed (6/24); Dârimî (2/234); İbn Ebî Asım (1017).

Scanned with CamScanner

at edin" emrini Rasûl için tekrarladığı halde, yöneticiler için tekrarlamamıştır. Çünkü yöneticilere itaat, müstakil değildir. Onlara, ancak Allah'a ve Rasûlüne isyan olmayan hususlarda itaat edilir. İtaatı emreden fiil, Allah Rasûlü ile birlikte tekrarlanmıştır. Çünkü Allah Rasûlüne itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur. Zira Allah Rasûlü, Allah'a itaat olmayan hiçbir işi emretmez.

O, böyle bir emir vermekten yana korunmuştur. Yöneticiler ise bazen Allah'a itaat olmayan işler emredebilirler. Onlara, ancak Allah'a ve Rasûlüne itaat olan hususlarda itaat olunur.

Zulmetseler dahi onlara itaat etme gereğine gelince bunun sebebi, onlara itaatin dışına çıkmanın sebeb olacağı kötülüklerin, onların zulümlerinden hasıl olacak kötülüklerden kat kat fazla olmasıdır. Şüphesiz (zalimlikleri halinde) yüce Allah, onları ancak bizim amellerimizin eksik ve bozuk oluşu dolayısıyla bize musallat etmiştir. Ceza da amelin cinsindendir. O halde bize bütün gayretimizle Allah'tan mağfiret dilemek, O'na tevbe etmek ve amellerimizi düzeltmek düşer.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Size isabet eden her musibet, kendi ellerinizle kazandığınız günahlar sebebiyledir. Allah, çoğunu da affeder." (eş-Şûrâ, 30); **"Böyleyken başlarına iki katını getirdiğiniz bir musibet gelip size çatınca mı: 'Bu, bize nereden geldi?' dediniz. De ki: 'O, kendinizdendir.' Şüphesiz Allah, her şeye güç yetirendir."** (Âl-i İmrân, 165); **"Sana gelen her iyilik, Allah'tandır; sana gelen her fenalık da kendindendir."** (en-Nisâ, 79); **"İşte Biz, kazanmakta oldukları günahlar yüzünden zalimlerin kimini kimine böylece musallat ederiz."** (el-En'âm, 129)

Yönetilenler, eğer zalim yöneticinin zulmünden kurtulmak istiyorlarsa, bizzat kendileri zulmü terk etmelidirler.

82. [Metin]

وَنَتَّبِعُ السُّنَّةَ وَالْجَمَاعَةَ، وَنَجْتَنِبُ الشُّذُوذَ وَالْخِلَافَ وَالْفُرْقَةَ

Scanned with CamScanner

"Sünnete ve cemaate tâbi oluruz. Şâz görüşlerden, ihtilâftan ve tefrikadan da uzak dururuz."

[Şerh]

[Sünnet ve Cemaate Uymak]

Sünnet, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yoludur. Cemaat de müslüman cemaattir. Bunlar ise ashâb-ı kirâm, tabiîn ve kıyâmet gününe kadar güzel bir şekilde onlara tâbi olanlardır. Onlara tâbi olmak hidâyettir, onlara muhalefet etmek ise sapıklıktır. Yüce Allah, Peygamberine hitaben şöyle buyurmaktadır:

"De ki: 'Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir." (Âl-i İmrân, 31)

[Şâz Görüşlerden ve Tefrikadan Uzak Durmak]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Kim, kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra Peygamber'e karşı gelir, mü'minlerin yolundan başkasına giderse, onu döndüğü o yolda bırakır ve cehenneme atarız. O, ne kötü bir dönüş yeridir!" (en-Nisa, 115); **"Şüphesiz ki bu, Benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun, başka yollara uymayın ki o yollar, sizi O'nun yolundan ayırır. İşte sakınasınız diye Allah, size bunları emretmiştir."** (el-En'âm, 153); **"Siz, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp (dinlerinde) ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için pek büyük bir azap vardır."** (Âl-i İmrân, 105); **Dinlerini parça parça edip fırka fırka ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah'a aittir. Sonra o yaptıklarını kendilerine haber verecektir."** (el-En'âm, 159)

Scanned with CamScanner

Sünen'lerde rivâyet edilen ve Tirmizî'nin sahîh dediği bir hadiste el-İrbad b. Sâriye *radıyallahu anh*'ın şöyle dediği sabit olmuştur: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize son derece etkili bir vaaz verdi. Bundan dolayı gözler yaşardı, kalbler titredi. Birisi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bu vaaz, sanki veda eden birisinin öğüdüne benziyor. Sen, bize neyi emredersin?" dedi. O şöyle buyurdu:

"Ben, size, dinleyip itaat etmeyi emrediyorum. Gerçek şu ki aranızda benden sonra yaşayacak olanlar, çok ihtilaflar göreceklerdir. Sizler, benim sünnetimden ve benden sonra gelecek olan hidâyete iletilmiş raşid halifelerin sünnetinden ayrılmayın. Ona sımsıkı yapışın, onu azı dişlerinizle kavrayın. Sonradan çıkan uydurma işlerden (bid'atlerden) de sakının; çünkü her bir bid'at dalâlettir."[302]

Yine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: *"Gerçek şu ki (sizden önceki) iki kitab ehli, dinleri hususunda yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Şüphesiz bu ümmet de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Biri müstesnâ, hepsi cehennemdedir. Müstesna olan da cemaattir."*[303]

Bir rivâyette de ashab: "Bu fırka hangisidir, Ey Allah'ın Rasûlü?" diye sormuş, o da *"Benim ve ashabımın üzerinde gittiği yoldan gidenlerdir."* buyurmuştur.[304]

Böylelikle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ehl-i sünnet ve'l-cemaat dışında ihtilaf edenlerin ve her iki tarafta olanların helâk olacaklarını açıklamıştır.

Abdullah b. Mes'ud *radıyallahu anh*'ın şu sözleri ne kadar da güzeldir: Kim, aranızdan bir sünnet/yol izleyecek olursa, ölmüş olanların sünnetini takip etsin. Çünkü hayatta olanın fitneye düşmeyeceğinden emin olamazsınız. Sözünü ettiğim bu ölmüş kimseler, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabıdır. Onlar, bu ümmetin en fazîletlileri,

302 Tirmizî (2676); Ebû Dâvûd (4603); İbn Mâce (42); Ahmed (4/126); Dârimî (1/44).
303 Ahmed (3/120); İbn Mâce (3992).
304 Tirmizî (2641).

Scanned with CamScanner

en iyi kalblileri, en derin bilgilileri ve yapmacığa sapmaktan ve böylece kendilerini külfetlere sokmaktan en uzak olanlarıydı. Onlar, Allah'ın, peygamberine arkadaş olmaları için ve dinini dimdik ayakta tutmaları için seçtiği bir topluluktu. Onların fazîletlerini bilip kabul edin, izledikleri yollarda onların ardından gidin. Elinizden geldiği kadarıyla onların ahlâkını kendinize huy edinin, onların yapıştıkları gibi dininize yapışın. Çünkü gerçekten onlar, dosdoğru hidâyet üzere idiler.[305]

Yüce Allah'ın izniyle Şeyh *rahimehullah*'ın: "Cemaati hak ve doğru olarak görürüz. Tefrikayı da sapıklık ve azap olarak görürüz." sözlerini açıklarken bu hususa dâir daha geniş açıklamalar gelecektir.

83. [Metin]

وَنُحِبُّ أَهْلَ الْعَدْلِ وَالْأَمَانَةِ، وَنُبْغِضُ أَهْلَ الْجَوْرِ وَالْخِيَانَةِ

"Adâlet ve emanet ehlini severiz, zulüm ve hıyanet ehline buğzederiz."

[Şerh]

[Sâlih Kimseleri Sevmek, Fâsıklara Buğzetmek]

Bu ilke, imanın kemâli ve ubudiyyetin eksiksizliğinin bir neticesidir. Çünkü ibâdet, hem muhabbetin kemâlini ve en son derecesini hem de boyun eğmenin kemâlini ve en son derecesini içerir. Allah'ın rasûllerini, peygamberlerini ve mü'min kullarını sevmek, Allah'ı sevmenin bir parçasıdır. Her ne kadar Allah'a ait olan sevgiye, O'ndan başka hiçbir kimse layık değilse de Allah'tan başkaları, Allah için (Allah ile birlikte değil) sevilir.

Çünkü seven kimse, sevdiği kimsenin sevdiklerini de sever. Onun buğzettiklerine buğzeder, dost edindiklerini dost edinir, düşmanlık ettiklerine düşmanlık eder. O, razı olduğu için o da razı olur, o gazapla-

[305] Ebû Nuaym, *Hilye* (1/305).

Scanned with CamScanner

nırsa ondan dolayı o da gazablanır. Onun emirleriyle emreder, yasakladıklarını o da yasaklar. Kısacası her durumda o, sevdiğine uygun tutum sergiler.

Allah, iyilik sahiplerini sever, takva sahiplerini sever, tevbe edenleri sever, tertemiz olanları sever. Biz de Allah'ın sevdiklerini severiz.

Allah, hainleri, fesatçıları ve kibirlenenleri sevmez. Yüce Allah'a uyarak biz de onları sevmeyiz ve onlara buğzederiz.

Buhârî ile Müslim'de, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu hadisi kaydedilmektedir: *"Üç özellik vardır ki bunlar, kimde bulunursa o kimse, imanın lezzetini alır: Allah ve Rasûlünü herkesten daha çok seven, sevdiği kimseyi yalnız Allah için seven ve yüce Allah kendisini küfürden kurtardıktan sonra tekrar küfre dönmekten, tıpkı cehennem ateşine atılmaktan hoşlanmadığı gibi, hoşlanmayan."*[306]

Tam ve eksiksiz bir sevgi, sevilen zatın sevdiği ve hoşlanmadığı bütün hususlarda, dostluklarında ve düşmanlıklarında ona eksiksiz bir muvâfakati (uygunluğu) gerektirir. Bilindiği gibi Allah'ı gereği gibi seven bir kimsenin, O'nun düşmanlarına buğzetmesi kaçınılmazdır; O, kendi yolunda cihâd edenleri sevdiği gibi onun da Allah'ın buğzettiği kimselere karşı cihâd etmeyi sevmesi kaçınılmazdır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Gerçek şu ki Allah, kendi yolunda (tuğlaları) birbirine kenetlenmiş bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever."** (es-Saf, 4)

Sevgi ve buğz/nefret, o şeydeki hayır ve şer hasletlerine göredir. Kulda hem velayeti/dostluğu gerektiren, hem de adaveti/düşmanlığı gerektiren sebebler, hem sevilmenin hem de buğzedilmenin sebebleri birlikte bulunabilir. Bundan dolayı aynı kişi, bir açıdan bakıldığında sevilen, bir başka açıdan bakıldığında buğzedilen bir kişi olur. Hüküm ise galib olana göre verilir. Kulun Allah nezdindeki hükmü de bu şekildedir.

---

[306] Buhârî (16, 21, 6041); Müslim (43); İbn Mâce (4033); Tirmizî (2626); Nesâî (8/94); Ahmed (3/103, 172).

Scanned with CamScanner

Şüphesiz yüce Allah, bir şeyi bir açıdan sever, bir başka açıdan ondan hoşlanmaz. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, aziz ve celil olan Rabbinin şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: *"Yapacağım hiçbir işte tereddüt etmiş değilim; ancak mü'min kulumun canını almakta tereddüt ederim. Zira o, ölümden hoşlanmaz, Ben de onun üzülmesini istemem. Ancak bu, onun için kaçınılmazdır."*

Böylelikle yüce Allah, tereddüt ettiğini beyân etmektedir. Çünkü tereddüt, iki iradenin birbiriyle çatışmasıdır. Yüce Allah, mü'min kulunun sevdiğini sever, hoşlanmadığı şeyden de hoşlanmaz. Kul, ölümden hoşlanmıyorsa yüce Allah da bundan dolayı onun ölümünden hoşlanmaz. Nitekim: *"Ben de onun üzülmesini istemem..."* buyurmaktadır. Halbuki yüce Allah, ölümü takdir etmiştir. Ölümün tahakkuk etmesini istemektedir. İşte bu hale tereddüt adı verilmiştir. Daha sonra da bu işin gerçekleşmesinin kaçınılmaz olduğunu beyân etmektedir. Zira bu, mü'min kulu daha da sevdiği bir sonuca götürmektedir.

84. [Metin]

وَنَقُولُ: اللهُ أَعْلَمُ فِيمَا اشْتَبَهَ عَلَيْنَا عِلْمُهُ

"İlmi bizim için müteşâbih olan hususlarda: "Allah daha iyi bilir." deriz."

[Şerh]

Daha önce Şeyh *rahimehullah* şunları söylemişti: "Allah ve Rasûlüne teslimiyet gösterip hakkında şüpheye düştüğü hususların bilgisini gerçek alimine havale eden kimseler dışındakiler dinlerinde selamete eremezler."

[Bilgisizce Söz Söylemek]

Bilgisizce konuşan, ancak kendi hevasına uyar. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: **"Allah'tan bir hidâyet olmaksızın, hevâsına**

Scanned with CamScanner

uyandan daha sapık kim olabilir ki?" (el-Kasas, 50); **"İnsanların bazısı, Allah hakkında bilgisizce tartışır ve her azgın şeytana uyar. Halbuki onun hakkında şu yazılmıştır: 'O, kendisini dost edinen herkesi mutlaka saptırır ve onu alevli ateş azabına götürür.'"** (el-Hac, 3-4); **"Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Gerek Allah indinde, gerek mü'minler yanında (buna) öfke oldukça büyüktür. Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler."** (el-Mu'min, 35); **"De ki: 'Rabbim, ancak hâyâsızlıkları, onların açık olanını gizli olanını, bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allah'a -hakkında asla bir delil indirmediği- herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."** (el-A'raf, 33)

Yüce Allah, Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bilmediği hususları kendisine havale etmesini emretmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: 'Allah, ne kadar kaldıklarını en iyi bilendir. Göklerin ve yerin gaybı yalnız O'nundur.'"** (el-Kehf, 26); **"De ki: Rabbim, onların sayısını en iyi bilendir."** (el-Kehf, 22)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de müşriklerin çocukları hakkında soru sorulunca şöyle buyurmuştur: *"Allah, (büyümüş olsalardı) ne şekilde amel edeceklerini en iyi bilendir."*[307]

Ömer *radıyallahu anh* da şöyle demiştir: Din hususunda şahsî re'yi şüpheyle karşılayın. (Hudeybiye) günü Ebû Cendel olayında beni görseydiniz! Ben, kendi görüşüme dayanarak Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in emrini reddediyordum. Ebû Cendel günü elimden geldiğince gayret ediyor, bütün gayretimi ortaya koyuyor, elimden geleni esirgemiyordum. O sırada antlaşma metni de yazılıyordu. (Rasûlullah): *"Bismillahirrahmanirrahîm, diye yaz."* buyurdu. Ancak (Kureyş delegesi): "Senin adınla ey Allah'ım, yaz." dedi. Rasûlullah *sallallahu aley-*

[307] Buhârî (1384, 6599, 6600); Müslim (2659); Nesâî (2/58); Ahmed (2/266, 393).

Scanned with CamScanner

hi ve sellem razı oldu ve bu şekilde yazıldı. Bense karşı çıktım, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Ey Ömer! Sen, benim razı olduğumu görüyorken nasıl karşı çıkarsın!"* buyurdu.[308]

Yine Ömer *radıyallahu anh* şöyle demiştir: "Sünnet, Allah ve Rasûlünün sünnet olarak ortaya koyduğudur. Hatalı görüşleri ümmete sünnet yapmayın."

Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh* da şöyle demiştir: "Eğer ben, Allah'ın Kitabındaki bir âyet hakkında kendi görüşümü ya da bilgi sahibi olmadığım bir sözü söyleyecek olursam, hangi yer beni taşır, hangi gök beni gölgelendirir!"

el-Hasen b. Ali el-Hulvanî'nin naklettiğine göre: Bize Ârim anlattı, bize Hammad b. Zeyd anlattı. O, Said b. Ebi Sadaka'dan, o da İbn Sîrin'den; şöyle dediğini rivâyet eder: Bilmediği hususlardan Ebû Bekir kadar korkup çekinen hiçbir kimse yoktu. Ebû Bekir'den sonra da bilmedikleri hakkında söz söylemekten Ömer kadar korkan hiçbir kimse yoktu. Ebû Bekir, bir mesele hakkında hüküm vermek zorunda kalmıştı. O meseleyle ilgili Allah'ın Kitabında asıl bir dayanak bulamamıştı, sünnette de bir rivâyet tesbit edememişti. Kendi görüşüne dayanarak ictihad etti, sonra şöyle dedi: "Bu, benim görüşümdür. Eğer doğru olursa Allah'tandır, eğer hatalı olursa bendendir. Bunun için de Allah'tan mağfiret dilerim."

85. [Metin]

وَنَرَى الْمَسْحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ فِي السَّفَرِ وَالْحَضَرِ، كَمَا جَاءَ فِي الْأَثَرِ.

"Yolculukta da, mukîmken de -rivâyetlerde geldiği üzere- mestler üzerine meshedileceği görüşündeyiz."

[Şerh]

308 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, (82); İbn Hazm, *el-İhkâm* (6/46).

Scanned with CamScanner

[Yolculukta ve İkamet Halinde Mestlere Meshetmek]

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den mestler üzerine meshetme ve ayakların yıkanması hususundaki sünnet, mütevatir olarak bize kadar gelmiştir. Rafizîler ise bu mütevatir sünnete muhalefet ederler. Onlara şöyle denir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den söz ve fiil olarak abdesti aktaranlar, ondan abdest almayı öğrenenler, onun döneminde gözünün önünde abdest aldıkları halde kendilerine itiraz etmediği kimseler ve bunu kendilerinden sonra gelenlere aktaranlar, bu âyetin lafzını nakleden kimselerden sayıca daha çoktur.[309]

Çünkü bütün Müslümanlar, onun döneminde abdest alıyorlardı, abdesti de ancak ondan öğrenmişlerdi. Bu uygulama da câhiliye döneminde onlar arasında alışılmış bir şey değildi. Yüce Allah'tan başka hiçbir kimsenin sayısını bilmediği kadar çok kimse, onu abdest alırken görmüştür. Yüce Allah'ın dilediği kadar çok sayıda hadiste de ayakların yıkandığının söz konusu edildiği rivâyetleri nakletmişlerdir. Öyle ki sahîh hadis kitaplarında olsun, başkalarında olsun birkaç yoldan onun şöyle buyurduğu nakledilmiştir: *"Vay ateşten dolayı ayak topuklarının ve iç taraflarının çekeceğine!"*(310)

Bununla birlikte eğer ayağın üst tarafını meshetmek farz olsaydı, ayağın tamamını yıkamak, insan tabiatının -riyaset ve mal talebinin aksine- kabul edemeyeceği bir külfet olurdu. Eğer abdestin şeklinin mütevatir olarak geldiği hususunda tenkid düşünülebilirse, abdest âyetinin lafzının nakledilmesi hususunda böyle bir tenkidin söz konusu olması daha büyük bir ihtimal dahilinde olurdu.

---

309 Müellif, Kur'ân'ı -ki abdest ayeti de ona dahildir- nakledenlerin sayısının, mestler üzerine meshi ve ayakların yıkanmasını nakledenlerden daha az olduğunu kastetmemektedir. Aksine konuyla ilgili kitaplarda bu ayetin metnini sahabeden rivayet edenlerin sayısının, mestler üzerine meshi ve ayakların yıkanmasını sözlü ve fiilî olarak nakledenlerin sayısından daha az olduğunu kastetmektedir.

310 Ahmed (4/191); İbn Huzeyme (163); Tahâvî (1/38); Dârekutnî (1/95). Yaklaşık bir lafız ile: Buhârî (60, 96, 163, 165); Müslim (241, 242); Ebû Dâvûd (97); Nesâî (1/77); Tirmizî (41); İbn Mâce (451, 453, 454).

Scanned with CamScanner

Şâyet: "Ayetin lafzı, yalan söylemenin de, hatanın da mümkün ola-mayacağı bir tevatür ile sabit olmuştur." diyecek olurlarsa şunu belirtelim ki: Abdest almanın ondan nakledilmesine dâir tevatürün subutu, daha kamil bir manada söz konusu olmuştur. Ayrıca âyetin lafzı, mütevatir olarak gelen sünnete de muhalif değildir. Çünkü "mesh" lafzı, mutlak olarak kullanılıp bununla bir şeye değdirmek manası kastedilebildiği gibi bu lafız ile suyu akıtmak anlamı da kastedilebilmektedir.[311] Nitekim Araplar şöyle derler: Ben, namaz için meshlendim.

Ayet-i kerîmede ayakların meshedilmesiyle, yıkamanın parçası olan meshin kastedilmediğine, aksine yıkamanın, kendisinin bir parçasını oluşturduğu meshin kastedildiğine dair bir delil vardır. Çünkü yüce Allah: "iki aşık kemiğine kadar" buyurmuş, "aşık kemiklerine kadar" buyurmamıştır. "Kollarınızı dirseklere kadar" buyurmuştur. İşte bu, her bir elde tek bir dirsek olduğuna, her ayakta tek bir aşık kemiği olmadığına delildir. Aksine her ayakta iki aşık kemiği vardır. Buna göre yüce Allah, mesh ile burada çıkıntı teşkil eden iki kemiğin meshini emretmiş olmaktadır. Bu mesh ise yıkamak anlamındaki meshtir. Çünkü meshi özel anlamıyla kabul edenler, ayakların üst tarafı için meshi öngörürler. Ayet-i kerîmede iki aşık kemiğinin nihaî sınır olarak belirlenmiş olması, onların görüşlerini reddetmektedir. Onların iddiasına göre farz olan bacak ile ayağın birleştikleri ve ayakkabı bağlarının bağlandığı yer olan ayak bileğinin ön tarafı olup iki ayağın üst tarafının

[311] Kurtubi, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'ân*'da (6/92) şöyle der: "Mesh" lafzı, müşterek bir lafız olup hem mesh hem de yıkama anlamında kullanılmaktadır. Heravi, senediyle Ebu Zeyd el-Ensari'den şöyle demektedir: Mesh, Arap kelamında hem yıkamak hem de meshetmek anlamındadır. Abdest alıp azalarını yıkayan kişiye bu manada: "تمسّح/Meshlendi" denir. Yine: Allah, seni günahlardan yıkayıp temizlesin anlamında: Allah, seni meshetsin, denir. Buna göre meshin yıkamak anlamında olduğu Araplardan naklen sabit olduğuna göre "Ayaklar kelimesinin esre ile kıraatinde meshin anlamı yıkamadır" diyenlerin görüşü ağır basmaktadır. Ayrıca meshe hiç ihtimali olmayan nasb kıraati, yıkamayı tespit eden hadislerin çokluğu, hadis imamlarının rivayet ettiği ve sayılamayacak kadar çok sahih hadisde ayakları yıkamayı terk edenlere yapılan tehditler, bu görüşü daha da güçlendirmektedir.

Scanned with CamScanner

meshedilmesi farzdır. İşte bu iddia, görüldüğü gibi Kitap ve Sünnet ile merduttur.

Ayet-i kerîmede meşhur iki kıraat vardır: ("Ayaklarınızı" anlamına gelen "أرجلكم" kelimesinin) üstün ve esre ile okunması. Bu iki okuyuşun i'rabı, ilgili yerlerde genişçe yapılmıştır. Üstün ile okunuşu ayakların yıkanmasının farziyeti hususunda açık bir nastır. Çünkü mahalle yapılan atıf, ancak anlamın bir olması halinde söz konusudur. Şairin şu mısraında olduğu gibi:

"فَلَسْنَا بِالْجِبَالِ وَلَا الْحَدِيدَا : Biz dağ da değiliz, demir de değiliz."

Ancak مَسَحْتُ بِرَأْسِي وَرِجْلِي ifadesi, مَسَحْتُ رَأْسِي وَرِجْلِي ifadesiyle aynı anlamda değildir. Birincisinde zikredilen "be/ile" edatı, mücerred meshten fazla bir mana ifade eder. Bu da bir miktar suyu başa değdirmektir. Böylece atfın (mana değişikliği söz konusu olduğu için "برؤوسكم / başlarınızı" kelimesine değil) " وَأَيْدِيَكُمْ / kollarınızı" buyruğuna olduğu kesinleşmiştir.

Ayrıca mütevatir sünnet de bazı insanların Kur'ân'ın zâhirinden anladıklarının aleyhine hüküm vermektedir. Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* Kur'ân-ı Kerîm'in lafız ve manasını açıkça beyân etmiştir. Nitekim Ebû Abdurrahman es-Sülemî şöyle demektedir: Bize Kur'ân okutanların anlattıklarına göre Osman b. Affan, Abdullah b. Mes'ud ve başkaları Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den on âyet-i kerîme öğrenince bu âyetlerin anlamlarını öğrenmedikçe başka âyetleri öğrenmeye geçmezlerdi.

Ayakların meshinin söz konusu edilmesi ise ayaklar yıkanırken kullanılacak suyun az miktarda dökülmesi gerektiğine dikkat çekmek içindir. Çünkü genelde ayaklar yıkanırken suyun israf derecesinde çokça kullanılması söz konusudur. Bu mesele, bilinen bir hususdur, buna dâir açıklamalar fıkıhla ilgili eserlerdedir.

86. [Metin]

وَالْحَجُّ وَالْجِهَادُ مَاضِيَانِ مَعَ أُولِي الْأَمْرِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، بَرِّهِمْ

Scanned with CamScanner

وَفَاجِرِهِمْ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ، لَا يُبْطِلُهُمَا شَيْءٌ وَلَا يَنْقُضُهُمَا

"Hac ve cihâd, iyileriyle kötüleriyle müslüman olan yöneticiler eşliğinde kıyâmet gününe kadar geçerlidir. Hiçbir şey, bunları iptal edemez ve bunların farziyetlerini kaldıramaz."

[Şerh]

[Hac ve Cihâd Kıyâmete Kadar Geçerlidir]

Şeyh *rahimehullah* bu sözleriyle "Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in soyundan er-Rıza çıkıp da gökten bir münâdi: 'Ona tâbi olun.' diye sesleneceği vakte kadar Allah yolunda cihâd yoktur." diyen Rafızîlerin görüşlerinin reddedildiğine değinmektedir. Bu görüşün bâtıl oluşu, ona karşı herhangi bir delil getirmeye gerek bırakmayacak kadar açıktır.

Rafızîler, herhangi bir delile dayanmaksızın yöneticinin/devlet başkanının masum olmasını şart koşmuşlardır. Oysa Müslim'in *Sahîh*'inde Avf b. Malik el-Eşcaî'nin şöyle dediği kaydedilmektedir: Rasûlullah sallal-lahu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken dinledim:

"Yöneticilerinizin en hayırlıları kendilerini sevdiğiniz ve sizleri seven, kendilerine dua ettiğiniz ve sizlere dua eden kimselerdir. Yöneticilerinizin en kötüleri ise kendilerine buğzettiğiniz ve size buğzeden, kendilerine lanet ettiğiniz ve size lanet okuyan kimselerdir."

"Ey Allah'ın Rasûlü! Böyle bir durumda onlarla çarpışmayalım mı?" dedik, şöyle buyurdu: *"Aranızda namazı ikâme ettikleri sürece hayır! Şunu bilin ki her kimin başına bir yönetici gelir de o yöneticinin Allah'a isyan olan bir iş yaptığını görürse, Allah'a karşı isyan olarak yaptığı o işten hoşlanmasın. Bununla birlikte ona itaat etmekten de asla el çekmesin."*[312]

[312] Müslim (1855); Ahmed (5/24, 28).

Scanned with CamScanner

Yöneticilik meselesini ele alırken buna benzer başka hadisler de geçmişti. Bu hadislerin hiçbirinde: "Yöneticinin masum olması gerekir." denilmemektedir. Rafızîler, bu meselede insanlar arasında en hüsranda olanlardır, çünkü onlar, masum olan yöneticiyi madûm (mevcut olmayan) yönetici kıldılar. Böyle bir devlet başkanının ise dinde de, dünyada da kendilerine hiçbir faydası yoktur. Onlar, beklenen imamın Muhammed b. el-Hasen el-Askerî olduğunu iddia ederler. Onlara göre bu imam, iki yüz altmış yılında yahut ona yakın bir tarihte Samarra'da bir bodruma girmiş ve çıkmamıştır. Orada, çıktığı vakit binsin diye sürekli olarak bir katır yahut at bulundururlar. Yine orada, tayin ettikleri vakitlerde: "Ey efendimiz çık, ey efendimiz çık." diye seslenecek kimseler bulundururlar ve bu vakitlerde silahlarını kuşanırlar. Halbuki orada kendileri ile savaşacak hiç kimse de yoktur. Buna benzer aklı başında insanların kendilerine gülüp geçeceği başka uygulamaları da vardır.

"İyileriyle kötüleriyle Müslüman yöneticilerin eşliğinde" ifadesine gelince; hac ile cihâd, yolculuk yapmayı gerektiren iki farzdır. Dolayısıyla bu iki ibâdette de insanları idare edecek ve düşmana karşı direnecek bir yöneticiye kaçınılmaz olarak ihtiyaç vardır. İşte bu husus, iyi olan yöneticiyle meydana gelebildiği gibi günahkar yöneticiyle de meydana gelebilir.

87. [Metin]

وَنُؤْمِنُ بِالْكِرَامِ الْكَاتِبِينَ، فَإِنَّ اللهَ قَدْ جَعَلَهُمْ عَلَيْنَا حَافِظِينَ.

"Kirâmen Kâtibîn meleklerine iman ederiz. Allah, onları üzerimize koruyucular olarak tayin etmiştir."

[Şerh]

[Kirâmen Kâtibîn Meleklerine Îmân]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphe yok ki üzerinizde bekçiler, çok şerefli yazıcılar (kirâmen kâtibîn) vardır. Onlar, ne yaparsanız bilirler."** (el-İnfitâr, 10-12); **"Unutma ki sağında ve solunda oturan, yaptıklarını tesbit eden iki (melek) vardır. O bir söz söy-**

Scanned with CamScanner

lemeye dursun, mutlak onun yanında görüp gözetlemeye hazır birisi vardır." (Kaf, 17-18); **"Onun önünden, arkasından kendisini Allah'ın emriyle gözetleyecek izleyicileri vardır."** (er-Rad, 11); **"Yoksa onlar, gizlediklerini ve fısıltılarını işitmez miyiz sanırlar? Öyle değil, üstelik elçilerimiz de yanlarındadır, yazıp duruyorlar."** (ez-Zuhruf, 80); **"İşte bu, size hakkı söyleyen kitabımızdır. Esasen Biz, işlediklerinizi yazdırıyorduk."** (el-Casiye, 29); **"Elçilerimiz, kurduğunuz tuzakları hiç şüphesiz yazıyorlar."** (Yûnus, 21)

Sahîh'de, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: *"Gece melekleriyle gündüz melekleri birbiri ardından aranızda görev yaparlar. Sabah namazı ile ikindi namazında bir arada bulunurlar. O vakitlerde aranızda bulunan melekler, yukarı çıkar. (Rableri) onların halini en iyi bilen olduğu halde onlara: 'Kullarımı ne halde bırakıp geldiniz?' diye sorar. Onlar da: 'Biz, yanlarına namaz kılarken gittik, yine namaz kılarken onlardan ayrıldık.' derler."*[313]

Bir başka hadiste de şöyle denilmektedir: *"Sizinle birlikte tuvalete girdiğiniz vakit ile cima hali dışında, sizden hiç ayrılmayan (melek)ler vardır. Öyleyse onlardan hayâ edin ve onlara değer verin."*[314]

İkrime de İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'nın yüce Allah'ın: **"Onun... Allah'ın emriyle gözetleyecek izleyicileri vardır."** (er-Râd, 11) buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: "Bunlar önünde de, arkasında da onu gözetleyen meleklerdir. Onu korurlar, Allah'ın kaderi gelince onu kaderiyle başbaşa bırakırlar."[315]

Müslim ve İmam Ahmed, Abdullah (b. Mes'ud) *radıyallahu anh*'ın şöyle dediği rivâyetini kaydederler: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Aranızda, üzerine cinlerden bir arkadaş ile melekler-*

313 Buhârî (555, 3223, 7429); Müslim (632); Nesâî (1/240); *Muvatta* (1/170); Ahmed (2/257).

314 Tirmizî (2800).

315 Taberî (20216, 20217).

Scanned with CamScanner

den bir arkadaş görevlendirilmemiş tek bir kimse yoktur." "Sen de mi ey Allah'ın Rasûlü!" dediler, şöyle buyurdu: *"Ben de; ama Allah, bana ona (cinlerden olana) karşı yardım etti de teslim oldu. Bu yüzden bana hayırdan başka bir şey emretmiyor."*[316]

Buradaki "teslim oldu" ifadesi konuyla ilgili iki görüşten daha sahîh olanına göre "bana teslimiyet gösterdi, bana itaat etti" demektir. İşte bundan dolayı "bana hayırdan başka bir şey emretmiyor" buyurmuştur.

Yüce Allah'ın: **"Onun... kendisini Allah'ın emriyle gözetleyecek izleyicileri vardır."** (er-Râd, 11) buyruğu şöyle açıklanmıştır: Meleklerin, onu Allah'ın emriyle korumaları, Allah'ın onlara bunu emretmiş olması demektir. Buna bu manayı pekiştirecek bir kıraat da tanıklık etmektedir.

Diğer taraftan sözü geçen naslarla sabit olduğuna göre melekler, kulun söz ve fiillerini yazarlar. Niyeti de aynı şekilde yazarlar, çünkü niyet de kalbin bir fiilidir. Bu da yüce Allah'ın, **"Onlar, ne yaparsanız bilirler."** (el-İnfitar, 12) buyruğunun genel kapsamı içine girmektedir. Buna Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu hadisi de tanıklık etmektedir: *"Aziz ve celil olan Allah buyurdu ki: Kulum bir kötülük yapmak isteyince onu, onun aleyhine yazmayın. Şâyet onu işleyecek olursa aleyhine onu bir kötülük olarak yazın. Eğer kulum bir iyilik yapmak ister de onu yapmayacak olursa, onu onun lehine bir iyilik olarak yazın. Şâyet yapacak olursa, bu sefer onu on iyilik olarak yazın."*[317]

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyuruyor: *"Melekler dediler ki: 'İşte şu kulun bir kötülük yapmak istiyor.' -O, kulunu daha iyi gören olduğu halde- şöyle buyurur: Onu gözetleyin, eğer o kötülüğü işlerse, onu misli ile kaydedin. Eğer terk ederse o kötülüğü onun lehine bir iyilik olarak yazın, çünkü o, onu Benim için terk etmiştir."*

316 Müslim (2814); Ahmed (1/285).
317 Buhârî (7501); Müslim (128).

Scanned with CamScanner

Bu iki hadisi de Buhârî ve Müslim, eserlerinde kaydetmişlerdir, lafızları Müslim'e aittir.[318]

88. [Metin]

وَنُؤْمِنُ بِمَلَكِ الْمَوْتِ الْمُوَكَّلِ بِقَبْضِ أَرْوَاحِ الْعَالَمِينَ

"Âlemlerin ruhlarını kabzetmekle görevli olan Ölüm meleğine de iman ederiz."

[Şerh]

[Ölüm Meleği]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği ruhunuzu alır. Sonra da Rabbinize döndürüleceksiniz."** (es-Secde, 11) âyet-i kerîmesiyle; **"Nihayet birinize ölüm gelse, elçilerimiz onun ruhunu alırlar. Onlar, eksik de yapmazlar."** (el-En'âm, 61) buyruğuyla **"Ölümleri vaktinde ruhları Allah alır. Ölmeyeninkini de uykusunda (alır). Hakkında ölüm hükmünü verdiği (kimselerinki)ni tutar, diğerlerini ise belirli bir süreye kadar salıverir."** (ez-Zumer, 42) âyetleri arasında herhangi bir çatışma söz konusu değildir.

Çünkü ölüm meleği, ruhun kabzedilip çıkartılmasını üstlenir. Daha sonra o ruhu ondan rahmet melekleri yahut azap melekleri alır ve ondan sonra onlar, o ruh ile ilgili görevli olurlar. Bütün bunlar da yüce Allah'ın izni, kaderi, kazası ve hükmüyle olur. O halde ölüm esnasında ruhun kabzedilme işinin sözü edenlerden her birine, duruma uygun bir şekilde nisbet edilmesi doğrudur.

89. [Metin]

وَبِعَذَابِ الْقَبْرِ لِمَنْ كَانَ لَهُ أَهْلًا، وَسُؤَالِ مُنْكَرٍ وَنَكِيرٍ فِي قَبْرِهِ عَنْ رَبِّهِ وَدِينِهِ وَنَبِيِّهِ، عَلَى مَا جَاءَتْ بِهِ الْأَخْبَارُ عَنْ رَسُولِ اللهِ

318 Müslim (129); Ahmed (2/315).

Scanned with CamScanner

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَعَنِ الصَّحَابَةِ رِضْوَانُ اللهِ عَلَيْهِمْ، وَالْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفَرِ النِّيرَانِ.

"Hak eden kimseler için kabir azabına, kabirde Münker ve Nekir'in kişiye Rabbi, dini ve peygamberi hakkında soru sormalarına -gerek Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, gerek Ashâb-ı Kirâm'dan *(Allah tümünden razı olsun)* gelen haberlere uygun olarak- iman ederiz. Kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçedir yahut ateş çukurlarından bir çukurdur."

[Şerh]

[Kabir Azabına Îmân]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Firavun hanedanını ise kötü azap kuşattı. Ateştir o azap. Sabah akşam onlar, o ateşe arzolunurlar. Kıyâmetin kopacağı gün de: 'Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun.' (denilecek.)"** (el-Mu'min, 45-46)

el-Berâ b. Âzib *radıyallahu anh*'tan rivâyete göre o şöyle demiştir: Bakîu'l-Ğarkad'da bir cenaze dolayısıyla bulunuyorduk. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yanımıza gelip oturdu, biz de etrafına toplanıp oturduk. Başlarımız üzerine adeta kuşlar konmuş gibi sessiz ve sakindik. O sırada ölenin de lahdi hazırlanıyordu. Üç defa: *"Kabir azabından Allah'a sığınırım."* buyurdu. Sonra şöyle devam etti:

"Mü'min kul, dünyadan (ilişkisi) kopup âhirete doğru yöneleceği sırada onun yanına yüzleri güneşi andıran melekler iner. Yanlarında cennet kefenlerinden kefenler, cennet hanutundan (hoş kokularından) kokular bulunur. Gözün görebileceği kadar bir mesafede yanına otururlar. Sonra ölüm meleği gelir ve baş ucunda oturur: 'Ey hoş ve iyi can! Allah'tan bir mağfiret ve bir rızaya kavuşmak üzere çık.' der. Bunun üzerine onun canı kaptan bir damlanın akması gibi akarak

Scanned with CamScanner

çıkar. Ölüm meleği, o ruhu alır. Onu almasıyla birlikte elinde bir göz açıp kırpacak kadar bir süre dahi bulundurmaksızın diğer melekler gelir. Onu alırlar, o kefene ve o kokular arasına koyarlar. Ondan yeryüzünde bulunan en güzel misk kokusundan daha güzel hoş kokular çıkar. O ruhu alıp yükseklere çıkarlar. O ruhla beraber geçtikleri her bir yerde -melekler topluluğunu kastederek- mutlaka: 'Bu güzel ruh da kim?' derler. Onlara: 'Bu, filan oğlu filandır.' deyip dünya hayatındayken onu adlandırdıkları en güzel isimlerini zikrederler. Nihayet semaya ulaşırlar, onun için kapıların açılmasını isterler ve ona kapılar açılır. Her bir semadaki mukarreb melekler onu bir sonraki semaya uğurlarlar. Nihayet yedinci semaya ulaşınca, aziz ve celil olan Allah şöyle buyurur: 'Kulumun kitabını İlliyyîn'de yazın ve onu tekrar yeryüzüne iade edin. Çünkü Ben, onları oradan yarattım, tekrar oraya iade ederim, ikinci bir defa daha onları yine oradan çıkartacağım.'"

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* devamla buyurdu ki: "*Bunun üzerine ruhu cesedine geri döndürülür. Ona iki melek gelir, onu oturturlar ve: 'Rabbin kimdir?' derler. O da: 'Rabbim, Allah'tır.' der. 'Dinin nedir?' diye sorarlar. O da: 'Dinim İslâm'dır.' der. Ona: 'Şu aranızda peygamber olarak gönderilen adam necidir?' diye sorarlar, o da: 'O, Allah'ın Rasûlüdür.' der. Yine iki melek ona: 'Bunları nerden öğrendin?' diye sorarlar, o: 'Ben, Allah'ın Kitabını okudum, ona iman edip tasdik ettim.' der. Bunun üzerine semadan bir münadî: 'Benim kulum doğru söylemiştir, ona cennetten bir döşek yayın ve cennetten bir kapı açın.' diye seslenir. Bunun üzerine cennetin hoş ve güzel kokuları ona gelir ve kabri ona gözünün alabildiği kadar genişletilir. Güzel yüzlü, güzel elbiseli, hoş kokulu bir adam gelir ve ona: 'Seni sevindirecek şeylerin müjdesini sana veriyorum. İşte bugün sana vaad olunan gündür.' der. Ona: 'Sen kimsin? Yüzün hayır ile gelen kimsenin yüzüne benziyor.' diye sorar. O da: 'Ben senin sâlih amelinim.' der. Bu sefer o kişi: 'Rabbim, kıyâmeti kopart ki ben de âile halkımın yanına ve malıma geri döneyim.' diye yakarır.*"

Scanned with CamScanner

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* devamla buyurdu ki: *"Kâfir kulun da dünyayla ilişkisi kesilip âhirete doğru yöneleceği vakit, onun üzerine semadan siyah yüzlü, beraberlerinde kancalar bulunan melekler inerler. Gözün görebileceği kadar bir mesafede otururlar, sonra ölüm meleği gelip onun yanıbaşına oturur. 'Ey kötü nefis!' der, 'Allah'tan bir gazab ve öfke ile çık!' Bunun üzerine ruhu cesedine dağılır. O da kancaları bulunan bir demir çubuk, ıslak yünden nasıl sıyrılıp çekiliyor ise ruhu öylece sıyırıp alır. Onu aldıktan sonra elinde bir göz açıp kırpacak kadarlık bir süre tutmaksızın diğer melekler, bu ruhu o kancalar arasında tutarlar. Ondan, yeryüzünde görülmüş en kötü ve pis koku benzeri bir koku etrafa yayılır. O ruh ile yukarı çıkarlar, meleklerden bir topluluğun yanından geçtikleri her seferinde mutlaka: 'Bu kötü ruh da kimdir?' derler. Onu götürenler, dünya hayatında adlandırıldığı en kötü isimlerini zikrederek: 'Bu, filan oğlu filandır.' derler. Nihayet o ruh ile dünya semasına varırlar. Onun için kapıların açılmasını isterler. Ona kapılar açılmaz."*

Daha sonra Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yüce Allah'ın: **"Hiç şüphesiz (onlara) gök kapıları açılmayacaktır. Onlar, deve, iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremezler."** (el-A'raf, 40) buyruğunu okudu. Devamla şöyle buyurdu:

"Aziz ve celil olan Allah şöyle buyurur: 'Bunun kitabını en aşağılık yerde, Siccîn'de yazınız.' Bunun üzerine ruhu (semadan aşağı) sert bir şekilde atılıp bırakılır."

Sonra Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem*: **"Kim Allah'a ortak koşarsa o, sanki gökyüzünden düşüp kuşların kaptığı yahut rüzgarın kendisini uzak bir yere attığı kimseye benzer."** (el-Hac, 31) buyruğunu okudu ve devamla şöyle dedi:

"Nihayet ruhu cesedine geri döndürülür. Yanına iki melek gelir, onu oturturlar ve ona: 'Rabbin kimdir?' derler. O da 'Hı! Hı! Bilmiyorum.' der. Bu sefer ona: 'Aranızda peygamber olarak gönderilen bu adam ne idi?' derler. O yine: 'Hı! Hı! Bilmiyorum.'

Scanned with CamScanner

der. Bunun üzerine semadan bir münadî: 'O, yalan söyledi. Ona cehennemden bir döşek yayın ve cehennem ateşine giden bir kapı açın.' diye seslenir. Cehennemin o yakıcı ve kavurucu sıcağı ona gelir. Kabri, onu öyle bir sıkıştırır ki kaburga kemikleri birbirine girer. Son derece çirkin yüzlü, çirkin elbiseli, pis kokulu bir adam gelerek ona: 'Sana hoşuna gitmeyecek şeyleri müjdelemeye geldim. İşte (dünyadayken) sana vaad olunan günün budur.' der. 'Sen kimsin? Senin yüzün kötü haberler getiren birisinin yüzüne benziyor.' der. O da: 'Ben, senin kötü amelinim.' der. Bu sefer o kimse: 'Rabbim kıyâmeti kopartma!' der."[319]

Bu hadisi, İmam Ahmed ve Ebû Dâvûd rivâyet etmişlerdir. Nesâî ve İbn Mace baş taraflarını rivâyet ettikleri gibi Hâkim ile Ebû Avane el-İsferayinî, *Sahîh*'lerinde ve de İbn Hibban rivâyet etmiştir.

Bütün ehl-i sünnet ve hadis ehli, bu hadisin gereğini kabul etmişlerdir. Bu hadisin *Sahîh(-i Buhârî)*'de de destekleyici rivâyetleri vardır. Buhârî *rahimehullah,* Said'den, o Katade'den, o da Enes'ten kaydettiğine göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Kul, kabre konulup da arkadaşları onu bırakıp geri döndüklerinde henüz daha o, onların ayak seslerini işitiyorken yanına iki melek gelir. Onu oturtur ve şöyle derler: 'Sen, Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem diye bilinen bu adam hakkında ne derdin?' Mü'min olan kimse: 'Ben, şâhidlik ederim ki o, Allah'ın kulu ve Rasûlüdür.' diye cevap verir. Bu sefer (melek) ona: '(Böyle inanmamış olsaydın) cehennemdeki yerine bir bak. İşte Allah, onun yerine sana cennette bir yer vermiştir.' (der) ve her iki yeri bir arada görür."*[320]

İmam Katade: Bize rivâyet olunduğuna göre kabri ona genişletilir, deyip hadisi zikretmektedir.

[319] Ahmed (4/287, 295, 296); Ebû Dâvûd (4753).

[320] Buhârî (1338, 1374); Müslim (2870); Nesâî (4/87); Ahmed (3/126); Ebû Dâvûd (4751); İbn Ebî Asım (863).

Scanned with CamScanner

Yine Buhârî ile Müslim'de, İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'dan rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, iki kabrin yanından geçerken şöyle buyurmuştur: "*Bu iki kişi azap görmektedirler. Ancak büyük bir günah sebebiyle de azab görmüyorlar. Onlardan biri, idrardan kendisini korumuyordu, diğeri ise laf götürüp getirirdi.*" Daha sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, yaş bir ağaç dalı getirilmesini istedi. Onu iki parçaya ayır(ıp kabirlerin üstüne koydu) ve: "*Bunlar, yaş kaldığı sürece onların azaplarının hafifletileceği ümit olunur.*" dedi."[321]

[Kabir Azabı Vardır; Ancak Keyfiyyetini Bilemeyiz]

Hak eden kimseler için kabir azabının ve kabir nimetinin, meleklerin ölüye soru sormalarının sabit olduğu hususunda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen hadisler, tevatür derecesindedir. Bunun sabit olduğuna i'tikâd etmek, inanmak farzdır.

Ancak bunun keyfiyeti hakkında söz söylemeyiz. Zira akıl, bunun keyfiyetine vakıf olamaz; çünkü bu dünyada buna benzer bir şey yoktur.

Şeriat, aklın imkansız kabul ettiği şeyler getirmez; ancak akılların hayrete düşeceği türden hükümler getirebilir. Ruhun bedene geri dönmesi, dünya hayatında bilinen bir şekilde değildir. Aksine ruh, dünya hayatında alışılagelmiş şekilden başka bir sûrette kula iade olunacaktır.

Ruhun, bedenle -hükümleri birbirinden farklı- beş tür bağı vardır:

1. Anne karnında ceninken ruhun beden ile bağı.

2. Yeryüzüne geldikten sonra ruhun beden ile bağı.

3. Uyku halindeyken ruhun beden ile bağı. Bu halde ruh, bir yönden bedene bağlıdır, bir yönden de ondan ayrıdır.

4. Berzah âleminde ruhun beden ile bağı. Ruh, her ne kadar ondan ayrılmış, soyutlanmış ise de hiçbir şekilde onunla bir ilişkisi bulunmayacak bir sûrette büsbütün ondan ayrılmaz. Çünkü müslümanın

[321] Buhârî (216, 218, 1361, 1378); Müslim (292); Ebû Dâvûd (20); Tirmizî (70); İbn Mâce (347); Nesâî (1/28); Ahmed (1/225).

Scanned with CamScanner

selam verişi esnasında ruhun bedenine tekrar geri döndürüldüğüne[322] ve kabirdeki ölünün, insanların geri dönmeleri sırasında ayak seslerini işittiğine[323] dâir rivâyetler varid olmuştur. Ruhun bedene döndürülüşüyle ilgili bu durum, kıyâmet gününden önce bedenin, hayatta olmasını gerektirmeyecek bir şekilde, özel bir döndürülüştür.

5. Cesetlerin diriltileceği günde ruhun beden ile bağı. Bu, ruhun beden ile olan bağının en mükemmel şeklidir. Bundan önceki ilişki türleriyle hiçbir ilişkisi yoktur. Çünkü bu bağ dolayısıyla artık beden hakkında bir daha ölüm, uyku veya bozulma söz konusu olmayacaktır. Çünkü uyku, ölümün kardeşidir.

Bu hususları iyice düşündüğümüz takdirde, bu konuyla ilgili birçok içinden çıkılamayan mesele kendiliğinden çözülmüş olur.

Şunu belirtelim ki kabir azabı, Berzah'taki bir azaptır. Azabı hak ederek ölen her kimse, kabir azabından payına düşeni alır. Kabre ister gömülmüş olsun, ister gömülmemiş olsun. Onu ister yırtıcı hayvanlar yemiş olsun, ister kül oluncaya kadar yakılmış ve külü de havaya savrulmuş olsun. İster asılmış, ister denizde boğulmuş olsun. Tıpkı kabre gömülen kimsenin azap görmesi gibi böylelerinin ruhu da, bedeni de azap görecektir.

Rivâyetlerde varid olan, kabrinde oturtulup kemiklerinin birbirine girmesi ve buna benzer hallere gelince; bunlarla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in maksadının, herhangi bir ifrat ve tefrite gidilmeden anlaşılması icabeder. Onun sözlerine ifadelerin kaldıramayacağı anlamlar yüklenmemesi gerektiği gibi, onun maksadına ve maksad olarak gözettiği hidâyet ve beyânına aykırı manalar da çıkarılmamalıdır. Çünkü böyle bir şey ihmal edildiği ve bu maksat gözetilmediği için pek çok sapıklık ortaya çıkmıştır. Yüce Allah'tan başkasının bilemediği türde doğrudan ayrılmalar ve sapmalar meydana gelmiştir. Hatta Allah

[322] Bu, Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'e has bir özellik olarak varid olmuştur. Ebû Dâvûd (2041).

[323] Buhârî (1338); Müslim (2870).

Scanned with CamScanner

ve Rasûlünden gelenlerin yanlış anlaşılması, İslâm tarihinde görülegelmiş her türlü bid'at ve sapıklığın esasını teşkil eder. Fer'î ve aslî bütün hataların temel sebebi budur. Hele buna bir de kötü maksat ilave edilecek olursa... Allah yardımcımız olsun!

[Üç Ayrı Yurt ve Bunların Hükümleri]

Özet olarak üç tane yurt vardır: Dünya yurdu, berzah yurdu ve ebedî kalınacak âhiret yurdu.

Yüce Allah, her bir yurda ait özel hükümler tespit etmiştir. İnsanı da beden ve candan yaratmıştır. Dünya ahkâmı, bedenlerle alâkalıdır, ruhlar da bedenlere tâbidir. Berzahla ilgili hükümler, ruhlar üzerindedir, bedenler de onlara tâbidir. Bedenlerin haşredilip insanların kabirlerinden kalkacağı gün gelince hüküm, nimet ve azap, hem ruhlar hem de bedenler hakkında söz konusu olacaktır.

İşte bu husus, gerçek anlamda düşünülecek olursa o zaman kabrin, cennet bahçelerinden bir bahçe yahut cehennem çukurlarından bir çukur olacağı gerçeğinin akla uygunluğu ortaya çıkar ve bunun tartışılmaz bir gerçek olduğu anlaşılır. Böylelikle gayba iman eden mü'minler ile böyle olmayanlar birbirlerinden ayırt edilir.

Şunu da bilmek gerekir ki kabirdeki ateş ve nimet, ne dünyadaki ateş türündendir; ne de dünyanın nimetleri türündendir. Yüce Allah, onun toprağını, üstündeki ve altındaki taşları, dünyadaki kor ateşten çok daha sıcak olacak hale gelinceye kadar kızdırır. Ancak dünya ehlinden bir kimse, elini ona değdirirse bunu hiç hissetmez.

Bundan daha hayret edilecek husus şudur: İki kişi, yanyana gömülmekle birlikte onlardan birisinin kabri, cehennem çukurlarından bir çukur olabilir, diğerininki de cennet bahçelerinden bir bahçe olabilir. Ateş çukurunda olan kimsenin ateşinin hararetinden komşusuna hiçbir şey gitmediği gibi, ötekinin de nimetlerinden yanında bulunana hiçbir şey ulaşmaz. Elbette ki yüce Allah'ın kudreti, bundan çok daha büyük ve çok daha hayret vericidir.

Scanned with CamScanner

Şu kadar var ki nefisler, bilgisini kuşatamadıkları şeyleri yalanlama eğilimindedir. Yüce Allah ise bu dünya yurdunda kudretinin, akıllara durgunluk veren öyle şeylerini göstermiştir ki bunlar, bu sözünü ettiğimiz hususlardan çok ileri derecededir. Yüce Allah, kullarının bazılarına bunu göstermeyi dilediği takdirde gösterir, başkalarına da bunu göstermez, gayb olarak muhafaza eder.

Eğer Allah, bütün kullara bunları gösterecek olsaydı elbette ki mükellefiyet ve gayba imanın hikmeti ortadan kalkardı. İnsanlar, ölülerinin cenazelerini gömemezlerdi. Nitekim, *Sahîh*'te şöyle buyrulmaktadır: *"Eğer birbirinizi gömmemeniz söz konusu olmayacak olsaydı ben, yüce Allah'a, sizlere kabir azabından benim duyduklarımı sizlere de duyurması için dua edecektim."*[324]

Hayvanlar hakkında böyle bir hikmet söz konusu olmadığı için onlar, bu sesleri işitir ve idrâk ederler.

90. [Metin]

وَنُؤْمِنُ بِالْبَعْثِ وَجَزَاءِ الْأَعْمَالِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَالْعَرْضِ وَالْحِسَابِ، وَقِرَاءَةِ الْكِتَابِ، وَالثَّوَابِ وَالْعِقَابِ، وَالصِّرَاطِ وَالْمِيزَانِ

"Ba's'a (öldükten sonra dirilişe), kıyâmet gününde amellerin karşılıklarının verileceğine, arza, hisaba, kitapların (amel defterlerinin) okunmasına, sevaba, cezaya, Sırat'a ve Mîzân'a da iman ederiz."

[Şerh]

[Ba's'a ve Cezaya (Amellerin Karşılıklarının Görülmesine) Îmân]

Meâd (öldükten sonra diriliş); Kitabın, sünnetin, aklın ve selim fıtratın delâlet ettiği hususlardandır. Yüce Allah, aziz Kitabında ona dâir

[324] Müslim (2870); Ahmed (5/190).

Scanned with CamScanner

haberler vermiş, deliller ortaya koymuş ve Kur'ân sûrelerinin birçoğunda, onu inkâr edenlerin kanaatlerini reddetmiştir.

Çünkü peygamberler *-hepsine salat ve selam olsun-* âhirete iman gereğini ittifakla bildirip tebliğ etmişlerdir. Âlemlerin Rabbinin varlığını kabul etmek, Âdemoğullarında umumi bir özelliktir ve fıtrîdir. Firavun gibi inat edenler müstesnâ hepsi âlemlerin Rabbini kabul eder.

Ancak ahiret gününe iman böyle değildir; zira onu inkâr edenler pek çoktur. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* de peygamberlerin sonuncusu olduğundan ve onun peygamber olarak gönderilmesiyle kıyâmetin kopması, şehâdet parmağı ile orta parmağın birbirlerine yakınlığı gibi yakın oluşundan[325] ve o, insanların ayakları dibinde haşrolacağı Hâşir ve Mukaffi ünvanlarına sahip olduğundan dolayı, âhiretle ilgili olarak daha önceki peygamberlerden hiçbirinin kitabında bulunmayan geniş açıklamalarda bulunmuştur.

İşte bundan dolayı kimi felsefeciler ve onlara yakın bazıları, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den başka, bedenlerin tekrar yaratılacağını açıkça ifade eden olmadığı zannına kapılmışlar ve bunu âhiretin bir çeşit hayallendirme, canlandırma ve topluluğa yapılan hitap kabilinden olduğu şeklindeki görüşlerine delil göstermişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm, ölüm halinde nefsin dönüşünü, büyük kıyâmet esnasında da bedenin dirilişini birden çok yerde açıklamıştır. Bunlar ise büyük kıyâmeti ve bedenlerin yeniden dirilişini inkâr ederler ve onların kimisi şöyle der: "Bunu Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den başka haber veren olmamıştır, o da bunu canlandırma ve temsil yoluyla bildirmiştir."

Ancak bu, bir yalandır. Büyük kıyâmet; Âdem'den Nuh'a, İbrâhîm'e, Mûsâ'ya, İsa'ya ve diğer peygamberlere varıncaya kadar bütün peygamberler tarafından bilinen ve bildirilen bir hususdur.

---

[325] Buhârî (4935, 5301, 6503); Müslim (295).

Scanned with CamScanner

Yüce Allah, Adem'in yeryüzüne indirilişini haber verirken şöyle buyurmaktadır: **"Kiminiz kiminize düşman olarak inin. Siz, yeryüzünde bir süreye kadar yerleşip kalacak ve orada geçineceksiniz. Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz. Yine oradan çıkarılacaksınız."** (el-A'raf, 24-25)

Lanet olasıca İblis de şöyle demişti: **"Rabbim, o halde tekrar diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver. Buyurdu ki: 'O halde sen kendisine mühlet verilenlerdensin. O belli zamanın gününe kadar."** (Sad, 79-81)

Nuh *aleyhisselam* da şöyle demişti: **"Allah, sizi yerden bir bitki gibi bitirmiştir. Sonra sizi yine oraya iâde edecek ve sizi bir defa daha oradan çıkaracaktır."** (Nuh, 17-18)

İbrâhîm *aleyhisselam* da şöyle demişti: **"Kıyâmet gününde bana günahımı bağışlamasını ümit ettiğim de O'dur..."** (eş-Şuara, 82) Yine şöyle demişti: **"Rabbimiz, hesabın görüleceği gün beni, anababamı ve bütün iman edenleri bağışla."** (İbrâhîm, 41) Şöyle de demişti: **"Rabbim, ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster..."** (el-Bakara, 260)

Mûsâ *aleyhisselam*'a gelince; yüce Allah, kendisine seslendiğinde şöyle buyurmuştu: **"Muhakkak kıyâmet saati gelecektir. Her nefis, yaptığının karşılığını görsün diye vaktini gizli tutarım. Ona iman etmeyen ve hevâsına uyan kimse, ondan seni alıkoymasın. O takdirde helâk olursun."** (Tâhâ, 15-16)

Hatta Firavun hanedanından olup iman eden kişi de öldükten sonra dirilişi biliyordu. O, Mûsâ *aleyhisselam*'a iman etmişti. Yüce Allah, bize onun şu sözleri söylediğini nakletmektedir: **"Ey kavmim! Muhakkak ben, sizin için bağrışıp çağrışma gününden korkarım. O günde arkanızı dönüp gideceksiniz ve sizi Allah'a karşı koruyacak kimseniz olmayacaktır. Allah'ın saptırdığını doğru yola iletecek kimse bulunmaz."** (el-Mu'min, 32-33) O, bu şekilde sözlerini sürdürmüş ve nihayet: **"Ey kavmim! Bu dünya hayatı ancak bir geçimliktir.**

Scanned with CamScanner

Âhiret ise doğrusu asıl kalınacak yurdun ta kendisidir." (el-Mu'min, 39) diyecek noktaya kadar gelmişti. Nihayet yüce Allah da: **"Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun!"** (el-Mu'min, 46) buyurmuştur. Mûsâ *aleyhisselam* da şöyle demişti: **"Bize hem bu dünyada, hem de âhirette iyilik yaz. Çünkü biz, Sana yöneldik."** (el-A'raf, 156)

Yüce Allah, Bakara suresinde zikri geçen inek kıssasında bize şunu haber vermektedir: **"O sebeble: 'Onun bir parçasıyla ona vurun.' dedik. İşte Allah, ölüleri böyle diriltir. Akledersiniz diye size âyetlerini gösterir."** (el-Bakara, 73)

Yüce Allah, Kur'ân'ın birçok âyetinde rasûlleri müjdeleyiciler ve uyarıcılar olmak üzere gönderdiğini haber verdiği gibi cehennem ehli hakkında cehennem bekçilerinin kendilerine şöyle diyeceklerini de bil-dirmektedir: **"Size aranızdan Rabbinizin âyetlerini okuyan ve bugününüze kavuşmakla sizi uyaran peygamberler gelmedi mi? Onlar: 'Evet' diyecekler. Fakat azap sözü kâfirler aleyhine hak olmuştur."** (ez-Zümer, 71)

İşte bu, cehenneme girecek kâfirlerin bazılarının, rasûllerin bugünleri ile karşılaşacakları hususunda kendilerini uyardıklarına dâir bir itiraf-tır. Kısacası bütün rasûller, son peygamberin uyarıp korkuttuğu şekilde günahkarların dünya ve âhirette görecekleri cezaları bildirip onları korkutmuşlardır. Vaad ve vâid'in (tehdidin) söz konusu edildiği Kur'ân-ı Kerîm'in bütün sûrelerinde bu husus, böylece dünyada da, âhirette de söz konusu edilmektedir.

Yüce Allah, peygamberine, öldükten sonra dirilişin gerçekleşeceğine dâir kendi zatı adına yemin etmesini emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Kâfirler: 'Saat (kıyâmet) bize gelmeyecek.' dediler. De ki: 'Hayır, gaybı bilen Rabbim hakkı için elbette o size gelecektir.'"** (Sebe', 3); **"O, gerçek midir? diye senden haber almak isterler. De ki: Evet, Rabbim hakkı için o, elbette haktır ve siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz."** (Yûnus, 53); **"O kâfir olanlar, öldükten sonra asla diriltilmeyeceklerini iddia ettiler. De ki: 'Hayır, Rabbim**

Scanned with CamScanner

hakkı için elbette diriltileceksiniz. Sonra da işlediğiniz mutlaka size haber verilecektir. Hem bu, Allah'a göre pek kolaydır.'" (et-Teğâbun, 7)

Yüce Allah, kıyâmetin yakın olduğunu da haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"O saat (kıyâmet) yaklaştı ve ay yarıldı."** (el-Kamer, 1); **"İnsanların hesaba çekilecekleri vakit yaklaştı. Onlar ise gaflet içerisinde yüz çeviriyorlar."** (el-Enbiyâ, 1); **"İsteyen biri, inecek azabı istedi. O, kâfirler içindir. Onu önleyebilecek yoktur."** (el-Mearic, 1-2) ve daha sonra da şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü onlar, onu (azabı) uzak gördüler. Biz ise onu yakın görürüz."** (el-Meâric, 6-7)

Yüce Allah, öldükten sonra dirilişi inkâr edenleri kınayarak şöyle buyurmaktadır: **"Allah'a kavuşmayı yalanlayanlar, hem en büyük zarara uğramışlardır, hem de doğru yolu bulamamışlardır."** (Yûnus, 45); **"Bilin ki o saat hakkında tartışanlar elbette (Haktan) uzak bir sapıklık içindedirler."** (eş-Şûrâ, 18); **"Halbuki âhirete dâir bilgileri ardarda (kendilerine) ulaştırılmıştır. Onlar ise ondan yana şüphe içindedirler. Hatta onlar, ona karşı kördürler."** (en-Neml, 66); **"Onlar, var güçleriyle: 'Ölen kimseyi Allah diriltmez.' diye Allah'a yemin ettiler. Hayır, öyle değil. Bu, O'nun gerçekleştirmeyi üzerine aldığı hak bir vaaddir... İnkâr edenler de kendilerinin gerçekten yalancı kimseler olduklarını bilsinler diye."** (en-Nahl, 39); **"Kıyâmet, mutlaka gelecektir. Bunda hiç şüphe yoktur fakat insanların çoğu iman etmezler."** (el-Mu'min, 59); **"Biz, onları kıyâmet günü körler, dilsizler ve sağırlar olarak yüzü koyun haşredeceğiz, varacakları yer cehennemdir. Alevi yavaşladıkça Biz, onlara alevini arttırırız. Bu, onların cezasıdır; çünkü onlar, âyetlerimizi inkâr ettiler ve: 'Bir yığın kemik ve un ufak olunca mı... sahi biz mi yeniden yaratılıp diriltileceğiz?' dediler. Onlar, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'ın kendilerinin benzerini yaratmaya kadir olduğunu görmediler mi? Hem onlar için bir ecel tayin ettik ki onda hiç-**

Scanned with CamScanner

bir şüphe yoktur. Fakat zalimler, küfürde kalmaktan başkasında ayak diretmediler." (el-İsra, 97-99)

"Ve dediler ki: 'Bir yığın kemik ve un ufak olduğumuz zaman mı, biz mi yeniden yaratılıp diriltileceğiz?' De ki: 'İster taş ister demir olun yahut aklınıza (yeniden diriltilmesi) daha imkânsız gibi görünen herhangi bir varlık (yine de diriltileceksiniz).' 'Bizi kim diriltecek?' diyecekler. Hemen de ki: 'İlk defa sizi yoktan yaratmış olan.' Sana kafalarını sallayacaklar ve: 'O, ne vakit olacaktır.' diyecekler. De ki: 'Yakın olması umulur.' Sizi çağıracağı gün O'na hamdederek çağrısına uyup geleceksiniz ve ancak (dünyada) pek az bir süre kaldığınızı zannedeceksiniz." (el-İsra, 49-52)

Yüce Allah'ın: **"Kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirip dedi ki: 'Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek?'"** (Yasin, 78) buyruğundan itibaren sûrenin sonuna kadar devam eden buyruklar da bu kabildendir.

Eğer insanların en bilgili, en fasih ve en güçlü anlatıma sahip olanı, bu delilden daha güzel yahut veciz, sağlam ve yerinde oluşu bakımından buna benzer bir delili getirmeye kalkışsalardı, elbette buna güç yetiremezlerdi.

Yüce Allah, bu hususta delilin başına bir cevap gerektirecek şekilde, inkârcı birinin sorduğu bir soruyu zikretmiştir. Yüce Allah'ın: **"Kendi yaratılışını unutarak"** ifadesinde zaten yeterli cevap vardır, gerekli delil ortaya konulmuştur. Eğer yüce Allah, delili pekiştirmeyi ve daha çok açıklamayı murad etmemiş olsaydı, bu bile şüpheyi izale etmek için yeterli olurdu.

Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Onları ilk defa yaratan kim ise O, diriltecektir."** Böylelikle ilk yaratmayı tekrar yaratmaya, birinci var etmeyi ikinci var edişe delil göstermiştir. Çünkü aklı başında olan herkes şunu kesinlikle bilir ki: Bunlardan birisine güç yetiren, ötekine de güç yetirebilir. Eğer ikincisini meydana

Scanned with CamScanner

getirmekten aciz ise birincisini (yoktan var etmeyi) gerçekleştirmekteki aczi çok daha ileri derecededir. Yoktan yaratma, yaratıcının, yarattığına muktedir olmasını ve mahlûkatıyla ilgili etraflı bilgi sahibi olmasını icap ettirdiği için yüce Allah devamla: **"O, her türlü yaratmayı en iyi bilendir."** (Yasin, 79) buyurmaktadır.

O, ilk yaratmanın her türlü tafsilatını, cüz'iyatını, maddelerini ve sûretini bildiği gibi ikincisini de bu şekilde etraflı olarak bilir. O'nun ilmi tam, kudreti kamil olduğuna göre çürümüş kemikleri diriltmek, O'nun için nasıl imkansız olabilir?

Daha sonra yüce Allah, karşı konulamaz bir delil ve apaçık bir belgeyle durumu daha da pekiştirmektedir. Bu da bir başka inkârcının soru ve cevabını içermektedir: Kemikler, çürüdükleri takdirde kuru ve soğuk tabiatına geri dönerler. Hayatın maddesi ve hayatı taşıyan varlığın tabiatı ise öldükten sonra dirilişe delil olacak şekilde sıcak ve nemli olmasını gerektirmektedir. İşte bu ifadede aynı anda hem delil, hem de cevap bulunmakta ve şöyle buyurmaktadır: **"O, sizin için yeşil ağaçtan, ateş çıkarandır. Siz de ondan ateş yakıyorsunuz."** (Yasin, 80)

Yüce Allah, nemlilik ve soğukluk ile dolup taşan yeşil ağaçtan, son derece sıcak ve kuru olan bu unsuru çıkarmış olduğunu haber vermektedir. Bir şeyi onun zıddı özelliklere sahip olan bir başka şeyden çıkartan, bütün yaratılanların madde ve unsurlarıyla kendisine itaat ettiği ve asla karşı koyamadığı zat kim ise, inkârcının kabul edemediği çürümüş kemikleri diriltecek olan da O'dur.

Daha sonra yüce Allah, bunu, daha büyük ve daha değerli olan bir şeyin daha kolay ve daha küçük olana delâleti yöntemini kullanarak pekiştirmektedir. Akıl sahibi herkes şunu bilir ki: Büyük ve üstün olana güç yetiren bir zat, ondan çok daha aşağılarda olan bir şeye daha çok muktedirdir. Bir kantar ağırlığı taşıyabilen bir kimse, bir okkayı çok daha kolaylıkla taşıyabilir. İşte bu maksatla yüce Allah şöyle buyur-

Scanned with CamScanner

maktadır: **"Gökleri ve yeri yaratan onlar gibisini yaratmaya kadir değil midir?"** (Yasin, 81)

Böylelikle yüce Allah, üstünlük ve büyüklüklerine, cisimlerinin azametine, genişliklerine, yaratılışlarındaki akıllara durgunluk veren niteliklere rağmen gökleri ve yeri yoktan var edenin, çürümüş olan kemikleri diriltip eski haline geri döndürmeye çok daha ileri çapta muktedir olduğunu haber vermektedir. Nitekim yüce Allah, bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Göklerle yerin yaratılması, andolsun ki insanların yaratılışından daha büyüktür. Fakat insanların çoğu bilmezler."** (el-Mu'min, 57) Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Peki göklerle yeri yaratmış ve onları yaratmaktan dolayı yorulmamış olan Allah'ın ölüleri diriltmeye de kadir olduğunu görmezler mi?"** (el-Ahkaf, 33)

Daha sonra yüce Allah, bu hususu daha da pekiştirmekte ve bir başka şekilde açıklamaktadır. O da şudur: Yüce Allah'ın fiili; birtakım araçlar, külfetler, yorgunluk ve meşakkatlere maruz kalarak iş yapabilen ve o fiili tek başına ve bağımsız olarak yapma imkanı bulunmayan bir varlığın fiiline benzemez. Böyle bir varlığın mutlaka birtakım aletlere ve yardımcılara ihtiyacı vardır. Halbuki yüce Allah'ın dilediğini yaratması ve meydana getirmesi için bizatihi o işi irade etmesi ve meydana gelecek olan varlığa: "Ol" demesi yeterlidir. O, derhal O'nun dileyip irade ettiği şekilde var olur.

Daha sonra yüce Allah, bu delili, her şeyin mutlak egemenliğinin elinde bulunduğunu ve fiiliyle, emriyle dilediği gibi tasarrufta bulunduğunu haber vererek: **"Yalnız O'na döndürüleceksiniz."** (Yasin, 83) buyurmak suretiyle sona erdirmektedir.

Yüce Allah'ın şu buyruğu da bu kabildendir: **"Yoksa insan, başıboş bırakılacağını mı sanır? O, dökülen meniden bir damla değil miydi? Sonra o, alaka (sülük gibi rahme yapışan bir kan parçası) olmuş, sonra (Allah onu) yaratmış, düzenlemiştir. Ondan erkek**

Scanned with CamScanner

ve dişi iki sınıf yaratmıştır. Bunları yapanın, ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?" (el-Kıyame, 36-40)

Böylelikle yüce Allah, insanı hakkında emir ve yasak verilmemiş, yaptıkları karşılığında mükafat ve ceza söz konusu olmaksızın ihmal edilmiş şekilde başıboş bırakmayacağını, hikmet ve kudretinin buna izin vermeyeceğini belirterek kıyâmete delil göstermektedir. Nitekim yüce Allah, **"Acaba siz, Bizim sizi boşuna yarattığımızı ve sizin Bize gerçekten döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz?"** (el-Mu'minun, 115) buyurarak sûrenin sonuna kadar bu gerçeği ifade etmektedir.

Şüphesiz ki insanı nutfeden, sülük gibi yapışan bir kan damlacığına, sonra bir çiğnem ete dönüştüren, daha sonra ona gözler ve kulaklar verip duyu organlarını, güç ve kabiliyetlerini, kemikleri ve çeşitli menfaat araçlarını yerleştiren, güç ve kuvvetini teşkil eden sinirleri ve lifleri koyan, yaratılışını son derece sağlam (muhkem) kılıp en mükemmel olan bu sûretle (şekille) onu dünyaya çıkartan, nasıl olur da onu ikinci bir defa yaratıp var etmekten aciz olabilir? Yahut O'nun hikmet ve inayeti, onu başıboş bırakıp terk etmesini nasıl gerektirebilir? Elbette ki bu, O'nun hikmetine yakışmaz ve O'nun kudreti, böyle bir şeyi gerçekleştirmekten de acze düşmez.

Şimdi daha vecizi asla mümkün olmayacak derecede veciz sözlerle akılları hayrete düşüren bu delillendirmeye, daha açığı asla düşünülemeyecek derecede net açıklamaya ve hiçbir şekilde daha yakını düşünülemeyecek derecede yakın bir yerden verilmiş bu örneğe gerçekten dikkat etmek gerekir.

Kur'ân'da bu tür delillendirme pek çoktur. Mesela yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey insanlar! Eğer öldükten sonra diriltilmekten yana şüpheniz varsa bilin ki Biz, sizi topraktan yarattık. Sonra nutfeden... onda hiç şüphe yoktur ve Allah muhakkak kabirdekileri diriltecektir."** (el-Hac, 5-7); **"Andolsun ki Biz, insanı süzülmüş bir çamurdan yarattık... sonra da şüphesiz ki sizler, Kıyâmet gününde elbette diriltileceksiniz."** (el-Mu'minun, 12-16)

Scanned with CamScanner

Yüce Allah, ayrıca Ashab-ı Kehf kıssasını, onları güneş hesabıyla üç yüz yıl, kamerî sene hesabıyla üç yüz dokuz yıl nasıl ölü olarak bıraktığını zikretmektedir. Bu kıssada da yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Böylece bulunmalarını sağladık ki Allah'ın (insanları dirilteceğine dâir) vaadinin gerçek olduğunu ve kıyâmetin kopacağında asla şüphe bulunmadığını bilsinler."** (el-Kehf, 21)

Selefin ve akıl sahibi kimselerin büyük çoğunluğunun kabul ettiğine göre; cisimler, bir halden bir hale dönüşmektedir. Toprağa dönüştükten sonra yüce Allah, onu yeni bir şekilde yaratmaktadır. Nitekim o, ilk yaratılışında da yeni bir yaratılışa bürünmüştü. Önce o, bir nutfeydi, sonra bir kan pıhtısı oldu, sonra bir çiğnemlik et, sonra et ve kemik oldu. Sonra mükemmel ve gayet muntazam bir yaratılışta onu yarattı. İşte sonradan -tekrar- yaratmak da böyledir.

Yüce Allah, "acbu'z-zeneb" denilen kuyruk sokumu müstesnâ tamamıyla çürüdükten sonra onu tekrar yaratacaktır. Nitekim *Sahîh*'te sabit olduğuna göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Ademoğlunun "acbu'z-zeneb"i müstesna tamamı çürür. Ademoğlu, ondan yaratılmıştır ve tekrar ondan yaratılacaktır."*[326]

O halde iki yaratılış, aynı cinsin iki türüdür. Bir bakıma birbirleriyle uyum gösterirler ve birbirlerine benzerler. Bir diğer açıdan ise birbirlerinden ayrı ve farklıdırlar.

Meâd (yeniden yaratma), ilkin aynısıdır. Tekrar yaratmanın gerekleri ile ilk yaratmanın gerekleri arasında fark olsa bile böyledir. (Çürümeden) geriye kalan "acbu'z-zeneb"dir. Bedenin diğer bölümleri ise şekil değiştirir ve dönüştüğü ilk maddeden tekrar yaratılır.

Bilindiği gibi biri, bir kimseyi küçük yaşta görse, sonra da onu yaşlanmış haliyle görse; gördüğü kişinin, önceden çocuk olarak gördüğü kişi ile aynı şahıs olduğunu bilir. Halbuki o, her zaman bir halden bir hale geçmiş bir varlıktır. Diğer canlılar ve bitkilerde de durum böyle-

[326] Buhârî (4814, 4935); Müslim (2955); Ahmed (2/322); Nesâî (4/11); Ebû Dâvûd (4743); Mâlik (1/234); İbn Mâce (4226).

Scanned with CamScanner

dir. Bir kişi, küçük bir fidanı görse, sonra onu büyümüş haliyle görse: "Bu, odur." der. Halbuki ikinci yaratmanın nitelikleri, bu yaratmanın nitelikleriyle aynı değildir. Bu sebeble "Değişmeye uğrayanlar sadece niteliklerdir." denemez.

Bilhassa cennet ehli, cennete -Buhârî ve Müslim ile diğer hadis kitaplarında sabit olduğu üzere- Âdem'in sûreti üzere altmış arşın boyunda girecektir. Eninin yedi arşın olacağı da rivâyet edilmiştir. İşte bu, çeşitli değiştirici etkenlere maruz olmayacak kalıcı bir yaratılış olacaktır. Dünyadaki bu yaratılış ise bozulan ve çeşitli olumsuz etkenlere (afetlere) maruz bir yaratmadır.

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Kıyâmet gününde amellerin karşılıklarının görüleceğine..." şeklindeki ifadesine gelince; yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"(O) din gününün Mâlik'idir." (el-Fatiha, 3); **"O gün de Allah onlara hak ettikleri cezalarını bütünüyle verecektir ve Allah'ın apaçık hakkın ta kendisi olduğunu da bileceklerdir."** (en-Nur, 25)

Din, karşılık demektir. Mesela: "Sen nasıl karşılık verirsen, sana da öylece karşılık verilir." anlamında: "كَمَا تَدِينُ تُدَانُ" denir.

Yüce Allah'ın birçok buyruğu da bu anlamı ifade etmektedir:

"Yaptıklarına karşılık olmak üzere..." (es-Secde, 17; el-Ahkaf, 14; el-Vakıa, 24); **"Bu (amellerine) uygun bir karşılıktır."** (en-Nebe', 26); **"İyilikle gelene bunun on misli vardır. Bir günah ile gelen de ancak onun misliyle cezalandırılır. Onlara zulmedilmez."** (el-En'âm, 160); **"Kim, iyilikle gelirse ona, ondan hayırlısı vardır. Hem onlar, o günde dehşetli bir korkudan yana güvenlik içindedirler. Kim de kötülükle gelirse, yüzleri üzere ateşe dökülürler. 'İşlediğinizden başkası ile mi cezalandırılırsınız ki?' (denilir.)"** (en-Neml, 89-90); **"Kim iyilikle gelirse, onun için ondan hayırlısı vardır. Kim de kötülükle gelirse, kötülükleri işleyenlere ancak yaptıklarının karşılığı verilir."** (el-Kasas, 84)

Scanned with CamScanner

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de aziz ve celil olan Rabbinden şu rivâyette bulunduğunu Ebû Zer el-Ğıfarî *radıyallahu anh* naklettiği hadisinde bize şöylece bildirmektedir:

"Ey kullarım! Bunlar, ancak (sizin karşılığını göreceğiniz) amellerinizdir. Ben, onları sizin için tespit ediyo-rum, sonra da onların karşılıklarını size eksiksiz olarak vereceğim. Kim, bir hayır bulursa bundan dolayı Allah'a hamd etsin. Kim, başka bir şey bulursa, kendisinden başka kimseyi kınamasın."[327]

Yüce Allah'ın izniyle biraz sonra buna dâir daha geniş açıklamalar gelecektir.

[Arz ve Hesab]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İşte o günde, olan (vâkıa) olmuştur. Gök yarılmış ve o günde o yıkılmaya yüz tutmuş olacaktır. Melekler de onun çevresinde olacaktır. O günde onların üstlerinde bulunan sekiz (melek) de Rabbinin Arşını taşır. O günde -hiçbir şeyiniz gizli kalmaksızın- arz olunursunuz."** (el-Hakka, 15-18) ve sûrenin sonuna kadar...

"Ey insan! Gerçekten sen, Rabbine doğru durmadan çalışıp çabalayacaksın. Sonunda O'na kavuşacaksın. Kitabı (amel defteri) sağ eline verilecek kimseye gelince o, kolay bir hesab ile hesaba çekilecek ve âilesine sevinçli dönecektir. Kitabı arkasından (sol eline) verilecek kimseye gelince o, ölümü çağıracaktır ve alevli ateşi boylayacaktır. Çünkü o, âilesi arasında şımarıktı. Çünkü o, asla (Rabbinin huzuruna) dönmeyeceğini sanmıştı. Hayır, şüphe yok ki Rabbi, onu çok iyi görendi." (el-İnşikak, 6-15); **"Saf halinde Rabbine arz edilecekler. 'Andolsun ki ilk kez sizi nasıl yaratmış idiysek, öylece Bize geldiniz.'"** (el-Kehf, 48); **"Kitap (amel defteri) ortaya konulmuş olacak. Günahkârları, onun için-**

[327] Buhârî (4814, 4935); Müslim (2955).

Scanned with CamScanner

dekilerinden korkuya kapılmış göreceksin. 'Vay bizim halimize; bu kitaba ne olmuş! Küçük büyük hiçbir şey bırakmayıp sayıp dökmüş.' diyecekler. Onlar, işlediklerini hazır bulacaklardır. Rabbin kimseye zulmetmez." (el-Kehf, 49); **"O gün yer başka bir yerle değiştirilecektir, gökler de. (İnsanlar da) bir olan, Kahhâr olan Allah'ın huzurunda toplanacaklardır..."** (İbrâhîm, 48 ve sûrenin sonuna kadar)

"O dereceleri yükseltendir, arşın sahibidir... Şüphesiz Allah, hesabı çok çabuk görendir." (el-Mu'min, 15-17); **"Bir de Allah'a döndürüleceğiniz bir günden korkun. Sonra herkese kazandığı eksiksiz verilecek ve onlara zulmedilmeyecektir."** (el-Bakara, 281)

Buhârî'nin *Sahîh*'inde kaydettiği rivâyete göre Âişe *radıyallahu anha*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu naklet-mektedir: *"Kıyâmet gününde hesaba çekilen kişi mutlaka helak olur."* Ben: "Ey Allah'ın Rasûlü! Yüce Allah: **"Kitabı sağ eline verilecek kimseye gelince, o kolay bir hesab ile hesaba çekilecek."** (el-İnşikak, 7-8) buyurmuyor mu?" dedim. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"O, arz esnasında olacaktır. Yoksa kıyâmet gününde inceden inceye hesaba çekilen bir kimse, mutlaka azaplandırılır."*[328]

Yani eğer yüce Allah, kullarını hesaba çektiğinde, inceden inceye onları hesaba çekecek olursa, mutlaka onları azaplandırır ve bu durum-da onlara zulmetmiş olmaz. Ancak yüce Allah, affedip bağışlar. İleride yüce Allah'ın izniyle buna dâir daha geniş açıklamalar da gelecektir.

Yine *Sahîh*'te, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: *"Şüphesiz kıyâmet gününde insanlar baygın düşeceklerdir. İlk ayılacak kişi, ben olacağım. Mûsâ'nın Arş'ın bir sütununu tutmuş olduğunu göreceğim. Bilemiyorum, acaba*

[328] Buhârî (103, 4939, 6536, 6537); Müslim (2876); Ebû Dâvûd (3093); Tirmizî (3334); Ahmed (6/47).

Scanned with CamScanner

benden önce mi kendine gelmiş olacak, yoksa Tur günü baygın düşmesinin karşılığı mı ona verilmiş olacak?"[329]

Bu, yüce Allah'ın insanlar arasında hüküm vermek üzere geleceği, yeryüzü onun nuruyla aydınlanacağı vakit mahşer meydanındaki baygınlıktır. O vakit bütün mahlûkat, baygın düşecektir.

Eğer "Hadis-i şerifte geçen: *'Kıyâmet gününde bütün insanlar baygın düşeceklerdir. Üzerinden yerin ilk yarılacağı (kabirden ilk kalkacak) kişi ben olacağım. Mûsâ'nın Arş'ın bir sütununu tutmuş olduğunu göreceğim.'*[330] hadisi hakkında ne dersiniz?" diye sorulacak olursa, şu şekilde cevap veririz:

Şüphesiz bu lafız, böyle varid olmuştur. İşte izah edilmesi gereken mesele de bu lafızın böyle oluşundan ötürüdür. Ancak râvî, bu lafzı naklederken bazı hadislerin ifadelerini diğerine karıştırmıştır. Böylelikle o, iki hadisin lafzını bir araya getirmiştir. İki hadis de bu şekilde gelmiş-tir. Hadislerden biri şu şekildedir: *"Kıyâmet gününde insanlar baygın düşerler, ilk ayılan kişi ben olurum."* Az önce geçtiği gibi. İkinci hadis de şu şekildedir: *"Kıyâmet gününde arzın üzerinden yarılacağı ilk kişi ben olacağım."* Râvî, bu hadisin lafızlarını diğerine karıştırmıştır. Buna dikkat çekenlerden birisi de Ebû'l-Haccac el-Mizzî'dir. Ondan sonra da eş-Şeyh Şemsuddin İbnu'l-Kayyım ile hocamız İmaduddîn İbn Kesir de buna dikkat çekmişlerdir. Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun.

Aynı şekilde kimi râvîler de bu hususta tereddüte düşüp şöyle demişlerdir: *"Bilemiyorum, benden önce mi ayılmış olacak, yoksa yüce Allah'ın istisna ettiği kimselerden mi olacak?"* Ancak sahîh rivâyetlerin ittifakla kaydettikleri mahfuz şekil, birincisidir. Sahîh olan mana da odur. Çünkü kıyâmet gününde baygın düşmek, yüce Allah'ın kullar arasında hüküm vermek üzere geleceği vakit, kullarına tecelli etmesi dolayısıyla olacaktır. Mûsâ *aleyhisselam* da eğer onlarla birlikte baygın düşmeyecek-

[329] Buhârî (2411, 3408, 6517, 6518, 7428); Müslim (2373); Ebû Dâvûd (4671); Ahmed (2/264).

[330] Buhârî (2412, 3298, 4638, 6916); Müslim (2374).

Scanned with CamScanner

se, ona yüce Rabbinin dağa tecelli edip dağı darmadağın ettiği esnadaki baygınlığının karşılığı verilmiş olacaktır. Böylece o tecellinin baygınlığı, kıyâmet gününde Rabbin tecellisi dolayısıyla bütün yaratılanların baygın düşecekleri baygınlığın bedeli olmuştur. İşte bu önemli hususu dikkatle düşünmeli ve bunu gözden uzak tutmamalıyız.

İmam Ahmed, Tirmizî, Ebû Bekr İbn Ebi'd-Dunya, el-Hasen'in şöyle dediğini rivâyet etmektedirler: Ebû Mûsâ el-Eşarî'yi şöyle derken dinledim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Kıyâmet gününde insanlar, üç defa arz edileceklerdir. İki arz, tartışma ve mazeret belirtme arzıdır. Diğer arzda ise amel defterleri (sahiplerini bulmak üzere) uçuşacaktır. Kitabı sağ tarafından verilen kolay bir şekilde hesaba çekilecek ve cennete girecektir. Kitabı sol tarafından verilen de cehenneme girecektir."*[331]

[Sırat]

Şeyh *rahimehullah*'ın "Sırat'a" ifadesi, Sırat'a da iman ederiz, demektir. Sırat, cehennem üzerindeki bir köprüdür. İnsanlar, hesap için duracakları yer olan Mevkıf'ten ayrıldıktan sonra Sırat'ın önündeki bir karanlığa ulaşacaklardır.

Nitekim Âişe *radıyallahu anha* şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şöyle soruldu: "Yer başka bir yere ve semavat da başka semalara dönüştürüleceği vakit insanlar nerede olacaklardır?" O: *"Köprünün berisinde, bir karanlığın içerisinde olacaklar."* buyurmuştur.[332] İşte münafıkların mü'minlerden ayrılıp geride kalacakları, mü'minlerin onların önlerine geçecekleri, aralarına münafıkların, mü'minlerin yanına ulaşmalarını engelleyecek bir sur çekilip engel olunacağı yer burasıdır.

İmam Beyhakî, kendi senediyle Mesruk'tan, o Abdullah (b. Mes'ud)'dan; şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Kıyâmet gününde Allah, insanları bir arada toplar... Amelleri miktarınca her birine nuru ve-

[331] Tirmizî (2427); İbn Mâce (4277); Ahmed (4/414).
[332] Müslim (315).

Scanned with CamScanner

rilir. Kimisine nuru önündeki bir dağ gibi verilir. Kimisine nuru bundan daha fazla verilir. Kimisine de nuru, sağ tarafındaki bir hurma ağacı gibi verilir. Kimisine de yine sağ tarafında, ama bundan daha aşağı şekilde verilir. Nihayet en sonuncu kişiye nuru ayağının başparmağı üzerinde verilir. Kimi zaman aydınlatır, kimi zaman da söndürülür. Aydınlattığı vakit ayağını öne doğru atar, söndürüldüğünde olduğu yerde kalakalır. Bu kimse ve diğerleri, Sırat'ın üzerinden geçerler. Sırat ise kılıcın keskin tarafı gibidir, oldukça kaygandır. Onlara: 'Nurlarınız miktarınca yol alın.' denilir. Kimisi, yıldızın kayması gibi hızlıca gider, kimisi rüzgar gibi geçer. Kimisi göz açıp kapamak gibi geçer, kimisi hızlı deve gibi geçer ve hızlıca koşar. Kısacası amelleri miktarınca yol alırlar. Nihayet nuru ayağının başparmağı üzerinde olan kişi de bir eli çekilir, bir eli bir tarafa yapışır, bir ayağı çekilir, bir ayağı bir yere takılır. Sağı, solu cehennem ateşine değer. Nihayet hepsi (Sırat'ı geçip) kurtulurlar. Kurtuldukları vakit: 'Bize seni gösterdikten sonra, bizi senden kurtaran yüce Allah'a hamdederiz. Allah, bize hiç kimseye vermediğini vermiştir.' derler."[333]

["Cehenneme Uğrama"nın Anlamı]

Yüce Allah'ın: **"Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur."** (Meryem, 71) buyruğu hakkında sözü edilen "cehenneme uğrayış"tan ne kastedildiği hususunda tefsir alimlerinin farklı görüşleri vardır. Daha güçlü ve daha açık olan görüş, bunun Sırat'ın üzerinden geçiş olduğudur. Çünkü yüce Allah: **"Bundan sonra takva sahiplerini kurtarırız, zalimleri ise orada dizleri üzerine çökmüş olarak terk ederiz."** (Meryem, 72) buyurmaktadır.

Sahîh'teki rivâyete göre de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki ağacın altında biat eden hiçbir kimse asla cehenneme girmeyecektir."* Hafsa *radıyallahu anha* dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Yüce Allah: **"Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur."** bu-

[333] el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, (10/340, 353).

Scanned with CamScanner

yurmuyor mu?" dedim, şöyle buyurdu: "*Peki, Allah'ın (devamında):* **"Bundan sonra takva sahiplerini kurtarırız, zalimleri ise oradan dizleri üzerine çökmüş olarak terk ederiz."** (Meryem, 72) *buyurduğunu duymadın mı?"*[334]

Böylece Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, cehenneme uğramanın, cehenneme girmeyi gerektirmediğine işaret etmiştir. Aynı şekilde şerden kurtulmanın, önce o şerrin husule gelmesini gerektirmediğini, aksine onun sebebinin gerçekleşmiş olmasını gerektirdiğini belirtmektedir.

Düşmanının, bir kimseyi öldürmek üzere takip edip de buna imkan bulamaması halinde: "Allah, onu onlardan kurtardı." denir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Emrimiz gelince Hud'u da... kurtuluşa erdirdik."** (Hud, 58); **"Emrimiz gelince Sâlih'i... kurtardık."** (Hud, 66); **"Emrimiz gelince Şuayb'ı... kurtardık."** (Hud, 94)

Halbuki azap, onlara isabet etmemiş, başkalarına isabet etmişti. Yüce Allah'ın özellikle onlara lutfetmiş olduğu kurtuluş sebebleri olmasaydı, elbette kavimlerine isabet eden azap onlara da isabet edecekti.

İşte ateşe uğrayacakların durumu da böyledir. Onlar, Sırat'ın üzerinde ateşin üst tarafından geçeceklerdir. Sonra da yüce Allah, takva sahibi olanları kurtaracak, zalimleri de orada diz üstü çökmüş olarak bırakacaktır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Câbir *radıyallahu anh* yoluyla gelen bir hadiste buradaki uğramak (vurûd)dan kastın, Sırat'ın üzerinden geçmek olduğunu açıklamıştır.

[Mîzân ve Hakikati]

"Ve Mîzân'a" ifadesi Mîzân'a da iman ederiz, demektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kıyâmet gününe has adâlet terazilerini koyarız. Kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz. Bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile Biz, onu getiririz. Hesaba çekenler olarak**

[334] Müslim (2469).

Scanned with CamScanner

Biz yeteriz." (el-Enbiyâ, 47); **"Kimlerin tartıları ağır gelirse işte onlar, felah bulanların ta kendileridir. Kimlerin de tartıları hafif gelirse işte onlar, kendilerine zarar verenlerdir, cehennemde ebedî kalıcıdırlar."** (el-Mu'minun, 102-103)

Allâme Kurtubî der ki: "Âlimler derler ki: Hesap bittikten sonra arkasından amellerin tartılmasına sıra gelir. Çünkü tartı, karşılık vermek içindir. Dolayısıyla hesaba çekmekten sonra olması gerekir. Hesaba çekiş ise amellerin tesbiti içindir. Tartı da ona göre karşılık vermek maksadıyla amellerin miktarını ortaya çıkarmak için yapılır. Yüce Allah'ın: **"Kıyâmet gününe has terazileri adâletle koyarız."** buyruğuna göre amellerin tartıldığı birçok Mîzân'ın olması ihtimal dahilinde olduğu gibi onunla tartılan şeylerin kastedilmiş olma ihtimali de vardır. Çoğul olması ise tartılan amellerin çeşitli olmaları göz önünde bulundurularak kullanılmıştır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır."

Sünnet'in delâlet ettiği husus ise şudur: Amellerin, kendisinde tartılacağı Mîzân'ın maddî ve gözle görülür iki tane kefesi bulunacaktır. İmam Ahmed'in kaydettiği rivâyete göre Ebû Abdurrahmân el-Hubulî şöyle demiştir: Ben, Abdullah b. Amr *radıyallahu anhuma*'yı şöyle derken dinledim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki:

"Muhakkak yüce Allah, kıyâmet gününde, herkesin gözü önünde benim ümmetimden bir kişiyi çıkartacaktır. Onun aleyhine tam doksan dokuz tane sicil yayacaktır. Her bir sicilin uzunluğu göz alabildiği kadar olacaktır. Sonra da ona 'Bunlardan herhangi bir şeyi inkâr ediyor musun? Benim koruyucu yazıcılarım sana zulmettiler mi?' diyecek, o: 'Hayır, Rabbim!' diyecektir. Yüce Allah: 'Herhangi bir mazeretin yahut bir iyiliğin var mı?' diye soracak, adam şaşırıp kalacak ve: 'Hayır, Rabbim!' diyecektir. Yüce Allah şöyle buyuracak: 'Bilakis senin bizim nezdimizde yapmış olduğun bir iyiliğin var. Bugün senin aleyhine sana zulmedilmeyecektir.' Bunun üzerine ona üzerinde: 'Eşhedu enla ilahe illallah ve eşhedu enne Muhammeder Rasûlullah' yazılı bir kağıt parçası çıkartılır.

Scanned with CamScanner

(yüce Allah): 'Onu huzura getirin.' buyurur. O kişi: 'Rabbim, bu kağıt parçasının bu siciller karşısındaki ağırlığı ne olacak ki?' diyecek. Yüce Allah: 'Şüphesiz ki sana zulüm edilmeyecek.' buyuracak. Bunun üzerine o siciller bir kefeye konur. O kağıt parçası da diğer kefeye konur. (Tartı sonucu) siciller havaya doğru kalkar ve o kağıt parçası ağır basar. Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adı karşısında hiçbir şey ağır basamaz."(335)

Bu hadisi Tirmizî, İbn Mace ve İbn Ebi'd-Dünya, el-Leys yoluyla böyle rivâyet etmişlerdir. Tirmizî şunu da ekler: *"Allah'ın ismiyle birlikte hiçbir şey ağır basamaz."* Bir başka rivâyetinde de şöyle geçmektedir: *"Kıyâmet gününde mîzânlar konulur. Adam, getirilir ve bir kefeye konur..."*(336) Hadisin bu rivayetinde çok önemli bir husus dile getirilmektedir. O da amelde bulunan kimsenin, ameliyle birlikte tartılacağıdır. Buna Buhârî'nin kaydettiği şu rivâyet de tanıklık etmektedir: Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'ın rivayetine göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kıyâmet gününde oldukça iri yarı ve şişman bir adam getirilecek, fakat Allah nezdinde bir sivrisinek kanadı kadar ağırlığı olmayacaktır. (Devamla) buyurdu ki: Dilerseniz yüce Allah'ın: **"Biz, kıyâmet günü onlar için ölçü tutmayacağız."** (el-Kehf, 105) *buyruğunu okuyunuz."*(337)

İmam Ahmed de İbn Mes'ud *radıyallahu anh*'dan şu rivâyeti kaydetmektedir: "İbn Mes'ud, bir seferinde Erak ağacından bir misvak koparıyordu. Bacakları oldukça inceydi, rüzgar onun dengesini bozar gibi oldu. Onu görenler buna güldüler. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Ne diye gülüyorsunuz?"* diye sordu. "Ey Allah'ın Rasûlü, bacaklarının inceliğine..." dediler. Şöyle buyurdu: *"Nefsim*

335 Tirmizî (2639); İbn Mâce (4300); Ahmed (2/213).
336 Tirmizî (2639); Ahmed (2/221, 222).
337 Buhârî (4729); Müslim (2785).

Scanned with CamScanner

elinde olana yemin ederim ki onlar, Mîzân'da Uhud'dan daha ağır basacaklardır."(338)

Bizzat amellerin tartılacağına dâir hadisler de varid olmuştur. Müslim'in, *Sahîh*'inde yer alan Ebû Malik el-Eşarî'den gelen hadis-te olduğu gibi... O dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöy-le buyurdu: *"Temizlik, imanın yarısıdır; elhamdulillah da mîzânı doldurur."*(339)

Yine Buhârî ve Müslim'de yer alan ve aynı zamanda Buhârî'nin kitabının son hadisi olan şu hadis de böyledir: *"İki söz vardır ki bun-lar dile hafif gelir. Rahmân tarafından sevilirler, terazide de ağır basarlar: Subhanallahi ve bihamdihi, subhanallahil azîm."*(340)

Bu yüzden şöyle diyen inatçı bir inkârcının sözüne iltifat edilmez: "Ameller, arazdır; tartılmaları kabil değildir. Tartılmaları mümkün olan şeyler cisimlerdir." Şüphesiz ki yüce Allah, -önceden de geçtiği üze-re- arazları cisimlere dönüştürecektir. Nitekim İmam Ahmed'in kay-dettiğine göre Ebû Hureyre *radıyallahu anh*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: *"Kıyâmet gününde ölüm, ala bir koç sûretinde getirilir. Cennet ile cehennem arasında durdurulur ve: 'Ey cennet ehli' diye seslenilir. Onlar da boyunları-nı uzatarak bakarlar. 'Ey cehennemlikler' diye de seslenilir, onlar da boyunlarını uzatıp bakarlar. Artık kurtuluşun gelmiş olduğunu zannederler. O koç (sûretindeki ölüm) boğazlanır ve: 'Artık ebedî kalacaksınız, ölüm diye bir şey olmayacaktır.' denilir."*(341) Bu hadi-si, Buhârî de bu manada rivâyet etmiştir.(342)

Böylelikle hem amellerin, hem amelde bulunanların, hem de amel sahifelerinin tartılacağı sabit olduğu gibi terazinin iki kefesinin olduğu

338 Ahmed (1/420, 421); Taberânî (8452).
339 Müslim (223); Tirmizî (3512); Ahmed (5/342).
340 Buhârî (6406, 6687, 7563); Müslim (2694).
341 Ahmed (2/423); Dârimî (2/329).
342 Buhârî (4730); Müslim (2849).

Scanned with CamScanner

da sabit olmaktadır. Artık bunun ötesinde ne gibi keyfiyetlerin oldu-ğunu en iyi bilen Allah'tır.

Bize düşen, doğru sözlü Peygamber'in *-salat ve selam ona olsun-* bize haber verdiği şekilde, eksiksiz ve fazlalıksız olarak gayba iman etmektir.

Bu konuda hikmeti kavrayamadığı için şeriat koyucunun haber verdiği şekilde kıyâmet gününe mahsus terazilerin adâletle kurulacağı-nı kabul etmeyen ve: "Teraziye bakkal ile manavdan başka kimsenin ihtiyacı olmaz." sözleriyle naslara dil uzatan kimselerin hüsranı ne kadar da büyüktür! Yüce Allah'ın kıyâmet gününde onlara hiçbir ağırlık vermemesi, bu gibi kimselere ne kadar da layıktır. Eğer amellerin tartılmasında yüce Allah'ın bütün kulları tarafından adâletinin görülmesi dışında hiçbir hikmet olmasaydı, bu dahi yeterdi. Çünkü yaptığı işin gerekçesinin olmasını yüce Allah kadar hiç kimse sevmez.

Bundan dolayıdır ki O, rasûlleri müjdeleyiciler ve uyarıcılar olmak üzere göndermiştir. Hele bunların ötesinde bizim muttalî olamadığımız pek çok hikmet de vardır. Yüce Allah'ın sözlerine karşılık meleklerin verdiği belirtilen cevap üzerinde de düşünelim: **"Hani Rabbin meleklere: 'Muhakkak Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.' demişti. Melekler: 'Biz seni hamdinle tesbih ve takdis edip dururken orada bozgunculuk yapacak, kanlar dökecek birini mi yaratacaksın.' demişlerdi. 'Ben sizin bilmediğinizi bilirim.' demişti."** (el-Bakara, 30); **"Size bilgiden ancak pek az bir şey verilmiştir."** (el-İsrâ, 85)

91. [Metin]

وَالْجَنَّةُ وَالنَّارُ مَخْلُوقَتَانِ، لَا تَفْنَيَانِ أَبَدًا وَلَا تَبِيدَانِ، وَإِنَّ اللهَ تَعَالَى خَلَقَ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ قَبْلَ الْخَلْقِ، وَخَلَقَ لَهُمَا أَهْلًا، فَمَنْ شَاءَ مِنْهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ فَضْلًا مِنْهُ، وَمَنْ شَاءَ مِنْهُمْ إِلَى النَّارِ عَدْلًا مِنْهُ، وَكُلٌّ يَعْمَلُ لِمَا قَدْ فُرِغَ لَهُ، وَصَائِرٌ إِلَى مَا خُلِقَ لَهُ، وَالْخَيْرُ وَالشَّرُّ مُقَدَّرَانِ عَلَى الْعِبَادِ.

Scanned with CamScanner

"Cennet ve cehennem yaratılmışlardır. Ebediyyen sonları gelmez ve yok olmazlar. Şüphesiz yüce Allah, cennet ve cehennemi mahlûkattan önce yaratmıştır. Her ikisine girecekleri de yaratmıştır. Onlardan dilediği kimseleri, bir lütfu olarak cennete, yine onlardan dilediği kimseleri de adâletinin gereği olarak cehenneme koyacaktır. Herkes, kendisi hakkında hüküm verilip bitirilmiş sonuç için amel eder ve ne için yaratılmış ise sonunda oraya varacaktır. Hayır ve şer de kullar hakkında takdir edilmiştir."

[Şerh]

[Cennet ve Cehennem]

"Cennet ve cehennem yaratılmışlardır." sözlerinin ifade ettiği gerçekle ilgili olarak şunu belirtelim; Ehl-i Sünnet, ittifakla cennet ve cehennemin yaratılmış ve şu anda mevcut olduklarını kabul etmektedir. Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat, Mu'tezile ve Kaderiyye'ye mensup birtakım kimselerin ortaya çıkıp da bunu inkâr etmelerine ve: "Hayır; yüce Allah, bunları kıyâmet gününde yaratacaktır." demelerine rağmen bu kanaate sahip olmaya devam etmiştir.

Mu'tezile ve Kaderiyye'yi bunu inkâr etmeye iten ise onların, yüce Allah'ın fiilleri için bir hüküm tespit ettikleri ve "O'nun şunu yapması, şunu da yapmaması gerekir." diye koydukları fâsid ilkeleridir. Onlar, yaratılmışların fiillerini O'na kıyas ederek bu gibi iddialarda bulunmuşlar ve böylelikle onlar, fiileri itibarıyla Müşebbihe arasına katılmışlardır. Cehmiyye'nin görüşleriyle, onların arasına da girmiş ve aynı zamanda Muattıla da olmuşlardır. Hatta; "Cennetin, amellerin karşılığının verilmesinden önce yaratılmış olması abestir." demişlerdir; çünkü bu durumda cennet, çok uzun bir süre atıl kalır ve hiçbir işe yaramaz!?

Böylelikle onların yüce Rab için tespit ettikleri bu bâtıl şeriata muhalif olan nasları reddettiler, nasları yerlerinden oynatarak tahrîf et-

Scanned with CamScanner

tiler, kendilerinin tesbit ettikleri şeriate muhalefet edenlerin sapık ve bid'atçi olduklarını ileri sürdüler.

Kitabın bu hususlaki naslarından bazıları şunlardır: Yüce Allah, cennet hakkında: **"O, takva sahipleri için hazırlanmıştır."** (Âl-i İmrân, 133); **"Allah'a ve rasûlüne iman edenler için hazırlanmıştır."** (el-Hadid, 21) buyurmaktadır. Cehennem hakkında da: **"O, kâfirler için hazırlanmıştır."** (Âl-i İmrân, 131); **"Şüphesiz ki cehennem pusudadır, azgınların dönüp varacakları bir yerdir."** (en-Nebe', 21-22); **"Andolsun ki onu diğer bir inişinde görmüştü. Sidretu'l-Müntehâ yanında. Cennetu'l-Me'va da onun yanındadır."** (en-Necm, 13-15) buyurmaktadır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Sidretu'l-Müntehâ'yı gördüğü gibi, onun yanında Cennetu'l-Me'va'yı da görmüştür. Nitekim Buhârî ile Müslim'de Enes *radıyallahu anh* yoluyla gelen ve İsra'yı anlatan hadiste de böyle geçmektedir. O hadisin sonlarında şu ifadeler yer alır: *"Sonra Cibril beni, Sidretu'l-Müntehâ'ya getirinceye kadar yola devam etti. Onu mahiyetlerini bilemediğim renkler bürüdü. Sonra cennete girdim, orada yüksek kubbeleri andıran inciler gördüm. Toprağı da misktendi."*[343]

Yine Buhârî ile Müslim'de Abdullah b. Ömer *radıyallahu anhuma*'dan gelen bir rivâyete göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Sizden herhangi bir kimse, öldükten sonra sabah akşam ona kalacağı yer gösterilir. Şayet cennet ehlinden ise cennet ehli arasındaki yeri, eğer cehennem ehlinden ise cehennem ehli arasındaki yeri gösterilir ve: 'Bu, senin kalacağın yerdir, kıyâmet gününde Allah seni ölümden sonra diriltinceye kadar (oraya) giremeyeceksin.' denir."*[344]

el-Berâ b. Âzib *radıyallahu anh* yoluyla gelen hadis de daha önce geçmişti. O hadiste şu ifadeler yer almaktaydı: *"Semadan bir mü-*

[343] Buhârî (3207, 3787); Müslim (164).
[344] Mâlik (1/239); Buhârî (1379); Müslim (2866); Ahmed (2/113); Nesâî (4/107).

Scanned with CamScanner

nadi: 'Kulum doğru söyledi, ona cennetten bir döşek yayınız ve cennete giden bir kapı açınız.' diye seslenir. Bunun üzerine ona cennetin hoş ve güzel kokuları gelmeye başlar..."[345]

Yine el-Berâ *radıyallahu anh*'ın rivayet ettiği bu hadisle aynı manada Enes *radıyallahu anh* yoluyla gelen hadis de daha önce geçmişti.

Müslim'in *Sahîh*'inde Âişe *radıyallahu anha*'nın şöyle dediği kaydedilmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hayattayken güneş tutuldu... deyip hadisi nakletti. Hadiste şu ifadeler de yer almaktadır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Ben, şu bulunduğum yerde size vaad olunmuş her bir şeyi gördüm. Öyle ki kendimi, siz beni öne doğru ilerler gördüğünüzde cennetten bir salkım aldığımı dahi gördüm. Andolsun siz, beni geri doğru gelirken gördüğünüzde cehennemin birbirini yiyip bitirdiğini de gördüm."*[346]

Buhârî ve Müslim'de -lafız Buhârî'nin olmak üzere- Abdullah b. Abbas *radıyallahu anhuma*'nın şöyle dediği kaydedilmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in döneminde güneş tutuldu. Hadisin geri kalan bölümlerini zikrettikten sonra şu ifadeleri de zikretmektedir: "Ey Allah'ın Rasûlü, biz seni bulunduğun bu yerde bir şey alır gibi gördük; sonra da senin geriye doğru geldiğini gördük." dedik, şöyle buyurdu:

"Ben, cenneti gördüm ve oradan bir salkım almak üzere elimi uzattım. Eğer elime geçirmiş olsaydım, dünya kaldığı sürece siz de ondan yemeye devam ederdiniz. Cehennem ateşini de gördüm, asla bugünkü gibi korkunç bir manzara görmüş değilim. Cehennem ehlinin çoğunlukla kadınlar olduğunu da gördüm." "Bunun sebebi nedir ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordular. *"Inkârcılık ederler."* buyurdu. "Yani onlar, Allah'ı mı inkâr ederler?" diye sorulunca şöyle buyurdu: *"Onlar, kocalarına karşı nankörlük ederler, yapılan iyiliğe karşı nankörlük ederler. Sen, onlardan birine ömür boyu iyilik*

[345] Ahmed (4/287, 295, 296); Ebû Dâvûd (4753).
[346] Buhârî (1212); Müslim (901).

Scanned with CamScanner

yapsan da sonra senden küçük bir kusur görse; 'Ben, senden hayır namına hiçbir şey görmedim.' der."[347]

Müslim'in *Sahîh*'inde, Enes *radıyallahu anh*'tan gelen rivâyette (Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir): *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki, eğer benim gördüklerimi görmüş olsaydınız, az güler, çok ağlardınız."* "Neler gördün ey Allah'ın Rasûlü?" dediler: *"Cenneti ve cehennemi gördüm."* buyurdu.[348]

Muvatta'da ve *Sünen*'lerde Kâb b. Malik *radıyallahu anh* yoluyla gelen hadiste şöyle rivayet edilmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Mü'minin canı, cennet ağaçlarına konan bir kuştur. Ta ki yüce Allah, Kıyâmet gününde onu cesedine geri döndürünceye kadar."*[349]

İşte bu, kıyâmet gününden önce ruhun cennete girişi hususunda çok açık bir ifadedir.

Müslim'in *Sahîh*'inde, *Sünen*'lerde ve *Müsned*'de Ebû Hureyre *radıyallahu anh* yoluyla gelen bir hadiste belirtildiğine göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: *"Allah, cennet ile cehennemi yarattıktan sonra Cibril'i cennete gönderdi ve: 'Git de orayı gör. Orada, oraya girecekler için hazırladıklarıma bak.' dedi. Cibril gidip oraya girecekler için orada hazırlananlara baktı ve geri döndü.' Dedi ki: 'İzzetin hakkı için yemin ediyorum. Onun bu halini kim duyarsa mutlaka buraya girecektir.' Bunun üzerine yüce Allah, emir verdi ve cennetin etrafı hoşlanılmayan şeylerle çepeçevre kuşatıldı. Yine: 'Dön tekrar ona ve oraya girecekler için orada hazırladıklarıma bir bak.' dedi. Tekrar gitti oraya baktı, sonra geri döndü ve dedi ki: 'İzzetin hakkı için oraya hiç kimsenin giremeyeceğinden korkmaya başladım.' Sonra onu cehenneme gönderdi ve: 'Git, oraya ve*

[347] Buhârî (1052); Müslim (907).
[348] Müslim (426).
[349] Mâlik (1/240); Tirmizî (1641); Nesâî (4/108); İbn Mâce (1449); Ahmed (3/455, 456, 460).

Scanned with CamScanner

orada, oraya girecekler için hazırladıklarıma bir bak.' dedi. Cibril oraya gitti ve baktı. Her bir bölümünün diğerinin üstüne çıkmış olduğunu gördü, sonra da geri dönüp şunları söyledi: 'İzzetin hakkı için onun bu halini kim işitirse oraya kesinlikle girmez.' Bunun üzerine (Allah) emir verdi ve onun etrafı, arzu ve şehvetlerle çepeçevre kuşatıldı. Sonra tekrar ona: 'Git, orada, oraya girecekler için neler hazırladıklarıma tekrar bak.' buyurdu. O da gitti, ona bakıp geri döndü ve şöyle dedi: 'İzzetin hakkı için oraya girmekten hiç kimsenin kurtulamayacağından korkmaya başladım.'"[350]

Sünnette buna benzer rivâyetler çok fazladır.

"Vaad olunan cennet, Adem'in içinde yaratıldığı ve sonradan çıkartıldığı cennettir." diyenlerin görüşlerine gelince, cennetin şu anda var olduğuna dâir görüş açık bir görüştür. Ancak bu cennetin Adem'in yaratılıp çıkartıldığı cennet olup olmadığıyla ilgili görüş ayrılıkları da bilinen bir husustur.

"Cennet, henüz yaratılmamıştır; çünkü eğer şu anda yaratılmış olsaydı, zorunlu olarak kıyâmet gününde sonunun gelmesi, içinde bulunan her şeyin yok olması gerekirdi. Çünkü yüce Allah: **"O'nun vechinden başka her şey helâk olacaktır."** (el-Kasas, 88); **"Her can ölümü tadıcıdır."** (Âl-i İmrân, 185) buyurmaktadır." diyenlerin bu hususstaki şüphelerine gelince;

İmam Tirmizî, *Sünen*'inde İbn Mes'ud *radıyallahu anh*'ın şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"İsra gecesi İbrâhîm ile karşılaştım. Bana: 'Ey Muhammed, ümmetine benden selam söyle ve onlara haber ver ki cennetin toprağı hoş, suyu tatlıdır ve orası dümdüz bir arazidir. Oraya dikilecek olan ağaçlar ise: "Subhanallahi velhamdulillahi ve la ilahe illallahu vallahu ekber" sözleridir.' dedi."*[351] Tirmizî: "Bu hasen-garib bir hadistir." dedi.

---

[350] Ebû Dâvûd (4744); Tirmizî (2563); Nesâî (7/3, 4); Ahmed (2/332, 354).
[351] Tirmizî (3458).

Scanned with CamScanner

Yine Tirmizî'de Ebû'z-Zubeyr'in, İbn Câbir'den rivâyetine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Kim 'Subhanallahi ve bihamdihi' diyecek olursa cennette onun için bir hurma ağacı dikilir."*[352] Tirmizî, dedi ki: "Bu, hasen-sahîh bir hadistir."

Bu şüphe sahipleri derler ki: "Şayet cennet, yaratılmış ve bitirilmiş olsaydı, dümdüz bir arazi olmazdı ve bu gibi ağaç dikmelerinin bir manası olmazdı."

Yine derler ki: "Yüce Allah'ın, Firavun'un hanımının: **"Rabbim benim için nezdinde, cennette bir ev yap."** (et-Tahrim, 11) dediğine dâir buyruk da bu kabildendir."

Buna şöyle cevap verilir: Eğer sizler, bu sözlerinizle cennet şu anda yoktur; Sûr'a üfürülmek gibi, insanların kabirlerinden kalkması gibi bir şeydir, demek istiyorsanız bu, bâtıl bir iddiadır. Bu iddiayı, bundan önce kaydetmiş olduğumuz delillerle sözünü etmediğimiz benzeri deliller reddetmektedir. Eğer bu sözlerinizle "Yüce Allah'ın cennette, cennete girecekler için hazırladıklarının tamamını yaratması henüz tamamlanmamıştır. Yüce Allah, orada yine peşpeşe birtakım şeyler yaratmaktadır. Mü'minler oraya girdirilecekleri zaman da -o esnada- başka hususları da yaratacaktır." demek istiyorsanız bu, haktır ve onun reddedilmesine de imkan yoktur. Sizin ileri sürdüğünüz deliller de ancak bu kadarına delâlet etmektedir.

Yüce Allah'ın: **"O'nun vechinden başka her şey helak olacaktır."** (el-Kasas, 88) buyruğunu delil getirmenize gelince, âyeti yanlış anladığınız için bunu delil göstermektesiniz. Bu buyruğu cennet ve cehennemin şu anda var olmadığına dâir delil göstermeniz, size benzer görüşler ileri sürenlerin cennet ile cehennemin yok olacağına, harab olacağına ve oradakilerin de öleceklerine dâir delil getirmelerini andırmaktadır. Bundan dolayı sizler de, sizinki gibi görüşleri savunanlar

[352] Tirmizî (3460, 3461).

Scanned with CamScanner

da bu âyeti kavrama muvaffakiyetine mazhar değilsiniz. Buna İslâm'ın önder âlimleri mazhar olmuşlardır.

Onların bu hususta açıklamalarının bir kısmı şöyledir: Buradaki "her şey"den kasıt, yüce Allah'ın yok olacağını (fena bulacağını) takdir etmiş olduğu her şeyin helak olacağıdır. Cennet ile cehennem ise yok olmak için değil, baki kalmak için yaratılmışlardır. Arş da bu şekildedir ve o, cennetin tavanıdır. Bu, "O'nun mülkü müstesna" diye açıklandığı gibi, "O'nun zatının rızası aranarak yapılmış olanlar müstesna" diye de açıklanmıştır. Yine şöyle bir açıklama da yapılmıştır: Yüce Allah, **"Onun üzerindeki her canlı fanidir."** (er-Rahman, 26) buyruğunu indirince melekler: "Yeryüzü ahalisi helak oldular." dediler ve kendilerinin ebedî kalacakları ümidine kapıldılar. Yüce Allah da semadakilerin de, yerdekilerin de öleceklerini bildirdi: **"O'nun vechinden başka her şey helâk olacaktır."** (el-Kasas, 88). Yani o, Hayy'dır (ölmeyecektir). İşte o vakit melekler de öleceklerine kesin olarak inandılar.

Bu açıklamaları yapanlar, bu naslarla -yüce Allah'ın izniyle biraz sonra zikredileceği üzere- cennet ile cehennemin kalıcılığına delâlet eden muhkem nasları bir arada, uygun bir şekilde, anlamak için bunu yapmışlardır.

[Cennet ve Cehennemin Kalıcılığıyla İlgili Görüşler]

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Cennet ve cehennem yaratılmışlardır. Ebediyyen son bulmazlar ve yok olmazlar." sözlerine gelince, selef ve haleften imamların cumhurunun kabul ettiği görüş budur.

Cennetin ebedî kalacağı, cehennemin ise yok olacağı görüşünü selef ile haleften bir topluluk da kabul etmiştir. Her iki görüş de (yani cennet ile cehennemin kalıcılığı ve cennetin kalacağı, cehennemin son bulacağı görüşleri) pek çok tefsir kitabında ve diğer kitaplarda da zikredilmiştir.

Hem cennet, hem de cehennemin yok olacağı görüşünü ise Muattıle'nin imamı el-Cehm b. Safvan kabul etmiştir. Bu hususta onun; ne

Scanned with CamScanner

ashâb-ı kirâmdan, ne güzel bir şekilde onlara tâbi olanlardan, ne müslümanların imamlarından, ne de sünnet ehlinden ve seleften uyduğu bir kimse vardır. Bütün ehl-i sünnet, onun bu kanaatini reddetmiş, bundan dolayı onun kâfir olduğunu söylemiş ve ona ve yeryüzünün dört bir yanından ona tâbi olanları teşhir etmişlerdir.

Bu görüşü kabul etmesinin sebebi ise kabul ettiği bâtıl bir ilkesidir ki bu ilke, hâdis (sonradan yaratılmış) olan varlıkların sonsuz bir şekilde var olmasının imkansız olduğudur. Bu ise yerilmiş kelâm bilginlerinin, cisimlerin sonradan hâdis olduklarına ve hâdislerden uzak kalmayan varlıkların da hâdis olduklarına delil olarak gösterdikleri bir ilkeleridir. Onlar, kainatın yaratılmış olduğuna bu ilkeyi temel dayanak kabul etmişlerdir. Cehm de geçmişte başlangıcı bulunmayan hâdislerin varlığını imkansız kılan şeyin, onun gelecekte de mümkün olmasını imkansız kıldığı görüşündedir. Ona göre yüce Allah'ın fiilinin gelecekte de sürekli olarak devam etmesi imkansızdır. Tıpkı geçmişte de O'nun hakkında bunun imkansız olduğu gibi...

Mu'tezile'nin önder hocalarından Ebû'l-Huzeyl el-Allâf da bu hususta ona muvâfakat etmiştir. Fakat o şöyle der: Bu durum, hareketlerin son bulmasını gerektirir. Şunları da ekler: Cennet ve cehennem ehlinin hareketleri, onlardan hiçbir kimse hareket edecek gücü bulamayacağı ve sürekli bir sükûn içerisinde kalacakları zamana kadar devam edecek ve o zaman son bulacaktır.

Cennetin ebedîliğine ve onun son bulmayacağına, yok olmayacağına gelince; bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kat'î olarak haber verdiği bilinen hususlardandır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O bahtiyar olanlara gelince, onlar da cennettedirler. Gökler ve yer ayakta durduğu müddetçe orada ebediyyen kalıcıdırlar. Rabbinin dilediği kadarı müstesnadır. Bu, arkası kesilmeyen bir bağıştır."** (Hud, 108) Bu buyruğa göre onların mükafatlarının ardı arkası kesilmeyecektir. Yüce Allah'ın: **"Rabbinin dilediği kadarı müstesnadır."** buyruğu da buna aykırı değildir.

Scanned with CamScanner

Selef, bu istisnanın anlamı hususunda farklı görüşlere sahiptir. Bir görüşe göre bunun anlamı: Onların ateşte kalacakları süre müstesnâdır, şeklindedir. Bu da aralarından cehenneme girmiş olup sonradan çıkartılmış olanlar için söz konusudur, hepsi için değildir.

Bir başka açıklamaya göre burada kasıt, "Onların Mevkıf'te kaldıkları süre müstesnadır." şeklindedir. Bir başka açıklama da; "Onların kabirlerinde ve Mevkıf'te kaldıkları süre müstesnadır." şeklindedir. Bir başka görüşe göre buradaki istisna, Rabbin yaptığı fakat gerçekleştirmeyeceği bir istisnadır. Nitekim: "Allah'a yemin ederim, mutlaka seni döveceğim. Başka bir görüşe sahip olmam müstesnadır." deyip bu görüşe sahip olmamak, aksine onu vurmayı kat'î olarak kararlaştırmak gibi...

Sibeveyh ise buradaki istisna edatını "lâkin" anlamında kabul etmektedir. O takdirde istisna munkatı' olur. İbn Cerir de bu görüşü tercih etmiş ve şöyle demiştir: Şüphesiz yüce Allah sözünden caymaz. Nitekim O, bu istisnayı: **"Bu, arkası kesilmeyen bir bağıştır."** diyerek bağlamıştır. Bu görüşün sahipleri derler ki: Bir kimsenin: "Senin, evimde bir yıl süreyle kalmana izin veriyorum, dilediğim kadarı müstesnâ." demesine benzer. Yani buna daha fazla bir süre eklemek isteme halim müstesnâdır, demektir.

Bir diğer açıklamaya göre buradaki istisnâ, onlara, ebedî kalacak olmalarına rağmen Allah'ın meşîetinin hükmüne tâbi olduklarını bildirmek içindir. Onların ilahî meşîetin dışına çıkamayacaklarını anlatmaktır, bu ise yüce Allah'ın onların ebedîliklerini kesinlikle kararlaştırmış ve takdir etmiş olmasına aykırı değildir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: **"Andolsun ki dilersek sana vahyettiğimizi bütünüyle alıveririz. Sonra onu geri almak için Bize karşı duracak bir kimse de bulamazsın."** (el-İsra, 86); **"Allah dilerse, senin kalbini mühürler."** (eş-Şûrâ, 24); **"De ki: 'Eğer Allah dileseydi, onu size okumazdım ve onu size (Allah) bildirmezdi."** (Yûnus, 16)

Scanned with CamScanner

Buna benzer buyruklar pek çoktur. Yüce Allah, böylelikle bütün işlerin kendi meşîetiyle olduğunu kullarına haber vermektedir. O'nun dilediği olur, dilemediği olmaz.

Ayetteki (Hûd, 108) "mâ (meâlde kadarı)"nın "men/kimseler" anlamında olduğu da söylenmiştir. Yani yüce Allah'ın bahtiyarlar arasından, günahları sebebiyle cehennem ateşine girmelerini dilediği kimseler müstesnâdır. Bunun dışında başka açıklamalar da yapılmıştır.

Durum ne olursa olsun, buradaki istisna, müteşabih türündendir. Yüce Allah'ın: **"Bu, arkası kesilmeyen bir bağıştır."** buyruğu ise muhkemdir. Aynı şekilde yüce Allah'ın: **"İşte muhakkak bu, Bizim rızkımızdır, tükeneceği yoktur."** (Sad, 54); **"Oranın yiyecekleri de, gölgeleri de devamlıdır."** (er-Rad, 35); **"Onlar, oradan çıkarılacak da değillerdir."** (el-Hicr, 48) buyrukları da aynı şekilde muhkemdir.

Yüce Allah, cennet ehlinin ebedî kalacaklarını Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok yerinde "ebed" lafzını da zikrederek te'kid etmiş ve: **"Orada ilk ölümden başka ölümü tatmazlar."** (ed, Duhan, 56) buyruğunda da onların bir daha ölümü tatmayacaklarını haber vermiştir. Buradaki istisna ise munkatıdır. Eğer bu istisnayı **"Rabbinin dilediği müstesnâ"** istisnasıyla birlikte ele alacak olursak, her iki âyetten maksadın ne olduğu açıkça anlaşılmış olur. Onların cennette bulunmayacakları zamanı ifade eden istisna, ebedî kalacakları süreden yapılmış bir istisnadır. Böyle bir istisna da ilk ölümün genel olarak bütün ölümlerden istisna edilmesini andırmaktadır. İlk ölüm, onların ebedî hayatlarından önce gerçekleşmiştir. Öbür âyette sözü edilen, cennetten ayrı kalış ise onların cennette ebedî kalmak üzere girişlerinden önce olacaktır.

Cennetin ebedîliğine ve devamlılığına dâir sünnetten deliller ise pek çoktur. Şu hadisler gibi: *"Kim cennete girerse orada nimetlere garkolur, orada sıkıntı çekmez, ebedî kalır ve asla ölmez."*[353]

[353] Müslim (3836); Ahmed (2/370, 407).

Scanned with CamScanner

"Bir münadi şöyle seslenecek: Ey cennetlikler! Burada sizin için ebedî olarak sağlıklı olmak ve hastalanmamak vardır. Yaşlanmayacaksı-nız ve ebediyyen kocamayacaksınız. Ebediyyen hayat bulacak ve asla ölmeyeceksiniz."(354)

Ölümün cennet ile cehennem arasında boğazlanacağına ve *"Ey cennet ehli! Artık ebediyyen hayattasınız, ölüm olmayacaktır. Ey cehennem ehli! Artık ebedisiniz ölüm olmayacaktır."*(355) denileceğine dâir rivâyet de daha önce geçmişti.

[Cehennemin Ebedîliği]

Cehennemin ebedîliği ve devamlılığı hususunda insanların sekiz görüşü vardır:

1. Oraya giren, oradan bir daha ebediyyen çıkmayacaktır. Bu Haricîlerle Mu'tezile'nin görüşüdür.

2. Oraya girenler, orada azap görecekler, sonra tabiatları değişecek ve kendilerinin ateşsel bir tabiatları olacaktır. Bu tabiatlarıyla cehennemin tabiatı arasındaki uygunluk dolayısıyla cehennemden lezzet dahi alacaklardır. Bu ise vahdet-i vücutçuların önderi olan İbn Arabî et-Taî'nin görüşüdür.

3. Cehennem ehli, orada belli bir süre azap görecek, sonra oradan çıkacaklar. Onların yerine başka bir topluluk oraya girecektir. Bu ise yahudilerin, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e naklettikleri bir görüştür. O da onların bu kanaatlerini yalanlamıştır. Yüce Allah da bu kanaatlerinin gerçek olmadığını belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Onlar bir de: 'Sayılı günler dışında bize ateş asla dokunmaz.' dediler. De ki: 'Buna dâir Allah'tan bir ahid mi aldınız? Allah, asla ahdinden dönmez, yoksa Allah'a karşı bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz? Hayır, kim kötülük işler ve günahı kendisini**

354 Müslim (2837).
355 Buhârî (4730); Müslim (2849); Ahmed (3/9).

Scanned with CamScanner

çepeçevre kuşatırsa onlar, cehennemliklerdir, orada ebedî kalıcıdırlar." (el-Bakara, 80-81)

4. Cehennemlikler oradan çıkacaklar ve o da içinde hiçbir şey olmaksızın, olduğu halde kalacaktır.

5. Hâdis (sonradan yaratılmış) olduğundan, kendi kendisine yok olacaktır. Hâdis olduğu sabit olan bir şeyin baki kalması imkânsızdır. Bu ise Cehm'in ve taraftarlarının görüşüdür. Az önce de geçtiği üzere bu hususta cennet ile cehennem arasında da ona göre bir fark yoktur.

6. Cehennem ehlinin hareketleri son bulacak ve onlar, hiçbir acı duymayan, cansız varlıklara dönüşeceklerdir. Bu da -az önce geçtiği üzere- Ebû'l-Huzeyl el-Allaf'ın görüşüdür.

7. Yüce Allah -sünnette varid olduğu üzere- oradan dilediği kimseleri çıkartır, sonra da dilediği kadar bir süre varlığını devam ettirir. Sonra da yok eder, çünkü O, cehennem için son bulacağı bir süre takdir etmiştir.

8- Yüce Allah, oradan sünnette varid olduğu üzere dilediği kimseleri çıkartır. Kâfirler ise -İmam Tahâvî'nin dediği şekilde- ebedî olmak üzere orada kalacaklardır.

Bu son iki görüş dışındaki görüşlerin bâtıl oldukları açıkça ortadadır. Şimdi ehl-i sünnetin benimsediği bu iki görüşün delillerini inceleyelim:

Birinci görüşü benimseyenlerin delillerinin bazıları şunlardır: Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"'Allah'ın dilediği müstesnâ olmak üzere içinde ebedî kalıcılar olarak ateş sizin barınağınızdır.' Şüphesiz Rabbin, hikmeti sonsuz olandır, her şeyi bilendir."** (el-En'âm, 128); **"Bedbaht olanlar ateştedirler. Onlar, orada yüksek hırıltılarla ve inleyerek solurlar. Onlar, gökler ve yer ayakta durdukça, orada ebediyyen kalıcıdırlar, Rabbinin dilediği kadarı müstesnâ. Şüphesiz Rabbin dilediğini yapandır."** (Hud, 106-107) Bu buyruklarda sözü edilen iki istisnâdan sonra cennetlikler

Scanned with CamScanner

için sözü edilen istisna yapılmamıştır. O da yüce Allah'ın: **"Bu, arkası kesilmeyen bir bağıştır."** (Hud, 108) buyruğudur. Yüce Allah'ın: **"Asırlar boyunca içinde kalacaklar."** (en-Nebe', 23) buyruğu da bu görüşlerine delil gösterilmiştir.

İşte bu görüş, yani cehennemin sonunun geleceği, cennetin ebedî olacağı görüşü Ömer, İbn Mes'ud, Ebû Hureyre, Ebû Said ve başkalarından da nakledilmiştir.

Abd b. Humeyd, meşhur tefsirinde, senedini kaydederek, Ömer *radıyallahu anh*'ın şöyle dediğini zikretmektedir: "Eğer cehennemliklerin, cehennemde kalacakları süre Alic denen yerin kum taneleri kadar dahi olsa mutlaka o vakit gelip bitecek ve onlar da oradan çıkacaklardır." Abd b. Humeyd, bunu yüce Allah'ın: **"Asırlar boyunca içinde kalacaklar."** (en-Nebe', 23) buyruğunu tefsir ederken zikretmektedir.

Yine bu görüşün sahipleri derler ki: "Cehennem ateşi, O'nun gazabının bir gereğidir, cennet de rahmetinin bir gereğidir." Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah, mahlûkatı yaratmayı takdir buyurunca Arş'ın üzerinde, nezdinde bulunan bir kitaba şunu yazdı: Benim rahmetim, gazabımı geçmiştir."* Bir başka rivâyette de: *"Gazabıma galip gelmiştir."* denilmektedir. Bu hadisi Buhârî, *Sahîh*'inde, Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'tan gelen bir senetle rivâyet etmiştir.

Yine derler ki: Yüce Allah, azap hakkında: **"Büyük bir günün azabı..."** (el-En'âm, 15), **"Elim bir günün azabı..."** (Hud, 26) ve **"Hayırdan yoksun bir günün azabı..."** (el-Hacc, 55) diye buyurmaktadır. Ancak tek bir yerde dahi ihsan edeceği nimetlerin "bir günün" nimetleri olduğunu bildirmemiştir. Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah buyurdu ki: Ben, kimi dilersem, onu azabıma uğratırım. Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır."** (el-A'raf, 156) Yine yüce Allah, bizlere meleklerin şu sözlerini nakletmektedir: **"Rabbimiz, rahmetin ve ilmin, her şeyi kuşatmıştır."** (el-Mu'min, 7)

Scanned with CamScanner

Şöyle derler: O halde O'nun rahmetinin bu azap görenleri de kuşatması kaçınılmazdır. Eğer sonu gelmeyecek bir vakte kadar azapta kalacak olurlarsa, rahmeti onları kuşatmış olmaz. Sahîh hadiste de kıyâmet günü elli bin yıl ile takdir edilmiştir.[356] Orada azap görecek-lerin azapta kalacakları süre ise günahlarına göre olacaktır. Ahkemu'l-Hakimîn ve Erhamu'r-Rahimîn olan yüce Allah'ın ebedî, sonu gelmeyecek, bitip tükenmeyecek bir şekilde azap edeceği yaratıklar yaratması, O'nun hikmet ve rahmetine sığmaz. Kendilerine ebedî olarak nimetler ihsan edeceği ve sonu gelmez lütuflarda bulunacağı varlıklar yaratması ise hikmetinin bir gereğidir. İhsan, bizatihi istenen bir şeydir. İntikam ise arizî bir sebeb dolayısıyla istenir.

Yine bu görüş sahipleri derler ki: Cehennemde ebedî olarak kalıp oradan çıkılmayacağına, cehennem azabının kalıcı olduğuna ve bütünüyle büyük bir ziyan olduğuna dâir varid olmuş bütün haberler haktır ve hak oldukları kabul edilir. Bu hususta hiçbir tartışma olmaz. Bu da cehennem baki kaldığı sürece o azap yurdunda ebedî kalmayı gerektirir. Ancak oradan, cehennemin kalıcılığı mevzu bahisken tevhîd ehli çıkartılacaktır. Dolayısıyla hapsin, hapis olarak kalmaya devam ettiği sürece hapisten çıkan kimse ile hapis yıkılıp harap olduğu için hapsi sona eren kimse arasında elbetteki bir fark olacaktır.

Cehennemin ebedî kalıcılığını ve yok olmayacağını kabul edenlerin delillerinin bazıları şunlardır: Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar için sürekli bir azap vardır."** (el-Mâide, 37); **"Onlara (azapları) hafifletilmez. Onlar, o azap içinde ümitsiz kalacaklardır."** (ez-Zuhruf, 75); **"İşte tadın; artık azaptan başka bir şeyinizi arttırmayacağız."** (en-Nebe', 30); **"Onlar, orada ebediyyen kalacaklardır."** (el-Cin, 23); **"Onlar, ateşten çıkacak da değillerdir."** (el-Bakara, 167); **"Onlar, deve iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremezler."** (el-Araf, 40); **"Onlar hakkında hüküm verilmez ki ölsünler, onların üzerinden (cehennem) azabı da hiç hafifletilmez."** (Fatır, 36); **"Çünkü gerçek-**

[356] Müslim (987); Ebû Dâvûd (1658); Nesâî (5/12, 14).

Scanned with CamScanner

ten O'nun azabı, kalıcı ve yakayı bırakmayandır." (el-Furkan, 65) Yani azabı süreklidir ve insanı bırakmaz.

Sünnetten pek yaygın şekilde gelmiş rivâyetler de "la ilahe illallah" diyenlerin, cehennemden çıkartılacaklarını göstermektedir. Şefaat hadisleri de günahkar muvahhidlerin cehennem ateşinden çıkartılacakları hususunda açık ifadeler taşımaktadır. Bu ise onlara has bir hükümdür, şâyet kâfirler de oradan çıkacak olurlarsa, onlar da onların durumunda olacaklar, cehennem ateşinden çıkış, iman ehline mahsus olmayacaktır. Cennet ve cehennemin kalıcılığı ise bizatihi o ikisinin sahip olduğu bir kalıcılık hususiyetiyle değil, yüce Allah'ın onları kalıcı kılmasıyla olur.

[Allah Cennete de, Cehenneme de Girecekleri Yaratmıştır]

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Her ikisine de girecekleri yaratmıştır." ifadesi ile ilgili olarak yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Biz, cehennem için cin ve insanlardan çok kimseler yaratmışızdır."** (el-A'raf, 179)

Âişe *radıyallahu anha*'nın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ensar'dan bir çocuğun cenazesine çağrıldı. Ben: "Ey Allah'ın Rasûlü, ne mutlu ona, cennet kuşlarından bir kuştur. Hiç kötülük yapmadı ve o çağa da erişmedi." dedim. Şöyle buyurdu: *"Yahut başka bir şey de olabilir, ey Âişe. Şüphesiz Allah, cennete girecekleri yaratmıştır. Onları daha henüz babalarının sulblerindeyken cennet için yaratmıştır. Cehenneme girecekleri de yaratmıştır. Onları kendileri henüz babalarının sulblerindeyken de orası için yaratmıştır."* Bu hadisi; Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî rivâyet etmiştir.[357]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Gerçekten Biz, insanı karışık bir nutfeden yarattık. Onu, imtihan edelim diye işiten ve gören yaptık. Gerçekten Biz, ona yolu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör kâfir."** (el-İnsan, 2-3)

---

[357] Müslim (2662); Ebû Dâvû7d (4713); Nesâî (4/57); İbn Mâce (82).

Scanned with CamScanner

Burada hidâyetten kasıt ise umumi hidâyettir. Bundan da daha umumi olanı yüce Allah'ın: **"Rabbimiz bütün her şeye hilkatini verip sonra da doğru yolu gösterendir."** (Tâ'hâ, 50) buyruğunda bahsedilen hidâyettir.[358]

Varlıklar, iki türlüdür. Biri, tabiatı itibarıyla musahhar kılınmış olanlar, diğeri ise iradesiyle hareket edenler. Birincinin hidâyeti, yüce Allah onu ne için musahhar kılmışsa -tabiatı gereği- ona doğru yol bulması şeklindedir. İkinci türün hidâyeti ise kendisine neyin faydalı, neyin zararlı olduğuna dâir bilgi ve şuuruna tâbi olarak iradesiyle doğru yolu bulmasıdır.

Daha sonra bu kısım da üç türe ayrılmıştır:

Birinci kısım, hayırdan başka bir şey irade etmez ve ondan bunun dışında bir şeyi irade etmesi dahi beklenmez. Melekler gibi....

İkinci kısım, şerden başka bir şey irade etmez ve ondan şerden başka bir şey irade etmesi dahi beklenmez. Şeytanlar gibi...

Üçüncü kısım ise iki tür iradenin de sahibidir. İnsanlar gibi...

Sonra bunlar da üç sınıfa ayrılırlar:

---

[358] Hidayet, iki çeşittir: 1- Yol gösterme, davet, talim ve irşad anlamında hidayet: Bu, bütün mahlûkat için geçerlidir. Bu tür hidayete peygamberler ve tâbileri güç yetirirler. Allah Teâlâ, bu tür hidayetle ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: **"Her toplumun hidayet edeni (yol göstereni) vardır."; "Şüphesiz ki sen (ey Muhammed) dosdoğru yola hidayet edersin."** 2- Tevfik, sebat verme ve hayır ve kurtuluş yolunda yürümeye yardım anlamındaki hidayet: Bu hidayet türü, Allah'a hastır. Bu konuda O'na mahlûkatından hiç kimse; ne bir melek ne de bir peygamber ortaktır. Allah, hikmetinin gereği olarak onu kullarından dilediğine verir. Bu hidayet türüyle kul, hakkı irade ve tercih eder ve onunla amel eder. Böylece **"Şüphesiz ki sen (ey Muhammed) dosdoğru yola hidayet edersin."** ayeti ile **"Sen (ey Muhammed) sevdiklerini hidayete erdiremezsin; ancak Allah dilediğini hidayete erdirir."** ayetinin arası bulunmuş olur. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hakkında söz konusu edilen hidayet, hayrı ve hak yolu gösterme anlamındaki hidayettir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sahip olmadığı hidayet ise ikinci tür hidayet, yani doğru yola ulaştırmaya tevfik ve yardım anlamındaki hidayettir. Bkz: Kurtubî *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 1/160.

Scanned with CamScanner

Bir kesimin imanı, marifeti ve aklı, hevâ ve arzularına galip gelir, böylece onlar meleklere katılır.

Diğer bir kısım bunun tam aksi olup onlar da şeytanlara katılır.

Üçüncü bir kısım ise hayvanî arzuları aklına galip gelir ve o da hayvanlara katılır.

Maksat şudur: Her iki varlığı, yani maddî olanı da, ilmî olanı da veren yüce Allah'tır. O'nun var etmesi olmadan hiçbir varlık olamayacağına göre O'nun öğretmesi olmaksızın da hiçbir hidâyet olmaz. Bütün bunlar ise O'nun kudretinin kemâline, vahdaniyetinin sübutuna, rubûbiyyetinin muhakkak oluşuna delildir. O, her türlü kusurdan yüce ve münezzehtir.

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Onlardan dilediklerini kendisinden bir lütuf olmak üzere cennete, yine onlardan dilediklerini adâletinin bir tecellisi olmak üzere de cehenneme koyar..." sözlerine gelince; bilinmesi gerekir ki yüce Allah, mükafat kazanma sebebi ortadan kalkmadıkça mükafatı ve sevabı engellemez. Mükafatın sebebi ise sâlih ameldir, çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim, mü'min olduğu halde sâlih ameller işlerse o, zulme uğratılmaktan da korkmaz, hakkının eksiltilmesinden de."** (Tâhâ, 112)

Aynı şekilde yüce Allah, ceza görmeyi gerektiren sebeb meydana gelmedikçe de kimseyi cezalandırmaz. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Size isabet eden her musibet, kendi ellerinizle kazandıklarınız sebebiyledir. Çoğunu da affeder."** (eş-Şûrâ, 30)

Veren de, alıkoyan da yüce Allah'tır. O'nun verdiğini kimse engelleyemez, vermediğini de kimse veremez. Ancak O, insana iman ve sâlih ameli de lutfedecek olursa, bunun gereği olan mükâfatı da asla insandan alıkoymaz. Aksine ona hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir kimsenin hatırından dahi geçirmediği şekilde mükâfatlar ihsan eder ve onu kendisine yakınlaştırır. Ona böyle bir mükâfatı vermeyecek olursa da bu, onun sebebi olan sâlih amelin bulunmayışından dolayıdır.

Scanned with CamScanner

Şüphesiz ki O, dilediğine hidâyet verir, dilediğini de saptırır. Ancak bütün bunlarda O'nun belli bir hikmeti vardır ve bu, adâletinin bir gereğidir. Mükâfat görmenin sebebini oluşturan sâlih amellerde bulunmayı engellemesi, O'nun hikmeti ve adâletindendir. Sebeplerinin ortaya çıkmasından sonra, sonuçlara gelince hiçbir şekilde onları engellemez. Eğer bunları engellemesi ve cezalandırması söz konusu olursa, bu da iman ve sâlih amel olmadığından dolayıdır. O, hikmetinin ve adâletinin bir gereği olarak da baştan bunları vermemiştir. Her iki halde de O'na hamdedilir. O, her türlü hal dolayısıyla kendisine hamdedilendir. O'nun her bağışı bir lütuftur. O'nun her cezası da adâletidir. Yüce Allah, hikmeti sonsuz olandır. O, her şeyi en uygun olan yerine koyar.

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlara bir âyet gelse: 'Allah'ın peygamberlerine verilen gibi bize de verilmedikçe asla iman etmeyeceğiz.' derler. Allah, peygamberliğini kime vereceğini çok iyi bilendir."** (el-En'âm, 24); **"Biz, böylece onların bir kısmını diğer bir kısmı ile denedik ki: 'Allah aramızdan bunlara mı lutfetti?' desinler diye. Allah, şükredenleri en iyi bilen değil midir?"** (el-En'âm, 53) ve buna benzer başka buyruklar...

Yüce Allah'ın izniyle bununla ilgili daha geniş açıklamalar ileride gelecektir.

92. [Metin]

وَالْاِسْتِطَاعَةُ الَّتِي يَجِبُ بِهَا الْفِعْلُ مِنْ نَحْوِ التَّوْفِيقِ الَّذِي لَا يُوصَفُ الْمَخْلُوقُ بِهِ تَكُونُ مَعَ الْفِعْلِ، وَأَمَّا الْاِسْتِطَاعَةُ مِنْ جِهَةِ الصِّحَّةِ وَالْوُسْعِ وَالتَّمَكُّنِ وَسَلَامَةِ الْآلَاتِ فَهِيَ قَبْلَ الْفِعْلِ، وَبِهَا يَتَعَلَّقُ الْخِطَابُ، وَهُوَ كَمَا قَالَ تَعَالَى: ﴿ لَا يُكَلِّفُ اللهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾

"Fiilin kendisi ile gerçekleştiği istitâa (güç yetiriş, kudret), mahlûkun kendisi ile nitelendirilemeyeceği tevfîk kabilinden olup fiil ile birlikte bulunur. Sağlıklı oluş, güç yetirme, imkân buluş, araçların esenlikte oluşu anlamındaki istitâa ise fiilden önce bulunur ve ilahî hitap da buna yöneliktir. Bu konuda yüce Allah: *"Allah, hiç kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez." (el-Bakara, 286)* buyurmaktadır."

[Şerh]

[Fiilden Önce ve Sonra Bulunan İstitâa]

İstitâa; takat, kudret ve vüs'at, anlam itibarıyla birbirine yakın lafızlardır. Şeyh'in zikrettiği şekilde istitâa'nın iki kısma ayrılması genel olarak Ehl-i Sünnet'in kabul ettiği görüştür ve orta yollu olan görüş de budur.

Kaderiyye ve Mu'tezile ise şöyle demektedir: "Kudret, ancak fiilden önce olur." Bunların tam aksine Ehl-i Sünnet'ten bir kesim ise "İstitââ, ancak fiille birlikte bulunur." demişlerdir.

Genel olarak ehl-i sünnetin görüşü ise şu şekildedir: Kulun, emir ve yasak ile mükellef olmasının esas sebebini oluşturan belli bir kudreti vardır. Bu da tekliften önce olur, teklif ile birlikte olması gerekmez. Kendisi vasıtasıyla fiilin gerçekleştiği kudretin ise fiille birlikte olması zorunludur. Dolayısıyla olmayan bir kudretle fiilin var olması da mümkün değildir.

Sağlıklı olma, güç yetirme, imkan bulma ve araçların sağlıklı olması anlamındaki kudret ise fiillerden önce olur. İşte yüce Allah'ın: **"Ona bir yol bulma kudretine sahip olanların o Ev'i haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır."** (Âl-i İmrân, 97) buyruğunda sözü geçen kudret de budur. Yüce Allah, haccı güç yetirene farz kılmaktadır. Eğer ancak hacceden kimsenin güç yetirmesi söz konusu

Scanned with CamScanner

olsaydı, o takdirde hac, ancak hacceden kimseler için farz olurdu ve hiç kimsenin haccı terk etmek dolayısıyla cezalandırılmaması gerekirdi. Bu ise İslâm dininin kesin bilinen gerçeklerine aykırıdır.

Yüce Allah'ın: **"O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korunup sakının."** (et-Teğabun, 16) buyruğu da böyledir. Yüce Allah, istitâa (güç yetirebilme) oranında takvâyı farz kılmıştır. Eğer Allah'tan korkmayan, takvalı olmaya güç bulamayacak olsaydı yüce Allah, takvâyı yalnızca ona güç yetirenler için farz kılmış olur ve takvalı olmayanları da cezalandırmazdı. Bu ise tutarsızlığı apaçık ortada olan bir hususdur.

Yüce Allah'ın: **"Kim güç yetiremezse o zaman altmış yoksul doyurmalıdır."** (el-Mücadele, 4) buyruğu da bu şekildedir. Bundan kasıt ise sebeb ve araçlara güç yetirebilmektir.

Yüce Allah'ın bize naklettiği münafıkların şu sözleri de bu kabildendir: **"Gücümüz yetseydi herhalde biz de sizinle beraber çıkardık."** (et-Tevbe, 42) Ancak yüce Allah, onların bu sözleriyle yalan söylediklerini belirtmiştir. Çünkü onlar, bir işe güç yetirebilmenin hakikati demek olan istitâayı kastetmiş olsalardı, böyle bir güce sahip olmadıklarını söylemekle yalan söylemiş olmazlardı. Yüce Allah'ın onları yalanlamış olması, onların bu sözleriyle hastalığı ya da gerekli malî imkanı bulamamayı kastettiklerini göstermektedir. Nitekim yüce Allah, bunu daha sonraki buyruklarında şöylece açıklamaktadır: **"Allah'a ve Rasûlüne karşı samimi olmak şartıyla zayıflara, hastalara... bir günah yoktur... Vebal, ancak zengin oldukları halde (geri kalmak için) senden izin isteyenlerin boynunadır."** (et-Tevbe, 91-93)

Yüce Allah'ın şu buyrukları da böyledir: **"İçinizden hür olan mü'min kadınları nikahlayacak bir bolluğa güç yetiremeyenler..."** (en-Nisa, 25) Bu buyruğundaki istitâadan kasıt, gerekli araç ve sebeblere sahip olmaktır. İmran b. Husayn'a, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in söylediği şu sözler de bu manadadır: *"Ayakta namaz kıl, eğer buna gücün yetmiyorsa oturarak, buna da gücün yetmiyorsa*

Scanned with CamScanner

yanın üzere yatarak (kıl.)"[359] İşte bunlara güç yetirilememesi halinde fiile de güç yetirememek söz konusu olur.

Kudretin hakikatini oluşturan istitâanın sabit oluşunun deliline gelince, bu hususta yüce Allah'ın şu buyruğu delil olarak zikredilmektedir: **"(Çünkü) onların işitmeye güçleri yetmezdi ve görmezlerdi."** (Hud, 20) Bu buyrukta kastedilen ise araç ve sebeblerin bulunmadığını anlatmak değil, kudretin gerçek anlamıyla bulunmadığını anlamaktır. Çünkü gerekli araç ve sebebler vardı. İleride "Onlar ancak Allah'ın kendilerini mükellef kıldığı şeylere takat (güç) yetirebilirler." sözlerini açıklarken buna dâir daha geniş açıklamalar gelecektir.

Yine Mûsâ *aleyhisselam*'ın arkadaşının söylediği: **"Doğrusu sen, benimle beraber olmaya asla güç yetiremezsin."** (el-Kehf, 67) buyruğu ile: **"Ben, sana benimle beraber olmaya güç yetiremezsin, demedim mi?"** (el-Kehf, 72) sözleri de bu kabildendir.

Bundan kasıt ise sabra güç yetirebilmenin hakikatidir, sabrın sebeb ve araçları değildir. Çünkü bunlar vardı. Nitekim bundan dolayı ona sitem ettiğini de görüyoruz. Halbuki bir fiilin işlenmesi için gerekli araç ve sebebi elinde bulunduramayan bir kimse, o fiili yapmadığı takdirde kınanamaz. Ancak fiili yapmaya yanaşmayan bir kimse, o fiile güç yeti-rebilmeyi yitirdiği için kınanır. Bunun sebebi emrolunduğundan başka bir şeyle uğraşması ya da bu kudretini, emrolunduğunun tam zıddı bir yönde kullanmasıdır.

"Kudret, ancak fiilin işlendiği zamanda bulunur." diyenler şunu da söyler: Kudret, iki zıt şeye elverişli değildir. Fiil ile birlikte bulunan kud-ret, ancak o fiili işlemeye elverişlidir ve o kudret, o fiil ile birlikte bulu-nur. O fiil olmadan, o kudret de olmaz.

Bozuk esaslarına binaen Kaderiyye'nin söylediği şudur: Allah'ın; mü'mini ve kâfiri, iyiyi ve kötüyü muktedir kılması eşit şekildedir. Onlar, yüce Allah'ın, itaatkar mü'mine, özellikle kendisi vasıtasıyla imanın

[359] Buhârî (1117); Ebû Dâvûd (952); Tirmizî (372); İbn Mâce (1223); Ahmed (4/426).

Scanned with CamScanner

hasıl olduğu yardımını verdiğini kabul etmezler. Bilakis "Kişi, kendiliğinden itaati tercih etmiştir, diğeri de kendiliğinden isyanı tercih etmiştir." derler. Bu, bir babanın oğullarından her birine bir kılıç vermesi gibidir. Onlardan biri, Allah yolunda o kılıçla cihâd ederken, diğeri ise o kılıçla yol kesicilik yapmıştır.

Bu görüş ise kaderi kabul eden Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in ittifakı ile fâsid bir görüştür. Onlar, ittifakla şunu kabul etmişlerdir: Allah'ın itaatkâr kulu üzerinde dinî bir nimeti vardır ve O, bu nimetini -kâfire değil- özellikle ona vermiştir. Kâfire vermemiş olduğu bir yardım ile de itaat etmesi için mü'mine yardımcı olmuştur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Fakat Allah, size imanı sevdirdi, onu kalblerinizde süsledi ve küfrü, fıskı ve isyanı size çirkin gösterdi. İşte onlar, doğru yolu bulanların ta kendileridir."** (el-Hucurat, 7)

Kaderiyye bunu şöyle açıklar: Bu sevimli ve süslü gösteriş, bütün insanlar için umumidir. Bu da hakkın delillerinin açıkça ortaya konulması ve beyân edilmesi manasındadır.

Halbuki âyet-i kerîme, bunun mü'minlere has olmasını gerektirmektedir. Bundan dolayıdır ki yüce Allah: **"İşte onlar, doğru yolu bulanların ta kendileridirler."** buyurmaktadır. Kâfirler ise doğru yolu bulmuş değillerdir.

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah, kimi doğru yola iletmeyi dilerse, göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmayı dilerse, onun da göğsünü -gökyüzüne çıkıyormuş gibi- daraltıp sıkıştırır. Allah, iman etmeyenlerin üstüne işte böyle murdarlık çökertir."** (el-En'âm, 125)

Buna benzer âyetler, Kur'ân'da pek çoktur. Bunlarla yüce Allah, mü'mine hidâyet verenin kendisi olduğunu, diğerini saptıranın da yine kendisi olduğunu beyân etmektedir.

Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Allah, kime hidâyet verirse o, doğru yola erdirilmiştir. Kimi de saptırırsa, artık onun**

Scanned with CamScanner

için doğru yola erdirecek bir veli (dost ve yardımcı) bulamazsın." (el-Kehf, 17)

İleride yüce Allah'ın izniyle bu meseleye dâir daha geniş açıklamalar gelecektir.

93. [Metin]

وَأَفْعَالُ الْعِبَادِ خَلْقُ اللهِ، وَكَسْبٌ مِنَ الْعِبَادِ

"Kulların fiilleri, Allah'ın yaratması ve kulların kesbi/kazanması iledir."

[Şerh]

[Kulların Fiilleri]

İnsanlar, kulların ihtiyarî fiilleri hakkında farklı görüşlere sahiptir.

Başları el-Cehm b. Safvan et-Tirmizî olan Cebriyye'nin iddiasına göre mahlûkatın fiillerindeki tedbirin tümü, yüce Allah'a aittir ve bütün fiiller, mecburî ve zorunludur. Tıpkı elde olmayan titreme, damarların seyirmesi ve ağaçların hareket etmesi gibidir. Bu fiillerin mahlûkata izafe edilmesi ise mecazdır. Bu izafe de bir şeyin, mahalline izafe edilmesi kabilindendir. Yoksa bir şeyin, meydana getirene izafe edilmesi kabilinden değildir.

Bunların tam aksine Mu'tezile de şöyle der: Canlı varlıkların yaptıkları bütün ihtiyarî fiilleri bizzat kendileri yaratırlar. Yüce Allah'ın yaratmasıyla ilgisi yoktur. Mu'tezile, kendi içinde: "Yüce Allah, kulların fiillerine kadir midir, değil midir?" hususuda farklı görüşlere sahiptir.

Hak ehli ise şöyle der: Kullar, fiilleriyle Allah'a itaatkâr veya isyankâr olurlar. Fiilleri, yüce Allah tarafından yaratılır. Yüce Allah, tek başına bütün mahlûkatı yaratandır. O'ndan başka hiçbir yaratıcı yoktur.

Cebriyye, kaderi kabulde aşırılığa kaçarak kulun hiçbir fiilinin olmadığını söylemiş; Müşebbihe de sıfatları kabulde aşırıya gitmiş ve Allah'ı yaratılanlara benzetmiştir.

Scanned with CamScanner

Kaderi reddeden Kaderiyye ise kulları Allah ile birlikte yaratıcı konumuna yükseltmiştir. Bundan dolayı Kaderiyye, bu ümmetin Mecusileridir.

Başkalarının anlaşmazlığa düştüğü yerlerde yüce Allah, sünnet ehli mü'mini hidâyet eylemiştir. Allah, dilediğini doğru yola iletir. Cebriyye mensubuna göre her sahîh delil; yüce Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğuna, O'nun her şeye kadir olduğuna, kulların fiillerinin de O'nun yarattıklarının bir bölümü olduğuna, dilediğinin olup dilemediğinin olmadığına delâlet ederken; kulun hakiki anlamda fail olmadığına, irade ve ihtiyar sahibi olmadığına delâlet etmemektedir. Kulun ihtiyarî hareketlerinin, titreyen kimsenin hareketi, esen rüzgarın ve ağaçların hareketleri türünden olmadığını göstermektedir.

Kaderiyye mensubuna göre her bir sahîh delil; ancak kulun, gerçek manada fiilinin faili olduğuna, o fiili, iradesiyle ve gerçek manada ihtiyarı ile yaptığına, fiilin ona izafe ve nisbet edilişinin gerçek anlamda olduğuna delâlet ederken; bu fiilin, Allah'ın kudreti dahilinde olmadığına ve Allah'ın meşîet ve kudreti dışında meydana geldiğine delâlet etmemektedir.

Bundan dolayı her kesimin sahip olduğu hak delilleri diğerlerinin hak delillerine kattığımız takdirde ancak Kur'ân'ın ve yüce Allah'ın indirmiş olduğu sair kitapların delâlet ettiği şekilde, Allah'ın kainatta bulunan her türlü ayn ve fiile kadir olup bunların kendi meşîetiyle meydana geldiğine, kulların kendi fiillerini hakikat manasıyla yaptıklarına ve bundan dolayı da övülmeyi ya da yerilmeyi hak ettiklerine delâlet etmektedir.

İşte bu konudaki hakikat budur. Çünkü hakkın delilleri, birbirleriyle çatışmazlar. Hakkın biri, diğerini tasdik eder. Bu özet kitap ise her iki kesimin delillerini ayrıca zikretmeye elverişli değildir. Ancak bu delillerin biri diğerini çürütür. Buna karşılık bu kesimlerin her birinin ileri sürdüğü deliller, diğerinin iddiasının bâtıl olduğunu ortaya çıkarır. Bununla birlikte her iki kesimin delil olarak gösterdiği bazı hususları

Scanned with CamScanner

kaydettikten sonra bu delillerinin, kabul ettikleri bâtıla delil olamayacağını açıklayalım.

[Kulların Fiilleri Hakında Cebriyye ve Mu'tezile'nin Delilleri ve Reddi]

Cebriyye'nin gösterdiği delillerden biri şudur: **"Attığın zaman sen atmadın; ama Allah attı."** (el-Enfâl, 17) Burada Allah'ın, Peygamberinin atmadığını belirtirken, atanın kendisi olduğunu açıkladığını ileri sürerek bunun, kulun herhangi bir fiilinin olmadığının delili olduğunu söylerler. Yine derler ki: Ceza (amellerin karşılıkları) ise amellere terettüp eden (ameller dolayısıyla verilen) bir şey değildir. Bunun delili de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu buyruğudur: *"Hiçbir kimse, cennete kendi ameliyle giremez."* Ashab: "Sen de mi ey Allah'ın Rasûlü?" deyince, şöyle buyurdu: *"Ben de; Allah'ın kendi lutfuyla ve ihsanıyla beni rahmetle kuşatması hali müstesnâ."*[360]

Kaderiyye'nin gösterdiği delillerden biri, yüce Allah'ın şu buyruğudur: **"Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir!"** (el-Mü'minûn, 14) Kaderiyye der ki: Ceza (amellerin karşılığı), amellere terettüp eden bir bedel kabilindendir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onların yaptıklarına bir ceza (karşılık) olmak üzere..."** (Fussilet, 17; el-Ahkaf, 14; el-Vakıa, 24); **"İşte bu cennet, yapageldiğiniz ameller sebebiyle size miras verilmiştir."** (ez-Zuhruf, 72) ve buna benzer buyruklar.

Cebriyye'nin delil olarak gösterdiği yüce Allah'ın: **"Attığın zaman sen atmadın; ama Allah attı."** (el-Enfal, 17) buyruğu aslında onların aleyhine bir delildir. Çünkü yüce Allah: **"Attığın zaman"** buyruğuyla rasûlünün de bir atışının varlığını dile getirmektedir. Böylelikle tesbit edilen ile nefyedilenin aynı şey olmadığı, ayrı ayrı şeyler olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu da şudur: Atmanın bir başlangıcı ve bir de bitişi vardır. Atmanın başlangıcı, elden çıkarmak ve fırlatmaktır, bitişi ise isabet et-

[360] Ahmed (2/256); Buhârî (5673, 6363); Müslim (2816); İbn Mâce (4201).

Scanned with CamScanner

mesidir. Bunların her ikisine de atma tabiri kullanılır. O zaman mana -doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır- "Elinden fırlattığın zaman isabet ettiren sen olmadın; isabet ettiren Allah oldu." demektir. Yoksa onların açıklamalarını kabul edecek olursak şöyle demek gerekir: "Namaz kıldığın zaman sen kılmadın; ama Allah namaz kıldı!? Oruç tuttuğun zaman sen oruç tutmadın!? Zina ettiğin zaman sen zina etmedin!? Hırsızlık yaptığın zaman sen hırsızlık yapmadın!?" vs.. Bu sözlerin tutarsızlıkları ise açıkça ortadadır.

Cezanın amellere bağlı olmasına gelince; Cebriyye de, Kaderiyye de bu hususta haktan sapmıştır. Yüce Allah, ehl-i sünneti ise doğruya iletmiştir, hamd ve minnet yalnız O'nadır. Gerçek şu ki olumsuz cümlede "be" harfinin kullanılması, olumlu cümlede "be" harfinin kullanılması gibi değildir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Hiçbir kimse, cennete, kendi ameliyle giremez."* derken olumsuz cümlede kullandığı "be" harfi ivad (bedel, karşılık) be'si diye bilinir. Bu da amelin, bir kimsenin cennete girmesi için bir bedel olması anlamını verir. Nitekim Mu'tezile de bu kanaattedir. Onlara göre amelde bulunan bir kimse, ameli dolayısıyla cennete girmeye hak kazanır ve bu, onun Rabbi üzerindeki bir hakkıdır. Oysa bu, Allah'ın rahmet ve lütfu iledir.

Yüce Allah'ın: **"Yaptıklarına bir karşılık olmak üzere..."** (Fussilet, 17) buyruğunda ve benzerlerindeki "be" harfi ise sebeblik bildirir ve bu da "amelleriniz sebebiyle" anlamındadır. Sebebleri de, sonuçları da yaratan ise yüce Allah'tır. Böylelikle hepsi, katıksız olarak lütuf ve rahmetine raci olmaktadır.

Mu'tezile'nin, yüce Allah'ın: **"Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir!"** (el-Mu'minun, 14) buyruğuna gelince bu âyet, sûret verip takdir edenlerin en güzeli demektir. Zira "yaratmak" fiiliyle "takdir etmek" anlamı kastedildiği de olur ki burada kastedilen de bu anlamdır. Yüce Allah'ın: **"Allah, her şeyi yaratandır."** (er-Râd, 16, ez-Zumer, 62) buyruğu da bunun delilidir. Yani Allah, mahlûk olan

Scanned with CamScanner

her şeyin yaratıcısıdır. Kulların fiilleri de "her şey"in kapsamına girmektedir.

Onların, yüce Allah'ın kelâmını "her şey" lafzının genel kapsamına sokmaları şeklindeki görüşleri ne kadar da tutarsızdır! Halbuki kelâm, Allah'ın sıfatlarından bir sıfattır. Onun mahlûk olması, imkansız bir şeydir. Diğer taraftan onlar, "her şey" lafzının genel çerçevesinin dışına yaratılmış olan fiillerini çıkartmışlardır. Hiç "her şey" lafzının genel kapsamına mahlûk olandan başka bir şey girer mi? O'nun mukaddes zatı ve sıfatları ise bu lafzın kapsamına girmez. Diğer taraftan sair bütün mahlûkat, bu lafzın genel kapsamı içindedir.

Yüce Allah'ın: **"Allah, sizi ve yaptığınız amelleri de yaratandır."** (es-Saffat, 96) buyruğu da böyledir. Bizler, buradaki "mâ" mastar manası içindir, diyemeyiz. Çünkü O, sizi ve sizin amellerinizi yaratmıştır demektir. Zira ifadelerin akışı, "mâ"nın mastar anlamını vermesine engeldir. Çünkü İbrâhîm *aleyhisselam,* kavminin yontma eylemini değil, yontulmuş varlıklara ibâdetlerini reddetmiştir. Ayet-i kerîme, yontulan nesnelerin yüce Allah tarafından yaratılmış olduklarına delildir. Halbuki yontulan şeyler, ancak onların fiilleriyle yontulmuştur. Buna göre onların fiillerinin etkisi ve sonucu olan bir iş, yüce Allah'ın da mahlûku olmaktadır. Eğer yontma işi, yüce Allah'ın mahlûku olmamış olsaydı yontulan şey de O'nun mahlûku olmazdı. O'nun mahlûku, sadece tahta ya da taş olurdu, başka bir şey olmazdı.

Mu'tezile'ye mensup müteahhirlerin imamı Ebû'l-Hüseyin el-Basrî'nin naklettiğine göre; kulun, kendi fiilini ihdas edeceğinin bilinmesi zaruridir. er-Razî'nin zikrettiğine göre de mümkün ve muhdes (sonradan yaratılan) bir fiilin, tercih ettirici bir sebebe muhtaç olması, o fiilin var olması halinde gereklidir; olmaması halinde gerekli olmaması ise zaruri (zorunlu) bir şeydir.

Her ikisinin de sözünü ettiği bilginin zaruriliği doğrudur. Fakat her birisinin kalkıp bu zaruri bilgi, diğerinin iddia ettiği zorunluluğu çürütür, iddiasında bulunması kabul edilemez. Aksine her ikisi de zaruri bilgi

Scanned with CamScanner

ile ilgili iddialarında doğru söylemektedir. Ancak yanlışlıkları, diğerinin iddiasındaki hakkı inkâr etmelerinde ortaya çıkmaktadır.

Çünkü kulun kendi fiilini ihdas edici olması ile bu ihdasın varlığının yüce Allah'ın meşîetiyle gerekli oluşu arasında bir aykırılık yoktur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Her bir nefse ve onu düzenleyene, sonra da ona hem kötülüğü hem de takvayı ilham edene yemin olsun..."** (eş-Şems, 7-8)

Yüce Allah'ın: **"Sonra da ona hem kötülüğü hem de takvayı ilham edene..."** buyruğunda **"ona... ilham edene"** ifadesinde kader ispatlanmakta, aynı şekilde günahkâr ya da takvâ sahibinin o nefis olduğu bilinsin diye, kötülüğü ve takvayı nefse izafe etmekle, kulun fiilini de isbat etmektedir. Bundan sonra yüce Allah'ın: **"Onu temizleyen muhakkak felah bulmuştur, onu (günahla) örten kimse de muhakkak ziyana uğramıştır."** (eş-Şems, 9-10) buyurması, aynı şekilde kulun fiilini isbat etmektedir. Bunun benzerleri de pek çoktur.

Velhasıl kulun fiili, gerçek anlamıyla kula aittir; ancak yüce Allah'ın yaratıp var ettiği bir şeydir. O, bizatihi Allah'ın fiilinin kendisi değildir. Çünkü fiil/yapmak ile mef'ul/yapılan aynı şeyler değildir, yaratmak ile yaratılan da aynı şeyler değildir. İşte Şeyh *rahimehullah*: "Kulların fiilleri; Allah'ın mahlûku, kulların da kesbidir." derken bu hususa işaret etmekte ve kulların fiil ve kesbinin olduğunu tespit ederken yaratmayı da yüce Allah'a izafe etmektedir. Kesb de, fayda ya da zararının yapanına döndüğü fiilin adıdır. Yüce Allah'ın: **"Herkesin kazandığı (iyilikler) lehine, yaptığı (kötülükler) de aleyhinedir."** (el-Bakara, 286) buyruğu gibi...

94. [Metin]

وَلَمْ يُكَلِّفْهُمُ اللهُ تَعَالَى إِلَّا مَا يُطِيقُونَ، وَلَا يُطِيقُونَ إِلَّا مَا كَلَّفَهُمْ،
وَهُوَ تَفْسِيرُ: «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ». نَقُولُ: لَا حِيلَةَ لِأَحَدٍ،

Scanned with CamScanner

وَلَا حَرَكَةَ لِأَحَدٍ، وَلَا تَحَوُّلَ لِأَحَدٍ عَنْ مَعْصِيَةِ اللهِ إِلَّا بِمَعُونَةِ اللهِ، وَلَا قُوَّةَ لِأَحَدٍ عَلَى إِقَامَةِ طَاعَةِ اللهِ وَالثَّبَاتِ عَلَيْهَا إِلَّا بِتَوْفِيقِ اللهِ تَعَالَى، وَكُلُّ شَيْءٍ يَجْرِي بِمَشِيئَةِ اللهِ تَعَالَى وَعِلْمِهِ وَقَضَائِهِ وَقَدَرِهِ، غَلَبَتْ مَشِيئَتُهُ الْمَشِيئَاتِ كُلَّهَا، وَغَلَبَ قَضَاؤُهُ الْحِيَلَ كُلَّهَا، يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ أَبَدًا، ﴿ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴾

"Yüce Allah, onları ancak takat getirebilecekleri şeylerle mükellef tutmuştur. Onlar da ancak O'nun kendilerini mükellef tuttuğu şeylere takat getirebilirler. İşte bu 'lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah' sözünün açıklamasıdır. Biz, (bu sözle): Hiçbir kimse, Allah'ın yardımı olmadıkça Allah'a isyandan uzak kalmaya çare bulamaz, başka bir tarafa yönelemez ve herhangi bir harekette bulunamaz. Yüce Allah'ın tevfîki olmadıkça da hiçbir kimse, Allah'a itaati yerine getirmeye ve onun üzerinde sebat göstermeye güç bulamaz, demek istiyoruz. Her şey, yüce Allah'ın meşîeti, ilmi, kaza ve kaderiyle cereyan eder. O'nun meşîeti, bütün meşîetlere galip gelir, O'nun kazası da bütün çareleri yenik düşürür. O, dilediğini yapar; ancak asla zulmetmez: *"O, yaptıklarından sorgulanamaz. Halbuki onlar sorgulanacaklardır."* (el-Enbiyâ, 23)"

[Şerh]

[Teklif, Takate Göredir]

Şeyh *rahimehullah*'ın "Yüce Allah, onları, ancak takat gösterebildikleri şeylerle mükellef tutmuştur." dediği konuda yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah, hiç kimseye gücünün yeteceğinden**

Scanned with CamScanner

başkasını yüklemez." (el-Bakara, 286); **"Biz, kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemeyiz."** (el-En'âm, 152; el-A'raf, 42; el-Mu'minun, 62)

Ebû'l-Hasen el-Eşârî'den nakledildiğine göre takat dışında kalan şeylerle mükellef tutmak aklen caizdir. Ancak onun mezhebine mensup olanlar, böyle bir şeyin şeriatta varid olup olmadığı hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Bunun varid olduğunu kabul edenler, Ebû Leheb'e, iman etmesi emrinin verilmiş olmasını delil gösterirler. Yüce Allah, onun iman etmeyeceğini ve alevli bir ateşi boylayacağını haber vermiştir. Böylece o, iman etmeyeceğine inanmakla emrolunmuş oldu. Bu ise zıt iki şeyi bir arada bulundurmak kabilinden bir tekliftir ve bu da imkansızdır.

Böyle bir imkansızlık iddiasına cevap şudur: Bizler, onun iman etmeyeceğine inanmakla emrolunmuş olduğunu kabul etmiyoruz. Kendisi vasıtasıyla iman edebileceği istitaa da onda vardı. O, imanı elde etmekten âciz değildi. Daha önce istitâanın açıklamasında geçtiği üzere ancak güç yetirebildiği şeyle mükellef tutulmuştu.

Yüce Allah'ın, meleklere, o isimleri bilmedikleri halde: **"Bana bunların isimlerini haber veriniz."** (el-Bakara, 31) buyurmuş olması, kıyâmet gününde canlı varlıkların resim ve suretlerini yapanlara: *"Yarattığınıza hayat verin!"*[361] denmesi gibi emirler, imkansız şeylerle mükellef tutmak anlamına gelmez. Çünkü bu, yapanına mükâfat verilecek, terk edeni de cezalandırılacak bir fiilin yerine getirilmesi şeklinde bir teklif değildir. Zira bu, âciz bırakmak maksadıyla yöneltilen bir hitaptır.

Aynı şekilde yüce Allah'ın şu buyruğunda yer alan: **"Rabbimiz, güç yetiremeyeceğimiz şeyi bize yükleme."** (el-Bakara, 286) buyruğunda yer alan mü'minlerin duasından da böyle bir teklifin lüzumu anlaşılmaz. Çünkü güç yetirilemeyen bir şeyin yüklenmesi, teklif değildir.

[361] Buhârî (5951, 7558); Müslim (2108); Nesâî (8/215).

Scanned with CamScanner

Ancak kulun, takat getiremeyeceği ve ölümüyle sonuçlanacak bir dağı taşımasını istemesi mümkün değildir.

İbnu'l-Enbarî der ki: "Bu ayet şu anlamdadır: Bizlere taşınması ağır gelecek bir yük yükleme. Her ne kadar sıkıntılara katlanarak, zorlanarak ve hoşa gitmeyen şeylere tahammül ederek güç yetirecek olsak dahi." Allah Teâlâ, Araplara, akıllarıyla kavrayabilecekleri bir üslupla hitap etmiştir. Onlardan herhangi bir kimse nefret ettiği bir şahsa -aslında böyle bir şeye takati olmakla birlikte-: "Seni görmeye tahammül edemiyorum." der. Ancak onu görmek, ona ağır geldiğinden dolayı böyle söyler. Yapması halinde mükâfat göreceği, yapmaması halinde de ceza göreceği şekilde bir dağı taşımakla mükellef tutmak, hikmet açısından caiz değildir. Nitekim yüce Allah, kendi zatı hakkında hiçbir kimseye takati dışında (güç yetiremeyeceği) bir hususu yüklemeyeceğini haber vermektedir.

Onlardan kimisi de şöyle demektedir: Bizatihi imkansız olanın değil de âdeten imkansız olanın teklifi mümkündür. Çünkü bizatihi imkansız olan bir şeyin varlığı zaten düşünülemez. Öbürünün aksine böyle bir şeyi emretmek de akla sığmaz.

Kimileri de şöyle der: Âciz bıraktığından ötürü güç yetirilemeyen bir şeyin teklifi caiz değildir. Onun zıddı ile meşgul olunduğundan dolayı güç yetirilemeyen şey ise böyle değildir. Bununla mükellef tutmak, caizdir. Bunlar, mana itibarıyla selefe ve imamlara uygun kanaat belirtmişlerdir. Ancak onların, kulun terk ettiği bir işi, zıddıyla meşgul olduğundan ötürü terk edip güç yetirilemez olarak değerlendirmeleri hem şer'î bakımdan, hem dil açısından bir bid'attir. Çünkü bunun anlamı, kul yapmadığı bir işi yapmaya güç yetiremez, şeklinde olur.

Onların böyle bir kanaati kabul etmelerinin sebebi, şu görüşü benimsemeleridir: *İstitâa* ve *kudret* ile aynı şey olan *takat*, ancak fiille birlikte olur. Bu sebeble derler ki: Bir fiili yapmayan her kimse, ona takat getiremez demektir. Bu ise Kitab'a, Sünnet'e ve selefin icmaına muha-

Scanned with CamScanner

liftir. Aynı zamanda -istitâanın söz konusu edildiği esnada işaret edildiği üzere- genel olarak akıl sahiblerinin kabul ettiklerine de muhaliftir.

Ancak fiille birlikte var olan güç yetirme, teklifte aranan bir şart değildir. Bununla birlikte gerçekte fiilî bir irade de vardır. Bu görüşü benimseyenler, yüce Allah'ın: **"Onların işitmeye güçleri yetmezdi."** (Hud, 20); **"Sen, benimle beraber sabretmeye güç yetiremezsin."** (el-Kehf, 67) buyruğunu da delil göstermişlerdir. Fakat bu buyruklarda onların istitâa adını verdikleri şey kastedilmemektedir. Zira onların istitâa dedikleri şey, ancak fiille birlikte olandır.

Yüce Allah, sözü edilen kimseleri, işitmeye güç yetiremeyişleri dolayısıyla yermektedir. Eğer burada fiille birlikte olan istitâayı kastetmiş olsaydı; elbetteki bütün mahlûkat, işitmeden önce işitebilme gücüne sahip değildir, dolayısıyla onların böyle bir yergi ile özellikle söz konusu edilmelerinin bir anlamı da olmazdı. Fakat onlar, -hakka olan nefretleri ve hakkın onlara ağır gelmesi dolayısıyla ya hak sahibini kıskandıklarından ya da hevalarına tâbi olduklarından- işitmeye güç yetiremiyorlardı.

Mûsâ *aleyhisselam* da şeriatın zâhirine muhalif olarak gördüğü bu hususta, ona dâir bilgi sahibi olmadığı için sabredemiyordu. Arapça'da da, diğer dillerde de bu, böyledir. Başkasına buğzeden kimse hakkında: "Ona iyilik yapma gücünü bulamaz." denir. Sevdiği kimse hakkında da: "Ona ceza verecek gücü bulamaz." denir. Bunun sebebi, o kimseye karşı beslediği sevgidir, onu cezalandırmaktan aciz oluşu değildir. Bu gibi ifadeler, mübalağa için kullanılır. Mesela, onu ölesiye döveceğim, demek gibi... Maksat ileri derecede dövmektir. Ancak (onların bu hoşlanmayışları) bir mazeret teşkil etmez. Zira yüce Allah, kullara sadece hoşlarına giden emirler vermiş olsaydı, göklerin ve yerin düzeni bozulurdu. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer hak hevalarına uysaydı, göklerle yer ve içlerinde bulunanlar fesada uğrardı."** (el-Mu'minun, 71)

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Onlar da ancak kendisiyle mükellef tuttuğu şeylere güç yetirebilirler..." sözleri de şu demektir: Onlar, ancak kendile-

Scanned with CamScanner

rini muktedir kıldığı şeylere takat getirebilirler. İşte bu, bir çeşit ilahî tevfik türünden olan takattir. Yoksa sağlık, güç yetirebilmek, imkan bulmak ve araçların esenlikte olması anlamındaki takat türünden değildir.

"Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" sözü de kaderin varlığını isbat eden bir delildir. Bundan sonraki ifadeleriyle de Şeyh, bunun anlamını açıklamıştır. Ancak kendisinin ifadesinde açıklanması gereken bir kısım vardır. Çünkü teklif, muktedir kılmak manasında kullanılmaz, ancak emir ve yasak manasına kullanılır.

O ise şöyle demiştir: "Onları, ancak takat gösterebildikleri şeylerle mükellef tutmuştur ve onlar, ancak O'nun kendilerini mükellef tuttuğu şeylere güç yetirebilirler." Bu ifade, zâhiren aynı manayı dile getirmektedir. Ancak böyle bir şey doğru değildir. Zira kullar, Allah'ın kendilerini mükellef tuttuğunun üstünde birtakım şeylere de güç yetirebilirler; fakat yüce Allah, kulları için kolaylığı ve yükümlülükleri hafifletmeyi murad etmiştir. Şu buyruklarda olduğu gibi: **"Allah, size kolaylık diler, güçlük istemez."** (el-Bakara, 185); **"Allah, üzerinizdeki yükleri hafifletmek ister."** (en-Nisa, 28); **"Dinde size güçlük vermedi."** (el-Hac, 78)

Eğer yüce Allah, bizi mükellef tuttuğu hususları daha da arttırmış olsaydı, onlara da güç yetirebilirdik. Ancak O, lütufta bulunmuş, merhamet etmiş, yükümüzü hafifletmiş ve bize dinde zorluk vermemiştir.

Görüldüğü gibi Şeyh'in ifadesinde nisbeten düzeltmeyi gerektiren bir taraf vardır. Bunu iyi düşünmek gerekir.

[Şer'î Kaza İle Kevnî Kaza]

"Her şey, Allah'ın meşîeti, ilmi, kaza ve kaderiyle cereyan eder." sözlerinde Allah'ın şer'î değil, kevnî kazasını kastetmektedir. Çünkü kaza, hem kevnî, hem şer'î olabilir. İrade, emir, izin, Kitab, hüküm, haram kılmak, kelimeler ve buna benzer tabirler de böyledir.

Scanned with CamScanner

Kevnî kaza, yüce Allah'ın: **"Böylece onları yedi gök olmak üzere iki günde yarattı (kadâhunne)."** (Fussilet, 12) buyruğunda dile getirilmektedir.

Dinî ve şer'î kaza (hüküm) yüce Allah'ın şu buyruğunda ifade edilmiştir: **"Rabbin şunları hükmetti (kadâ): Kendisinden başkasına ibâdet etmeyin..."** (el-İsra, 23)

Kevnî ve dinî iradeyle ilgili açıklamalar, Şeyh'in "Ve ancak O'nun dilediği olur." sözleri açıklanırken geçmişti.

Kevnî emir, yüce Allah'ın şu buyruğunda söz konusu edilmektedir: **"O, bir şeyi dileyince ona emri sadece: 'Ol' demesidir. O da oluverir."** (Yasin, 82)

Şer'î emir, şu buyruklarda dile getirilmektedir: **"Muhakkak Allah, adâleti, iyiliği... emreder."** (en-Nahl, 90); **"Şüphesiz Allah, size emanetleri ehline vermenizi emreder."** (en-Nisa, 58)

Yüce Allah'ın şu buyruğu ile kevnî izne değinilmektedir: **"Allah'ın izni olmadıkça, onunla hiç kimseye zarar verebilecek değiller."** (el-Bakara, 102)

Yüce Allah'ın: **"Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz, yahut onu kökleri üzere dikili bırakmanız hep Allah'ın izniyle olmuştur."** (el-Haşr, 5) buyruğunda da şer'î izin dile getirilmektedir.

Kevnî kitab'a (yazısına) gelince bu da yüce Allah'ın şu buyruklarında ifadesini bulur: **"Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması da, ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitaptadır. Şüphesiz ki bu, Allah'a göre pek kolaydır."** (Fatır, 11); **"Andolsun ki Biz, Tevrat'tan sonra Zebur'da: 'Arza, Benim sâlih kullarım mirasçı olur.' diye yazdık."** (el-Enbiyâ, 105)

Şer'î (dinî) kitab'a (yazmaya) gelince, bu da yüce Allah'ın şu buyruklarında ifade edilmektedir: **"Biz, onda (Tevrat'ta) onlara şunu (farz olarak) yazdık: Can'a can..."** (el-Mâide, 45); **"Ey iman edenler!**

Scanned with CamScanner

Oruç sizden öncekilere (farz olarak) yazıldığı gibi sizin üzerinize de yazıldı." (el-Bakara, 183)

Kevnî hüküm, yüce Allah'ın Yakub *aleyhisselam*'ın oğlunun söylediğini naklettiği şu ifadelerde dile getirilmektedir: **"Artık ya babam izin verinceye yahut benim için Allah hükmedinceye kadar katiyyen bu yerden ayrılmam. O, hükmedicilerin en hayırlısıdır."** (Yusuf, 80); **"Dedi ki: 'Rabbim, hak ile hükmet. Bizim Rabbimiz Rahman'dır, sizin niteleyegeldiklerinize karşı yardımı istenen O'dur."** (el-Enbiya, 112)

Şer'î hükümden de yüce Allah'ın şu buyruklarında söz edilmektedir: **"İhramdayken avlanmayı helal saymamak şartıyla ve size okunacak olanlar hariç olmak üzere size dört ayaklı davarlar helal kılındı. Şüphesiz Allah, dilediği hükmü koyar."** (el-Mâide, 1); **"Bunlar, Allah'ın hükümleridir, aranızda O hükmeder."** (el-Mumtehine, 10)

Kevnî haram kılma, yüce Allah'ın şu buyruklarında söz konusu edilmiştir: **"Buyurdu ki: 'Artık orası onlara kırk yıl haram edildi. Onlar, o yerde (Tîh'te) şaşkın şaşkın dolaşacaklardır.'"** (el-Mâide, 26); **"Helak ettiğimiz bir ülke halkının (mahşere) dönmemeleri haramdır (imkansızdır.)"** (el-Enbiyâ, 95)

Şer'î haram kılma, yüce Allah'ın: **"Leş, kan... size haram kılındı."** (el-Mâide, 3); **"Size anneleriniz... haram kılındı."** (en-Nisa, 23) buyruklarında dile getirilmiştir.

Kevnî kelimeleri, yüce Allah'ın şu buyruğunda söz konusu edilmektedir: **"Rabbinin İsrailoğullarına olan o pek güzel kelimesi sabretmelerinden ötürü bütünüyle yerini buldu."** (el-A'raf, 137) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"İyi ya da kötü hiçbir kimsenin kendilerini aşıp ileri geçemediği o tam ve eksiksiz olan Allah'ın*

Scanned with CamScanner

kelimeleri ile (Allah'a) sığınırım."[362] hadisinde de bu kevnî kelimeler kastedilmektedir.

Şer'î ve dinî kelimeler de yüce Allah'ın: **"Hani Rabbi, İbrâhîm'i birtakım kelimelerle imtihan etmişti. O da bunları eksiksiz yerine getirmişti."** (el-Bakara, 124) buyruğunda dile getirilmektedir.

[Yüce Allah Kendisi Üzerine Rahmeti Yazmıştır]

Şeyh *rahimehullah*'ın: "O, dilediğini yapar ve asla zulmedici değildir." sözlerine gelince; Kur'ân'ın delâlet ettiği husus, yüce Allah'ın kullarına zulmetmekten kendi zatını tenzîh ettiği şeklindedir. Bu da Kaderiyye ile Cebriyye'nin görüşleri arasında orta bir görüşü benimsemeyi gerektirmektedir.

Ademoğulları tarafından olup zulüm ve çirkin olarak değerlendirilen bir husus, -Kaderiyye, Mu'tezile ve benzerlerinin dedikleri gibi- O'nun tarafından olunca zulüm ve çirkin bir iş olarak değerlendirilmez. Çünkü bu, yüce Allah'ı, yarattıklarına benzetmektir. O'nu, onlara kıyas etmektir. O, Ğanî (asla muhtaç olmayan) ve her şeye kadir olan Rab'dır. Kendileri ise Allah'ın egemenliği altında, O'na muhtaç olan kullardır.

Zulüm ise -kelâmcıların ve diğerlerinin söyledikleri gibi- kudretin kapsamına girmeyen, imkansız şeyler anlamında değildir. Onlar, şöyle derler: Kudret çerçevesi içinde olup mümkün olan şeylerde zulüm olmasına imkan yoktur. Aksine mümkün olan her bir şey, O'ndandır, onu yapacak olursa adâlettir. Zira zulüm, ancak başkası tarafından kendisine emir ve yasaklar verilmiş kişi tarafından yapılır. Allah ise böyle değildir.

Yüce Allah'ın şu buyrukları bu görüşün tam aksini ortaya koymaktadır: **"Kim, mü'min olduğu halde sâlih ameller işlerse, o zulme uğratılmaktan da korkmaz, (mükafatının) eksiltilmesin-**

[362] Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, (10/127).

Scanned with CamScanner

den de." (Tâhâ, 12); **"Benim yanımda söz değiştirilmez ve Ben, kullara asla zulmedici de değilim."** (Kaf, 29); **"Biz, onlara zulmetmedik; fakat onlar bizzat zalimler idiler."** (ez-Zuhruf, 76); **"Onlar, işlediklerini de hazır bulacaklardır. Rabbin kimseye zulmetmez."** (el-Kehf, 49); **"Bugün herkese kazandığının karşılığı verilir, bugün zulmetmek yoktur. Şüphesiz Allah, hesabı pek çabuk görendir."** (el-Mu'min, 17)

Allah Rasûlünün, Rabbinden rivâyet ettiği şu buyruklar da bu türdendir: *"Ey kullarım! Şüphesiz ki ben, kendime zulmü haram kıldım. Aranızda da onu haram kıldım. O halde birbirinize zulmetmeyin."*[363] İşte bu, iki hususa delildir:

1. Yüce Allah, kendisine zulmü haram kılmıştır. İmkansız olan bir şey ise böyle nitelendirilemez.

2. O, üzerine rahmeti yazdığını haber verdiği gibi zulmü kendisine haram kıldığını da haber vermektedir. Bu da onların, zulmün, ancak kendisine emredilen ve yasak edilen kimse tarafından söz konusu olabileceği, yüce Allah'ın ise bu durumda olmadığı şeklindeki delillerini çürütmektedir. Çünkü onlara şöyle denir: Her türlü eksiklikten münezzeh olan yüce Allah, kendi üzerine rahmeti yazmış ve kendine zulmü haram kılmıştır. Görüldüğü gibi O, kendi üzerine rahmeti yazdığı gibi güç ve kudreti çerçevesinde olup kendisi için imkânsız olmayan bir hususu da kendine haram kılmıştır.

Aynı şekilde selef; yüce Allah'ın, **"O, zulme uğratılmaktan da korkmaz, (mükafatının) eksiltilmesinden de."** (Tâhâ, 112) buyruğundaki zulmü, onun üzerine başkasının günahlarının yükletilmesi; eksiltilmesini ise yaptığı iyiliklerin eksiltilmesi diye açıklamıştır. Nitekim yüce Allah, bir başka yerde: **"Hiçbir nefis, bir başka nefsin günah yükünü yüklenmez."** (el-İsra, 15) buyurmaktadır.

---

[363] Müslim (2577); Ahmed (5/160).

Scanned with CamScanner

Diğer taraftan insanın, kudretin çerçevesi içine girmeyen ve imkansız olan bir şeyden korkması söz konusu değildir ki bu açıdan ona ayrıca teminat verilmesine gerek duyulsun. Olsa olsa mümkün olan bir şeye karşı ona teminat verilebilir. Yüce Allah, **"korkmaz"** buyruğuyla zulümden yana ona teminat verdiğine göre, bunun mümkün ve kendisine güç ve kudret yetirilebilen bir iş olduğu anlaşılmış olmaktadır.

"Benim huzurumda çekişmeyin... ve Ben kullara asla zulmedici de değilim." (Kaf, 28-29) buyruğunda da aynı şekilde Allah'ın kudreti dahilinde olan ve kendisinin yapması imkansız olan bir husus nefyedilmemektedir. Nefyedilen, yüce Allah'ın kudreti dahilinde bulunan ve mümkün olan bir hususdur. O da kulların amellerinden başkası ile cezalandırılmalarıdır.

Aksi kanaati savunanların görüşüne göre yüce Allah, hiçbir fiilden münezzeh değildir ve hiçbir fiili işlemekten yana mukaddes değildir. Aksine hepsi mümkündür. O, hiçbir fiili işlemekten tenzîh edilmez, aksine O'nun bütün işleri güzeldir. Kötü fiilin de hakikati yoktur. Hatta bu, imkansız bir şeydir, imkansız olan bir şeyin de hakikati olmaz.

Kur'ân ise birçok yerde bu görüşün tam aksine işaret etmektedir. Bu buyruklarda yüce Allah, kendi zatını, kendisine layık olmayan ve yakışmayan işlerden tenzîh etmiştir. Böylelikle O'nun; kötü fiillerden, kusurlu ve yerilen işlerden münezzeh ve mukaddes olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim O, kötü vasıflardan, kusurlu ve yerilen sıfatlardan münezzeh ve mukaddestir. Bu da yüce Allah'ın şu buyruğunu andırmaktadır: **"Acaba siz, Bizim sizi boşuna yarattığımızı ve sizin Bize gerçekten döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz?"** (el-Mu'minun, 115) Yüce Allah, kendi zatını, mahlûkatı boşu boşuna yaratmış olmaktan tenzîh etmekte ve böyle bir zannı taşıyanların kanaatlerini reddetmektedir, bu ise bir fiildir.

Yüce Allah'ın: **"Biz, müslümanları o günahkârlar gibi kılar mıyız hiç?"** (el-Kalem, 35) buyruğu ve **"Îmân edip sâlih amel işleyenleri, yeryüzünde fesad çıkaranlar gibi mi kılarız hiç? Yahut takva sahiplerini günahkarlar gibi mi kılarız?"** (Sad, 28) buyruğuyla yüce

Scanned with CamScanner

Allah, bu iki kesimi birbirine eşit kılmasını mümkün gören kimselerin bu kanaatlerini reddetmektedir. Şu buyruk da böyledir: **"Yoksa kötülük işleyenler kendilerini iman edip sâlih amel işleyenler gibi kılacağımızı ve hayatları ile ölümlerinin bir olacağını mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!"** (el-Casiye, 21)

Bu buyrukta da O'nun bu şekilde hareket edeceğini zannedenlerin kanaatleri reddedilmekte, böyle bir hükmün kötü ve çirkin bir hüküm olduğu ve yüce Rabbin bundan münezzeh olduğu bildirilmektedir.

Ebû Dâvûd'un ve Hakim'in, *el-Müstedrek*'te kaydettikleri İbn Abbas, Ubade b. es-Samit ve Zeyd b. Sabit *radıyallahu anhum* yoluyla gelen rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz ki Allah, semavatında ve arzında bulunanların hepsini azaplandıracak olursa, onlara zulmetmesi söz konusu olmaksızın onları azaplandırmış olur. Eğer onlara rahmet buyuracak olursa, elbetteki O'nun rahmeti onlar için kendi amellerinden daha hayırlı olur."*[364]

Bu hadis, Cebriyye'ye karşı gösterilen delillerdendir. Kaderiyye'ye gelince, onların benimsedikleri bozuk usûl ve ilkelere de uygun düşmemektedir. Bundan dolayı onlar, bu hadisi ya yalanlamışlar ya da olmadık şekilde te'vîl etmişlerdir.

Bu hadise karşı takındıkları tutumları dolayısıyla en bahtiyar olan kimseler ise ehl-i sünnettir. Çünkü onlar, bu hadisi tasdik ile karşılamışlar, onun yüce Allah'ın azamet ve celâlini, mükellefler üzerindeki nimetinin üstün değerini ifade ettiğini bilmişlerdir. Bu hadis, ayrıca mahlûkatın, üzerlerindeki nimetlerin hakkını ödemekten aciz olduklarını da ortaya koymaktadır. Bu da ya onların âcizlikleri ya câhillikleri ya kusurlu davranışları ve buna aldırmayışları dolayısıyladır. Ya da güç yetirebildikleri kadarıyla dahi şükürde bulunmayışlarıdır. Bazı yönleriyle dahi bunu ihmal edişleridir.

---

[364] Ebû Dâvûd (4699); İbn Mâce (77); Ahmed (5/182, 183, 185, 189).

Scanned with CamScanner

O'nun semavat ve arz ehli üzerindeki hakkı, O'na itaat edilip isyan edilmemesi, anılıp unutulmaması, şükredilip O'na nankörlük edilmemesidir. Güçlü sevgi, yönelme, tevekkül, haşyet, gözetim altında bulunma şuuru, korku ve ümidin hepsinin O'na yönelik olması ve O'na bağlı olması gerekir. O kadar ki kalb, O'nun muhabbetine ve O'nun ulûhiyyetine kulluk etmeye kendini vermelidir. Münhasıran bu şekilde O'na yönelmelidir, dil de sadece O'nu anmalı, organlar da O'na itaate adanmalıdır.

Bunun genel anlamıyla güç yetirilen bir şey olduğunda şüphe yoktur. Fakat nefisler, bu hususta cimrilik ederler. Bu cimrilik mertebeleri ise yüce Allah'tan başkasının sayısını bilmediği kadar çoktur. İtaatkârların çoğunun nefisleri de bazı yönleriyle bunun gereğini yerine getirseler bile bazı yönleriyle yine cimrilik ederler. Allah'ın muradına karşı bir irade ortaya koymayan, yahut yapmasını sevdiği işten başkasını istemeyen bir kimse bulunabilir mi? Yaratılış maksadına muhalif bir iş yapmayan kimse var mıdır? Eğer şanı yüce Rabbimiz, semavat ve arz ehline adâletinin gereğini uygulayacak olursa, elbetteki adâletiyle onları azaplandırır ve yine de onlara zulmetmiş olmaz.

Kulun yapabildiği en ileri iş, bu kusurlarından tevbe edip onları itiraf etmektir. Tevbeyi kabul etmek ise O'nun katıksız bir lütuf ve ihsanıdır. Yoksa eğer O, günahları dolayısıyla kulunu azaplandıracak olursa ona zulmetmiş olmaz. Tevbe ettiği varsayılacak olsa dahi.

Ancak yüce Allah, lütuf ve rahmetinin gereği olarak tevbe edeni azaplandırmamayı kendi üzerine yazmıştır. Yine O, kendisine rahmeti yazmıştır. Mahlûkatı, ancak O'nun rahmet ve affı kuşatır. Kullardan hiçbirinin ameli, kendisini ateşten kurtaracak ya da onu cennete sokacak dereceye asla ulaşamaz. Nitekim insanlar arasında Rabbine en itaatkâr, ameli itibarıyla en üstün ve Rabbine saygısı en ileri derecede olan yüce zat şöyle demiştir:

"Aranızdan hiçbir kimseyi kendi ameli kurtaramaz." "Sen de mi ey Allah'ın Rasûlü?" demeleri üzerine şöyle buyurdu: *"Ben dahi,*

Scanned with CamScanner

Allah'ın kendi nezdinden bir lutuf ve rahmetle beni kuşatması hali müstesnâ."[365]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ebû Bekir es-Sıddîk'ın, kendisinden namazında yapacağı bir duayı öğretmesini isteyince şöyle buyurdu: *"De ki: Allah'ım! Gerçekten ben, kendi nefsime çok büyük zulmettim. Günahları da Senden başka kimse bağışlamaz. Sen, nezdinden bir mağfiret ile beni bağışla ve bana rahmet buyur. Şüphesiz ki Sen, Ğafur'sun, Rahim'sin."*[366]

Peygamberler ve rasûllerden sonra insanların en fazîletlisi olan Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh*'ın durumu bu olduğuna göre onun dışındakiler hakkında ne düşünülebilir? Hatta o, "sıddîk" makamına ancak hakkını eksiksiz vermekle ulaşmıştır. Bu makam ise Rabbini, Rabbinin hakkını, azametini, Rabbine karşı yapılması gerekenleri, Rabbinin kulu üzerindeki hakkını bilmeyi de, kendi kusurunu gereği gibi bilmeyi de içermektedir.

Yaratılmışın Rabbinin mağfiretine muhtaç olmadığını, buna gereği olmadığını söyleyenler bizden uzaktırlar. Allah ve O'nun haklarına dâir cehalette bundan ötesi düşünülemez. Eğer bunu gereği gibi kavrayamayan varsa bu sefer nimetlere ve bu nimetler dolayısıyla yerine getirilmesi gereken vazifelere bir baksın. Bu nimetlere karşı şükür ve nankörlük arasında bir karşılaştırma yapsın. İşte o vakit yüce Allah, eğer göklerde ve yerde bulunanları azaplandıracak olursa, onları hiçbir şekilde zulmetmesi söz konusu olmaksızın azaplandırmış olacağı gerçeği de anlaşılmış olur.

95. [Metin]

وَفِي دُعَاءِ الْأَحْيَاءِ وَصَدَقَاتِهِمْ مَنْفَعَةٌ لِلْأَمْوَاتِ

[365] Buhârî (5673, 6363, 6464, 6467); Müslim (2816); Ahmed (2/235).
[366] Buhârî (834, 6326, 8388); Müslim (2705).

Scanned with CamScanner

"Hayatta olanların dua ve sadakalarının ölülere faydası vardır."

[Şerh]

[Ölülerin Hayattakilerden Yararlanmaları]

Ehl-i sünnet, ölülerin, hayatta olanların yaptıkları işlerden iki yolla yararlanacaklarını ittifakla kabul etmektedir:

1. Ölünün hayattayken vesile olduğu işler.

2. Müslümanların ölene dua etmeleri, mağfiret dilemeleri, onun adına sadaka verip haccetmeleri.

Bununla birlikte haccın sevabından ölüye ne ulaşacağı hususunda görüş ayrılığı vardır. Muhammed b. el-Hasen *rahimehullah* şöyle demiştir: Ölüye sadece hac için yapılan harcamanın sevabı ulaşır. Haccetmenin sevabı ise haccedenedir.

Genel olarak âlimler ise haccın sevabı kendisi adına hac yapılanadır, derler. Doğru olan görüş de budur.

Oruç, namaz, Kur'ân okumak ve zikir gibi bedenî ibâdetler hususunda ise görüş ayrılığı vardır. Ebû Hanîfe, Ahmed ve selefin cumhuru, ulaşacağı görüşündedirler. Şafiî'nin meşhur görüşü ile Mâlik'in görüşü, ulaşmayacağı şeklindedir.

Kelâmcılardan bid'at ehli bazı kimselerin kanaatine göre ise ne dua ne de başka bir şey ölüye ulaşır. Onların bu kanaatleri ise Kitab ve Sünnetle reddolunur. Onlar, yüce Allah'ın müteşabih birtakım buyruklarını delil göstermişlerdir: **"İnsan için çalıştığından başkası yoktur."** (en-Necm, 39); **"Ve siz, ancak işlediğinizin karşılığını görürsünüz."** (Yâsin, 54); **"Herkesin kazandığı (iyilik) lehine, yaptığı (kötülük) de aleyhinedir."** (el-Bakara, 286)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de şöyle buyurduğu sabittir: *"Âdemoğlu öldüğü takdirde ameli kesilir. Üç şey müstesnâ:*

Scanned with CamScanner

Sadaka-i cariye, kendisine dua edecek sâlih bir evlat ve kendisinden sonra kendisiyle yararlanılacak bir ilim."[367]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, böylelikle kendisi hayattayken sebeb olduğu hayırlardan faydalanabileceğini haber vermektedir. Kendisi hayattayken eğer sebeb olmamışsa bunların sevabı kendisinden kesilir, ona ulaşamaz.

Sadece sadaka ve hac gibi vekaletin söz konusu olduğu ibâdetlerin ulaşacağını kabul edenler de şunu delil gösterirler: İslâm'a girmek, namaz, oruç ve Kur'ân okumak gibi herhangi bir şekilde vekaletin caiz olmadığı ibâdet türlerinin mükafatı, onları yapana hastır, onu aşıp başkasına ulaşmaz. Nasıl ki hayattayken bunları, kimse kimsenin yerine yapamıyor ve bu fiillerde kimse başkasının yerine vekalet edemiyorsa öldükten sonra da böyledir. Nesâî, senedini kaydederek İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'dan rivayetle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu kaydetmektedir: *"Kimse, kimsenin yerine namaz kılamaz. Kimse, kimsenin yerine oruç tutamaz, ancak onun adına her bir gün karşılığında bir ölçek buğday (fidye) verir."*[368]

Ölünün kendisinin sebeb olmadığı amellerden de faydalanacağının delili; Kitab, sünnet, icma ve sahîh kıyastır.

Kitabdan delil yüce Allah'ın şu buyruğudur: **"Onlardan sonra gelenler derler ki: 'Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle...'"** (el-Haşr, 10)

Yüce Allah, kendilerinden önceki mü'minlere mağfiret diledikleri için onlardan övgüyle söz etmektedir. İşte bu, önceden gidenlerin hayatta olanların kendilerine mağfiret dilemelerinden faydalandıklarının delilidir. Yine ümmetin icmaı da cenaze namazında ölüye yapılan duadan ölünün faydalanacağına delildir.

Sünnette cenaze namazı duaları oldukça büyük bir yekûn tutmaktadır. Definden sonra ölüye yapılan dua da böyledir.

---

[367] Müslim (1631); Tirmizî (1376); Ebû Dâvûd (2770); Nesâî (6/251); Ahmed (2/382).
[368] Nesâî, *Kubrâ* (4/43/1); Tahâvî, *Müşkilu'l-Âsâr* (3/141).

Scanned with CamScanner

Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde Osman b. Affan *radıyallahu anh*'tan rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ölünün defni bittikten sonra mezarı başında durur ve şöyle derdi: *"Kardeşinize mağfiret dileyin, ona sebat dileyin. Çünkü şu anda ona soru sorulmaktadır."*(369)

Aynı şekilde kabirlerin ziyareti esnasında onlara dua yapılacağı da pek çok rivâyetle sabittir. Nitekim Müslim'in *Sahîh*'inde Bureyde b. el-Husayb'ın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara, kabristana gittiklerinde şu sözleri söylemelerini öğretiyordu: *"Ey mü'min ve müslümanlardan sakinlerin bulunduğu bu diya-rın ehli! Selam sizlere! Şüphesiz bizler de yüce Allah'ın izniyle sizlere kavuşacağız. Bize de, size de Allah'tan esenlik dileriz."*(370)

Yine Müslim'in *Sahîh*'inde, Aişe *radıyallahu anha*'nın Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şöyle sorduğu rivâyet edilmektedir: "Kabirdekilere mağfiret dilediğin vakit ne söylersin?" Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Şöyle de: 'Ey mü'min ve müslümanlardan oluşan bu diyarın ehli! Selam sizlere. Allah, bizden önden gidenlere de, sonradan kavuşacak olanlara da rahmet buyursun. Şüphesiz biz de inşaallah size kavuşacağız.'"*(371)

Sadakanın sevabının ulaşacağına gelince; Buhârî ve Müslim'de Âişe *radıyallahu anha*'dan gelen bir rivâyete göre bir adam, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Annem ansızın öldü ve bir vasiyette bulunamadı. Zannederim konuşabilseydi, tasaddukta bulunurdu. Ben onun yerine sadaka verecek olursam, onun ecir alması mümkün olur mu?" Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Evet"* buyurdu.(372)

İmam Buhârî'nin *Sahîh*'inde Abdullah b. Abbas *radıyallahu anhuma*'nın rivâyetine göre Sâd b. Ubâde'nin annesi -o yanında bulunmadığı

369 Ebû Dâvûd (3221).
370 Müslim (249); Ebû Dâvûd (3237); İbn Mâce (4306); Ahmed (2/300, 375, 408).
371 Müslim (974).
372 Buhârî (1388, 2760); Müslim (1004).

Scanned with CamScanner

bir sırada- vefât etti. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü, Annem ben, onun yanında bulunmadığım bir vakitte vefât etti. Onun yerine ben tasaddukta bulunacak olursam, ona bir faydası olur mu?" Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Evet"* buyurdu. Bunun üzerine Sâd, dedi ki: "Ben, el-Mihraf denilen yerdeki bahçemi onun adına sadaka olarak bağışladığıma seni şâhit tutuyorum."[373]

Sünnette buna benzer pek çok rivâyet vardır.

Orucun sevabının ulaşacağına gelince Buhârî ile Müslim'de Âişe *radıyallahu anha*'dan nakledildiğine göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Her kim, üzerinde oruç borcu olduğu halde vefât ederse, onun velisi onun yerine oruç tutar."*[374] Buhârî'de bunun benzeri daha başka rivâyetler de vardır.

Fakat Ebû Hanîfe *rahimehullah* ölü adına oruç tutmaktansa, yemek yedirme görüşünü benimsemiştir. Bunun sebebi de az önce geçen İbn Abbas *radıyallahu anhuma* yoluyla gelen hadis-i şerif'tir. Bu hususta açıklamalar ise fıkıh kitaplarından öğrenilebilir.

Haccın sevabının ulaşması hususunda da *Sahîh-i Buhârî*'de İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'nın şu rivâyeti delil teşkil etmektedir: Cüheyne'den bir kadın, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek şöyle sordu: "Benim annem haccetmeyi adamıştı, fakat haccedemeden öldü. Ben, onun yerine haccedeyim mi?" Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Evet, onun yerine haccet. Eğer annenin üzerinde bir borç bulunsaydı, sen o borcu ödemez miydin? Allah'ın hakkını ödeyiniz; çünkü Allah'ın hakkı, ödenmeye en layık olandır."*[375]

Bunun benzeri hadisler de pek çoktur.

Müslümanlar, borcun ödenmesi halinde ölünün zimmetinin ibrâ olacağını icma ile kabul etmişlerdir. İsterse bu ödemeyi yapan yabancı biri olsun ve mirasından yapmamış olsun. Buna Ebû Katade, yoluyla

---

373 Buhârî (2756, 2762, 2870); Ebû Dâvûd (2882).

374 Buhârî (1952); Müslim (1147); Ebû Dâvûd (2400); Ahmed (6/69).

375 Buhârî (1852, 6699, 7315); Ahmed (1/279).

Scanned with CamScanner

gelen bir hadis de delildir. Çünkü o, ölen birisi adına borcu olan iki dinarı ödemeyi taahhüt etmişti." dedi. Bunları ödeyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Şimdi onun teninin (sıcaktan kurtularak) serinlemesini sağladın."*[376]

Bütün bunlar, şer'î kaidelere uygundur ve kıyas da bunu göstermektedir. Mükâfat, amelde bulunanın bir hakkıdır; ama o, bunu müslüman kardeşine bağışlayacak olursa buna engel olunmaz. Hayattayken malından ona bir şeyler bağışlaması ve vefâtından sonra da borcunu ödemesi engellenmediği gibi...

Şarî', orucun sevabının ulaşacağını belirterek kıraatin ve benzeri bedenî ibâdetlerin sevabının da ulaşacağına dikkatlerimizi çekmektedir. Bunu şöyle açıklayabiliriz: Oruç, nefsin oruç bozucu hususlardan niyetle birlikte alıkonulmasıdır. Şarî', orucun sevabının ölene ulaşacağını açıkça ifade etmiştir. O halde hem amel, hem de niyet olan kıraat nasıl ulaşmasın?

["İnsan İçin Çalıştığından Başkası Yoktur" Ayetinin Anlamı]

Yüce Allah'ın: **"İnsan için çalıştığından başkası yoktur."** (en-Necm, 39) buyruğunun delil gösterilmesine karşılık verilecek cevaba gelince; âlimlerin, buna verdiği en doğru iki cevap şunlardır:

1. Kişi, kendi çalışmasıyla, güzel geçimiyle arkadaş kazanır, çocuk sahibi olur, eşleri olur, hayırlarda bulunur, insanları sever, sevilir, onlar da ona rahmet okurlar, dua ederler, itaatlerin sevabını ona hediye ederler. İşte bu, onun çalışmasının bir neticesidir. Hatta müslümanın İslâm akîde bağı çerçevesinde müslümanlar arasına girmesi dahi bütün müslümanların menfaatinin kişiye hayattayken de, ölümünden sonra da ulaşmasında en büyük vesileler arasındadır. Müslümanların yaptıkları dua da onların hepsini çepeçevre kuşatır.

Yüce Allah'ın, imanı, kişinin mü'min kardeşlerinin dua ve çalışmalarıyla yararlanmalarına sebeb kılmış olması, buna açıklık getirmek-

[376] Ahmed (2/330).

Scanned with CamScanner

tedir. Kişi, iman edince artık bütün bunların kendisine ulaşabilmesini sağlayan sebeb uğrunda gerekli gayreti göstermiş demektir.

2. Bu, birincisinden daha güçlüdür. Şöyle ki Kur'ân, bir kimsenin başkasının çalışması ve gayretinden faydalanmayacağını belirtmemektedir. Aksine sadece kişinin kendi öz çalışmasından başkasına malik olmasını kabul etmemektedir. Her iki durum arasında ise açık bir fark vardır. Yüce Allah, insanın ancak kendi çalışmasına malik olacağını haber veriyor. Başkasının çalışması ise o çalışmayı yapanın mülküdür. Eğer bir kimse, bu mülkünü başkasına bağışlamak isterse, bağışlayabilir. Kendisinin kalsın isterse bunu da yapabilir.

Yüce Allah'ın: **"Hiçbir kimse, başkasının günah yükünü yüklenmez. İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur."** (en-Necm, 38-39) buyrukları muhkem iki âyettir ve yüce Rabbin adâletini gerektirmektedir.

Birinci âyet, -dünya hükümdarlarının yaptıklarının aksine- kimsenin, başkasının suçunun cezasını çekmemesini, kimsenin başkasının günahından sorumlu tutulmamasını gerektirir.

İkincisi de kişinin, ancak kendi ameliyle kurtulabileceğini hükme bağlamaktadır. Böylelikle herkes; atalarının, geçmişlerinin, hocalarının, şeyhlerinin ameliyle kurtulacağından yana ümidini kessin, boş yere umutlanan kimseler gibi olmasın. Ama yüce Allah, "Kendi çalışmasından başka hiçbir şeyden faydalanamaz." dememektedir.

Yüce Allah'ın: **"Kazandığı kendisinedir."** (el-Bakara, 286); **"Siz ancak işlediğinizin karşılığını görürsünüz."** (Yâsin, 54) buyrukları da bu şekildedir. Bu âyet-i kerîmeler, kulun başkasının amelinin cezasını çekmeyeceğine delildir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O günde hiçbir kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz ve siz, ancak işlediğinizin karşılığını görürsünüz."** (Yâsin, 54)

Karşı görüşü savunanların, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in; *"Âdemoğlu ölünce artık onun ameli kesilir."* hadisini delil göstermelerine gelince bu, yerinde olmayan bir delillendirmedir. Çünkü hadis,

Scanned with CamScanner

"faydalanması kesilir" demektedir, amelinin kesileceğini haber vermektedir. Başkasının ameliyse ameli işleyene aittir, eğer o amelin sahibi, onu ölene bağışlayacak olursa amelde bulunan kimsenin yaptığı amelin sevabı da ona ulaşır. Ölenin amelinin sevabı değil. Bu da bir kimsenin başkasına ait olan borcu ödemesine benzer. Böylelikle borçlu, borçtan kurtulur. Ancak borcunun ödenmesini sağlayan şey, kendisine ait olan bir şey değildir.

Malî ibâdetlerle bedenî ibâdetler arasında fark gözetenlere gelince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* -az önce de geçtiği üzere- ölenin yerine oruç tutmayı meşru kılmıştır. Halbuki oruçta vekalet cereyan etmemektedir. Câbir *radıyallahu anh* yoluyla gelen hadiste de böyledir. O, dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte kurban bayramı namazı kıldım. Namazı bitirdikten sonra bir koç getirildi, onu boğazladı ve şöyle buyurdu: *"Bismillahi vallahu ekber. Allah'ım, bu, hem benim adıma, hem de ümmetimden kurban kesemeyenlerin adınadır."* Hadisi; Ahmed, Ebû Dâvûd ve Tirmizî rivâyet etmiştir.[377]

Diğer taraftan iki koç kestiğine dâir başka bir hadis de vardır. Bunlardan birisi hakkında: *"Allah'ım! Bu, benim bütün ümmetimin adı-nadır."* demiş, diğerini keserken de *"Allah'ım! Bu, Muhammed adına ve Muhammed'in âile halkı adınadır."* demiştir.[(378)]

Kurban kesmekte Allah'a yakınlaştırıcı yön, kanın akıtılmasıdır. Görüldüğü gibi burada bu yakınlığı (ibâdeti) başkası adına yapmıştır.

Aynı şekilde hac ibâdeti de bedenî bir ibâdettir. Mal sahibi olmak, haccın bir rüknü değildir, sadece bir araçtır. Nitekim Mekke'de bulunan bir kimseye -mal şartı aranmaksızın- Arafat'a yürüyebilmesi halinde hac farzdır. Daha kuvvetli görülen görüş de budur, yani haccın malî ve bedenî bir ibâdet şeklinde mürekkeb bir ibâdet olmayıp -Ebû Hanîfe

[377] Ahmed (3/356); Ebû Dâvûd (2810); Tirmizî (1521).
[378] Ahmed (6/391, 392).

Scanned with CamScanner

mezhebine mensub müteahhir âlimlerden bir topluluğun da açıkça belirttiği gibi- sadece bedenî bir ibâdet olduğu görüşü daha kuvvetlidir.

Bir de kifaye farzlarda bir kısmın yerine getirmesiyle, diğerlerinin de adına yerine getirmiş olduklarına bir bakalım.

Ayrıca bu, bir sevabın bağışlanmasıdır. Vekâlet kabilinden değildir. Nitekim hususi bir işçinin kendi yerine başkasını vekil tutma hakkı yoktur; ama aldığı ücreti dilediğine verme hakkına sahiptir.

[Kur'ân Tilaveti Karşılığında Ücret Almak]

Kur'ân okumak ve onu ölüye hediye etmek üzere Kur'ân okuyucularını ücretle tutmaya gelince, bu işi seleften hiçbir kimse yapmış değildir. Din imamlarından hiç kimse de bunu emretmediği gibi ona ruhsat da vermemiştir. Bizatihi tilavet için ücretle okuyucu tutmak, herhangi bir görüş ayrılığı söz konusu olmaksızın caiz değildir.

Görüş ayrılığı, Kur'ân öğretmek ve buna benzer başkasına da ulaşan bir faydası bulunan hususlar için ücret almanın caiz olup olmadığı ile ilgilidir. Sevabın ölüye ulaşması ise ancak amelin Allah için yapılması halinde söz konusudur. Ücretle yapılan böyle bir amel ise halis bir ibâdet değildir. Dolayısıyla bundan elde edilecek sevap, ölülere hediye edilecek nitelikte de olamaz. Bundan dolayı hiçbir kimse: "Oruç tutacak, namaz kılacak ve bunun sevabını ölüye hediye edecek bir kimse kiralanabilir." dememiştir. Ancak Kur'ân okuyan, Kur'ân öğreten ve öğrenen kimseye, Kur'ân ehline bu konuda bir yardım ve destek olmak üzere bir şeyler verecek olursa bu, ölü adına verilen bir sadaka kabilinden olur ve caizdir.

el-İhtiyar'da şöyle denmektedir: Şâyet malının bir bölümünün kabri başında Kur'ân okuyacak kimseye verilmesini vasiyet edecek olursa bu vasiyet bâtıldır. Çünkü böyle bir şey (bu iş için) ücret manasınadır.

ez-Zâhidî, *el-Kunye* adlı eserde şöyle demektedir: Şâyet kabri üzerinde Kur'ân okuyacak kimselere bir vakıf yaparsa, böyle bir tayin bâtıl olur.

Scanned with CamScanner

[Ücret Almaksızın Kur'ân Okuyup Sevabını Ölüye Hediye Etmek]

Ücretsiz olarak kendi bağışı olmak üzere Kur'ân okuyup onu ölüye hediye etmeye gelince; bu da ölüye -oruç ve haccın sevabının ulaştığı gibi- ulaşır.

Eğer: "Bu, selef arasında bilinen bir şey değildi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de onlara böyle bir yol göstermiş değildir." denecek olursa cevabımız şu olur:

Bu soruyu soran kişi, eğer hac, oruç ve duanın sevabının ulaşacağını kabul eden bir kimse ise ona şöyle denilir: Bunlarla Kur'ân okumanın sevabının ulaşması arasındaki fark nedir? Selefin böyle bir şeyi yapmamış olması, sevabının ulaşmayacağına dâir bir delil değildir. O halde biz, böyle genel bir nefyi nereden çıkartabiliyoruz?

Eğer: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* oruç, hac ve sadakanın ulaşacağını onlara göstermiş, ancak Kur'ân'ın sevabının ulaşacağını göstermemiştir." denecek olursa şöyle denir:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bizzat onlara böyle bir yol göstermiş değildir. Aksine onun bu yol göstermesi, onların sorularına cevap vermesi sûretiyle olmuştur. Birisi, ölmüş yakını adına haccetmeye dâir ona soru sormuş, bu hususta ona izin vermiştir. Diğeri ölen yakını adına oruç tutmaya dâir soru sormuş, ona da bu hususta izin vermiştir. Bunların dışında kalan hususları da onlara yasaklamamıştır. Şimdi mücerred bir niyet ve orucu bozan şeylerden uzak durmaktan ibaret olan orucun sevabının ulaşmasıyla Kur'ân ve zikrin sevabının ulaşması arasındaki fark nerededir?

"Sevabın Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bağışlanması hususunda ne dersiniz?" diye sorulursa, ona da şöyle cevap veririz: Müteahhirînden bunu müstehab görenler olduğu gibi bid'at görenler de vardır. Çünkü ashab-ı kiram, böyle bir şey yapmadı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de ümmetinden hayır işleyen her bir kimsenin

Scanned with CamScanner

amelinden aldığı ecrin aynısını alır ve amelde bulunan kimsenin ecrinden de bir şey eksilmez. Çünkü ümmetine her türlü hayrın yolunu gösteren ve o hayra onları irşad eden odur.

"Ölü, yakınında okunan Kur'ân-ı Kerîm'den -Allah'ın kelâmını işitiyor olması dolayısıyla- faydalanır." diyenlerin görüşlerine gelince; bu hususta meşhur imamlardan herhangi birinin böyle bir görüşe sahip olduğu sahîh değildir. Ölünün, okunan Kur'ân'ı işittiğinde şüphe yoktur. Ancak Kur'ân'ı dinlemekle faydalandığı görüşü, sahîh olarak gelmemiştir. Çünkü dinleme dolayısıyla sevap kazanmak, hayatta olma şartına bağlıdır ve bu, ihtiyarî bir ameldir. Ölüm ile ihtiyar (seçme) ortadan kalkar, hatta belki ondan dolayı zarar da görebilir ve acı da çekebilir. Çünkü bu kimse, hayattayken Allah'ın emirlerini ve yasaklarını yerine getirmeyen ya da fazla hayır yapmamış bir kimse olabilir.

[Kabir Başında Kur'ân Okumanın Hükmü]

Âlimler, kabir başında Kur'ân okumanın hükmü hususunda: Mekruhtur; sakıncası yoktur; sadece defin vaktinde sakıncası yoktur, ondan sonra mekruhtur şeklinde üç farklı görüş ortaya koymuşlardır.

Ebû Hanîfe, Malik ve -bir rivâyete göre- Ahmed gibi "mekruh" olduğunu söyleyenler şöyle derler: Çünkü bu sonradan çıkmış bir bid'attir. Bu hususta sünnet varid olmuş değildir. Ayrıca kıraat, namaza benzer. Kabirlerin yanında namaz ise yasaklanmıştır, kıraat da böyledir.

Muhammed b. el-Hasen ve -bir rivâyete göre de- Ahmed gibi "sakıncası yoktur" diyenler de İbn Ömer *radıyallahu anhuma*'dan nakledilen şu rivâyeti delil göstermişlerdir: İbn Ömer *radıyallahu anhuma* defnedileceği vakit kabrinin başında Bakara sûresinin ilk âyetleri ile son âyetlerinin okunmasını vasiyet etmişti. Muhacirlerden birisinden Bakara sûresinin okunmasını vasiyet ettiği de nakledilmiştir.

Sadece defin zamanında mahzur yoktur -ki bu, Ahmed'den gelen diğer rivâyettir- diyenler de bu konuda İbn Ömer *radıyallahu anhuma* ve muhacirlerden birisinden nakledilen rivâyeti delil alırlar. Definden

Scanned with CamScanner

sonra ise -mesela kabirlerin başlarında nöbetleşe Kur'ân okumak gibi- mekruhtur, derler. Çünkü bu konuda sünnet varid olmuş değildir, seleften herhangi bir kimseden de asla böyle bir şey nakledilmemiştir. Bu görüş, konuyla ilgili her iki delili de bir arada değerlendirdiğinden ötürü, diğerlerinden belki de daha güçlüdür.

96. [Metin]

وَاللهُ تَعَالَى يَسْتَجِيبُ الدَّعَوَاتِ وَيَقْضِي الْحَاجَاتِ.

"Yüce Allah, duaları kabul eder ve ihtiyaçları karşılar."

[Şerh]

[Duanın Kabulü]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Rabbiniz buyurdu ki: 'Bana dua edin, Ben de duanızı kabul edeyim...'"** (el-Mu'min, 60); **"Kullarım sana Beni sorarlarsa, işte muhakkak Ben, pek yakınım. Bana dua ettiğinde dua edenlerin duasına karşılık verir, kabul ederim."** (el-Bakara, 186)

Hem müslümanlar, hem sair dinlere mensup olanlar ve başkaları, büyük bir çoğunlukla duanın menfaatleri sağlamak, zararları önlemek hususunda en güçlü sebeblerden biri olduğunu kabul etmektedirler. Yüce Allah, kâfirlerin denizde bir sıkıntıyla başbaşa kaldıkları takdirde dinlerini Allah'a halis kılarak O'na dua ettiklerini, yine insana bir zarar dokunacak olursa yanı üzere bulunurken, otururken yahut ayaktayken, kısaca her halinde dua ettiğini bizlere haber vermektedir.

Yüce Allah'ın, kulunun duasını kabul etmesi -müslüman ya da kâfir olsun- ve dileğini ona vermesi, onlara rızık vermesi ve onlara yardımcı olması kabilindendir. Bu, yüce Allah'ın, kulunun mutlak olarak Rabbi olmasının bir gereğidir. Diğer taraftan duanın kabulü, kişi hakkında bir

Scanned with CamScanner

zarar ve bir fitne sebebi de olabilir, eğer onun kâfirliği ve fâsıklığı bunu gerektirmekteyse...

İbn Mace, *Sünen*'inde Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'tan şöyle rivâyet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Allah, kendisine dua edip dilekte bulunmayan kimseye gazap eder."*[379]

[Duanın Faydasız Olduğunu İddia Edenlere Cevap]

Birtakım filozoflar ile aşırı mutasavvıfların kanaatine göre duanın bir faydası yoktur. Bunlar derler ki: İlahî meşîet, şayet istenen şeyin var olmasını gerektirmiş ise duaya gerek yoktur, eğer gerektirmemiş ise bu sefer duanın faydası yoktur.

Hatta onların bazıları, bunun âriflerden havas olanlarının özel bir makamı olduğunu kabul ederler. Ancak bu, bazı şeyhlerin hatalarından birisidir. Böyle bir kanaatin, İslâm dininin gerçeklerine ve aklın kabul ettiği hükümlere göre tutarsızlığı kesin olarak bilindiği gibi, duanın faydalı olduğu, ümmetlerin tecrübeleriyle ve ittifakla da sabit olmuş bir husustur. Hatta filozoflar şöyle derler: İbadet için yapılmış heykeller etrafında çeşitli dillerle ve şekillerle yükselen sesler, etkin feleklerin bağladığı düğümleri çözer.

Ancak bu, müşriklerin bir vehmidir.

Filozoflarla aşırı mutasavvıfların şüphesine verilecek cevap, ileri sürdükleri iki önermenin de yersiz olduğunu belirtmekten ibarettir. Onların ilahî meşîetle ilgili olarak belirttikleri, ilahî meşîet ya bunu gerektirir, ya gerektirmez şeklindeki önermelerinin dışında üçüncü bir önerme daha vardır. O da şudur: İlahî meşîet, duada istenilen şeyi bir şart ile öngörmüş, şartsız olarak öngörmemiştir. Dua etmek, bunun şartı olabilir.

Nitekim ilahî meşîetin, sâlih amel olması halinde mükafatı gerekli kılması, olmaması halinde bunu gerektirmemesi buna benzer. Ayrıca ilahî meşîet, yeme ve içme halinde tok olunacağını ve su ihtiyacının karşılanacağını gerektirmiş, bunların yapılmaması halinde böyle bir

[379] İbn Mâce (3827); Ahmed (2/477)

Scanned with CamScanner

şeyi gerektirmemiştir. Evlilikle çocuğun hasıl olacağını, ekinin tohumla hasıl olacağını hükme bağlamıştır... Eğer duada istenen şeyin meydana gelmesi dua ile birlikte olması şartıyla takdir edilmiş ise "duanın faydası yoktur" demek doğru olamaz. Tıpkı yeme, içme, tohum ekme vb. gibi sebeblerin faydası yoktur, denilemeyeceği gibi... O halde bu gibi kimselerin, bu sözleri şeriata muhalif olduğu gibi, hisse ve fıtrata da muhaliftir.

Bir kesim âlimin söylediği şu görüş, bilinmesi gereken hususlardandır: Sebeblere iltifat etmek tevhîdde bir şirktir; sebebleri hiçe sayıp onların sebeb olamayacaklarını kabul etmek de aklî bakımdan bir eksikliktir. Sebeblerden büsbütün yüz çevirmek ise şeriatı tenkid etmektir. Tevekkül ve reca/ümidin manası ise tevhîdin, aklın ve şeriatın gereklerini yerine getirmekle gerçekleşir.

Bunu şöylece açıklayabiliriz: Sebeblere iltifat etmek demek, kalbin ona güvenip dayanması; ona ümit beslemesi ve ona bel bağlamasıdır. Ancak mahlûkat arasında buna layık hiçbir kimse ve hiçbir şey yoktur. Çünkü hiçbir mahlûk, tek başına ve bağımsız olarak var değildir. Onun birtakım ortaklarının ve zıtlarının da bulunması kaçınılmazdır. Bütün bunlarla birlikte eğer sebeblerin müsebbibi, onu musahhar kılmayacak olursa, o sebeb müsahhar kılınmaz.

Duayı faydasız görenlerin: "Eğer ilahî meşîet, istenenin gerçekleşmesini hükme bağlamışsa duaya gerek yoktur." sözlerine karşılık şu cevabı veririz: Aksine bazen -ister dünyevî veya uhrevî bir maslahatın elde edilebilmesi isterse dünyevî veya uhrevî bir zararın önlenebilmesi için- duaya gerek duyulabilir.

Yine duayı gereksiz görenlerin: "Şâyet ilahî meşîet bunu gerekli görmüyorsa onda bir fayda yoktur." sözlerine karşılık da şöyle deriz: Aksine duanın menfaatleri sağlamak, zararları önlemek bakımından pek büyük faydaları vardır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bunlara dikkatimizi çekmiştir. Hatta dua sebebiyle kula acilen dünyada verilen Rabbini bilip tanımak, O'nun rubûbiyyetini ikrar ve itiraf

Scanned with CamScanner

etmek, O'nun her şeyi işiten, pek yakın, her şeye kadir, her şeyi bilen olduğunu, merhametinin sonsuz olduğunu dile getirmek, kul olarak kendisinin O'na muhtaç olduğunu, zorunlu olarak O'nsuz olamayacağını dile getirmek ve buna bağlı olarak pek üstün bilgiler ve pek değerli haller -ki bunlar, en büyük talepler ve istekler arasında yer alırlar- dua ile gerçekleşir.

Denilse ki: "Eğer kendisinden istekte bulunulan kimseye -istekte bulunana bir şeyler vermesinden aklımızla kavradığımız şekilde- yüce Allah'ın bir şeyler vermesi, kulun (dua etmek şeklindeki) fiiline bağlıysa o zaman bu, dua eden kimsenin kendisine dua edilene etki ettiği ve onun da bu etki sayesinde ona istediğini verdiği anlamına gelmez mi?"

Deriz ki: Kulu kendisine dua etmek üzere harekete geçiren de yüce Rabbimizdir. Bu hayır, O'ndandır, O'nun kuluna hayrını tamamlamasının bir tecellisidir.

Nitekim Ömer *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Ben, duamın kabul edilip edilmeyeceğini düşünmem. Beni düşündüren dua edebilmektir, o bakımdan bana dua etmem ilham edildiği takdirde duamın kabulü de onunla birlikte demektir.

Yüce Allah'ın şu buyruğu da bu anlamı dile getirmektedir: **"O, her şeyi gökten yere doğru tedbir eder (düzenler.) Sonra miktarı sizin saymanıza göre bin yıl olan bir günde O'na yükselir."** (es-Secde, 5)

Yüce Allah, bu buyruğuyla tedbiri kendisinin başlattığını, sonra da tedbir ettiği bu işin kendisine yükseldiğini haber vermektedir. O halde kulun kalbine dua etme duygusunu veren ve bunu kendisine vereceği hayırlara sebeb kılan O'dur. Tıpkı amellere karşılık mükafat vermesi gibi... Kulu tevbe etmeye muvaffak kılan, sonra o tevbeyi kabul eden de O'dur. Kulu amelde bulunmaya muvaffak kılıp sonra da mükâfatlandıran O'dur. İşte dua etme başarısını kula veren de, sonra bu duayı kabul eden de O'dur. Mahlûkattan hiçbir şey, bu hususta O'na etki etmiş olamaz. Aksine bizzat O, yaptığı bir şeyi, yapacağı bir şeye sebeb kılmıştır. Tabiînin imamlarından biri olan Mutarrif b.

Scanned with CamScanner

Abdillah b. eş-Şihhîr şöyle der: Ben, bu işi iyice düşündüm. Baktım ki başlangıcı da Allah'tandır, tamamlamak da Allah'a aittir. Bütün bunların anahtarının da dua olduğunu gördüm.

97. [Metin]

وَيَمْلِكُ كُلَّ شَيْءٍ وَلَا يَمْلِكُهُ شَيْءٌ، وَلَا غِنَى عَنِ اللهِ تَعَالَى طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَمَنِ اسْتَغْنَى عَنِ اللهِ طَرْفَةَ عَيْنٍ فَقَدْ كَفَرَ، وَصَارَ مِنْ أَهْلِ الْحَيْنِ

"O her şeye Mâlik'tir, hiçbir şey O'na mâlik olamaz. Göz açıp kapayacak kadar dahi Allah'a muhtaç olmamak düşünülemez. Göz açıp kapayacak kadar bir süre Allah'a muhtaç olmadığını zanneden kimse, küfre girer ve helâk olanlardan olur."

[Şerh]

Bu, açık bir gerçek ve hiçbir kapalılığı bulunmayan bir ifadedir.

98. [Metin]

وَاللهُ يَغْضَبُ وَيَرْضَى، لَا كَأَحَدٍ مِنَ الْوَرَى

"Allah, yarattıklarından hiç kimseye benzemesi söz konusu olmaksızın, hem gazap eder, hem de razı olur."

[Şerh]

[Allah'ın Gazabı ve Rızası]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah, onlardan razı olmuştur."** (el-Mâide, 119; el-Mücadele, 22; el-Beyyine, 8); **"Andolsun ki ağacın**

Scanned with CamScanner

altında sana biat ederlerken, Allah mü'minlerden razı olmuştur." (el-Feth, 18)

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın kendilerine lanet ettiği, üzerlerine gazap ettiği... kimseler..."** (el-Mâide, 60); **"Allah ona gazap etmiş, lanet etmiş..."** (en-Nisa, 93); **"Allah'tan gelen bir gazaba uğradılar."** (el-Bakara, 61) Buna benzer buyruklar pek çoktur.

Selefin ve imamların benimsediği görüş; gazap, rıza, adâlet, velâyet, sevmek, buğzetmek ve buna benzer Kitab ve sünnette varid olan sıfatları kabul etmek, diğer taraftan bunları yüce Allah'a yakışan gerçek manalarından uzaklaştıracak türden olan te'vîlleri de benimsememek şeklindedir. Nitekim *sem', basar, kelâm* vb. sıfatlar hakkında da aynı kanaattedirler. Şeyh *rahimehullah* da daha önce geçen: "Çünkü ru'yetin (Allah'ın görülmesinin) te'vîli ve rubûbiyyete izafe olunan her bir anlamın te'vîli, te'vîli terk etmektir ve teslime yapışmaktır. Rasûllerin dini de bu şekildedir." sözleriyle işaret etmişti.

İstivâ sıfatının nasıl olduğu hususunda İmam Malik *radıyallahu anh*'ın verdiği şu cevaba da dikkatle bakalım: "İstiva'nın ne demek olduğu bilinmektedir, keyfiyeti ise meçhulümüzdür." Bu cevap, Ümmü Seleme *radıyallahu anha*'dan mevkuf olarak nakledildiği gibi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e merfu olarak da nakledilmiştir. Aynı şekilde Şeyh *rahimehullah* daha önceden şunları söylemişti: "Her kim nefiyden ve teşbîhten korunmazsa ayağı kayar ve tenzîhi isabet ettiremez." İleride de şu sözleri gelecektir: "Gerçek şu ki İslâm, ifrat ile tefrit arasıdır. Teşbîh ile ta'til arasıdır."

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Yarattıklarından hiç kimseye benzemesi söz konusu olmaksızın" ifadesi, teşbîhi nefyetmektedir.

"Rıza, iyilik yapma iradesi; gazap da intikam alma iradesidir." denemez. Çünkü böyle bir açıklama, bu sıfatları nefyetmektir. Ehl-i sünnet ittifakla şunu kabul etmiştir: Allah, sevdiği ve razı olduğu şeyleri emreder. Velev ki bunları irade ve meşîetiyle istemesin. Buna karşılık gazap ettiği ve hoşlanmayıp buğzettiği şeyleri de yasaklar ve bunları

Scanned with CamScanner

yapanlara da gazap eder. Bunu meşîet ve iradesiyle istemiş olsa dahi... Çünkü yüce Allah, irade etmemekle birlikte kulların birtakım hallerini sevip razı olabilir, irade ettiği bazı şeylere de gazap edebilir.

Gazab'ı ve rıza'yı iyilik yapma ve intikam alma iradesi diye te'vîl edene: "Niye böyle bir te'vîlde bulundun?" diye sorulursa, şüphesiz şu cevabı verecektir: Çünkü gazap, kalbteki kanın kaynayıp coşması, rıza ise meyletme ve arzu duyma demektir. Böyle bir şey ise yüce Allah'a yakışmaz.

Ona şöyle cevap verilir: Kalpteki kanın kaynayıp coşması, insanoğlunda gazap sıfatından meydana gelen bir haldir, yoksa o gazabın kendisi değildir. Yine şöyle denilir: Bizim irade ve meşîetimiz, yaşayan bir kimsenin bir şeye ya da kendisine uygun ve mülayim gelene eğilim duymasıdır. Bizden hayatta olan bir kimse, ancak kendisine fayda sağlayacak ya da bir zararı önleyecek bir şeyi irade eder ve iradesiyle istediği şeye muhtaçtır. İsteğini elde etmekle de varlığı artar, etmemesi halinde de eksilir. Buna göre (bu te'vîli yaparken) Allah hakkında uygun görmediğiniz mana ile sizin uygun gördüğünüz mana arasında hiçbir fark yoktur. Eğer bu, caiz ise öteki de caizdir; bu caiz değilse öteki de caiz değildir.

"Her birisinin bir hakikati bulunsa bile Allah'ın sıfatı olan irade, kulun sıfatı olan iradeden farklıdır." dese ona şöyle cevap verilir: Bunun yerine: "Her birinin bir hakikati olmakla birlikte, Allah'ın sıfatı olan gazap ve rıza, kulun vasfı olan gazap ve rızadan farklıdır." de. Eğer irade ile ilgili olarak söylediklerini, bu sıfatlar hakkında da söylenebiliyorsa o zaman te'vîl kaçınılmaz bir yol olmaktan çıkar, hatta terk edilmesi gerekir. Çünkü bu durumda sen, çelişkiden kurtulmuş olacağın gibi, yüce Allah'ın isim ve sıfatlarını gereksiz yere ta'til etmekten de kurtulmuş olursun. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'i gereksiz yere zâhirî anlamından ve hakikatinden başka manalara çekip yorumlamak haramdır. Başka manaya çekip yorumlamayı gerektiren de kişinin aklının gösterdiği

Scanned with CamScanner

sebeb olmamalıdır. Zira akıllar, farklı farklıdır; çünkü herkes, aklının başkasının söylediğinden farklı bir şeyi gösterdiğini söylemektedir.

Bu sözler; "Bu adın verildiği sıfatlar, mahlûkta da vardır. O bakımdan yüce Allah hakkında bunları düşünmek imkansızdır." gerekçesiyle yüce Allah'ın sıfatlarından herhangi birini nefyeden herkese aynen söylenebilir. Çünkü varlık sıfatı dahil, insanın bilip tanıdığından farklı olmayan bir şeyi yüce Allah hakkında kabul etmek kaçınılmazdır. Çünkü kulun varlığı, kula yakışan bir şekilde, Yaratıcının varlık sıfatı da O'na yakışan bir şekildedir. Yüce Allah'ın varlık sıfatı hakkında yokluk imkansızdır. Mahlûkun varlık sıfatı hakkında ise yokluk imkansız değildir. Yüce Rabbimizin kendi zatına isim olarak verdikleriyle mahlûkatına verilen isimler, hayy/diri, âlim/bilen, kadir/güçlü gibi ya da gazap ve rıza gibi kullandığı bazı sıfatları aynı şekilde birtakım kulları hakkında kullanılmışsa şunu bilelim ki bizler, akıllarımızla ve kalblerimizle yüce Allah hakkında bu isimlerin manalarını idrak edip kavrayabiliriz. Bunlar haktır, sabittir ve vardır. Aynı şekilde bu isimlerin mahlûkat hakkında kullanılması halinde ne manaya geldiklerini de kavrayabiliyoruz. Her iki mana arasında bir ortak noktanın bulunduğunu kavramakla birlikte elbetteki bu ortak noktanın hariçte (zihnin dışında, varlık aleminde) varlığı söz konusu değildir. Çünkü küllî müşterek mana, ancak zihinlerde ortak olarak bulunur, hariçte ise ancak muayyen ve tahsis edilmiş (şart, sıfat ve nitelikleri belirlenmiş) olarak var olabilir. Böylelikle Hâlık ile mahlûk arasında ortak sıfatların her biri ilgili olduğu zat hakkında ona yakışan şekilde sabit olur.

Hatta cehennem bekçisi olan mâlikin gazabıyla bir başka meleğin gazabının, Ademoğullarının gazap keyfiyetinin aynısı olması gerekmez. Çünkü melekler, dört unsurun karışımından meydana gelmiş varlıklar değildir ki insanoğlunun kızması halinde kalbindeki kanın kaynaması gibi onların da kalblerindeki kanın kaynaması söz konusu olabilsin. O halde yüce Allah'ın gazabının, Ademoğlunun gazabından farklı olması öncelikle söz konusudur.

Scanned with CamScanner

99. [Metin]

وَنُحِبُّ أَصْحَابَ رَسُولِ اللهِ، وَلَا نُفْرِطُ فِي حُبِّ أَحَدٍ مِنْهُمْ، وَلَا نَتَبَرَّأُ مِنْ أَحَدٍ مِنْهُمْ، وَنُبْغِضُ مَنْ يُبْغِضُهُمْ، وَبِغَيْرِ الْخَيْرِ يَذْكُرُهُمْ، وَلَا نَذْكُرُهُمْ إِلَّا بِخَيْرٍ، وَحُبُّهُمْ دِينٌ وَإِيمَانٌ وَإِحْسَانٌ، وَبُغْضُهُمْ كُفْرٌ وَنِفَاقٌ وَطُغْيَانٌ.

"Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabını sever, onlardan herhangi birisini sevmekte aşırıya kaçmayız. Onlardan herhangi birisinden de berî olduğumuzu söylemeyiz. Onlara buğzedenlere ve onları hayırdan başka şeylerle yadedenlere buğzederiz. Onları ancak hayırla anarız. Onları sevmek din, iman ve ihsandır. Onlara buğzetmek ise küfür, nifak ve tuğyândır."

[Şerh]

[Ashabı Sevmenin Gereği]

Şeyh *rahimehullah*, Rafızîlerin ve Nevasıbın kanaatlerinin reddine işaret etmektedir. Yüce Allah da, Rasûlü de Ashab-ı Kiram'dan övgüyle söz etmiş, onlardan razı olmuş ve onlara el-Hüsna'yı (cenneti) vaad etmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"İleriye geçen muhacir ve ensar ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. Onlar için orada ebediyyen kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu, en büyük kurtuluştur." (et-Tevbe, 100)

"Muhammed, Allah'ın Rasûlüdür. Onunla birlikte olanlar, kâfirlere karşı sert ve katı, kendi aralarında ise merhametlidirler." (el-Feth, 29) (sûrenin sonuna kadar).

Scanned with CamScanner

"Andolsun ki ağacın altında sana biat ederlerken Allah, mü'minlerden razı olmuştur." (el-Feth, 18)

"Îmân edip hicret eden, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihâd edenlerle (onları) barındırıp yardım edenler (ensar); işte onlar birbirlerinin velileridirler..." (el-Enfal, 72) (sûrenin sonuna kadar).

"Aranızdan fetihten önce infak edip savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların dereceleri, fetih sonrasında infak edip savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah, hepsine de el-Hüsna'yı (cenneti) vaad etmiştir. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." (el-Hadid, 10)

"(O fey) yurtlarından çıkartılıp mallarından uzaklaştırılmış olan ve Allah'ın lutuf ve rızasını isteyen, Allah'a ve peygamberine yardım eden fakir muhacirler içindir. İşte onlar, sadıkların ta kendileridir. Onlardan evvel Medine'yi yurt edinip imana sahip olanlar ise kendilerine hicret edenleri severler ve onlara verilen şeylerden dolayı kalblerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi (muhacirleri) kendilerine tercih ederler. Kim, nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar, umduklarını bulanların ta kendileridir. Onlardan sonra gelenler derler ki: 'Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle, kalblerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz, şüphesiz ki Sen, çok esirgeyicisin, çok merhametlisin." (el-Haşr, 8-10)

Bu âyetler, muhacir ve ensara, onlardan sonra gelip onlar için mağfiret dileyen, yüce Allah'tan kalblerinde onlara karşı bir kin bırakmamasını isteyenlere övgüler ihtivâ ettiği gibi, feyde hak sahibi olanların bunlar olduğu hükmünü de ihtivâ etmektedir. Kalbinde iman edenlere karşı kin besleyen, onlar için mağfiret dilemeyen bir kimse ise Kur'ân nassı ile feyde hak sahibi değildir.

Scanned with CamScanner

Buhârî ve Müslim'de, Ebû Said el-Hudrî *radıyallahu anh*'ın şöyle dediği kaydedilmektedir: Halid b. el-Velid ile Abdurrahman b. Avf arasında bir anlaşmazlık oldu. Halid, ona sövecek oldu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Ashabımdan kimseye sövmeyiniz. Sizden herhangi bir kimse, eğer Uhud dağı kadar altın infak edecek olsa, onlardan birisinin infak ettiği bir ölçeğe ve hatta onun yarısına dahi erişemez."*[380] Halid'in, Abdurrahman'a sövmesini sadece Müslim söz konusu etmekte, Buhârî ise ondan söz etmemektedir.

İşte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Halid'e ve benzerlerine: *"Ashabıma sövmeyiniz."* diyor ve bununla Abdurrahman ve benzerlerini kastediyor. Çünkü Abdurrahman b. Avf ve benzerleri ilk iman edenler arasındadırlar. Onlar, ayrıca Mekke'nin fethinden önce İslâm'a girip savaşmış olanlardır. Rıdvan biatında da bulunmuşlardır. Bu yüzden onlar, Rıdvan biatından sonra İslâm'a giren kimselere nisbetle daha fazîletlidirler ve onun daha has ashabıdırlar. Diğerleri ise Hudeybiye'den sonra ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Mekkelilerle barış yapmasından sonra İslâm'a girmişlerdir. Halid b. el-Velid de onlardan biridir. Bunlar da Mekke fethedilinceye kadar müslüman olmaları geciken kimselerden daha önce müslüman olmuşlardır. Mekke fethedildiği gün İslâm'a girenlere de "et-Tulekâ/ Azatlılar" adı verilmiştir. Ebû Sufyan ile onun iki oğlu Yezid ve Muaviye de bunlardandır.

Hadiste maksad, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, sonradan ashab arasına karışmış olanların, önceden ashabdan olanlara dil uzat-malarını yasaklamaktır. Çünkü öncekilerin, sonradan ashab arasına katılanlara göre bir imtiyazları vardır ve sonradan ashab arasına katılanların bu hususta onlara ortak olmalarına imkan yoktur. Hatta onlardan biri, Uhud dağı kadar altın infak edecek olsa dahi bu, diğerlerinden birisinin infak ettiği bir mudd'e yahut onun yarısına dahi denk düşmez.

[380] Buhârî (3673); Müslim (2541); Ebû Dâvûd (4658).

Scanned with CamScanner

Hudeybiye'den sonra -Mekke'nin fethinden önce olsa bile- İslâm'a girenlerin hali bu olduğuna göre, hiçbir şekilde ashab arasında sayılmayan kimselerin ashaba karşı durumu ne olur? *Allah onların hepsinden razı olsun.*

Ensar ve muhacirlerden ilk İslâm'a girenler, fetih öncesinde infak edip savaşan kimselerdir. Rıdvan biatinde bulunanların hepsi de onlardandır ve bunların sayısı bin dört yüz kişiden fazladır.

Şöyle de denmiştir: "Sahabenin önde gidenleri," iki kıbleye doğru da namaz kılanlardır. Ancak bu, zayıf bir görüştür; çünkü Kudüs'e doğru namaz kılmak neshedilmiş bir hükümdür, tek başına bir fazîlet değildir. Çünkü nesh, onların fiili değildir, ayrıca bu şekilde bir namaz kılmanın daha fazîletli olduğuna delil olabilecek şer'î bir delil de yoktur. Halbuki infak, cihâd ve ağaç altında Rıdvan biatinde bulunmak sûretiyle öncelikli oluşun fazîletine dâir delil teşkil eden buyruklar vardır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivâyet edilen *"Ashabım, yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız hidâyet bulursunuz."*[381] hadisi, zayıf bir hadistir. el-Bezzar der ki: Bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sahîh olarak gelen bir hadis değildir, güvenilir hadis kitaplarında da yoktur.

Müslim'in *Sahîh*'inde ise Câbir'in şöyle dediği kaydedilmektedir: Âişe *radıyallahu anha*'ya: Bazı insanlar, "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabını, hatta Ebû Bekir ve Ömer'i dillerine doluyorlar." denilince şöyle dedi: "Siz, bunun neresine hayret ediyorsunuz ki? Onların amelleri (vefâtlarıyla) kesildi; ama yüce Allah onların ecirlerinin kesilmesini murad etmedi."

İbn Batta, sahîh bir isnad ile İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'nın şöyle dediğini kaydetmektedir: "Muhammed'in ashabına sövmeyiniz. Onlardan herhangi birinin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile bir anlık birlikteliği sizden herhangi birinin kırk yıllık amelinden daha

[381] İbn Abdilberr, *Câmiu Beyâni'l-İlm* (2/91)

Scanned with CamScanner

hayırlıdır."[382] Vekî' yoluyla gelen bir rivâyette de: "Sizden herhangi birinin ömür boyu ibâdetinden daha hayırlıdır." denilmektedir.

Buhârî ile Müslim'de, İmran b. Husayn ve başkalarının rivâyet ettiği hadise göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"İnsanların en hayırlısı benim çağdaşlarımdır, sonra onlardan sonra gelenler, sonra onlardan sonra gelenlerdir."* İmran dedi ki: Kendi çağından sonra iki mi, üç mü çağ zikretti bilemiyorum.[383]

Müslim'in *Sahîh*'inde, Câbir *radıyallahu anh*'tan rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Ağaç altında biat edenlerden hiç kimse cehennem ateşine girmeyecektir."*[384]

Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Allah, peygamberini de, içlerinden bir grubun gönülleri az kalsın eğrilmek üzereyken dar zamanda ona tâbi olan muhacirlerle ensarı da tevbeye muvaffak etti. Sonra onların bu tevbelerini kabul buyurdu..."** (et-Tevbe, 117) (sonraki diğer âyetler...)

Andolsun ki Abdullah b. Mes'ud *radıyallahu anh* şu sözleriyle onları ni-telendirirken doğru söylemiştir: "Allah, kulların kalblerine nazar etti. Mu-hammed'in kalbinin kulların kalblerinin en hayırlısı olduğunu gördü. O bakımdan onu kendisi için seçti ve risaletiyle onu gönderdi. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kalbinden sonra diğer kulların kalblerine nazar etti. Ashabının kalblerinin, kulların kalblerinin en hayırlısı olduğunu gördü. O bakımdan onları peygamberinin yardımcıları yaptı, dini uğrunda savaştılar. Müslümanların güzel gördükleri şey, bundan dolayı Allah nezdinde de güzeldir; onların kötü gördükleri şey de bundan dolayı Allah nezdinde de kötüdür."

Bir başka rivâyet de şu şekildedir: Muhammed'in ashabının tamamı, Ebûbekir'i halife seçmek görüşünde birleştiler.

---

382 İmam Ahmed, *Fedâilu's-Sahâbe* (20).

383 Buhârî (2561, 3650, 6428, 6695); Müslim (2535); Tirmizî (2221, 2222, 2303).

384 Müslim (2496); Tirmizî (3859); Ebû Dâvûd (4653).

Scanned with CamScanner

İbn Mes'ud *radıyallahu anh*'ın: "Sizden her kim, bir sünnete uyacaksa, ölmüş olanların sünnetine tâbi olsun." şeklindeki sözleri İmam Tahâvî'nin: "Ve biz sünnete ve cemaate tâbi oluruz." sözlerini açıklarken geçmişti.

Mü'minlerin en hayırlılarına ve yüce Allah'ın peygamberlerden sonraki gerçek dostlarının efendilerine, önderlerine kalbinde kin besleyen bir kimseden daha sapık kim olabilir? Hatta yahudi ve hıristiyanlar, onlara kin duyanlardan bir hasletleriyle üstündürler. Çünkü yahudilere: "Sizin ümmetinizin en hayırlıları kimlerdir?" diye sorulduğunda: "Mûsâ'nın ashabıdır." derler. Hıristiyanlar'a: "Sizin ümmetinizin en hayırlıları kimdir?" diye sorulunca: "İsa'nın ashabıdır." derler. Ama Rafızîlere: "Ümmetinizin en kötüleri kimdir?" diye sorulunca onlar: "Muhammed'in ashabıdır." der çıkarlar ve aralarından çok az kimseler dışında istisna da yapmazlar. Halbuki onların dil uzatıp sövdüğü kimseler arasında istisna ettikleri kimselerden kat kat daha hayırlıları bile vardır.

[Ashabdan Herhangi Bir Kimse Hakkında Haddi Aşmak Caiz Değildir]

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Onlardan herhangi birinin sevgisinde aşırıya kaçmayız." sözleri, onlardan kimseyi sevmekte -Şia'nın yaptığı gibi- haddi aşmayız, aksi takdirde haddi aşanlardan oluruz, anlamındadır. Yüce Allah ise: **"Ey kitab ehli! Dininizde aşırıya gitmeyin."** (en-Nisa, 171) buyurmaktadır.

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Onlardan herhangi birinden berî olduğumuzu da söylemeyiz." sözleri şu demektir: Rafızîlerin yaptıkları gibi yapmayız (ki Rafızîlere göre "berâ" olmaksızın "velâ" olmaz). Yani Ebû Bekir ve Ömer *radıyallahu anhuma*'dan teberri etmedikçe (onlardan uzak olduğunu ilan etmedikçe) ehl-i beyt tevelli (dost) edinilmez.

Ehl-i sünnet ise onların hepsini veli edinir ve layık oldukları konumda görürler. Bu konuda adâlet ve insaf ölçülerini kullanır, heva ve taassupla hareket etmezler. Çünkü bütün bunlar, haddi aşmanın ta ken-

Scanned with CamScanner

disi olan bağy'in bir bölümüdür. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar, kendilerine ilim geldikten sonra ancak aralarındaki bağyden dolayı anlaşmazlığa düştüler."** (el-Câsiye, 17)

İşte seleften birinin sözünün manası da şudur: "Şehâdet de bid'attır, beraet de bid'attir." Hatta bu söz, ashab ve tabiînden olan bir grup seleften dahi rivâyet edilmektir. Ebû Said el-Hudrî, Hasan-ı Basrî, İbrâhîm en-Nehaî, ed-Dahhak ve başkaları bunlar arasındadır.

Burada sözü geçen şehâdetin anlamı şudur: Müslümanlardan muayyen bir kimse hakkında cehennemliklerden olduğuna yahut kâfir ol-duğuna -bu hususta onun vefâtı halindeki durumuna dâir kesin bir bilgisi olmaksızın- şâhitlik etmek demektir.

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Onları sevmek; dindir, imandır ve ihsandır." sözleri, daha önce kaydettiğimiz naslarda sözü geçen Allah'ın emirlerine uymak demektir.

Tirmizî, Abdullah b. Muğaffel'in şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: *"Ashabım hakkında Allah'tan korkun, Allah'tan. Benden sonra onları (atışlarınıza, saldırılarınıza) hedef edinmeyin. Çünkü onları seven, beni sevdiği için onları sever; onlara buğzeden de bana olan buğzundan dolayı onlara buğzeder. Onlara kim eziyet ederse, bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet eden de Allah'a eziyet etmiş demektir. Allah'a eziyet edeni de fazla zaman geçmeden Allah (azabıyla) yakalar."*[385]

Ashabı sevmeye, iman demek Şeyh *rahimehullah* adına izahı zor bir şeydir. Çünkü sevmek, kalbin bir ameli olup tasdik ile aynı şey değildir. Buna göre amel de iman adının kapsamına girmektedir. Halbuki daha önce onun: "Îmân, dil ile ikrar ve kalb ile tasdiktir." dediğini görmüştük. Yani o, ameli, iman kapsamına sokmamaktadır. İmam Ebû Hanîfe'nin mezhebinin bilinen görüşü budur. Ancak böyle bir adlandırma mecazî kabul edilirse, mesele izah edilmiş olur.

[385] Tirmizî (3862); Ahmed (4/87).

Scanned with CamScanner

"Onlara buğzetmek küfür, nifak ve tuğyandır." sözlerine gelince; bid'at sahibi kimselerin tekfiri ile ilgili açıklamalar, daha önceden geçmişti. Burada sözü edilen küfür de yüce Allah'ın: **"Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenler, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."** (el-Mâide, 44) buyruğunda sözü edilen küfrü andırmaktadır. Bu hususa dâir açıklamalar da daha önce geçmişti.

100. [Metin]

وَنُثْبِتُ الْخِلَافَةَ بَعْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَّلًا لِأَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ تَفْضِيلًا لَهُ وَتَقْدِيمًا عَلَى جَمِيعِ الْأُمَّةِ

"Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra halifeliği; fazîletini ve bütün ümmetin önünde oluşunu ikrar ederek önce Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh* için sabit kabul ederiz."

[Şerh]

[Ebû Bekr *radıyallahu anh*'ın Halifeliği]

Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh*'ın halifeliğinin nasla mı, yoksa seçimle mi sabit olduğu hususunda Ehl-i Sünnet arasında görüş ayrılığı vardır.

Hasan-ı Basrî ve hadis ehlinden bir topluluk, bunun gizli nas ve işaretle sabit olduğu görüşündedir. Onlardan "açık nasla sabit olmuştur." diyenler de vardır. Hadis ehlinden, Mu'tezile ve Eş'arîlerden bir grubun kanaatine göre ise halifelik seçimle sabit olur.

Ebû Bekir *radıyallahu anh* hakkında halifeliğin nasla sabit olduğuna delil olabilecek bazı rivâyetler vardır. Bunlardan biri Buhârî'nin senedini kaydederek Cubeyr b. Mut'im *radıyallahu anh*'tan kaydettiği şu rivâyettir: Bir kadın, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldi, o da kadına daha sonra tekrar geri gelmesini emretti. Kadın -ölümü kastedercesine-:

Scanned with CamScanner

"Şâyet gelip de seni bulamayacak olursam ne emredersin?" diye sorunca: *"Beni bulamazsan Ebû Bekir'e git."* buyurmuştur.[386] Buhârî, bu hadisin bir başka şekliyle daha başka hadisler de kaydetmektedir. İşte bunlar, Ebû Bekir'in imameti hususunda açık birer nastır.

Huzeyfe b. el-Yeman *radıyallahu anh* dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: "Benden sonraki iki kişiye Ebû Bekir ve Ömer'e uyunuz." Bunu da *Sünen* sahipleri rivâyet etmiştir.[387]

Buhârî ile Müslim'de Âişe *radıyallahu anha*'nın şöyle dediği kaydedilmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, hastalığının başladığı gün yanıma geldi ve: *"Bana babanı ve kardeşini çağır ki Ebû Bekir'e bir kitap (ahidnâme) yazayım."* Sonra da şöyle buyurdu: *"Zaten Allah da, müslümanlar da Ebû Bekir'den başkasını kabul etmez."*

Bir rivâyette de: *"Bu işe hiçbir kimse göz dikmesin."* denilmektedir. Bir diğer rivâyette de şöyle geçmektedir: *"Bana Abdurrahman b. Ebû Bekir'i çağır ki Ebû Bekir'e -ona karşı muhalefet olmasın diye- bir yazı (ahidname) yazayım."* Sonra da şöyle buyurdu: *"Ebû Bekir hususunda mü'minlerin ihtilafa düşmelerinden Allah'a sığınırım."*[388]

Namazda imamete geçirilmesiyle ilgili hadisler ise hem meşhur-dur, hem de iyi bilinmektedir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Ebû Bekir'e söyleyin de insanlara namaz kıldırsın."*[389]

Buhârî ile Müslim'deki rivâyete göre Ebû Hureyre *radıyallahu anh* dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: *"Ben, uyurken kendimi bir kuyu başında gördüm. Kuyunun üzerinde bir kova vardı. Allah'ın dilediği kadar o kuyudan su çektim. Sonra o kovayı benden Ebû Kuhafe'nin oğlu (Ebû Bekir) aldı. Kuyudan bir ya da iki kova çekti, çekişinde biraz zayıflık vardı. Allah, ona mağfiret buyursun. Sonra bu kova, daha da büyük bir kova ha-*

386 Buhârî (3659, 7220, 7360); Müslim (2386); Ahmed (4/82).
387 Tirmizî (3662, 3663); İbn Mâce (97); Müsned (5/382, 385).
388 Müslim (2387); Müsned (6/47, 106, 144).
389 Buhârî (664, 679, 712, 713, 716).

Scanned with CamScanner

lini aldı ve İbnu'l-Hattab (Ömer) onu aldı, insanlar arasında onun su çekişi kadar müthiş çeken birisini görmedim. Öyle ki sonunda insanlar onun etrafında kalabalık bir şekilde toplandılar."(390)

Sahîh bir hadiste de belirtildiğine göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* minberi üzerinde şöyle demiştir: *"Eğer yeryüzündekilerden bir halil (candan dost) edinecek olsaydım elbette ki Ebû Bekir'i halil edinirdim. Mescide açılan ne kadar kapı varsa -Ebû Bekir'in kapısı müstesna- hiçbiri açık kalmasın, kapatılsın."*(391)

Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde ve başkalarında el-Eş'âs, el-Ha-sen'den, o Ebû Bekre'den gelen rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir gün: *"Aranızdan kim rüya gördü?"* diye sorunca, bir adam şöyle dedi: Ben, gördüm: Sanki semadan bir terazi indirildi. Sen ile Ebû Bekir tartıldınız; sen, Ebû Bekir'e ağır bastın. Sonra Ömer ile Ebûbekir tartıldi, Ebû Bekir ağır bastı. Sonra Ömer ve Osman tartıldı, Ömer ağır bastı. Sonra da terazi kaldırıldı." Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yüzünde hoşlanmadığının belirtilerini gördüm. Şöyle buyurdu: *"(Bu) nübüvvet hilâfetidir, sonra yüce Allah, mülkü dilediğine verecektir."*(392)

Böylelikle Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, onların yönetimlerinin nebevî halifelik olduğunu, bundan sonra ise saltanat olacağını beyân etmektedir.

Bu hadiste Ali *radıyallahu anh*'tan söz edilmeyişinin sebebi, insanların onun döneminde birlik olmayışından dolayıdır. Aksine onlar, ihtilaf halindeydiler. Onun döneminde ne nebevî hilafet düzenli bir şekilde vardı, ne de saltanat.

Yine Ebû Dâvûd'da yer alan bir rivâyete göre Câbir *radıyallahu anh*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu nakletti:

---

390 Buhârî (3664, 7021, 7022, 7475); Müslim (2392).

391 Buhârî (3654); Müslim (2382, 2383); Tirmizî (3656); İbn Mâce (93); Müsned (1/377, 379, 409, 433).

392 Ebû Dâvûd (4634, 2287); Müsned (5/44, 50).

Scanned with CamScanner

"Bu gece sâlih bir adam, rüyasında Ebû Bekir'in Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'e askıyla bağlandığını, Ömer'in de Ebû Bekir'e aynı şekilde bağlandığını, Osman'ın da Ömer'e öylece bağlandığını gördü." Câbir dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanından kalkınca şöyle dedik: "Sâlih adam, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'dir. Biri diğerine bağlanan kişiler de Allah'ın, peygamberi ile göndermiş olduğu bu işteki yöneticilerdir."(393)

Yine Ebû Dâvûd'da yer alan ve Semura b. Cündeb'den gelen rivâyete göre; bir adam şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Rasûlü, rüyamda sanki semadan kova gibi bir şey sarkıtıldığını gördüm. Ebû Bekir geldi ve bu kovanın kulpunu tuttu, az bir şey içti. Sonra Ömer geldi, kulpu tuttu ve doyasıya içti. Arkasından Osman geldi, o da kulptan tuttu ve o da doyasıya içti. Sonra Ali gelip kulptan tuttu ve su sıçrayacak şekilde çalkalandı, onun üzerine de ondan biraz su döküldü."(394)

Said b. Cumhan'dan, o da Sefine'den; şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Nubuvvet hilafeti, otuz senedir. Sonra Allah, dilediği kimseye mülkünü -yahut mülkü- verir."*(395)

"Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* halife olarak kimseyi tayin etmemiştir." diyenler de bu hususta rivâyet edilen haberi delil gösterirler. Abdullah b. Ömer, Ömer *radıyallahu anh*'ın şöyle dediğini nakletmektedir: Eğer ben, halife tayin edersem, benden daha hayırlı olan -Ebû Bekir'i kastediyor- halife tayin etmiştir. Şâyet halife tayin etmezsem, yine benden daha hayırlı olan -Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'ı kastediyor- halife tayin etmemiştir.(396)

393 Ebû Dâvûd (4636); Ahmed (3/355).
394 Ebû Dâvûd (4637); Ahmed (5/21).
395 Ebû Dâvûd (4646, 4647).
396 Buhârî (7218); Müslim (1823); Ebû Dâvûd (2939); Tirmizî (2225); Ahmed (1/43, 47).

Scanned with CamScanner

Âişe *radıyallahu anha*'dan gelen bir rivâyeti de delil gösterirler. Bu rivayette ona: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* eğer halife tayin etmiş olsaydı, kimi tayin ederdi?" diye sorulmuştur.[397]

Kuvvetli görünen görüşe göre -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, kimseyi halife tayin etmemiştir." diyenlerin maksadı yazılı bir ahidnâme bırakmadığı şeklindedir. Eğer yazılı bir ahidname bırakmış olsaydı, bunu Ebû Bekir *radıyallahu anh* lehine yazacaktı. Çünkü o, böyle bir ahidname yazmayı istemiş, sonra da bundan vazgeçmiş ve: *"Allah da, müslümanlar da Ebû Bekir'den başkasına razı olmazlar."* demiştir.

Bu ise mücerred bir ahidname bırakmaktan daha etkilidir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* müslümanlara Ebû Bekir'i halife tayin etme yolunu göstermiş ve onlara bu yolu söz ve fiilleriyle birçok yolla göstermiştir. Onun halife olacağını, bu işten hoşnut olan ve bundan övgüyle söz eden bir edayla haber verdiği gibi, bu hususta bir ahidname yazmayı da kararlaştırmıştı. Sonra da müslümanların onun etrafında birleşeceğini bildiği için bununla yetinerek yazılı bir ahidname bırakmayı terk etmiştir. Sonra hastalığı esnasındaki perşembe günü de buna karar vermiş, ancak bazılarının bu hususta "Acaba onun bu sözleri hastalığın etkisi ile midir, yoksa uyulması gereken bir söz müdür?" diye şüpheye düşmesi üzerine[398] yazı yazmayı terk ederek yüce Allah'ın da, mü'minlerin de Ebû Bekir'i halifelik makamına seçeceklerini bilmekle yetinmiştir.

Eğer tayin, ümmet için şüpheye düşülecek bir husus olacak olsaydı, elbette ki bunu, bu hususta bir mazeret kalmaması için kat'î bir şekilde açıklardı; fakat Ebû Bekir'in halife seçilmesi gereğini birçok yolla onlara gösterdiğinden ve onlar da bunu anladıklarından maksat hasıl olmuştur. Bundan dolayı Ömer *radıyallahu anh,* muhacir ve ensarın hazır bulunduğu bir sırada irad ettiği hutbesinde şunları söylemiştir:

---

397 Müslim (2385).

398 Buhârî (7376); Müslim (1637).

Scanned with CamScanner

"Sen, bizim en hayırlımızsın, efendimizsin. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in aramızda en çok sevdiği kişi sensin."

O, bu sözleri söylediği halde kimse onun bu sözlerine karşı çıkmadığı gibi Ashab-ı Kiram'dan birisi de kalkıp: Hayır, Ebû Bekir'den başka muhacirlerden herhangi bir kimse hilafete ondan daha bir hak sahibidir, dememiştir. Yine -ensardan bir emîr, muhacirlerden de bir emîr olur umudunda olan- ensarlı birkaç kişi dışında halifeliği hususunda kimse onunla tartışmamıştır.

Daha sonra ensar, bütünüyle -Sâd b. Ubade müstesna- Ebû Bekir'e biat ettiler. Çünkü Sad'ın kendisi yöneticiliğe talipti. Ashabdan hiçbir kimse: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den; -bid'at ehlinin söyledikleri gibi- Ebû Bekir dışında Ali, Abbas veya bir başkası olsun." diye açık ifadeler kullandığını asla söylememiştir.

Özetle: Ebû Bekir'den başkasının yönetime talip olduğunu nakledenlerin hiçbiri, dinî (şer'î) bir delil zikretmediği gibi Ebû Bekir'den başkasının ondan daha fazîletli yahut bu işe daha layık ve hak sahibi olduğunu da belirtmemiştir. Bu hususstaki ifadeler, sadece kabilesini ve kavmini sevdiğinden ortaya atılmıştır. Onlar, Ebû Bekir *radıyallahu anh*'ın fazîletini ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in onu çok sevdiğini biliyorlardı. Nitekim Buhârî ile Müslim'de yer alan bir rivâyete göre; Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Amr b. el-Âs'ı, Zatu's-Selasil Gazvesi'ne giden ordunun başında kumandan olarak göndermişti. Amr der ki: Peygamber'in yanına vardım, ona: "İnsanlar arasında en çok kimi seviyorsun?" diye sordum. O: *"Âişe'yi"* buyurdu. Ben: "Erkeklerden?" diye sordum. O: *"Babasını"* diye cevap verdi. "Sonra kimi?" diye sordum: *"Ömer'i"* dedi ve daha başka şahıslar saydı.[399]

Yine Buhârî ile Müslim'de yer alan bir rivâyete göre Ebû'd-Derdâ *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında oturuyordum. Aniden Ebû Bekir, elbisesinin bir yanını diz kapakları açığa çıkıncaya kadar tutmuş olarak geldi. Peygamber *sal-*

[399] Buhârî 3662, 4358; Müslim 2384; Tirmizî 3885; Müsned 4/203.

Scanned with CamScanner

lallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *"Sizin bu arkadaşınız, birisiyle tartışmış ve öfkelenmiştir."* Gelip selam verdi ve şöyle dedi: "Benimle Hattab'ın oğlu arasında bir anlaşmazlık oldu. Ben, acele ederek ona ağır sözler söyledim, sonra pişman oldum. Beni affetmesini istedim, kabul etmedi. Ben de senin yanına geldim." Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Allah sana mağfiret buyursun, Ey Ebû Bekir!"* dedi ve üç defa bu sözünü tekrarladı. Daha sonra Ömer de pişman oldu. Ebû Bekir'in evine gitti ve: "O, burada mı?" diye sordu. "Hayır" dediler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna geldi ve ona selam verdi. Peygamber *sal-lallahu aleyhi ve sellem*'in yüzü değişmeye başladı. Ebû Bekir, korktu ve dizleri üzerine çökerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin ederim, ben daha haksızdım." dedi ve bu sözlerini iki defa tekrarladı. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Allah, beni size peygamber gönderdi. Sizler: 'Yalan söylüyorsun.' dediniz. Ebû Bekir, 'Doğru söylüyorsun.' dedi. Malıyla, canıyla bana karşı fedakarca davrandı. Şimdi siz arkadaşımı benim için (ona zarar vermeksizin) bırakmaz mısınız?"* Bu sözlerini de iki defa tekrarladı. Bundan sonra kimse, Ebû Bekir'i rahatsız edecek bir iş yapmadı.[400]

Ebû Bekir'in fazîletlerini sayıp dökmeye bu muhtasar eser yeterli değildir.

Yine Buhârî ile Müslim'de kaydedildiğine göre Âişe *radıyallahu anha* şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vefât ettiği sırada Ebû Bekir, es-Sunh -diye bilinen ve Medine bahçelerinden bu isimle anılan bir bahçede- bulunuyordu... Devamla şunları söyledi: Ensar, Sâd b. Ubade'nin etrafında Benu Saide gölgeliğinde toplandı ve: "Bizden bir emîr olsun, sizden de bir emîr olsun." dedi. Ebû Bekir, Ömer b. el-Hattab ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrah, onların yanına gitti. Ömer, konuşmak istedi, Ebû Bekir onu susturdu. -Ömer (daha sonra) şöyle dedi: Allah'a yemin ederim ki ben, konuşmak isterken

[400] Buhârî (3661, 4640).

Scanned with CamScanner

içimden tasarladığım ve hoşuma giden bir konuşmayı yapmak istemiştim ve Ebû Bekir'in bunları söylemeyeceğinden korkmuştum- Daha sonra Ebû Bekir konuştu ve insanların en etkileyici konuşanı olarak sözlerini söyledi. Bu konuşmasında dedi ki: "Emîrler bizleriz, vezirler de sizlersiniz." Hubab b. el-Münzir dedi ki: "Allah'a yemin olsun, böyle yapmayacağız. Bizden bir emîr, sizden bir emîr olsun." Ebû Bekir şu cevabı verdi: "Hayır, emîrler bizleriz, vezirler sizlersiniz. Onlar, (Kureyşliler) Arapların her bakımdan emirliğe en uygunlarıdır. Şeref ve mevkileri itibarıyla en azizleridir. O bakımdan Ömer'e yahut Ebû Ubeyde b. el-Cerrah'a biat ediniz." Bunun üzerine Ömer: "Hayır, biz sana biat edeceğiz, sen bizim efendimizsin, bizim en hayırlımızsın. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in aramızda en sevdiği kişi sensin." Sonra Ömer, onun elini tutup biat etti. Daha sonra da insanlar, ona biat ettiler. Onlardan birisi: "Sâd'ı öldürdünüz." dedi. Bu sefer Ömer: "Onu öldüren Allah'tır." diye cevap verdi.[401]

101. [Metin]

ثُمَّ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ

"Sonra Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*'ın halifeliğini (kabul ederiz.)"

[Şerh]

[Ömer el-Farûk'un Halifeliği]

Yani Ebû Bekir'den sonra halifeliği Ömer *radıyallahu anh* için sabit kabul ederiz. Bu da Ebû Bekir *radıyallahu anh*'ın, halifeliği ona havale etmesi ve ondan sonra da ümmetin bu hususta Ömer üzerinde ittifakı ile olmuştur. Onun fazîletleri, inkâr olunamayacak kadar meşhur ve zikredilemeyecek kadar çoktur.

401 Buhârî (3668).

Scanned with CamScanner

(Alî b. Ebî Talib'in oğlu) Muhammed b. el-Hanefiyye'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Babama: "Babacığım, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra insanların en hayırlıları kimdir?" diye sordum. O, şöyle dedi: "Oğulcağızım, bilmiyor musun?" Ben: "Hayır" dedim. O: "Ebû Bekir'dir" dedi. Ben: "Sonra kimdir?" diye sordum. O: "Ömer'dir" dedi. Bu sefer sonra Osman'dır, diyeceğinden korktuğum için hemen: "Sonra sen, değil mi?" dedim. Şöyle dedi: "Ben, ancak müslümanlardan bir adamım."[402]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Benden sonraki iki kişiye, Ebû Bekir ve Ömer'e uyun."* şeklindeki buyrukları da daha önceden geçmiştir.

Müslim'in *Sahîh*'inde, İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'nın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Ömer teneşire konuldu. İnsanlar -cenazesi kaldırılmadan- etrafını sardılar, ondan övgüyle söz edip ona dua etmeye koyuldular. Aralarında ben de vardım, arkamdan birinin omuzumu yakaladığını fark ettim. Ona döndüm, Ali olduğunu gördüm. Ömer'e rahmetler diledi ve şöyle dedi: Geriye, yaptığı amelin bir benzerini yaparak, Allah'ın huzuruna çıkmayı senden daha çok istediğim bir kimse bırakmadın. Allah'a yemin ederim ki ben, Allah'ın seni iki arkadaşın ile birlikte bulunduracağını sanıyorum. Çünkü ben, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Ben, Ebû Bekir ve Ömer geldik. Ben, Ebû Bekir ve Ömer girdik. Ben, Ebû Bekir ve Ömer çıktık."* dediğini çok duyuyordum. O bakımdan ben, Allah'ın seni o ikisiyle beraber kılacağını ümit ederim -yahut zannederim-"[403]

Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'ın Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gördüğü rüyaya dâir hadisi daha önce geçmişti. Buna göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, gördüğü rüyasında, önce kendisi bir kuyudan su çekiyor, daha sonra Ebû Bekir su çekiyor. Daha sonra su çektikleri kova büyükçe bir kovaya dönüşüyor, sonra İbnu'l-Hattab (Ömer) bunu

[402] Buhârî (3651); Ebû Dâvûd (4629).
[403] Buhârî (3677, 3685); Müslim (2389).

Scanned with CamScanner

alıyor. (Peygamber şöyle buyuruyor): *"Ben, insanlar arasında Ömer'in çektiği gibi muazzam bir şekilde su çeken kimse görmedim. Öyle ki insanlar, onun etrafında çok kalabalık bir şekilde toplandı."*

Buhârî ile Müslim'de Sâd b. Ebi Vakkas'ın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Ömer b. el-Hattab, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna girmek için izin istedi. Huzurunda onunla yüksek sesle konuşan Kureyş'ten bazı kadınlar vardı... Hadisin devamında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Yeter, ey Hattab'ın oğlu! Nefsim elinde olana yemin ederim ki şeytan, senin gitmekte olduğun bir yolda seninle karşılaşacak olursa, mutlaka senin gittiğin yoldan başka bir yolu izler."*[404]

Yine Buhârî ile Müslim'de kaydedildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle demiştir: *"Sizden önceki ümmetlerde ilhama mazhar insanlar vardı. Eğer benim ümmetimde onlardan birisi varsa şüphesiz ki Ömer b. el-Hattab onlardandır."*[405]

102. [Metin]

ثُمَّ لِعُثْمَانَ

"Sonra Osman *radıyallahu anh* için (halifeliği sabit görürüz.)"

[Şerh]

[Osman *radıyallahu anh*'ın Halifeliği]

Yani halifeliği Ömer'den sonra Osman *radıyallahu anh* için sabit ka-bul ederiz.

İmam Buhârî *rahimehullah*, Ömer *radıyallahu anh*'ın öldürülmesiyle şûranın durumunu ve Osman *radıyallahu anh*'a biat edilmesini, *Sahîh*'inde kaydetmiştir. Ben de onun rivâyet ettiği şekilde senediyle bu rivâyeti serdetmeyi uygun gördüm:

---

404 Buhârî (3294, 3683); Müslim (2396); Ahmed (1/171).

405 Buhârî (3469, 3689); Müslim (2398).

Scanned with CamScanner

Amr b. Meymun dedi ki: Ömer *radıyallahu anh*'ı, Medine'de öldürülmesinden birkaç gün önce gördüm. Huzeyfe b. el-Yeman ile Osman b. Huneyf'in yanında durdu ve: "Ne yaptınız?" diye sordu. "Sizler araziye (Irak sevad'ına) kaldıramayacağı kadar yük yüklemiş olmaktan korkmuyor musunuz?" Onlar: "Biz, o araziye kaldırabileceği kadar bir yük yükledik. Çünkü yüklediğimiz fazla bir şey değildir." Onlara yine: "Sizler, o araziye kaldıramayacağı kadar bir yük yüklemiş olup olmadığınızı gözden geçirin." dedi. Onlar da tekrar: "Hayır (fazla yük yüklemedik)." dediler. Bunun üzerine Ömer *radıyallahu anh* şöyle dedi: "Eğer Allah, bana afiyet verecek olursa, Irak ahalisinin dul kadınlarını benden sonra hiçbir erkeğe muhtaç bırakmayacağım." (Amr) dedi ki: Üzerinden dört gün geçmeden öldürüldü.

(Amr devamla) dedi ki: Öldürüldüğü günün sabahı ben (safta) ayakta duruyordum ve benimle onun arasında sadece Abdullah b. Abbas vardı. İki saf arasından geçince: "Saflarınızı düzeltin." derdi. Nihayet saflar arasında bir bozukluk görmezse öne geçer ve tekbir alırdı. Bazen Yusuf yahut Nahl sûresini ya da buna yakın uzunluktaki bir sûreyi ilk rek'atte okurdu ki insanlar (cemaate) toplanmış olsun. Tekbir alır almaz; onun hançerlendiği vakit söylediği: "O köpek beni öldürdü -yahut beni yedi-." sözlerini duydum.

Kâfir, iki uçlu bıçak ile kaçıp gitti. Kimin yanından, sağında ya da solunda olsun geçtiyse mutlaka ona hançerini saplıyordu. Böylece on üç kişiyi yaraladı, bunların yedisi öldü. Müslümanlardan birisi onun bu durumunu görünce, üzerine bir elbise attı. O da yakalandığını anlayınca intihar etti.

Ömer, Abdurrahman b. Avf'ın elinden tutarak onu mihraba geçirdi. Ömer'in arkasında bulunanlar, benim gördüklerimi gördü; ancak mescidin uzak yerlerinde bulunanlar, ne olduğunu anlamadılar; sadece Ömer'in sesini işitemedikleri için: "Subhanallah, subhanallah!" deyip durdular. Abdurrahman, cemaate kısa bir namaz kıldırdı. Namaz bitince Ömer: "Ey İbn Abbas, bak bakalım bana kim saldırdı?" dedi. O da

Scanned with CamScanner

bir süre dolaştıktan sonra geri geldi ve: "el-Muğire'nin kölesi." dedi. "O sanatkâr köle mi?" diye sordu. İbn Abbas: "Evet" dedi. Ömer: "Allah kahretsin onu, halbuki ben, ona iyilikte bulunmasını (efendisi Muğire'ye) emretmiştim. Ölümümü müslüman olma iddiasında bulunan bir adam eliyle gerçekleştirmeyen Allah'a hamdolsun. Sen ve baban, Medine'de bu kâfirlerin çoğalmasını arzu ederdiniz." Abbas, onlardan en çok kölelere sahip olan kimseydi. (İbn Abbas): "Dilersen onları öldürürüz." dedi. Ömer: "Artık bunu yapamazsınız, onlar sizinle aynı dili konuşuyorlar, sizin kıblenize dönüp namaz kılıyorlar, haccettiğiniz gibi haccediyorlar." dedi.

Sonra onu evine taşıdılar, biz de onunla birlikte gittik. İnsanlar, sanki bundan önce hiçbir musibetle karşılaşmamış gibiydiler. Kimisi: "Korkulacak bir şey yoktur." diyordu, kimisi: "Ben, onun için korkuyorum." diyordu. Ona, nebiz (şıra) getirildi, içti. Karnından dışarı çıktı, sonra ona süt getirildi, o da karnından çıktı. Artık öleceğini anladılar.

Yanına girdik, insanlar gelip ondan övgüyle söz etmeye başladılar. Genç bir adam gelip "Allah'ın müjdesiyle müjdeler olsun sana ey mü'minlerin emîri! Çünkü sen, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile arkadaşlık ettin. Erken dönemlerde İslâm'a girdin ve bildiğin şeyleri yaptın. Sonra yönetimin başına getirildin, adil davrandın, sonra da işte şehid oluyorsun." dedi. Şu cevabı verdi: "Bu işin başabaş çıkmasını çok arzu ederdim. Ne lehime olsun, ne de aleyhime." Geri döndüğünde genç adamın elbisesinin etekleri yere değiyordu. "O delikanlıyı yanıma geri çağırınız." dedi. Ona şunları söyledi: "Kardeşimin oğlu, elbiseni yukarı çek. Böylesi elbiseni daha temiz tutar ve Rabbine karşı daha takvalı olmanı sağlar. Ey Ömer'in oğlu Abdullah, üzerimdeki borçları tespit et." dedi.

Hesabını yaptılar ve seksen altı bin ya da ona yakın miktarda borcu olduğunu tesbit ettiler. (Ömer) dedi ki: "Şâyet Ömer âilesinin malı bunu ödemeye yeterli gelirse, mallarından o borcu öde. Aksi takdirde Adiy b. Ka'b oğullarının bunu tamamlamasını iste. Onların da malları

Scanned with CamScanner

buna yetmezse, bu sefer Kureyş arasında bunu tamamlamalarını iste ve artık onlardan başka da kimseden bir şey isteme ve benim yerime bu borcu sen öde. Mü'minlerin annesi Âişe'ye git ve ona de ki: 'Ömer'in sana selamı var -ama sakın mü'minlerin emîri demeyesin. Çünkü ben, bugün artık mü'minlerin emîri değilim- ve de ki: Ömer b. el-Hattab, iki arkadaşının yanında defnedilmek için izin istiyor.'"

O da gitti, selam verip izin istedi, sonra yanına girdi. Oturmuş ağ-lamakta olduğunu gördü. "Babam Ömer b. el-Hattab sana selâm söyledi ve iki arkadaşı yanında defnedilmek için izin istedi." dedi. Aişe, dedi ki: "Orayı ben kendim için düşünüyordum; fakat bugün ben onu kendime tercih edeceğim."

İbn Ömer, geri döndüğünde: "İşte Abdullah geliyor." denildi. (Ömer) dedi ki: "Beni doğrultunuz." Bir adam onu kendisine dayadı. Ona: "Ne haber?" diye sordu. "İstediğin oldu ey emîr, izin verdi." dedi. Buna karşılık dedi ki: "Allah'a hamdolsun, bundan daha fazla hiçbir şey istemiyordum. Artık benim işim bittikten sonra beni oraya taşıyın; sonra yine selam ver ve de ki: 'Ömer b. el-Hattab izin istiyor.' Şayet bana izin verirse beni içeri sokunuz. Eğer beni geri çevirecek olursa, siz de beni müslümanların kabristanına geri götürünüz."

Mü'minlerin annesi (Ömer'in kızı) Hafsa, beraberinde başka hanımlarla geldi. Onu görünce kalkıp çıktık. O da Ömer'in yanına girdi ve bir süre ağladı. Daha sonra yanına girmek üzere erkekler izin istedi. Hafsa da evin bir odasına girdi. Ben içerden onun ağlayışını duydum.

Huzurunda bulunanlar: "Ey mü'minlerin emîri, vasiyette bulun ve halife tayin et." dediler. O da: "Ben, bu (halifelik) işine şu kimselerden -yahut da şu şahıslardan- daha hak sahibi kimseyi bulamıyorum. Ki Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onlardan razı olduğu halde vefât etmişti." deyip Ali, Osman, Zubeyr, Talha, Sa'd ve Abdurrahman'ın isimlerini saydı. Sonra şunları ekledi: Abdullah b. Ömer de aranızda hazır bulunacak; fakat bu hususta onun herhangi bir yetkisi olmayacak. Bu da ona bir çeşit teselliydi. Şâyet emîrlik, Sa'd'a isabet ederse,

Scanned with CamScanner

o bu işe ehildir. Aksi takdirde hanginiz emîr olursanız, onun yardımını alınız. Şüphesiz ki ben, onu ne acizliğinden, ne de hainliğinden dolayı azletmiş değildim.

(Ömer *radıyallahu anh* devamla) dedi ki: "Benden sonraki halifeye ilk muhacirleri tavsiye ediyorum. Onların haklarını gözetsin, onların saygınlıklarını korusun. Ensar hakkında da ona hayrı tavsiye ederim, onlar muhacirlerden önce (Medine) yurduna yerleşip onu hazırlamış iman sahibi kimselerdir. İyilik yapanlarını güzellikle mükafatlandırsın, kötülük yapanlarını da bağışlasın. Sair İslâm diyarlarında bulunan insanlara da hayırla davranmasını tavsiye ederim; çünkü onlar, İslâm'ın desteğidir, malı toplayanlardır ve düşmanın öfkesidir. Onlardan alacağını ancak arta kalanlarından ve gönül hoşluklarıyla alsın. Bedevîler hakkında da ona hayırla davranmasını tavsiye ederim; çünkü onlar, Arapların esası, İslâm'ın ana maddesidirler. Mallarının en iyi olanlarından değil, normallerinden alsın ve fakirlerine versin. Ona Allah'ın ve Rasûlünün zimmeti ile (zimmîlik) akdi yapmış olanlara da ahidlerinin gereklerini eksiksiz olarak yerine getirmesini ve onları korumak için savaşmasını tavsiye ederim. Ayrıca takatlerinden fazlasının onlara yükletilmemesini de tavsiye ederim."

Ruhunu teslim ettikten sonra onu aldık ve cenazesiyle yürüdük. Abdullah b. Ömer, selam verdi ve dedi ki: "Ömer b. el-Hattab, izin istiyor." (Âişe) dedi ki: "Onu içeri getiriniz." İçeri alındı ve orada iki arkadaşıyla birlikte defnedildi.

Defin işi bittikten sonra bu kişiler, bir araya gelip toplandılar. Abdurrahman b. Avf dedi ki: Aranızdaki bu işi, aranızdan üç kişiye havale edin. ez-Zubeyr dedi ki: "Ben hakkımı Ali'ye verdim." Talha da: "Ben de hakkımı Osman'a verdim." dedi. Sa'd da: "Ben de hakkımı Abdurrahman'a verdim." Abdurrahman dedi ki: "Hanginiz bu işten feragat eder ki (halife tayini) işini ona verelim. O da Allah'ın hakkı ve İslâm için kendi nefsinde hangisinin daha fazîletli olduğuna bir baksın (ve görevi ona versin.)"

Scanned with CamScanner

İki yaşlı (Ali ile Osman) sustular. Abdurrahman: "Peki, bu işi (tesbit yetkisini) bana verir misiniz? Allah'a yemin ediyorum ki ben, sizin en fazîletliniz kimse onu bulup çıkarmaktan geri kalmayacağım." Her ikisi de: "Evet" dedi. Onlardan birisinin elini tuttu ve şunları söyledi: "Sen Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile akrabasın, İslâm'da da bildiğin şekilde bir önceliğin vardır. Allah adına sana ant veriyorum, şâyet seni emîr tayin edecek olursam, mutlaka adâletle hareket edeceğine ve eğer başkasını sana emîr tayin edecek olursam, mutlaka dinleyip itaat edeceğine (söz veriyor musun?)" Sonra diğeri ile başbaşa kaldı, ona da aynı şeyleri söyledi. Bu şekilde söz aldıktan sonra: "Elini kaldır, ey Osman!" dedi ve ona biat etti. Ali de ona biat etti, daha sonra evde bulunanlar içeri girip onlar da ona biat ettiler.[406]

Humeyd b. Abdurrahman dedi ki: el-Misver b. Mahreme'nin kendisine haber verdiğine göre: Ömer'in tayin ettiği kimseler, bir araya gelip istişare ettiler. Abdurrahman da onlara: "Ben, bu hususta sizinle yarışa girecek değilim; fakat sizler arzu ederseniz aranızdan sizin için birini seçebilirim." Bunun üzerine bu işi Abdurrahman'a havale ettiler. İşlerini Abdurrahman'a havale ettikten sonra insanlar, Abdurrahman'a yöneldi. Öyle ki insanlardan hiç kimse, öbürlerinin arkasından gitmedi, hepsi de Abdurrahman'a yöneldiler ve geceler boyunca onunla istişare ettiler. Nihayet sabahı ettiğimiz o gece geldi, biz de Osman'a biat ettik. el-Misver b. Mahreme dedi ki: Gece karanlığı iyice bastıktan sonra Abdurrahman yanıma geldi, kapıyı çaldı, nihayet uyandım. Bana: "Uyuduğunu görüyorum." dedi. "Allah'a yemin ederim, bu üç gece boyunca pek fazla uyumadım. Haydi kalk bana ez-Zubeyr ile Sa'd'i çağır." Onları Abdurrahman'ın yanına çağırdım. Onlarla istişare etti, sonra beni çağırdı. Bu sefer: "Bana Ali'yi çağır." dedi, onu da çağırdım. Gece karanlığı aydınlanıncaya kadar onunla başbaşa konuştu. Sonra Ali, onun yanından -ümitli olarak- kalkıp çıktı. Abdurrahman, Ali'den bu hususta (muhalefet eder diye) çekiniyordu. Sonra "Bana

[406] Buhârî (3700).

Scanned with CamScanner

Osman'ı çağır." dedi, onu çağırdım, onunla da başbaşa konuştu. Nihayet müezzin, sabah ezanını okuyunca ayrıldılar. İnsanlar, sabah namazını kılıp da o kimseler minberin yanında bir arada toplandıklarında muhacir ve ensardan hazır olanlara ve ordu kumandanlarına haber gönderdi. Onlar, o hac mevsiminde Ömer ile birlikteydiler. Bütün bunlar, bir araya gelip toplandıklarında, Abdurrahman kelime-i şehâdet getirdikten sonra şunları söyledi: "İmdi ey Ali, ben insanların durumunu tetkik ettim. Onların Osman'a denk kimse görmediklerini gördüm. Sakın kendi aleyhine bir yola sebebiyet vermeyesin." Sonra Osman'a şöyle söyledi: "Ben, sana Allah'ın sünneti, Rasûlünün sünneti, ondan sonra gelen iki halifenin sünneti üzerine biat ediyorum." deyip ona biat etti. Daha sonra diğer insanlar, muhacirler, ensar, ordu kumandanları ve diğer müslümanlar ona biat ettiler.[407]

Osman *radıyallahu anh*'ın özel fazîletleri arasında onun Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in iki kızını da nikahlamış olması vardır. (Bunlar da Rukayye ve Ummu Külsum *-Allah ikisinden de razı olsun-* idiler.)

Müslim'in *Sahîh*'inde, Âişe *radıyallahu anha*'nın şöyle dediği kaydedilmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* evinde baldırları -yahut bacakları- açık olduğu halde uzanmış yatıyordu. Ebû Bekir (huzuruna girmek üzere) izin istedi, ona izin verdi ve bu hali üzere kaldı. Onunla bir süre konuştu. Sonra Ömer, izin istedi, ona da bu haliyle izin verdi ve bir süre konuştu. Sonra Osman izin istedi, bu sefer Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* oturdu ve elbisesine çeki düzen verdi. Osman girdi ve bir süre konuştu. Çıkıp gittikten sonra Aişe *radıyallahu anha* dedi ki: "Ebû Bekir girdi, onu karşılamak için durumunu değiştirmedin. Sonra Ömer girdi, yine durumunu değiştirmedin. Daha sonra Osman girdi, oturdun, elbiselerine de çeki düzen verdin." Şu cevabı verdi: *"Kendisinden melekler dahi hayâ ettiği bir adamdan ben nasıl hayâ etmem."*[408]

---

[407] Buhârî (7207).
[408] Müslim (2402); Ahmed (4/15, 62, 155).

Scanned with CamScanner

Sahîh-i Buhârî'deki rivâyete göre Rıdvan Biatı gününde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Osman *radıyallahu anh*'ı Mekke'ye göndermişti. Rıdvan Biatı de Osman'ın Mekke'ye gidişinden sonra olmuştu. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sağ elini göstertip: *"Bu, Osman'ın eli."* dedi ve onu öbür elinin üzerine koyup: *"Bu (biat) da Osman içindir."* dedi.[409]

103. [Metin]

ثُمَّ لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ

"Sonra Ali b. Ebi Talib *radıyallahu anh* için (halifeliği sabit görürüz.)"

[Şerh]

[Ali *radıyallahu anh*'ın Halifeliği ve Fazileti]

Yani Osman *radıyallahu anh*'tan sonra halifeliği Ali *radıyallahu anh* için sabit görürüz.

Osman *radıyallahu anh*'ın öldürülmesinden ve Ali *radıyallahu anh*'a biat edilmesinden sonra o, itaat edilmesi farz olan hak imam olmuştur. Kendi döneminde nebevî hilafet halifesiydi. Az önce geçen ve Sefine yoluyla gelen hadis de buna delâlet etmektedir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Nübüvvet hilafeti otuz senedir. Sonra Allah, mülkünü dilediği kimseye verir."*[410]

Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh*'ın halifeliği iki yıl üç aydı. Ömer *radıyallahu anh*'ın halifeliği on buçuk yıl sürdü. Osman *radıyallahu anh*'ın halifeliği on iki yıl devam etti, Ali *radıyallahu anh*'ın halifeliği de dört yıl dokuz ay sürdü. Oğlu Hasan'ın halifeliği de altı ay sürdü.

---

[409] Buhârî (3698, 4066); Tirmizî (706).

[410] Ebû Dâvûd (4634, 4635); Tirmizî (2287); Ahmed (5/44, 50).

Scanned with CamScanner

Müslümanların ilk sultanı, Muaviye *radıyallahu anh*'tır. O, Müslümanların sultanlarının en hayırlısıdır. Şu kadar var ki o, Hasan b. Ali *radıyallahu anhuma* ona halifeliği devredince hak imam oldu. Çünkü Hasan *radıyallahu anh*'a babasının vefâtından sonra Iraklılar biat etmişti. Bundan altı ay sonra o, hilafeti Muaviye'ye devretti ve böylece Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Benim bu oğlum seyyiddir. Allah, onun vasıtasıyla müslümanlardan iki büyük kesiminin arasını bulacaktır."*[411] hadisinin doğruluğu da böylelikle ortaya çıkmıştır.

Halifelik, Osman *radıyallahu anh*'tan sonra Ali b. Ebi Talib *radıyallahu anh*'ın lehine, Ashab-ı Kiram'ın biatiyle sabit olmuştur. Ancak Muaviye ve Şam ahalisi ona biat etmediler.

Hak, Ali *radıyallahu anh* tarafındaydı. Osman *radıyallahu anh*'ın şehâdetiyle sonuçlanan birtakım olaylar gelişmişti. Gerek Osman *radıyallahu anh* aleyhinde, gerekse de Ali, Talha, ez-Zübeyr gibi ashabın ileri gelenlerinden olup Medine'de bulunan ashab aleyhinde çokça yalanlar uydurulmuştu. Durumu bilmeyen kimseler için şüphe, içinden çıkılmaz bir hal almıştı. Yurtları, Şam ahalisinden uzaklarda bulunanlar arasından heva ve heveslerinin arkasından gidenlerin nefislerinde çeşitli arzular güç kazanmıştı.

Osman *radıyallahu anh*'ı sevenler ise ileri gelenler hakkında kötü zanlar besliyordu. Onlara dâir birtakım haberler de ulaşmıştı. Bu haber-lerin bir bölümü yalandı, bir bölümü saptırılmıştı, bir bölümü de nerden geldiği belli olmayan sözlerdi. Buna yeryüzünde üstünlük sağlamak isteyen bir topluluğun hevaları da eklendi.

Ali *radıyallahu anh*'ın askerleri arasında Osman *radıyallahu anh*'ı şehit eden o haddi aşmış ve ayaklanmış kimselerden de vardı. Ancak bunların kim oldukları muayyen olarak bilinmiyordu. Kimisi, kabilesi tarafından destekleniyor, kimisinin de aleyhine yaptığına dâir delil ortaya konulamıyordu. Kimisinin kalbinde münafıklık vardı; fakat

[411] Buhârî (2704, 3639, 3746, 7109); Tirmizî (3775).

Scanned with CamScanner

bunu büsbütün açığa vurmuyordu. Talhâ ve Zubeyr *radıyallahu anhuma*, mazlum şehidin (Osman'ın) intikamı alınmaz, fesad ve düşmanlık yapanların kökü kazınmazsa yüce Rabbin gazabının ve cezasının onlar hakkında gerekli olacağı kanaatindeydiler. Bunun sonucunda ne Ali'nin, ne Talha'nın, ne de Zübeyr'in tercihi olmaksızın Cemel fitnesi cereyan etti. Bu fitneyi kışkırtanlar, -ilk müslümanların dahli ve tercihi olmaksızın- fesatçılardı.

Sonra da görüş ayrılığı sebebiyle Sıffîn fitnesi ortaya çıktı. Şöyle ki; Şam halkı hakkında adâlet uygulanmıyor ya da uygulanamıyordu. Onlar ise bir şeye ilişmiyorlardı, ümmet söz birliği edinceye kadar böyle kalacaklardı. Diğer taraftan onlar, orduda bulunanların mazlum şehide haksızlık ettikleri gibi kendilerine de haksızlık edeceklerinden korkuyorlardı.

Ali *radıyallahu anh* ise itaat olunması gereken raşid ve mehdî (hidâyet üzere) bir halifeydi. Ümmetin onun etrafında birleşmesi gerekiyordu. O bakımdan Şamlıların üzerine de farz olan itaat ve cemaatin, ancak onlarla savaşmak sûretiyle gerçekleşeceğine inandı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dönemiyle, ondan sonraki iki halife döneminde olduğu gibi; bunların da kalbleri te'lif edilecek kimselerden oldukları kanaatinde değildi.

İşte onun sahip olduğu; onlara haddi uygulamayı, onları te'life (barışa) çalışmak söz konusu olmaksızın ayaklanmalarını önlemek şeklindeki dinî kanaati kendisini onlarla savaşmaya itti.

İleri gelenlerin büyük çoğunluğu ise savaşmaktan uzak kaldılar. Çünkü onlar, bu hususta fitne zamanlarında oturmayı emreden nasları duymuş ve bellemişlerdi. Fesadı, maslahatından daha ileri derecede olan bu fitneyi görünce savaştan uzak durdular.

Bununla birlikte hepsi hakkında da güzel söz söylemek gerekir: **"Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırak-**

Scanned with CamScanner

ma. Rabbimiz, şüphesiz ki Sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin." (el-Haşr, 10)

Onun dönemindeki fitnelere karışmaktan yüce Allah ellerimizi korumuştur. O'ndan dileğimiz, lütuf ve keremiyle dillerimizi de korumasıdır.

Mü'minlerin emîri Ali b. Ebi Talib *radıyallahu anh*'ın fazîletlerinden biri de Buhârî ile Müslim'deki şu rivâyette dile getirilmektedir: Sa'd b. Ebi Vakkas *radıyallahu anh* dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ali'ye şöyle buyurdu: *"Senin bana karşı durumun, Harun'un Mûsâ'ya karşı durumu gibidir. Şu kadar var ki benden sonra peygamber yok-tur."*(412)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hayber günü şöyle buyurdu: *"Yarın bu sancağı Allah'ı ve Rasûlünü seven, Allah ve Rasûlünün de kendisini sevdiği bir kişiye vereceğim."* Hepimiz, bunu temenni ettik. Şöyle buyurdu: *"Bana Ali'yi çağırın."* Gözlerinden rahatsız olduğu halde Ali'yi getirdiler. Gözlerine tükrüğünü sürdü ve sancağı ona verdi. Yüce Allah da ona zafer nasip etti."(413)

"De ki: 'Geliniz, sizler ve bizler de dahil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım...'" (Âl-i İmrân, 61) âyeti nazil olunca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Ali, Fatıma, Hasan ile Hüseyin'i çağırdı ve: *"Allah'ım! İşte bunlar, benim âile halkımdır."* buyurdu.(414)

104. [Metin]

وَهُمُ الْخُلَفَاءُ الرَّاشِدُونَ وَالْأَئِمَّةُ الْمُهْتَدُونَ

"Onlar, raşid halifeler ve hidâyete iletilmiş olan imamlardır."

[Şerh]

412 Buhârî (3706, 4416); Müslim (2404); Tirmizî (3764).
413 Buhârî (3009, 3701, 4210); Müslim (2406).
414 Müslim (2404).

Scanned with CamScanner

[Dört Raşid Halife]

Sünen'de sabit olup Tirmizî'nin sahîh olduğunu belirttiği el-İrbâd b. Sâriye yoluyla gelen hadis, daha önce geçmişti. el-İrbâd dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize oldukça etkileyici bir öğüt verdi. Bundan dolayı gözler yaşardı, kalbler titredi. Birisi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bu, veda eden birisinin öğüdüne benziyor. Bize neyi tavsiye edersin?" deyince o şöyle buyurdu: *"Size dinleyip itaat etmeyi tavsiye ediyorum. Gerçek şu ki aranızdan benden sonra yaşayacak olanlar, pek çok ayrılık görecekler. Siz, benim sünnetime ve benden sonra gelecek olan hidâyete iletilmiş raşid halifelerin sünnetine uymaya bakınız. Ona sımsıkı sarılınız, onu azı dişlerinizle kavrayınız. Sonradan uydurulmuş işlerden (bid'atlerden) çokça sakınınız, çünkü her bid'at sapıklıktır."*[415]

Raşid halifelerin -*Allah hepsinden razı olsun*- fazîlet itibarıyla sıralanışı, halifelikteki tertipleri gibidir. Ebû Bekir ve Ömer *radıyallahu anhuma*'nın ayrıca meziyetleri de vardır. Şöyle ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bizlere, raşid halifelerin sünnetine tâbi olmayı emretmiştir. Ancak fiilleri itibarıyla Ebû Bekir ve Ömer'den başkalarının fiillerine uymamızı emretmemiştir: *"Benden sonraki iki kişiyi örnek alınız: Ebû Bekir'i ve Ömer'i."*[416] Bu sözleriyle raşid halifelerin sünnetine tâbi olmak ile onları örnek almak arasında bir fark olduğuna dikkatimizi çekmektedir. Ebû Bekir ve Ömer'in durumu, Osman ve Ali'nin durumundan daha üstündür. *Allah hepsinden razı olsun.*

Ebû Hanîfe'den; Ali'yi, Osman'dan önde tuttuğuna dâir bir rivâyet gelmişse de mezhebinde zâhir (kuvvetli) olan, Osman'ı önde tuttuğudur. Ehl-i sünnet'in geneli de bu kanaattedir. Nitekim Abdurrahman b. Avf'ın, Ali *radıyallahu anh*'a söylediği şu söz de daha önce geçmişti: "Ben, insanların durumuna baktım, onların Osman'a kimseyi denk tuttuklarını görmedim."

---

[415] Ebû Dâvûd (4607); Tirmizî (2678); Ahmed (4/126, 127).
[416] Tirmizî 3662, 3663; İbn Mâce 97; Müsned 5/382, 385, 399, 402.

Scanned with CamScanner

Eyyub es-Sahtıyanî dedi ki: Osman'ı, Ali'den önde tutmayan bir kimse, muhacir ile ensarı küçümsüyor demektir.

Buhârî ile Müslim'de de İbn Ömer *radıyallahu anhuma*'nın şöyle dediği kaydedilmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hayattayken biz şöyle diyorduk: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmeti arasında -ondan sonra- en fazîletli kimse, Ebû Bekir'dir, sonra Ömer'dir, sonra da Osman'dır.[417]

105. [Metin]

وَإِنَّ الْعَشَرَةَ الَّذِينَ سَمَّاهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَشَّرَهُمْ بِالْجَنَّةِ، نَشْهَدُ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ عَلَى مَا شَهِدَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَوْلُهُ الْحَقُّ، وَهُمْ: أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ، وَعَلِيٌّ، وَطَلْحَةُ، وَالزُّبَيْرُ، وَسَعْدٌ، وَسَعِيدٌ، وَعَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ، وَأَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ وَهُوَ أَمِينُ هٰذِهِ الْأُمَّةِ، أَجْمَعِينَ.

"Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in isimlerini saydığı ve kendilerini cennetle müjdelediği on kişinin, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in lehlerine yaptığı şehâdete binâen, cennetlik olduklarına biz de şâhidlik ederiz. Çünkü onun sözü hakkın kendisidir. Bunlar: Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd, Said, Abdurrahman b. Avf ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrah'tır ki o, bu ümmetin eminidir. *Allah hepsinden razı olsun.*"

[Şerh]

[Cennetle Müjdelenmiş On Sahabî]

Dört halifenin fazîletlerine dâir bazı açıklamalar, daha önce geçmişti. Geriye kalan altı sahabînin -*Allah hepsinden razı olsun*- fazîletleriyle

[417] Buhârî (3697).

Scanned with CamScanner

ilgili bir rivâyeti Müslim kaydetmektedir: Âişe *radıyallahu anha*'dan; "Bir gece Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* uyuyamadı. *"Keşke bu gece ashabımdan sâlih bir adam gelse de bana bekçilik yapsa."* buyurdu. (Âişe) dedi ki: "Bu esnada bir ses duyduk." Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Kim o?"* dedi. Sa'd b. Ebi Vakkas dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü, seni korumaya geldim." (Bir diğer lafızda: "İçimden Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir tehlike gelir diye bir korku geçti, onu korumaya geldim." dedi.) Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona dua etti ve sonra uyudu.[418]

Buhârî ile Müslim'deki rivâyete göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Uhud günü Sa'd b. Ebi Vakkas'a -hem annesi, hem de babasını zikrederek-: *"Ok at, anam-babam sana feda olsun."* demiştir.[419]

Müslim'in *Sahîh*'inde Kays b. Ebi Hâzim'in şöyle dediği kaydedilmektedir: Ben, Talha'nın Uhud günü, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i (atılan bir oktan) koruduğu elini felç olmuş haliyle gördüm.[420]

Yine Müslim'de Ebû Osman en-Nehdî'nin şöyle dediği kaydedilmektedir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in fiilen savaştığı o günlerin birinde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte Talha ve Sa'd'dan başka kimse kalmamıştı.[421]

Buhârî ile Müslim'de -lafız Müslim'indir- Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediği kaydedilmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hendek günü ileri atılacak er istedi, Zubeyr ileri atıldı. Sonra onlardan aynı isteğini tekrarladı, yine Zubeyr atıldı. Sonra onlara aynı isteğini tekrarlayınca yine Zubeyr atıldı. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Her peygamberin bir havarisi vardır. Benim havarim de Zubeyr'dir."*[422]

---

418 Müslim (2410); Buhârî (2885, 7235).
419 Buhârî (2905, 4058, 4059, 6184); Müslim (2411).
420 Buhârî (3724, 4063).
421 Buhârî (3724, 4060); Müslim (2414).
422 Buhârî (2846, 2847, 2997, 3419, 4113, 7261); Müslim (2415).

Scanned with CamScanner

Buhârî ile Müslim'de Zubeyr *radıyallahu anh*'tan gelen rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Kim, Kuraza oğullarına gidip bana onlara dâir haber getirebilir?"* (Zubeyr:) Ben, yola koyuldum, geri döndüğümde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana anne ve babasını bir arada zikrederek: *"Anam-babam sana feda olsun."* dedi.[423]

Müslim'in *Sahîh*'inde Enes b. Malik'in şöyle dediği kaydedilmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Muhakkak her ümmetin bir emîni vardır. Ey ümmet, bizim emînimiz de Ebû Ubeyde b. el-Cerrah'tır."*[424]

Buhârî ile Müslim'de Huzeyfe b. el-Yeman *radıyallahu anh*'ın şöyle dediği kaydedilmektedir: Necranlılar, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek şöyle dediler: "Ey Allah'ın Rasûlü, sen bize emin bir kişi gönder." Şöyle buyurdu: *"Ben, size gerçekten emin bir adam göndereceğim."* Herkes ben olurum diye ümide kapıldı. Ebû Ubeyde b. el-Cerrah'ı gönderdi.[425]

Said b. Zeyd *radıyallahu anh* dedi ki: Şâhidlik ederim ki Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: *"On kişi cennettedir: Peygamber cennettedir, Ebû Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir, Ali cennettedir, Talha cennettedir, Zubeyr cennettedir, Sa'd b. Malik cennettedir, Abdurrahman b. Avf cennettedir."* İstesem onuncusunun (kendisini kastediyor) da adını veririm. "O kimdir?" diye sordular. Said b. Zeyd dedi ki: "Onlardan herhangi birinin Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte yüzünün tozlanması sonucunu verecek bir konumda bulunması, sizden herhangi birinin -Nuh'un ömrü kadar yaşayacak olsa dahi- amelinden daha hayırlıdır."[426] Bu hadisi; Ebû Dâvûd, İbn Mace ve Tirmizî rivâyet etmiş-

[423] Buhârî (3720); Müslim (2416); Tirmizî (3743).
[424] Buhârî (3744, 4382, 7255); Müslim (2419); Ahmed (3/125).
[425] Buhârî (3745, 4380, 4381, 7254); Müslim (2420).
[426] Ebû Dâvûd 4649, 4650; Tirmizî 3748.

Scanned with CamScanner

tir. Tirmizî, sahîh olduğunu belirtmiş ve bunu, Abdurrahman b. Avf'tan da rivâyet etmiştir.

Abdurrahman b. Avf *radıyallahu anh*'tan rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Ebû Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Ali cennettedir, Osman cennettedir, Talha cennettedir, Zubeyr b. el-Avvam cennettedir, Abdurrahman b. Avf cennettedir, Said b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl cennettedir, Ebû Ubeyde b. el-Cerrah cennettedir."*[427]

Bu hadisi İmam Ahmed, *Müsned*'inde rivâyet ettiği gibi Ebû Bekir b. Ebi Hayseme de rivâyet etmiş ve rivâyetinde Osman *radıyallahu anh*'ı, Ali *radıyallahu anh*'tan önce zikretmiştir.

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha ve Zubeyr ile birlikte Hira dağının üzerinde bulunuyorlardı. Üzerinde bulundukları kaya sarsılır gibi oldu. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Sakin ol, senin üzerinde bulunanların her biri ya peygamberdir, ya sıddîktır, ya şehiddir."* Bu hadisi; Müslim, Tirmizî ve başkaları rivâyet etmiştir.[428] Farklı yollardan da rivâyet edilmiştir.

[Bu On Sahabîye Saygı Gösterme Gereği]

Bu on sahabînin ta'zim edilip onlara öncelik tanınması, Ehl-i Sünnet tarafından ittifakla kabul edilmiştir. Çünkü onların fazîletleri ve üstün menkıbeleri pek ünlüdür.

On lafzını söylemekten hoşlanmayan yahut onu bulacak bir iş yapmaktan hoşlanmayan kimseden daha câhil kim olabilir? Onların bundan hoşlanmayış sebebleri ise ashabın en hayırlılarına buğzetmeleridir. Bunlar ise cennetlik olduklarına şâhidlik edilen kimselerdir. Ancak bu kimseler, Ali *radıyallahu anh*'ı istisna ederler. Hayret edilecek bir husus

[427] Tirmizî (3748); Ahmed (1/193).
[428] Müslim 2417; Tirmizî 3696; Ahmed 2/419

Scanned with CamScanner

da on kişiden dokuzuna buğzettikleri halde, dokuz lafzını da benimserler. Ağacın altında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e biat eden, öncelikli olarak İslâm'a girmiş bulunan muhacir ve ensardan geri kalanlarına da hep buğzederler. Bunlar da bin dört yüz kişi idiler.[429]

Halbuki yüce Allah, şu buyruğunda olduğu gibi, onlardan razı olduğunu belirtmiştir: **"Andolsun ki ağacın altında sana biat ederlerken Allah mü'minlerden razı olmuştur."** (el-Feth, 18)

Müslim'in *Sahîh*'inde ve başka kaynaklarda Câbir'den sabit olan rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Ağaç altında biat eden hiçbir kimse cehennem ateşine girmeyecektir."*[430]

Yine Müslim'in *Sahîh*'inde Câbir'den gelen bir rivâyete göre Hâtıb b. Ebi Beltea'nın kölesi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Andolsun Hâtıb ateşe girecektir." dedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Yalan söyledin, o ateşe girmeyecektir. Çünkü o, hem Bedir'e katılmıştır, hem de Hudeybiye'de bulunmuştur."*[431]

Rafızîler ise bunların büyük çoğunluğundan berî olduklarını söylerler. Hatta yaklaşık on küsur (az sayıda) sahabî dışında, Allah Rasûlünün bütün ashabından berî olduklarını ilan ederler.

Bilindiği gibi eğer dünyada insanlar arasında küfrü en aşırı on kişinin varlığı kabul edilse bile yine bundan dolayı on adını terk etmek gerekmez. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"O şehirde, yer yüzünde bozgunculuk yapan fakat ıslah etmeyen dokuz kişi vardı."** (en-Neml, 48) Bu ayetten dolayı asla dokuz lafzını terk etmek icap etmez. Hatta yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'in bazı yerlerinde, on adının ad olduğu varlıkları övmüştür bile: **"İşte bunlar, tam on gün eder."** (el-Bakara, 196); **"Mûsâ ile otuz gece sözleştik ve buna ayrıca on**

[429] Buhârî (4152); Müslim (1856).
[430] Müslim (2496); Ebû Dâvûd (4653); Tirmizî (3859); Ahmed (6/362).
[431] Müslim (2495); Tirmizî (3864); Ahmed (3/325, 349).

Scanned with CamScanner

gece daha kattık." (el-A'raf, 142); **"Andolsun fecre ve on geceye"** (el-Fecr, 1-2)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de Ramazan'ın son on gününde itikafa çekilirdi.[432]

Kadir gecesi hakkında da şöyle buyurmuştur: *"Onu Ramazan ayının son on gecesinde arayınız."*[433]

Yine şöyle buyurmuştur: *"Sâlih ameli yüce Allah, on günde sevdiği kadar hiçbir günde sevmez."*[434] Buradaki on günden kasıt Zilhicce ayının ilk on günüdür.

[İmamiyye'nin Kabul Ettiği Oniki İmam]

Rafızîler ise cennetle müjdelenmiş on kişi yerine on iki imamı veli edinirler. Bunların ilki Ali b. Ebi Talib *radıyallahu anh*'dır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vâsisi olduğunu iddia ederler. Ancak bu iddialarının bir delili yoktur. Sonra el-Hasen *radıyallahu anh*, sonra el-Huseyn *radıyallahu anh*'dır. Daha sonra da sırasıyla Ali b. el-Huseyn b. Zeyne'l-Âbidîn, Muhammed b. Ali el-Bâkır, Cafer b. Muhammed es-Sadık, Mûsâ b. Ca'fer el-Kazım, Ali b. Mûsâ er-Radî, Muhammed b. Ali el-Cevad, Ali b. Muhammed el-Hadî, el-Hasen b. Ali el-Askerî ve Muhammed b. el-Hasen gelir.

Bunlara sevgi beslemekte aşırıya giderler ve haddi aşarlar.

On iki imam, ancak onların görüşlerini red ve iptal edecek bir sûrette (naslarda) zikredilmiştir. Bu da Buhârî ve Müslim'in, *Sahîh*'lerinde kaydettikleri şu rivâyettir: Câbir b. Semura dedi ki: Ben, babamla birlikte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna girdim, şöyle buyurduğunu işittim: *"İnsanların işi, başlarına on iki kişi yönetici olarak geldiği süre zarfında yolunda gitmeye devam edecektir."* Sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* anlayamadığım bir

[432] Buhârî (2026); Müslim (1172).
[433] Buhârî (2017, 2019, 2020); Müslim (1169).
[434] Buhârî (669); Tirmizî (757).

Scanned with CamScanner

söz söyledi, babama: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ne buyurdu? diye sordum, o: *"'Hepsi Kureyş'ten...'* dedi." dedi.

Bir diğer lafız da: *"İslâm, on iki halife gelinceye kadar aziz kalmaya devam edecektir."* şeklindedir.

Bir diğer lafızda da: *"On iki halifeye kadar bu iş, aziz kalmaya de-vam edecektir."* şeklinde geçmektedir.[435]

Gerçekten durum, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in buyurduğu gibi olmuştur. Bu on iki kişi; dört raşit halife, Muaviye, oğlu Yezid, Abdulmelik b. Mervan ve onun dört çocuğu ile Ömer b. Abdulaziz'dir. Daha sonra iş, çözülmeye başladı.

Rafızîlere göre ümmetin işleri, bunların döneminde hep bozuktu ve hiç iyi gitmemişti. Başlarına zalimler ve haddi aşanlar yönetici olmuş, hatta münafıklar ve kâfirler onları yönetmiştir. O dönemde hak ehli, yahudilerden daha zelilmiş!? Onların bu sözlerinin bâtıl olduğu açıkça ortadadır. Aksine bu on iki kişinin döneminin her günü İslâm'ın izzeti artarak devam etmiştir.

106. [Metin]

وَمَنْ أَحْسَنَ الْقَوْلَ فِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ، وَأَزْوَاجِهِ الطَّاهِرَاتِ مِنْ كُلِّ دَنَسٍ، وَذُرِّيَّاتِهِ الْمُقَدَّسِينَ مِنْ كُلِّ رِجْسٍ، فَقَدْ بَرِئَ مِنَ النِّفَاقِ

"Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı, her türlü lekeden tertemiz zevceleri ve her türlü kirden uzak zürriyetleri hakkında güzel söz söyleyen kimse, münafıklıktan berî olur."

[Şerh]

[435] Buhârî (7222, 7223); Müslim (1821).

Scanned with CamScanner

[Ehl-i Beyt]

Ashab-ı Kiram'ın fazîletlerine dâir Kitab ve Sünnette varid olmuş bazı naslar daha önce geçmişti.

Müslim'in *Sahîh*'inde, Zeyd b. Erkam'ın şöyle dediği kaydedilmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bize Mekke ile Medine arasında Hum diye bilinen bir yerdeki bir su yakınında hutbe irad etmek üzere ayağa kalktı ve şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! Ben, ancak bir beşerim. Belki aradan fazla zaman geçmeden Rabbimin elçisi bana gelir, ben de Rabbimin çağrısını kabul ederim. Ben, sizin aranızda iki ağır (emanet) bırakıyorum. Bunların ilki, Allah'ın Kitabıdır; onda hidâyet ve nur vardır. Allah'ın Kitabının gereğini yerine getirin ve ona sımsıkı sarılın."* Böylece Allah'ın Kitabına sarılmaya teşvik edip durdu, sonra şöyle buyurdu: *"Diğeri de benim ehl-i beytimdir. Ehl-i beytim hususunda size Allah'ı hatırlatırım."* dedi ve bunu üç defa tekrarladı.[436]

Buhârî'de Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh*'ın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: *"Muhammed'in hatırını, ehl-i beytini gözeterek gözetiniz."*[437]

[Rafızîliği İlk İhdas Eden, Münafık ve Zındık Biridir]

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Münafıklıktan berî olur." demesinin sebebi, Rafızîliğin aslını ortaya koyanın münafık ve zındık bir kimse oluşundandır. Bu kişinin maksadı, İslâm dinini ortadan kaldırmak, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i tenkit edip ona dil uzatmaktı.

Nitekim âlimler bunu böyle zikretmişlerdir. Çünkü Abdullah b. Sebe', müslüman olduğunu ortaya koyunca, hile ve desiseleriyle ve kötü maksatlarıyla İslâm dinini ifsad etmek istemişti. Pavlos'un hristiyanlığa yaptığının benzerini İslam'a yapmaya çalışmıştı.

Abdullah b. Sebe', önce çok âbid birisi olduğu izlenimini verdi. Daha sonra iyiliği emredip kötülükten alıkoyar gibi göründü ve nihayet Osman *radıyallahu anh* dönemindeki fitneyi ve onun öldürülmesi

---

436 Müslim (2408); Ahmed (4/366).

437 Buhârî (3713, 3751).

Scanned with CamScanner

fitnesini körükledi. Daha sonra Kufe'ye geldiğinde Ali *radıyallahu anh* hakkında aşırı kanaatler ortaya attı. Böylelikle maksatlarına ulaşma imkanını bulmak istiyordu.

Bu husus Ali *radıyallahu anh*'a ulaşınca öldürülmesini istedi. Ondan kurtulmak için Karkisya'ya kaçtı. Ona dâir bilgiler, tarih kitaplarında bilinen şeylerdir. Ancak bâtıl peşinde olanların nefislerinde Hariciler arasında bulunan Harûriler ile Şia'nın bid'atlerinin tohumları varlığını sürdürdü.

İşte bundan dolayı Rafızîlik de bir çeşit zındıklıktır. Nitekim Kadı Ebû Bekr b. et-Tayyib'in, Batınîlere dâir naklettikleri ve onların İslâm dinini nasıl ifsad ettiklerine dâir açıklamaları da bu kabildendir. O şöyle der: Propagandacıya dediler ki: Sen, müslüman diye çağırdığın birisini bulacak olursan, ilk yapacağın iş senin Şiîliği din ve şiar edindiğin kanaatini onda uyandırmaktır. Onu etkilemeyi deneyeceğin ilk kapı, selefin Ali'ye nasıl zulmettiklerini ve Huseyn'i öldürdüklerini ortaya koymak olmalıdır. Teym oğullarından, Adiyy oğullarından, Ümeyye oğullarından ve Abbas oğullarından uzak olduğunu anlatmalısın. Ali'nin gaybı bildiğini ve âlemin yaratılmasının ona havale edildiğini ortaya koymalısın... ve buna benzer Şia'nın hayret verici ve cehaletlerini ortaya koyan şeylerini telkin edip durdular. Nihayet şunları söyledi: Sen, kimi şiîlerin bu davetine icabet ettiklerini ve buna kulak verdiklerini tesbit edecek olursan, bu sefer Ali'nin ve onun çocuklarının kusurlarını onlara anlatmaya koyulmalısın...

Şüphesiz ashaba sövmekle yola çıkıldıktan sonra ehl-i beyte, ondan sonra da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e sövüp dil uzatmaya kadar gidilir.

107. [Metin]

وَعُلَمَاءُ السَّلَفِ مِنَ السَّابِقِينَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ -أَهْلِ الْخَيْرِ وَالْأَثَرِ، وَأَهْلِ الْفِقْهِ وَالنَّظَرِ- لَا يُذْكَرُونَ إِلَّا بِالْجَمِيلِ، وَمَنْ ذَكَرَهُمْ بِسُوءٍ فَهُوَ عَلَى غَيْرِ السَّبِيلِ

Scanned with CamScanner

"Önceki selef âlimleri ile onlardan sonra gelen tabiîn -hayır ve eser ehli ile fıkıh ve nazar ehli- ancak hayırla anılırlar. Onlardan kötülükle söz eden, hak yolun dışında bir yol üzerindedir."

[Şerh]

[Mü'minleri ve İlim Ehlini Veli Edinmenin Gereği]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim, doğru yol kendisine apaçık belli olduktan sonra Peygamber'e karşı gelir, Mü'minlerin yolundan başkasına giderse, onu döndüğü o yolda bırakır ve cehenneme atarız. O, ne kötü bir dönüş yeridir!"** (en-Nisa, 115)

O halde her müslümanın Allah ve Rasûlünü veli edindikten sonra -Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'inde açıkça belirttiği gibi- mü'minleri veli edinmesi gerekir. Özellikle peygamberlerin mirasçısı olan ve yüce Allah'ın kendilerini yıldız konumuna çıkarttığı, kara ve denizin karanlıklarında kendileriyle yolun bulunduğu kimseleri... Müslümanlar, onların hidâyet ve dirayet sahibi olduklarını icma ile kabul etmişlerdir.

Çünkü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamber olarak gönderilmesinden önce her ümmetin âlimleri, o ümmetin en kötüleri olmuştur, müslümanlar ise bundan müstesnadır. Onların âlimleri, en hayırlılarıdır, onlar Allah Rasûlünün ümmeti arasındaki halifeleridir, sünnetinden ölenleri diriltenlerdir. Kitab, onlar vasıtasıyla dimdik ayaktadır, onlar da Kitabla ayakta kalırlar. Kitab, onlar vasıtasıyla konuşur, onlar da Kitabla konuşurlar. Hepsi de kat'î olarak Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tâbi olmanın farziyetini ittifakla kabul ederler. Ancak onlardan herhangi birisinin bir görüşüne muhalif sahîh bir hadis tespit edilecek olursa, o alimin o hadisi almamasında mutlaka haklı bir mazereti vardır.

Bu mazeretler üç tanedir:

Scanned with CamScanner

1- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in o sözü söylediğine inanmaması.

2- O söz ile bu meseleyi kastettiğine inanmaması.

3- O sözün ihtivâ ettiği hükmün mensuh olduğuna inanması.

Onlar, bizden önce geldiklerinden ve Allah Rasûlü ile gönderilenleri bizlere tebliğ ettiklerinden ve bizim için kapalı olan hususları açıkladıklarından dolayı bizden üstündürler ve onlara karşı minnet borcumuz vardır. *Allah, onlardan razı olsun ve onları hoşnut kılsın*: **"Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz, şüphesiz ki Sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin."** (el-Haşr, 10)

108. [Metin]

وَلَا نُفَضِّلُ أَحَدًا مِنَ الْأَوْلِيَاءِ عَلَى أَحَدٍ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ،
وَنَقُولُ: نَبِيٌّ وَاحِدٌ أَفْضَلُ مِنْ جَمِيعِ الْأَوْلِيَاءِ

"Hiçbir veli zatı, hiçbir peygamberden *-hepsine selam olsun-* üstün tutmayız ve deriz ki: Bir tek peygamber, bütün velilerden daha üstündür."

[Şerh]

[İnsanlar Arasında Peygamberlerden Üstünü Yoktur]

Şeyh *rahimehullah*, vahdet-i vücutçuların ve câhil mutasavvıfların kanaatlerinin reddine işaret etmektedir. Yoksa istikamet ehli olan kimseler, ilme ve şeriata tâbi olmayı tavsiye ederler. Yüce Allah, bütün insanların peygamberlere tâbi olmasını farz kılmıştır. O, şöyle buyurmaktadır: **"Biz, gönderdiğimiz her bir peygamberi, Allah'ın izniyle kendisine itaat edilsin diye gönderdik. Şâyet kendilerine zulmettiklerinde sana gelip de Allah'tan mağfiret dileselerdi...**

Scanned with CamScanner

Aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar." (en-Nisa, 64-65); **"De ki: 'Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin, günahlarınızı bağışlasın. Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir."** (Âl-i İmrân, 31)

Ebû Osman en-Neysaburî dedi ki: Sünneti nefsine söz ve fiilleriyle tatbik eden bir kimse, hikmet ile konuşur. Nefsine hevâyı hakim kılan kimse ise bid'at konuşur.

Bir âlim de şöyle demiştir: Kim, sünnetten bir şeyi (bilerek) terk ederse bu, ancak nefsindeki bir kibirden dolayıdır.

Durum, gerçekten de dediği gibidir. Zira bir kimse, eğer Allah Rasûlünün getirmiş olduğu bir emre tâbi olmuyorsa o, nefsinin iradesiyle amel ediyor demektir. Dolayısıyla o, Allah'tan gelen bir hidâyet olmaksızın hevasına uyan bir kimse olur. Bu ise nefsin aldatmasıdır ve bu da kibirden kaynaklanır. Bu hal; **"Allah'ın peygamberlerine verilen gibi bize de verilmedikçe asla iman etmeyeceğiz."** (el-En'âm, 124) diyenlerin sözlerinin bir dalını teşkil eder. Halbuki; **"Allah, peygamberliğini kime vereceğini çok iyi bilendir."** (el-En'âm, 124)

Bu kabilden olanlardan pek çok kimse, ibâdetteki olanca gayret ve riyazetiyle, nefsini arındırmakla, peygamberlerin ulaştığı mertebeye -onların yollarını izlemeksizin- ulaşabileceklerini zannederler.

Hatta onlar arasından artık peygamberlerden daha üstün olduğunu zannedenler de bulunur.

Yine aralarında: "Rasûller ve nebîler Allah'a dâir bilgiyi, Hâtemu'l-Evliya (velilerin sonuncusu)nun nurundan alırlar." diyen ve kendisinin Hâtemu'l-Evliya olduğu iddiasında bulunanlar bile vardır.

Böyle bir ilim ise aslında Firavun'un söylediği sözün bizzat kendisidir. O da şudur: "Şu görülen varlık alemi bizatihi vâcib'dir (varlığı zorunludur.) Onun, ondan ayrı bir yaratıcısı yoktur."

Scanned with CamScanner

Hatta böyleleri: "Bu, bizzat Allah'tır." derler. Firavun ise inkârı büs-bütün açığa, ortaya koymuştu. Fakat Firavun, içten içe Allah'ı onlardan daha iyi bilip tanıyan bir kimseydi. Çünkü o, bir yaratıcının varlığını kabul ediyordu, bunlar ise yaratılmış olan bu varlık alemini, yaratıcının varlığı zannettiler. İbn Arabî ve benzerleri gibi... Zâhir hükümleriyle şeriatın değiştirilmesine imkan olmadığını görünce şöyle demeye koyuldu: Peygamberlik sona ermiştir, fakat velilik sona ermemiştir. O, öyle bir velilik iddiasında bulundu ki nübüvvetten de daha büyük, nebi ve rasûllerin sahip oldukları makamlardan da daha üstündür. Hatta (ona göre) peygamberler velilikten istifade ederler, nitekim şöyle demiştir:

"Nübüvvet makamı, ara bir yerdedir.

Rasûlden biraz üstte, veliden aşağıdadır."

Bu ise şeriatı altüst etmektir. Çünkü velilik, takva sahibi bütün mü'minler için sabittir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Haberiniz olsun ki Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur, onlar kederlenecek de değillerdir. Onlar, iman edip takvalı davrananlardır."** (Yûnus, 62-63) Nübüvvet ise velilikten daha özel bir makamdır. Risalet de nübüvvetten daha özeldir. Nitekim daha önce buna dikkat çekilmişti.

Yine İbn Arabî, *Fususu'l-Hikem* adlı eserinde şöyle demektedir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* nübüvveti kerpiçten yapılmış bir duvara benzetti. Bu duvarın bir kerpiçlik yer dışında tamamlandığını gördü. İşte o kerpiçin yeri, Peygamber'indi. Hatemu'l-Evliya'nın (velilerin sonuncusunun) da bu rüyadan mutlaka bir payı vardır. O da Peygamber'in kendisine ait gördüğü temsili görür. Ancak o, kendisini o duvarda iki kerpiçin yerinde görür. Nefsinin o iki kerpiçin tabiatını kazandığını görür. Böylelikle duvarı tamamlar. Onun kendisini iki kerpiç olarak görmesini gerektiren sebeb de şudur: Duvar, bir kerpiç gümüşten, bir kerpiç altındandır. Gümüşten olan kerpiç, onun zâhir ve ona tâbi olan ahkamı temsil eder. Nitekim o sûretin zâhirinde ona tâbi olur, görüneni sırda (gizli halde) Allah'tan alır. Çünkü o (Hatemu'l-

Scanned with CamScanner

Evliya), durumu gerçek mahiyetiyle gördüğünden bunu (temsili duvarı) da böyle görmesi kaçınılmazdır. Bu ise bâtında altın olan kerpiçin yeridir. Çünkü o, alacağını rasûle vahiy getiren meleğin aldığı madenin kaynağından alır. İşte bizim işaret ettiğimiz bu hususu anladıysan, sen faydalı bilgiyi elde etmiş oldun demektir."

[İbn Arabî ve Benzerlerinin Küfrü]

Verdiği misalde kendisini altın kerpiçe, Allah Rasûlünü de gümüş kerpiçe benzeten ve böylelikle kendisini rasûlden daha üstün ve fazîletli gösteren kimseden daha kâfir kim olabilir? Bu, onların kuruntularıdır: **"Şüphesiz onların göğüslerinde asla kendisine ulaşamayacakları kibirden başka bir şey yoktur."** (el-Mu'min, 56)

Bu sözleri söyleyen bir kimsenin küfrü nasıl açıkça görülmez ki? Onun bu kabilden başka sözleri de vardır. Bu sözler arasında küfrün açıkça görülebildiği sözleri de vardır, küfrün gizli saklı bulunduğu sözleri de vardır. Bundan dolayı böyle birinin sözlerinin sahteliğinin ortaya çıkması için iyi bir sarrafa ihtiyacı yoktur. Bu gibi sahtelikler, herkes tarafından açıkça görülebilir. Bazı ifadeler ise ancak çok becerikli ve maharetli sarraflar tarafından anlaşılabilir. Ancak İbn Arabî ve benzerlerinin küfrü; **"Allah'ın peygamberlerine verilen gibi bize de verilmedikçe asla iman etmeyeceğiz."** (el-En'âm, 124) diyenlerin küfürlerinden daha ileri derecededir.

Fakat İbn Arabî ve benzerleri; münafık, zındık, vahdet-i vücutçu ve cehennemin en alt basamaklarındadırlar. Münafıklara ise -müslüman olduklarını açığa vurduklarından- müslüman muamelesi yapılır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hayattayken münafıklar da böylece müslüman olduklarını -küfrü içlerinde gizledikleri halde- açığa vuruyorlardı, o da onlara zâhir olan durumları dolayısıyla müslüman muamelesinde bulunurdu. Şayet onlardan herhangi bir kimse, içinde sakladığı küfrü açığa vuracak olursa ona da mürted hükmü uygulanır. Ancak tevbesinin kabulü hususunda görüş ayrılığı vardır, doğru görüş tevbesinin kabul olunmayacağıdır. Ebû Hanîfe *radıyallahu anh*'tan, Mualla'nın rivâyeti de budur. Allah'tan yardımını talep ederiz.

Scanned with CamScanner

109. [Metin]

وَنُؤْمِنُ بِمَا جَاءَ مِنْ كَرَامَاتِهِمْ، وَصَحَّ عَنِ الثِّقَاتِ مِنْ رِوَايَاتِهِمْ

"Evliyanın gösterdiği ve güvenilir kimselerden sahîh olarak bize ulaşan rivâyetlerde geçen kerametlerine iman ederiz."

[Şerh]

Mucize, sözlükte olağanüstü olan her şeyi kapsar. İmam Ahmed b. Hanbel ve diğerleri -ki onlar, buna "âyet" adını da verirler- gibi önceki ilim ehlinin örfünde de bu anlamda kullanılmıştır. Fakat sonraki âlimlerin birçoğu, lafız itibarıyla aralarında fark gözetirler. O bakımdan mucizeyi peygamber için, kerameti de veli için kabul ederler. Her ikisinin ortak yönü ise olağanüstü olmalarıdır.

[Evliyanın Kerameti]

Kemâl sıfatları, üç hususa racidir: İlim, kudret ve muhtaç olmayış. Bu üç husus, kemâl şekliyle ancak Allah için söz konusudur. O, her şeyi ilmiyle kuşatmıştır. O, her şeye kadir olandır ve O, âlemlere muhtaç olmayandır. Bundan dolayı yüce Allah, şu buyruğuyla peygamberine, bu üç hususa sahip olma iddiasından uzak olduğunu bildirmesini emretmektedir: **"De ki: 'Ben, size yanımda Allah'ın hazineleri vardır, demiyorum. Ben, gaybı da bilmem, şüphesiz ben, bir meleğim de demiyorum. Ben, ancak bana vahyolunana uyarım.'"** (el-En'âm, 50)

Nuh *aleyhisselam* da böyle demiştir. O, ulu'l-azm peygamberlerin ilkidir. Allah'ın yeryüzü insanlarına gönderdiği ilk rasûldür. İşte peygamberlerin ve ulu'l-azm peygamberlerin sonuncusu da -aynı şekilde- bu gibi hususlardan uzak olduğunu belirtmiştir. Bunun sebebi, muhataplarının;

Scanned with CamScanner

Kimi zaman: **"Sana kıyâmet hakkında onun ne zaman kopacağını sorarlar."** (en-Naziat, 42) buyruğunda olduğu gibi onlara gayba dâir soru sormaları;

Kimi zaman: **"Dediler ki: 'Bize yeryüzünden bir pınar akıtmadıkça asla sana inanmayacağız."** (el-İsra, 90 vd.) buyruğunda olduğu gibi onlardan büyük kudret gerektiren şeyler istemeleri;

Kimi zaman da: **"Bu nasıl peygamberdir ki yemek yer ve pazarlarda dolaşır... dediler."** (el-Furkan, 7) buyruğunda olduğu gibi onların beşer olarak birtakım şeylere muhtaç oluşunu ayıplamaya kalkışmalarıdır.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de onlara, onların istediklerini gerçekleştirme imkanına sahip olmadığını bildirmekle emrolundu. O da bu üç hususa Allah'ın kendisine bağışladığı kadarıyla sahip olabileceğini bildirdi. O, Allah'ın kendisine öğrettiği kadarını bilir. Allah'ın kendisini muktedir kıldığı şeylere güç yetirebilir ve kesintisiz âdete muhalif olan ya da çoğu insanların âdetlerine muhalif olan işlerden ancak yüce Allah'ın muhtaç kılmadığı şeylerden müstağni kalabilir. İşte bütün mucizeler ve kerametler, bu üç tür hususun dışına çıkmamaktadır.

Diğer taraftan olağanüstü bir olayın şâyet dinde arzulanan bir faydası gerçekleşirse bu, dinen (şer'an) emrolunan sâlih amellerdendir ve bu tür amel, ya farz ya da müstehaptır. Eğer bununla mubah olan bir husus gerçekleşiyorsa, bu da yüce Allah'ın şükür gerektiren dünyevî nimetlerinden biridir. Eğer haram yahut kerahet manasına bir yasağı ihtivâ ediyorsa o zaman bu, azaba ya da buğza sebebtir. Kendisine verilen birtakım âyetlerden sıyrılıp uzaklaşan Bel'âm b. Baurâ buna örnektir. Bu ise ya bir içtihada yönelmek, ya taklid, ya akıl ve ilim eksikliği, ya da herhangi bir halin, acizlik veya zaruretin baskın olması dolayısıyla olur.

Buna göre olağanüstü haller, üç türlüdür: Dinde övülen hal, yerilen hal ve mubah olan hal. Şâyet mubah olan halde bir fayda varsa, bu bir nimet olur, aksi takdirde hiçbir faydası bulunmayan sair mubahlar

Scanned with CamScanner

gibi olur. Ebû Ali el-Cüzecanî der ki: "Sen, keramete değil, istikamete talip ol! Çünkü nefsin, keramet talebinde harekete geçer. Rabbin ise senden istikameti ister."

Şeyh es-Sühreverdî de *Avarifu'l-Meârif* adlı eserinde şunları söylemektedir: Bu, bu hususta çok büyük bir esastır. Çünkü kendilerini ibâdete vermiş ve bu hususta çok gayret göstermiş pek çok kimse, önceden gelmiş selef-i sâlihîni ve onlara ihsan edilmiş kerametlerle harikulade olayları işitip durmuşlardır. Bundan dolayı nefisleri, sürekli bunların bir kısmını arzulamıştır. Bunlardan bir parça kendilerine de rızık verilmesini isterler. Hatta böyle bir kimse, böyle bir olağanüstü olaya sahip ve mazhar olamadığı için amelinin sıhhati hususunda nefsini itham eder ve kalbi kırık haliyle kalıverir. Eğer bunun sırrını bilselerdi, mesele onlar için basitleşirdi. Yüce Allah, birtakım sadık mücahidlere bundan bir kapı açabilir. Bundaki hikmet ise bu kimsenin gördüğü olağanüstü olaylar sayesinde kudretin emaresini yakînen müşahede etmesi, böylece dünyada zâhid olmak ve hevânın gereğini yerine getirmemek hususundaki kararlılığını pekiştirmektir. O halde davasında sadık olan kimselerin izleyeceği yol, nefsin istikametine talip olmaktır, işte bütün keramet budur.

Şüphesiz ki kalblerin bedenlere göre daha büyük bir te'siri söz konusudur. Ancak kalbler sâlih ise etkileri de sâlih olur. Bozuk olursa, etkileri de bozuk olur. Hallerin etkisi de kimi zaman yüce Allah tarafından sevilir, kimi zaman da hoşlanılmayan bir şey olur.

Fukahâ, batınen başkasını öldüren kimseye kısasın farz olduğu hususunu söz konusu etmişlerdir. Bunlar ise batın ve kalbleriyle kevnî emre tanıklık ederler ve herhangi birilerinin sahip olduğu mücerred, olağanüstü durumu Allah'tan kendisine verilmiş bir keramet sayarlar. Halbuki onlar, hakikatte kerametin istikametten ayrılmamak olduğunu, yüce Allah'ın, sevdiği ve razı olduğu hususlarda kendisine muvâfakat etmekten daha büyük bir kerameti hiçbir kuluna lutfetmemiş olduğunu bilmezler. O'nun sevip razı olduğu hususlarda O'na muvâfakat etmek ise Allah'a ve Allah'ın Rasûlüne itaat etmek, O'nun dostlarını

Scanned with CamScanner

dost edinmek, düşmanlarına da düşmanlık etmektir. İşte bunlar, yüce Allah'ın, haklarında: **"Haberiniz olsun ki Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur. Onlar kederlenecek de değillerdir."** (Yûnus, 62) buyurduğu Allah'ın velileridirler.

Yüce Allah'ın, rahatlık zamanlarında olağanüstü bir halle yahut başkasıyla ya da darlık zamanlarında mübtela kıldığı (sınadığı) hususlara gelince; bunlar kulun, Rabbi nezdinde keramet sahibi olduğundan ya da değersiz olduğundan dolayı değildir. Bilakis kimi topluluklar, O'na itaat ettikleri takdirde bu olağanüstü halden dolayı bahtiyar olmuşlardır. O'na isyan ettiklerinden de kimileri, bundan dolayı bedbaht olmuşlardır.

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ama insan, Rabbi kendisini sınayıp da ona ikramda bulunarak nimetler verse: 'Rabbim beni şereflendirdi, bana lutfetti.' der. Fakat ne zaman onu deneyip rızkını daraltırsa, bu sefer: 'Rabbim, beni alçalttı.' der. Hayır..."** (el-Fecr, 15-17)

İşte bundan dolayı insanlar, bu hususlarda üç kısımdırlar: Bir kısmının olağanüstü olay sebebiyle dereceleri yükselir, bir kısmı bundan dolayı Allah'ın azabına maruz kalır, bir kısmı için de bu -önceden de geçtiği gibi- mubahlar seviyesinde kalır.

[Allah'ın Kelimeleri Kevnî ve Dinî Olmak Üzere İki Türlüdür]

Keşf ve te'sirin çeşitliliği, Allah'ın kelimelerinin çeşitliliğine göredir. Allah'ın kelimeleri ise kevnî ve dinî olmak üzere iki türlüdür:

Allah'ın kevnî kelimeleri, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu sözlerinde kendileriyle Allah'a sığındığı sözlerdir: *"İyi olsun, kötü olsun hiçbir kimsenin kendilerini aşamadığı Allah'ın eksiksiz kelimeleri ile (Allah'a sığınırım)."* Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: **"O, bir şeyi dileyince ona emri sadece 'Ol' demesidir. O da oluverir."** (Yasin, 82); **"Rabbinin sözü doğruluk ve adâlet bakımın-**

Scanned with CamScanner

dan eksiksizdir. O'nun kelimelerini değiştirebilecek yoktur." (el-En'âm, 115)

Kainatın ve varlıkların tamamı, olağanüstülüklerle birlikte bu kelimelerin kapsamına girmektedir.

İkinci tür kelimeler ise dinî kelimelerdir. Bunlar da Kur'ân-ı Kerîm'dir, yüce Allah'ın kuluyla birlikte gönderdiği şeriatidir. Bu şeriat da O'nun emri, yasağı ve haberini ihtivâ eder. Kulun bunlardan alacağı pay; onu bilmek, gereğince amel etmek ve Allah'ın emrettiklerini emretmektir. Nitekim kulların özel ve genel olarak payları da kevniyatı bilip onları etkilemektir. Yani kevniyatın gereğince etkili olmaktır.

Buna göre birinci tür kelimeler, tedbirî ve kevnîdir, ikinci tür ise şer'îdir (dinîdir). Birinci türün keşfi, açıklanması kevnî olayları bilmekle gerçekleşir. İkincilerinin keşfi ve açığa çıkartılması ise şer'î emirlere dâir bilgi edinmektir.

Birinci tür kelimelerle ilgili kudret sahibi olmak, kevniyatta etkili olmakla ortaya çıkar. Bu da ya su üzerinde yürüyüp havada uçmak, ateşin üzerinde oturmak gibi bizzat kendi nefsinde cereyan eden olaylarla ortaya çıkar ya da sağlığa kavuşturmak, helak etmek, zengin veya fakir kılmak sûretiyle başkasını etkilemekle olur.

İkinci tür kelimelerin gücü ise şer'î hususlarda etkili olmakla kendini gösterir. Bu da ya Allah ve Rasûlüne itaat edip Allah'ın Kitabına, Rasûlünün sünnetine batınen ve zâhiren sıkı sıkıya yapışmak sûretiyle bizzat kişinin kendisinde olur ya da Allah'a ve Rasûlüne itaati emrederek bu hususta şer'î bir sûrette ona itaat edilmesi sûretiyle başkasını etkilemek şeklinde ortaya çıkar.

Bu husus, bu şekilde ortaya çıktığına göre şunu bilmek gerekir: İlim ve kudret itibarıyla olağanüstülüklere sahip olmamak, müslümana dinî bakımdan zarar vermez. Gayb olan hususlardan herhangi bir şey kendisine açılmayan, kevnî olaylardan herhangi bir şey kendisine musahhar kılınmayan bir kimsenin bu hali, Allah'ın nezdindeki mertebesini düşürmez.

Scanned with CamScanner

Aksine böyle bir halin olmaması, -şayet dinine bağlı bir kimseyse- onun için daha faydalıdır. Aksi takdirde kişi, dünyada da, âhirette de helak olur. Şüphesiz ki olağanüstü olaya mazhar olmak, dine bağlı olmakla birlikte de görülebilir, olmamakla birlikte de görülebilir yahut dinin fesadı ya da ona bağlılığın eksikliğiyle birlikte de görülebilir.

O halde faydalı olan olağanüstü haller, dine tâbidir ve ona hizmet edicidir. Nitekim faydalı olan başkanlık, bizzat dine tâbi olandır, faydalı olan mal da aynı şekildedir. Nitekim faydalı haliyle sultan (otorite) ve mal, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Ebû Bekir ve Ömer'in... elindeydi.

Bizzat bunları maksat olarak gözeten kimse ise dini bunlara tâbi ve bunlar için bir araç kılmış olur. Bizzat asıl din için bunları vasıta kılmış olmaz. Bunu yapan bir kimse, dini ileri sürerek dünyalığı yiyen kimseye benzer.

Böyle bir kimsenin hali, elbetteki azap korkusu ya da cennet ümidiyle dine bağlanan kimsenin hali gibi değildir; çünkü böylesi, emrolunan bir hususdur. Bu şekilde dine bağlanan bir kimse, kurtuluş yolu üzerindedir, doğru bir şeriat üzere yol almaktadır.

Hayret edilecek bir husus da şudur: Gayretinin artık ateşten korkmanın yahut cennete talip olmanın çok üstüne çıktığını iddia edenlerin birçoğunun, bütün gayretini, dini vasıtasıyla dünyadaki olağanüstü hallerin asgarisini elde etmeye yöneltmesidir.

Diğer taraftan şunu bilelim ki ilim ve amel itibarıyla sağlam dindar olan bir kimsenin, muhtaç olması halinde olağanüstü bir hal ortaya koyması kaçınılmazdır. Zira yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim, Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir."** (et-Talak, 2-3); **"Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız O, size iyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış (furkan) verir..."** (el-Enfal, 29); **"Kendilerine verilen öğütleri yerine getirselerdi, elbette haklarında çok daha hayırlı ve daha bir sebat verici olurdu. O takdirde onlara katımızdan büyük bir**

Scanned with CamScanner

mükafat da verirdik ve onları elbette dosdoğru yola iletirdik." (en-Nisa, 66-68); **"Haberiniz olsun ki Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur. Onlar kederlenecek de değillerdir. Onlar, iman edip takvalı davrananlardır. Onlar için dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır."** (Yûnus, 62-64)

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur: *"Mü'minin ferasetinden sakınınız; çünkü o, Allah'ın nuru ile bakar."* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* daha sonra yüce Allah'ın: **"Elbette bunda basiret sahibi olanlar için ibretler vardır."** (el-Hicr, 75) ayetini okudu." Bu hadisi; Tirmizî, Ebû Said el-Hudrî yoluyla rivâyet etmiştir.[438]

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize (kudsî bir hadiste) rivâyet ettiğine göre yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Kim, Benim bir velime (dostuma) düşmanlık ederse, Ben ona savaş ilan ederim. Kulum, Bana kendisine farz kıldığım şeylere benzer hiçbir amelle yaklaşamaz. Kulum, nafilelerle Bana yaklaşmayı devam ettirir ve nihayet Ben, onu severim. Onu sevince de kendisiyle işittiği kulağı, kendisiyle gördüğü gözü, kendisiyle tuttuğu eli, kendisiyle yürüdüğü ayağı olurum ve andolsun Benden isterse ona veririm. Bana sığınırsa, onu himayeme alırım. Ben, yapacağım hiçbir işte mü'min kulumun canını almakta tereddüt ettiğim kadar tereddüt etmem. Zira o, ölümden hoşlanmaz, Ben de onun üzülmesini istemem."[439]

Böylelikle istikametin Rabbe ait olan bir pay, kerameti talep etmenin ise nefse ait olan bir pay olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Başarı Allah'tandır.

Kerametin inkârıyla ilgili Mu'tezile'nin söylediklerinin bâtıl olduğu açıkça ortadadır. Bu, tıpkı hissedilen maddî şeyleri inkâr etmeye benzer. Onlar: "Kerametin doğru olduğu kabul edilirse, o vakit bu mu-

[438] Tirmizî (3127).
[439] Buhârî (6502).

Scanned with CamScanner

cizeye benzer ve ona karışır. Dolayısıyla insanlar, peygamber ile veliyi birbirine karıştırırlar, bu ise caiz değildir." derler.

Böyle bir iddia, ancak veli olan kimsenin olağanüstü hali göstermekle birlikte peygamberlik iddiasında bulunması halinde doğru kabul edilebilir. Ancak böyle bir şey görülmemektedir, zaten peygamberlik iddiasında bulunacak olursa o, veli olamaz. Aksine o, yalancı bir peygamberlik taslayıcısı olur. Peygamber ile yalancı peygamber arasındaki farka dâir açıklamalar ise daha önce Şeyh'in *rahimehullah*: "Ve şüphesiz Muhammed, O'nun seçilmiş kulu ve seçkin peygamberidir." sözlerini açıklarken geçmişti.

110. [Metin]

وَنُؤْمِنُ بِأَشْرَاطِ السَّاعَةِ: مِنْ خُرُوجِ الدَّجَّالِ، ونُزُولِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مِنَ السَّمَاءِ، وَنُؤْمِنُ بِطُلُوعِ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا، وَخُرُوجِ دَابَّةِ الْأَرْضِ مِنْ مَوْضِعِهَا

"Deccal'in çıkması, Meryem oğlu İsa *aleyhisselam*'ın gökten inişi gibi kıyâmet alâmetlerine iman ederiz. Güneşin batıdan doğacağına ve Dâbbetu'l-arz'ın, bulunduğu yerden çıkacağına da inanırız."

[Şerh]

[Kıyâmet Alâmetlerine İman]

Avf b. Malik el-Eşcaî dedi ki: Tebuk Gazvesi'nde, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna -o deriden bir çadır içerisindeyken- vardım. Şöyle buyurdu: *"Kıyâmetten önce gerçekleşecek altı şeyi sayıyorum: Ölümüm, sonra Beytu'l-Makdis'in fethedilmesi, sonra aranızda koyunlar arasında salgın ölümleri andıran çokça ölümlerin olması, sonra malın oldukça artması öyle ki bir kişiye yüz dinar dahi verilecek olsa yine razı olmaz. Sonra Arap evlerinden girmedik hiçbir ev bırakmayacak olan bir fitne, sonra sizler ile Sarı oğulları*

Scanned with CamScanner

arasındaki bir ateşkes antlaşması ki onlar bu antlaşmayı bozacaklar, size her birisi altında on iki bin asker olmak üzere seksen sancak altında saldıracaklar."[440] (Buhârî, Ebû Dâvûd, İbn Mace ve Taberanî)[441]

Huzeyfe b. Esid dedi ki: Biz, kıyâmet hakkında konuşurken Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yanımıza çıkageldi. *"Neden söz ediyorsunuz?"* diye sordu. "Kıyâmetten söz ediyoruz." dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *"On tane alâmet görülmedikçe Kıyâmet asla kopmayacaktır: Duman, Deccal, Dabbe, güneşin batıdan doğması, Meryem oğlu İsa'nın inmesi, Ye'cuc ile Me'cuc(un çıkması), birisi doğuda birisi batıda ve birisi de Arap yarımadasında olmak üzere üç kara parçasının yerin dibine geçmesi. Bunların sonuncusu ise Yemen'den çıkıp insanları mahşerlerine doğru önüne katıp sürükleyecek olan bir ateştir."* Bunu da Müslim rivâyet etmiştir.[442]

Lafız Buhârî'nin olmak üzere Buhârî ile Müslim'de, İbn Ömer *radıyallahu anhuma*'nın şöyle dediği kaydedilmektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda Deccal'in sözü geçti. Şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki Allah size gizli değildir (onu tanırsınız.) Muhakkak Allah'ın bir gözü kör değildir* -deyip eliyle gözüne işaret etti- *Şüphesiz Mesih Deccal'in ise sağ gözü kördür, onun gözü (salkımından) fırlamış bir üzüm tanesini andırır."*[443]

Enes b. Malik *radıyallahu anh* dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Kavmini bir gözü kör Deccal ile uyarıp korkutmamış hiçbir peygamber yoktur. Şunu bilin ki onun bir gözü kördür ve elbetteki Rabbiniz kör değildir. Deccal'in iki gözü arasında 'kâfir' yazılıdır."*[444]

İmam Buhârî ve başkalarının rivâyetine göre Ebû Hureyre *radıyallahu anh* dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Nefsim elin-*

---

440 Buhârî (3176); Ebû Dâvûd (4293); İbn Mâce (4042).

441 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, 18/40

442 Müslim (2901).

443 Buhârî (3439).

444 Buhârî (7131, 7408); Müslim (2933).

Scanned with CamScanner

de olana yemin ederim ki fazla zaman geçmeyecek, aranızda Meryem oğlu (İsa) adil bir hakem olarak inecek. Haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak. Mal, o kadar çoğalacak ki hiç kimse onu kabul etmeyecek, öyle ki bir tek secde dahi dünyadan ve dünyadaki herşeyden hayırlı olacak." Daha sonra Ebû Hureyre dedi ki: Dilerseniz yüce Allah'ın: **"Kitab ehlinden ölümünden evvel ona iman etmeyecek kimse yoktur. O da Kıyâmet günü aleyhlerinde bir şâhid olacaktır."** (en-Nisa, 159) buyruğunu okuyunuz.[445]

Deccal hakkında ve Meryem oğlu İsa *aleyhisselam*'ın gökten inip onu öldüreceğine dâir hadisler ile Ye'cuc ile Me'cuc'un; İsa'nın Deccal'i öldürmesinden sonra onun döneminde çıkacağını ve yüce Allah'ın onların hepsini, onlara beddua etmesinin bereketiyle tek bir gecede helak edeceğini belirten hadisler, bu muhtasar kitaba sığmayacak kadar çoktur.

Dâbbe'nin çıkışı ve güneşin batıdan doğuşu ile ilgili olarak da yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O söz, aleyhlerine gerçekleşince Biz, onlara yerden bir Dâbbe çıkartırız. Onlara: 'İnsanlar, âyetlerimize inanmıyorlardı.' diye söyler."** (en-Neml, 82)

"Onlar, kendilerine meleklerin gelmesinden yahut Rabbinin gelmesinden yahut Rabbinin âyetlerinden birisinin gelmesinden başkasını mı bekliyorlar? Rabbinin âyetlerinden biri geldiği gün daha önce iman etmemiş yahut imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye imanı fayda vermez. De ki: 'Bekleyin, biz de bekleyeceğiz.'" (el-En'âm, 158)

İmam Buhârî, bu âyetin tefsiriyle ilgili olarak Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'ın şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Güneş, batıdan doğmadıkça kıyâmet kopmaz. İnsanlar, onu gördüklerinde yeryüzünde bulunanların hepsi iman edecektir. İşte daha önceden iman etmiş olması hali müstesnâ hiçbir nefse iman etmenin fayda vermeyeceği zaman, o zamandır."*[446]

---

[445] Buhârî (2222).

[446] Buhârî (4635).

Scanned with CamScanner

İmam Müslim'in rivâyetine göre de Abdullah b. Amr *radıyallahu anhuma* şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ezberlemiş olduğum bir hadis var ki onu henüz unutmadım. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: *"İlk çıkacak olan alâmet, güneşin batıdan doğmasıdır. (Sonra) kuşluk vaktinde Dâbbe'nin insanların yanına çıkmasıdır. Bunların hangisi diğerinden önce olursa, ötekinin de hemen arkasından çıkması pek yakın demektir."*[447]

Alışılmadık alâmetlerin ilkini kastetmektedir. Deccal'in çıkması ve İsa *aleyhisselam*'ın gökten inmesi, her ne kadar bunlardan önce olacaksa da, aynı şekilde Ye'cuc ile Me'cuc'un çıkışı da böyle ise de; bütün bunlar bir çeşit alışılmışlık özelliğine sahiptir, çünkü bunlar, beşerdirler. Bunların benzerlerini görmek alışılmış bir şeydir. Fakat alışılmadık bir şekilde Dâbbe'nin çıkması, sonra onun insanlarla konuşması, sonra da onları mü'min ve kâfir diye damgalaması olağanüstü bir iştir. İşte bu da yeryüzündeki bu tür alâmetlerin ilkidir. Nitekim güneşin batıdan, -alışılmış âdetinin aksine- doğması da semada görülecek olağandışı alâmetlerin ilki olacaktır.

Âlimler, kıyâmet alâmetleriyle ilgili hadislere dâir özel ve meşhur eserler tasnif etmişlerdir. Bu muhtasar eser bunların hepsini burada kaydetmeye elverişli değildir.

111. [Metin]

وَلاَ نُصَدِّقُ كَاهِنًا وَلاَ عَرَّافًا، وَلاَ مَنْ يَدَّعِي شَيْئًا يُخَالِفُ الْكِتَابَ وَالسُّنَّةَ وَإِجْمَاعَ الْأُمَّةِ

"Hiçbir kâhini, hiçbir arrâf'ı; Kitab'a, Sünnet'e ve ümmetin icmâına muhalif herhangi bir iddiada bulunan kimseleri tasdik etmeyiz."

[Şerh]

[447] Müslim (2941).

Scanned with CamScanner

[Kahin ve Arraf'ın Tasdîki]

Müslim ve İmam Ahmed, Safiye binti Ebî Ubeyd'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımlarının birinden; Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Her kim, bir arrâfa gider de ona bir konuda soru soracak olursa, kırk gün süreyle onun namazı kabul olunmaz."*[448]

İmam Ahmed de *Müsned*'inde Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'dan kaydettiği rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Kim, bir arraf ya da kahine gider de söylediklerini doğrularsa o, Muhammed'e indirilene küfretmiş olur."*[449]

Bazı âlimlere göre müneccim de arrâf ismi kapsamındadır. Bazılarına göre ise arraf, müneccim anlamındadır. Arraf, kahin ve müneccime herhangi bir şey soranın durumu böyleyse ya kendisine sorulanın hali nicedir!?

Buhârî ile Müslim'de ve İmam Ahmed'in *Müsned*'inde Âişe *radıyallahu anhâ*'nın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: İnsanlar, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kahinler hakkında sordular. O da şöyle buyurdu: *"Onlar, hiçbir şey değildirler."* Bunun üzerine: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bazen bir şeyi haber veriyorlar ve o, gerçekleşiyor." dediler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"O, cinin kapıp kaçırdığı, sonra dostunun kulağına içine yüzden fazla yalan katarak seslice söylediği bir doğrudur."*[450]

Sahîh'te Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: *"Köpeğin bedeli pistir. Fahişenin kazancı pistir. Kahinin kazancı pistir."*[451]

---

448 Müslim (2230); Müsned (4/68, 5/380).

449 Ebû Dâvûd (3904); Tirmizî (135); İbn Mâce (639); Ahmed (2/408, 429, 476).

450 Buhârî (3210); Müslim (2228).

451 Müslim (1568). Müslim, bu hadisi: *"Köpeğin bedeli pistir, fahişenin kazancı pistir, hacamat yapanın kazancı pistir."* şeklinde rivâyet etmiştir. Buhârî (2237, 2282); Müslim (1567); Ebû Dâvûd (3428); Tirmizî (1276)'da Ebû Mes'ud el-Ensârî'den şöyle rivâyet etmişlerdir: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem;* köpek bedelini, zina kazancını, kahinlik ücretini yasakladı."

Scanned with CamScanner

Müneccime, üzerine birtakım harflerin yazılı olduğu tahta oklarla kısmet arayan kimseye, çakıl taşları atmak ve kumda çizgi çizmek suretiyle fal bakana verilen ücret de bunun kapsamına girer Bütün bunlara verilen ücret haramdır. Beğavi, Kadı İyad ve diğer ilim ehlinin pek çoğu, bunun haram olduğuna dâir icma nakletmiştir.

Buhârî ile Müslim'de, Zeyd b. Halid'in şöyle dediği kaydedilmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hudeybiye'de bize bir hutbe irad etti. Geceleyin yağmur yağmıştı, şöyle buyurdu: *"Bu gece Rabbinizin ne buyurduğunu biliyor musunuz?"* Bizler: "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir." dedik. Şöyle buyurdu: *"Kullarımdan kimisi, bana iman etmiş, kimisi de beni inkâr etmiş olarak sabahladı. Her kim, 'Allah'ın lütfu ve rahmetiyle bize yağmur yağdırıldı.' dediyse işte o, bana iman etmiş demektir. Yıldızları da inkâr etmiştir. Her kim de 'Şu, şu yıldızın doğuşu dolayısıyla bize yağmur yağdırıldı.' demişse o da beni inkâr etmiş, yıldızlara iman etmiştir."*[452]

Müslim'in *Sahîh*'i ile İmam Ahmed'in *Müsned*'inde Ebû Malik el-Eş'arî'den gelen rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Ümmetimin arasında câhiliye işinden dört şey kalacaktır ve onları terk etmeyeceklerdir: Soylarla, soplarla övünmek, neseplere dil uzatmak, yıldızların hareketleriyle yağmur yağdırılmasını istemek ve ölülerin arkasından ağıt yakmak."*[453]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, ashabından ve imamlardan gelen ve bu hususlara dâir yasaklayıcı ifadeler içeren naslar buraya sığmayacak kadar çoktur.

Muhtevası bir şeyi muhkem kılmak ve (başkalarını) etkilemek demek olan müneccimlik sanatı, yeryüzündeki olaylara felekî halleri (yıldız ve gezegenlerin yörüngelerindeki degişiklikleri) delil getirmek ya da felekî güç ile yeryüzündeki gâileleri bir arada mütalaa ederek birtakım sonuçlar çıkartmayı öngörür ve bu sanat, Kitab ve Sünnet ile haram

[452] Buhârî (846, 1038, 4147, 7503); Müslim (17).
[453] Müslim (934); Ahmed (5/342, 343).

Scanned with CamScanner

kılınmıştır. Hatta bütün peygamberler vasıtasıyla haram kılınmıştır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Büyücü ise nereye giderse iflah olmaz."** (Tâhâ, 69); **"Şu kitaptan kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve tağut'a inanıyorlar..."** (en-Nisa, 51)

Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh* ve başkaları; "Cibt, büyücülük demektir." demişlerdir. *Sahîh-i Buhârî*'de, Âişe *radıyallahu anha*'nın şöyle dediği kaydedilmektedir: Ebû Bekir'in, getirdiği gelirlerden yediği bir kölesi vardı. Bir gün bir şeyler getirdi, Ebû Bekir de ondan yedi. Köle ona: "Bunun neyin kazancından alındığını biliyor musun?" dedi. O: "Bu, neyin nesidir?" diye sordu. O da şöyle dedi: "Câhiliye döneminde birisine kahinlik yapmıştım. Halbuki ben, kahinliği bilen birisi değildim, ancak onu aldatmıştım. Benimle karşılaştı, bana bunları verdi. İşte senin o yediklerin bundandır." Ebû Bekir, elini ağzına soktu ve karnında ne varsa hepsini dışarı çıkardı.[454]

Yönetici, yetki sahipleri ve gücü yeten herkes; müneccimleri, kahinleri, arrâfları, kuma çizgi çekmek ve çakıl taşı atmak vb. gibi yollarla fal bakanları engellemekle görevlidir. Onların dükkanlarda veya yollarda oturmaları ya da bu maksatla insanların evlerine girmeleri engellenmelidir. Bunların haram olduğunu bilip gücü yettiği halde onları ortadan kaldırmaya çalışmayan kimselere de yüce Allah'ın: **"Onlar işledikleri herhangi bir kötülükten birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Onların yapmakta oldukları gerçekten ne kötü bir şeydi!"** (el-Mâide, 79) buyruğu tehdit olarak yeterlidir.

Bu lanet olasıca kimselerin günah sözler söyleyip haram yedikleri hususunda müslümanlar icma etmişlerdir. *Sünen*'de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Ebû Bekir es-Sıddîk'in rivâyetiyle şöyle buyurduğu sabittir: *"İnsanlar, münkeri gördükleri halde eğer onu değiştirmeyecek olurlarsa Allah, fazla zaman geçmeden kendi katından onların hepsini bir azaba duçar eder."*[455]

Kitab ve Sünnet'in yasaklarına rağmen bu tür fiiller işleyen kimseler birkaç çeşittir.

---

454 Buhârî (3843).

455 Ebû Dâvûd (4338); Ahmed (1/25, 7, 9); Tirmizî (2168, 3057).

Scanned with CamScanner

Onların kimisi, gerçeği gözden kaçırıp başka türlü gösterme, hile ve aldatma yolunu seçerler. Onlar, cinlerin kendisine itaat ettiğini söyler; uyduruk, yalancı şeyhlerden, yalancı miskinlerden ya da hilebaz tarikatçılardandır ve bâtıl ehli kimselerden olmasına rağmen hal sahibi biri olduğunu iddia eder.

Böyleleri, hem kendilerini hem de benzerlerini bu tür yalan iddialardan ve insanlara karşı bâtıl üzere oldukları halde hak ehliymiş gibi göstermekten alıkoyacak bir şekilde etkin bir cezalandırılmayı hak ederler. Hatta bu gibileri arasında öldürülmeyi hak edenler de olabilir. Birtakım abuk sabuk laflarla peygamberlik iddiasında bulunanlar ya da şeriatten bir şeylerin değiştirilmesi talebinde bulunanlar vb. gibi...

Bir başka grup da bu hususlar hakkında çeşitli sihirlerle ciddi ve gerçekmiş gibi söz söyler, konuşur. Âlimlerin büyük çoğunluğu ise büyücünün öldürülmesini öngörürler. Nitekim Ebû Hanîfe, Malik ve Ahmed'in görüşü budur. Ömer, oğlu (Abdullah), Osman ve bunların dışında da *-Allah hepsinden razı olsun-* sahabe-i kiramdan birçok kimseden nakledilen görüş de bu doğrultudadır.

Ancak bu görüşün sahipleri, "Büyücünün tevbe etmesinin istenip istenmeyeceği, büyü yapmakla küfre girip girmeyeceği ve yeryüzünde fesad çıkarttığı için öldürülüp öldürülmeyeceği" hususunda farklı görüşlere sahiptirler.

Bir başka kesim de şöyle demektedir: Sihirbaz, yaptığı büyüyle başkasının ölümüne sebeb olmuşsa öldürülür, aksi takdirde eğer söz ve amelinde küfür yoksa ölümden daha aşağı bir ceza ile cezalandırılır. İmam Şafiî'den nakledilen görüş budur, Ahmed'in mezhebindeki bir görüş de bu şekildedir. *-Allah'ın rahmeti hepsine olsun.-*

[Büyünün Hakikati ve Çeşitleri]

Âlimler, büyünün hakikati ve çeşitleri hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Çoğunluğun görüşü şöyledir: Büyü, yapılan kişinin ölümüne, hastalanmasına -zâhiren ona bir şey ulaşması tespit edilmeksizin-

Scanned with CamScanner

etki edebilir. Bazılarının iddiasına göre de büyü, mücerred bir hayal göstermekten ibarettir.

Hepsi de ittifakla şunu kabul ederler: Yedi gezegene yahut başkalarına dua etmek ya da onlara hitap etmek yahut onlara secde etmek ve onlara uygun düşen elbise, yüzük, tütsü vb. şeyler ile yakınlaşmaya çalışmak türünden olan işler küfürdür ve bu, şirkin en büyük kapılarından biridir. Bu kapının kapanması, hatta açılmamak üzere tıkanması gerekir. Bu gibi işler, İbrâhîm *aleyhisselam*'ın kavminin yaptığı türdendir. Bundan dolayı yüce Allah, bizlere onun şu durumunu nakletmektedir: **"Derken yıldızlara bir defa baktı da: 'Muhakkak ben hastayım.' dedi."** (es-Saffat, 88-89)

Yine yüce Allah, bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: **"Gece onu (İbrahîm'i) bürüyüp örtünce bir yıldız gördü: 'Bu muymuş benim Rabbim.' demişti... İman edenler ve imanlarına da zulüm karıştırmayanlara gelince işte onlaradır güvenlik ve onlardır hidâyete ermiş olanlar."** (el-En'âm, 76-82)

Yine bütün âlimler ittifakla şunu kabul etmişlerdir: Allah'a şirk koşmayı ihtivâ eden bir okuma yahut kasemi (yemini) telaffuz etmek, kesinlikle caiz değildir. İsterse bu sözleriyle cinler ya da başkaları ona itaat etsin. Ayrıca küfür ihtivâ eden bir sözün telaffuzu caiz olmadığı gibi anlamı bilinmeyen sözler de söylenmez. Çünkü bu sözlerde de bilinmeyen türden bir şirk bulunabilir. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Şirk olmadığı sürece rukyede (hastaya okumada) bir mahzur yoktur."*[456]

Cinlere sığınmak da caiz değildir. Çünkü bundan dolayı yüce Allah kâfirleri yermiş ve şöyle buyurmuştur: **"Bir gerçek de şu ki: İnsanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını arttırırlardı."** (el-Cin, 6)

[456] Müslim (2200); Ebû Dâvûd (3886).

Scanned with CamScanner

Dediklerine göre bir insan, bir vadide konaklayacak olursa: "Bu vadinin şerlilerinden bu vadinin en büyüğü kimse ona sığınırım." der ve böylelikle sabaha kadar güvenlik ve himaye altında uyurmuş. İşte **"bununla da onların azgınlıklarını arttırırlardı."** buyruğu, insanlar cinlere sığınmak sûretiyle, onların günahlarını, azgınlıklarını, cüretkârlıklarını ve kötülüklerini arttırmış oluyorlardı, anlamındadır. Bu azgınlıkları da onların: "Biz, cinlerin de, insanların da efendileri olduk." demeleriydi. Cinler, kendi kendilerine büyükleniyorlar ve insanlar, onlara bu şekilde muamele ettikçe onların küfürleri de sürekli artıyordu. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: **"O günde onların hepsini haşredecek, sonra da meleklere şöyle diyecek: 'Bunlar mı size ibâdet ederlerdi?' Melekler diyecekler ki: Tenzîh ederiz Seni. Bizim velimiz (ma'bûdumuz) onlar değil, Sensin. Aksine onlar cinlere ibâdet ediyorlardı. Bunların çoğu onlara inanıyorlardı."** (Sebe', 40-41)

İşte kendi kanaatlerine göre meleklere dua edip bu dualarıyla onlara hitap ettiklerini ve meleklerin üzerlerine indiklerini zanneden bu kimseler sapık kimselerdir. Aslında onların üzerine inen (melekler değil) şeytanlardır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Hepsini toplayacağı o günde: 'Ey cin topluluğu! İnsanlardan birçoğunu kendinize uydurdunuz.' (buyuracak.) O zaman onların dostları olan insanlar da şöyle diyecek: 'Rabbimiz, kimimiz kimimizden faydalandık. Nihayet bizim için takdir ettiğin vakte eriştik.' Şöyle buyuracak: 'Allah'ın dilediği müstesna olmak üzere, içinde ebedî kalıcılar olarak ateş sizin barınağınızdır.' Şüphesiz Rabbin, hikmeti sonsuz olandır, her şeyi bilendir." (el-En'âm, 128)

İnsanların cinlerden faydalanması; ihtiyaçlarını karşılaması, emirlerini yerine getirmesi, gaybe dâir birtakım hususları kendisine haber vermesi vb. gibi hususlarla olur. Cinlerin insanlardan faydalanması ise insanın onu ta'zim etmesi, ondan yardım istemesi, ona sığınması ve ona boyun eğip itaat etmesidir.

Scanned with CamScanner

Bu kabilden iş yapanların bir başka grubu da şeytanî halleri, keşifleri söz konusu eden, gayb ricaliyle konuştuğunu ve Allah'ın velileri olmalarını gerektiren olağanüstü hallerinin bulunduğunu iddia edenlerdir. Bu kimseler arasında müslümanlara karşı müşriklere yardım edenler de vardır. Bunlar Rasûl'ün; kendilerine, müşriklerin yanında yer alarak müslümanlarla savaşmalarını emrettiğini, çünkü müslümanların artık isyankar olduklarını bildirdiğini söylerler. Böyleleri, hakikatte müşriklerin kardeşleridir.

Bunların aralarında bulunan ilim ehli kimseler üç gruba ayrılırlar:

Bir grup; gayb ricalinin varlığını yalan kabul eder. Ancak insanlar bunları görür yahut görenlerden bunların varlıkları sabit olursa ya da onlara, güvendikleri kimseler gördüklerini söyleyecek olursa, kendileri de bunları görmeleri halinde, artık varlıklarına kesin inanırlar ve onlara boyun eğerler.

Bir başka kesim; bunların varlığını bilip kabul ederler ve "kadere racidir" deyip batında yüce Allah'ın, peygamberlerin yolu dışında bir yolunun da bulunduğuna inanırlar.

Bir başka kesim de Rasûl'ün dâiresi dışında bir velinin varlığını kabul etmenin mümkün olmadığını gördüklerinden şöyle derler: "Her iki kesime de yardımcı olan rasûlün kendisidir." Bunlar, Rasûl'ü ta'zim eden kimseler olmakla birlikte onun dinini ve şeriatini bilmeyen câhillerdir.

Gerçek ise şudur: Böyleleri, şeytanlara tâbi olan kimselerdir. Gayb ricali denilenler de cinlerin ta kendileridir ve onlara "rical" diye ad vermişlerdir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bir gerçek de şu ki insanlardan bazı kimseler (rical) cinlerden bazı kimselere (ricale) sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını arttırırlardı."** (el-Cin, 6)

Bu, böyledir. Çünkü insanlar, görülür ve müşahede olunurlar. İnsan, belki bazı zamanlar görülmeyebilir, ancak her zaman için insanların gözlerinden kaybolması da söz konusu değildir. Bunların insan

Scanned with CamScanner

olduklarını zannedenler, bu konuda hata ediyorlar ve câhilliklerinden bu kanaate kapılıyorlar. Sapmalarının sebebi de kendilerindedir. Bu üç kesimin böyle bir ayrılık içerisinde olmasının sebebi, şeytanın velileriyle Rahman'ın velileri arasındaki farkı bilememeleridir.

Bazı kimseler: "Fakirler, kendi hallerine bırakılırlar." demektedirler. Ancak bu, bâtıl bir sözdür, aksine onların fiillerini ve hallerini Muhammedî şeriate arzetmek gerekir. Ona uygun düşen kabul edilir, muhalif olan da reddedilir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Her kim, bizim bu işimize (İslam'a) uygun düşmeyen bir amelde bulunursa o, merduttur."*[457] Bir başka rivâyette de şöyle denilmektedir: *"Kim, bizim bu işimizde (İslam'da) ondan olmayan bir şeyi ortaya çıkartırsa o, merduttur."*

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in tarikati (yolu) dışında tarikat (yol), onun getirdiği hakikatin dışında hakikat, şeriatı dışında şeriat, akîdesi dışında akîde yoktur. Ondan sonra hiçbir kimse, zâhiren ve batınen ona tâbi olmadıkça Allah'a, Allah'ın rızasına, cennetine ve kerâmetine (lütuf ve ihsanına) erişemez.

Onun verdiği haberleri tasdik etmeyen, kalblerle ilgili batınî hususlara dâir emirlerinde olsun, bedenlere dâir zâhirî amellerde olsun ona itaatle bağlanmayan bir kimsenin, yüce Allah'ın velisi olması şöyle dursun, mü'min olması dahi söz konusu değildir. İster havada uçup suyun üzerinde yürüsün, ister gaybdan dilediği harcamaları yapıp cebinden altın çıkarsın isterse her türlü harikulade olayı göstersin. Emrolunduğu fiilleri terk ediyorsa o, ancak kişiyi Allah'tan uzaklaştıran, O'nun gazabına ve azabına yaklaştıran şeytanî hallerin sahibi bir kimsedir.

Ancak mükellef olmayan çocuk ve delilerden mesuliyet kaldırılmıştır, onlar cezalandırılmazlar. Zaten onlar; zâhiren de, batınen de kendilerini Allah'ın mukarreb velileri arasına katacak kurtuluşa eren hizbinden olamazlar ve O'nun galip gelen askerleri arasına katacak iman ve

[457] Buhârî (2697); Müslim (1718); Ebû Dâvûd (4606); İbn MÂce (14); Ahmed (6/270).

Scanned with CamScanner

takvaları da olmaz. Onlar, ancak babalarına tâbi olarak İslâm'a girmiş kabul edilirler. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İmân edenlerin ve soyları da iman ile kendilerine uyanların Biz, evlatlarını da kendilerine katarız. Amellerinden bir şey eksiltmeyiz. (Çünkü) her kişi kendi kazandıkları karşılığında bir rehinedir."** (et-Tur, 21)

[Bazı Ahmakların Veliliklerine İnanmak Bid'at ve Dalâlettir]

Birtakım ahmak ve akılsız kimselerin -söz, fiil ve hallerinde Allah Rasûlüne tâbi olmayı terk etmelerine rağmen- Allah'ın velilerinden olduklarına inanan ve onların Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yoluna tâbi olanlardan üstün olduğuna inanan kimseler dalâlettedir ve bid'atçidir. Bu inanışlarında yanılmışlardır, çünkü böyle bir ahmak, ya şeytan ve zındıktır ya zâhiren zâhid ve abid olduğu intibâını veren birisidir ya da mazur görülebilecek bir delidir. Böyle bir kimse nasıl olur da Allah'ın dostlarından, Rasûlüne uyan kimselerden daha fazîletli ve üstün görülebilir? Ya da ona eşit kabul edilebilir?

Bu kişi, her ne kadar zâhiren Peygamber'e tâbi olmayı terk ediyor ise de batınen ona tâbi olabilir, denemez. Çünkü bu da bir hatadır. Aksine Allah Rasûlüne; hem zâhiren, hem batınen tâbi olmak gerekir. Yûnus b. Abdilâla es-Sadefî der ki: Şafiî'ye dedim ki: Bizim arkadaşımız el-Leys şöyle derdi: "Bir adamın su üzerinde yürüdüğünü görseniz dahi onun halini Kitab ve Sünnet'e arzetmedikçe onun bu haline itibar etmeyiniz." Bunun üzerine Şafiî şöyle dedi: Leys *-Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* biraz müsamahalı bir ifade kullanmış. "Siz bir adamın suda yürüdüğünü ve havada uçtuğunu görseniz dahi onun halini Kitab ve Sünnet'e arz etmedikçe ona itibar etmeyin." demesi gerekirdi.

Bazı kimselerin Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: "Ben, cennete muttali oldum. Ora ehlinin çoğunun "ebleh"lerden olduğunu gördüm." buyurduğunu söylemelerine gelince, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in böyle bir söz söylediği sahîh olarak rivâyet edilmiş değildir. Bunun ona nispet edilmemesi gerekir. Çünkü cennet, ancak özlü akıl sahibleri için yaratılmıştır. Akıllarının ve zihinlerinin kendi-

Scanned with CamScanner

lerini Allah'a, meleklerine, kitaplarına, rasûllerine ve âhiret gününe iman etmeye irşad ettiği özlü akıl sahibleri için... Yüce Allah, cennet ehlini, Kitab-ı Kerim'inde nitelikleriyle zikretmiştir. Onların nitelikleri arasında; kıt akıllılık, zayıf akıllılık "ebleh"lik yoktur. Aksine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Ben, cennete muttalî oldum da ahalisinin çoğunluğunu fakirler olduğunu gördüm."*[458] buyurmuştur; ama "eblehler" dememiştir.

Melamiye taifesi; kınanmalarını gerektirecek işleri yapar ve "Biz, batında şeriate tâbi kimseleriz." derler. Bu sözleriyle de riyakâr kimselerin yaptığı gibi amellerini gizlediklerini anlatmak isterler. Onlar, kendi bâtıllarını bir başka bâtılla çürütmektedirler. Sırat-ı Müstakîm ise bu ikisinin arasındadır.

[Güzel Nağmeler Dinleme (Semâ') Bid'ati]

Güzel nağmeler dinlediklerinde baygın düşen kimseler de aynı şekilde bid'atçi ve sapıktırlar. İnsan, hiçbir zaman aklının başından gitmesine sebeb olacak işler yapmamalıdır. Ashab-ı kiram ile tabiîn arasında Kur'ân'ı dinledikleri zaman dahi böyle hareket eden olmamıştır. Aksine onlar, yüce Allah'ın kendilerini nitelendirdiği şu haldeydiler: **"Gerçek mü'minler, ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalbleri titrer. Âyetleri onlara okunduğu zaman (bu) onların imanını arttırır ve onlar, ancak Rablerine dayanıp güvenirler."** (el-Enfal, 2); **"Allah, sözün en güzelini müteşabih, tekrar edilen (mesani) bir kitab halinde indirmiştir. Ondan dolayı Rablerinden korkanların tüyleri ürperir, sonra Allah anıldığı için bedenleri ve kalbleri yumuşar. Bu, Allah'ın hidâyetidir, onunla dilediğine hidâyet verir. Allah'ın saptırdığı kimseyi doğru yola ileten olmaz."** (ez-Zümer, 23)

Âlimlerin kendilerinden hayırla söz ettiği akıllılar arasından çıkan delilere gelince; bunlar, bir zamanlar hayırlı kimselerdiler. Daha sonradan akılları kaybolmuştur. Bu gibi kimselerin bir alâmeti de şudur:

---

[458] Müslim (2737); Tirmizî (2602).

Scanned with CamScanner

Bunların deliliklerinde bazen ayılma ve kendine gelme hasıl olursa, kalblerinde bulunan imanın gereğiyle konuşurlar. Hatta akılları kaybolduğu halde bile bu hususları hezeyanlarında söylerler. Fakat -bir çeşit ayılma ile kendilerine geldiklerinde- küfür ve şirk sözler söyleyen ve akıllarının zevali esnasında da hezeyanlarında bu tür şeyler söyleyenler böyle değildirler. Deli olmadan önce kâfir ya da fâsık olan bir kimsenin sonradan deli olması, daha önceden sabit olmuş küfür ya da fâsıklığını ortadan kaldırmaz. Aynı şekilde mü'min ve takva sahibi kimseler arasındayken deliren bir kimse de mü'min ve takva sahibi kimseler arasında haşredilecektir.

Delilik ya da başka bir sebeble aklın kaybolması, -ister delirmiş ister delirtilmiş diye adlandırılsın- önceki iman ve takva halinde bir değişimi gerektirmez. Aksine önceden hayır ve şer kabilinden neyin üzerinde ise öylece kalır. Yani delilik, onun durumunda (yaptıklarında) artışa ya da eksikliğe sebeb değildir. Ancak delirmesi, daha fazla hayır yapmaktan kendisini mahrum ederken, şerre karşılık çekeceği cezasını da engeller. Ancak delilikten önceki yaptıklarını silmez.

Neşelendirici nağmeleri (semâ'ı) dinlerken birtakım hezeyanlarda bulunan ve alışılagelmiş konuşmasından başka ve farklı bazı dillerle (şekillerle) konuşmalarına şâhid olunan kimselere gelince; bu, o kimsenin diliyle konuşan bir şeytanın sözleridir. Nitekim şeytanın, saraya yakalanmış kimsenin diliyle konuşması da bu kabildendir. Bütün bunlar, şeytanî hallerdendir.

Hem aklın zevali, -dalalet ehli pek çok kimsenin zannettiği gibi- Allah'ın velisi olmaya bir sebeb, şart veya yakınlaşmaya bir gerekçe olarak nasıl görülebilir? Öyle ki bu gibi kimselerden birisi şöyle demiştir:

"Onlar, öyle bir topluluktur ki düzeni çözmüşler, duvarı yıkmışlar.
Onlar için ne farz vardır, ne nafile.
Delidir onlar, şu kadar var ki deliliklerinin sırrı,
Çok değerlidir; onların kapılarında akıl secde eder."

Scanned with CamScanner

Ancak bu, sapık, hatta kâfir bir kimsenin söyleyebileceği bir sözdür. Çünkü böyle bir kimse; deliliğin, aklın onun kapısında secde etmesinin bir sırrının bulunduğunu zannedecek hale gelmiştir. Bu sözleri söylemelerine sebeb ise bazı delilerin bir çeşit mükâşefede bulunduklarını ya da olağanüstü (hayret verici) bazı tasarruflarının olduğunu görmüş olmalarıdır. Bu da sihirbaz ve kahinler hakkında söz konusu olduğu gibi, kimi şeytanların bu işe katılmaları sebebiyle olur. O sapık kişi de böylelikle mükâşefede bulunan yahut olağanüstü bir iş yapan herkesi Allah'ın velisi zanneder. Böyle bir şeye i'tikâd eden ise kâfirdir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler."** (eş-Şuara, 221-222) Şeytanın üzerine nazil olacağı her bir kimsenin de mutlaka yalancılığı ve fıskı vardır.

Birtakım riyazetlerde bulunarak ve halvete çekilerek ibâdet eden, cumalara, cemaatlere katılmayı terk eden kimseler; iyilik yaptıklarını zannetmelerine rağmen dünya hayatındaki çalışmaları sapıklık noktasına ulaşmış kimselerdir. Allah, onların kalblerini mühürlemiştir. Nitekim sahîh bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu sabittir: *"Kim, mazeretsiz olarak ve ehemmiyet vermeyerek üç cumayı terk edecek olursa Allah, onun kalbine mühür vurur."*[459]

Allah Rasûlünün sünnetinden başka bir yol izleyen kimse, eğer sünneti bilen birisiyse, gazaba uğramış bir kimsedir; değilse sapıktır. Bundan dolayı yüce Allah; her namazda, en güzel arkadaş olan ve kendilerine nimetlerini ihsan etmiş olduğu peygamberlerin, sıddîkların, şehidlerin ve sâlihlerin yoluna -kendilerine gazap edilmiş ve sapmışların yoluna değil- iletmesini dilemeyi bize teşri buyurmuştur.

Mûsâ *aleyhisselam*'ın ve Hızır *aleyhisselam*'ın başlarından geçen kıssayı, -ilahî tevfike mazhar olmamış bazı kimselerin iddia ettiği şekilde-

[459] Tirmizî (500); Ebû Dâvûd (1052); Nesâî (3/82); İbn Mâce (1125).

Scanned with CamScanner

"ledünnî ilmi" vahye muhtaç olmamanın cevazı hususunda delil diye gösterenler, inkârcı ve zındıktırlar.

Çünkü Mûsâ *aleyhisselam*, Hızır *aleyhisselam*'a peygamber olarak gönderilmiş değildir. Hızır da Mûsâ *aleyhisselam*'a tâbi olmakla emrolunmamıştı. Bundan dolayı ona: "Sen, İsrailoğullarının Mûsâ'sı mısın?" diye sormuştu. O da: "Evet." diye cevap vermişti. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ise bütün cinlere ve insanlara peygamber olarak gönderilmiştir. Eğer Mûsâ ve İsa da hayatta olsalardı, onlar da onun tâbilerinden olurlardı. İsa *aleyhisselam* da yeryüzüne indiğinde ancak Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şeriatiyle hükmedecektir.

Her kim, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e karşı durumunun, Hızır'ın Mûsâ *aleyhisselam*'a karşı durumu gibi olduğunu iddia edecek olursa ya da bunun ümmetten herhangi bir kimse için caiz olduğunu kabul ederse, İslâm'ını tazelesin ve yeniden kelime-i şehâdet getirsin. Çünkü o, Allah'ın velilerinden olmak şöyle dursun, tamamen İslâm dininden ayrılan bir kimsedir. Böyle bir kimse, ancak şeytanın velilerinden olabilir.

İşte bu, zındıkları istikamet sahibi kimselerden ayıran önemli bir ölçüdür. Araştıran böyle olduğunu görür.

Kabe'nin, birtakım insanların -nerede bulunurlarsa bulunsunlar- etrafında dönüp tavaf yaptığını söyleyenlere gelince, Hudeybiye'de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Kâbe'ye ulaşması engellendiğinde niye Kâbe yerinden ayrılıp Allah Rasûlünün etrafında tavaf etmedi? Halbuki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onu bir an dahi olsun görmeyi çok arzuluyordu. Bunlar, yüce Allah'ın şu buyruğuyla nitelendirdiği kimselere benzer: **"Onlardan her biri kendisine açılmış sahifeler verilmesini ister. Asla, doğrusu onlar âhiretten korkmazlar..."** (el-Muddessir, 52-53)

112. [Metin]

وَنَرَى الْجَمَاعَةَ حَقًّا وَصَوَابًا، وَالْفُرْقَةَ زَيْغًا وَعَذَابًا

Scanned with CamScanner

"Cemaati hak ve doğru, tefrikayı sapıklık ve azap olarak görürüz."

[Şerh]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hepiniz toptan Allah'ın ipine sarılın. Parçalanıp ayrılmayın."** (Âl-i İmrân, 103); **"Siz, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır."** (Âl-i İmran, 105); **"Dinlerini parça parça edip fırka fırka ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi (cezalarını vermek) ancak Allah'a kalmıştır. Sonra O, yaptıklarını kendilerine bildirecektir."** (el-En'âm, 159); **"(Fakat) onlar ihtilafa düşmeye devam edecekler. Rabbinin rahmet ettikleri müstesnâ."** (Hud, 118-119)

Böylelikle rahmete mazhar olan kimseleri ihtilâfa düşmekten istisnâ etmiştir.

"O azabın sebebi: Allah'ın, Kitabı hak ile indirmesidir. Muhakkak ki Kitab hakkında anlaşmazlığa düşenler, elbette uzak bir ayrılık içindedirler." (el-Bakara, 176)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu hadisi daha önce de geçmişti: *"Şüphesiz iki Kitab ehli, dinlerinde yetmiş iki fırkaya ayrılmışlardır ve şüphesiz bu ümmet de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. -Hevâ ehli fırkaları kastetmektedir.- Hepsi ateştedir, bir tanesi müstesnâ; o da cemaattir."*[460]

Bir rivâyette de ashab: "O hangisidir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sormuş, o da şu cevabı vermiştir: *"Benim ve ashabımın üzerinde olduğu yoldan gidenler."*

Böylelikle genel olarak ihtilafa düşenlerin; helak olduklarını, ehl-i sünnet ve'l-cemaat'in bundan müstesnâ olduğunu, ihtilafın ise mutlak ve kaçınılmaz bir şey olduğunu beyân etmektedir.

---

460 Ahmed (6/102); Ebû Dâvûd (4597).

Scanned with CamScanner

İmam Ahmed'in Muâz b. Cebel'den rivâyetine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz ki şeytan, insanın kurdudur. Tıpkı koyunların sürüden ayrılmış olanı kapması gibi... O bakımdan sakın kenardaki uzak yollara gitmeyin. Size; cemaati, umumi olarak müslümanlarla birlikte olmayı ve mescide devam etmeyi tavsiye ederim."*[461]

Buhârî ile Müslim'de kaydedildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, yüce Allah'ın: **"De ki: O size üstünüzden..."** buyruğundan sonra, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Sana sığınırım."* dedi. **"Yahut ayaklarınızın altından..."** buyruğundan sonra, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Sana sığınırım."* dedi. **"Bir azap göndermeye ya da sizi birbirinize katıp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kadir olandır."** (el-En'âm, 65) buyruğundan sonra, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"İşte bu ikisi daha da hafiftir."* buyurdu.[462]

Bu buyruk, Allah'ın, onları fırka fırka birbirlerine katmasının ve onlardan kimisinin hıncını kimisine tattırmasının kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ise bu halden beridir. Onlar, bu halde olacaklarında bir çeşit câhiliye içinde bulunacaklardır. Bu sebeble ez-Zührî şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı daha pek çokken fitne meydana geldi. Onlar, Kur'ân'ın te'vîli neticesinde akıtılan her bir kan, telef edilen her bir mal yahut her bir ırzın heder olduğunu icma ile kabul ettiler ve bu halleri bir çeşit câhiliye konumunda değerlendirdiler.

Malik de sahih isnadla Âişe *radıyallahu anha*'dan şunu rivâyet etmektedir: Âişe şöyle derdi: "İnsanlar, şu âyet-i kerîme gereğince amel etmeyi terk ettiler." O, bu sözleriyle yüce Allah'ın: **"Eğer mü'minlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin."** (el-Hucurat, 9) buyruğunu kastediyordu. Müslümanlar, birbirleriyle çarpıştıklarında farz olan, yüce Allah'ın emrettiği şekilde

461 Ahmed (5/232, 233).

462 Buhârî (4628, 7313, 7406); Tirmizî (3065).

Scanned with CamScanner

aralarını düzeltmekti, ancak gereğince amel olunmayınca fitne ve bir çeşit câhiliye ortaya çıktı.

[İhtilaflı Konular Allah'a ve Rasûlüne Havale Edilmelidir]

İşte bu şekilde ümmetin usul ve furû'a dâir anlaşmazlığa düştüğü konular, şayet Allah'a ve Rasûlüne havale edilmeyecek olursa -o konularda- hak apaçık ortaya çıkmaz. Aksine anlaşmazlık içinde olanlar, işlerinde herhangi bir delil üzere hareket etme imkânını kaybederler. Eğer Allah, onlara rahmet buyuracak olursa, biri diğerinin hakkını teslim eder ve biri diğerine haksızlık etmez. Nitekim Ömer ve Osman *radıyallahu anhuma*'nın halifeliklerinde birtakım ictihadî meselelerde anlaşmazlığa düşenlerden biri, diğerinin hakkını teslim eder ve ne kendisi haksızlık eder, ne de başkasına haksızlık ederdi.

Şayet onlara rahmet olunmayacak olursa, bu sefer aralarında hoş görülmeyen ihtilaf meydana gelir, biri diğerine haksızlık eder. Bu haksızlık (mesela) ya kâfir ve fâsık olduğunu söylemek gibi sözle olur ya da o kimseyi hapsetmek, dövmek ve öldürmek sûretiyle fiille olur. Kur'ân'ın mahlûk olduğu iddiasıyla insanları mihnete düşürenler, işte bu türdendiler. Onlar, bir bid'at ortaya attılar ve bu bid'atte kendilerine muhalif olanların kâfir olduklarını söylediler. Onlara haklarının verilmemesini ve onların cezalandırılmasını helal kabul ettiler.

İnsanlar, yüce Allah'ın, Rasûlü ile gönderdiklerinin bir kısmını fark edemedikleri durumlarda ya adâletli ya da zalimce davranırlar. Adaletli olanlar, kendisine ulaşan ve peygamberlerden gelen hükümler gereğince amel eder, başkasına zulmetmez. Zalim ise başkasına haksızlık eder ki onların çoğu, zulmettiklerine, bile bile zulmederler. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kendilerine kitap verilenler, ancak kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki kıskançlıktan dolayı ayrılığa düştüler."** (Âl-i İmrân, 19)

Yoksa bildikleri kadarıyla adalet yolunu izleyecek olurlarsa, biri diğerinin hakkını teslim eder. Nitekim taklit edenler, ilmin önderle-

Scanned with CamScanner

rine karşı bu tavrı takınırlar. Mukallitler, kendilerinin, yüce Allah'ı ve Rasûlünü taklit ettikleri meselelerde, Allah'ın hükmünü bilmekten aciz olduklarını bilip kabul ederler. O bakımdan taklit ettikleri imamlarını Allah Rasûlünün vekili konumuna getirir ve şöyle derler: "Bu bizim gücümüzün ulaşabildiği noktadır." Onların adâletli olanları, başkasına zulmetmez ve söz ya da fiiliyle haksızlık etmezler. Taklit ettiği zatın görüşünün, -ortaya koyacağı bir delil olmaksızın- sahîh olduğunu iddia etmek ve -müctehid mazur olmakla birlikte- taklit ettiği kimsenin görüşüne muhalefet edenleri yermek ise haksızlıktır.

[İhtilâfın Çeşitleri]

Tefrika ve ihtilâf, asıl itibarıyla: Çeşitlilik arz eden ihtilâf ile çelişki arz eden ihtilâf olmak üzere iki türlüdür.

Çeşitlilik arz eden ihtilâf da birkaç şekilde olur. Bir şeklinde iki görüş veya iki fiilin her birisi, ayrı ayrı hak ve meşru olabilir. Ashab-ı Kiram'ın, hakkında ihtilaf ettiği kıraatlerde olduğu gibi... Öyle ki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* (haklılık iddiasında bulunmaktan) vazgeçmelerini söylemiş ve: *"Her ikiniz de güzel okumaktasınız."* demiştir.[463]

Ezanın, kamet getirmenin, istiftâhın (iftitâh tekbirinden sonra dua okumanın), sehiv secdesinin yapılacağı yerin, teşehhüd, korku namazı, bayram tekbirleri vb. gibi hepsi de meşru olan çeşitlilik ihtilafına örnektir. Bazı çeşitleri, diğerlerine göre daha tercihe değer veya fazîletli olsa da bu böyledir.

Bu hususlar (kametin çift ya da tek getirilmesi vb. gibi) dolayısıyla ümmetin çoğunun, ayrılığı -bazı kesimlerin birbiriyle çarpışmalarını gerektirecek kadar- ileri götürdüklerini görüyoruz. Ancak bu, bizzat haram olan bir iştir. Yine onların birçoğunun, bu türlerden herhangi birini kalben daha çok sevdiğini, diğerinden yüz çevirip onu men et-

463 Buhârî (2410, 3476, 5026); Ahmed (1/393, 412, 456).

Scanned with CamScanner

tiğini ve böylelikle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yasakladığı tefrikanın içine düştüğünü görüyoruz.

Kimi ihtilâflarda da iki görüşün her biri, diğer görüş ile aynı manaya gelebilmektedir. Ancak kullanılan ifadeler farklıdır. Birçok insanın; tanımların lafızları, delilleri sıralamaları, eşyaya verdikleri isimler ve benzeri hususlarda ihtilâf etmeleri buna örnektir. Diğer taraftan cehalet veya zulüm; iki görüşten birinin övülmesine, diğerinin yerilmesine, o sözü söyleyene haksızlığa ve buna benzer tutumlara kadar gider.

Çelişki türünden ihtilâf; ya usul ya da furûda birbirini nefyeden iki ayrı görüştür. Bu gibi ihtilaflar hakkında çoğunluk: "İsabet eden, bir kişidir." demektedir. Bu tür ihtilafta iş daha zordur, çünkü her iki görüş birbirini nefyetmektedir. Ancak bunların birçoğunun; tartışma içinde bulunduğu karşı tarafın bâtıl görüşünde -bir dereceye kadar- hak hususlar da bulunduğunu ya da onunla birlikte bir dereceye kadar hakkı gerektiren bir delil bulunduğunu ve o reddedilirken hak ve bâtılın beraberce reddedildiğini ve bu yüzden onu reddedenin de kısmen bâtıl içinde kalmaya devam ettiğini -karşı görüşü savunanın asıl itibarıyla bâtıl içinde olduğu gibi- görüyoruz. Bu da ehl-i sünnet arasında çok görülen bir durumdur.

Bid'at ehlinin durumu açıkça ortadadır. Allah'ın kendisine bir hidâyet ve bir nur verdiği kimseler, bunu açıkça görür ve -kendisine faydalı olmak üzere- Kitab ve Sünnette varid olan bu ve benzeri hususlarla ilgili yasağı idrak eder. Eğer kalbler, sağlıklıysa bu gibi bid'atleri reddeder; fakat kimi nur, kimisinden üstündür.

Çeşitlilik ihtilâfı türünden olan birinci ihtilâfta yerilmeyi, diğerine haksızlık eden kimse hak eder. Böyle bir durumda eğer haksızlık husule gelmeyecek olursa her iki kesimin de övülebileceğine, Kur'ân-ı Kerîm delildir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz yahut onu kökleri üzere dikili bırakmanız hep Allah'ın izniyle olmuştur."** (el-Haşr, 5) Halbuki daha önce

Scanned with CamScanner

ağaçların kesimi hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdi. Kimileri ağaç kesmiş, kimileri kesmemişti.[464]

Yüce Allah'ın şu buyruğunda da benzeri bir durum dile getirilmektedir: **"Dâvûd ve Süleyman'ı da (an.) Hani kavmin koyunlarının girdiği ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Biz, onların hükümlerine tanık idik. Biz, onu hemen Süleyman'a kavratmıştık, bununla beraber her birine hikmet ve ilim verdik."** (el-Enbiyâ, 78-79)

Böylelikle yüce Allah, Süleyman'ı olayı kavrama özelliğiyle zikrederek ikisinden de hüküm ve bilgi sahibi olmakla, övgüyle söz etmiştir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Kurayza oğulları gününde, ikindi namazını vaktinde kılanların da, Kureyza oğulları diyarına ulaşıncaya kadar namazı erteleyenlerin de uygulamalarına itiraz etmemiş olması da bu türdendir.[465]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Hakim ictihad edip de isabet ederse, onun için iki ecir vardır. İctihad edip hata ederse onun için bir ecir vardır."*[466] buyruğunda da benzer bir durum söz konusudur ve buna benzer diğer hususlar da böyledir.

İkinci tür ihtilâfta ise iki kesimden birinden övgüyle söz edilirken diğeri yerilir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirildiği gibi: **"Eğer Allah dileseydi, onlardan sonra gelenler kendilerine apaçık deliller geldikten sonra birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat anlaşmazlığa düştüler de kimi iman etti, kimi de kâfir oldu."** (el-Bakara, 253)

Yüce Allah'ın şu buyruğu da bu kabildendir: **"Bunlar, Rableri hakkında davalaşan iki hasımdırlar. Kâfir olanlar için ateşten elbiseler biçilir..."** (el-Hac, 19)

Ümmet arasında -sonuç itibarıyla- hevâların peşine takılmaya götüren ihtilâfın büyük çoğunluğu, birinci kısma girer. Ayrıca bu,

464 Buhârî (4884); Müslim (1746).
465 Buhârî (946, 4119); Müslim (1770).
466 Buhârî (7353); Müslim (1716).

Scanned with CamScanner

kanların dökülmesine, malların mubah görülmesine, düşmanlığa ve nefretleşmeye de götürür. Çünkü iki kesimden biri, diğerinin sahip olduğu hakkı kabul etmediği gibi ona insafla da muamele etmemektedir. Hatta kendinin sahip olduğu hakka daha başka bâtıllar ilave etme yoluna gider, diğeri de böyle davranır. İşte bundan dolayı yüce Allah, şu buyruğunda bu tür ihtilâfın kaynağını haddi aşmaya bağlamıştır: **"Halbuki kendilerine o kitabın verildiği kimseler, ancak apaçık deliller onlara geldikten sonra aralarındaki bağyden dolayı dinde anlaşmazlığa düştüler."** (el-Bakara, 213)

Çünkü bağy (haksızlık ve kıskançlık), haddi aşmaktır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu husus, bu ümmete ibret teşkil etmesi için birkaç yerde söz konusu edilmiştir.

Buhârî ile Müslim'in *Sahîh*'lerinde rivâyet ettikleri şu hadis de bu tür ihtilafa benzer bir durumu dile getirmektedir: Ebû'z-Zinâd'ın el-A'rac'dan, onun da Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'tan rivâyetine göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Ben, size iliş-mediğim sürece siz de beni bırakınız. Çünkü sizden öncekiler, ancak çokça soru sormaları ve peygamberlerine muhalefet etmeleri dolayısıyla helâk olmuşlardır. Bundan ötürü ben size bir şeyi yasaklayacak olursam ondan uzak durunuz. Size bir hususu emredecek olursam, gücünüz yettiği kadarıyla onu yerine getiriniz."*[467]

Böylelikle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* emrolunmadıkları hususlar hakkında soru sormamalarını emretmektedir. Bunun sebebi olarak da öncekilerin helâk olmalarının ancak çokça soru sormaları, sonra da isyanlarıyla peygamberlere muhalefet etmeleri olduğunu söylemiştir.

[Kitab Etrafında İhtilaflar]

Kitab'ı kabul edenlerin, kitab ile ilgili ihtilafları iki türlüdür:

1- Kitab'ın indirilişiyle ilgili ihtilaf,

[467] Buhârî (7288); Müslim (1337); Ahmed (2/258).

Scanned with CamScanner

2- Te'vîliyle ilgili ihtilaf.

Her ikisinde de kitabın bir bölümüne iman etme, bir bölümüne de iman etmeme söz konusudur.

Birinci türe örnek, yüce Allah'ın, Kur'ân-ı Kerîm'i kelâm olarak söylemiş olması ve indirilmesiyle ilgili ihtilâf gösterilebilir. Bir kesim şöyle demiştir: "Bu kelâm, O'nun kudret ve meşîetiyle hasıl olmuştur, ancak O'nunla kâim olmayıp O'ndan başkasında yaratılmıştır."

Bir diğer kesim de şöyle demektedir: "Kelâm, O'nun zatıyla kâim bir sıfatıdır ve mahlûk değildir. Fakat O, kendi meşîet ve kudretiyle konuşmaz."

Her iki kesimin de görüşlerinde hak ile bâtıl bir arada bulunmaktadır. O bakımdan görüşlerindeki bir kısım hak dolayısıyla mü'mindir, ancak diğerinin görüşündeki hakkı da yalanlamaktadır. Bu hususlara dâir işaret daha önceden geçmiştir.

Bir bölümüne imanı ihtivâ etmekle birlikte, bir bölümüne de imanı ihtivâ etmeyen te'vîldeki ihtilaf örnekleri ise pek çoktur. Buna bir örnek, Amr b. Şuayb'ın, babasından; onun da dedesinden rivâyet ettiği şu hadistir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir gün kaderle ilgili tartışmaktayken ashabının yanına çıktı. Biri bir âyeti delil gösteriyordu, diğeri bir başka âyeti... Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yüzünde (öfkeden) adeta nar tanecikleri belirdi, şöyle buyurdu: *"Size emrolunan bu mudur? Yoksa size bu işler mi görev olarak verildi? Allah'ın Kitabının bir bölümünü diğer bölümüne vurmak mı? Size ne emrolunduysa ona bakın ve ona uyun, size ne yasaklandıysa ondan da uzak durun."*[468]

Bir başka rivâyette de şöyle denilmektedir: *"Ey kavmim, sizden önceki ümmetler bununla sapıttılar. Peygamberlerine muhalefet etmekle ve kitabın bir bölümünü diğeri bölümüne çarpıştırmakla. Gerçek şu ki Kur'ân-ı Kerîm, bir bölümünü diğeriyle çarpıştırası-*

[468] Ahmed (2/181, 185, 195, 196); İbn Mâce (85); Müslim (2666).

Scanned with CamScanner

nız diye indirilmemiştir. Ama Kur'ân, bir bölümü diğerini tasdik edici olarak nazil olmuştur. Ondan bildiğiniz ile amel ediniz, sizin için müteşâbih görünene de iman ediniz."

Bir diğer rivâyette de şöyle denilmektedir: *"Sizden önceki ümmetler, ihtilâfa düşünceye kadar lanete uğramadılar. Şüphesiz ki Kur'ân-ı Kerîm hakkında inatla tartışmak küfürdür."* Bu hadis, meşhur bir hadis olup *müsned*lerde ve *sünen*lerde rivâyet edilmiştir.

Bu hadisin aslını Müslim, *Sahîh*'inde rivâyet etmektedir. Abdullah b. Rabah el-Ensarî'nin rivâyetine göre Abdullah b. Amr şöyle demiştir: Bir gün öğle sıcağında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gittim. Bir âyet hakkında ihtilâf eden iki adamın seslerini işitti. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, öfkeli olduğu yüzünden okunur haliyle yanımıza geldi ve şöyle buyurdu: *"Sizden öncekiler ancak Kitab hakkındaki ihtilâfları sebebiyle helak oldular."*[469]

Bütün bid'at ehli, Kur'ân'ın te'vîli hususunda ihtilâf etmektedirler. Bir bölümüne iman ederken bir bölümüne etmemektedirler. Yani onlar, görüşlerine uygun düşen âyetleri kabul ederler, muhalif olanları da etmezler. Ya sözleri tahrîf edecek bir şekilde muhalif âyetleri te'vîl ederler, ya da: "Bu müteşabihtir, kimse bunun manasını bilmez." diyerek Allah'ın indirmiş olduğu manaların bir bölümünü inkâr ederler. Bu da bir çeşit küfürdür; çünkü bir anlamı olmayan lafza iman, Kitab ehlinin imanı türündendir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kendilerine Tevrat yükletilip sonra onu yüklenmeyenlerin hali kocaman kitaplar taşıyan eşeğin hali gibidir."** (el-Cuma, 5); **"Onların arasında, kuruntu dışında Kitab'ın ne olduğunu bilmeyen ümmîler vardır."** (el-Bakara, 78) Yani manasını anlamadan, onu okumaktan başka bir şey bilmezler.

Böyle bir kimse ise Kur'ân-ı Kerîm'den anlayıp da anladığı kadarıyla amel eden, bir bölümü kendisine müteşabih geldiği zaman da onun ilmini Allah'a havale eden ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve*

[469] Müslim (2666).

Scanned with CamScanner

sellem'in: *"Ondan bildiğiniz kadarıyla amel ediniz. Bilmediğinizin de bilgisini onu bilene havale ediniz."* buyruğunda emrettiği şekilde peygamberinin emrine uyan mü'min gibi değildir, olamaz.

113. [Metin]

وَدِينُ اللهِ فِي الْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ وَاحِدٌ، وَهُوَ دِينُ الْإِسْلَامِ، قَالَ اللهُ تَعَالَى: ﴿ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللهِ الْإِسْلَامُ ﴾ وَقَالَ تَعَالَى: ﴿ وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ﴾ وَهُوَ بَيْنَ الْغُلُوِّ وَالتَّقْصِيرِ، وَبَيْنَ التَّشْبِيهِ وَالتَّعْطِيلِ، وَبَيْنَ الْجَبْرِ وَالْقَدَرِ، وَبَيْنَ الْأَمْنِ وَالْإِيَاسِ.

"Allah'ın yeryüzündeki dini de, semadaki dini de birdir. O da İslâm dinidir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Şüphesiz Allah nezdinde din, İslâm'dır." (Âl-i İmrân, 19)* Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ve size din olarak İslâm'ı beğenip seçtim." (el-Mâide, 3)* O din, aşırı gitmekle kusurlu davranmak arasında, teşbîhle ta'til arasında, cebirle kader (görüşleri) arasında, kendini emin hissetmekle ümit kesmek arasında bir yoldur."

[Şerh]

[Allah'ın Dini, Göklerde de, Yerde de Birdir]

Sahîh'te, Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'tan rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak ki peygamberler topluluğu olarak bizim dinimiz birdir."*[470] Yüce Allah'ın: **"Kim İslâm'dan başka bir din ararsa o, ondan asla kabul olunmaz."** (Âl-i İmrân, 85) buyruğu ise her zaman için umumidir, ancak şer'î hükümlerde çeşitlilik olur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik."** (el-Mâide, 48)

[470] Buhârî (3443); Müslim (2365).

Scanned with CamScanner

Buna göre İslâm dini, yüce Allah'ın, kulları için peygamberleri vasıtasıyla teşri' ettiğidir. Bu dinin esasları da, furû'u da peygamberlerden kalan miraslardır. Bu din, gayet açıktır. Küçük/büyük, fasih olan/olmayan, zeki olan/olmayan, temyiz çağındaki herkesin çok kısa zamanda bu dine girmesi mümkündür. Bununla birlikte; bir kelimeyi inkâr etmek, yalanlamak, ona karşı çıkmak, Allah'a iftira etmek, Allah'ın buyruğu hakkında şüpheye düşmek, O'nun indirdiğini reddetmek, yüce Allah'ın şüphe edilmemesini emrettiği hususlarda şüphe etmek veya bu kabilden başka herhangi bir tutum dolayısıyla bu dinden çıkmak, ona girmekten çok daha süratli bir şekilde olabilir.

[İslâm'ı Öğrenmek Çok Kolaydır]

Kitab ve Sünnet; İslâm dininin apaçık olduğuna, onu öğrenmenin kolay olduğuna, uzaktan gelen bir kimsenin aynı zamanda hem onu öğrenebilecek hem de geri dönebilecek kadar kolay öğrenilebildiğine delâlet etmektedir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, bu dini öğretirken farklı lafızlar kullanması, öğrenen kimsenin durumuna göredir.

Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Dımam b. Sa'lebe en-Necdî ve Abdulkays hey'etleri[471] gibi yurtları uzak olan kimselere bilmeleri uygun olmayacak türden hususları öğretmemiştir.

Bununla birlikte o, dininin her tarafa yayılacağını biliyordu. Onlara gerek duyacakları hususlarda, kendilerine dini öğretecek kimseleri göndereceğini de biliyordu. Yurdu yakın olup da tedrici olarak öğrenebilme imkanı olacak şekilde her zaman yanına gelebilen ya da Peygamber'in, bilmesi zorunlu olan hususları bildiğini tesbit ettiği kimselere de yine soru soranın haline (durumuna) ve ihtiyacına uygun şekilde cevap vermiştir. Onun: *"Allah'a iman ettim de, sonra da dosdoğru ol."*[472] buyruğu gibi...

---

471 Bkz: Buhârî (46, 53, 1891, 2678, 5956); Müslim (11, 17); Mâlik (1/175).

472 Müslim (38); Tirmizî (2410); Ahmed (3/413).

Scanned with CamScanner

Allah'ın izin vermediği bir dini teşri' eden kimselere gelince; şunu bilmek gerekir ki, böyle bir dinin esaslarının Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den de, diğer rasûllerden de nakledilmiş olması imkansızdır. Çünkü böyle bir din, bâtıldır; bâtılın gerektirdiği şey de bâtıldır. Nitekim hakkın gerektirdiği şeyin hak olması gibi...

[İslâm Dini Orta Yoldur]

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Aşırı gitmekle kusurlu davranmak arasındadır." ifadesine gelince; bu konuda yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey kitab ehli! Dininizde aşırı gitmeyin, Allah'a karşı hak olandan başkasını söylemeyin."** (en-Nisa, 171); **"De ki: 'Ey kitab ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın...'"** (el-Mâide, 72)

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez. Allah'ın size verdiği rızıktan helal ve tertemiz olarak yiyin ve kendisine iman ettiğiniz Allah'tan korkun." (el-Mâide, 87-88)

Buhârî ile Müslim'de Âişe *radıyallahu anha*'dan gelen rivâyete göre; Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından bazı kimseler, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımlarına, onun insanlardan gizli olarak yaptığı ameline dâir sorular sordular. Aldıkları cevap üzerine kimileri: "Ben et yemeyeceğim." dedi. (Kimileri): "Ben de kadınlarla evlenmeyeceğim." dedi. (Bir diğeri): "Ben de yatak üzerinde uyumayacağım." dedi. Bu kendisine ulaşınca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Birtakım kimselere ne oluyor ki onların biri böyle, diğeri böyle diyor? Halbuki ben, hem oruç tutarım, hem yerim; hem uyurum, hem namaz kılarım; et de yerim, hanımlarla da evlenirim. Benim sünnetimden yüz çeviren, benden değildir."[473]

[473] Müslim (1401); Ahmed (3/241, 259).

Scanned with CamScanner

Buhârî ile Müslim'den başkasında da: *"Onun insanlardan gizli yaptığı ibâdetine dâir soru sordular ve sanki onu azımsar gibi oldular"* denilmektedir.

[İslâm, Teşbîh İle Ta'til Arasıdır]

Şeyh *rahimehullah*'ın: "Teşbîhle ta'til arasındadır." ifadesine gelince, -daha önceden de açıkladığımız gibi- yüce Allah, kendisinin kendi zatını, Rasûlünün de O'nu vasfettiği şekilde vasfedilmeyi -teşbîh (benzetme) söz konusu olmaksızın- sever. Bu yüzden "O'nun işitmesi bizimki gibidir, görmesi bizimki gibidir." vb. gibi sözler söylenemez.

Ta'til'e (sıfatları reddetmeye, işlevsiz kılmaya da) gidilmez, yani O'nun kendi zatını nitelendirdiği herhangi bir sıfat ya da insanlar arasında O'nu en iyi bilen Allah Rasûlünün O'na izafe ettiği hiçbir sıfat reddedilmez, çünkü bu ta'til'dir. Bu hususa dâir açıklamalar daha önce geçmişti.

Bu sözlerin bir benzeri de daha önceden geçen: "Her kim (sıfatları) nefyetmekten ve teşbîhten sakınmayacak olursa, ayağı kayar ve tenzîhi isabet ettiremez." sözleridir.

Bu mana ise yüce Allah'ın şu buyruklarından anlaşılmaktadır: **"Hiçbir şey, O'nun gibi değildir. O, her şeyi işitendir, her şeyi görendir."** (eş-Şûrâ, 11)

Yüce Allah'ın **"Hiçbir şey O'nun gibi değildir."** buyruğu teşbihçilerin görüşlerini reddetmektedir. **"O, her şeyi işitendir, her şeyi görendir."** buyruğu da ta'tilcilerin görüşlerini reddetmektedir.

[İslâm, Cebir ile Kader Arasında Orta Yoldur]

Şeyh *rahimehullah*'ın: "İslam, cebir ile kader (görüşleri) arasındadır." ifadesinin anlamına dâir açıklamalar da daha önce geçmişti. Oradaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi kul, fiil ve sözleri hususunda mecbur değildir. Bunlar bir kimsenin titreme hareketleri ayarında, ağaçların, rüzgarların ve başka şeylerin hareketleri seviyesinde değildir ve bunlar,

Scanned with CamScanner

kul tarafından yaratılmış da değildir. Aksine fiiller, kulun fiili ve kesbidir; ancak yüce Allah'ın da yaratmasıyla meydana gelir.

[İslâm, Güven Duymakla Ümit Kesmek Arasıdır]

İmam Tahavî'nin "Güven duymakla ümit kesmek arasıdır." şeklindeki ifadelerinin dile getirdiği anlam hakkında da açıklamalar önceden geçmişti. Kulun, Rabbinin azabından korkan ve rahmetini ümid eden bir halde olması gerekir. Korkuyla ümidin, yüce Allah'a giderken ve âhiret yurduna doğru yol alırken kulun, iki kanadı seviyesinde olduğu belirtilmişti.

114. [Metin]

فَهٰذَا دِينُنَا وَاعْتِقَادُنَا ظَاهِرًا وَبَاطِنًا، وَنَحْنُ بَرَاءٌ إِلَى اللهِ تَعَالَى مِنْ كُلِّ مَنْ خَالَفَ الَّذِي ذَكَرْنَاهُ وَبَيَّنَّاهُ، وَنَسْأَلُ اللهَ تَعَالَى أَنْ يُثَبِّتَنَا عَلَى الْإِيمَانِ، وَيَخْتِمَ لَنَا بِهِ، وَيَعْصِمَنَا مِنَ الْأَهْوَاءِ الْمُخْتَلِفَةِ، وَالْآرَاءِ الْمُتَفَرِّقَةِ، وَالْمَذَاهِبِ الرَّدِيَّةِ مِثْلِ الْمُشَبِّهَةِ وَالْمُعْتَزِلَةِ وَالْجَهْمِيَّةِ وَالْجَبْرِيَّةِ وَالْقَدَرِيَّةِ وَغَيْرِهِمْ مِنَ الَّذِينَ خَالَفُوا السُّنَّةَ وَالْجَمَاعَةَ، وَخَالَفُوا الضَّلَالَةَ، وَنَحْنُ مِنْهُمْ بَرَاءٌ، وَهُمْ عِنْدَنَا ضُلَّالٌ وَأَرْدِيَاءُ، وَبِاللهِ الْعِصْمَةُ وَالتَّوْفِيقُ.

"İşte bu, bizim dinimiz, zâhiren ve batınen sahip olduğumuz itikâdımızdır. Bizler, yüce Allah'a, sözünü ettiğimiz ve açıkladığımız hususlara muhalefet eden herkesten uzak olduğumuzu bildiririz. Yüce Allah'tan; bizlere iman üzere sebat vermesini ve iman ile hayatımızı sona erdirmesini, bizi çeşitli hevâlardan, farklı farklı görüşlerden, sünnet ve cemaate muhalefet eden, dalâlet ile ahitleşmiş bulunan Müşebbihe, Mu'tezile, Cehmiyye, Cebriyye, Kaderiyye ve diğer bayağı mezheplerden muhafaza bu-

Scanned with CamScanner

yurmasını dileriz. Biz, onlardan uzağız, bize göre onlar sapıktırlar, bayağıdırlar. (Bunlardan) koruyacak olan ve başarıyı ihsan edecek olan Allah'tır."

[Şerh]

[Sapık Fırkalardan Uzaklaşma (Teberri)]

Şeyh *rahimehullah*'ın "İşte bu" sözü, kitabın başından itibaren buraya kadar geçen bütün ifadelere işaret etmektedir.

Müşebbihe'den kasıt, yüce Allah'ı sıfatları itibarıyla mahlûkata benzeten kimselerdir. Onların söyledikleri, hıristiyanların söylediklerinin aksi yönden benzeridir. Çünkü hıristiyanlar mahlûku, -ki o, İsa *aleyhisselam*'dır- yüce Hâlık'a benzetip onu ilah kabul etmişlerken bunlar ise Hâlık'ı, mahlûka benzetmişlerdir. Dâvûd el-Cevaribî ve benzerleri gibi...

Mu'tezile ise Amr b. Ubeyd, Vasıl b. Atâ el-Ğazzal ve onların kanaatlerini kabul eden kimselerin adıdır. Bu isim, onlara merhum Hasan el-Basrî'nin vefâtından sonra ikinci yüzyılın başlarında cemaatten i'tizal etmeleri (ayrılıp uzaklaşmaları) üzerine verilmiştir. Onlar, başkalarından ayrı (kendi başlarına) otururlardı. Katade ve başkaları da: "İşte onlar Mu'tezile (ayrı duranlar)dır." derdi.

[Mu'tezile'nin Beş Esası]

Denildiğine göre *Mu'tezile* mezhebinin esaslarını ortaya koyan, Vasıl b. Atâ'dır. Hasan-ı Basrî'nin öğrencisi Amr b. Ubeyd de ona tâbi olmuştur. Harun er-Reşid döneminde de Ebû'l-Huzeyl, Mu'tezile'ye dâir iki kitap telif etmiş ve bunlarda mezheplerinin beş esasını açıklamıştır. Onlar, bu beş esaslarına "adl, tevhîd, infâzu'l-vaîd, el-menzile beyne'l-menzileteyn, el-emr bi'l-ma'ruf ve'n-nehy ani'l-münker" adını vermişlerdir. Onlar, bu beş esasta hakkı bâtıla karıştırmışlardır. Çünkü böyle bir bid'atin özelliği, hem hakkı hem bâtılı ihtivâ etmektir.

Scanned with CamScanner

Mu'tezile, fiillerde *Müşebbihe*'dir; çünkü onlar, yüce Allah'ın fiillerini kulların fiillerine kıyas etmiştir. Kullar tarafından yapılması halinde güzel görülen hususları Allah hakkında da güzel görmüş, kullar tarafından yapılması halinde çirkin görülen hususları Allah tarafından yapılması halinde de çirkin kabul etmişler ve şöyle demişlerdir: "Allah için şunu yapmak zorunludur, şu işi yapmak caiz değildir." Bunu da fâsid bir kıyasın gereği olarak ileri sürmüşlerdir.

• İlkelerinden biri olan *adl* (adâlet)'in mahiyetine gelince: Bunun altına kaderi reddetmeyi gizlemişler ve şöyle demişlerdir: "Şüphesiz ki Allah, şer diye bir şey yaratmaz ve ona hükmetmez. Zira şer yaratacak, sonra da bundan dolayı kullarını azaplandıracak olursa bu, bir zulüm olur. Yüce Allah ise adâletlidir, zulmetmez."

Bu bozuk esaslarına göre yüce Allah'ın mülkünde, O'nun irade etmediği şeylerin cereyan etmesi gerekir. O'nun, bir şeyi irade ettiği zaman o işin olmamasının kaçınılmaz sonucu ise O'nun âcizlikle vasıflandırılmasıdır. Yüce Allah ise bundan münezzehtir.

• *Tevhîd* ilkesinin altına da Kur'ân'ın mahlûk olduğu görüşünü gizlemişlerdir. "Çünkü eğer Kur'ân mahlûk değilse, kadim olanların birden çok olması gerekir."

Bu bozuk görüşlerine göre de yüce Allah'ın ilim, kudret vb. gibi sıfatlarının da mahlûk olduğunu kabul etmeleri ya da -bunu kabul etmeyip- çelişkiye düştüklerini kabul etmeleri gerekir.

• *Vaîd*'i şöyle açıklarlar: "O, kullarından herhangi birine bir vaîdde (tehditte) bulunacak olursa, onları azaplandırmaması ve tehdidini yerine getirmemesi caiz değildir. Çünkü O, vaadinden caymayandır." Dolayısıyla -onlara göre- Allah, dilediği kimseyi affedemez, istediği kimseye de mağfiret edemez.

• *el-Menzile beyne'l-menzileteyn:* Onlara göre bir kimse, büyük günah işlerse imandan çıkar, fakat küfre girmez (ikisi arasında kalır).

• *Emr bi'l-ma'ruf* hakkında şöyle derler: "Bizim emrolunduğumuz hususları, başkalarına da emretmek ve bizim için bağlayıcı olan

Scanned with CamScanner

hususların başkaları için de bağlayıcılığını sağlamak bizim vazifemizdir. İşte el-emr bi'l-ma'ruf ve'n-nehy ani'l-münker denilen şey budur."

Onlar bu ilkelerinin kapsamına zalimlik etmeleri halinde yöneticiler ile savaşarak karşı çıkmanın caiz olduğu hükmünü de sokmuşlardır.

Bu beş şüphenin cevablarıyla ilgili açıklamalar, daha önce, ilgili yerlerde geçmişti.

Mu'tezile'ye göre *tevhîd* ve *adl* (adâlet) aklî esaslardan olup naklin sıhhati ancak bunlardan sonra bilinebilir. Bu hususlara dâir naklî deliller getirecek olsalar dahi onlar, bu naklî delilleri onlara olan itimatlarından dolayı değil, aklî kanaatlerini pekiştirmek için zikrederler ve şöyle derler: "Bu husus, nakil ile sabit olmamaktadır, aksine bu hususa dâir bilgi, naklin sıhhatine dâir bilgiden öncedir."

Kimileri de bu naklî delilleri, esaslarla ilgili olarak söz konusu etmez. Zira onlara göre bunların bir faydası yoktur. Kimileri de naklin akla uygunluğunu açıklamak ve onlara güvenip dayanmak maksadıyla değil de sadece insanların bu delillerle konuya daha fazla ısınmalarını sağlamak maksadıyla zikrederler.

Onlara göre Kur'ân-ı Kerîm ile hadisler, bu hususlarda aranan asgari şâhid miktarından daha aşağıdaki şâhidler seviyesindedir. Kendilerine ihtiyaç bulunmayan askerî gücün daha sonra gelip yardıma katılması ve bir kimsenin görüşüne tâbi olurken, şeriatın da onun görüşüne uygun gelmesi seviyesindedir.

Ömer b. Abdulaziz der ki: "Sen, görüşüne uygun düştüğü vakit hakka tâbi olan, görüşüne muhalefet ettiği vakit ona muhalefet eden bir kimse olma! Çünkü o takdirde sen, hakka muvâfakat ettiğin için mükafat kazanmazsın. Ancak hakkı terk ettiğinde, ettiğin kadarıyla cezalandırılırsın; çünkü sen, her iki halde de aslında sadece hevâna tâbi olmuşsundur."

Ameller niyetlerle olduğuna göre, her kişiye ancak niyet ettiğinin karşılığı verileceğine göre ve amel de o ameli işleyenin maksat ve

Scanned with CamScanner

hususların başkaları için de bağlayıcılığını sağlamak bizim vazifemizdir. İşte el-emr bi'l-ma'ruf ve'n-nehy ani'l-münker denilen şey budur."

Onlar bu ilkelerinin kapsamına zalimlik etmeleri halinde yöneticiler ile savaşarak karşı çıkmanın caiz olduğu hükmünü de sokmuşlardır.

Bu beş şüphenin cevablarıyla ilgili açıklamalar, daha önce, ilgili yerlerde geçmişti.

Mu'tezile'ye göre *tevhîd* ve *adl* (adâlet) aklî esaslardan olup naklin sıhhati ancak bunlardan sonra bilinebilir. Bu hususlara dâir naklî deliller getirecek olsalar dahi onlar, bu naklî delilleri onlara olan itimatlarından dolayı değil, aklî kanaatlerini pekiştirmek için zikrederler ve şöyle derler: "Bu husus, nakil ile sabit olmamaktadır, aksine bu hususa dâir bilgi, naklin sıhhatine dâir bilgiden öncedir."

Kimileri de bu naklî delilleri, esaslarla ilgili olarak söz konusu etmez. Zira onlara göre bunların bir faydası yoktur. Kimileri de naklin akla uygunluğunu açıklamak ve onlara güvenip dayanmak maksadıyla değil de sadece insanların bu delillerle konuya daha fazla ısınmalarını sağlamak maksadıyla zikrederler.

Onlara göre Kur'ân-ı Kerîm ile hadisler, bu hususlarda aranan asgari şâhid miktarından daha aşağıdaki şâhidler seviyesindedir. Kendilerine ihtiyaç bulunmayan askerî gücün daha sonra gelip yardıma katılması ve bir kimsenin görüşüne tâbi olurken, şeriatın da onun görüşüne uygun gelmesi seviyesindedir.

Ömer b. Abdulaziz der ki: "Sen, görüşüne uygun düştüğü vakit hakka tâbi olan, görüşüne muhalefet ettiği vakit ona muhalefet eden bir kimse olma! Çünkü o takdirde sen, hakka muvâfakat ettiğin için mükafat kazanmazsın. Ancak hakkı terk ettiğinde, ettiğin kadarıyla cezalandırılırsın; çünkü sen, her iki halde de aslında sadece hevâna tâbi olmuşsundur."

Ameller niyetlerle olduğuna göre, her kişiye ancak niyet ettiğinin karşılığı verileceğine göre ve amel de o ameli işleyenin maksat ve

Scanned with CamScanner

iradesine tâbi bulunduğuna göre, güçlü i'tikâdın arkasından da aynı şekilde buna dâir bir bilgi ve buna dâir tasdik gelmelidir. Eğer bu ilim ve tasdik, imana tâbi ise bu da imandandır.

Nitekim sâlih amel, sâlih bir niyetle yapılırsa sâlih olur, aksi takdirde olmaz. Mu'tezile içinde pek çok zındık olduğu gibi yine onların arasında güzel bir iş yaptıklarını zannetmelerine rağmen dünya hayatında yaptıkları boşa gitmiş olanlar da vardır.

[Cehmiyye]

Cehmiyye, Cehm b. Safvân et-Tirmizî'ye müntesip olanlardır. Sıfatları nefyetmeyi ve ta'tili açıkça dile getiren odur. O, bu kanaatleri Halid b. Abdullah el-Kasrî'nin, Vasıt'ta, kurban niyetine kestiği el-Câd b. Dirhem'den almıştır. Halid b. Abdullah, kurban bayramı günü insanlara hutbe irad ederken şöyle demişti: "Ey insanlar! Kurbanlarınızı kesiniz, Allah keseceğiniz kurbanları kabul buyursun. Ben de el-Câd b. Dirhem'i kurban edeceğim; çünkü o, yüce Allah'ın İbrâhîm'i halil edinmediğini, Mûsâ ile özel bir şekilde konuşmadığını iddia etmektedir. Yüce Allah, el-Câd'ın söylediğinden çok yüce ve münezzehtir." Daha sonra minberden inip el-Câd'ı boğazladı. Bunu, zamanındaki âlimlerden fetva aldıktan sonra yapmıştır ki onlar da selef-i sâlihtirler. *-Yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun.-*

İşte Cehm, el-Câd'dan sonra Horasan'da ortaya çıkmış ve onun görüşlerini açıklamıştır. Birtakım insanlar da bu görüşleri benimseyerek ona uymuşlardır. Rabbi hakkında şüphe ettiği için kırk gün namazı terk ettikten sonra bu açıklamalarda bulunmuştur. Bu şüpheye düşmesiyse birtakım müşriklerle tartışmasından sonra olmuştur. Bunlar da Hint filozoflarından es-Sümeniyye diye adlandırılırlar. Bunlar, maddî olarak hissedilenler dışındaki şeylerin varlığını inkâr ederler.

Cehm'e şöyle demişlerdi: "Senin tapındığın bu Rabbin görülür, koklanır, tadına bakılır veya elle kendisine dokunulabilir bir şey midir?" O: "Hayır" deyince, onlar da: "O halde o, yoktur." dediler. Bunun

Scanned with CamScanner

üzerine kırk gün süreyle hiçbir şeye ibâdet etmeksizin durdu. Daha sonra kalbinde ibâdet edeceği bir ilahın bulunmamasının boşluğunu hissetti, şeytan da onun içine fikriyle yonttuğu bir i'tikâd nakşetti ve o da: "Mutlak bir varlık vardır." deyip bütün sıfatları reddetti ve bu görüşleriyle de el-Ca'd'a katılmış oldu.

Şöyle de denilmiştir: el-Ca'd, Harranlı Sabiî filozoflarla irtibata geçmişti. O, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i büyüleyen büyücü Lebîd b. el-A'sam ile bağlantıları bulunan ve dinlerini tahrîf eden birtakım yahudilerden bazı şeyler de öğrenmişti. Cehm, Horasan'da Selm b. Ahvez tarafından öldürülmüştür, ancak o sırada görüşleri insanlar arasında yaygınlaşmıştı. Mu'tezile de ondan sonra onun bu görüşlerini taklit etti. Fakat Cehm, Mu'tezile'ye göre ta'tilde daha ileri dereceye gitmişti. Çünkü o hakiki isimleri de inkâr ediyordu. Ancak Mu'tezile hakiki isimleri değil, sadece sıfatları inkâr eder.

Âlimler: "Cehmiyye yetmiş iki fırkanın içinde midirler, değil midirler?" hususunda görüş ayrılığı içindedirler. Bu hususta onların iki görüşleri vardır: Onların yetmiş iki fırka içerisinde bulunmadıklarını söyleyenler arasında Abdullah b. el-Mübarek ile Yusuf b. Esbat da vardır.

Cehm'in bu görüşü, İmam Ahmed b. Hanbel ile sünnet-i seniyyeye bağlı diğer âlimlerin mihnete uğramasından itibaren yaygınlık kazanmıştır. Çünkü onlar, Me'mun'un emîrliğinden itibaren güçlenmiş ve sayıca çoğalmışlardır. Çünkü Me'mun, Horasan'da bir süre ikamet etmişti. Onlarla bir araya gelmiş, sonra da 218 yılında Tarsus'tan mihnete dâir ferman yazmış ve o sene de ölmüştü.

Bunun üzerine İmam Ahmed'i, Bağdat'ta 220 yılına kadar tekrar hapse koymuşlardı. O dönemde de Ahmed b. Hanbel'in, Mu'tasım tarafından mihnete uğratılması gerçekleşmiş ve kelâm sıfatıyla ilgili olarak onlarla tartışmaya girişmişti.

Onların ileri sürdükleri delilleri tek tek çürütüp bu hususlarda onların herhangi bir delillerinin bulunmadığını, insanlardan kendilerine

Scanned with CamScanner

muvâfakat etmelerini isteyip bu uğurda onları mihnete tâbi tutmalarının bir câhillik ve bir zulüm olduğunu ortaya koymuştur.

Mu'tasım, onu serbest bırakmak istemiş; ancak yakınlarından birisi maslahatın ona sopa cezası uygulamakta olduğu görüşünü belirtmiştir. Böylece halifeliğin saygınlığının zedelenmesinin de önleneceğini belirtmiştir. Onu dövmeye başlamaları üzerine bu sefer halk, bundan dolayı kızıp öfkelenmeye başladı. Yönetim de korkarak onu serbest bıraktı. Buna dâir açıklamalar tarih kitaplarında mevcuttur.

Cehm'in tek başına savunduğu kanaatlerden biri de şudur: Cennet ile cehennem yok olup son bulacaklardır. Îmân, sadece bilgidir, küfür de yalnızca cehaletten ibarettir. Hakikatte hiç kimsenin bir fiili yoktur, yalnız Allah'ın fail oluşu söz konusudur. İnsanların, fiilleri, insanlara nisbet etmeleri mecazidir. Bu; ağaç hareket etti, felek (yörünge) deveran etti, güneş batıya kaydı, demeye benzer.

Nakledildiğine göre Ebû Hanîfe *rahimehullah*'a araz ve cisimler hakkında söylenen sözlere dâir soru sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: "Allah, Amr b. Ubeyd'e lanet etsin. Bu hususta söz söyleme kapısını ilk açan kişi odur."

[Cebriyye]

Önceden de geçtiği üzere *Cebriyye*'nin görüşlerinin esası, el-Cehm b. Safvan'a dayanır. Onlara göre kulun fiili; uzunluğu, boyu posu ve rengi seviyesindedir. Onlar, kaderi reddeden Kaderiyye'nin aksi konumundadırlar. Kaderiyye'nin kadere nispet edilmesi, onu reddetmesinden ötürüdür. Nitekim Mürcie de "irca"yı nefyettikleri için bu adı almışlardır. Onlara göre hiç kimse, Allah'ın emrine murce' (bırakılmış, havale edilmiş) değildir. O, onları ya azaplandırır ya da tevbelerini kabul eder.

Cebriyye'ye, bazen Kaderiyye adı verildiği de olur; çünkü Cebriyye de kaderi kabullenmekte aşırıya gitmiştir. Nitekim vaad ile vaîd namına hiçbir şeyi kabul etmeyenlere de bu ismin verildiği olmaktadır.

Scanned with CamScanner

Bunlar ise her işi irca' etmekte aşırıya giderler. Onlar, tevbe edenin sevab kazanacağını da, tevbe etmeyenin ceza göreceğini de kesin olarak söylemezler. Tıpkı muayyen bir kimse hakkında kesin bir kanaat belirtmedikleri gibi...

İlk Mürcie mensupları, Osman ve Ali *radıyallahu anhuma*'nın durumlarına da ircâ'da bulunur ve ne mü'min olduklarına ne de kâfir olduklarına şehâdet ederlerdi.

Kaderiyye'nin yerilmesiyle ilgili birtakım hadisler rivâyet edilmiştir ki hadis âlimleri, bunların sıhhati hususunda bazı eleştirilerde bulunmuşlardır. Sahîh olan, bu hadislerin -Haricilerin zemmedilmesine dair varid olmuş hadislerden farklı olarak- mevkuf olduklarıdır. Çünkü Haricilerin yerilmesiyle ilgili olarak sadece sahîh hadis kitaplarında on hadis yer almaktadır. İmam Buhârî, bunların üçünü rivâyet etmiş, diğerlerini de Müslim rivâyet etmiştir.

Ancak Kaderiyye'nin, mecusilere benzerlikleri açıkça ortadadır. Çünkü Mecusiler, iki yaratıcının varlığına inanmışlardır. Kaderiyye de (biri Allah, diğeri fiillerini yaratan kul olmak üzere) iki yaratıcının varlığına inanırlar.

Birbirinin zıddı olan bu bid'atler, ümmet arasında çeşitli zamanlarda ortaya çıkmış fitnelerden meydana gelmiştir. Buhârî'nin, *Sahîh*'inde zikrettiğine göre Said b. el-Müseyyeb şöyle demiştir: "Birinci fitne, yani Osman'ın öldürülmesi fitnesi meydana geldi. Bedir ashabından kimseyi geride bırakmadı. Sonra ikinci fitne -el-Harra fitnesini kastediyor- meydana geldi. Bu fitne sonunda da Hudeybiye'ye katılanlardan hiç kimse kalmadı. Sonra üçüncü fitne meydana geldi, insanların başında akıl diye bir şey bırakmadı."[474]

Haricilerle Şia, birinci fitnede ortaya çıktılar. Kaderiyye ile Mürcie ikinci fitnede, Cehmiyye ve benzerleri ise üçüncü fitneden sonra ortaya çıktılar. İşte böylelikle dinlerini bölük pörçük edip kendileri de fırkalara ayrılan bu kimseler, bid'ate karşılık bid'atle ortaya çıktılar.

---

[474] Buhârî (4024) no'lu hadisin akabinde.

Scanned with CamScanner

Bunların ilki, Ali hususunda aşırıya kaçtı, diğerleri ise onu tekfir edecek noktaya vardılar.

Onların kimileri vaîdde (tehditte) öyle aşırıya gitti ki kimi mü'minlerin ebedî cehennemde kalacağını söyleyecek hale geldiler, diğerleri de vaadde o kadar aşırıya gitti ki artık vaîd diye bir şeyin olmadığını -kısmen dahi olsa- kabul etmeyecek hale geldiler. Bunlardan da kasıt, Mürcie'dir.

Bir kısmı sıfatları nefyedecek hale gelinceye kadar tenzîhte aşırıya giderken, diğerleri de teşbîhe düşünceye kadar sıfatları isbatta aşırıya gittiler. Bunun sonucunda meşru olmayan birtakım delil ve meseleleri -bid'at olarak- ortaya koymaya başladılar. Meşru olan emirden ve işlerden de yüz çevirir oldular. Bu bid'at görüşleri savunanlar arasında daha önceki yahudi, hıristiyan, mecusî ve sabiîlerin birtakım görüşlerinden de istifade ettiler.

Çünkü bunlar, onların kitaplarını okudular, bunun sonucunda onların sapıklıklarından öğrendiklerinin bir bölümünü kendilerinin gündeme getirdikleri mesele ve delilleri arasına kattılar. Aldıkları bu görüşleri bazen lafzen değiştirdiler, bazen de mana itibarıyla değiştirdiler. Böylelikle hakkı bâtıla karıştırdılar. Peygamberlerinin getirmiş olduğu hakkı gizlediler, tefrikaya düştüler, ihtilaf ettiler. İşte o zaman da cisim, araz, tecsimle ilgili olarak kabul etme ve reddetme çerçevesinde görüşler belirttiler.

[Sapıklığın Sebebi Sırat-ı Müstakîm'den Uzaklaşmaktır]

Bu fırkaların ve benzerlerinin sapıtmalarının sebebi ise yüce Allah'ın, tâbi olmamızı emretmiş olduğu sırat-ı müstakîm'den sapmak, uzaklaşmaktır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz ki bu, Benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun, başka yollara uymayın, sonra sizi O'nun yolundan ayırırlar."** (el-En'âm, 6/153); **"De ki: 'İşte bu, benim yolumdur. Ben (insanları) Allah'a**

Scanned with CamScanner

bir basiret üzere davet ediyorum; Ben de, bana uyanlar da...'" (Yusuf, 108)

Görüldüğü gibi yüce Allah "kendi yolunu" tekil olarak zikrederken, ona muhalif olan "yolları" çoğul olarak zikretmiştir.

İbn Mes'ud *radıyallahu anh* demiştir ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* önümüze bir çizgi çizdi ve: *"Bu, Allah'ın yoludur."* dedi. Sonra o çizginin sağında ve solunda birtakım çizgiler çizdi ve şöyle buyurdu: *"Bunlar da değişik birtakım yollardır. Bu yolların her birisinin başında ona davet eden bir şeytan vardır."* Daha sonra yüce Allah'ın: **"Şüphesiz ki bu, Benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun, başka yollara uymayın. Sonra sizi O'nun yolundan ayırırlar. İşte sakınasınız diye Allah, size bunları tavsiye etti."** (el-En'âm, 153) buyruğunu okudu.[475]

İşte buradan şunu anlıyoruz: Kulun, Rabbinden dosdoğru yola iletilmeyi istemesi, her türlü zorunlu ihtiyacın da üstündedir. Bundan dolayı yüce Allah, namazdaki her rek'atte Fatiha'yı okumayı teşri' buyurmuştur ki Fatiha'nın okunması, bu hususta âlimlerin farklı görüşlerine göre ya farz ya da vâciptir. Bunun sebebi, kulun bu çok değerli, en üstün ve en şerefli ihtiyacı kapsayan böyle bir duaya muhtaç oluşudur. Yüce Allah, bize: **"Bizi dosdoğru yola ilet. Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna; gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil."** (el-Fatiha, 6-7) diye dua etmeyi emretmiştir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de: *"Yahudiler, kendilerine gazap edilmiş olanlardır, hıristiyanlar da sapıtmış olanlardır."* dediği sabittir.[476]

Sahîh'de de sabit olduğuna göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Sizden öncekilerin yollarını karış karış izleyeceksiniz. Öyle ki bir kertenkele deliğine girecek olsalar dahi siz de oraya*

475 Ahmed (1/435, 465).

476 Tirmizî (2954, 2955); Ahmed (6/378).

Scanned with CamScanner

gireceksiniz." "Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar yahudilerle, hıristiyanlar mıdır?" diye sorulunca da: "*Başka kim olabilir ki?*" buyurmuştur.[477]

Seleften bazıları şöyle demiştir: Âlimlerden sapanlar, yahudilere benzemektedirler, ibadete kendilerini vermiş olanlar arasından sapanlar da hıristiyanlara benzemektedirler.

İşte bundan dolayı kelâm ehli arasından sapanların çoğunu teşkil eden Mu'tezile ve benzerlerinde yahudileri andıran bir benzerlik vardır. Öyleki yahudi âlimler, Mu'tezile'ye mensup ileri gelen âlimlerin kitaplarını okuyorlar, onların yöntemlerini güzel bulup benimsiyorlar. Aynı şekilde ileri gelen Mu'tezile âlimleri de yahudilere meyleder ve onları hıristiyanlara tercih ederler.

İbadete kendilerini veren sapık birtakım mutasavvıf ve benzerlerinde ise hristiyanlara benzeme söz konusudur. Bundan dolayı onlar da bir çeşit ruhbanlığa, hulul, ittihad ve buna benzer kanaatlere meylederler. Kelâmı ve kelâmcıları da kötülerler.

Kelamcıların ileri gelen âlimleri de bunların izledikleri yolu ayıplarlar. Sema', vecd ve bunların icad ettikleri zâhidlik ve ibâdetin yerilmesine dair de kitaplar yazarlar.

[Sapık Fırkaların Vahye Karşı Tutumları]

Sapık fırkaların vahye karşı biri *tebdil* yolu, diğeri de *techil* (câhil bırakma) yolu olmak üzere iki yöntemleri vardır. Tebdil yapanlar da iki türdür. *Vehim* ve *tahyil* (hayallendirme) ehli kimseler ile *tahrîf* ve *te'vîl* yapan kimseler.

Vehim ve *tahyîl* yapanlar der ki: "Peygamberler; Allah'tan, âhiret gününden, cennet ve cehennemden durumun gerçek vaziyetine uymayan birtakım hususlarla haber vermişlerdir."

Onlar, durumu gerçeği gibi haber vermek yerine Allah'ın büyük bir şey olduğunu, bedenlerin tekrar diriltileceğini, onların maddî birta-

[477] Buhârî (3456, 7320); Müslim (2669); Ahmed (3/84, 89, 94).

Scanned with CamScanner

kım nimetlere ve maddî ve hissedilir birtakım cezalara ma'ruz kalabileceklerini hayallerinde canlandıracak ve vehmetmelerini sağlayacak bir şekilde hitap etme yolunu seçmişlerdir. Durum böyle olmamakla birlikte cumhurun maslahatı böyle bir yolu seçmeyi gerektirmektedir, yalan dahi olsa. Bu, cumhurun faydasına söylenmiş bir yalandır. İşte İbn Sina ve onun benzerleri kanunlarını bu esasa bina ederek ortaya koymuşlardır.

Tahrîf ve te'vîl ehli şöyle der: "Peygamberler bu sözleriyle bizatihi hakkı olduğu şekliyle haber verme maksadını gütmemişlerdir. Hak, gerçek mahiyeti itibarıyla bizim akıllarımızla bilip öğrendiğimiz şeydir."

Bundan sonra bu görüşleri, artık çeşitli te'vîl yollarıyla kanaatlerine uygun düşecek şekilde te'vîl etmek için olanca gayretlerini harcarlar. İşte bundan dolayı onların önemli bir çoğunluğu, açıktan açığa te'vîl lafzını zikretmez, bunun yerine: "Şu kastedilmiş olabilir." deme yolunu seçerler. Bunların bütün bilgileri ise lafzın ihtivâ etmesi muhtemel olan manalarından ibarettir.

Techil ve tadlîl ehli kimselerin görüşlerinin gerçek mahiyeti şudur: "Peygamberlere tâbi olanlar, câhil ve sapık kimselerdir. Bunlar, Allah'ın kendi zatını vasfetmiş olduğu âyetlerden ve peygamberlerin buyruklarından Allah'ın neyi murad ettiğini bilmezler." deyip sözlerini şöyle sürdürürler: "Nassın, Allah'tan başka hiçbir kimsenin, -ashab ve onlara güzel bir şekilde tâbi olanlar şöyle dursun, Cebrail'in de, Muhammed'in de, sair peygamberlerin de- bilemeyeceği bir te'vîlinin olması mümkündür. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*: **"Rahman Arş'a istiva etti."** (Tâhâ, 5); **"Güzel söz, yalnız O'na yükselir."** (Fatır, 10); **"İki elimle yarattığıma secdeden seni ne alıkoydu?"** (Sad, 75) buyruklarını okurdu; ama bu âyetlerin ne manaya geldiğini bilmezdi. Aksine bu buyrukların delâlet ettiği manayı Allah'tan başkası bilemez." derler ve selefin yolunun bu olduğunu zannederler.

Scanned with CamScanner

Kimileri de şöyle der: "Bu buyruklardan kasıt, zâhirinden anlaşılan medlul değildir, bunların maksadını kimse bilemez. Tıpkı kıyâmetin ne zaman kopacağının bilinemeyeceği gibi..."

Bazıları da şöyle der: "Bu gibi buyruklar, zâhirleri gibi kabul edilir ve zâhirlerine göre yorumlanırlar. Bununla birlikte bunların te'vîlini Allah'tan başkası bilemez."

Böylelikle bu görüşün sahipleri, bir taraftan zâhirlerine muhalif bir te'vîllerinin bulunduğunu söylerken, diğer taraftan: "Bunlar, zâhirlerine göre yorumlanır." diyerek çelişkiye düşmektedirler.

Bunların görüşlerinin ortak noktası şudur: Allah Rasûlü, onların müşkil ya da müteşabih kabul ettikleri naslarda neyin kastedildiğini açıklamamıştır. Bundan dolayı onların her bir kesiminin müşkil kabul ettiği naslar diğer bir kesimin müşkil kabul ettiğinden farklıdır.

Kimileri de yine: "Bunların manaları bilinmez." der ve şu kanaati ileri sürerler: "Bunların ilmini peygamber açıklamamıştır. Bunun yerine, bunları açıklamayı aklî delillere ve bu nasları te'vîl etme yolunda ilimde olanca gayretini harcayan kimselere havale etmişlerdir." Bunların da ortak noktası şudur: "Rasûl bilmezdi yahut bildirmedi. Biz, hakkı akıllarımızla biliriz, sonra da Allah Rasûlünün kelâmını aklımızla kavradıklarımıza uygun şekilde yorumlarız. Peygamberler ve peygamberlere tâbi olanlar aklî bilgileri bilemezler, naklî bilgileri de kavrayamazlar."

Bütün bunlar ise doğru yoldan sapmak ve başkalarını da saptırmaktır.

Yüce Allah'tan; kabul edeni, cehenneme kadar götüren bu aslı astarı olmayan görüşlerden kurtarıp esenlik ve afiyet ihsan etmesini dileriz.

Senin Rabbin, onların vasfedegeldiklerinden münezzehtir ve izzetin Rabbi'dir. Selam olsun peygamberlere; hamdolsun âlemlerin Rabbi Allah'a!

Scanned with CamScanner

İÇİNDEKİLER

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ YENİ BASKININ SUNUŞU 5
ARAPÇA YAYINA HAZIRLAYANIN TAKDİMİ 7

EL-AKÎDETU'T-TAHÂVİYYE

EL-AKÎDETU'T-TAHÂVİYYE ARAPÇA METNİ VE TÜRKÇE ANLAMI 41
GİRİŞ 41
1- EL-AKÎDETU'T-TAHÂVİYYE'YE YAPILMIŞ BAZI ŞERHLER 43
2- AKÎDE'NİN MÜELLİFİ İMAM TAHÂVÎ 45
ADI VE NESEBİ 45
DOĞUMU VE YETİŞMESİ 45
İLMÎ SEVİYESİNİN YÜKSELMESİ VE İCTİHAD DERECESİNE ULAŞMASI 45
ÂLİMLERİN İMAM TAHÂVÎ HAKKINDA SÖYLEDİKLERİ: 47
ESERLERİ 49
VEFÂTI 49
3. AKÎDE'NİN ŞÂRİHİ İBN EBİ'L-İZZ 41
ADI VE NESEBİ 51
DOĞUMU 51
ÂİLESİ 51
YETİŞMESİ 52
MEZHEBİ 52
BULUNDUĞU GÖREVLER 55
ESERLERİ 57
VEFÂTI 58
ŞÂRİHİN MUKADDİMESİ 59
HASBİYALLAHU VE Nİ'ME'L-VEKÎL 59
USÛLU'D-DÎN (AKÂİD) İLMİ, İLİMLERİN EN ŞEREFLİSİDİR 59
İNSANLARDAN ALLAH'I EN İYİ TANIYANLAR O'NA ULAŞTIRACAK YOLA EN ÇOK UYANLARDIR 60
İCMÂLÎ ÎMÂN HER BİR FERDE FARZDIR 61
GENEL OLARAK İ'TİKÂDÎ KONULARDA SAPMANIN SEBEBİ 62
EBÛ CA'FER ET-TAHÂVÎ 64
HAKKIN TAMAMI RASÛLÜN GETİRDİĞİNDEDİR; O YETERLİ VE MÜKEMMELDİR 66

Scanned with CamScanner

KELÂM İLMİNİN KÖTÜLENMESİYLE İLGİLİ SELEF'TEN GELENLER 68
SELEF, HAKKI DA, BÂTILI DA KAPSADIĞI İÇİN BAZI SÖZLERLE KONUŞMAYI HOŞ KARŞILAMAZLARDI 70

EL-AKÎDETU'T-TAHÂVİYYE VE ŞERHİ

EL-AKÎDETU'T-TAHÂVİYYE VE ŞERHİ 73
[PEYGAMBERLERİN İLK DAVETİ: TEVHÎD] 73
[MÜKELLEFİN İLK SORUMLULUĞU: ŞEHÂDET GETİRMEK] 74
[TEVHÎDİN ÇEŞİTLERİ VE ANLAMLARI] 75
[1- SIFAT TEVHÎDİ] 75
[2- RUBÛBİYYET TEVHÎDİ] 75
[3- ULÛHİYYET TEVHÎDİ, RUBÛBİYYET TEVHÎDİNİ DE KAPSAR] 78
[KUR'ÂN, ULÛHİYYET TEVHÎDİNE DÂİR AÇIKLAMALARLA DOLUDUR] 82
[KUR'ÂN'DA VERİLEN ÖRNEKLER, DÎNÎ HEDEFLER İÇİN FAYDALI AKLÎ ÖLÇÜLERDİR] 83
[YÜCE ALLAH'IN ORTAĞININ BULUNMASINA İMKÂN YOKTUR] 84
[ULÛHİYYET TEVHÎDİNİN, RUBÛBİYYET TEVHÎDİNİ KAPSAMASI] 86
[MA'RİFET VE İSBÂT TEVHÎDİYLE TALEB VE KASD TEVHÎDİ] 87
[KUR'ÂN'IN SÛRELERİ, ÇOĞUNLUKLA TEVHÎDİN İKİ TÜRÜNÜ DE İÇERİR] 87
[ŞEHÂDETİN ANLAMI VE MERTEBELERİ] 88
[ALLAH, HER PEYGAMBERİ BERABERİNDE DOĞRULUĞUNA DELÂLET EDEN APAÇIK BİR DELİLLE GÖNDERMİŞTİR] 90
[YÜCE ALLAH'IN İSİM, SIFAT VE FİİLLERİYLE VAHDÂNİYYETİNE DELİL GETİRMEK] 92
[TEVHÎD AÇISINDAN İNSANLARIN EN KÂMİLLERİ NEBÎ VE RASÛLLERDİR] 94
[KELÂMCILARIN YÖNTEMLERİNE İHTİYACIMIZ YOKTUR] 95
[ALLAH'IN BENZERSİZ OLMASININ ANLAMI] 97
[ALLAH'IN SIFATLARINI KABUL ETMEK TEŞBÎH VE TECSÎM DEĞİLDİR] 99
[YÜCE ALLAH KUSURSUZ KUDRET SAHİBİDİR; O'NUN HAKKINDA ACİZLİK SÖZ KONUSU DEĞİLDİR] 102
[NEFY VE İSBAT KONUSUNDA SELEF'İN YÖNTEMİ] 104
[HAKKI, ŞER'Î LAFIZLARLA İFADE ETMEK EHL-İ SÜNNETİN YOLUDUR] 105
[TEVHÎD KELİMESİ: LÂ İLÂHE İLLALLAH] 107
[KIDEM VE BEKÂ SIFATLARI] 107

Scanned with CamScanner

[KELÂMCILARIN YÖNTEMLERİNDEN DOĞRU OLANLAR KUR'ÂN'IN ZİKRETTİKLERİDİR] 108
[KELÂMCILARIN, ÖYLE OLMADIĞI HALDE, "EL-KADÎM"İ YÜCE ALLAH'IN İSİMLERİ ARASINA SOKMALARI] 109
[BU KAİNATTA OLAN HER ŞEY O'NUN DİLEMESİ İLEDİR] 111
[İRADE ETMEK İLE SEVMEK ARASINDAKİ FARK] 111
[İNSANLAR YÜCE RABLERİNİ İSİM VE SIFATLARIYLA TANIYABİLİRLER] 115
[ALLAH'I YARATTIKLARINA BENZEMEKTEN TENZÎH] 116
[CEHMİYYE'NİN ALÂMETİ] 117
[HAYAT VE KAYYÛMİYYET SIFATLARI] 118
[HAYY VE KAYYÛM İSİMLERİNİN DİĞER ESMÂ-İ HUSNÂ İLE İLİŞKİSİ] 119
[YARATMA VE RIZIK VERME SIFATLARI] 120
[ÖLDÜRME VE DİRİLTME] 121
YÜCE ALLAH EZELÎ VE EBEDÎ OLARAK KEMÂL SIFATLARINA SAHİPTİR 122
[CEHMİYYE'NİN, BAŞLANGICI OLMAYAN SONRADAN OLMA VARLIKLARIN İMKÂNSIZ OLDUĞUNA DÂİR İDDİASI] 124
[KUDRET SIFATINA İLİŞKİN HUSUSLAR VE MU'TEZİLE'NİN REDDİ] 128
[MÜMKÜN ANCAK VAR OLMAYAN, DIŞ DÜNYADA MEVCUT BİR "ŞEY" DEĞİLDİR] 129
[KEMÂLİN İSBÂTINI İÇEREN EN YÜCE ÖRNEK (EL-MESELU'L-A'LÂ), YALNIZ YÜCE ALLAH'A AİTTİR] 130
ÂDEM İLE MÛSÂ ALEYHİSSELAM ARASINDAKİ TARTIŞMA İLE İLGİLİ HADİS 139
PEYGAMBERLERİN NÜBÜVVETLERİNİN DELİLLERİ ÇOK VE ÇEŞİTLİDİR 144
[KARİNELERLE HABER VERENİN DOĞRULUĞUNUN BİLİNMESİ] 147
[MUHAMMED SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM'İN RİSALETİNİ İNKÂR ETMEK, YÜCE ALLAH'A DİL UZATMAKTIR] 154
NEBÎ İLE RASÛL ARASINDAKİ FARK 156
[PEYGAMBERLER ARASINDAKİ FAZÎLET FARKI] 159
[PEYGAMBER SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM'İN HALÎLLİĞİ] 163
[RASÛLULLAH SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM'DEN SONRA PEYGAMBERLİK İDDİA EDEN HERKES YALANCIDIR] 165
[KUR'ÂN ALLAH'IN KELÂMIDIR, YARATILMIŞ DEĞİLDİR] 168
[KELÂM SIFATIYLA İLGİLİ EHL-İ SÜNNET VE'L-CEMAAT'İN GÖRÜŞÜ] 170
[YÜCE ALLAH'IN CENNETLİKLERLE VE BAŞKALARIYLA KONUŞMASI] 172

Scanned with CamScanner

[KELÂM ALLAH'IN BİR SIFATIDIR VE MAHLÛK DEĞİLDİR] 173
["ALLAH, HER ŞEY'İN YARATICISIDIR." AYETİNİN ANLAMI] 175
[KUR'ÂN'IN YARATILDIĞINI İDDİA EDENLERİN DELİLLERİNİN TUTARSIZLIĞI] 175
[ALLAH'IN KELÂMININ MAHLÛK OLMADIĞI EHL-İ SÜNNET VE'L-CEMAAT TARAFINDAN İTTİFAKLA KABUL EDİLMİŞTİR] 178
[AKIL, YÜCE ALLAH'IN KUR'ÂN-I KERÎM'İ NASIL SÖYLEDİĞİNİ İDRÂK ETMEKTEN ÂCİZDİR] 187
[KELÂM-I NEFSÎ GÖRÜŞÜNÜN REDDİ] 189
[KUR'AN'IN ALLAH'IN KELÂMI OLDUĞUNU İNKÂR EDEN KÂFİRDİR] 193
[KUR'ÂN HEM LAFZI HEM DE MANASI İTİBARIYLA MUCİZEDİR] 194
[YÜCE ALLAH'IN SIFATLARI, İNSANLARIN SIFATLARINA BENZEMEZ] 196
[CENNETLİKLERİN RABLERİNİ GÖRMELERİ] 198
[FÂSİD TE'VÎLLERİN DİN VE EHLİ ÜZERİNDEKİ ZARARLARI] 199
["NAZAR" KELİMESİNİN DEĞİŞİK ANLAMLARI] 200
[RU'YETULLAH'I REDDEDEN MU'TEZİLE'NİN KANAATLERİNİN ÇÜRÜTÜLMESİ] 202
[RU'YETULLAH İLE İLGİLİ HADİSLERİN MÜTEVATİR OLUŞU] 205
[USÛLU'D-DÎN ANCAK ALLAH'IN KİTABI VE RASÛLÜNÜN SÜNNETİNDEN ÖĞRENİLEBİLİR] 207
[YÜCE ALLAH'IN DÜNYADA GÖZLE GÖRÜLEMEYECEĞİ HUSUSUNDA İTTİFAK VARDIR] 208
[SAHÎH VE FÂSİD TE'VÎL] 211
[SAHÎH NAKİL İLE SARÎH AKIL ARASINDA ÇELİŞKİ OLAMAZ] 213
[RASÛL'E TAM ANLAMIYLA TESLİMİYETİN ZORUNLULUĞU] 215
[TESLİMİYET] 218
[AKLIN, NAKLİN ÖNÜNE GEÇİRİLMESİ ŞÜPHESİNİN REDDİ] 218
[DİNÎ HUSUSLARDA BİLGİSİZCE SÖZ SÖYLEMEK YASAKLANMIŞTIR] 221
[TESLİM OLMAYANIN TEVHÎDİ EKSİK OLUR] 221
[EBÛ HÂMİD EL-GAZZALÎ'NİN CEDEL VE KELÂM İLMİYLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ] 223
[KAPALI LAFIZLARIN ANLAMLARINI BELİRLEMEDE ALLAH VE RASÛLÜNÜN BUYRUKLARI ESASTIR] 226
[SAPIKLIĞIN SEBEBİ, ALLAH VE RASÛLÜNÜN SÖZLERİNİ DÜŞÜNMEKTEN YÜZ ÇEVİRMEKTİR] 227
[KELÂM İLMİ, BİZZAT BU İLMİN İLERİ GELENLERİNİN İTİRAFINA GÖRE

Scanned with CamScanner

ŞAŞKINLIĞA SEBEPTİR] 228
[RU'YETULLAHI İNKÂR YA DA TE'VÎL EDENLERE REDDİYYE] 233
[MÜTEAHHİRÎNE GÖRE TE'VÎL'İN ANLAMI] 235
[KİTAP VE SÜNNET'TE TE'VÎL'İN ANLAMI] 236
[MÜFESSİRLERE GÖRE TE'VÎL, ALLAH'IN KELÂMININ AÇIKLANMASI VE ANLAMININ BEYÂN EDİLMESİDİR] 237
[YANLIŞ TE'VÎL'İN SAKINCALARI] 240
[NEFİY VE TEŞBÎH, KALP HASTALIKLARINDANDIR] 242
[TEŞBÎH'İN İKİ ÇEŞİDİ] 243
[YÜCE ALLAH'IN TENZÎH'İ] 243
[NASLARDA VÂRİD OLMUŞ LAFIZLARI KULLANMAK] 245
["CİHET" LAFZI] 249
[İMAM TAHÂVÎ'NİN: "ALTI CİHET O'NU KUŞATAMAZ." SÖZÜNDEN MAKSAT] 250
[İSRA VE Mİ'RAC, RASÛLULLAH *SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM* UYANIKKEN GERÇEKLEŞMİŞTİR] 251
[HAVZ VE NİTELİKLERİ] 255
[HADİSLERE GÖRE HAVZ'IN NİTELİKLERİ] 257
[ŞEFAAT VE ÇEŞİTLERİ] 258
[DUA ESNASINDA PEYGAMBERİ VE BAŞKALARINI ARACI KILMANIN HÜKMÜ] 267
[ALLAH'TAN BAŞKASI ADINA YEMİN CAİZ DEĞİLDİR] 270
[ALLAH NEZDİNDEKİ ŞEFAAT, İNSANLAR NEZDİNDEKİ ŞEFAATTEN FARKLIDIR] 272
[YÜCE ALLAH'IN ÂDEM VE ZÜRRİYETİNDEN ALDIĞI SÖZ] 274
[ALLAH CENNETLİK VE CEHENNEMLİKLERİ EZELDEN BERİ BİLİR] 283
[KADER'İN ASLI] 287
[EHL-İ SÜNNET VE'L-CEMAAT'İN KADER HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ] 288
[SAPIKLIĞIN MENŞEİ] 290
[İRÂDE EDİLEN ŞEYLER İKİ TÜRLÜDÜR: BİZATİHÎ İRÂDE EDİLENLER VE LİĞAYRİHÎ İRÂDE EDİLENLER] 292
[HAYRIN ÜÇ SEBEBİ] 297
[İLAHÎ TAKDİR VE KAZA'DAN RAZI OLUNAN VE OLUNMAYAN] 301
[KADER HUSUSUNDA KONUŞMAKTA AŞIRIYA KAÇMAK] 301
[DİNİN BOZULMASININ SEBEBİ ŞÜPHELER VE ARZULARDIR] 304

Scanned with CamScanner

[KULLUĞUN VE İMÂNIN ESASI TESLİMİYETTİR] 304
[KİTABIN HÜKMÜNÜ REDDEDENİN KÜFRÜNDE ŞÜPHE YOKTUR] 306
[LEVH-İ MAHFUZ'A VE KALEM'E İMÂN ETMEK] 308
[KALEM VE ARŞ'IN YARATILIŞLARI] 309
[KIYÂMETE KADAR OLACAKLAR KALEM'LE YAZILMIŞ VE BİTMİŞTİR] 311
[HER ŞEY BİR KADER İLE OLDUĞUNA GÖRE YALNIZ ALLAH'TAN KORKMALIDIR] 312
[SEBEPLERİ YERİNE GETİRMEK, TEVEKKÜLE AYKIRI DEĞİLDİR] 315
[YÜCE ALLAH'IN KÂİNATA DÂİR BİLGİSİ ONLARIN YARATILMASINDAN ÖNCEDİR] 317
[KADER'E İMÂN, TEVHÎDİN VE ALLAH'IN RUBÛBİYYETİNİ KABUL ETMENİN GEREĞİDİR] 320
[KADER'İN İHTİVA ETTİĞİ ESASLAR] 321
[KALBİN HAYAT BULMASI VEYA HASTALANMASI] 323
[EN FAYDALI GIDA, İMÂN; EN FAYDALI İLAÇ, KUR'ÂN] 325
[ARŞ VE KÜRSÎ] 327
[ÜSTTE OLUŞ] 333
[YÜCE ALLAH'IN ÜSTTE OLUŞUNU ORTAYA KOYAN ÇEŞİTLİ NASLAR] 335
[SELEF'İN, ULUV (YUKARDA OLUŞ) SIFATININ KABULÜNÜ ORTAYA KOYAN BAZI SÖZLERİ] 340
[YÜCE ALLAH'IN YUKARDA OLUŞUNUN AKLÎ DELİLLERİ] 342
[ALLAH'IN YUKARDA OLUŞUNUN FITRAT İLE İSBATI] 343
[YÜCE ALLAH'IN KELÂM VE MUHABBET SIFATLARI] 344
[HALİLLİK, MUHABBETTEN DAHA ÖZEL BİR MAKAMDIR] 346
[MELEKLERE, KİTAPLARA VE PEYGAMBERLERE İMÂN] 347
[EHL-İ SÜNNET'İN İNANCI PEYGAMBERLERİN GETİRDİKLERİNE TÂBÎ OLMAYA DAYANIR] 348
[MELEKLER VE YAPMAKLA GÖREVLİ OLDUKLARI İŞLER] 349
[MELEK, KENDİSİNİ GÖNDERENİN EMRİNİ YERİNE GETİREN BİR ELÇİDİR] 350
[MELEKLERDEN VE MERTEBELERİNDEN SÖZ EDEN AYETLER] 352
[NEBÎ VE RASÛLLERE İMÂN ETMEK] 353
[ULU'L-AZM PEYGAMBERLER] 354
[KİTAPLARA İMÂN] 354
[EHL-İ KIBLE] 356
[ALLAH HAKKINDA İLERİ GERİ KONUŞMAK VE DİNİ HAKKINDA TARTIŞMAK] 357

Scanned with CamScanner

[KUR'ÂN HAKKINDA TARTIŞMANIN YASAKLANIŞI] 358
[TEKFİR MESELESİ] 361
[MUAYYEN/BELLİ BİR KİMSENİN TEKFİRİ] 364
[BAZI NASLARDA BİRTAKIM GÜNAHLARA "KÜFÜR"
DENMESİNİN İZAHI] 367
[BİRTAKIM AMELLER HAKKINDA KÜFÜR LAFZINI
KULLANMAK YÜ-ZEYSEL BİR İHTİLAFTAN İBARETTİR] 371
[KORKU İLE ÜMİT ARASINDA OLMAK] 375
[GÜNAHIN CEZASINI DÜŞÜREN ONBİR SEBEP] 377
[KORKU İLE ÜMİT ARASINDA OLMAK] 381
[İMÂNIN MAHİYETİ] 384
[İMÂN'IN MAHİYETİ HUSUSUNDA EBÛ HANÎFE İLE DİĞER İMAMLAR
ARASINDAKİ GÖRÜŞ AYRILIĞI YÜZEYSELDİR] 386
[İCMALÎ VE TAFSİLÎ BAKIMDAN İMÂNIN ARTIŞI] 389
[İMÂNIN ARTIP EKSİLMESİ] 392
[EBÛ HANÎFE'NİN KANAATİNİ KABUL EDENLERİN DELİLLERİ] 392
[AMELLERİN İMÂNIN KAPSAMINA GİRDİĞİNİ GÖSTEREN HADİSLER] 396
[İMÂNIN ARTIP EKSİLDİĞİNE DÂİR KİTAP VE SÜNNET'TEN DELİLLER] 399
[DİN; İMÂN, İSLÂM VE İHSANI KAPSAR] 406
[İSLÂM İSMİNİN KAPSAMI] 407
[İMÂN VE İSLÂM LAFIZLARININ AYRI AYRI VE BİRLİKTE
ZİKREDİLMELERİ] 408
[İMÂNDA -İNŞAALLAH DİYEREK- İSTİSNÂ YAPMAK] 413
[NASLARIN ASKIYA ALINMASI] 416
[EHL-İ SÜNNET, SAHİH NASTAN AYRILMAZ] 418
[ÜMMET TARAFINDAN KABUL GÖREN VAHİD 418
HABER, İLİM İFADE EDER] 418
[SÜNNET, YA KİTAPTA OLMAYAN BİR HÜKMÜ ORTAYA KOYAR
YA DA ALLAH'IN ŞERİATINI BEYÂN EDER] 422
[VELİLER VE VELİLİK] 423
[ALLAH KATINDA MÜ'MİNLERİN EN DEĞERLİLERİ] 428
[İMÂNIN ŞARTLARI] 430
[İMAN HÜKMÜ ANCAK BERABERİNDE TASDİK BULUNAN AMELLE
SABİT OLUR] 431
[HAYRIYLA ŞERRİYLE KADERE İMÂN ETMEK] 434

Scanned with CamScanner

[ALLAH, KATIKSIZ ŞER YARATMAZ] 435
[EN FAYDALI DUA FATİHADIR] 437
[RUBÛBİYYET VE ULÛHİYYET TEVHÎDİNİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ] 439
[SEBEPLER SONUCUN GERÇEKLEŞMESİNDE BAĞIMSIZ DEĞİLDİR] 439
[PEYGAMBERLERE ÎMÂN] 441
[TEVHİD ÜZERE ÖLEN BÜYÜK GÜNAH SAHİPLERİ CEHENNEMDE EBEDİYEN KALMAYACAKLARDIR] 443
[BÜYÜK GÜNAHLAR] 444
[İYİ VE KÖTÜ HERKESİN ARKASINDA NAMAZ KILMAK] 449
[İYİLERİN DE, GÜNAHKÂRLARIN DA CENAZE NAMAZI KILINIR] 453
[ÖLEN BİR ŞAHSIN CENNETLİK YA DA CEHENNEMLİK OLDUĞUNU SÖYLEMEK] .. 455
[MUAYYEN KİMSELERİN KÂFİR YA DA MÜNAFIK OLDUKLARINI SÖYLEMEK] 456
[MÜSLÜMANA KILIÇ ÇEKMEK] 456
[YÖNETİCİLERE İTAAT ETMEK] 457
[SÜNNET VE CEMAATE UYMAK] 461
[ŞÂZ GÖRÜŞLERDEN VE TEFRİKADAN UZAK DURMAK] 461
[SÂLİH KİMSELERİ SEVMEK, FÂSIKLARA BUĞZETMEK] 463
[BİLGİSİZCE SÖZ SÖYLEMEK] 465
[YOLCULUKTA VE İKAMET HALİNDE MESTLERE MESHETMEK] 468
[HAC VE CİHÂD KIYÂMETE KADAR GEÇERLİDİR] 471
[KİRÂMEN KÂTİBÎN MELEKLERİNE ÎMÂN] 472
[ÖLÜM MELEĞİ] 475
[KABİR AZABINA ÎMÂN] 476
[KABİR AZABI VARDIR; ANCAK KEYFİYYETİNİ BİLEMEYİZ] 480
[ÜÇ AYRI YURT VE BUNLARIN HÜKÜMLERİ] 482
[BA'S'A VE CEZAYA (AMELLERİN KARŞILIKLARININ GÖRÜLMESİNE) ÎMÂN] 483
[ARZ VE HESAB] 494
[SIRAT] 497
["CEHENNEME UĞRAMA"NIN ANLAMI] 498
[MÎZÂN VE HAKİKATİ] 499
[CENNET VE CEHENNEM] 504
[CENNET VE CEHENNEMİN KALICILIĞIYLA İLGİLİ GÖRÜŞLER] 510
[CEHENNEMİN EBEDİLİĞİ] 514
[ALLAH CENNETE DE, CEHENNEME DE GİRECEKLERİ YARATMIŞTIR] 518

Scanned with CamScanner

[FİİLDEN ÖNCE VE SONRA BULUNAN İSTİTÂA] 522
[KULLARIN FİİLLERİ] 526
[KULLARIN FİİLLERİ HAKINDA CEBRİYYE VE MU'TEZİLE'NİN DELİLLERİ VE REDDİ] 528
[TEKLİF, TAKATE GÖREDİR] 532
[ŞER'Î KAZA İLE KEVNÎ KAZA] 536
[YÜCE ALLAH KENDİSİ ÜZERİNE RAHMETİ YAZMIŞTIR] 539
[ÖLÜLERİN HAYATTAKİLERDEN YARARLANMALARI] 545
["İNSAN İÇİN ÇALIŞTIĞINDAN BAŞKASI YOKTUR" AYETİNİN ANLAMI] 549
[KUR'ÂN TİLAVETİ KARŞILIĞINDA ÜCRET ALMAK] 552
[ÜCRET ALMAKSIZIN KUR'ÂN OKUYUP SEVABINI ÖLÜYE HEDİYE ETMEK] 553
[KABİR BAŞINDA KUR'ÂN OKUMANIN HÜKMÜ] 554
[DUANIN KABULÜ] 555
[DUANIN FAYDASIZ OLDUĞUNU İDDİA EDENLERE CEVAP] 556
[ALLAH'IN GAZABI VE RIZASI] 559
[ASHABI SEVMENİN GEREĞİ] 563
[ASHABDAN HERHANGİ BİR KİMSE HAKKINDA HADDİ AŞMAK CAİZ DEĞİLDİR] 568
[EBÛ BEKR RADIYALLAHU ANH'IN HALİFELİĞİ] 570
[ÖMER EL-FARÛK'UN HALİFELİĞİ] 577
[OSMAN RADIYALLAHU ANH'IN HALİFELİĞİ] 579
[ALİ RADIYALLAHU ANH'IN HALİFELİĞİ VE FAZÎLETİ] 586
[DÖRT RAŞİD HALİFE] 590
[CENNETLE MÜJDELENMİŞ ON SAHABÎ] 591
[BU ON SAHABÎYE SAYGI GÖSTERME GEREĞİ] 594
[İMAMİYYE'NİN KABUL ETTİĞİ ONİKİ İMAM] 596
[EHL-İ BEYT] 598
[RAFIZÎLİĞİ İLK İHDAS EDEN, MÜNAFIK VE ZINDIK BİRİDİR] 598
[MÜ'MİNLERİ VE İLİM EHLİNİ VELİ EDİNMENİN GEREĞİ] 600
[İNSANLAR ARASINDA PEYGAMBERLERDEN ÜSTÜNÜ YOKTUR] 601
[İBN ARABÎ VE BENZERLERİNİN KÜFRÜ] 604
[EVLİYANIN KERAMETİ] 605
[ALLAH'IN KELİMELERİ KEVNÎ VE DİNÎ OLMAK ÜZERE İKİ TÜRLÜDÜR] 608
[KIYÂMET ALÂMETLERİNE İMAN] 612
[KAHİN VE ARRAF'IN TASDİKİ] 616
[BÜYÜNÜN HAKİKATİ VE ÇEŞİTLERİ] 619

Scanned with CamScanner

[BAZI AHMAKLARIN VELİLİKLERİNE İNANMAK BİD'AT VE DALÂLETTİR] 624
[GÜZEL NAĞMELER DİNLEME (SEMÂ') BİD'ATİ] 625
[İHTİLAFLI KONULAR ALLAH'A VE RASÛLÜNE HAVALE EDİLMELİDİR] 631
[İHTİLÂFIN ÇEŞİTLERİ] 632
[KİTAB ETRAFINDA İHTİLAFLAR] 635
[ALLAH'IN DİNİ, GÖKLERDE DE, YERDE DE BİRDİR] 638
[İSLÂM'I ÖĞRENMEK ÇOK KOLAYDIR] 639
[İSLÂM DİNİ ORTA YOLDUR] 640
[İSLÂM, TEŞBÎH İLE TA'TİL ARASIDIR] 641
[İSLÂM, CEBİR İLE KADER ARASINDA ORTA YOLDUR] 641
[İSLÂM, GÜVEN DUYMAKLA ÜMİT KESMEK ARASIDIR] 642
[SAPIK FIRKALARDAN UZAKLAŞMA (TEBERRİ)] 643
[MU'TEZİLE'NİN BEŞ ESASI] 643
[CEHMİYYE] 646
[CEBRİYYE] 648
[SAPIKLIĞIN SEBEBİ SIRAT-I MÜSTAKÎM'DEN UZAKLAŞMAKTIR] 650
[SAPIK FIRKALARIN VAHYE KARŞI TUTUMLARI] 652

İÇİNDEKİLER **655**

Yayıncılıkta guraba bir markadır

Scanned with CamScanner

EL-AKÎDETÜ'T-TAHÂVİYYE

İmam Ebû Hanîfe ve Talebelerinin Ehl-i Sünnet Alimlerinin Tamamı Tarafından Onaylanan İtikâdının En Muteber Şerhi

İmam Ebû Ca'fer et-Tahâvî el-Hanefî el-Mısrî rahmetullahi aleyh bu kitap için şöyle der:

"Bu risâle; ümmetin fakîhleri olan Ebû Hanîfe en-Nu'mân b. Sâbit el-Kûfî, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm el-Ensârî ve Ebû Abdillah Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin mezhebi üzere Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat akîdesine, usûlu'd-dîn'de onların hangi inanca sahip olduklarına ve kendisiyle âlemlerin Rabbine ibadet ettikleri itikada dair bir açıklamadır."

İmam Tahavî'nin bu üç imamın akîdesini bir araya getirmeyi hedeflediği bu eseri, bütün imamlar tarafından kabul/tasvip edilmiş olup tarih boyunca da ehl-i sünnetin kaynak kitabı olmuştur. Çünkü bu eser, sadece bu üç imamın değil, dört mezhep imamının da dâhil olduğu bütün selef-i salihîn neslinin akîdesini anlatmaktadır. Bu yüzden de bu eserin pek çok büyük âlim tarafından şerhi yapılmıştır.

Elimizdeki bu şerh de bütün ehl-i sünnet âlimleri tarafından onaylanan büyük bir Hanefî âlimi olan İbn Ebî'l-İzz el-Hanefî'nin muteber kabul edilen şerhidir.

Eserin bu kadar önemli bir akîde kitabı olmasından dolayı, üzerinde titizlikle durulmuş, hatalar asgariye indirilmeye çalışılmıştır. Yeniden gözden geçirilerek baş tarafına Arapça aslı ve Türkçe meali de konulan eserin; kolay anlaşılır, sade ve akıcı bir üsluba sahip olmasına gayret edilmiştir.

Eseri, bu son haliyle sizlere yeniden sunabilmekten dolayı yayınevimiz büyük bir mutluluk duymaktadır.

Hedefimiz Asr-ı Saadet'te Yaşanan İslâm'ı Yaşamaktır.

guraba
yayında mihenk taşı
9 789758 810451